בן-אביגדור

ספרי אגורה

הוצאת בן־אביגדור.

ספרי אגורה.

כרך ראשון.

מהדורא חדשה.

ורשה. תרפ"ב.

תכן:

ספרי־אגורה י״ל ע״י בן־אביגדור

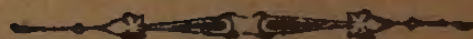
מרחוב היהודים

תמונות ציורים וספורים מ„רחוב היהודים" בעיר א בארץ רומיניא)

I

לאה מוכרת הדגים

מאת
בן־אביגדור

ווארשא

I

כשריקות הצפרדעים המגיעות לאזני ההלך טרם יעבור על פני אגם או בצה, כן יגיעו לאף העובר ברחוב האשכנזים, בעיר N בארץ רומניא, ולאזניו ריח רחוב היהודים — אף כי חורף בחוץ — ושאונו עוד בטרם יגיע אליו, וכל אשר יקרב אל הרחוב יגדלו הריח והשאון המגיעים לאפו ולאזניו. גם ריח רחוב האשכנזים, וביחוד, היוצא מהחצרים אשר משני עבריו ומיתר הרחובות הקטנים היוצאים ממנו לעברים שונים, איננו כריח גן עדן אשר ברכו ה' וגם בו לא תשלט דומיה; אבל כל אלה כאין המה לעמת ריח רחוב היהודים ושאונו...

הנה הרחוב לפני העובר!...

רחוב? ים! ים גדול לפניו, גלים הומים בשאון דכים, מצולת תהום רותחת כסיר... יער של מטפחות ראש וכובעים נשאים ברוח... עדת נמלים (Ameisenhaufen) רצות ומתרוצצות ביער... עולם חדש, עולם של תנועה ומרוצה, עולם של בריות משונות... עולם הפרחון, הצחנה והחלאה...

בראשונה יפגש העובר בשוטר, העומד על משמרתו ברחוב האשכנזים, נכח פני רחוב היהודים, הוא שוטר הרחוב, איש כבן שלשים שנה, פניו קטנים ואדומים, וביחוד, חוטמו הארוך והחד כחרטום, עיניו כעיני החתול ומתרוצצות בחוריהן מבלי הרף, שערות ראשו ושפמו לבנות-כהות כפשתה, זקנו מגלח, שתי כפות ידיו תחובות בבתי היד, ובעבור איזה פקיד על פניו ימהר להוציאן משם ולהרים את ידו הימנית אל מול כובעו מימין לאות כבוד כנהוג. כפעם בפעם יעזב את מקום עמדו ובא לרחוב היהודים לשמור על הסדר...

הרחוב הוא צר ומעקל, משני עבריו בתי חומה, בעלי שתי קומות, לא תאר להם ולא הדר. אחדים מהם צבועים צבע צהוב או אדום-כהה, ויתרם — צבע שאין לו כל מראה כמעט או בלתי צבועים כלל. חלונות הבתים קטנים ומגאלים, המעידים על גרי הבתים כי אינם מעשירי עם. אחרי אשר יעבור העובר על פני בתים אחדים אשר בראש הרחוב, יופיעו לעיניו: משמאל — בית חומה בעל שתי קומות, בקומה

הראשונה חנויות ובית מרזח ובשניה בית המדרש של הגאון, ואחריו בית הכנסת הגדול הבנוי כעין כף יונית, בית חומה גבוה צבוע צבע תכלת, מסביב לו בתי חומה קטנים שבהם פרוזדור ובתי תפלה קטנים, וממעל, בראש קיר החומה אשר נכח הרחוב שתי מעקות של כלונסאות עץ, זו ממעל לזו, אשר כל רואיהן, כאדרכלים כאנשים פשוטים, לא ידעו למה נעשו ומה מקומן פה, ומימין: חצר הישיבה הגדולה, המכיל בקרבו חצרים ובתים רבים, חורין וסדקין, וריח רע, כיתון וצחנה של מאה חצרים, העולה בזה עוד על ריח חצר בית הכנסת אשר ממולו, יעלה ממני באף העובר, אחריהם יתר בתי החומה של הרחוב.

לארך הרחוב משני עבריו, בקומה התחתונה של הבתים המון חנויות, גדולות וקטנות, רבות מהן תצטמצמנה בחורים, אשר אך איש אחד יוכל להכנס לתוכם, ובסדקין, בקיר החומה, אשר גם איש אחד לא יוכל להכנס שמה, כי אם להכניס את כף היד, ורבות מהן הנן אך בעלות קיר אחת: דפים אחדים דבוקים אל אחת הקירות מחוץ, או במבוא החצרים, ובהם תצטמצם „חנות". מעל לפתחי החנויות, גם בעלות ארבע הקירות, אין כל שלטים, ובמקומם עומד בפתח כל חנות שלחן או ספסל, ועליו מונחות למראה סחורות מסחורות החנות, וברבות מהן הנן תלויות ביתדות אל הדלת או אל המשקוף מחוץ, או מונחות בצדי הרחוב. הסחורות האלה תחסמנה את הדרך בפני העוברים, עד כי מוכרחים המה לאחז את דרכם באמצע הרחוב. על פי הרוב מונחים בצדי הרחוב לפני החנויות — מהם על ספסלים — שקי קמח, גרש שעורים, שבולת שועל, ריפות, אורז, דוחן, תפוחי אדמה, לפתן, לחם, חלות סלת, חמאה, גבינה, מלח, דגים מלוחים, עלי קשואים חמוצים, זפת, שעוה, גחלים, שיד, יעות, עריבות, קדרות, כדים, חבלים, דליים, בגדים ישנים, מטפחות ראש וצואר ועוד. ולמען הקל את הטורח מעל הקונים, כי יוכלו לדעת את הטוב הצפון בחנויות, בלי כל עמל ויגיעה, נמצאים אצלן שלטים חיים, שלטים מדברים, המה החנונים והחנוניות, או משרתותיהם, אשר גם מראה פניהם ובגדיהם, אשר עקבות כל הסחורות אשר בחנויותיהם נכרות בהם, לבד, יתן להעוברים מושג נאמן מהנמצא שמה, והמה מכריזים בקול רם את כל הנמצא בחנויותיהם וקוראים אל העוברים לכור אליהם ולקנות.

וּבְתוֹךְ הרחוב והחצרים אשר משני עבריו, ביחוד, בחצר בית הכנסת

ובחצר „הישיבה" תראינה עיני העובר חנויות אין מספר, חנויות דניידי, אשר אין להן לא תקרה ולא קירות, לא פתחים ולא חלונות, והנן פרוצות מכל עברים, העומדות בצדי הרחוב, על אבני הרצפה, או המובלות והנשואות ביד ממקום למקום, הן חנויות הסלים והתבות, השלחנות והספסלים, העריבות והחביות, הקדרות והקערות וכף היד, המלאות כל מיני מזונות וצרכי אכל נפש, גם בגדים וחפצים שונים. החנויות האלה ממלאות את כל ארך הרחוב ורחבו. גם אצלן נמצאים שלטים חיים ומדברים, המה הנשים, בעלות החנויות האלה — מספר האנשים בעלי חנויות כאלה מעט מאד ברחוב היהודים עד כי כאין נחשב לעמת מספר הנשים — זקנות וצעירות, רבן כנערות ומנולות, עטופות במעטפות ראש ישנות ולבושות קרעים, שמלות ישנות וקרועות, אשר פה ושם יציצו מתוכן חתיכות מוך ישן, הכתנת המגאלה והמטנפה שעל הבשר ומערומי הבשר, על פי הרוב, פרקי הזרועות, הלב והרגלים, ונעלים ישנים וקרועים ברגליהן אשר יראו מהם ראשי האצבעות. גם הן תתאמצנה להקל את הטרח מעל העוברים, ביחוד, מעל העוברות, שהן על פי רוב, קונות הסחורות אשר ברחוב הזה, למען יוכלו לדעת בנקל את הנמצא בחנויותיהן, בהכריזן בקול את כל הנמצא בהן, והן תגדלנה את הלחץ והדחק ברחוב, עד כי לא תתנה לאיש לעבור בו כי אם בעמל רב, ואף לעתים רחוקות יצלח בידי העובר לעבור את הרחוב בשלום מבלי אשר יגאלו בגדיו בקמח, בתבן, בנוצות, במוך ועוד. ורע ומר מזה גורל האשה העוברת בו, כי מכל עברים תסבינה אותה החנוניות ובעלות הסלים, תמשכנה אותה כל אחת אליה ותתרשנה את אזניה בקריאותיהן ובקשותיהן, שבועותיהן וקללותיהן

— גברתי! גברתי! — נשמע קול אחת החנוניות קוראת לאחת הנשים העוברת ברחוב וסלה בידה — מה תחפצי לקנות? לחם לבן כחלת סלת!

— הנה, הנה, גברתי! פתה פת קיבר! לחמי יטעם להך כחררות ביצים — קראה חנונית שניה —

— שקר תדבר, גברתי! ראי נא את הלחם הזה כי אין כמהו בכל העיר! —

— אל תשמעי אל החצופה הזאת, גברתי! לחמה תפל מבלי מלח — ובדברה יצאה מן החנות ותחזק בכנף בגד העוברת ותמשכנה לחנותה.

— הניחי לי ללכת, כי לא אחפץ לקנות כל לחם! — קראה האשה,

— ראי נא את הלחם, גברתי, העולה על שלחן גבירי העיר! —

— אבל אין לי חפץ בלחם הפעם! —

— גברת! גברת! סורי נא הנה! עגות שומשמין! עגות חלולות! חלות סלת! חלות לשבת! חלות קלות כנוצות! חלות „מזהידות כשמש” ! —

— הנה הנה, גברת! קמח לבן! קמח סלת! קמח מכל המינים! שבע פרוטות לליטרא, שמונה, תשע, עשר! — נשמע קול אחת הנערות המכסה כלה בקמח, ובדברה מהרה ותקרב אל האשה.

— אבל תנה לי לעבור! ראי נא, נערה, הנה כבר הגאלת את בגדי בקמח, הלאה! —

— נשים, נשים! ברכת ה׳ עליכן! כרנה אלי! מה תחפצנה לקנות? ריפות! אורז! דוחן! לשבת! —

— סרנה אלי, גבירות! לה תשלמנה מחיר רב! —

— שקר! שקר! בזול גדול! בזול! ב ח נ ם! —

— מה תבקשי לחצי לוג ריפות? —

— כמה אבקש? המחיר הלא ידוע, ארבע עשרה פרוטות ללוג ריפות גסות.

— לא! אנכי אשלם תמיד אך שש פרוטות וחצי לחצי לוג —

— לא, גברתי! אנכי בעצמי שלמתי כסף הזה! כה יזכני ה׳ להוביל את בתי לחֻפּה כאשר אמת בפי —

— נשים, נשים! לפת הרבה! —

— שומן אוז! פתותי בשר אוז מטגנות בשומן! היום טגנו! היום! —

— אלי, נשים! שלה כבר נסרחו! סם! סם המות! —

— תפוחי אדמה גדולים כדלועים! —

— תפוחי אדמה אפוים! מאכל מלכים! בני ישיבה סורו אלי! שלשה תפוחים בפרוטה! —

— אם תתני לי ארבעה בפרוטה ולקחתי! —

— ניסלמי! הלא חיב אתה לי שתי פרוטות בעד תפוחי האדמה שלקחת ממני בהקפה זה כשבוע, ומדוע זה תלך לקנות מאחרת? —

— יען כי שלך נרקבים המה! —

— שלי? נרקבים? תפוחי אדמה שלי נרקבים? ומה תאמר עוד? השמעתן? כל העולם כלו יודע כי אין כשלי בכל רחוב היהודים והוא

אומר נרקבים! זולל! ירקבו בני מעיך! את שתי הפרוטות תן לי! השיבו לי כרגע! —

— לעת אחרת אשיבן לך! —

— לעת אחרת? אולי לא תחיה עד העת ההיא? שקץ! חצוף! אנכי אספר את הדבר הזה לרבי יאקיל המשגיח! גם את הדבר ההוא אספר! —

— אנא, גנענדיל! אל נא תקצפי עלי! אל נא הספרי לרבי יאקיל מאומה! הנני לקנות ממך! —

— אם כה תעשה, ארחמך, בן יקיר! בכמה פרוטות תחפץ לקנות? הגד נא, מחמדי! נשמתי! —

— פולים! פולים רכים! פולים יבשים! פולים חמים! —

— אלי! אלי! כל גבירי העיר יקנו את פולי, כה יברכני ה׳ „במזל טוב״, שלה מלאי רמה! —

— רמה תאכלך, חצופה! —

— „חלי רע״ בבטנך! —

— תצבה בטנך! —

— לביבות, נשים, חמות! נשים! חמות! קנינה! —

— אלי! אלי! לביבות! נשים! שלש! שלש! נשים! שלש! בשתי פרוטות! —

— אדון! אדון! מה תחפץ לקנות? זפת! עטרן! נפט! מנקיות-שער של בגדים! של נעלים! —

— מעדנים! מעדנים! דגים מלוחים! דלועים חמוצים! קשואים! קשואים חמוצים! ציר דגים מלוחים! —

— מטפחות! סדינים! אלונטיאות! בד! ארג צמר! כורו נא הנה, נשים, גבירות! —

— שמיכות חרף תפורות! בזול, בחנם!

— כמה תבקשי בעד השמיכה הזאת? —

— ששה שקלים! —

— שקל וחצי אתנה! —

— אף אם תתני לי ששה שקלים חסר פרוטה לא אמכרה לך! —

— את מי תגידי מלין? הלא שמיכה כזאת כבר קניתי בחנות חוה והנני יודעת מחירה! —

— לא, גבירתי! שמיכה כזאת לא קנית! שמיכות כאלה אין בכל העיר! אך... תני לי חמשה שקלים וחצי ומכרתיה לך, האמיני לי, גבירתי! כי אם אמכרה במהיר כזה עוד אפסיד מדמי הקרן; אך מה אוכל עשות והעתים רעות והפדיון מעט מאד! —

— לא! שנים אתנה! —

— לא! —

— אם כן אלכה לי לחנות אחרת! —

— לכי לך לשלום! —

— ראי נא, חנה, אנה הלכה? האם לא תחזור? —

— לא! —

— רוצי והחזיריה! —

— אם תתני לי ארבעה שקלים אמכרה לך, אך בתנאי כי לא תספרי לאיש כי קנית אותה במחיר זול כזה! -

— הלא כבר אמרתי כי יותר משנים לא אתן! אלכה לי לחנות חוה! —

— ראי נא, חנה, אנה הלכה? —

— היא נכונה להכנס לחנות חוה! -

— רוצי והחזיריה ואמכרה לה בשנים! —

— הנני מוכרת לך את השמיכה בשני שקלים אך לא תספרי זאת לאיש, ראי בקשתיך! —

— כמה תבקשי בעד הבד הלבן הזה לאמה? —

— עשרים וחמש פרוטות! —

— עשר! —

— ויותר לא תתני? —

— לא! אלכה לי לחנות אחרת —

— ולואי קנו את הבד לתכריכים בעדה, אבינו שבשמים? מה תאמרי, חנה? קללת אלהים עליה! אנכי בעצמי אשלם שש עשרה פרוטות, והיא נותנת עשר! —

— חצופה! אם תקראי עוד הפעם את הקונים מחנותי, אכך עד מות! —

— הידעתם אותה? בטרם תרימי את ידך עלי להכותני תיבש! —

— לכי סבבי בלילות את הבחורים ברחובות כדרכך! —

— ומה עשית את בימי נעוריך?.. את מי מצאו מסתתרת בחורה? את...?

— הא לך, חצופת, מנה אחת אפים! אחת! ושתים! ושלש! —

— אויה! אויה! גזלנית! רוצחת! —

— ארורה! למה תכי את נערתי? למה? —

— הנה הכאה שם ברחוב! התראו? —

וכרגע נקהלו אנשים ונשים רבים סביב המכה והמכה, וקול זעקה ויללה, קול ענות, קול בוכים, קול צחוק ולעג, קללות וחרפות, נשמעו מכל עברים.

— הזהרו! אָ! אָ! אָ!.. פנו לכם הצדה! אָ! אָ! אָ! מהר הצדה! אָ! אָ! אָ! — נשמע פתאום קול איש נוצרי נוסע בעגלה עמוסה שקי קמח.

כרגע נפצו כל הנאספים לשני עברי הרחוב.

— הוי! הוי! קדרה מלאה פולים הפך על פיה! — נשמע קול אשה זקנה בוכה ומיללת, ולפניה קדרה הפוכה על צדה ומסביב לה פולים מפזרים על הארץ וחרשי קערת חרס ירוקה שבורה — הוי, פולי! פולי! הוי, קערתי היקרה! זה כשלש שנים אשר קניתיה ולא נשברה עד היום, רוצח! מיתה משונה עליו! רוצחים! הניחו לי ללקט את הפולים! דוד'קע! מאטקע! גנבים! למה תאכלו את פולי? חלי־רע בבטניכם! הוי דמי וזעת אפי! עוד לא הרוחתי היום את אשר הפסדתי ברגע הזה! —

— הוי! את חלבי שפך! — יללה נערה אחת ותבך מרה.

— הוי, את הביצים אשר בקערתי שבר ואנה אני באה? — יללה נערה שניה ותספק בכפיה — עשרת ביצים! הביצים לרקיקות השבת! ואיך אוכל להראות את פני גברתי והביצים אין? אויה! אויה! אמללה אני! אטבע בנהר! אשתה סם המות! —

— נבלה! נבלה! איך לא נזהרת? האם אין עיניך בראשך? ראי נא את אשר עוללת לי — הרעים על הנערה איש אחד, מלכלך מכף רגל ועד ראש בחלמון הביצים השבורות, וירם את אגרופו למולה.

— חמאה! גבינה! שרה'לע! חיתי! נשמתי! מדוע זה קנית היום גבינה בחנות אחרת? מדוע בחלת בגבינתי? —

— גברתי צותני לקנות גבינה בחנות אחרת, באמרה כי גבינתך מרה! —

— ה' עמך! מה זה תדברי, שרה'לע? לבי! „כתרי"! אל תחטאי ואל תדברי בגבינתי! —

— גרות! פתילים! ציצית! מזוזות! „מעשיות"! —

— נערה! נערה! „מעשיות" יפות! „צענטוריא וועטוריא"! „מעשה בבא"! „חאצקיל אלליין"! מעשיות „שמ"ר"! „א פאטש פֿון זיין ליעבען גאמען"! „אכלה אויף פריקאט"! —

— איש צעיר! סדור עם דוסית! לוח! —

— נשים! נשים! תחנות! „רבונו של עולם" חדש! —

— תופינים! קני נפת! ארוכים, קצרים, משלשים, מרובעים! לחמניות! דובשניות! שוכשמניות! אגוזים מתוקים כנפת! —

— התפוח גדול בשתי פרוטות! —

— „מציאות"! „מציאות"! לוג אגסים בשלש פרוטות! —

— הנה, הנה! יין! בקבוקי יין! יין! כל בקבוק בפרוטה! יין! תפוחים נקפאים! —

— ילד יפה! אל תקנה ממנה! תפוחיה נרקבים ומלאי רמה! —

— הסי, מכשפה! היא לא תאמר הון! ששה סלים לה! את כל הרחוב תמלא ולא תתנני להרויח אף פרוטה! היום לא היה לי „פדיון" אף בפרוטה! והילדים גועים בבית מרעב ומקור! —

— אם יצר לך הרחוב בגללי, לכי לך מזה, מרשעת! —

— באי נא, גרונה, הנה! יהרה! יתרה של תפוחים בשלש פרוטות! —

— התראי, ציפה, כי שמעריל החל להביא אל הרחוב עגלה מלאת פולים! הוא יתעשר מיום ליום — קראה אחת ממוכרות הפולים בהראותה באצבעה יבעיני קנאה על איש צעיר אחד העומד לא רחוק ממנה ועל ידו עגלה מלאה פולים.

— יש „מזל" לשמעריל! ולנו, גרונה, אוי לחטאינו, אין כל מזל! — קראה ציפה מוכרת הפולים ותאנח.

— כן, כן, ציפה! אין לנו מזל! זה לנו עשרים שנה אשר אנחנו מוכרות פולים ברחוב והננו עניות וחסרות לחם ושמעריל זה כשנה החל למכור פולים ברחוב וכבר צבר לו הון רב, עד כי לא תקצר ידו מהביא בכל יום עגלה מלאה פולים הרחובה! — קראה גרונה ותנענע בראשה.

— גבר הוא ואנחנו נשים, אלמנות שוממות, ומי יוכל להתחרות את הגברים? — קראה שלישית.

— ריאה! כסלים! כליות! מעים! רגלי עגל!

— ריאה מבשלת, שמנה מבשר, משומן! —

— כבד חי, צלוי ומבשל! —

— רוטב של כבד! ארבע פרוטות לקערה!

— גריסין מבשלים בחלב! חמש פרוטות לקערה! —

— נשים! נשים! חמלנה על איש עור אשר לא יראה אור השמש! תנה לי נדבה! —

— נשים! נשים! תנה נדבה לאשה חולה וגועת! —

— נשים, תנה נדבה ליולדת עניה! —

— המלנה עלי, נשים! חמלנה על יתומה עזובה! —

— יאריך ה' את ימיך בעד נדבת לבך! —

— ישלם לך ה' כפל כפלים בעל מתנת ידך! —

— יתן לך ה' מאה אלף שקלים בעד הפרוטה הזאת! —

— יתן לך ה' מילליון! —

— נשים! נשים! — נשמע פתאום קול אשה אחת ומטפחת אדומה מלאה מטבעות נחשת בידה — תנה לי את נדבותיכן לנערי הישיבה! —

— הא לך מטבע של ארבע פרוטות והשיבי לי שלש חזרה! — קראה אשה אחת מוכרת תפוחים בשומה מטבע אחת בתוך מטפחת מקבצת הנדבות. וכמוה עשו גם יתר הנשים החנוניות ובעלות הסלים.

— ישלח ה' „מזל ברכה" בפדיונך — ברכה ה„מקבצת" את כל אחת מהנותנות ותנענע בראשה מעלה ומטה ותשא את עיניה למרום — והרוחת היום מאה שקלים! —

— לו גם שלשה! — ענתה האחת ותנענע בראשה הנדה כמטלת ספק בברכתה:

— ולו גם אחד! ענתה השנית.

— אנכי לא אתנה! — קראה אשה אחת מוכרת אגוזים בעבור מקבצת הנדבות על פניה — אך חצי שקל הרוחתי היום ואין ידי משגת לתת „נדבה".

— אם תתני „צדקה" יעזרך ה' והרוחת היום כסף רב, כי רב אונים הוא להושיע! —

— כבר נתתי היום פרוטה אחת ל„הכנסת כלה" ואחת ליולדת עניה, גם בן ישיבה אוכל היום על שלחני —

— מי יודע אם לא בזכות זה הרוחת את חצי השקל אשר אמרת? —

— היא תמאן תמיד לתת צדקה לעניים. אנכי עשיתי לי לחק לתת ארבע פרוטות לצדקה מכל שקל שאני מרוחת — קראה אשה אחת מוכרת דגים אשר בשם „לאה מוכרת הדגים" תקרא.

— אשריך וטוב לך, צדקנית! —

— ולואי הייתי „צדקנית" ונתתי עוד יותר לצדקה, ואולי לא המר לי אז ה' ככה... ואולי שלח אז „רפואה שלמה" למחלת אישי — קראה לאה ודמעות נזלו מעיניה על לחייה.

— אל נא תבכי, לאה! — נחמה אותה מקבצת הנדבות — ה' הרופא חולים ירפא גם את אישך והקימהו מחליו, כי צדיק הוא אישך וירא אלהים ולא לו לשכב על ערש דוי.

— ולואי תקוים ברכתך, חנה רחל היקרה! — קראה לאה בהניעה את ראשה ממעלה למטה — מי יודע את צדקת אישי ויראתו את האלהים כמני?... גם בשכבו על ערש דוי לא יחדל מלמד תורה, בכל עת אשר ירוח לו מעט. הוא לומד תורה בעל פה. הוא בקי בכל התורה. היא לא יצטער על מחלתו, כי אם על כי לא יוכל לעסוק בתורה ותפלה ועבודת ה' כראוי... הה, חנה רחל! לו ידעת את טוב לבו... הוא לא יתרגז ולא יתקצף כחולים אחרים. הוא לא יתאונן כלל על מחלתו, הוא לא יאנק ולא ישוע, אף כי עצמו מכאוביו. הוא יתאונן אך על כי נטל עלי לעמול הרבה ולשבת בימי הקור ברחוב. הוא התחנן לפני פעמים רבות כי אכניסהו לבית־החולים למען יקל לי. אבל חלילה לי מעשות כדבר הזה... הה, חנה רחל, לו ידעת עד כמה נשבר לבי בקרבי ועד כמה תמס נפשי למראות ענויו הרבים... היום עוד הורע מצב בריאותו ורפיון גוו גדל מאד... הה, רבונו של עולם! לו חליתי אני במקומו!.. צדיק הוא וירא אלהים, ואנכי אך אשה חוטאת...

— אל נא, לאה, תפתחי פה לשטן, חלילה! — קראה מקבצת הנדבות אשר דברי לאה העציבוה ויגולו דמעות מעיניה — את תהיי בריאת אולם וגם אישך ישוב לאיתנו.

— הלואי, אמן! — ענו אחריה נשים רבות.

— אולי תסבבי עמדי, לאה — קראה אליה המקבצת — על פתחי החנויות לקבץ נדבות כאשר תעשי כפעם בפעם?

— הבה נלכה! — קראה לאה והמח דמעה מעיניה ותמסר את שלשת סלי הדגים אשר לה, העומדים על ספסל נמוך, לאשה אחת מוכרת ריאות וכסלים, להשגיח עליהם ולמכר מהם לכל הבא לקנות, ותלוה אל המקבצת על דרכה.

— מכנסים שלמים! — נשמע קול אשה אחת הנושאת סל מלא מכנסים ישנים בידה — מכנסי גברים! שלמים בלי כל קרע! —
— בגדים ישנים! ארבע כנפות! סינורים! מכנסי נשים שלמות! — נשמע קול איש מפתח חור צר, באחת מקירות הבתים, המלא בגדים ישנים ובלואי סחבות.
— איש צעיר! אנפילאות של צמר! עבות! חמות! אין כמוהן בכל העולם! —
— נעלים חדשים! זה עתה נתפרו! — קראה אשה אחת נושאת סל מלא נעלים ישנים, ירוקים מזוקן, בידה.
— ערב שבת היום! ערב שבת! יהודים, קנו שומים! —
— זהב טהור! זהב! שליש פרוטות הליטרא! הנה! הנה! זהב! דגים קטנים בשלש פרוטות הליטרא! דגים העולים על שלחן מלכים! — דגים! דגים! מאה, נשים, בליטרא! —

II

— שלום לך, מרצלינו! — קרא אחד מבני עם הארץ, איש צעיר לימים, כבן עשרים וחמש שנה, פניו אדומים ומלאים אבעבועות וחוטמו עב ורחב, לבוש אדרת עור כבשים צהוב וכובע עור כבשים שחור על ראשו, חגור מעטפת צואר אדומה במתניו, אל שוטר הרחוב העומד בראש הרחוב, בגשתו אליו, ויושט לו את ידו.
— שלום, אנטניו! — ענה השוטר בלחצו את כפו באהבה.
— הנך מתנודד מקור, מרצלינו! — קרא אנטניו בצחוק — מדוע לא תלך לבית המזרח לחמם מעט את בשרך בכוס יי"ש? המעט הוא אשר קבצת היום מאת „יהודיך" ברחוב? הלא יום הששי היום, „היריד" של רחוב היהודים! היום הלא רבו מוכרות הדגים והבשר ברחוב, אשר לא תראינה את פניך ריקם... גם מוכרות התפוחים והפולים ויתר בעלות הסלים לא תקפצנה ידיהן ממך... הוי, כלי! יקחך שד משחת!
— יקח שד משחת את מגדלינה אשתי! בכל שעה ושעה תבוא אלי ותקח ממני את כל הכסף הנקבץ בצלחתי. השמעת, אנטניו? בכל שעה ושעה. היא תפחד פן אוציא את הכסף בבית המזוח, יקחנה שד משחת!

היום כבר קבצתי שני שקלים, באלהים נשבעתי, שני שקלים! והיא לקחתם ממני! —

— אכן חכמה היא מגדלינה אשתך! חא! חא! חא! חא! חי נפשי, חכמה! היא יודעת את נפשך, מרצלינו, כי לא תאמר „הון" בשתיה, חא! חא! חא! ולו באמת לא לקחה את כספך ממך בכל עת ועת, כי עתה חיה מענדיל היהודי שבע-רצון ממך עד מאד. חא! חא! הא! אבל קשיטות אחדות היה לה להשאיר בצלחתך.

— אף קשיטה אחת לא תשאיר, באלהים נשבעתי, אנטניו! — קרא השוטר בחמה וינופף את אגרופו בקצף כאלו אשתו לנגד עיניו.

— ומדוע תתן לה את כל הכסף? —

— הלה לא אתן? הידעת את תנופת אגרופה, אנטניו? אתה לא הדענה, כי עליך לא הניפה את אגרופה; אבל אנכי ארעה. אנכי חשתי טוב טעמה ולא אכחד כי אפחד ממנה מאד. גם בבאי הביתה אני ירא מפניה לבל תכבדני במהלומות אגרופה, ביחוד, בבואי שותה שכור הביתה — כי אז תכני מכות נאמנות ולא תדע רחם — ומה גם בעמדי ברחוב, כי מה אעשה אם תרים את ידה עלי ברחוב, כאשר עשתה לפני ירח ימים, כי באה לבקש ממני את הכסף ולא נתתי לה ותכני על הלחי פעמים עד כי צללו שני בפי? לאשרי לא עבר אז אחד הפקידים ברחוב על פני...

— אכן אשת חיל לך ואנכי לא ידעתי! — קרא אנטניו בצחוק — אבל — הוסיף לדבר — כל עצמותיך תרעדנה מקור, גם לי קר מאד, הבה נלכה לבית מענדיל וקנית חצי לוג יי"ש לך ולי.

— הלא אמרתי לך, אנטניו, כי אין כסף בצלחתי, אף קשיטה אחת, ומענדיל, ילך לעזאזל, לא יתן לי בהקפה באמרו כי לא אשלם —

— הממך, שוטר רחוב היהודים, יבצר להשיג מעט כסף לקנות יי"ש ומה גם ביום הששי? עבור נא ברחוב ובטוח אני כי לא תשוב ממנו ריקם, ואף כי, בלי ספק, כבר לקחת מסוחרות הרחוב כסף היום, יודע אני כי לא תבוש לבקש מהן עוד הפעם —

— באלהים נשבעתי, כי צדקת, אנטניו! — קרא השוטר שבע רצון — הבה! קומה ונלכה! וראית גם את מוראי אשר אפיל על היהודיות בעברי דרך הרחוב, את החבלים אשר אחלק באפי ליושבים ברחוב ולעוברים בו, את משטרי אשר אעשה ופקודותי אשר אתן ורוית נחת וענג,

— לאה: נלכה! — קרא אנטניו גם הוא וילכו.

— ציפה! מהרי נא והביאי את קדרת הגחלים החנותה! — נשמע קול אחת החנוניות מפתח אחת החנויות לנערה אחת היושבת מחוץ להחנות על ספסל אחד ומתממת את ידיה בחם הקדרה ממעל לה — הנה הוא הולך! מהרי! אך... הנה הוא קרוב אל החנות ובהביאך את הקדרה החנותה יראנה. מהרי נא והסתיריה מתחת לשמלתך.

הנערה מהרה לעשות כאשר צותה גבירתה.

— הראית, אנטניו? — קרא השוטר אל רעהו בהראותו באצבעו על הנערה — הנערה ההיא הסתירה את קדרת הגחלים תחת שמלתה ביראתה מפני, חא! חא! חא! אך אנכי אחשף את שוליה על פניה ומצאתי את אשר הסתירה. ראה נא, אנטניו, הנערה הזאת יפה עד מאד, יקחנה שד משחת! וכפעם בפעם אני אוהב לגשת אליה ולהשתעשע אתה ואין נוחה בידי, כי שליט אני ברחוב היה. השמעת, אנטניו? חא! חא! חא! שליט אני ברחוב הזה, באלהים נשבעתי! —

— הראני נא את גבורתך ואראה! — קרא אנטניו.

— ציפא! נערה יפה! — קרא השוטר בצחוק בגשתו אליה ויחזק בסנטרה.

— גש הלאה, מרצלינו! — גערה בו הנערה ותהדפהו מאתה בשתי ידיה — אל תעיז לנגוע בי.

— אל אעיז? חא! חא! חא! — צחק השוטר בקול ויגש שנית אליה — ומה תעשי לי אם אעיז לנגוע בך? — ובדברו תלש לה בלחיה ויצחק מלא פיהו.

— הרף ממני, מרצלינו! — התחננה הנערה — מדוע זה בחרת בי להציקני בתעלוליך כל הימים יותר מבכל נערות הרחוב?

— מדוע? יען כי כלן מנולות הן ואת יפה פיה והנני אוהבך! — קרא השוטר בצחוק ויכה בידו על כתפה לאות חבה.

— רב לך פשק שפתים ודבר דברי נבלה כאלה באזני! — קראה הנערה בקצף.

— הראית, אנטניו? ציפא היא צנועה גדולה, חא! חא! חא! ובכל זאת מה רבה תשוקתה לחתן! חא! חא! חא! ציפא! אולי תבחרי בי „חתן" לך? תני לי ידך ציפא, ואת אשתי אשלח לעזאזל! באלהים

נשבעתי! מה תאמרי, ציפא? הנני גבר ככל הגברים ולא גיפל אני מהבחורים... לולא היינו במקום רואים, כי עתה נשקתיך הפעם...

— גש הלאה, נבל! — התמרמרה הנערה אל השוטר ופניה אדמו מקצף ותאטם את אזניה — ואם אין אתאונן עליך באזני פקיד הרחוב...

— את תתאונני עלי באזני הפקיד? ומה זה הסתרת תחת שמלתך ציפא? — קרא השוטר בצחוק ויקרץ בעיניו למול אנטנ

— אין דבר! — ענתה הנערה במבוכה.

— אין דבר? — קרא השוטר וישפל את עיניו ארצה להביט על ראשי נעליה ושולי שמלתה — חא! חא! חא! ומדוע זה לא תברחי מפני לבוא החנותה כאשר הנך עושה כפעם בפעם בגשתי אליך? הבה נא ואראה הכנים דבריך אם אין — ובדברו תקע את רגלו מתחת לשמלתה וירימה מעל הארץ — קדרת גחלים לוחשות! — הרעים השוטר בקולו — קדרת גחלים בחוץ! על יד החנות! הוי, מפרת חק! כסף ענושים תשלמי! —

הנערה מהרה החנותה ותקרא בקול בוכים: „מה יבקש הנבל הזה ממני? כל הימים ידריכני מנוחה ולא ירף ממני וכבר כשל כח סבלי, אברחה! אברחה מפניו ובקשתי לי שרות במקום אחר, ברחוב אחר! —

— כסף ענושים! כסף ענושים! — קרא השוטר בהראותו באצבעו על קדרת הגחלים.

— בי אדוני, מרצלינו! — התחננה החנונית לפני השוטר — הא לך שתי פרוטות ולך לך לדרכך ואל תפריעני מ„פדיוני".

— לא! שתים לא אקח! ארבע תני לי! — קרא השוטר.

— הא לך שלש! — קראה החנונית ותתקע בידו מטבע של שלש פרוטות, ויעזב את החנות וילך לו.

— התחלה כבר עשיתי, אנטניו! — קרא השוטר בצחוק.

— אכן איש חיל אתה, מרצלינו! — קרא אנטניו בהכותו בכפו על שכם השוטר פעמים.

— עוד תראה, אנטניו, את ידי הנטויה ורגלי השלוחה! — קרא השוטר ויפן לכל עבריו לראות אם לא יוכל השתמש באבריו אלה למעשה כרגע.

— פעסיא! — קרא השוטר אל אשה צעירה אחת היושבת בפתח הנות קטנה לממכר חלב, חמאה וגבינה, ויגש אל החנות — תני לי גבעה קטנה!

— גבינה? מדוע אתן לך גבינה? האם הגבינות בחנם תקחנה? „מכות“ אתן לך ולא גבינה! — ענתו החנונית.

— תני לי מה שתתני, כי אוהב אני גבינה מכל המינים —

— חא! הא! חא! — צחקה החנונית בקול בפנותה אל נערתה — הוא יבקש כי אתן לו „מכות“ בחשבו כי מין גבינה הן, חא! חא! הא! כי יתן ובאו עליו כל חלי וכל מדוה וכל מכות מצרים. הנראה זולל כזה? — ובפנותה אחרי כן אל השוטר קראה באמץ רוח: „לא אתן, מרצלינו! בזעת אפי אקנה לי גבינה, במיטב כספי אשלם בעדה ואתה תבקשנה בחנם“

— אם לא תתני לי אז אקח בעצמי! — ובדברו חטף לו גבינה אחת מעל השלחן ויעזב את החנות.

החנונית צעקה בקול ותקללהו קללות נמרצות; אבל הגבינה לא הושבה לה עוד.

— הגבינה הזאת — קרא השוטר בגשתו אל רעהו — תהיה לנו לפרפרת אחרי היי"ש.

— כן דברת, מרצלינו! — קרא אנטניו שבע רצון.

— אנטניו! החפץ אתה לקטר גליל קטרת? —

— חפץ אני! —

— חכה נא מעט, והשגתי שני גלילי קטרת לי ולך —

— יענטקא! — קרא השוטר אל אשה אחת באה בימים, בבאו לחנות אחת, אשר מלבד כל מיני מכלת נמצאו בה גם חבילות טבק וגלילי קטרת לממכר — תני לי שני גלילי קטרת!

ותתן לו.

— זה הפעם השלישית היום אשר יקח ממני גלילי קטרת! — התאוננה החנונית באזני אחת מקונותיה — ולואי נחנק בעשן גלילי הקטרת, אב נעים שבשמים!

— ומדוע זה תתנים לו? — שאלתה הקונה.

— מדוע? ומה אעשה אחרת? הן אין לי תעודת מגורים עליהם — והנני יראה מפניו... והאם יסתפק בזה? המעט הוא הכסף אשר אותן גם לו גם לפקיד הרחוב, כפעם בפעם, בעד השתיקה?..

— הא לך גליל קטרת, אנטניו! — קרא השוטר אליו בצאתו מן החנות — הנך רואה, אנטניו, כי שליט אני ברחוב הזה וכל חפצי לבי יתנו לי,

— כן, מרצלינו, שליט אתה ברחוב הזה ותבלים נפלו לך בנעימים! —
קרא אנטניו בהביטו אליו בעיני קנאה.

— הרואה אתה, אנטניו, את שק שבלת השועל המוצג שמה לפני החנות מחוץ? הדבר הזה הוא נגד החק, הבה ונגשתי שמה —

— מדוע זה שמת את השק בצדי הרחוב? — ישאל השוטר בקצף את איש צעיר לימים העומד בפתח חנותו ומראה בהפניו גרעיני שבלת שועל לאחד הקונים, ובדברו בעט ברגלו בשק עד כי נפל ארצה וגרעינים רבים ממנו נפזרו לכל עבריו.

— הוי, מה זאת עשית לי, מרצלינו! — התמרמר אליו החנוני.

— הבא את השק החנותה! — קרא השוטר בקול נגיד ומצוה.

— אל נא, מרצלינו! אל תדרש ממני כזאת — התחנן החנוני — השק הזה ימשך קונים לחנותי.

— אם כן, תן לי עשר פרוטות! —

— עשר פרוטות? עוד לא הרותתי היום עשר פרוטות! הא לך ארבע! —

ויתן לו ויעזב את החנות.

— עוד ארבע פרוטות נוספו לי, אנטניו! — קרא השוטר שבע רצון בגשתו אל רעהו.

אחרי עברם צעדים אחדים ראה דלי מלאה דבדבניות מוגנית עומדת לפני פתח אחת החנויות ויקרב אליה ויחטף את כוס המדה מיד החנונית וישאב בה מן הדלי ויגיחה מלאה אל פיו וילך לו.

אזניו הקשיבו מאחריו קללות החנונית וחרופיה; אבל הוא הרים קול צחוק מוזר ופרוע ויעש את דרכו הלאה.

— מה טוב חלקך, מרצלינו, ומה נעים גורלך! הנני מקנא בך! —

ברגע זה אפפו חנוניות אחדות ונערותיהן את אחת הנשים העוברות ברחוב ותמשכנה אותה כל אחת לחנותה, ואז מצא לו מרצלינו שעת הכושר להראות את גבורתו ועצם ידו ושלטונו ברחוב, ויכתר מכות ומהלומות על ראשי החנוניות ונערותיהן, בקראו: „הוי, יהודיות ארורות! למה זה תתנפלנה על עוברות לבטח ברחוב ותחסמנה בפניהן את הדרך?!"

המוכות נסו לעברים שונים וקול צעקותיהן וקללותיהן נשמע מסביב.

ואנטניו התבונן אל המחזה הזה ויצחק בלי הפוגות ונפשו רותה לה נחת וענג.

פתאם ראה השוטר איש אחד מכסה בקמח הולך בצדי הרחוב, ימהר וירץ אליו ויאחז בכנף בגדו ויסחבהו אל תוך הרחוב.

— מה פשעי ומה חטאתי? — ילל האיש.

— הטרם תדע דבר החק כי אסור לאנשים מגאלים בקמח ללכת בצדי הרחוב? — קרא השוטר וירקע ברגל וידחפהו מאתו הלאה ויכבדהו במהלומות אחדות.

הוי, ראיש חמור! — התמרמר אל השוטר איש צעיר לימים, לבוש בגדי פאר, אשר עבר על פני השוטר ברגע ההוא וירא את המחזה הזה — איך נואלת להאמין כי חלה הפקודה הזאת גם על רחוב היהודים? הן מטרת החק הזה היא: לשמר על העוברים בצדי הרחובות לבל יגאלו בגדיהם בקמח, וזה יתכן אך ביתר הרחובות ששם ילכו האנשים בצדי הרחובות ולא באמצעיתם; אבל ברחוב הזה הלא לא ילכו האנשים בצדיו כי אם באמצעיתו, ואם כן הדין נותן להפך: לגרש את האנשים המגאלים בקמח מאמצע הרחוב, ששמה יעברו העוברים, לצדי הרחוב, ששמה לא יעברו העוברים, לרגלי קרשיהם הצרים והסחורות המוצגות שמה לפני פתח כל חנות.

— לא אבקש ממך כי תורני איך להתנהג! — ענהו השוטר ויעקם את שפתיו — אנכי שם לב אך אל החק בעצמו, שעלי לשמרו ולמלא אחריו, ולא אל מטרתו.

— ומי נתן לך הרשות להכות את האיש הזה? בחק נאמר רק כי יגרשו השוטרים אנשים כאלה מצדי הרחוב; אבל לא הכותם —

— לא אשאל את פיך ואת פי אחרים בחפצי להכות איזה איש, שוטר אני ועלי לשמר על הסדר, ולי הרשות להכות את מפריעי הסדר — ובדברו את הדברים האלה גרש עוד אנשים אחדים אשר היו מגאליה בתבן ומוץ, במוך וזפת, גם נשים אחדות נושאות סלים בידיהן, מצדי הרחוב, ויכבד את כל אחד מהם במכות אגרוף, כמו למרות רוח האיש הצעיר ולהראות לאנטניו כי אך הוא השליט ברחוב ואין מי מוחה בידו מעשות כחפץ לבו.

III

— הנה השוטר הולך! — נשמע קול הנשים, מוכרות הפולים והתפוחים ויתר בעלות הסלים, קוראות זו לזו — מהרנה והתרחקנה הצדה!

אבל לא כלן הספיקו להתרחק והשוטר בעברו ביניהן בעט ברגלו בהסלים אשר פגש באמצע הרחוב עד כי פולים ותפוחים רבים נפזרו על הארץ וצעקות וקללות נשמעו מכל עברים.

— הה, פולי! פולי! קללת אלהים עליו! —

— יכרת מארץ החיים! —

— „עשר מיתות משונות עליו” !

והשוטר יפנה כפעם בפעם אל בעלות הסלים פעם אל האחת ופעם אל השנית לאמר:

— תני לי, חוה, פולים יבשים מעט

— הלא כבר נתתי לך היום זה פעמים!

— תני לי גם פעם שלישית! —

ותתן לו האשה פולים מלא חפנה, ובשומה את פניה אל שכנתה קראה בכעס: „יתן ה׳ ונהפכו לרעל ומרורת פתנים בקרבו!”

— תני לי, שרהקע, תפוח אחד! —

— הוי, גזלן! למה זה קמת היום לרוששנו! האם לא תדע כי תפוחי ימכרו בשתי פרוטות האחד? — התאוננה מוכרת התפוחים.

אבל זרוע השוטר אשר נחת ברגע ההוא על ראש האשה המריצה לתת לו את אשר בקש מאתה.

— כדור מות, כגדל התפוח, יחת בו! — קללתו האשה בלבתו ממנה

— הלואי, אמן! — ענתה אחריה אשה אחת מוכרת אגסים.

— שתי פרוטות תני לי! — קרא השוטר אל נחה ממוכרות הריאות, המעים והכבדים בגשתו אליה.

— הלא כבר נתתי לך היום שתי פרוטות! —

— שתי פרוטות תני! ואם אין אגרשך מפה! —

— ולואי תוציאן לצרכי מחלתך! — קראה האשה אליו ותתן לו את שתי הפרוטות.

-- הוי, טפשה! מרצלינו לא חלה מעודו! — קרא השוטר בצחוק

מוזר ופרוע — האף אין זאת, אנטניו? — הוסיף לדבר בפנותו אל רעהו — מרצלינו לא חלה מעודו ולא יחלה! האף אין זאת, אנטניו? וירא אנכי גם מחמת מגדלינה אשתי, כי אם אנסה לחלות ולבלי הכנס כסף לצלחתה תרוצץ את גלגלתי, באלהים נשבעתי, תרוצץ את גלגלתי! אתה לא תדענה עוד, אנטניו! אבל אנכי ארעה, יקחה שד משחת!

וגם בעברו על פני יתר המוכרות האלה לא היו פיו, ידיו ורגליו בטלות. בפיו דרש מכל אחת מהן לתת לו פרוטות שתים ושלש — יש אשר הסתפק גם באחת — בידיו קבלן מידן ויכניסן לצלחתו, או דחף את אלה שלא אבו למלא חפצו, וברגליו בעט בהן ובסליהן או רדף אחריהן בגרשו אותן מן הרחוב.

— נשים מוכרות הדגים! — נשמע פתאום קול אשה אחת מוכרת אגוזים קוראת אל מוכרות הדגים — הנה הוא הולך! —

— אויה! הרוצח הולך וקרב! —

— אבוי! הנה השוטר בא לגרשנו מפה! —

— הלא לפני שעה נתנו לו ככר! —

— הנני נסה מפה! —

— לא! לא אנוסה! עוד לא הרוחתי היום אף חצי שקל ואני ובני ביתי גועים מרעב —

— ואני עוד לא הכינותי חלות, שומן וגריסין לשבת! —

— ואני עוד לא הכינותי מאומה לשבת! —

— לאה למה תעמדי? הבה ננוסה מפה! —

אבל לאה לא משה ממקומה. היא לא שמעה גם את קול הקורא אליה גם את השאון והמהומה אשר מסביב. היא היתה תפושה במחשבות אחרות. היא ישבה לה על הספסל האדום ומשני עבריה על הספסל סלי הדגים אשר לה, ועיניה מביטות לארץ. היא יושבת פה ברחוב, אבל רוחה הוא במקום אחר, במעונה, על יד מטת אישה החולה... היא שבה זה עתה משם, ומה נשבר לבבה בקרבה... היא מצאה אותו חלש מאד, עד כי לא עצר כמעט כח לדבר. פניו נהפכו לירקון, נשימתו קצרה מאד וקולו כמו שנה... יום רע כזה לא היה לו עוד מעת שכבו על ערש דוי... היא הגישה לו מעט מרק; אבל הוא לא טעם ממנו... מה גדלה מצוקת נפשה לראות זאת בעיניה... מה חפצה אז כי תחלה היא במקומו והוא ישוב לאיתנו!... היא עמדה על יד מטתו ותתבונן

אליו ברוח נשברה ועיניה מלאו דמעה, אך התאפקה ברב כח כי לא תפרץ החוצה, לבל יראה זאת הוא ולבל יפול לבו עליו, חלילה... והוא ?... הוא לא נאנק ולא התאונן כי אם הביט אליה בחמלה ורחמים רבים... הוא אחז אחרי כן בידה וישת מארין אמרתו: „לאה... צר לי עליך... הנך מתנודדת מקור... עוד לא בא... אכל אל פיך... לא אוכל ראות גם בצרת הילדים... הנם רעבים ונקשים... אנא... הביאיני לבית החולים...” דבריו אלה קרעו לבבה לגזרים „אל נא, זלמן! — ענתהו בתחנונים — אל נא תבקש כזאת ממני... טוב לי המותה מהביאך לבית החולים... ה׳ יעזרנו!” — אחרי כן אחזה תרדמה את אשמרות עיניו וירדם. כל הלילה נדדה שנה מעיניו ולכן שמחה מאד בהרדמו עתה; אבל הילדים הרימו קול בוכים ויבקשו אכל לנפשם „הסו, רשעים!— גערה בם בקצף — אל תעוררו את אביכם משנתו, רשעים! אביכם חולה מסכן ואם אך אל האכל תשאו נפשכם. אנכי הנני רעבה מדי יום ביומו ולא אתאונן על זה כלל. הסו נא „השד לא יקחכם” ולא תמותו ברעב. עוד מעט ואלך הרחובה ואולי ישלח לי ה׳ „פדיון” טוב, וקניתי לחם לכם”; אבל הילדים לא חדלו מבכות ומשוע, וזלמן התנודד מעט כמו מתעורר הוא משנתו, חמתה עלתה עד להשחית ותתנפל עליהם ותכם מכות אכזריות. היא הכתה אותם בחמה וכעס והילדים נדמו ולא השמיעו עוד קולם; אבל מה הכה אותה לבה על זה אחרי כן. ילדים רכים הם... ועוד לא הסכינו לענות ברעב נפשם... היא פנתה מהם אל החלון ותבך בכי תמרורים „רבונו של עולם! יסר נא אותי, אשה חוטאת, ולא את אישי הצדיק וילדי הרכים...”

היא נגשה אליהם ותפצה אותם באמרים נעימים. את הילד דוד׳ל הושיבה על המטה השניה אשר בבית ותכסהו בשמיכה ותשקהו, ואת הילדה הבכירה ממנו, נחמה, צותה לבלי לסור ממטת אביה החולה, פן יקיץ משנתו ויבקש לו מה, והיא תלך אל הרחוב והביאה להם גם לחם לאכלה. אבל הוא הקיץ אז משנתו וירמז לה כאצבעו כי תקרב אליו. „לאה!”— קרא אליה בקול נמוך מאד בגשתה אל המטה — הנני רואה כי... ימי ספורים... עוד מעט ואלך בדרך כל הארץ...” „אל נא, זלמן!—שסעה את דבריו — אל תחטא לאלהים... עוד תשוב לאיתנך בקרוב” „הניחי לי לכלות את דברי — חנן את קולו — לאה! אל נא... תתאבלי במותי... במותי יוסר עול כבד מעליך... לך ולהילדים ישפר

רות מסחרך די והותר... אל נא תתאבלי... ה׳ „דין אלמנות" לא יעזבך".
היא לא עצרה כח עוד להתאפק מבכי וזרם דמעה פרץ מעיניה, ותבקשה
ברמעות שליש כי לא יחשב מחשבות נוראות כאלה, כי יקוה לה׳ „הרופא לכל
בשר" כי יקימהו מחליו, ותלך לקרוא לרופא. הרופא בא וירגיע את רוחו,
כי חולשתו ביום הזה „סימן טוב" הוא כי רפתה מחלתו וכי מעתה ילך
מצב בריאותו הלך וטוב... אבל בצאתו החוצה הגיד לה כי מסכן גדול
הוא... הוא הגיד לה כי נחוץ לו יין טוב לחזק את גוו, הוא יעצה לפנות
לגבאי „בקור חולים"... אבל היכל תוכל לעשות כדבר הזה?... זה כשנה
וחצי אשר הוא שוכב על ערש דוי ולא קבלה כל נדבה לצרכי רפאות
מחלתו... התדרש היום עזרה מה„בקור חולים"?... היין אמנם נחוץ
מאד... אבל היא לא תוכל... כל ימי חייה לא קבלה מתנת חסד מאיש...
המדה הזאת באה לה בירושה מאבותיה הצדיקים, זכרונם לברכה... היא
לא תוכל לבקש חסד... היא תבחר במות מבקש חסד ונדבות... לא!
החליטה בלבה, לא תפנה לגבאי בק"ח, היא תלך הרחובה וה׳ ירחם עליו,
ו שלח לה „פדיון" טוב וקנתה את היין בכספה.

אבל זה כשעה אשר היא יושבת על יד סליה ועוד לא מכרה כי
אם בעד שש פרוטות... הנה הן, חוה שרה האלמנה וציפה גרונה
העקרה, כבר מכרו הרבה דגים והן לא תדענה מחסור. האחרונה היא גם
עמוסה בכסף... והיא?... הילדים רעבים... וזלמן... הוא יבקש לו,
בלי ספק, מה להשיב את נפשו ואין כל בבית... היין היה משיב את
נפשו ויתן לו כחות חדשים...

היא יושבת פה ומה חפצה עתה להיות בבית... לראות את שלומו...
להיות על ידו... אבל עליה להיות ברחוב... לחכות ל„פדיון"...

„רבונו של עולם!" — הגתה ברוחה הקשה — מדוע זה תיסרנו
ככה? מדוע תשפוך עלינו את כל זעמך?... אם לא תחמל עלי, מדוע
לא תחמול על זלמן הצדיק?... והילדים, אלה הצאן מה חטאו?... מדוע
כה הורע מזלנו?... „המגיד" אמר בדרשתו בבית התפלה, כי ה„עולם
הזה" נתן אך לרשעים, יען כי אין להם חלק ל„עולם הבא" ולכן טוב להם
בחייהם ורע במותם, לא כן הצדיקים, להם נתן ה„עולם הבא" ובעולם
הזה חייהם רעים ומרים, וכן שמעתי גם מפי זלמן פעמים רבות... אבל...
גם העולם הוא... ולא טוב לחיות בו חיים רעים ומרים ולשאת
עמל ותלאה... אין אנכי מבקשת חיי אשר ועונג כי אם חיים פשוטים

ושלוים, גוי בריאות ופרנסה... גם בחיי עני אמצא חפץ אם אך יהיה אישי בריא אולם..."

— לאה! — נשמע פתאם קול לאזניה הוא קול השוטר אשר נגש אליה וינח ידו על שכמה — לכי נא ואספי כסף מכל מוכרות הדגים בעדי, כאשר תעשי כפעם בפעם, עשרים מוכרות דגים פה! לכי נא והביאי לי ארבעים פרוטות, שתי פרוטות לכל אחת, השמעת, לאה? ארבעים פרוטות!

כל דמי עורקיה רתחו בקרבה מכעס ומרירות: „מה חפץ הנבל הזה עוד? הלא כבר נתנה לו היום כסף פעמים וככה גם יתר מוכרות הדגים ברחוב! עוד צרה חדשה נוספה על צרותיה היום, בכל שעה ושעה הוא בא לדרש פרוטות חדשות, אישה חולה מסכן ואין לה במה להשיב את נפשו... היא וילדיה רעבים ללחם... והוא לא יאמר „הון". היא מחכה עתה „לפדיון" פרוטה בעינים כלות וכמו „להכעים" מכרה היום אך מעט דגים והנה בא הנבל הזה עוד הפעם לדרש דמים — ועוד הוא דורש כי תאסף היא את הכסף למענו, בעוד אשר ראשה סובב הולך עליה כגלגל ולבה מלא מרירות ויגון... לא! לא תאסף את הכסף למענו ויהי מה!..."

— גזלן — התמרמרה אליו לאה — הלא כבר נתנו לך היום כסף פעמים! ומה אתה חפץ עוד?

— את הכסף ההוא לקחה ממני מגדלינה, יקחה שד משחת! ועתה צמאתי למעט יי"ש — ענה השוטר בצחוק.

— סובא! שכור! חלירע עליד! — התמרמרה אליו ציפה גרונה העקרה — מתי אינך צמא לייש? ההבית יי"ש תנתן לך ומצא לך?

— רב לכן פ־סק שפתים, את הכסף תנה לי! — קרא השוטר בקול נגיד ומצוה.

— הלא בתתנו לך את הכסף בפעם האחרונה נשבעת לנו שבעי שבעות כי לא תבוא עוד היום לגרשנו מפה ולדרש כסף מאתנו, ולמה זה לא תשמר מוצא שפתיך, רוצח?! — שבה ציפה גרונה להתמרמר אל השוטר.

— אם כן לא תחזיקיני לאיש אמונים! — צהל השוטר בקול ובפנותו אל לאה קרא: „לכי נא, לאה, ואספי את הכסף!"

— הנח לי הפעם! — התחננה לאה מלפני השוטר.

— הנח לה כי מרת נפש היא! — מלאה אחרי דבריה חוה שרה — בעלה הנחו עתה חולה מסכן...

— אם כן אגרש את כלכן מפה! —

— אנכי אאספה למענך את הכסף הפעם! — קראה חוה שרה אל השוטר.

— טוב! ואת, לאה! — הוסיף לדבר בפנותו למול לאה ובהניעו לעמתה באצבעו פעמים אחרות כמו לאימה — התחרטי על הדבר הזה!...

— אבל התבטיחנו, מרצלינו, כי אחרי אשר אתן לך את הכסף לא תקרב עוד היום אלינו? — שאלתהו הוה שרה.

— באלהים נשבעתי! — קרא השוטר בהניחו את ידו על לבו — כי לא אקרב עוד היום אליכן ולא אגע בכן היום לרעה.

— נשים! נשים! תנה כסף בעד השוטר! שתי פרוטות לכל אחת! — קראה חוה שרה בעברה בין מוכרות הדגים.

— אנכי לא אתן אף פרוטה אחת כי עוד לא הרוחתי היום אף עשרים פרוטות! — קראה אשה אחת בעלת סל דגים קטנים ודקים כשבלים.

— וגם אנכי לא אתן כי אם פרוטה אחת! — קראה אשה אחת בעלת סל דגים גדולים.

— ואנכי לא אתן אף חצי פרוטה! — קראה שלישית.

— הבעדי אקבץ את הכסף? — התמרמרה חוה שרה אל הנשים — אתן לא תחפצנה לתת? טוב אפוא, אלכה ואגידה זאת להשוטר.

כעבור רגעים אחדים נקבץ כל הכסף ויתן ליד השוטר.

ברגע ההוא נגשה נערה אחת אל לאה ותקן ממנה שתי ליטרות דגים בעד ארבעים פרוטות. עיני לאה אורו... בעד שלשים פרוטות תקנה מעט יין לבעלה, בעל המרזח הוא מכירה וגם בעד שלשים פרוטות ימכר לה יין טוב, אף כי לאחרים לא ימכר מהיין הטוב לחולים בעד סך מצער כזה, ובעד עשר פרוטות תקנה לחם לה ולשני ילדיה... והפרוטות האחדות הנמצאות כבר בצלחתה ביחד את אשר תרויח עוד ביום הזה תהיינה לצרכי השבת...

— התראה, אנטניו? — קרא השוטר אחרי קבלו מיד חוה שרה את הכסף אשר אספה למענו, בהראותו באצבעו על מטבעת הכסף של ארבעים הפרוטות אשר קבלה לאה ברגע ההוא מקונת דגיה — בעוד רגע תהיה

המטבע הזאת בידי! נקם אקח ממנה הפעם על אשר מאנה לאסוף את הכסף בעדי הפעם. ויגש אל לאה ויקרא:

— הראי נא את המטבע הזאת כי מזויפת היא.

לאה נבהלה ופניה הורו כמת...

— לא, איננה מזויפת, עוברת היא לסוחר! — קראה לאה ופניה הפיקו מבוכה נוראה, ותחפץ להסתיר את המטבע בצלחתה; אבל הוא מהר ויוציאה מידה בחזקה ויתבונן בה לשני עבריה ויקרא:

— מזויפת! מזויפת! לכי נא אתי לבית הפקידות!

— אוי לי — יללה לאה — זה עתה לקחתיה מיד נערה אחת.

— אחת היא לי ממי לקחתיה, לכי נא אתי לבית הפקידות! שמה תרצי את עונך בבית האסורים! — הרעים עליה השוטר בקול.

„לבית הפקידות?„ חשבה לאה במרירות, אוי לשברה!... אסון גדול לא פללה מעודה! מה יהיה גורל אישה וילדיה בלעדה?...

— הרף נא ממני, מרצלינו יקירי! — התחננה לפניו — הרא טוב לב אתה ולמה זה תמיט עלי שואה? חוסה נא עלי, על אישי החולה ועל ילדי הרעבים!

— לא! מרצלינו איננו טוב לב! לבית הפקידות! —

— הא לך שתי פרוטות והרף ממני! —

— לא לבית הפקודות! —

— הא לך ארבע פרוטות! —

— לא לבית הפקידות! —

— הא לך שש פרוטות! —

— טוב אפוא; אבל את המטבע הזאת לא אשיב. לך לבל תתנהו לאחר בתור טובה. את המטבע הזאת אשליך אל הנהר.

— אוי לשברי! — יללה לאה במרירות — ארבעים ושש פרוטות! עוד לא הרוחתי היום סך כזה! ומה אעשה עתה? הה, אישי וילדי!...

גם יתר הנשים נדו ללאה ותשתתפנה בצערה.

השוטר עזב את הנשים האלה ויקרא לרעהו בצחוק: המטבע הזאת „מזויפת„ היא. חא! חא! חא! מי יתן והיו לי מטבעות רבות כמוה! —

עוד לא הרחיק השוטר ממוכרות הדגים והנה סגן פקיד הרבע נראה ברחוב מרחוק, הולך הלך וקרב אל מקום מוכרות הדגים. השוטר נגש שנית אל הנשים ויקרא:

— עזבנה את הרחוב כרגע! מהר! מהר! לכנה לכן מפה! —

— גזלן! רוצח! — הרעימו עליו הנשים מכל עברים — הלא זה עתה לקחת כסף מאתנו! זה עתה! ומה תבקש עוד ממנו? הלא נשבעת כי לא תקרב עוד היום אלינו!

— הנה סגן פקיד-הרבע הולך! עזבנה את הרחוב! — הרעים עליהן השוטר בקולו ויפרש ארבות ידיו לשני עבריו כמגרש רחלים או תרנגולים.

— חוס נא! רחם נא! —

— לא אוכל הושיעכן הפעם! מהר! מהר! הלאה! הלאה! —

— לא! לא נסור מפה! לא נעזב את הרחוב! —

— אף כי תכני עד מות לא אסור מפה! — קראה לאה.

— יהודית ארורה! עוד תעיזי להתקומם נגדי? — קרא השוטר ופניו אדמו מכעס וקצף ויחטף את אחד מסלי דגיה וישליכהו ארצה, עד כי הדגים הקטנים אשר בו נפזרו לכל רוח, ואת הספסל האדום אשר לה הרים מעל הארץ וישליכהו אל קיר החומה אשר ממולו וינפצהו ויהי לשבבים.

— אללי לי! הוה על הוה באו עלי! — יללה לאה ותספק כפיה — אויה, דגי... דמי וזעת אפי! אויה, ספסלי... כלי הבית האחד אשר לי...

— שוערים! סטפן! קאזמא! ברצל! — קרא השוטר בקול וינופף אצבעו למול שוערי החצרים הסמוכים, וכרגע נסבו השוערים על הנשים ויכון הכה ופצוע, וידחפון, ויסחבון, ויגרשון הלאה, הלאה לרחוב הזוגגים.

וקללות ויללות, חרפות וגדופים נשמעו מכל עברים, עד כי היתה הרחוב לחרדת אלהים.

— אכזר! רוצח! את כספנו השב לנו! —

— שכור! נבל! קללת אלהים עליך! —

— הרים וגבעות יפלו עליך! —

— עשרה „גזרי דינים" על ראשך! —

— חלי רע במעיך! —

— מכה טריה בגרונך! —

— הניחני להרים את דגי מעל הארץ, גזלן! —

— הלא הולכים אנחנו מפה ולמה זה תבונו? גזלנים! רוצחים! —

— הה, לפצעי! —

— הה, [illegible] [illegible]! —

— הה שכמי! —

IV

ברגע ההוא נגש סגן פקיד-הרבע לְמקום המעשה. השוטר מהר להרים את ידו למול כובעו.

— מה השאון הזה? — שאל את השוטר.

— את מוכרות הדגים גרשתי מן הרחוב! —

— ומדוע לא גרשתן עד הנה? — שאלהו סגן הפקיד בעין בוחנת.

— אנכי... אנכי... גמגם השוטר בלשונו וישפל מבטי עיניו ארצה — אנכי גרשתין עוד בבקר; אבל הן שבו ותבאנה אל הרחוב.

— אל תכזב בלשונך! — גער בו סגן הפקיד — הלא תדע כי דבר שקֶר שנאתי. בלי תפונה תקעו בכפך...

השוטר החריש ולא ענה דבר.

— לא אפקד עליך את העון הזה; אך... תן גם לי חלק מהכסף — קרא סגן הפקיד ויקרץ עין.

— באלהים נשבעתי, כי מגדלינה אשתי, יקחה שד משחת, לקחה ממני את הכסף...

— ומה זה יצלצל בצלחתך? — קרא סגן הפקיד בהגיעו את בגד השוטר.

— פרוטות אחדות נתנו לי עתה... הא לך חלק מהם — ובדברו נתן לו שלשים פרוטות.

— שמע נא, מרצלינו! — קרא סגן הפקיד בשומו את הכסף בצלחתו — הנני הולך מטעם מבקר תעודות המסחר לסגר את חנות מושה האלמנה ולהניח עליה חותם צר, כי לא לקחה תעודת מסחר לחנותה. לכן מהר נא ולך לפני והודעתה את הדבר הזה, ופנתה מהחנות את הסחורות הנחוצות לה לממכר, בטרם אסגר את החנות. הן לא צפון משכל לבך... בלי תפונה תשלם לנו כגמולנו —

— טוב, אדוני! אני הולך כרגע! — וילך וירמז לאנטניו כי ילך גם הוא אחריו.

— לך נא גם אתה, אנטניו, אתי! — קרא השוטר אל רעהו בדרך — ועזרת גם אתה להחנונית לפנות את הסחורה מן החנות ונתנו גם על כפך.

— טוב! — ענה אנטניו בלב שמח.

אחרי עבור רגעים אחדים נראו ברחוב אנשים ונשים, נערים ונערות, ובתוכם שוטר הרחוב ורעהו נושאים בחפזון פסי ברזל, מסמרים, רקועי פחים ועוד, מחנות מושה האלמנה ומניחים אותם בחנויות אחרות הקרובות לה, או מביאים אותם למעון אחד משארי בשרה ומכריה אשר בחצר הקרוב.

כעבור עשרה רגעים בא גם סגן הפקיד למקום המעשה, ובראותו כי עוד לא כלתה העבודה, הסב את פניו לעבר השני אשר ממול חנות מושה ויקרא כפעם בפעם: „מהרו נא לכלות מעשיכם! עוד מעט ובא סגן פקיד הרבע לסגר את החנות".

ואחרי אשר נתן לו השוטר אות כי כבר כלו את מעשיהם, קרב אל החנות ויסגרה וינח עליה חותם צר.

ומושה האלמנה הראתה לדעת, כי איננה כפוית טובה ותתקע בכף סגן הפקיד שטר אחד משטרות המדינה וחצי שקל ביד השוטר. גם לאנטניו נתנה עשר פרוטות.

— עתה נוכל ללכת לבית המרזח, מרצלינו! — קרא אנטניו — כי כבר יש לך כסף די והותר לחצי לוג יי"ש, גם פרפרת יש לך, גם לי עשר פרוטות.

— כן! אבל לו לא לקח סגן הפקיד ממני את שלשים הפרוטות, כי עתה היו לי עוד שלשים פרוטות, יקחהו שד משחת! התדמה כי זאת היא הפעם הראשונה שהנהו לוקח חלק מכספי ? שד אקבין ברחוב? כפעם בפעם מוכרח אני לתת לו חלק מכספי. יקחהו שד משחת! —

— מי יתן ועשו גם אותי לשוטר רחוב! — קרא אנטניו אל השוטר — וצבריתי לי גם אני כסף והון כמוך.

— לא כל שוטרי הרחובות שוים! — קרא השוטר — שוטרי יתר הרחובות אין להם הכנסה רבה כהכנסתי. היהודים יחשבו לנו. השוטרים, לפרה חולבת טובה, באלהים נשבעתי, לפרה חולבת... ולולא הם שהיו לנו, כי עתה, באלהים נשבעתי, אכלנו לחם צר ומים לחץ וגם מעט יי"ש לא בא אל פינו... ומה גם כי ביתר הרחובות אין הנשים בעלות הסלים. גם ברחוב הזוגגים וברחוב המטבחים מעט הוא מספרן מברחוב הזה, ומהן לי הכנסה רבה. אך בדבר אחד מעטה הכנסתי מהכנסתם. הלא תדע, אנטניו, כי ביום הראשון בשבוע, בימי חגינו וימי גנוסיא צריכות החנויות להיות סגורות עד חצי היום, ועל פקידי הרחובות ושוטריהם להשגיח על החנויות לבלי תפתחנה לפני המועד; אבל החנונים יתנו להם

שכר ק..ע לחדש, לבל ידקדקו עמהם הרבה, למען יוכלו להביא את הקונים, כפעם בפעם, אל החנויות. ברחוב המטבחים, לדוגמא, יותן לפקיד הרחוב ארבעה שקלים לחדש ולהשוטר שני שקלים, והחנויות פתוחות שמה ביום הראשון והחגים במעט לרוחה. אבל ברחוב הזה רבי החנויות הן של צרכי אכל נפש הפתוחות תמיד. והחנויות המעטות של יתר הסחורות, כמובן, לא תוכלנה לתת שכר גדול בעד הדבר הזה, לפקיד הרחוב יותן שקל וחצי ולי אך חצי שקל...

עוד לא כלה לדבר והנה קולות וצעקות, שאון ומהומה נשמעו מרחוק. השוטר ואנטניו מהרו לגשת אל מקום המעשה, והנה אחד החנונים ובחור אחד, משרת בחנות אשר ממולו, אשר קרא את אחד הקונים מחנות הראשון ויביאהו לחנות אדונו נִצים, ומחרפים איש את רעהו.

— ממזר! חצוף! —

— כלב זקן! —

— הוי, יענקעל! — קרא השוטר אל החנוני בצחוק — מדוע תחשה? האם אין זרועך מושלה לך? כבדהו במנה יפה! הלא זקן אתה ממנו ואיך יעיז לחרפך? —

חיש היה ריב השפתים להכאת כפים והנצים החלו להכות איש את רעהו בעברה וחמה שפוכה.

— ואתה, זעליג? — פנה השוטר אל המשרת בלעג — הנך חסר זנים וכח! הן כבר תלש את כל שערות ראשך...

— המעט ממך כי לא תשקיע את האיש ולא תשקיט את הריב, כי עוד תוסיף פחם ועצים להגדיל את המדורה? הכה תמלא את חובתך, חובת שוטר, באמונה? התמרמר איש אחד אל השוטר.

— חא! חא! חא! — צהל השוטר בקול בפנותו אל רעהו — מה תאמר, אנטניו? הרבה היא דאגתי בהכות אחד היהודים את רעהו? ומה מני יהלך אם גם יסיר האחד את ראש רעהו מעליו? הוא איננו יודע — לחש השוטר לאנטניו באזנו — כי הריב הזה אשר יצא, על ידי, לכלל הכאה, יביא טובה לצלחתי. עוד מעט וראית, אנטניו, כי נכונה דברתי.

— לכו נא עמדי לבית הפקידות! — קרא השוטר באחזו בידי בעלי הריב — לבית הפקידות!

הריב ..דל ושני בעלי הריב החלו להתחנן לפני השוטר, כי ירף מהם.

— לא! לבית הפקידות! — הוסיף השוטר לקרא ולסחב אותם בידיו — אבל כרגע הרפה מהם, כי שניהם תקעו בכפו מטבעות אחדות, וישב לרעהו ויקרא בשמחה: — האם לא אמרתי לך כי הריב הזה יביא טובה לצלחתי? — ובדברו הראהו את המטבעות אשר נתנו לו בעלי הריב — עתה, אנטניו! — הוסיף לדבר — הבה ונלכה לבית המרזח!

V

כעבור רבע שעה שבו הנשים מוכרות הדגים, אשר גרשו מהרחוב על ידי השוטר, אל הרחוב, ותעמדנה אשה אשה על מקומה. גם לאה שבה הרחובה׃ היא שבה ותעמד על מקומה; אבל מה גדלה עקת לבה ומה גדל יגונה... יום צרה ותלאה הוא לה היום הזה מאין כמוהו. בכל רגע צרה חדשה. מחלת זלמן חזקה ביום הזה מאד. הנהו עתה מסכן... ה„פדיון” מעט הוא ביום הזה, ותחת אשר בכל ערב שבת היא מרוחת שקלים אחדים לא הרויחה היום אף חצי שקל. היא וילדיה רעבים... רעבים; אבל בריאים ושלמים ולא יגועו מרעב... ואישה?... יין נחוץ לו מאד ואין לה במה לקנותו להשיב את נפשו ולחזק את גוו... ונוסף על כל אלה עוד התקומם השוטר נגדת וידכאה עד עפר... ארבעים ושש פרוטות, כל הונה שרכשה לה ביום הזה, גזל מאתה בזרוע... סל דגים קטנים אשר מחירם עלה לארבעים פרוטות פזר ארצה ויהיו למרמס, ואת ספסלה היחידי בבית פוצץ לרסיסים... הוא היה לה למקום מושב לשבת עליו ברחוב ולהציב עליו גם את סלי הדגים וככה גם למקום מושב לה ולילדיה בבית... ועתה?...

מי יודע מה שלום זלמן עתה?... זה כשעה וחצי אשר עזבה את הבית ולא ראתהו... הוא, בלי תפונה, כבר הקיץ משנתו והנהו מבקש לו מה להשיב את נפשו, ואין... מה חפצה עתה להיות על ידו... אבל איך תלך הביתה ובידה אין יין ואין כל דבר... והילדים?... התוכל לראות את פניהם ריקם?...

— בכמה תמכרי את הדגים האלה הליטרא? — שאלה אשה צעירה אחת את לאה בעברה ברחוב על פניה ותעמד על יד אחד מסליה אשר עמדו על הארץ.

— בשלשים פרוטות! — ענתה לאה בלב מלא תקוה, כי יהיה לה עתה „פדיון" רב, כי מראה פני האשה העיר עליה כי עשירה היא, ובלי שפק, תקנה ליטרות אחדות.

— בשלשים פרוטות? — קראה האשה ותעקם את פיה — עשרים אתן!

— עשרים? — קראה לאה — ואנכי בעצמי שלמתי להדיג עשרים וחמש פרוטות הליטרא.

— שקר תדברי! — קראה האשה — הדגים האלה אינם גם חיים.

— מה תדברי, גברתי? — קראה לאה ופניה הפיקו מרירות — היום נצודו, ולולא נקפאו, כי עתה, חי נפשי, גברתי, כי היו מפרכסים.

— לא! ולא! יותר מעשרים לא אתן. אלכה לי לאחרת —

כל קרבי לאה מלאו חמה וקצף. „הן, הגבירות חיות חיי עשר ומתענגות על רב טוב ולא תדענה נפש עניה כמוה... אכזריות הן ואינן חומלות על רעבות ללחם ומטים למות... מדוע לא תדענה שבעה?... מדוע הן חפצות להבנות ולהתעשר מחרבנם של עניים ומדכאים?... הרוששה לו נתנה לה שלשים פרוטות לליטרא?... והיא הן לא בקשה יותר מן המחיר..."

— אם לא תתני לי את הדגים בעשרים פרוטות הליטרא אלכה לי לאחרת! — קראה האשה שנית.

— ולואי יהיה לך מזל־רע כמוני! — קראה לאה בקצף ופניה אדמו כדם. האשה נבוכה ותבט אל לאה בתמהון; אבל לא ענתה אותה דבר ותלך לה מאתה.

כרגע החל הנחם להציק לראה: „מדוע קללתיה? ואיך היתה לי הצדקה לזאת?... ואם לא חפצה לתת לי את המחיר אשר דרשתי החטאה בזה?... חטא גדול חטאתי כי הכלמתיה על חנם... ענש המלבין פני חברו גדול מאד... מה זה היה לי?... השכחתי בת מי אני ואשת מי אני ולא לי להיות ככל יתר מוכרות הדגים?... האם לא יישא, חלילה, אישי את עוני..."

לו השיבה האשה הרפתה אל חיקה, כי עתה רוה לה ומערת רוחה שככה; אבל האשה היתה מהנעלבות ואינן עולבות... הדבר הזה הציק לה עד מאד... היא חפצה לרוץ אחרי האשה ולהשיגה ולבקש מחילה ממנה... אבל ברגע אחד היתה רוח אחרת אתה. ציפה גרונה העקרה

קראה להאשה לקנות אצלה דגים בעשרים פרוטות הליטרא וכבר החלה לשקל אותם לה. הדבר הזה העלה את חמתה כאש. היא, ציפה גרונה, היא עמוסה בכסף, היא כבר הרויחה היום כחמשה שקלים והיא לא תאמר הון!.. היא יודעת את עניה ומחסורה... היא ראתה גם את קשי יומה ומעט פדיונה... והיא תגזל עוד טרף מפיה, מפי אישה החולה וילדיה הרעבים!..

— ארורה! — התנפלה לאה על ציפה גרונה בזעם — את תגזלי בלעי מפי?... את?... ותחל להמטיר מכות ומהלומות על ראשה.

כרגע נסבו מוכרות הדגים על לאה וציפה גרונה ותפרדנה ביניהן. „לאה! — קראה אליה אחת מרעותיה הנאמנות — מה זה היה לך היום כי נהפכת ותהי לאחרת?... לא אכירך כמעט... למה את שופכת זעמך על כל?... אמנם מר לך מר... אבל קוי לה' כי ישנה את מצבך לטוב..."

ציפה גרונה לא השיבה חרפה אל חיק מכתה... היא ידעה כי מרת נפש היא לאה... כי מצבה מר מאד... ואולי היתה לה הצדקה להתנפל עליה?... צרת נפש לאה נגעה גם אל לבה ותחמל עליה...

ולאה לא דברה דבר. היא פנתה מעט הצדה ותבך מרה... אמנם כן הוא! היא נהפכה כמעט לאחרת. זה לה שנתים אשר היתה למוכרת דגים „ברחוב היהודים" ותמיד התהלכה בשלום ורעות את יתר מוכרות הדגים. לא התקוטטה באחת מהן ולא הכלימה את פניה... דרך התגרניות ובעלות המלים אשר ברחוב היהודים רחקה ממנה... לא הכריזה בקול על סחורתה, לא נשבעה שבעי שבעות על דבר המחיר, לא התחננה אל הקונות ולא קללה אותן. בכלל, ידעה תמיד את ערכה, כי איננה מוכרת דגים פשוטה, כי עולה היא על יתר חברותיה ברחוב ולא לה התנהג כמוהן... וכן היתה גם בעיניהן. הן הביטו אליה ברגשי כבוד... הן ידעו כי מיוחסת היא ואשת „תלמיד חכם" וכי לפנים היתה „בעלת בית" חשובה ותרא חיים אחרים, חיים טובים, חיי פרנסה ושלוה... והיום?... מה זה היה לה היום?... האם לא היתה היום כיתר חברותיה?... אבל מי הסבב בזה?... „רבונו של עולם! — קרא קול מעמקי לבבה — מדוע תיסרני כה באפך ולא תדע רחם?... מדוע כה מזלי רע?... מדוע הורדתני למדרגה כזאת?... המעט ממך כי כה נפלתי פלאים, כי תדכא גם את נשמתי?.. כי יביאני מצבי הרע גם לחטא ולטמא את נפשי?..

אם כאין אני בעיניך, ה׳, תעמד נא לי זכות אבותי הקדושים... ואם אין — טוב לי המותה מחיים כאלה..."

רוחה רחף ברגעים האלה על פני תהום מחשבות וזכרונות... היא זכרה את חייה הקודמים... ומה רב ההבדל בין החיים ההם והחיים האלה... מה נפלה פלאים!...

מי מלל לה לפנים כי תרד למדרגה שפלה כזאת, כי היא תהיה בקרב הימים למוכרת דגים ב„רחוב היהודים"?.. היא היתה בת יחידה להוריה העשירים, המה היו בעלי אחוזה מסביב לעיר ס. האחוזה לא היתה קנין כספם כי אם חכורה מאדוניה האציל. גם ג.ת בית הרחים הגדול חכרו להם מאדוני האחוזה. המה היו מוצלחים בעסקיהם ויחיו חיי עשר וכבוד. אביה ר׳ חיים היה איש גדול בתורה וירא אלהים ונצר ממשפחה מיוחסה בישראל. הוא הגה תמיד בתורה ויתפלל בחסידות וקדושה; אבל הוא היה גם איש מ„עולם המעשה" ובעל עסקים גדולים. הוא שלח את יבול שדהו ויבול אחרים, אשר קנה מהאצילים אשר בהסביבה, באניות על פני הנהר ל„פרייסען", גם נסע לעתים בעצמו ל„גינשפריק" ול„לייפסק". אמה לקחה גם היא חלק בסחר אביה. היא היתה נבונת לב ואשת חיל. והיא, לאה? היא היתה נערה יפה וטובת חן. אבותיה אהבוה כנפשם וישימו כל מעינם בה. עודנה זוכרת את הימים ההם... בימים ההם היתה מאשרת. צרה ותלאה, עני ומחסור זרו לה וחייה עברו עליה בנעם וענג ובתקות טובות... אבותיה נשאו את נפשם להשיאה לאיש גדול בתורה, „מוסמך" מגדולי הרבנים להוראה, אשר ישב בקרב הימים על כסא מרין בישראל. וחזון לב אבותיה היה גם משאת נפשה... רוחה כבר חזה לה עתידות טובות, בהיותה בקרב הימים ל„רבנית" באחת הערים הגדולות...

ואמנם לאיש כזה השיאוה אבותיה. זלמן היה כבר אז, בעודנו פנוי, „מוסמך" מגדולי הרבנים להוראה, ורבים מהם נבאו עליו כי היה יהיה בקרב הימים לרב גדול בישראל. גם אביו היה רב גדול. אבותיה נתנו לה שלשת אלפים כסף לנדה. מיום הראשון לחתונתה אהבה את אישה ותכבדהו מאד, כן בגלל גדלו בתורה, יראתו את ה׳ ויחש משפחתו, וכן בגלל לבו הרך ומזגו הטוב, והוא גם הוא אהבה מאד. ובאמת היו תמיד, בכל מצב ומצב שהיה להם, באהבה ושלום וישתדלו תמיד לקדם כל אחד את רצון רעהו. ולכן בא לשכן בבית אבותיה ולאכל מזונות על

שלחנו. השנים ההן עברו עליהם בנעם וענג, שקט ושלוה. הוא שם לילות כימים להגות בתורת ה׳ ונפשה רותה לה מזה נחת ועדן שמים. היא התענגה לשבת כפעם בפעם ממולו ולשמוע את קולו הנעים בלמודו. הדבר הזה הרהיב את לבה וימלא את כל קרביה רגשי גאון וכבוד. ולמן אמר לה, כי גם לה חלק בלמודו, כי גם היא תקבל שכר טוב בעולם הבא בעד למודו, יען כי לא תפריעהו ממנו כנשים אחרות, והנה לו לעזר בשרתה אותו כאשה כשרה ובמלאה את כל משאלות לבו. הדעת הזאת שמחה את נפשה מאד. כעבור שנה מזמן חתונתם ילדה לו בן וכעבור שנתים — בת. הילדים האלה, אפרים ודינה, אשר חננם ה׳, הנעימו להם את חייהם עוד ביתר שאת, וישיתו על ענג חייהם נוספות. הילדים האלה היו גם למתנה יקרה לאבותיה, אשר אהבום כבנים, ויהיו להם לשעשועים לעת זקנה.

אבל המצב הזה לא ארך. כעבור שלש שנים אחרי חתונתם נהפך הגלגל על אבותיה לרעה וההצלחה סרה מהם. האניה העמוסה בר אשר שלח אביה על פני המים גינשפריקה הכתה באניה אחרת אשר נפגשה אתה, ופרצים גדולים נבעו בה, ותרד מצולות. השבר הזה המיט אסון על בית אביה ויכהו לשבבים. כל הון אביה ביחד את הון אחרים היו באניה ויהיו לשלל להנהר, והכסף המעט אשר נותר לאביה בבית היה לו לשלם את חובותיו. הוא שלם את חובותיו עד הפרוטה האחרונה מבלי שים לב אל השבר אשר השבר ואל מצבו הרע. וכה היה לעני ודל בפעם אחת. ובהיותו ירא אלהים וצדיק בכל דרכיו לא התאונן, חלילה, על ה׳ ויקבל את יסוריו באהבה. אך ימים רבים לא התענה, כי בטרם יעברו שלשה ירחים מיום השבר האניה חלה את חליו אשר מת בו. אז נשארו המה וילדיהם ואמה הזקנה בלי משען ומשענה. האחוזה אשר חכר לו אביה שנים רבות נתנה בחכירה לאיש אחר. היא החלה להפציר בזלמן כי יבקש לו משרת רבנות באחת הערים, אשר בנקל ישיגה, אחרי כי „שם טוב" לו על פני חוץ; אבל הוא לא הטה לה אזן קשבת ולא אבה להיות לרב בישראל, בבארו לה, כי איש רך-לב ורפה-רוח כמוהו איננו מוכשר להיות לרב ולנהל עניני קהלה בישראל הדורשים אמץ לב ועז רוח, ויתחנן לפניה כי לא תציקהו בבקשתה זאת, והיא, בהיות חפצו קדוש בעיניה, לא מרתה את פיו ולא יספה עוד לדבר אתו על אדות הדבר הזה. אבל ה׳ המציא להם אז מקור פרנסה אחר, כי הואיל אדון האחוזה למנות

את אמה לחולבת באחזתו הגדולה ויתן לה בהכירה את מאת הפרות אשר לו באחזה. העסק הזה היה עסק טוב ומכלכל את נפש בעליו ברוחה. היא היתה גם למחבצת ומגבנת, והחלב, החמאה והגבינה נשלחו מדי יום ביומו לממכר העירה. היא עזרה על יד אמה בעבודתה והיה למנהלת העסק הזה בזריזות ובחריצות. כעשר אכרות מאכרות הכפר שעל יד האחזה היו באות מדי יום ביומו. בבקר ובערב, לחלב את הפרות, לחבץ ולגבן, ומשרת עברי היה להן אשר הוביל את ה„סחורה" לממכר העירה. כעבור שנה מתה עליה אמה ויבא העסק הזה תחת רשותה. זלמן לא לקח כל חלק בעסק או בעבודת הבית, כי שם לילות כימים להגות בתורה; אבל עזרתו לא היתה דרושה לה וגם בעצמה ידעה לנהל את העסק הזה בטוב טעם ודעת. העסק הזה ביחד עם עבודת הבית אמנם העמיסו עליה עבודה רבה, אשר לא הסכינה בה מעודה; אבל „האדם לעמל יולד" חשבה לה בלבה, כפעם בפעם, בהיות לה געגועים על חייה הקודמים, חיי בת יחידה לבעל אחזה עשיר, והדעת, כי עמלה היא למען אישה הצדיק העוסק בתורה, וכי שכרה גדול לעתיד לבוא כשכר זבלון בגלל יששכר, כאשר הגיד לה זלמן פעמים רבות, וכי מפרנסת היא את בניה — היתה לה למשיבת נפש ותשביעה רצון.

כה עברו חמש עשרה שנה.

העסק לא הביא ברכה רבה לבעליו, לא הביא רוח רב כי יהיה ממנו גם להותיר ולקבין על ידו הון ועשר, כי דרש גם הוצאות רבות, ויש גם אשר חלו מספר פרות או חדלו מתת חלב, ויש גם אשר מתו פרות רבות באמצע השנה, והאציל, בעל האחזה, דרש כמעט בכל שנה הוספה על כסף החכירה; אבל כלכל את בעליו ברוחה ובשופי. ביתה היה מלא תמיד כל טוב ולא חסר כל דבר במאכל ומשתה וכל בני הבית „רחצו כמעט בחלב וחמאה" — כן היה פתגמה תמיד — גם ביצים גם בשר וכל מאכל אשר יאכל לא חסרו בבית. ביתה היה פתוח גם לאורחים עניים, אשר סרו אליו כפעם בפעם, והיא השביעתם רצון במאכל ומשתה וגם בנדבת כסף. גם להישיבה גם ליתר חברות הצדקה אשר בעיר נתנה, כפעם בפעם, נדבות הגונות. בעיר ס. נודע שמה „לבעלת בית" חרוצה ואשת חיל, לטובת לב ובעלת צדקה ולאשה כשרה וצנועה, ורבים הציגו למופת את הליכותיה הטובות את אישה, דאגתה הרבה לשלומו. התאמצותה למלא את כל מחסוריו ומשאלותיו בעין טובה ורצון

והכבוד אשר תחלק לו. ובאמת שמה כל מעיניה אך בבעלה ותהי לו לא אך כאשה, כי אם גם כאם רחמניה. כל אשר שאל כּמנה וגם כל אשר לא שאל אך חפץ בו לא אצלה ממנו. גם „חלב צפרים" לא חסר לו לוא היה דרוש לו. והוא אמנם ירע להוקיר את הליכות אשתו הטובות אתו ויכבדה ויאהבה, ויאמר לה, כפעם בפעם, כי אם שלמה המלך אמר: „אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי" יוכל הוא להתפאר עליו, כי ה׳ המצא לו אשה הגונה, וכי כל הליכותיה ומעשיה יעידו בה כי בת נאמנה היא להאמהות הקדושות.

אפרים ודינה, כמובן, גדלו במשך העת. היא שכרה לה מלמד־בית אשר למד אותם קרא עברית, סדור, חומש ו„פסוק". אחרי כן לקחה לביתה מלמד גמרא לאפרים ודינה החלה לעזור על ידה בעבודת הבית והעסק. הנער הצליח בלמודו ובמלאת לו שלש עשרה שנה יצא מרשות המלמד וילמד בעצמו ולעתים — בחברת אביו, ויהי לעלם טוב וחרוץ בלמודו, והנערה גם היא היתה לנערה חרוצה וטובה. היא למדה גם כתב יהודית ולשון המדינה. באחת: הבנים היו לנטעי נעמנים, משמח אלהים ואנשים ולענג ונחת רוח להוריהם.

הידעו הבנים הרכים והענוגים האלה את גורלם בימים הבאים? העלה על לבם כי יגיעו למדרגה כזאת? לא! המה לא ידעו ולא עלה על לבם כזאת, כאשר גם היא וגם אישה לא פללו כי יבאו לידי כך...

גם אישה גם היא וגם בניהם התהלכו תמיד בדרך הטוב והישר, ומדוע? מדוע יסרם ה׳ ככה?...

צדיק הוא ה׳ ולא יעשה עול במשפט!...

חמש עשרה השנים האלה היו שנות חיים טובים ושלוים, מאשרים ונעימים...

אבל בא הקץ להן ותחלינה שנות העמל והתלאה...

אחרי אשר ילדה את נחמה בתה החל ה„מזל הרע" למרר את חייהם... האציל בעל האחוזה מת ותפול האחוזה בירושה לאחד מקרוביו, אציל צעיר לימים, והוא שנא את היהודים תכלית שנאה. וכבואו אל האחוזה לשבת בה, מהר ויקרא אותה אליו, ויודיעה, כי בכלות עתה שנת החכירה, לא תהיה עוד לחולבת אצלו, כי איננו חפץ להחזיק באחוזתו חולבת יהודית, ולכן ימסר את העסק בידי נוצרי, ועליה לעזוב את האחוזה וללכת לגור באשר תמצא.

כרעם אדיר כן הלמה אותה פקודת האציל... לשוא בכתה ותתחנן לפניו כי יחום עליה ועל בני ביתה ולא יכרית אכל מפיהם, כי אטם את אזנו כפתן חרש ולא שם לב לכל דברי תחנוניה ודמעות עיניה, והפקודה יצאה לפעלות...

באחוזה ההיא נולדה, שם גדלה ותבלה את ימי נעוריה, שם נשאה לאיש ותלד בנים. באחוזה ההיא בלתה שלשים ושמונה שנה, באחוזה ההיא התפרנסה בכבוד וברוח — ומה נשבר לבה בקרבה בהאנסה לעזב את המקום ההוא. ומה רע ומר היה לה היום ההוא שבו יצאה היא ובני ביתה מן האחוזה לבלי שוב אליה עוד...

את היום ההוא לא תשכח כל ימי חייה...

היא חפצה לקחת לה „עסק" כזה בחכירה מאת אציל אחר; אבל מטעם שר המחוז לא נתנו לה ולביתה להתישב בכפר, כי היא נגד החק האוסר על היהודים לשבת בכפרים... ובכן מה נשאר לה לעשות? להתישב באיזו עיר. בס. לא מצאה לה כל מקור למחיה. מעט כסף אמנם היה בידה; אבל מה יכלה עשות בכסף הזה? לפתח שמה חנות? ואין בית בעיר הקטנה ההיא שאין שם חנות, ורוב בעליהן רעבים ללחם. לא נשארה אפוא עצה אחרת בלתי אם כי יהיה מעתה זלמן למפרנס הבית, כי יעשה הוא את תורתו קרדום לחפור בה. עתה היה מקבל עליו משרת רבנות לו נתנוה על שכמו; אבל להשיג גם משרת רבנות דרוש כסף בימים האלה... ובכן נחלט, כי יהיה זלמן ל„מלמד". רבות בכתה במסתרים בעלות הרעיון על לבה, כי אישה המופלג והצדיק, אשר יוכל לשבת על כסא הרבנות בעיר גדולה, אישה המיוחס וחתן ר' חיים העשיר, אישה החליש ורפה הכח יהיה למלמד בכל המלמדים הבזוים והנקלים בעיני כל, ועובד עבודה קשה וכבדה כעבודת המלמדות; אבל כל עצה אחרת לא היתה... להיות למלמד בעיר ס. לא חפץ גם הוא וגם היא כי בושו, ולכן החליטו להעתיק משכנם לעיר אחרת, במקום שאין מכירין אותם, וטוב מזה בעיר גדולה, ששמה יראו המלמדים פרי טוב בעמלם, ובכן באו לגור בעיר N...

* ירחים אחדים עברו בטרם מצא לו זלמן תלמידים, ובין כה וכה אזל הכסף המעט שהיה להם מכליהם ויטבלו עני ומחסור, זלמן היה למלמד; אבל כל היום לא יכל לעסק בזה מפני חולשת גוו, ויעסק אך חמש ושש שעות ביום, ובאופן זה, השתכר מעט, ויחיו חיי עני וצער.

ועוד נפש אחת נוספה על נפשות ביתם, כי כעבור חצי שנה לבואם עירה N ילדה בן, הוא דוד'ל. היא הסכינה לאט, לאט גם את הרעיון כי אישה היה למלמד, אבל מצב בריאותו החלש לא נתן דמי לנפשה ויעצב את רוחה תמיד...

היא החלה לדאג ע"ד עתידות בתה... היא כבר היתה לבת שמונה עשרה שנה, ובימים האלה נערה בלי כסף נדה — לו גם נערה יפה — כמטבע פסולה היא, כסחורה שאין עליה קופצים, ולכן שלחה אותה מביתה ותהי לשפחה, בראשונה בעיר N ועתה היא בעיר „שבורה" שמה תקחנה השפחות שכר הגון, ויש תקוה, כי במשך שנים אחדות תקבץ לה מאות שקלים אחדות לנדה ומלבושים —

„אוי לה ואוי למזלה הרע, כי בתה הרכה והענוגה, נכדת ר' חיים העשיר, היתה לשפחה"...

ובנה אפרים המופלג?... הוא עובד עתה בצבא... אמנם היתה לו זכות הפוטרת אותו מעבודת הצבא; אבל מעני ומחוסר לא שמה לבה להכין תעודותיו במועד וימסר לעה"צ... מקום תחנותו הוא במדינה רחוקה מאד... והנהו סובל שם מחסור וכפן... והפקיד שמה גם הוא איש רע וקשה לב... והנהו מכה את אנשי הצבא על כל דבר קל...

אוי לאם אמללה כמוה!...

והיא בעצמה? היא היתה למוכרת דגים ברחוב היהודים... היא ראתה כי בריאות אישה רופפת מיום ליום ועבודת המלמדות תוכל להצעידהו לבור שחת חלילה... ונפשה בכתה במסתרים... היא שתה עצות בנפשה למצא לה איזה מקור מחיה בעמלה ואישה ישוב להיות כשהיה ויהי מה... ולא היתה עצה אחרת בלתי אם כי תהיה „לבעלת סל" ברחוב היהודים... היא גלתה לו ביום אחד את חפץ לבה ויבך כילד... „את, לאה, תהיי למוכרת דגים? צדיק הוא ה'"!..

מה קשה היה לה היום הראשון שבו באה הרחובה... לעד לא תשכח את היום ההוא... ביום ההוא נפלה לעמקי תהום, לעמקי השפלות והבזיון — אבל לאט, לאט הסכינה את המצב הזה!.. היא כבר החלה להיות שבעת רצון מעבודתה, אשר על ידה תוכל לפרנס את אישה וילדיה ולהביט אליה בקררות; אבל ה' חפץ ליסרה. עבודת המלמדות הכשילה את כח זלמן הרפה, וגם בחדלו מעסק בה הלך מצב בריאותו הלך ורע מיום ליום, עד כי נפל למשכב, וזה כשנה וחצי אשר הוא שוכב על ערש

I

כבר כלתה רגל מרחוב היהודים. תנועה ומרוצה אין בו עוד. שאון הרחוב, קריאות החנונים והחנוניות ובעלות הסלים, צעקותיהם וקללותיהם, הדלו. דממת מות פרושה על כל הרחוב וכבית הקברות יראה, ובתי העקומים והלוטים בעלטה — כמצבות מתים, כאלו מתו החיים אשר בקרב הרחוב, כאלו כל לוחמי מלחמת הקיום אשר בקרבו נפלו שדודים במלחמתם, ויקברו מתחת הבתים קבורת עולמים... בית הכנסת הגדול ובית תפלת הגאון יפיצו מורא ובלהות, ויש אשר ידמה העובר על פניהם, כי מלאים הם רוחות ומתים, גאוני ארץ מלפנים וגדולי הדורות שכבר נשכחו; וכמו אלפי עינים מתות, גדולות, עמוקות ומוזרות, נוצצות מבעד לחלונים ומפיצות זיקי אש לכל עברים, וידים ולשונות ארוכות מתפרצות, פעם בפעם, החוצה... אך יש אשר תפרע לעתים הדומיה ואיזה אות חיים יראה ברחוב: אחד משוערי החצרים ישמיע קול נחרה, שוטר הרחוב יעזב את מקום עמדו ונגש אל רעהו העומד בעבר השני לשוחח מעט, ויש אשר יראה איש מכסה לבנים עובר ברחוב — אחד האופים, מכסה כלו בקמח, יוצא מאת אחד הבתים ונגש אל הבאר לשאב מים בדלי. ויש גם אשר ישמע קול אופני אחת המרכבות ברחוב האשכנזים בהשתקשקם במרוצה או בהתגלגלם לאטם.

מחלון קטן אשר לאחד ממרתפי הבתים, המכסה ביריעה אמוצה קטנה, יראה איזה אור כהה.

במעון אשר במרתף, על השלחן שלפני החלון הפונה אל הרחוב, עומדת עששית מאירה קטנה, ולפני השלחן יושבת נערה אחת ותופרת.

על השלחן צבורים חתיכות בד, בתי יד תפורים, צוארונים, כפתורי בד קטנים, גלילי חוטים, והנערה תשלח ידה, פעם בפעם, לקחת מהם לצרך מלאכתה, וכתנת אחת בלתי נשלמת מונחת בחיקה והיא מטה אותה לרגעים לעברים שונים ומביאה בה ומוציאה ממנה את המחט במהירות.

המעון קטן וצר, רצפתו לחה, קירותיו שחורים ורטובים, תקרתו נמוכה. על יד הפתח מימין: תנור גדול בלתי מלבן בכיד ועל כתלי מטילים הפשפשים וה„פרוסים” רצים רצוא ושוב, ומשמאל: דלי מלאה מים, משאב וסיר רחץ, ואחריהם ארון קטן לצרכי אכל נפש וכלים. אחרי התנור, לארך הקיר השני, מחיצת קרשים נמוכה המבדלת בין הבית ובין חדר קטן אחד, ושתי מטות־עץ עומדות לארך המחיצה. אצל הקיר השלישי ספת עץ פשוטה ואצל הקיר הרביעי ספסל ארוך ורחב למושב ולמשכב, ולפניו השלחן הקטן ומסביב לו כסאות עץ אחדים, פשוטים וישנים.

הנערה יושבת על אחד הכסאות ממול הספסל ומאחורה צל ארוך המאפיל על הישנים במטות, מבלי אשר יחדור לעיניהם אור העששית.

הנערה היא בת עשרים וארבע שנה. פניה ארוכים ומלאים חן ונעימות, עורם לבן ואדם כהה יכסה לחייה, עיניה ממראה תכלת וארוכות, חוטמה ארוך מעט ודק, שערותיה צהובות ויורדות בלי סדרים ממול ערפה, קומתה בינונית.

על פניה מרחף איזה רוח כהה ועצבת. קמטי מצחה, תנועות ריסי עיניה וניד שפתיה לרגעים מביעים איזו מרירות ואמץ רוח כאחד.

בחדר לא חם; ובכ״ז בגדה הקצר איננו רכוס וכנפותיו פתוחות לשני עבריה, ומבניהם יראה לבן צוארה וראשית החזה והכתנת שעל בשרה עד חצי הגו — כמו יחמו רגשותיה החמים את בשרה ולא תחוש כל קור וכמו מתאמצת היא לשאף רוח ברוחה..

יש אשר נשימותיה קצרות ותכופות, החזה ירומם וישפל במהירות, אדם לחייה יגדל וירהב, עפעפיה יתנועעו, יתחברו ויפרדו, במרוצה, ותחיבות מחטה בכתנת גם הן מהירות ותכופות; ויש אשר נשימותיה ארוכות וממשכות, החזה ירומם וישפל לאט לאט, אדם לחייה יכהה, עפעפיה יתנועעו בכבדות ותחיבות מחטה בכתנת בעצלתים...

יש אשר היא מרימה את עיניה ומתבוננת אל הספסל אשר ממולה. הוא יעלה על לבה איזה זכרון נעים: „על הספסל הזה ישבו שניהם, לעתים, שעות רצופות, וידברו חרש ויחעלפו” — —

ברגע הזה עלה על לבה זכרון שבת אחד בצהרים. אביה, עליו השלום, הלך לבית התפלה, ואמה ישנה שנת צהרים. הילדים הלכו להם לשחק והיא נשארה לבדה הבית וד״א לא היה אז בחדר ותשבב על

הספסל ותישן. ויהי בהקיצה משנתה ותפקח עיניה ותרא כי הוא עומד לפניה ועיניו השחורות נטויות אליה מבלי הרף.

— מה זה תביטי בי, רפאל? — שאלתהו נכלמה ותשב.

— אין מחזה יפה ממראה נערה יפה בשנתה — ענה אותה בהחזיקו בידה באהבה — וזה כרבע שעה אשר אני עומד במקום הזה ומתבונן בך, כי כבת אלים נדמית לי.

— הרף מאמרי חנֻקות! — קראה בצחוק ותוצא ידה מידו ותקפץ מעל הספסל ותגש אל השלחן. והיא זוכרת כי ברגע ההוא העיפה עיניה כמו מבלי משים אל המראה הקטנה התלויה בקיר ותרא כי התאדמו פניה מאד, ובלבה חשבה אז כי אמנם תוכל למצא חן בעיני גבר ביפי פניה — היא חשה אז ענג נעים ונפלא.

„חלומות! חלומות נעימות! — שבה להשב — ולמה לי להעלותם על לב? המה כבר עברו לבלי שוב עוד". —

ברגע ההוא נשאה את עיניה למעלה, אל החלון הקטן הפונה החוצה, ותרגש איזה רגש געגועים. רוחה כמו שאף למרחק, למרחק רחוק...

מי יודע איפה הוא עתה? ההרחיק נדוד לארץ החדשה?... טוב כי איננו לנגד עיניה... ובכ"ז מי יתן וראתה אותו עתה, לו גם רגעים אחדים, אבל מרחוק, מבלי אשר יראנה הוא...

הוא הרחיק נדוד, הוא חפץ להשבית את סער לבו ורגשותיו... הוא חפץ להשבית את צרת נפשו — אבל הישכח? מי יתן ושכחני!...

לרעיון הזה התנודדה וקור חלף בכל יצורי גוה: „הישכחני? היאהב אחרת?... לא! לא! אולי יקח לו אשה; אבל אותי לא ישכח... הוא לא יוכל לשכח אותי כאשר לא אשכחהו גם אנכי עד עולם... אך מי יתן ותגנתי בשכחה כזאת!" —

— בתי! — נשמע פתאם לאזניה קול אמה ממטתה, קול תלונה ומביע דאגת אם — העודך ערה?

— אמי! — קראה הנערה בהתעוררה מהמון מחשבותיה ותנח את הכתנת על השלחן ותגש אל מטת אמה ותתבונן בה בחמלה — מה שלומך? הערבה עליך שנתך? החלפו יסוריך?

— שלום לי, נשמתי! יסורי חלפו ושנתי ערבה עלי —

— האתן לך חמים, אמי? — שאלה הנערה ברחמים.

— לא! אינני חפצה לשתות; אבל, בתי, למה זה תאחרי כה שבת? הן כבר הגיעה השעה הראשונה אחרי חצות לילה —

— עלי לכלות לתפור כתנת אחת — ובדברה שבה אל השלחן ותשב לעבודתה.

— רב לך, דבורה, היום, רב לך תפור. עת לך לנות ולהחליף כח. לכי נא, נשמתי, לכי נא שכבי —

— עוד מעט, עוד מעט, אמי —

— עוד מעט! עוד מעט! וכבר אמרת לי כזאת לפני שתי שעות ולפני שעה ועודך ערה. לכי נא, בתי, לכי נא שכבי —

— עוד רבע שעה, אמי, עוד רבע שעה וכליתי לתפור את הכתנת השתים עשרה בעד יעליזאַבעטא, כי הבטחתיה, להביא לה את הכתנות מחר בבקר. הלא תדעי, אמי, את הגבירה הזאת ואת טוב לבה, ואם לא אשמר את מועדי בפעם הזאת, נשבעה, כי לא תוסיף עוד תת לי עבודה —

— אָח, אָח, הגבירות! הגבירות! הן לא תדענה רחם — נהמה האם בדממה — אבל חוסי נא על בריאותך, דבורה. הן חלשה אַת והנך עובדת כל היום וכל הערב מבלי נוח.

— אל תדאגי לי, אמי, דאגת חנם — נחמה אותה הנערה — הנני, ברוך השם, בריאה ושלמה והעבודה לא תזיק לי מאומה.

— אוי לי ואוי למזלי! — הוסיפה האֵם לנהם במרי שיחה — גם בלילה לא תנפשי מעמלך. אח, אח, והכל בשבילנו...

— אמי! — קראה הנערה בתלונה — עד כמה פעמים בקשתיך לבל תדברי אלי כדברים האלה אשר ידקרו את לבי כחרבות...

האֵם החרישה ולא יספה דבר עוד.

למה תזכירני זאת, פעם בפעם? — התמרמרה הנערה בסתר לבה ועיניה נרעשו לרמוז — למה תזכירני זאת? ההמלה הזאת תמרר את רוחי. לא אוכל נשוא אותה... הנה הוא החסד אשר עשיתי? ומה עשתה אחרת במקומי? ההיה לי לעזוב את אמי החולה ואת אחי ואחיותי הקטנים לנפשם, לתתם לגוע ברעב וללכת אחריו? ההיה לי? — — אבל לב בשר לי ולא לב אבן ואנכי אך את חובתי מלאתי.

גם רעותיה תזכרנה אותה כזאת. הן מתפלאות בה כי רוח גבורה כזאת נוסבה בקרבה, כי יכ לרצע מעשה כביר אשר כזה, ודבריה;

יכעיסוה תמרורים. בשבת העבר לא יכלה עוד עצור ברוחה ובשמעה כדברים האלה מפי שפרה רעותה התרגזה מאד ותקרא בקצף: „אך רעת לב את ואוהבת אך את עצמך! רוח גבורה! לא גבורה אני, ונהפוך הוא: לו הלכתי אחרי מאהבי, כי עתה נחשבתי באמת לגבורה, כי יכלתי להתגבר על כל רגשי הטוב והישר, לשכח את כל חובת האדם וללכת אך אחרי מאויי הלב — ובכלל למה תנודי לי בראשך? ואני הן לא מתי; ואם גם לא אנשא לאיש כל ימי חיי אוכל לראות חיים״.

אמנם גם רפאל בעצמו לפני הפרדו ממנה — החלו מחשבות אחרות להתגנב בקרבה — הגיד לה כי תוכל להחשב בצדק ל„גבורה״ באחד מספרי הרומנים... ובאמת מי כמוה יודעת את עזוז רגשי אהבתה לרפאל?... רגשות כאלה לא ינוצחו בלי כח חזק, בלי רוח גבורה... ואמנם היא יודעת את המלחמה הכבדה אשר עשתה אתם, והיא נלחמה אתם והוכל להם. היא יצאה מנצחת מהמלחמה...

„אך לא! לא גבורה אני. אנכי נפצעתי במלחמה פצע עמוק בלב... הפצע הזה עוד לא נרפא... לא! אם גבורה אני עלי להסיח את הרגשות האלה מלבי כלה... עלי לחשב את כל דבר האהבה להזיון־לילה שכבר עבר לבלי שוב עוד...״ וכמו לגרש את מחשבותיה אלה שמה כל מעינה בכתנת אשר לפניה: „הנה התפרים האלה לא נעשו כהוגן והקמטים אשר בחזה הכתנת מתחת להצוארון יתפשטו כמעט, גם בית היד השמאלי נוטה מעט הצדה, והכל בגלל „רעיונותי״... היא מהרה ותקח את המספרים ותנתק את חוטי התפרים ותרחב את הקמטים אשר בחזה הכתנת ותתפרם היטב ואחר שמה עליהם את הצוארון לפי הכתנת.

„ארבעה שקלים אקבל מחר מיעליזאַבעטא בעד תפירת הכתנות — חשב לבה — מי יתן ולא תדחה את השלום ליום אחר כדרכה תמיד. הכסף הזה יחינו. נעלי יצחק׳ל כבר פתחו את פיותיהם. הערב בא מן החדר ונעליו היו מלאים מים ורפש. בהסירי את נעליו מעל רגליו היו אנפילאותיו רטובים וכמו שרוים במים. הוא עלול להתקרר, חלילה, דרוש מאד לתתם להסנדלר לתקנם; וכובע יעקב׳ל קרוע לגזרים. תיכף בקבלי את הכסף אקנה לו כובע חדש; ובעד חיה׳לע עלי לעשות מכנסי חרף, כי לא אוכל לשלחה עתה ב„שליחות״ שונות, היא חלשה מאד והרופא הן הזהיר לשמור עליה לבל תתקרר, חלילה. אנכי אקנה ארג בחנות חוה שרה במחיר שלשים פרוטות האמה ואתפר מכנסים לחיה׳לע. את הארג

אקח בהקפה על מנת לשלם לשעורין, אבל עלי להת לחוה שרה שקל על החוב הישן, בעד חצי שקל אקנה עצים להשקה, כי כבר אפסו העצים. גם להאופה עלי לשלם את המגיע לו בעד להם, שני זהובים ועשר פרוטות, ולהחנוני — חמשים פרוטות בעד צרכי אכל נפש, ומי יודע עוד כמה יבקשו בעד הסם למרוח הדרוש לאמי, לפי דברי החובש? אולי ארבעה זהובים? גם לי דרושה מטפחת הורף גדולה. בלכתי עתה בחוץ תרעדנה כל עצמותי מקור. אבל מי יודע מתי תשיג ידי לקנותה? מטפחת כזאת תעלה לי בארבעה שקלים או בחמשה וחוה שרה לא תתנה לי בהקפה. ומה יהיה גורל מכונת התפירה? האין לי כל תקוה לרכוש אותה לי בזמן מן הזמנים? ובין כה וכה עלי לשלם שכר בעד תפירת המכונה, שתי פרוטות לכל כתנת" — היא נתקה את חוטי התפרים אשר בין בית היד והכתנת והטה את בית היד הצדה למען „ישב על מכונו" ותתפרדי

II

ברגע ההוא הגיעה לאזניה אנחה חרישית אשר התפרצה מלב אמה בהתהפכה במטתה מצדה האחד אל צדה השני. האנחה ההיא העירה מבלי משים זכרונות רבים משנתם.., והזכרונות ההם חלפו כמוה דבורה ברגעים ההם...

היו עתים, והיא זוכרת אותם, אשר לא ידעה גם דאגה והסר וגם סערת האהבה ומרירותה, והיא היתה נערה גסה ונבערה מדעת בכל בנות גילה ב„רחוב היהודים", לא ידעה קרוא וכתוב בשפה אחרת מלבד יהודית, וכל דבר השכלה זר לה, ולא ידעה כמעט מאומה מכל הנעשה מחוץ ל„רחוב היהודים"; וחוג מחשבותיה ומושגיה, חפצי לבה ורגשותיה, היה קטן וצר מאד — ובעתים ההן היתה שקטה ושלוה וטוב לה אז מעתה הרבה והרבה...

היו עתים — ואביה היה עוד בחיים ואמה היתה עוד בריאת אולם. בימי נעוריה היה אביה שמש באחד מבתי התפלה, והיא זוכרת עוד, כי בהיותה כבת שש שנים כבר היתה עוזרת לאביה ולאמה, פעם בפעם, בעבודתם בבית התפלה ובעזרת הנשים, וביחוד ביום הששי, כי אז רבו העבודות; לטאטא את הבית ולהשליך את העפר הנצבר החוצה, להסיר את האבק מעל הספסלים והעמודים, להסיר את החלב המותך

מקני המנורות התלויות בספון הבית ואשר ב„עמוד" שלפני הארון, לשים בהם נרות ולהדליקם, לתלות אלונטית נקיה על יד הפתח, לאסף את הספרים המפוזרים בכל פנות הבית למקום אחד, לארון הספרים, ובימי החרף — להסיר את העצים המיובשים מעל התנור, לשימם בתנור, להניח מתחתם קיסמים דקים, לפחת באש, לכתת את הגחלים, להסיר את האודים העשנים מהתנור ולכבותם במים ולסתם את פי הארובה וכדומה. בכל העבודות הללו עזרה לאביה ולאמה בכל אשר יכלה. היא זוכרת כי כל עבודה אשר שמו עליה אבותיה לא סרבה בה ותעשה בחפץ כפיה, אף כי לפעמים לא נעמה לה וגם הכשילה כחה, ואבותיה הציגוה תמיד למופת לאחיה דניאל הצעיר ממנה, אשר היה ילד שובב וממרה את פיהם, ויתן להם כתף סוררת בכל עבודה אשר שמו עליו; והיא התקוטטה, פעם בפעם, את אחיה על הדבר הזה. גם בבית היתה לעזר גדול לאמה: להשגיח על הילדים, לתת להם אכל בעתם, לשעשעם ולישנם, לטאטא את הבית, לנקות את הכלים, להשיק את התנור וכדומה. המעון היה אמנם בן חדר אחד, קטן וצר עוד יותר מהחדר הזה, ובכ"ז רבתה בו העבודה, ואמה היתה מתאוננת תמיד באזני אביה כי דרוש לזאת „כח חמור". — המה חיו אז חיי דחק וצמצום, כי כסף „שכירות" אביה עלה רק לשקל אחד לשבוע, ולולא ההכנסות הצדדיות, מתנות „בעלי הבתים"; דמי פורים וחנוכה, הקערה בערב יום הכפורים, החלב המותך מהנרות בבית התפלה; כי עתה רעבו ללחם. יש אשר השתכרה גם היא מן הצד, בשרתה את אחד מהפרושים הלומדים בבית התפלה, בלכתה ב„שליחות" אחד מהם לקנות לו אכל, בטאטאה את החדר הצדדי אשר בבית התפלה שהיה להם למעון, בכבסה מטפחותיהם וכדומה; אבל את הכסף ההוא לא הוציאה למזונות או לממתקים, כי נתנה אותו לאבותיה, אך לעתים חשכה מכספה לשכר ה„מלמדת" אשר באה לביתם יום יום להורותה קרוא עברית בשכר עשר פרוטות לשבוע. היא לא למדה זמן רב ובמשך שנה אחת כבר ידעה קרא עברית ב„סדור" ו„תחנות" וגם ב„עברי דייטש". אביה היה מתפאר באזני האנשים אשר היו באים לביתו, כי „ראש טוב" לה כלנער, ולוּ היתה נער, כי עתה היה לו בן „עלוי". ובגלל כל מעלותיה הטובות האלו אהבוה אבותיה יתר מכל הילדים.

אך בהיותה לבת עשר שנים בא שנוי במצב אבותיה, כי נמנה „גבאי" חדש בבית התפלה והוא דבּר על לב „בעלי הבּתים" לפטר את חיים

אביה ממשמרת ה„שמשות" ולמנות אחר — שהיה מבני משפחתו — לשמש תחתיו. לשוא קרעו שמים בזעקתם ויבכו לפני הגבאי כי יחוס עליהם ולא ישבר מטה לחמם, כי אטם את אזנו משכניי את קול תהגוניהם ויבצע את אשר זמם. —

וכה עברו ירחים אחדים.

בימים ההם התענו תחת ידי המחסור והרעב, ועורגה זוכרת גם עתה איך נשבר אז לבה בקרבה לראות את ענות אבותיה ופניהם החמרמרים ולשמוע את אנחותיהם לרגעים. היא בקשה אז את אבותיה כי יתנוה לשרת בבית אחרים, ובלבה חשבה לתת את שכרה לאבותיה והיה להם לעזור מעט, ואבותיה בכו לשמע הצעתה ולאה־ונה הסכימו לה — אבל ביום אחד שנה הכל לטובה, כי אחד ממכרי אביה אשר שרת בבית מסחר ספרים עברים יעצהו להיות ל„מוכר ספרים" ב„רחוב היהודים" וכן עשה. עפ"י ערובת מכרו נתן אדונו לאביה ספרים בהקפה על סך שלשה שקלים, ומכרו בחר למענו את הספרים הדרושים לו, סדורים וספרי תהלים קטנים, „תפלות הדרך", „ספירות העומר", „ברכות המזון", „תחנות", „מעשיות" אחדות בשפת יהודית, „אלפא־ביתין", „שירי המעלות" ליולדות, לוחות גדולים וקטנים וציצית — ובהם היה אביה למו"ם. הוא מצא לו פנה בחצר בית הכנסת ויצג לו שמה שלחן קטן, שעליו העמיד את חנות ספריו וספסל קטן לשבת על ידו ויכרז על ספריו בקול ויסחר.

וה' הצליח את מסחרו וישלח „מזל ברכה" במעשי ידיו ובמשך זמן קצר השיב למקיפו את חובו ויקח ספרים חדשים בהקפה. בפעם השלישית לקח מעט ספרים ב„כסף מזומן" ויגדל את מסחר ספריו, והבית שב אז לתחיה. ללחם לא רעבו עוד; בכל יום ויום היה מביא הביתה זהובים אחדים, רוח מ„פדיון" ספריו, ויש גם אשר נותרו זהובים אחדים למשמרת; ואמה גם היא לקחה חלק בעסק, ובלכת אביה לחנות הספרים לקנות ספרים חדשים, או בסבבו על פתחי הבתים למכור „תחנות" לנשים או בלכתו לביהכ"נ להתפלל תפלת המנחה והמערב, ישבה היא אז אצל שלחן הספרים, וגם היא למדה להכריז על הספרים בקול ולקרא לעוברים ושבים לקנותם.

ואז לא נתנוה עוד אבותיה לשרת בבית אחר.

— לא! — אמרה אמה פעם אחת לדודתה גרונה אשר יעצתה לתת אותה לשרת באיזה „מקום" — אנחנו לא נתן את בתנו לשרת בבית

זרים ולא לכך נוצרה דבורה'לע להיות לשפחה, וה„זן ומפרנס" יעזרנו גם להשיאה לאיש כאשר תגיע לפרקה. הוא הכל יכול. ומלבד זאת הנה דרושה לי דבורה בבית. הן עלי לשבת, פעם בפעם, ברחוב אצל הספרים ועל מי אעזוב את הבית ואטויש את הילדים אם לא עליה? האעזוב את הבית על ה„שלימם-מזל", על הגבנת? ואביה הוסיף: דבורה'לע היא נערה הכמה ועבוגה ולא היא תהיה לשפחה, והיא תועיל לנו גם בעסקנו. בקרוב אגדיל את העסק ואשאיר ספרים גם בבית, והיו לממכר לדורשיהם בבית ודבורה'לע „מלֻמדת" היא ותוכל לדעת את שמות הספרים ומחירם ולענות לכל שואל כהוגן.

ובמרוצת השנים אמנם הגדיל אביה את עסקו ומחיר ספריו ברחוב ובבית עלה לסך עשרים וחמשה שקלים, ולפני ה„ימים הנוראים" גם עד ארבעים שקלים. להוציא יתר מהסכום הזה למקנה ספרים לא אבה אביה ולא היה לו כל צרך בזה, כי הספרים שהיו לו דימו למו"ם קטן כמוהו לסחור בהם. ומזה מצאו לחם לאכול ובגד ללבוש וידם השיגה לשלם „שכר למוד" ושכר דירה והשקה וכל צרכי הבית. ואחרים אמרו כי יותירו מכספם גם ב„מזומנים" וילוו כסף גם ברבית, ויש אשר אמרו כי יש להם שלש מאות שקל ב„מזומנים". ואמנם היתה מקצת אמת באומד התוא, ואם לא שלש מאות שקל עכ"פ חמשים שקל היו להם, ואותם צברו ל„נדה" לה — אבל מה היתה אחרית המחשבה ההיא? — —

והיא התרגלה בעסק הספרים ותהי לבקיאה בו, ביחוד עסקה במכירת „תחנות" ו„מעשיות" קטנות, שהמעט מהן הושם על השלחן ברחוב ויתרן נמצאו בבית, — ובשבתה בבית באפס עבודה, לעתים, היתה קוראה בספרים ההם ורוחה מלא מהם, ותדע המון ספורי נפלאות והגדות קדומות על אדות האבות והתנאים, על אדות הגאונים והרבנים והצדיקים, המון ספורים מהנעשה לצדיקים ב„גן עדן" ולרשעים ב„גיהנום" ותתענג לספרם, אחרי כן, באזני אכה ואחיותיה הקטנות וגם לחברותיה אשר כבדוה בגלל זה מאד.

ברגע ההוא עלה זכרון דבר־מה על לבה וצחוק קל רחף על שפתיה: הדבר ההוא היה לפני שנתים באחד מלילי השבת. אביה הלך אז לבית התפלה לשמוע את ה„פרשה" מפי ה„רבי", ואמה כבר יישנה את שנתה, ובכה גם הילדים, והיא והוא עמדו שניהם על יד התנור החם ויישוחחו. הוא ספר לה אז ספורים אחרים מתולדות „חכמים גדולים"

מקרב הגוים. ואז קראה אליו בצחוק: „ואנכי, רפאל, אספר לך ספורים יפים מתולדות „חכמינו" אם תחפץ לשמע".

— ספרי נא, חמדתי, ספרי נא! — קרא הוא ויחזק ביד ימינה באהבה.

ואז חשבה רגעים אחדים: איזה מספוריה ימצאו חן בעיניו ביותר — ואחר החלה לספר, ותספר, ותספר כשעה תמימה, והדבריה יצאו מפיה בחם וברגש, והיא זוכרת כי בכל העת ההיא לא גרע עין ממנה, ובכלותה לספר העביר את ידו על לחיה ויישקה ויקרא בצחוק: „אבן בקיאה את בתולדות חכמינו יותר ממני!" —

ואחרי כן, היא זוכרת, כי דבר אתה רבות, ויסבר ויוכיח כי אין לה להאמין בהויות הספורים ההם, כי ספורים כאלה לא יבאו בסיד התולדה, כי המה ילידי רוח העם ויצירי הדמיונו; כי ההמון הגס לא יוכל להתבונן אל הטבע והחיים בעין חודרת ובהכרה ברורה והנהו מהלך אך בגדולות ונפלאות ומבקש לו בכל דבר „נס ופלא", ואשר על כן כל הספורים האלה אך ספורי הגדה הם ואין להאמין בהם. — ולה היו אז כל דבריו חדשים בתכלית ההדוש. היא לא מצאה אז מלים להתוכח אתו ולסתור את דבריו, אך לבה לא נתנה אז להאמין בהם ולהרוס בפעם אחת את כל מגדלי אמונותיה שנבנו בדמיונה מימי ילדותה, ופתאם נשמע אז קול צעדים לפני הפתח.

— אבי הולך! — קראה אז בדממה ומהירות.

והוא מהר ויבוא לחדרו ויסגר את הדלת והיא נשארה אצל התנור. ואביה בא.

והיא זוכרת כי עוד זמן רב עמדה על יד התנור ותהי תפושה במחשבות רבות, עד כי כבו הנרות בבית, ואז שכבה לנוח. —

וביום המחרת בצהרים ובימים רבים אחרי כן שב לדבר על אדות הענין הזה ובקרב הימים האמינה לו. —

ולא זאת בלבד, כי גם עוד אמונות רבות אשר האמינה בהן מימי ילדותה ועד הכירה אותו היו אחרי כן לאפס בעיניה...

הוא השפיע עליה מרוחו בדברים רבים — —

ואולם בטרם הכירה אותו היתה אדוקה בכל דבר אמונה וחרדה לכל דבר מצוה מאד. היא התפללה אז בכל יום ויום, ועתה היא מתפללת אך ביום השבת. —

והיא זוכרת כי אחיה דניאל בהתקוטטו אתה היה קורא אותה בלעג: „נשמה כשרה!" „צדקנית!" —

ובזכרה את אחיה זה התעוררו מחשבות רבות בקרבה: המה חטאו לדניאל חטאה גדולה, וביחוד, היא. הזקנים, כמובן, לא יוכלו להסכין את הליכות בני הדור החדש; אבל היא? מה לעלמה בימים האלה ולקנאת הדת? מי בקש כזאת מידה להתעבר על ריב ה'? היא לא תוכל סלוח לנפשה את העון הזה כל הימים...

זה חמש שנים עברו מעת אשר עזב דניאל את העיר ויגדד לאמערי-קא, ומני אז נסתם כל חזון ממנו.

המה לא יוכלו גם להודיעהו דבר מות האב, כי יאמר „קדיש" לנשמתו..

I

בית היד כבר נתפר כהוגן. היא החלה להכתיר את הזה הבתנת בור דק משזר כמעשי רשת ולתפרו מסביב.

וזכרונותיה שבו לחלוף במוחה...

היא היתה כבת תשע עשרה שנה וככר בקשו הוריה את השדכנים לדבר בה נכברות ויתחיבו לתת לה מאת שקלים לנדה.

אבותיה בקשו אז לזעגה „בעל מלאכה" ישר ויהודי „ירא שמים", וגם היא לא בקשה אחרת. לו הציעו אז לפניה „שדוך" את „אריסטוקרט" כי עתה בחלה בו. היא ידעה כי לאיש כזה ערוך תפתה ומוקדי שאול, וגם היתה יראה מפניו. איש כזה יבזה בלבו אחרי כי איננה „אריסטוקרטית" ואיש אשר כזה ידרוש ממנה גם כי לא תלביש פאה נכרית, כי לא תזהר ב„דיני נשים" — —

ברגע ההוא עלה על לבה זכר ה„חתן" אשר בא אז לראותה, והוא היה גבה הקומה, ופניו וידיו שחורים מאד, ויועדו שניהם בחדר השני שאז גר בו פייטיל הסנדלר ב„שבנות", והיא בושה להביט בפניו וגם לדבר אתו; והוא גם הוא דבר אתה אך מעט. הוא שאלה שאלות מקטעות אחדות: „מי יגור בחדר הזה? כמה ישלמו שכר דירה? ההלכה לראות בהלוית רבי ירחמיאל שמת לפני ימים אחדים? הנסעה כבר במסלת

הבּרזל?" וכדומה. והיא ענתה על כל שאלה בשפה רפה, ושיחות אחרות לא נסבו בינותם. ואחרי רבע שעה באו החדרה אבותיה, אבי ה„חתן" והשדכן וגם אחיה ואחיותיה הקטנים. ואמה שאלה אותה בלחישה: ומה תאמרי, דבורה?" —

— הנני סומכת עליכם! — ענתה ותתאדם.

— כל הנערות תקנאנה בך, דבורה'לע, כי תהיי לאשה ל„איש זה"ב" כזה — דברה אליה אמה במאור פנים — כל יודעיו יאמרו כי טוב לב הוא מאד „בלי מרה", והוא בחור כשר וצנוע וגם חיט אומן, ואי"ה תהיי מאֻשרת.

ואחרי כן יצאה מאת החדר אל הבית, ושמה מצאה את דודתה ונערה אחת מחברותיה אשר הביטה אליה בצחוק וגם על פניה רחף צחוק־קל, וחברותה לחשה לה באזנה דבר־מה.

מה אמרה לה אז איננה זוכרת עוד.

והיא זוכרת כי אחרי כן ההלו שמה בחדר רשאת ותת בדבר ה„פרטים", וסכסוכים היו בין שני „הצדדים". ה„צד" השני דרש כי יתנו לה מאה ועשרים וחמשה שקל לנדה, ואבותיה לא אבו לתת יותר ממאה, ולא באו לעמק השוה, וילכו להם המחותנים והחתן מאתם ודבר ה„שדוך" התפרד.

— אל תתעצבי נא, דבורה'לע! — נחמה אותה אמה בערב ההוא - עוד יעתר ה„חתן" לסכומנו, ואם אין — ישלח לך ה' „חתן" אחר. ברוך השם, לא „סחורה פסולה" אַתּ.

והשדכן לא אמר עוד נואש וישא ויתן את שני הצדדים שבועות אחדים, עד כי עשה פשרה ביניהם, כי יוסיף ר' חיים עוד עשרה שקלים על המאה אשר אמר לתת, ואביה בקש ארכה לחדש ימים, להמציא במשך הזמן הזה את עשרת השקלים החסרים לו — ואז ישלישו את הכסף ויכתבו „תנאים".

אבל במשך הזמן הזה בא שנוי נמרץ בבית ודבר ה„שדוך" לא יצא עוד לפעולות...

בעת ההיא ואמה התקררה ותחלה. היא חשה דקירות עצומות ברגליה וידיה ואחרי כן בכל גוה ומכאוביה גדלו מאד. החובש אשר נקרא בראשונה לרפאותה לא ידע מה מחלתה — אך כעבור שבועות אחדים נקרא נקרא רופא מומחה לבקרה ויאמר כי מחלתה היא מחלת הרעאומאטיזם

ויצו לשמור עליה מאד, לבלי תת לה לצאת החוצה ולעבור כל עבודה בבית ולתת לה מזונות טובים ומבריאים וגם יין טוב לחזק את עצביה הרפים.

ואז לא יכל עוד אביה להמציא את עשרת השקלים ההסרים לכסף הנדה, ובקרב הימים החלו גם מאת השקלים ללכת הלוך וחסר... ומלבד זאת הנה לא נתנו אז הדאגות הרבות לשים לב ל„שדוכים" —

וגם היא חדלה אז מחשוב על דבר ה„שדוכים" ותדאג אך לאמה החולה.

ובעבור ירחים אחדים מעת „התראות הפנים" החיא בא בברית ה„תנאים" את בת שמואל החנוני אשר ממול מעונם. ואחרי עת קצרה באו בברית הנשואין —

עתה כבר ילדה לו שלשה בנים ואומרים כי יש לה „מערכה טובה" אצל בעלה, כי באמת „טוב לב" הוא ואיש ישר וגם יש לו עבודה רבה וחמשה חניכים עוזרים על ידו.

המה גרים ב„רחוב היהודים" בחצר השלישי — —

והפרנסה גם היא נתמעטה אז. אביה היה מתאונן, כי הדאגה הרבה בדבר מחלת אשתו תטריד את מוחו ולבו, ובשבתו על יד שלחן הספרים, יש אשר הוא תפוש במחשבות רבות, וקונים רבים יעברו על פניו מבלי הקרא ויסורו אל רעיו, אל יתר מוה"ס אשר ברחוב. גם לא יוכל עוד להאציל עת רבה לסובב על הפתחים את ה„תחנות" ויתר ה„מעשיות", כי תחסר לו יד חרוצה אחת בעסק, ואין לו על מי לסמך בעזבו את השלחן, כי היא דרושה להיות בבית, לשמור על אמה החולה ולכלכל כל דבר הנהגת הבית וגם להטפל במכירת הספרים בבית, ועל חנה הגבנת לא יוכל לסמך, כי לא תדע בעסק הספרים בין ימינה לשמאלה.

ומחלת אמה התגברה מיום ליום, וכעבור חצי שנה לא יכלה עוד להתהלך בבית ותשכב על המטה.

לבה נשבר בקרבה למראה אמה החולה ויסוריה העצומים, ועל פני כל בני הבית רחפה תוגה רישית. אך בקרב הימים החלו להסכין את הדבר. —

ובמשך הזמן הזה נחסרו מכסף הנדה חמשים שקל. —

בימים ההם יצא פּייטיל הסנדלר מה„דירה" וישאר החדר פנוי.

ואמה אמרה אז, כי טוב להשכיר את החדר למען לאחד הרוקים, כי

שכן בעל אשה ובנים ירבה שאון בבית והוא למרת רוח לה, וגם היא הסכימה לחפץ אמה.

היכלה אז לדעת תוצאות החפץ ההוא? —

פעם אחת בצאתה החצרה ראתה אותו בפעם הראשונה...

היא עלתה אז על המעלות לצאת החוצה והנה איש צעיר אחר, יפה תאר וטוב מראה, בעל פנים לבנים ושערות שחורות וזקן מגלח, עובר על פני המרתף, ופניו ולבושו העידו בו כי מה„אריסטוקרטים" הוא, אם כי לא מהעשירים, והוא העיף עליה מבטים חודרים וגם התבונן רגעים אחדים אל המרתף ומבואו ויעבור הלאה, ובלכתו החזיר פניו לאחוריו ויתבונן עוד הפעם אל פניה וילך לו. ובשובה הביתה אחרי רגעים אחדים ותשב נכח החלון הפונה הרחובה ראתה אותו עוד הפעם עובר על פני החלון, והוא עמד רגע על עמדו ויבט מבעד החלון אל המרתף פנימה ויעף עליה עוד הפעם מבטים חודרים, ואחר הלך לדרכו.

והיא השפילה אז את מבטי עיניה ומחשבה אחת חלפה במוחה: „הנה כן דרך הבחורים האריסטוקרטים!..." ובכ"ז נעם לה לחשב, כי האריסטוקרט ההוא הביט אליה פעמים אחדות, ומבלי משים כוננה אז את מבטיה לעמת המראה הקטנה התלויה בקיר ותיטב את שער ראשה...

ובלילה ההוא כאשר עלתה על משכבה זכרה עוד הפעם את דבר הצעיר ועוד הפעם חלפה המחשבה במוחה: הנה כן דרך הבחורים האריסטוקרטים!...—

התוכל למצא חן גם בעיני אריסטוקרט?...

ואחרי עבור ימים אחדים בצאתה החצרה פגשתהו עוד הפעם, והוא נגש אליה וישאלה: „הגידי נא לי, עלמה! איפה מעון חיים המו"ס?"

היא הרגישה אז כי פניה התאדמו ובהשפילה את מבטי עיניה ארצה ענתה: „פה במרתף!" ותיכף שבה על עקבה ותרד במעלות והוא אחריה, ובעוד רגע היה בבית.

— שלום! — קרא בבואו הביתה — אמרו לי כי יש פה חדר פנוי להשכיר.

— יש! — ענתה האם בהרימה את ראשה מעל הכר — דבורה! הראי לו את החדר.

רגע עמדה על מקום אחד כמו נמלכה בדעתה ואחר פתחה את דלת החדר ותבוא בו ראשונה והוא אחריה, ותבט כה וכה כנבוכה.

והוא התבונן אל התקרה, אל הקירות, אל החלון ואל הרצפה, והיא הביטה אליו פעמים אחדות מבעד לאשמורות עיניה המשפלות ותרא כי עינים שחורות לו ומצח רחב ולבן ושפמו שחור ומסלסל, ובהרימו את ראשו להביט אל התקרה ראתה את צוארו והוא לבן מאד, ובהביטה אל ידיו ותרא כי לבנות הן ועגוגות עד מאד. „מראהו כמראה אחד מבני ה„פריצים" חשב לבה ברגעים ההם, ומבלי משים חלפה אז לעיני רוחה המונת ה„חתן" אשר התראתה אתו פנים...

אחרי רגעים אחדים יצאה מן החדר והוא אחריה.

— מה הוא שכר המעון לחדש? — שאל אותה בצאתו מן החדר.

— שני שקלים לחדש! — ענתה אמה.

— לא! אך שקל וחצי אתן! — קרא הוא.

— לא! במחיר הזה לא נשכיר את המעון —

— ולו יהי כדבריך! — ענה הוא — אבל דרושה לי גם שרות במדה ידועה, כמו: להגיש לי בבקר מים לרחיצה, להביא לי חמים בבקר ובערב, ללכת למעני, לעתים, באיזו „שליחות".

— השרות הזאת תמצא לך! — קראה אמה.

— הנה כי כן נגמר הדבר. עוד היום בערב אבוא לשכן במעון, ועתה הא לך דמי קדימה: חצי שקל! —

— אתכבד לשאל: „מה שם אדוני?" — שאלתהו אמה

— יואלזאָהן! — ענה בהניחו את הכסף על השלחן.

והיא עמדה אז על יד מטת אמה ותניע באצבעה את כפתורי מכסת הכר אשר מתחת למראשותה ולא דברה דבר, והילדים נאספו בפנה וילטשו את עיניהם למול הזר ויביטו אליו בתמהון.

אחרי כן נפרד בברכה ויצא.

— לפי הנראה — אמרה לאמה אחרי צאתו — אריסטוקרט עני הוא ואשר על כן אין ידו משגת לשכר לו דירה נאה מתהדרנו.

— כן, בתי! גם ביניהם ישנם עניים גדולים; אך לפי אשר אחוזה לי אנכי זה מקרוב בא הנה לבקש לו כהונה בבית מסחר או הוראת לשעות. אולם פניו מפיקים אצילות ורך. בלי ספק „כותב גדול" הוא —

ורגשות שונים התעוררו אז בקרבה, רגשי הגאה ואי־רצון כאחד... היא מצאה קורת רוח בזה, כי יבוא איש אשר כזה לשכן בביתם. הדבר הזה כמו הרהיבה ויחשב בעיניה לכבוד להבית, ולו בחל בחדרה, גי

עתה חרה לה ותצטער; אבל הדבר הזה הביאה גם במבוכה. היא שערה בנפשה, כי איש אשר כזה יביט אל נערה פשוטה ונבערה מדעת כמוה מגבוה ויבזה בלבו — וההשערה הזאת לא נעמה לה...

IV

היא הניעה את כתפיה ותתמרמר במחשבתה: מה זה היה לי הערב? מה זה שבתי להעלות את זכרונו על לבי ואני הן כבר החלטתי להסיח מלבי את כל הזכרונות ההם אשר לא יתנו ולא יוסיפו לי מאומה, כי אם ירחיבו, יעמיקו את פצע לבבי?

היא כוננה את מבטיה אל חזה הכתנת ביתר שאת ותתאמץ לגרש את זכרונותיה מקרבה ויהי מה.

אבל כעבור רגעים אחדים שבו זכרונותיה לחלוף במוחה..

הזכרונות ההם יביאו עצב בלבה; אבל נפלא הדבר כי העצב הזה עצב נעים הוא לה, ויסורי הזכרונות האלה חביבים עליה מאד.

והערב הזה היה לה למקור מחשבות וזכרונות שכם אחד על כל הערבים. בערב הזה מלאו ארבע שנים למן הערב אשר בא לשכון בביתם...

הערב הזה לפני ארבע שנים היה רב התוצאות, ותוצאות מעציבות, לכל עתידותיה בחיים...

הוא בא לשכן בחדר —

היא זוכרת כי בראות אביה את השכן ה„מגרח" בפעם הראשונה לא היה שבע רצון ממנו ויתעבר על כי לא הכו כלל לשאלת פיו והסכמתו; אבל אמה השיבה לו: „ומה לך ולאי־תחסידותו? הילקו אותך בשביל חטאיו בגיהנום? אם איננו חסיד לא תשתדכי בו את דבורה בתך".

והיא זוכרת כי בהגיע לאזניה דברי אמה האחרונים הרגישה את עצמה כנכלמה...

ובצאתו אחרי כן מאת החדר לבקש לו מה תקע לו אביה את כפו בשאילת „שלום עליכם" וישאלהו: „מאיזו עיר הוא ומה מלאכתו פה?" והוא ענהו על שאלותיו בסבר פנים יפות כי מעיר אידל הוא, וזה כשני ירחים אשר בא הנה, והוא מכין את עצמו לבחינה להכנס במחלקה הששית של הגימנזיום, והוא מוצא לו מחית נפשו מהוראה לשעות.

ביום המחרת, היא זוכרת, בא בדברים את אמה וישאלה: „מה מחלתה? וכמה ימי חליה?" ויתן תקוה בלבה, כי המחלה הזאת איננה מסכנה וכי שוב תשוב לאיתנה, ומדי הוגבוננו אל אמה הפיקו פניו חמלה וצער.

ובצאתו מן הבית אמרה אמה: „לפי הנראה איש ישר הוא וטוב לב". ודברי אמה היו לה לרצון.

ואחרי ימים אחדים, היא זוכרת, בא בדברים את אביה וישאלהו למצב עסקו ואיזה ספרים נמצאו אצלו. ואביה האיר פניו אליו ויספר לו בארוכה מצב מסחרו השפל, וביחוד, ההתחרות שבינו ובין המו"ס החדשים, עזי הפנים, אשר נוספו בחצר בית הכנסת, אשר ימשכו אליהם את הקונים בתחבולות שונות, ומה גם מעת אשר חלתה אשתו — והוא הראה אותות השתתפות בזה, ויתן לו את עצתו לקנות מספר רומני שמ"ר, גדולים וקטנים, האהובים בעיני ההמון, ולתתם למקרא בשכר מצער לשבועות ולימים, ועי"ז בטוח הוא, כי ירוית הרבה יתר מכל ספר מאשר ימכרהו, וגם הספר ישאר אצלו.

ואביה נסה למלא אחרי עצתו ויקן לו מספר רומנים כאלה ויסבב בהם על פתחי הבתים והחנויות וישכירם למקרא להנשים והשפחות — והעסק הזה החל להביא לו ברכה וה„פדיון" גדל על ידם.

— קצרה ידי מהודות לך, אדוני יולזאהן, על עצתך הטובה אשר יעצת לי — אמר אליו אביה פעמים רבות.

וכל בני הבית היו לו אסירי תודה.

ופעם בפעם היה שואל את אביה למצב עסקו ופדיונו, וגם עמה בא, פעם בפעם, בדברים ויפן אליה תמיד בחן ונעימות.

— הלא זה דברי מראש כי איש ישר הוא וטוב לב — אמרה אמה פעמים רבות.

ובגלל הדבר הזה לא שמו עוד בני הבית את לבם להתבונן אל מעשיו והנהגתו בעניני הדת, וכאשר נסתה פעם אחת אחותה חנה הגבנת לדבר בו סרה באזני אביה, לאמר: „הוא הולך תמיד בגלוי ראש וגם לא יטול את ידיו לפני אכלו ובבקר ישתה ויאכל עוד טרם יתפלל ואולי לא יתפלל כלל..." אז גער בה אביה: „הסי, חצופה! אל תוסיפי דבר בו סרה. ומה לנו ולנהגתו? הנשא אנחנו את עונותיו? והוא איש ישר מאד". ואמה הוסיפה: „יש אשר אנשים כאלה יקרים מלובשי ארוכים

אחרי כן... אנכי אעמול למענה יום ולילה והיא תשב ביתה...

— ובכן? — שסע חיים את דבריו בתמהון — למה תבכה?

— למה? הוא... הנבל, האוכל טריפות, המחלל שבת בפרהסיא... ירחמיאל'קע הסנדלר... הוא התגרה בי ויתפאר...

זרם דמעה פרץ מעיניו ולא עצר כח לדבר..

— מה התפאר? מה? — שאלו חיים וגרונה פה אחד.

— הוא התפאר כי יסב את לבה מאחרי... כי תהיה לכלתו..

— חאַ! חאַ! חאַ! — פרץ קול חיים בשחוק כביר — זה כל דבר עצבך, שוטה! ואם התפאר כזאת באזניך מה בכך? הלא אך למען הרעימך אמר כזאת; ולו גם חפץ באמת כדבר הזה הבו לבד הדבר תלוי? ואף אם יתן מלא ביתו כסף וזהב היתן לו דוד משה את נכדתו לאשה? לו, להאוכל טריפות" הזה?

פני מאָטיל אורו וצחוק רצון חלף על פניו: האמנם? חע! חע! — קרא ויצחק — האמנם, דודי, לא יתן לו?...

— וגם רבקה תרק בפניו — עזרה גרונה על יד בעלה — כי יודע אני אותה, כי נערה צנועה וישרה היא ולבה לא ילך אחרי הוללים ופריצים בירחמיאל'קע הסנדלר.

— גם רבקה, חע! חע! — קרא מאָטיל בהתפעלות וצחוק ענג אין קץ.

— רבקה תשמח מאד בהיותך לה ל„חתן" — הוסיפה גרונה לדבר.

עיני מאָטיל הביעו שמחת אשר בלי מצרים וגם כל תוי הפנים, הלחיים, החוטם והשנים עזרו על יד העינים וכלם הביעו שמחה גדולה מאד:

— האמנם? חע! חע! האמנם תאות רבקה להיות לי לכלה?..

— ואחרי כן לאשה — קרא חיים בלצון — כן! ומדוע לא? הן אמנם לא ימנו אותך ל„פינאנץ מיניסטר", אבל גבר אתה וחי נפשי כי תצלח לעבודת הבעל. —

גרונה הביטה אליו בתלונה, וחיים לא שת לבו לתלונתה ויוסף לדבר: ועתה, מאָטיל, זאת עשה! הלא מביא אתה שם מים מדי יום ביומו, מצא אפוא שעת הכושר, בהיותה יחידה בבית המבשלת, והגד לה כי אוהב אתה אותה...

פני מאָטיל התאדמו כדם וישפל עיניו להביט ארצה.

— איך אוכל להגיד לה כזאת ? — שאל בבשת פנים — איך ?..

— אינני אומר, מאָטיל, כי תכרע לפניה „לבקש את ידה" כאשר יעשו הגרפים ובני הגבירים — החל חיים להסביר את דבריו בצחוק — כן, רבקה איננה בת פאַטאָצקי; אולם לא כזמים הראשונים הימים האלה. לפנים היו מנהגים אחרים ... התזכרי, גרונה, את הימים הראשונים בהיותנו ל„חתן וכלה" ? שמע נא, מאָטיל, ואספר לך: בהביאי מים יום יום אל דניאל האופה ששם שרתה למדתי להכיר אותה ונפשי חשקה בה; ובכ"ז לא העזתי קרוב אליה ולנסות דבר אתה. אך ציפה אשת האופה היתה לשדכנת בינינו ונבוא בברית ה„תנאים". ומן התנאים ועד החתונה לא דברנו ביחידות אף פעם אחת. הלא כן, גרונה ? — קרא בצחוק וינח ידו על שכם גרונה — הלא אהבתיך לפניּ, וגם עתה — אף כי זקנו שנינו ... ובדברו קרץ בעיניו אליה.

— הוי, פושק שפתים ! — קראה אליו בתוכחה ותסר את ידו מעל שכמה בכעס מהול בצחוק.

— בכן מה חפצתי להגיד, מאָטיל ? — שב חיים לדבר — נשתנו העתים, מאָטיל ! היום לא תסתפק גם השפחה ב„שדכן" לבד, גם היא תחשק ב„אהבה" ... חאַ ! חאַ ! חאַ ! ב„אהבה", חי נפשי ! ומה ממך יהלוך, מאָטיל, אם לא תמנע מאתה את ה„אהבה" הזאת ? היה אפוא לה גם ל„אוהב" ולא ל„חתן פשוט" בלבד. לך אפוא ואמור לה כי „אוהב" אתה אותה....

— אתביש ... אתביש ... לא אגיד לה כזאת — השיב מאָטיל בהביטו נכלם ארצה ויניע בכתפיו לאות מאון.

— פתי ! — לעג לו חיים — איזו בושה יש כאן ? בימינו אלה לא יתביש הבחור גם לנשק לנערה בעת הצרך ... ובדברו שרק בשפתיו פעמים אחדות לרמז נשיקות ...

גרונה הביטה אל בעלה בזעם ותקם ממקום מושבה ותגש אל התנור ותעמוד על ידו. ופני מאָטיל אדמו עוד יותר ולא יכל לשאת עין אל דודו מרוב הבושה. אחרי ברכת המזון הביא מאָטיל חמים לדודתו ותשת הרבה חמים ואחר עלתה על מטתה ותשכב ותתכס בבגדים רבים כדבר חיים.

גם חיים עלה על משכבו וכעבור רגעים אחדים נשמע קול נחרתו בבית. —

IV.

ומאָטיל גם הוא עלה על משכבו, על הדרגש שלפני התנור; אבל שנתו נדדה מעיניו... בעולמו הדל והשוקט באו מקרים כבירים בעת האחרונה וירעישוהו, ומוחו הקטן נזדעזע הרבה מאד...

הן חייו היו מלאים עד עתה שלוה ומנוחה. ומה חסר לו? אבותיו מתו עליו בעודנו ילד ולא ידעם וגם לא התאבל עליהם מעודו. דודו ודודתו לקחוהו להם לבן ומאז הוא בביתם וכל מחסוריו עליהם והמה כאבות רחמנים יתהלכו עמו כל הימים. בימי ילדותו בא ללמוד בת"ת, אבל מוחו לא תפס את הלמודים למרות המכות שהוכה בידי המלמדים וה„ריש דוכנא". הוא אמנם לא התהלך מעודו בשרירות לב ולא השתובב כחבריו הילדים, ויט אזנו תמיד להקשיב את הלקח אשר הטיפו מלמדי הת"ת באזני התלמידים, אבל בכל עמלו — היו דברי הלמודים נשגבים מבינתו ולא ידעם, וגם אם הבינם עד מהרה נשכחו מלבו. ובקרבו התפלא מאד על חבריו המבינים את הלמודים ה„עמוקים" ההם והזוכרים אותם לארך ימים. ויכר בנפשו כי נעלים המה עליו ולא יוכל הדמות אליהם, ולא ידע גם כל קנאה בלבו לקנא בילדים העולים עליו בלמודים. הוא הכיר בנפשו כי לא נוצר ללמודים, וכזאת אמרו עליו גם מלמדי הת"ת בראותם כי כבר עברו עליו שנים אחדות ללמדו ועוד לא ידע קרוא עברית ב„סדור" כראוי. ובהיותו לבן עשר שנים חדל מבקר את הת"ת, בהכר המלמדים כי אין כל תועלת מלמודו, כי לא ידע עוד מה שלא ידע עד כה. והוא לא הצטער גם על זה. אז מסרוהו דודו ודודתו לירוחם הסנדלר ללמד את ידיו למלאכת הסנדלרים וישמח בלבו על אשר פטרוהו מעבודת הלמודים. אך שני ימים בשנה רעים ומרים היו לו, הם ימי פטירת אבותיו, בהאנסו לקרוא את ה„קדיש" באזני קהל ועדה ולשונו התנהגה בכבדות ויעורר אך צחוק בקרב המתפללים. וכעבור ה„ימים הנוראים" ההם שב למנוחתו ושלותו ויהי אסיר תודה לה' הטוב והמטיב, כי לא ילעג לו בשמעו תפלתו המגומגמת שלש פעמים ביום. וכה עברו עליו שלש שנים לשבתו בבית „ירוחם הסנדלר", וגם המלאכה הזאת נשגבה ממנו וידיו לא לומדו בעבודתה. וירוחם אמר עליו כי לא יצלח גם לעשות טלאי על נעל קרוע, ויקחוהו אז מירוחם הסנדלר וימסרוהו לשמאל הנפח, ויעבוד אצלו שתי שנים וגם בעבודה ההיא לא הצליח.

אז הכיר דודו כי לא יצלח עוד להיות ל„בעל מלאכה" ויחל לחנכו בעבודתו, בשאיבת מים, ובעבודה הזאת לא היה עוד מהנחשלים, וכעבור שנים אחדות הגידו כל שואבי המים כי איש חיל הוא וכמו קורא מבטן להיות ל„שואב מים". ואמנם מראשית היותו לשואב מים עבד את עבודתו זאת בחשק לבב, ובהביאו הרבה צמדי דליים מים ביום ל„בעלי בתיו" הקבועים — ויהי לו הדבר הזה למקור ענג ורצון רב. וגם כל בעלות הבתים אשר ישאב להן מים שבעות־רצון בו ומהללות אותו על זריזותו בהבאת המים וגם על אי־קפדנותו במספר „צמדי המים" שעליו להביא להן בכל יום ובחפץ לב הוא מביא „צמד" או „צמדים" מים יתרים מבלי הביאם בחשבון כלל.

וכה עברו עליו חייו בשקט ומנוחה. בחברת מרעיו „הבחורים ההוללים" לא בא מעודו. תמים היה ותמים דרכו ולא ידע לפשק פה ודבר נבלה כמוהם. ובשבת היה מבחר תענוגיו לשכב על יד התנור — בחורף וקיץ — ולישן ב„הרחבת הדעת", או לזמר את זמירות התהלים, ולפנות ערב — ללכת לבית התפלה, לשמוע אל דרשת המגיד, וכל תענוגים אחרים לא ידע. בחברת נערות לא בא מעודו ולא חשב על אדותן. וכאשר לעג לו לפעמים אחד מרעיו: „מאָטיל! הלא כבר מלאו לך עשרים וחמש שנה ומדוע אין לך כלה עוד?" „אז היה משיב בבטחה: „אל תירא! דודי ודודתי ימצאו כלה גם לי". ואמנם בטח בלבו כי דודו ודודתו ימצאו לו כלה ולא יהיה רוק כל ימיו.

ואולם מה שונו פני כל הדברים בעת האחרונה, ובמשך זמן קצר כזה! הן זה אך חדש ימים אשר ידע אותה ומאז כמו היה לאחר. עוד בראותו אותה בפעמים הראשונות עשתה בלבו רושם נמרץ גם מבלי הדעת. הן לא שם לב עד עתה לכל הנערות המשרתות אצל „בעלי בתיו", ויש עוד אשר ירעה לבו עליהן בגלל לעגן לו ובואן עמו בריב אם אחר לפעמים מהביא את המים רגעים אחדים, ופעמים רבות החליט בלבו כי כל השפחות רעות לב ורשעות; ואולם בראותו אותה ראה כי שונה היא מכל השפחות אשר כגילה, כי טובת לב היא ותמימת דרך וכי איננה לועגת לו ולא תתקוטט בו, ונהפוך הוא כי תראה לו תמיד פנים מסבירות, ויש אשר תבוא אתו בדברים ותשאלהו: כמה ישתכר, ואם לא תכבד עליו עבודתו, ופניה מביעים טוב־לב וצדקה, והיא מדברת תמיד בנחת ובדממה וקולה רך ונעים. ואולם בכ"ז לא באה כל מחשבת

פעם אחת בלילה בשכבה על משכבה ושנתה נדדה מעיניה, שמעה והנה הוא דופק על הדלת. היא מהרה ותשם את שמלתה עליה ותפתח לו את הדלת.

— דבורה! — קרא בדממה.

היא התנודדה. זאת היתה הפעם הראשונה אשר קרא אותה בשמה...

— תו..: לך, דבורה! — הוסיף לקרא ויחזק בידה. רעד עבר בכל יצורי גוה ולבה הלם בקרבה מאד; אבל לא הוציאה ידה מידו. —

— יפתי! — קרא בדממה וינח את ידו על שכמה.

היא חרדה חרדה גדולה, שניה נקשו בפיה, זרם חם עבר בכל עורקיה ותרגש רטט נעים בכל יצורי גוה... רגעים אחדים עמדה על מקומה מבלי נוע ותהי כאובדת עצות... פתאם כמו התעוררה מתרדמה הניעה את גוה ותסר את ידו מעל שכמה, ותפן לו עורף ותנס — —

היא עלתה על משכבה ותהי כשכורה... רגשותיה סערו בקרבה מאד, דמה רץ במרוצה, לבה הלם בקרבה כהולם פעם ותשם ותשאף, קור וחום עברו חליפות בגוה ומוחה היה כמתעתע: „הוא אומר לפרוש רשת לרגלי — ומדוע לא ברחתי תיכף? מדוע הנחתיו לעשות לי כזאת? — אך פתיה אני ורכת לב. אך אולי יאהבני?... האמנם? היחפץ לקחתני לו לאשה? את מי? אותי? מה מצא ב[illegible]... ואנכי עניה ונבערה מדעת — לא! אך תקות שוא היא? הוא חפץ אך להתעלם אתי“.... וקצף גדול התלקח אז בלבה: „היחשבני לאחת השפחות ה„פרוצות“ המתהוללות את הבחורים? לא, היו לא תהיה!“ —

ולמחרת בקומה משנתה שֻׁנּוּ פניה מאד, ואמה שאלתה בדאגה:

מה זה היה לך, בתי? מדוע כה נפלו פניך? —

— ראשי יכאב עלי, אמי! — התנצלה.

כחו[illegible]מ[illegible] ישבה כמעט כל היום על מקום אחד ורותה רחף ע פני תהום מחשבות ורגשות. והוא לא היה כל היום בבית.

ובערב ההוא בשובו לא ירדה עוד ממשכבה לפתוח לו את הדלת...

וימים אחדים, אחרי כן, לא באה לחדרו, ובעברו דרך הבית הסבה את פניה לעבר אחר לבל תראהו; אך בהביטה אליו חרש מעבר פניה ראתה וְהִנֵּה הוא מתבונן אליה בלי הרף.

ויהי בליל השבת. בני הבית כבר ישנו את שנתם והיא פתחה את הדלת בלאט ותצא ותעל על המעלות ותעמד במבוא המרתף. הלילה היה ליל בהיר, ליל ירח וכבכים. אור נעים היה שפוך על כל. מסביב שררה דומיה והיא עמדה שקועה בהמון מחשבות וציר מחשבותיה היה הוא ... פתאם הקשיבה קול צעדים. היא אמרה לשוב הביתה, אבל בטרם הספיקה לרדת מדרגה אחת והנה הוא נגש אל המבוא ויחז־פימינה.

— דבורה! — קרא אליה כמו בתחנונים.

— הרף נא, אדוני, ממני! — קראה באמץ לב ותוצא את ידה מידו.

— דבורה! אל תחשבי עלי תועה. אני אוהב אותך! — קרא בלאט.

היא לטשה את עיניה למולו כשואלת.

— דבורה! אני אוהב אותך זה כמה — שב לחנן קולו.

כל יצורי גוה רעדו. היא החשתה.

— מדוע תחשי? האם לא תאמיני לי? —

— מה מצאת — אדוני — בי? — ואנכי — נערה עניה ופשוטה — ונבערה מדעת — גמגמה בלשונה ותבט לארץ.

— עולם מלא מצאתי בך: יפי ותם, לב טוב ונפש עדינה! —

— ועתה — הוסיף לדבר אחרי דומית רגע — הגידי נא, דבורה: התתני ידך לי? התאבי להיות לי לאשה? — —

שערי גן־עדן נפתחו לפניה ברגע ההוא... אכן לא חלום ריק חלמה אז... היא הניעה בראשה ותושט לו ידה וזרם דמעות פרץ מעיניה

הוא חבקה אל לבו וישקה.

— מאֻשרה אנכי! — קראה בלאט בהשענה על שכמו ותבך.

— ולמה זה תבכי, יפתי?! — קרא בתחנונים.

אבל היא לא ענתה ותבך. כעבור מספר רגעים רוח לה.

— רב לי היום! — קראה אליו בהרימה את ראשה — ראשי סובב עלי כגלגל. אלכה לי לנוח.

הוא נשק אותה בחם ויובילה מעל המדרגות. היא פתחה את הדלת בלאט ויבאו הביתה והוא סגר את הדלת אחריהם ויפרדו זה מזה.

את רגשותיה בלילה ההוא לא תזכור עוד, כי רבים היו ושונים אך הבריח המבריח את כלם היתה הדעת כי מאֻשרה היא...

ובקומה ביום המחרת משנתה נחשבה בעיניה כבריאה חדשה, כשבה מ„גן עדן"... היא חפצה להביע את רגשי שמחתה ואשרה לאחרים, לדבר ולספר; אבל לא היה לה למי ונפשה צחקה ותעלץ בקרבה. היא חבקה את הילדים ותשקם בלי הרף, וכל היום הצהילה קולה ולא ידעה נפשה. — בערב רזם לה כי תצא החוצה ובצאתה בקשה לטיל אתו. היא באה הביתה ותאמר לאמה, כי הולכת היא לאחת מרעותיה, ותצא מן הבית ותלך ראשונה ומאהבה אחריה עד בואם אל אחד הרחובות השקטים ויטילו יחדו.

את הערב ההוא לא תשכח כל ימי חייה. שתי שעות רצופות טילו יחד. הוא ספר לה כי מצאה חן בעיניו ברגע הראשון לראותו אותה, וכי בקרב הימים החלה לאט, לאט לקחת את לבו ביפיה ותמתה עד כי החל לאהבה — ובגלל הדבר הזה לא יצא מאת חדרם לבוא לשכן במעון אחר, אף כי כבר מצא לו הוראת שעות די מחיתו ברוח ודי שלם שכר דירה נאה — והאהבה גדלה מיום ליום, עד כי לא עצר כח עוד להסתירה בלבו כיום הזה; והיא גם היא ספרה לפניו את כל רגשותיה מעת הכירה אותו ועד עתה, וידברו גם על דבר עתידותיהם. הוא החליט לעמוד למבחן עוד הפעם, כעבור שנה, ועד העת ההיא יקוה כי יספיק בידו להכין את עצמו למחלקה השביעית. והיא התנתה עמו תנאי אחד, כי לא יעמול בלמודו יותר מדי, והוא הבטיחה. הוא אמר לה, כי עליהם להכות עוד שנים אחדות עד אשר יקבל תעודת בגרות מהגימנזיום, ואז יבאו בברית הנשואין, והוא יסע לעיר המלוכה אל האוניווערזיטאֶט לגמור חק למודי רופא, והיא הבטיחתהו כי מצדה נכונה היא לחכות גם עשר שנים ולבוא אתו בברית הנשואין אחרי גמרו חק למודיו — אם אמנם כי לבה לא היה עמה בדברה כדברים ההם — גם המתיקו סוד על דבר הליכותיהם לימים הבאים, ויחליטו להסתיר את דבר אהבתם מאבותיהם, כי המה יתנגדו לזה, וביחוד, אביה האדוק, ומה גם כי המה חפצים להשיאה לאיש בקרוב ולא יסכימו לדחות את הדבר לזמן רב, וישיתו עצות בנפשם איך יזהרו לבל יודע סודם בבית, ביחוד, עליהם להזהר מאחותה הגבנת, אשר צרה עינה בו מאז ואשר הקנאה באשר אחותה תקים אותה לאויבת להם, והיא נחמה את עצמה בתקוה, כי בקרוב ישלחו אותה מאת הבית להיות למשרתת, כי כן כבר נדברו אבותיה, ואז לא יהיה להם אורב בבית... לאחרונה בקשה אותו בצחוק

על שפתיה כי יחל לטול את כפיו לפני האֹכל ויבטיחה — ורבות רבות דברו אז בערב ההוא, עד כי נזכרה כי אבותיה יחכו לה וישובו. עד הרחוב הקרוב ל„רחוב היהודים" לוה אותה בדרכה, ומשם שבה לבדה הביתה.

ומני אז החלה תקופה חדשה בחייה, תקופת עדנים, שמחה ואֹשר...

ברגעים ההם עברו לפני דבורה כל העתים הנעימות שבהן התעלסה את אהובה, הטיולים הנעימים אשר טילו יחדו בלילי הקיץ והחורף, הרגעים והשעות הנעימים אשר עברו עליה בערבים רבים, בעת אשר בני הבית כבר ישנו את שנתם, בשבתה את אהובה על הספסל אשר ממולה או לפני התנור, או בעמדם יחד בחוץ, במבוא המרתף, ויתלחשו ויצחקו, וישוחחו ויתיעצו, ותזכר את אותות החבה אשר הראה לה אהובה בכל פעם, את הדברים הנעימים אשר דבר באזניה, פעם בפעם...

אמנם בהועדם יחד בבית, היא זוכרת, היה עליהם להזהר מאד, לבלי עורר כל שאון והשמע כל קול, ויאנסו להתלחש חרש ולשבת או לעמוד על מקום אחד כמעט בלי כל תנועה ותנודה; ויש אשר הקשיבו לפתע איזה קול נחרה או שעול, או נדנוד אחד הישנים בהתהפכו מצד אל צד, ואז היו חרדים הרדה קטנה ויעצרו גם בעד נשימת אפם — לא כן בשבתם בבית שפרה רעותה. שמה היו חפשים לנפשם לדבר, לצחק ולהשתעשע בשעשועי חבה מבלי כל מפריע, ושפרה עשתה את עצמה כאיננה רואה מאומה, וככה בטילם לבדם ברחובות הרחוקים והשקטים; אבל נפלא הוא כי העתים ההן אשר בלתה בחברתו בבית בהחבא ובזהירות, נעמו לה הרבה יתר, וכל רגע ורגע השביעה אז נעימות אין קץ. הָענג הגנוב מתק לה מאד —

והיא זוכרה כי בשבתה כה על ידו ואזניה קשובות לסודותיו הנעימים היתה כשכורת עדנים והשעות כרגעים חלפו להן אשה אחרי רעותה מבלי משים כמעט; ויש אשר עברו עליהם שעות רצופות מבלי אשר יוציאו אף הגה אחת מפיהם, ובבית היה חשך ומסביב להם דומיה נעימה, ואך לרגעים התלכדו שפתותיהם בנשיקה חרישית ונעימה, או מבטי עיניהם התאמצו לפלס להם נתיב מבעד להחשך ולהפגש אלה את אלה...

החשך אשר מלא אז את הבית שפך על הרגעים ההם איזה קסם נפלא, איזה עדן־שמים...

היא חדלה מתפור, הכתנת אשר בחיקה נפלה על הארץ, ראשה נשען על מסעד הכסא מאחוריה ועיניה עצמו ותהי בחולמת... היא היתה ברגע ההוא כשוחה במרחב ים... לעיניה אין ארץ ואין חוף, אך שמים ומים... רוח חרישית ונעימה מרחפת על פני המים, והיא שוכבת על גבי הגלים העולים ויורדים לאט, לאט, ופניה פונים למעלה, אל שמי התכלת הזרועים באלפי כוכבים נוצצים, וקוי הירח הנעים יעצמו את עיניה ויפילו עליה תרדמה מתוקה, והיא הוזה וחולמת ונישואה על גבי הגלים הלאה והלאה... ויש אשר יחבקה אחד הגלים וילחש לה באזניה סודות נעימים... ועוד רגע ועוד רגע ונפשה מתפשטת ומתרחבת מתפרדת ונמסת לאט, לאט, עד כי תמם כלה והתערבה במי הים והיתה לאחד הגלים, והוא הומה ומתלחש, מפזז ומכרכר, מתנשא ומתגלגל גם הוא הלאה והלאה...

פתאם נטתה את אזניה כמו להקשיב, הוה התרומם וישפל במהירות, ולבה הלם בקרבה כהולם פעם..

וברגע התנשאה מעל הכסא ותמהר ותגש אל הדלת ותפרש את זרועות ידיה ושפתיה הזבבו בלחש: רפאל יקירי!...

אך כעבור רגע נרתעה לאחור ותניע את שכמה: מה זה היה לי? —

ותרק פעמים אחדות...

דמיון נעים! — חשבה לה בלבה — דמיון! כמכיבּ היה לי בעת האחרונה!... וכשפיו אמנם נעימים, נעימים מאד...

ודמעות נראו בעפעפי עיניה...

היא שבה אל השלחן ותשב לעבודתה.

ותמונת רפאל כמו היה נצבה לנגדה ברגע ההוא... הנה הפנים הזכים והעגולים... הנה העינים השחורות המפיצות זיקי אש... הנה מבטיו המכוננים על פניה והקולעים אל לבה, והמה מביעים חם ורגש, אהבה עזה ואמון בלי מצרים... הנה נשימת אפו החמה והנעימה... הנה שערותיו השחורות, החלקות והרכות... הנה ידיו הענוגות והלבנות...

אבל התמונה הנעימה הזאת כבר חלפה מאתה לבלי שוב עוד...

וכה חלפו שבועות, עברו ירחים והיא היתה שכורת ענג וששון.

לבה היה אז מלא שמחה וצהלה על כל גדותיו, מבלי תת בו כל מקום ל„חשבון" ומחשבה צדדית...

היא החלה אז להביט אל כל רעותיה מלפנים בעינים אחרות. היא הרגישה אז בקרבה איזה רגש גאון פנימי ותבט אל כל בנות גילה מגבוה. היא איננה עוד כמוהן. היא „אוהבת" ולה אוהב „אריסטוקרט" ודגול מרבבות כרפאל. היא תהיה, בקרב הימים, אשת דוקטור...

היא זוכרת כי יש אשר גם בשבתה לבדה בבית רחף צחוק על פניה...

פעם אחת ישבה לה על יד מטת אמה ופתאם החלה לצחק, ואמה שאלתה בתמהון: „מה תצחקי, דבורה ?" והיא הוסיפה לצחק, עד כי נבהלה אמה מאד ותחל לצעק: „מה זה היה לך ?" ואז בראת מלבה ספור דבר־מה, כי הוא עלה על זכרונה ויעוררה לצחוק.

אך אחרי כן, היא זוכרת, החלה להביא את דבר אהבתם בחשבון, וספקות ומחשבות עצב החלו להתגנב בלבה: מי יודע אם ישאר נאמן לה באהבתו גם לימים הבאים, בהיותו בעיר המלוכה, בהכירו לדעת עלמות רבות, ומה גם אחרי כן בגמרו חק למודיו? ואם אמנם כי לא ימיר את „דברו" כי איש ישר הוא; אבל מי יודע אם יאהבה אז? ובאמת היוכל אז לכבדה ולהוקירה? והאם היא מסגלת להיות לדוקטור לרעיה? — המחשבה האחרונה הזאת לא נתנה מנוח לה ותאכלנה כעש.

ופעם אחת בראשית החורף ראה אותה והנה פניה נוגים מאד: מה לך, יפתי? — שאלה בדאגה — למה סרו פניך בעת האחרונה?

— רפאל! — קראה אליו בהתרפקה עליו — הכה יהיה לבבך זה כל הימים לאהבני?

— למה תשאלני כזאת? — קרא בתלונה — האם לא תאמיני באהבתי? והיא לא תשנה כל ימי חיי.

— אבל התוכל להוקיר ולאהב נערה נבערה מדעת כמוני גם בגמרך חק למודים? הגד נא, ההוכל? —

— יקרה את בעיני מאלפי עלמות משכילות! —

— רפאל! — גמגמה בלשונה ותשפל את מבטי עיניה — גם אנכי חפצה להיות לעלמה משכלת.

הוא הביט אליה בתמהון.

הוא החשה, וגם את פיו סגר, כמו כבר כלה לירות את כל חצי אהבתו וחשקו בלבה ויגד לה את כל מה שיש להגיד בדבר הזה... והוא עיף מאד בדבריו וזעה רבה כסתה את מצחו וכל יצורי פניו, כמו עבד עתה עבודת פרך אשר לא עבד כל ימי חייו. ורבקה הוסיפה להתאדם ולהשות וכל יצוריה רעדו וכמו לא האמינה לשמוע דברים כאלה יוצאים מפיו. —

לב מאָטיל כבר החל לפול עליו ולפון בדברי דודתו... הן לא תענהו מאומה... גם לא תשעה אליו הפעם...

ברגע הזה נשמע קול צעדים מאולם הבית. מאָטיל נסוג אחור ורבקה גם היא קמה ממקום מושבה בחרדה קלה.

מאָטיל העמים עליו את „צמד הדליים" ללכת להביא עוד מים ובעוד רגע יצא אל המסדרון.

„אנכי החשיתי — חשבה בקרבה בסערת לב בצאת מאָטיל את חדר המבשלות — היכלתי להגיד לו את אשר בלבי? היכלתי לבטא בשפתי כי אהיה לו לאשה?.. הן לא כאחת „הפרוצות" אדברה... והוא? לא האמנתי כמעט למשמע אזני: הלא בחור תם הוא וצנוע הוא מעודו... ובכ"ז... אכן זה דרך הגברים... המה כל יוכלו... אמנם הוא אוהב אותי מאד... מאֻשרה אהיה כל ימי בהיותי לו לאשה... ואולם בשום אופן לא אגיד לו כדברים האלה בעצמי... אנכי אגיד להם את הסכמתי ע"י אחר...

עוד הפעם הגיע לאזניה קול צעדים מאולם הבית וקול הצעדים כמו הולך ומתקרב לחדר המבשלות, היא התחלחלה: הנה מאַקס הנבל הולך ובא... עוד מעט וישוב לקרב אלי... הוי, עד מתי לא יסור הנגע הזה מעלי?.. אנכי דמיתי כי בבוא כלתו אליו, למצער, ירף ממני, אבל כשאול לא תדע נפשו שבעה... הוי, מה משחתים המה בני העשירים! הנה זה עתה כרע, בלי ספק, לרגלי „אהובתו" וישבע לה אהבת עולם ורגע משנהו יבוא לצחק את השפחה אשר בבית... אמנם יש לקנא בבנות העשירים!.. אנכי לא הייתי בוחר באיש כמוהו בעד כל הון... ולי יקר בחור ישר וצנוע כמאָטיל שבעתים מנבל ופוחז אשר כזה...

היא חרדה ותתחלחל... את אשר יורה בא לה... בן אדון הבית, מאַקס, בא להדר המבשלות, והוא איש כבן עשרים ושבע שנה, גבה רומה ודל המראה, זקנו מגלח ושפמו ארוך ומסלסל, ולבושו הדר.

— הנך לבדך בחדר, האח, מה טוב! — קרא מאַקס בצהלה ויקרב אל הנערה ויחזק בסנטרה.

„ישלח אלהים כל מגפותיו אל לבך, נבל!" קללה אותו קללה נמרצת ברגע הזה — אבל רק בלב ולא בדבר שפתים.

היא הסבה את ראשה ופניה התאדמו מאד.

— יירף נא אדוני מעלי — קראה אליו תחנונים בהביטה נכלמה לארץ.

— הן לא כסיל אדם אנכי כי ארף מנערה נחמדה כמוך! — צהל מאַקס אליה וינח את ידו על צוארה.

היא הסירה את ידו מעל צוארה בכעס עצור: „למה יציק לי אדוני ולא יתן מנוחה לנפשי?" — קראה בהלונה נמרצת.

— חאַ! חאַ! הבזה אציק לך כי אאהבך? הוי, פתיה! — לגלג מאַקס ויוסף לעשות כמעשהו הראשון.

— הן כבר יש כלה לאדוני, יאהב אפוא אותה ולא אותי! — קראה רִבקה בתוכחת־לעג.

— הוי, פתיה! מה מנה יהלוך אם אהב גם אותה גם עלמות אחרות? והיא ישנה עתה וטוב אפוא כי תשעשעי אַת את נפשי ברגעים האלה.

„מי יתן וירד הרעם מן השמים והממך!" התמרמרה אליו הנערה במחשבה.

היא קמה ממקום מושבה ותאמר לעזוב את חדר המבשלות, אבל הוא עצר בעדה בידיו הפרושות.

— הלא ירחם נא אדוני עלי ויירף ממני! — התחננה הנערה בקול בוכים.

— טוב, ארחם! — קרא מאַקס בצחוק פרוע ויחבקה בזרעותיו באמץ כח ויאמר לנשק לה; אך פתאם נשמע קול צוחה מוזרה במסדרון הבית: „הוי, הוי, אבוי!.."

כרגע הרפה ממנה ושניהם הסבו את פניהם לעבר המסדרון, והנה — מאָטיל עומד שם וצועק וסופק את כפיו.

מאָטיל עמד במסדרון זה רגעים אחדים. בפתחו את הדלת לצאת מאת הבית ובטרם עוד ישפוק לסגרה נזכר פתאם כי השאיר את נעל ידו האחת בבית המבשלות וימהר לשוב על עקבו; אך בהגיע לאזניו

היא נחלת כל בני האדם ואיננה קנין עמים מיוחדים. הנפש העברית היא גם נפש אנושית וכל רגשי הנפש האנושית אינם זרים גם לה, ולא עוד כי עם היהודים מסגל לאהבה ביתר שאת, בהיותו עם הרוח, עם המחשבה והרגש, שהמה מקורי האהבה, והעד על זה ספר־האהבה הנשגב, ספר „שיר השירים״. אמנם אהבת העברי היא יותר תמה וטהורה, יותר אמתית וקימת, היא איננה פרח כי אם פְּרִי טוב; ודוקא ב„רחוב היהודים״, שמה במעון יושבי חשך, במרתפי העניים, נמצא את האהבה העברית בעצם תמה וטהרתה... שמה נמצא נפשות זכות ונקיות, בלי כל תאוה זרה, ואוהבות ברגש טהור ובאמון בלי מצרים; ואַת, חמדתי, הנך לעד על זה. —

היא נאנחה...

מה נעים היה לה אז לחכות בלילה לשובו ולפתח לו את הדלת!...
ואיך קדמה אז את פניו? — —

— דבורה! — נשמע לאזניה פתאם קול אמה בהקיצה משנתה — מה זה היה לך הערב? התאמרי להיות ערה כל הלילה? אוי לי ואוי למזלי!... הגבירות! רבונו של עולם! למה תעגני ככה? קח נא את נפשי מאתי, טוב מותי מחיים כאלה! —

— אמי! הרפי נא הרפי! הנה כבר כליתי לתפור את הכתונת וחנני לשכב! —

ובדברה קפלה את הכתנת התפורה ותניחה אצל יתר הכתנות ותכבה את העששית ותעל על משכבה.

דברי אמה עוררו את מיתרי לבה, אנחה חרישית התפרצה מבתי נפשה ורסיסי דמעה התגלגלו חרש על לחייה. אלי! אלי! איך כה מהר חלפה „עת הזהב״ ההיא? — — —

VI

היא עצמה את עיניה ותאמר לטבע את זכרונותיה בים הנשיה, בשנה; אבל שנתה נדדה מעיניה ולמרות רוחה שבו זכרונות העבר לעבור על פניה...

ובלולים ומטרפים חלפו הזכרונות במוחה, המקרים נשברו לשברים, לכרורים, המחשבות והרגשות השתפכו לטפות, לרסיסים —

היא זכרה פתאם את התגרות הקטנות האחדות שנפלו ביניהם: באחד מלילות השבת ישבה בבית שפרה רעותה וגם רפאל ואחדים ממרעיו היו שמה וישתעו יחד ופתאם נגש אליה וישק לה לעין כל הרואים, ואז, היא זוכרת, התאדמו פניה מאד ותקרא בקול מצוה: „לך מעמי!” ותדחפהו מאתה בזרוע; והוא לא דבר דבר ויסר מעליה וכל הערב ההוא לא פנה אליה בדברים, וגם בשובם אחרי כן הביתה לא דבר כל הדרך מאומה, והיא נחמה אז על מעשיה מאד ותחש בקרבה מוסר כליות: „למה הכלימה אותו כה ברבים? והוא הן אך אות חבה הראה לה!” ויום תמים עבר אחרי כן והוא לא שעה אליה. הדבר הזה הציק לנפשה מאד ובערב השני נגשה אליו ובדמעות על להייה בקשה סליחה מאתו והודה לו כי חטאה נגדו ותכלם את פניו, אם אמנם כי גם הוא לא עשה כהוגן בנשקו לה לעין רואים — והוא סלח לעונה.

ופעם אחת, לפני שנתים — היא זוכרת — נלותה אליהם שפרה ויטילו יחד באחד הרחובות וידברו על אדות עתידותיהם, ובאמר רפאל כי בעוד שנה הוא אומר לעמוד למבחן להבחן בלמודי כל מחלקות הגימנזיום, וכאשר יקבל תעודת בגרות, הוא חושב לבוא אתה בברית הנשואין ואחר יסע לעיר המלוכה להכנס אל האוניווערזיטאֶט, קראה היא: „אנכי לא אחשב עוד על דבר הנשואין! אנכי רחוקה עוד מהצעד הזה. אנכי נכונה לחכות עוד חמש ושש שנים”; והוא צחק לשמע דבריה ויקרא

„אם גם לא אאמין בדבר הזה לא אחשב לאפיקורס. האף אין זאת, דבורה ?"— כל דמי עורקיה רתחו בקרבה אז מכעס וקצף. היא נכלמה מאד, וביחוד, כי אמר לה כזאת באזני שפרה... היא אמנם ידעה כי לא כזב בדבריו, כי אמנם אך אמרה כזאת ולבה אחרת חשב. היא ידעה כי איננה רחוקה מהצעד הזה, כי לבה מלא תמיד מחשבות על אדותו — אך הדעת הזאת עוד הגדילה את קצפה ביותר... היא לא ענתו מאומה; ובהפרד שפרה מעליהם וישובו הביתה לא דברה אתו דבר, ובערב ההוא הקדימה לעלות על משכבה, וכאשר נגש אליה בערב השני ויחזק בידה הוציאתה מידו ותשט מעליו.

וימים אחדים התאמצה לבלי בוא בחברתו.

אך אחרי כן, היא זוכרת, התחנן לפניה כי תסלח לחטאת שפתו והוא אך בדרך הלצה דבר את אשר דבר ובאמת יאמין לדבריה בכל לבו — ואז סלחה לו בתנאי כי לא ישוב עוד לכסלה ולהשמיע באזניה הלצות כאלו.

ומה נעמה לה עשית השלום אחרי התגרות הקטנות ההן! כהתחדשות ברית האהבה נחשבה לה ותהי בעיניה כ„כלה" חדשה והוא — כ„חתן" חדש.

ופתאם עלה על לבה זכר שיחה אחת שהיתה פעם אחת בין אביה המנוח ובין אמה על אדותיה. הדבר ההוא היה ביום השבת בהאיר הבקר. היא שכבה עוד על משכבה, אך לא ישנה עוד אם כי עיניה היו עצומות. היא היתה אז חולמת בהקיץ בענין הנחמד לה והלוקח את כל לבה ורגשותיה ביום ובלילה, ופתאם הגיע לאזניה קול התלחשות אבותיה. היא הטתה את אזניה להקשיב:

— לא תדעי, גרונה — הגיע לאזניה קול אביה דובר בלחש — עד כמה נשבר לבי בקרבי בגלל הדבר הזה. הדאגה הזאת תאכלני כעש. מה תהי אחרית הדבר? הן לא נערה קטנה היא. עוד מעט והיתה לנערה בת עשרים ושלש שנה. עשרים ושלש שנה! אח, אח, לו יכלנו לתת לה כסף לנדה — אז, לפני שלש שנים, השכימו השדכנים לפתחנו, ועתה לא יציעו אף „שדוך" אחד כאלו מתו כל ה„חתנים" שבעולם. ובאמת היתכן „שדוך" בלי כסף כלל? גם הפחות שבפחותים ידרוש בימים האלה חמשים שקל כסף לנדה ומה גם בעל מלאכה הגון — ולנו אין אף חמש אגורות. התזכרי את נפתלי החיט? היא יכלה להיות מאֻשרת

כגורלו. כנראה לא חפצו „מן השמים" בזה. וגם זאת אגיד לך כי עוד מעט ... הבריות! מי יוכל לחסום את פיהן? הן ... בתולה זקנה איננה מעלה ב„שדוכים" —

— בתולה זקנה! — קראה אמה בקצף — למה זה תדבר הבלים כאלה? יסכר פי דוברי הוות! דבורה איננה עוד בתולה זקנה. בימינו אלה רבות הן הנערות היושבות בבית אבותיהן גם עד עשרים וחמש שנה ויותר. וגם זאת אגיד לך, חיים, כי „דבורה שלנו" איננה „סחורה גרועה" כלל וכלל. מי יוכל למנות את מעלותיה הטובות? ...

— ואנכי — שסע אותה אביה בדברה — האמר אחרת? מי כמוני יודע את שכלה המצוין ו„ראשת הטוב"? אבל מה תועילנה כל המעלות אם העיקר, הכסף, חסר?

והיא שכבה אז על משכבה ונפשה צחקה בקרבה: לו ידעו את אשר בלבי... כי עתה ידעו כי אין לי צרך עוד ב„שדוכים"—

אכן עולם מלא היה אז בבית, עולם מלא סוד ואֹשר רב... סוד גדול וקדוש, נעים ונפלא הסתתר אז בבית — היא ורפאל גם יחד כסוד טמיר ונעלם היו אז — ואין מי אשר ידעהו. מקדש גדול ונהדר התנוסס אז בתוך המרתף הצר ובני הבית לא ראו אותו —

— והיא גם „כותבת גדולה" — הוסיפה אמה לדבר — היא יודעת גם בלשון העמים. לו שמעת איך היא קוראה במהירות בספרי העמים. יואלזאָהן אומר כי יודעת היא הרבה יתר מהבנות המלמדות. על דברתי! והכל בעצמה. הן כל מורה לא היה לה ולא למדה כזאת כלל.

היא צחקה בלבה לשמע הדברים האלה —

— והיא „בריה" נפלאה ו„בעלת בית" מצוינה — הוסיפה אמה לספר בשבחה — גם יפהפיה „ומזהרת כחמה". התדע, חיים, היא איננה „סחורה גרועה" כלל.. יוכל היות כי ימצא לה חתן גם בלי נדה...

דברי אמה האחרונים העירו אז תמהון בלבה: מאין באה תקוה כזאת בלב אמה התמימה? ... הינבא לה לבה חזון כזה? אולי תדע שמץ דבר מזה? ...

ומני אז החלה להזהר יותר בהליכותיה את רפאל וגם להתבונן היטב אל מבטי אמה ותנועות פניה בדברה אתה — והמבטים והתנועות ההם החלו אז לגזול מנוחתה... המבטים והתנועות ההם הפיקו איזה חשד, איזו דרישה וחקירה... ויש אשר לא יכלה נשוא את המבטים

ההם ותשפל מפניהם את עיניה ארצה ופניה כסו באדם. — ואז, היא זוכרת, החלה אמה לבוא את רפאל, לעתים קרובות, בדברים, ויש אשר עברו שעות רצופות והוא עמד על יד מטתה או ישב נכחה על יד השלחן וישתעו, ואמה היתה מבטת אליו בלי הרף וגם אז הפיקו מבטיה ותנועות פניה איזה חשד, איזו דרישה וחקירה... ויש אשר הביטה אל שניהם בבת אחת או העיפה מבטיה במהירות רגע עליה ורגע עליו...

פעם אחת ישב רפאל נכח המטה וישתעה את אמה והיא ישבה אז לא רחוק ממנו ותקרא בספר. אבל פעם בפעם לא הביטה אל הספר ותבט מעבר פניה אל אמה, ופתאם ראתה והנה צחוק קל רהף על פני אמה, והצחוק הפיק איזו שמחה נסתרה והנאה פנימית, וכעבור רגע חלף הצחוק וכמו ענן עצבת כסה את מצחה... וכאשר עזב רפאל את הבית קראה לה אמה לגשת אל המטה. היא נגשה.

— בתי! — קראה אליה אמה בלאט ותתבונן אל כל סביבה פעמים אחדות כמפחדת פן ישמע זר את דבריה — שבי נא על ידי. חפצה אני לדבר אתך דברים אחדים.

היא התחלחלה מעט ותשב.

— דבורה! — קראה אליה אמה ותבט אליה בעין חודרת — ההבטיחך לבוא אתך בברית הנשואין?

פניה חורו כסיד וכעבור רגע זרם זרם דם חם אל לחייה ופניה להטו.

— מי? — שאלה את אמה במבוכה — מה תדברי, אמי?

— בתי! אל נא תרהי מהגיד לי את האמת ואנכי לא אחשב לך זאת לעון; ואם אמת הדבר אשמח על זה מאד — ולמה זה, בתי, תכחדי ממני את הדבר? ואותי לא תרמי. אשה פשוטה אנכי מדור הישן, אך אשה סכלה ולא יותר; ובכ"ז כבר הגיד לי לבי כזאת. אל תלעגי ללב אם, הוא יגיד פעמים רבות את הבאות מראש, אשר קצרה יד השכל מהשיגן. אך היום הוכיחוני מבטיכם לדעת, מבלי אשר אוכל להטיל כל ספק בזה, כי — כי אוהבים אתם זה את זה.

צחוק קל חלף על פניה אשר התאדמו מבשת ותשפל את עיניה ארצה.

— אל נא תבושי, בתי! — הוסיפה אמה לדבר בנעימות ותחזק בידה — אמנם אשה מדור הישן אנכי, ובכ"ז לא אחשב את הדבר הזה לעון. יודעת אנכי כי לא כימים הראשונים הימים האלה. לפנים בשתי

לדבר את אביך עד עבור ירחים אחדים מהחתונה — והיום מנהגים אחרים, ולא לפלא הוא כלל כי יאהבך, כי אמנם, דבורה'לע, תוכלי לקחת לב גבר, גם לב „אריסטוקרט" כיואלזאָהן; ואם תקת עלמה לב „אריסטוקרט" אז לא ישים לב למצבה הדל. ובאמת הן לא הנדה והיחש העיקר. מעשים כאלה יקרו בכל יום — וגם לך לא אחשב לחטאה כי תאהביהו. ואלזאָהן הוא איש נחמד וישר לב; אבל, בתי — גמגמה בלשונה — הן אם אני ולי הרשות לדעת זאת. הן לא ילדים אתם ונחוץ להביא כל דבר בחשבון. ועתה הגידי לי דבורה, האומר הוא באמת לקחתך לו לאשה? —

ובדבר אליה אמה כדברים ההם הרגישה את עצמה כרוחצת בים ענג וגיל, והיא נפלה על צוארי אמה ותשקה ודמעות נעימות נראו בעפעפיה, ואז לא כחדה עוד מאמה דבר ותגל לה את כל; והיא זוכרת כי עברו אז שעות אחדות והן לא חדלו עוד מדבר על אדות זה. היא ספרה לאמה את עזוז אהבת רפאל אליה, טוב לבו ורוחו הנדיבה, ועיני אמה הפיקו אז גיל וחדוה. אך בשמעה מפיה כי אומר הוא, אחרי עמדו למבחן, לנסע לעיר אחרת ולגמור חק למודי רופא הוגו פני אמה פתאם תאמר כי היא לא תוכל הסכם לדבר הזה עד אם יבוא אתה מקודם בברית הנשואין, כי לא ילדה קטנה היא עוד — ומה גם כי אין להשען כל כך על אמונת הגברים... ומי יודע מה ילד יום? ובשמעה מפיה, כי רפאל הגיד לה פעמים רבות, כי אמנם יחשב לעשות כזאת נהרו פני אמה שנית— נפלא היה בעיניה אז, כי מחשבת רפאל להיות בקרב הימים לרופא הרהיבה את לב אמה עוד ביתר שאת ותביע פעמים אחדות את רגשי ששונה ועליצותה בגלל הדבר הזה, ובמוחה עבר אז רעיון: „כי יש אשר הנשים הפשוטות תשכלנה להביט אל החיים ההוים ואל בני הדור החדש בעינים יותר יפות ובהירות מהגברים הפשוטים, ארוקי הדת". — לאחרונה אמרה אמה כי לעת עתה דרוש עוד להסתיר את הדבר מאביה והיא תחל להכינהו לקראת החדשה הזאת לאט, לאט — ובקרב הימים אמר גם הוא לדבק טוב.

והיא זוכרת כי ערגה אז נפשה לרפאל מאד, לבה היה מלא אז רגשות שמחה ונעם על כל גדותיו ותכסף להריקו ולשפך את רגשותיה בחיק אהובה, ותצא החוצה ותחכה שעה תמימה לשובו; ובראותה אותו מרחוק רצה לנגדו ותבשרו את הבשורה הנעימה הזאת.

והוא רקד וצהל מרוב שמחה.

וביום המחרת בערב ספר לה רפאל, כי דברה אתו אמה דברים ברורים ומפרשים על אדות קשר אהבתם ותביע לו רגשי שמחתה, כי תפול בתה בגורל איש כמוהו, ותרבה לספר לפניו גם בשבחה וכי בטוחה היא כי יראה עמה חיים טובים ונעימים, ותברך את אגדתם מקרב לב ותאמר כי מעתה תחשבהו לבן לה.

אז באו ימי הבחינה. רפאל שם לילות כימים וישנן את למודיו ויעמל מאד, והיא היתה אז מלאה דאגה וחרדה לשלומו וגם לתוצאות הבחינה; ועוד הפעם נכזבה תקות רפאל. הוא יצא מאת הבחינה וידיו על ראשו — והיא זוכרת כי בשמעה את דבר תוצאות הבחינה הצטערה מאד ותהי כנדהמה, ביחוד דאגה פן יפעל המקרה הזה לרעה, חלילה, על שלום רפאל ובריאותו — אך העצב היה מהול באיזה רגש הנאה ורצון נעלם וחיה העתידים התיצבו לפניה בצבעים אחרים מאשר עד כה והצבעים ההם נעמו לה... היא חשה איזו הרוחה כמו הוגלה אבן כבדה מעל לבה —

— מה תחשב לעשות עתה, רפאל? — שאלתהו בימים ההם.

— עתה, כמובן, לא אכנס עוד לאוניווערזיטאֶט — ענה אותה.

שמחה נסתרה מלאה את לבה אז... הרעיון כי יהיה רפאל בקרב הימים לרופא מלמד מסך תמיד נטפי דאגה וספק בכום ששונה... היא ידעה היטיב כי מצב כזה מרום ונשא ממנה מאד... נערה „מרחוב היהודים" לא נוצרה להיות לאשה לרופא מלמד — ומי יודע את תוצאות מצב כזה?... והוא גם יעזב אותה למספר שנים... והחיים מלאים חליפות ותמורות וככה גם מחשבות האדם ורגשותיו... ויש אשר גם לב בוער באש יצטנן במרוצת העת — — ובשמעה מפיו כי כבר יאש את לבו ממחשבתו זאת עלצה נפשה במסתרים... עתה לא יגדל כל כך ההבדל שביניהם —

— אנכי מצדי — הוסיף לדבר — הייתי חפץ לנסע לחו"ל לגמור חק למודים; אבל למענך, אהובתי, ארחיק את החפץ הזה מקרבי —

דבריו האחרונים הכאיבו את לבה מאד... הנה כי כן תהיה לו היא למפגע על דרכו בחיים — —

— לא אבקש ממך כי תקריב קרבנות למעני — קראה אליו

בתלונה עצורה — אנכי לא אפריעך גם עתה מחפצך זה. הלא כבר אמרתי לך כמה פעמים, כי נכונה אני לחכות עוד מספר שנים.

— לא! — ענה אותה וצחוק קל רחף על שפתיו — אם את נכונה לחכות, לא אחפוץ אני לחכות. הדרך הזאת, לנסע לחו"ל ולגמר חק למודים, דרך ארוכה היא ודרך כזאת לא לי היא עתה. אנכי אבחר עתה בחיים אחרים, לעסוק בעבודה אשר אני עוסק בה, עבודת מורה לשעות וממנו לחמנו ימצא.

אבל הכאב עוד לא חלף מלבה... ובלילה ההוא ובלילות רבים אחרי כן עלו הדברים ההם אשר שמעה מפי רפאל על זכרונה ויגזלו את שנתה מעיניה ויעוררו בקרבה רגשות לא נעימים... היא ידעה כי עבודת ההוראה עבודה קשה היא ומפרנסת את בעליה בדחק ורוב המורים אשר בעיר עניים ודלים, והוא איננו גם „בר מזל" להוראת שעות, כי איש אמת הוא ובר לבב וההתכונות המיוחדות למורים, שבהן יקחו את לב אבות התלמידים, וביחוד את לב האמות, כמו: שקר, חנופה ושפת חלקות, זרו לו — ובכל השנים אשר הוא מתגורר בעיר N הרויח אך די מחית נפשו מבלי הותר אף סכום מצער — ובמשכרתו הדלה עליו גם לתמך בידי אבותיו הזקנים והעניים המתגוררים בעיר מולדתו — ובכ"ז היתה שבעת רצון בחיים כאלה, לו אך ידעה נאמנה כי גם הוא ישבע רצון בהם... ובהשבה כזאת נעמה לה המחשבה, כי לא יבצר גם מידה בבואה בברית הנשואין לעזור לרפאל במלאכת ידה, התפירה, והקלה מעליו את על הפרנסה —

אבל מה היתה אחרית כל המחשבות ההן?...

VII

אנחה כבדה התפרצה מעמקי לבבה... היא זכרה את האסון הגדול אשר קרה אז את הבית ואשר שם את כל תקותיה וחלומותיה לאל...

באחד הימים שב אביה מן הרחוב ויתאונן כי ראשו יכאב עליו וכל עצמותיו תרעדנה מקור. היא הביאה לו תכף חמים וישת ואחר שכב במטה והיא מרחה את גוו בתומץ־חם ותכסהו בבגדים אחרים

למען יזיע וירוח לו; אך ביום המחרת בבקר בקומה משנתה מצאתו שוכב עודנו במטה ותבהל, ובגשתה אל מטתו הרגיע את רוחה ורוח אמה החולה כי הוטב לו, ואם כי ראשו עוד יכאב עליו לא ישכב במטה ויצא הרחובה, כי השכיבה תוכל להביאו באמת לידי מחלה, חלילה. וכה עברו ימים אחדים והוא התהלך בחוין, אבל תאות האכל עזבתו ולא טעם מאומה — וביום הרביעי שכב על המטה אשר לא ירד עוד ממנה...

הוא חלה במחלת הטיפוס. החובש אשר נקרא לרפאותו הרגיע את רוח בני הבית כי אין לפחד מאומה, כי ביום התשיעי למחלתו יזיע והמחלה תחלף — אבל מיום ליום גדלה המחלה והרופא אשר נקרא, ע"פ רפאל, לבקרו הגיד כי חולה מסכן הוא. — הבית מלא אז פחד ואבל, אמה הרבתה לבכות בדממה וגם היא שפכה דמעות כמים. היא לא משה מן המטה גם בלילה, אך אחרי כן לא הניחה רפאל להיות ערה כל הלילה וימלא את מקומה על יד מטת החולה, וגם ביום לא הלך לבתי רוב תלמידיו וישב על יד מטתו בעת שהיא עמדה על יד האח המבערת ותבשל מרק למען החולה. גם הוציא כסף מכיסו, בתור הלואה, לשלם להרופא ולקנות את הסמים והעופות. — היא שותה אז לעיניה אך את מצב אביה החולה. היא ראתה את המחלה מכלה את בשר אביה מיום ליום ולבה נשבר בקרבה וכל מחשבה אחרת רחקה ממנה. יש אשר עלה רעיון נורא על לבה: אולי ימות אביה?... ותתחלחל מאד — ואת עצמה שכחה כמעט ואת תוצאות הדבר הזה בנוגע אליה לא ראתה... אך הנה בא הלילה הנורא ההוא... לפני זה ישב רפאל על המשמר שלשה לילות רצופים ובלילה ההוא לא נתנתו עוד לשבת על יד מטת החולה ותשב היא. בבית שררה דומיה עמוקה. המנורה הקטנה אשר עמדה על השלחן הפיצה אור כהה ומראה פני אביה היה כמראה הדונג, והיא ישבה תפושה במחשבות נוגות ולעתים שלחה ידה להחזיק בנאד הקרח אשר על ראש החולה — פתאם והנה נטפי זעה גדולים נראו על מצחו... ברק גיל חלף בקרבה למראה הזה: „הוא מזיע!" — אחרי רגעים אחדים פקח את עיניו...

— דבורה! — קרא בקול רועד ונפסק לרגעים — הסירי — את — נאד הקרח — מעל ראשי — החם — כבר חלף — קר לי — מאד.

נפשה עלצה בקרבה: „הוא מרגיש קרירות הקרח". היא הסירה את נאד הקרח מעל ראשו.

— בתי! — קרא אליה שנית — הנני חש — רגעי — ספורים — עוד מעט...

קול פחדים התפרץ מפיה: „אבי! מה תדבר? הנך מזיע, הודות לאל, ואני רואה כי רפתה המחלה מעליך".

— לא! — בתי! — זעת המות היא

קור חלף בכל יצורי גוה וכל עצמותיה רעדו מפחד...

— חפץ אני — לדבר אתך — בתי — דברים אחדים — בטרם אלך ואינני —

— אבי! — התחננה לפניו ודמעות זרמו על לחייה — אל תדבר דברים נוראים כאלה. עוד שוב תשוב לאיתנך ועוד תחיה לארך ימים.

— עוד מעט — הוסיף לדבר מבלי שים לב לדבריה — וקרב קצי — ה' הוא היודע — כי אנכי — עמלתי בכל כחי — להשיאך לאיש — אבל — לא עלתה בידי — הדבר הזה — גזל מנוחתי — ויצערני מאד — אך מה אדבר — כן חפץ ה' — ועתה — בתי — אל תבכי — ואל תדאגי — אבי היתומים — לא יעזבך — הוא ימציא לך — זווגך — איש ישר — הנכרז ממרומים — אל תבכי — בתי — הן זה סוף — כל האדם — האב שבשמים — ישגיח עליך — העיקר הוא — בתי — איש ירא שמים — בעל מלאכה ישר — ולא מההוללים — אשר בימינו — ההולכים — בדרכי העמים —

הכבר לקחה אזנו שמץ דבר אהבתם? — שאל אז לבה בקרבה.

רגעים אחדים החשה ואחר שב לדבר: „אולם, בתי — ה' הוא היודע — עד כמה — קשה לי — לבקש ממך כזאת — את לא תדעי — לב אב — אולם — לבי לבית יזעק — על מי אטוש — אונתה? — והיא חולה — ואלה הצאן — הילדים —"

קולו נפסק מבכי רגעים אחדים ואחר שב לדבר: „ועל מי מוטל — בתי — בלעדך — אל נא תשכחים — היי להם — לאם ולאב — גם יחד — כן — לאם ולאב —"

היא בכתה מאין הפוגות ובהקשיבה את דברי אביה האחרונים נפקחו עיניה פתאם ותרא גיהנום לנגד עיניה... מחשבות חרישות ונוראות התרוצצו בקרבה... היא הרגישה את עצמה כמתעוררת משנה...

איך לא עלה כזאת על לבה זה כבר? על מי יוטש הבית?... התוכל להיות לאכזריה כזאת?... התוכל?... לא! לא תוכל! לב אבן כזה אין לה — אבל איך תעשה?... והילדים עודם קטנים ועוד תעבורנה שנים רבות עד כי תוכל לעזוב את הבית... ואיך? — —

מה יהיה גורלה?... מה תעשה?... מה תעשה?...

היא היתה נדהמה ונבוכה..

„רבונו של עולם! — התחנן אז לבה בתפלה — האין עוד כל תרופה?... האין בידך להושיע? ואתה כל תוכל! הן גם מתים תחיה... אל! אל! שלח לו רפואה! החלימהו! אל תמית על כלנו אסון כזה!" —

אביה עיף בדברו וידם. עיניו עצמו. היא נטתה את אזניה להקשיב את נשימות אפו — הוא ישן... היא שבה למחשבותיה: „מה יהיה גורל הבית בלעדה?... מי יכלכלם? היתמו לגוע? — ואמה החולה? על מי תעזוב אותה? התובל לבית החולים? — היא התנודדה ותקוט בפניה על המחשבה הזרה הזאת — לא! היה לא תהיה! היא לא תעזוב את אמה... רוב הבאים לבית החולים ימותו מהרה... היבאו בברית הנשואין וישארו בבית? — — ומאין ימצאו מחית נפשם? והוא משתכר מעט וגם הוא תומך בידי אבותיו הזקנים... והיא בעבודתה, אם גם תתפור כל היום, לא תוכל לפרנס שתי משפחות... עתה אמנם אך שנים המה — אבל אחרי כן... אחרי כן — הצרכים יתרבו... ולא בכל עת תוכל לעסוק בעבודתה... והוא — אם גם יסכים לזה עתה, הנה במשך העת יקוץ בחיים כאלה... האיש ידרוש כי אשתו תהי נתונה לו לבדו, כי תדאג אך לביתו — המה יפלו אז עליו למעמסה... וגם היא... הוא יתחרט... הוא יכל לראות חיים נעימים..." ופתאם זכרה את הדברים אשר שמעה מפי רפאל, כי לולא היא כי עתה נסע לחו"ל לגמור חק למודים — — —

היא התפלצה... מחשבה חדשה באה בלבה... וברגעים ההם נדמה לה כי מוחה בוער באש... הנה כל אשר מסביב לה בוער באש... הנה עשן מתאבך... העשן יגדל מרגע לרגע, הוא יעצום את עיניה, הוא יזיל דמעות מעיניה... הוא ישים מחנק לנפש... הנה הבית מלא גלגלי קטור ולשונות אש... ומתוך האש תראינה תמונות זרות ומשונות, צלמי אדם אדומים ובוערים באש... והאש תשרק מסביב... הזיקים עפים ומתנשאים למעלה, התקרה מתמוטטת וגחלים בוערות נופלות על ראשה, על ידיה ועל כל יצורי גוה...

המחשבה היתה עוד בלתי מבוררה... ומלחמה כבדה למחשבת החרשה בכל רגשי לבה... המה יסתערו להכריעה... אבל לשוא... המחשבה תלחם בהם בעז וכח — היא תרגיש כי המחשבה תכאיב את לבה מאד, כי פוצעת היא אותו פצע עמוק, כי מגרת היא דם ודמע... אבל המחשבה ההיא כמו תרהיבה... היא מרגשת כי המחשבה נשגבה עד מאד ובה תשגב ותתרומם גם היא...

אביה פקח שנית את עיניו: „בתי! — קרא אליה ויחזק בידה — הרימי את ראשי — אחפץ לשבת — מעט”.

היא שמה את ידה האחת מתחת להכר ובידה השנית החזיקה בהחולה ותושיבהו לאט לאט.

— בתי! — הוסיף לדבר שנית ומבטיו חדרו לתוך עיניה ויבהילוה — התבטיחיני — התהיי להם — לאֵם ולאָב — התהיי?

רגעים אחדים התשתה וזרמי דמעה פרצו מעיניה ופתאם כמסתערת על אויב נורא, כנלחמת בשארית כח, כנואשת, הניעה בראשה לאות כי תמלא בקשתו, „לאֵם ולאָב! כן לאֵם ולאָב אהיה מעתה” השבה בלבה. היא נפלה על צוארי אביה ותבך.

— אמותה — הפעם — קרא אביה ועיניו הביעו רצון ומנוחה — דבורה! — גרונה! — ילדי —

הוא נפל על הכר ועיניו סגרו — לנצח.

— אבי! אבי! — החלה לזעק ולילל בקול ולקול יללתה נעורו כל בני הבית משנתם. גם רפאל הקיץ ויתפרץ מחדרו הביתה. אמה הרימה קול בוכים ותחל „לטען”. הילדים קפצו ממקום משכבם ויכתירו את מטת אביהם ויזעקו: „אבינו! אבינו!” — והיא הרגישה כי החל ראשה לסוב עליה כגלגל ועיניה תחשכנה — ובעוד רגע התעלפה.

בהקיצה שכבה על ספסל המשכב ולפניה עמד רפאל ויז מים קרים על פניה ואחדות מהשכנות כבר נזעקו בבית ותקוננה.

ברגע הזה משכה את מכסה למעלה ותכתר את פניה מתחתיה... הזכרון האחרון העביר תמונות מבהילות לנגד עיניה: הנה אביה המת מוטל ארצה מכסה בשמיכה ומסביב לו נרות דולקים... הנה התכריכים הנתפרים... הנה ה„טהרה”... הנה הוא נשא החוצה... הנה ה„לויה” — — ומחזה ה„לויה” נצב כמו חי לנגד עיניה... הנה החצר הומה מאדם רב. גם ברחוב, לפני החלונות, התאספו אנשים רבים. הנה הושם

הארון על העגלה ההתיכה לסוס אחד. העגלה זזה ממקומה ואחריה נהרו אנשים ונשים מבני „רחוב היהודים" והיא הולכת אחרי ה„ארון" — היא לא תצעק, לא „תטען", כי אם ראשה מטה לארץ והיא נמוגה בדמעות. ברגעים ההם נצב אסונה לפניה בכל צבעיו השחורים והאיומים... היא הרגישה כי גרשה מ„גן עדן" ותבא ל„גיהנום" —

„אבל למה זה יענוה רגשותיה? למה יוסיפו להלחם?" — בכל רגע ורגע נדמה לה כי יגזר חלק מלבה... „בן „לאֵם ולאָב" — שננה במחשבתה — בן „לאֵם ולאָב"... אנכי אראה לכל כי תוכל נערה להיות „לאֵם ולאָב", אנכי אראה..." והיא זוכרת כי חלפה אז פתאם המחשבה במוחה: „האמנם דרש אבי ממני כזאת?... האמנם דרש כי אקריב את עצמי לקרבן?... אך לא! הוא לא דרש כזאת — הוא דרש אך כי אהיה להם „לאֵם ולאב" ואנכי אוסיף על דרישתו..." ופתאם נשאה את עיניה ותרא את רפאל עובר על יד הארון ולבה חשב להשבר — — והיא זוכרת כי כשובה הביתה ותשב על הארץ לא בכתה ולא דברה דבר, והשכנות דברו באזניה דברים נחומים והיא לא הקשיבה; וגם רפאל דבר על לבה ויתחנן לה כי תאכל מה, כי תשכב לנוח — והיא לא האזינה... היא לא ידעה ולא ראתה את כל הנעשה מסביב לה כמו היתה אז לאבן...

וכה עברו שלשה ימים ושלשה לילות — —

אֵל! מה היו לה שלשת הימים ושלשת הלילות ההם? איזה מחשבות ורגשות סערו בקרבה? איזו מלחמה התחוללה אז בקרבה פנימה? איזה יסורי שאול נשאה במשך הימים האחדים ההם? —

והמחשבה החדשה התבררה כל צרכה. היא היתה להחלטה: לנתק את מוסרות האהבה שבינה ובין רפאל... לנתק — היא אמנם לא תוכל לנתקם בלבה. היא לא תוכל לעקור את רגשי אהבתה אליו מקרבה; אבל היא לא תלך אחריו... היא נתונה עתה להבית, לאחיה החולה והיתומים העזובים — ואין לה לחשוב כלל ע"ד „נשואין"... היא תהיה מעתה למפרנסת הבית. היא תעבוד יומם ולילה להמציא מחיה לבני הבית. האהבה תדחה מהחובה — —

אבל איך תגיד לו כזאת? היא לא תמצא לה די אֹמץ בלבה להגיד לו דברים נוראים כאלה... והיא חשה כי כל אשר יוסיף להיות על ידה יגדל פצע לבבה ודי היה מבט אחד ממבטי עיניו להזיל דמעות מעיניה... והיא זוכרת כי היו אז עתים אשר ישב על ידה ויגחמה וידבר

באזניה דברים רכים ונעימים ויראה לה אותות חבה — ואז היו עיניה למקורי דמעה, ויש אשר דמתה כי נמוגה כלה ותהי לים דמעה . . . והיא התאמצה אז להתחמק ממנו — ופעם אחת לטש עיניו למולה ויבט אליה בתמהון גדול וישאלה: „למה תתחמקי ממני, דבורה? ולמה זה לא תתני פוגת לבת עינך בקרבי אליך?" אבל היא לא ענתה דבר ותוסף לבכות . . .

אך כאשר תמו ימי ה„שבעה" החליטה לשום קץ למצב הזה ותלך לרעותה שפרה ותגלה לה את כל לבה. שפרה התנגדה לחפצה ותרב אתה ותדבר ותוכיח, כי חלילה לה מעשות כדבר הרע הזה, כי קרבן כזה לא יוכל שום איש לדרוש מאתה — אבל היא אמרה לה, כי לשוא תשחית אמריה, כי היא לא תשוב מהחלטתה ויהי מה; ותבקש אותה להודיע את דבר החלטתה לרפאל, כי לא תרהיב בנפשה להודיע לו כזאת בעצמה;

וביום המחרת בא הביתה והנה פניו חורים כטיד ומבטי עיניו הפיקו מרירות ועצב נורא ויהי כאלו ירד עתה מערש דוי, והיא כמעט התחרטה על הדבר ורגשי אהבתה אליו מעורבים ברגשי חמלה ורחמים סערו בלבה בכל עז; אבל תמונת אביה המת אשר התיצבה אז לפניה ודבריו האחרונים אשר צללו באזניה השביתו את הסער ויחזקו את החלטתה —

ובערב יצאו שניהם החצרה וידברו דברים ברורים ומפרשים — הוא התחנן לפניה כי תשוב ממחשבתה, כי נכון הוא להשאר אחרי נשואיהם בבית, כי בפרוסת לחמו האחרונה יחלק את בני הבית, כי המה לא יפלו עליו למעמסה בכל אופן, ולמה לה להעלות את שניהם לקרבן לחנם? והוא לא ידע חיים בלעדה — ונפשה כמעט יצאה בדברו כדברים ההם; אבל היא אמצה את לבה ותוכיח לו, כי אחרת לא תוכל היות וכי לא תוכל להעמיד גם את עצמה בנסיון כזה, כי אהבתה אליו ולחייהם המשתפים תוכל בקרב הימים לפעל גם עליה ובני הבית יפלו גם עליה למעמסה — ומי יודע אם לא תבוא לידי כך, לעזוב את אמה והיתומים לנפשם . . . והיא לא תוכל גם למרר את חייו בנשואין כאלה בשום אופן — ואם תעשה כזאת והיתה לאכזריה לבני הבית ולו גם יחד . . . ותאמר לו כי אהבתה לאחר לא תתן ולא תשכחהו כל ימי חייה, והוא יוכל למצא לו נערה כלבבו לקחתה לו לאשה ולראות עמה חיים . . .

והוא התרגש אז מאד ויחזק בימינה ויאמר: „מה אֹמר לך, דבורה, ואנכי לא אמצא לי מלים להכריע בהן את רוחך הנדיבה ולהזיזך מהחלטתך האיומה; אבל את זאת אגיד לך, כי אחרי המעשה הכביר הזה אשר את עושה אדע יותר מה אֻמלל אנכי, כי אבדה לי סגלה יקרה ונפלאה כמוך...“ ובדברו כדברים ההם חבקה בזרועותיו ויאמצה אל לבו וישק לה בחם ובכי — והיא נשענה על שכמו ותבך הרבה בכי...

— ובכל זאת, דבורה! — קרא אליה לאחרונה — אל תהי נמהרה בזה והתבונני היטב בדבר אשר את עושה.

— כן יקום ויהי! — ענתו באמץ לב.

והקשר שביניהם נתק. במקום ההוא שבו נתנה את ידה לו, לפני שלש שנים, שם משכה את ידה ממנו לנצח. — היא בקשתהו כי לא יספר זאת לאמה, כי היא לא תדע עוד את החלטתה ואם תדע והתנגדה לה בכל כחה, ואם אמנם כי לא תשמע לה; אבל למה לה לדכא נפשה חנם? בקרב הימים תספר לה זאת לאט, לאט. הוא הבטיחה. הוא אמר כי עוד ביום השני יעזוב את N כי צר לו פה המקום. הוא יסע לעיר מולדתו ובקרוב ירחיק נדוד לחו“ל. איפה לא ידע עוד. — על בקשתה, כי אחרי כל אלה יפקדה במכתבים, ענה כי לא יוכל הבטיחה כזאת והזמי ומקרי החיים יורוהו איך לעשות.

וביום השני בערב נפרד ממנה — — את הערב ההוא לא תשכח כל ימי חייה. הוא בקשה ללותו לבית הנתיבות; אבל היא אמרה לו כי אם חם הוא על בריאותה לא יבקש ממנה כזאת. היא לא יצאה גם מאת הבית החצרה. הוא תקע לה כפו ויפרד ממנה בברכה קצרה: „חיי בטוב!“ „היה מאֻשר!“ — ויצא מאת הבית... ובצאתו נדמה לה כי בינתה הסתתרה, ראשה סבב עליה כגלגל, לבה הלם כהולם פעם ומורשי לבבה סערו בקרבה מאד. בעבור רגעים אחדים מהרה לצאת החצרה ומחשבה באה בלבה לרוץ אחריו ולהחזירו — אבל המחשבה ההיא חלפה לה מקרבה תיכף, והוא כבר עזב את החצר ובגשתה אל שער החצר לא ראתהו עוד ותשב הביתה. -- מאמה כחדו את הדבר. בהפרדו ממנה אמר לה כי יוצא הוא לגור בדירה אחרת, כי מצא לו הוראת שעה בבית אחד הגבירים ושם יתנו לו מעון וארוחת תמיד. היא עלתה אז על משכבה— אֲבָל לא ישנה כל הלילה ותמס את ערשה בדמעותיה...

ומני אז לא קבלה כל ידיעה ממנו. אחרים יאמרו כי זה לא כביר היתוק נדוד לאמעריקא, אבל אל נכון לא תדע. —

ובקרב הימים כאשר נודע הדבר לאמה התקצפה עליה מאד ותמרר בבכי: „משגעה! מה זאת עשית? מי בקש כזאת מידך? האב שבשמים היה מרחם עלינו גם בלעדך. סגלה יקרה היתה לך ותאבדיה בידים, ועתה מי ישים לב אליך? עתה תשבי בבתוליך עד שילבין ראשך"— אבל אך פעם אחת דברה באזניה דברים קשים כאלה... אולם אנחותיה, לעתים, מבטי החמלה אשר תעיף עליה ודברי הרחמים אשר יתמלטו מפיה, לפעמים, יכאיבו את לבה עוד הרבה יתר מהדברים הקשים ההם... היא לא תוכל נשוא אותם.

והיא החלה לעסוק בעבודת התפירה ומכרותיה התאמצו להמציא לה עבודה בבתי הגבירות. את הספרים המעטים שנשארו אחרי מות אביה מכרה ובכסף מחירם קנתה לה כלי תפירה שונים, גם שלמה את החובות אשר השתרגו עליה בימי מחלת אביה, וזה כירת ימים אשר לקחה לה גם חניכה אחת לעזור לה בעבודתה. — ועבודתה תספיק להם מחיה בצמצום ודחק.

בחדר השני יגור עתה עושה תנורים אחד. —

היא התהפכה מצד אל צד. כבר נשמעו קריאות התרנגול והיא לא ישנה עוד.

אכן ערב מלא זכרונות ורגשות היה לה הערב הזה —

— — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — —

VIII

עברו שלש שנים;

בני בית המנות חיים המו ם עוד ידורו במעונם הישן, במרתף. גרונה עוד לא ירדה מערש דויה, וכבר אפסה גם כל תקוה כי תרפא בזמן מן הזמנים: ודבורה עודנה יושבת בבתוליה כאז ומפרנסת את הבית.

ליל השבת.

בבית נקיון וטהר, כלי הבית הדלים עומדים במשטר וסדר, רצפת הבית נקיה ומכסה בחול צהוב דק. פי התנור מכסה ביריעת בד אדומה וקטנה. על חבל דק מסביב להתנור ממעל תלויות כתנות לבנות ולחות למען התיבש. כלי התפירה, המספרים, גלילי החוטים, הבד והכתנות התפורות צבורים על דף קטן אחר הדבק לקירות המעון בפנה ממעל. השלחן מכסה במפה נקיה ולבנה. עליו עומדות ארבע מנורות נחשת קטנות ובהן נרות דולקים קטנים המכסים בנטפי זעה. להבותיהם הקטנות והארוכות אדומות ומקפצות לרגעים למעלה ומביניהן יראו הפתילים העבים והשחורים המוקפים בתכלת הלהבה אשר בתוך. הנרות הדלים יעמלו להפיץ מתוכם אור בהיר ומזהיר והמה מתיגעים ומזיעים; אבל יגיעתם לשוא ואורם הוא אור כהה ודל...

חם נעים בבית, כבר נאכלה ארוחת הערב גם בבית גם בחדר „השכו״.

מעבר אחד לשלחן יושבת דבורה וקוראה בספר; אחריה יושב הילד יעקב׳ל ומעלעל בסדור תפלה. ממולו יושב הנער יצחק׳ל והוא קורא בפרשת השבוע בקול נעים ובקצה השלחן יושבת הנערה חיה׳לה ראשה נשען על אחת מזרעותיה והיא מתנמנמת.

האם החולה ישנה.

פני דבורה שנו במשך שלש השנים האל. לחייה המכו מעט

האדם חלף מעליהן. מצחה כמו שחר מעט: עיניה שקעו בחוריהן יותר ומתחתיהן קוי תכלת־צהובה. מבטי עיניה עכורים ונלאים ונטוים, ע"פ רוב, אל נקדה אחת. שפתיה צמקו. צוארה כחש. גם כל בשרה ויצורי גוה כחשו באופן ניכר. תוי פניה וכל תנועותיה מביעים איזו לאות ועצלות, נשימות אפה ממשכות וחרישות, חזה ירומם וישפל בעצלתים.

היא לבושה שמלה אמוצה, פשוטה ונקיה.

היא הסכינה כבר את מצבה בשליט השנים האל וכבר הרגלה להביט אליו במנוחה וקרת־רוח. הסער כבר חלף מקרבה ורוח חרישית לקחה מקומו. המלחמה אשר התלקחה בקרבה לפנים חדלה, רבים מרגשותיה כבר נפלו שדודים במלחמה ורבים גועו לאט, לאט מחסר מחיה וכלכלה, ולבה היה כשדה קטל אחרי המלחמה... אמנם פה ושם עוד יתגוללו רגשות נפצעים ונואקים מעצמת מכאוביהם, אבל קולם לא ישמע כמעט...

יש עתים אשר היא שקועה ראשה ורובה בעניני הבית, הפרנסה והשגחה על הילדים, מבלי אשר תחשב כלל על אדות עצמה; ויש אשר היא מבטלת בלבה את החיים מכל וכל ומיכטת אליהם בשאט בנפש... לעתים היא מנסה לבטל בלבה את האהבה ומתאמצת להיות שבעת רצון בחלקה: „גם בלי אהבה ונשואין יש חיים. ההיים חיים כשהם לעצמם גם מבלי כל שתוף חיים אחרים. והאם לא תוכל גם האשה לעמוד ברשות עצמה, אם תחפוץ או אם יביאוה המקרים לידי כך, כאשר יעשו רבים מהגברים? ועליה, אחרי כי הביאוה המקרים לידי מצב כזה, להרחיק מקרבה את הרכות הזאת, להשתוחח ולהתעצב תמיד ולהשתפך ברגשי עצב ותמרורים" — וברגעים כאלה היא שמה כל מעיניה באמה החולה והילדים והם יהיו לה לנחומים ולמשיב נפש, והדעת כי ממלאה היא חובת „אֵם ואָב" תמלא כל בתי נפשה רגשי ענג ונעם; ויש גם אשר היא מרגשת בקרבה איזה רהב וגאון פנימי: „אכן עולה היא על כל בנות גילה החיות אך למען עצמן. היא חיה ביחוד למען אחרים. מפי שפרה ומכרותיה שמעה, פעמים רבות, כי הקריבה קרבן גדול על מזבח הצדקה; ואמנם היא הקריבה לקרבן את אהבתה, את עלומיה, והחיים אשר היא רואה עתה אמנם אינם חיים פשוטים וגסים, כי אם רוממים ונשגבים" — ובמחשבה כזאת היא מתאמצת להראות פנים ישוחקות

ולהצהיל קולה, ביחוד, בהיותה בחברת מכריה, כמו להראות כי כבל נשכח זכר אהבתה מלבה והנה שמחה בחלקה באמת.

והיא היתה באמת שמחה בחלקה לולא העש ההוא האוכל את לבה, לעתים, הוא הזכרון. הוא תקע לו אהלו בלבה ולא תוכל הרחיקהו ממנה. — אמנם בששת ימי המעשה בהיותה עמלה ועסוקה בעבודתה הרבה ועמוסה דאגות וטרדות שונות נחבא הוא באחת הפנות וישן את שנתו; אבל בלילות, בעלותה על משכבה לנוח, ומה גם ביום שבת ומועד, יתעורר משנתו ויצא ממחבואו לעבוד עבודתו, והוא מעביר לפניה מחזות שונים מחייה הקודמים אשר יעציבו את לבה וישפכו עליו איזו תוגה חרישית — וברגעים ההם היא חשה איזו דקירות בלבה, ויש אשר היא מדמה כי עלוקה אחת אחוזה שמה בקירות הלב והיא מוצצת את דמה לרגעים... ומבלי משים תפרץ אז איזו אנחה חרישית מבתי נפשה, ולפעמים יתנוצב גם איזה רסיס דמע מגלות עיניה ויזל לו חרש על לחי... ויש אשר בעקב המחזות ההם אוחזים גם מחזות אחרים, מחזות העתיד, וגם המה יעברו לפניה והיא מתגודדת למראיהם: „אלי! האמנם חיים שוממים ועגמים כאלה יפלו לי למנה? ולכל ימי חיי? האמנם, אלי? וחיים כאלה הן מרים ממות!". לפעמים היא מנסה לנחם את נפשה בתקוה, כי כעבור עוד שנות מספר יוכל המצב הזה להשנות לטוב: אחותה חיה'לה תלמד במשך השנים האל את מלאכת התפירה ויכלה להשתכר ולפרנס את הבית, והיא טובת לבב מאד ועשה תעשה כזאת בחפץ לב, והילדים גם הם יגדלו אז והיו ל„בעלי מלאכה"; ואז — אז תוכל להיות לאיש אחר לאשה... אבל בעלות מחשבת תקוה כזאת על לבה היא מתחלחלת... „ההיא תהיה לאיש אחר לאשה?... ולאיש גם? — חיים כאלה יהיו לה מרים מאד. היא כבר טעמה מפרי האהבה ונשואין בלי אהבה מה הם בעיניה?... ולמה לה גם למרר חיי אחרים? והיא יודעת כי לא תוכל עוד לאהב איש אחר אחרי רפאל?" —

ובכל זאת איננה מתמרמרת אל העש הזה, אל הזכרון, ויש אשר היא בעצמה מתאמצת לעוררו משנתו. הוא נעים לה, קסם נעים שפוך עליו והוא ימשך את לבה אחריו פעם בפעם. הוא ישכיח אותה, לעתים, את חייה ההוים ואת חייה העתידים לבוא — והשכחה הזאת חביבה לה מאד, הבאב אשר תסב לה דקירת העלוקה מהול גם בענג...

היא יושבת עתה וקוראה בספר בשפת עם הארץ, אך פעם בפעם יובילוה מחשבותיה וזכרונותיה הלאה, הלאה מגבולי הספר... היא מתאמצת להעלות איזה זכרון ישן על לבה: גם אז היה ליל שבת. היא ישבה במקום הזה ותקרא בספר ותהי תפושה בקריאה. פתאם חשכו עיניה. שתי ידים חמות הושמו פתאם על עיניה ותעצמנה אותן והידים היו שלוחות מעל לשכמה מאחוריה.

רפאל! — קראה בצחוק ותתאמץ להסיר את הידים מעל עיניה. אין עונה. כעבור רגע הריע צחוק באזניה. הידים הוסרו והיא הפכה את פניה לעבר רפאל...

— הנה זה כרבע שעה אשר אני עומד במקום הזה ואת לא הרגשת! — קרא אליה בצחוק נעים בהעבירו את ידו על חלקת צוארה.

— כרבע שעה? ואנכי לא הרגשתי את בואך הביתה. אכן שקועה הייתי בדברי הספר — ותצחק מטוב לב.

— דבורה! ראי נא, דבורה! — ששע יעקב'ל אח הזכרון ההוא ויחזק בבית ידה — הנה „ובא לציון" ! הנה „נשמת" ! הנה „ברכי נפשי"! מה תתני לי, דבורה, ואקרא כל אלה בעל פה?

קריאות הילד התמימות נעמו לה מאד. היא הביטה אליו בצחוק קל ובמבטי אהבה.

— לפת אתן לך! — קראה אליו ותסלסל בשערותיו.

הילד החל לקרא את התפלות בעל פה במרוצה ומהירות ויגיע ... כל גוו ועיניו נוצצו משמחה וגיל.

פני דבורה נהרו. עיניה ברקו איזה ברק־גיל. „נחמד אתה לי, יעקב'ל!" — קראה ברגש ותחבקהו בזרעותיה ותשקהו. איזה רגש נ... עבר בקרבה ברגע ההוא...

— ואנכי, דבורה, אקרא בעל פה פרשה שלמה מ„חומש"! — קרא יצחק'ל ויגש לה את החומש למען תעין בו אם קורא הוא כהלכה ויחל לקרא בעל פה מפרשת השבוע.

— גם אתה, ילד יפה! — קראה דבורה בחבה ותעבור את יד... ... לחיו.

— הגם לי תתני לפת, דבורה? —

— אתן —

ובדבורה נגשה אל התנור ותוצא ממנו קדרה שחורה. גלגלי אד התאבכו ברם ויפיצו בבית איזה ריח מיוחד. היא מלאה קערה אחת לפת ותשב את הקדרה אל התנור ותשב אל השלחן ותשם את קערת הלפת לפני הילדים. הם החלו לאכל את הלפת באות נפש. גם חיה׳לה הקיצה לריח הלפת אשר בא לאפה ותחל גם היא לקחת חלק באכילת הלפת.

— הגם אַתּ יודעת לקרא „ברכי נפשי" בעל פה? — התמרמר אליה יעקב׳ל ולא נתנה לתקע עוד את כפה בקערה — ואיזה חלק יש לָךְ בלפת?

— הגם אַתּ יודעת לקרא פרשה ב„חומש" בעל פה? — התמרמר אליה יצחק׳ל.

— הוי, ילדים שובבים! — גערה בם דבורה — כל „דרך ארץ" זר לכם. האם לא תספק לכם הלפת אשר בקערה? ואם מעטה היא לכם ואוסיף — ולמה זה תצר עינכם באחותכם באכלה את הלפת אתכם יחדו?

הילדים לא נצו עוד.

— עתה עלו על משכבכם, ילדים! — קראה אליהם דבורה בקול מצוה בכלותם לאכל.

— אינני חפץ עוד לישן! — התחנן לפניה הבכור.

— גם אנכי לא! — התחנן הצעיר.

— אם כן שבו על מקומכם במנוחה ואל תרימו כל שאון;

הילדים מלאו אחרי מצותה. ויעקב׳ל הטה את ראשו אל דבורה ויבט אל תוך הספר אשר היא קוראה, ואחר הניח את ראשו על ברכיה וירדם. „הילדים אוהבים אותה מאד וכאם נחשבה להם. אמנם היא נחשבת להם „לאֵם ולאָב"" המחשבות האלה נעמו לה מאד. היא חבקה את הילד באחת מזרועותיה ובשנית סלסלה את שערותיו. „אכן איננה „עץ יבש". עוד עלים רעננים לה, מרהיבי עין ומשיבי נפש. חייה אינם ריקים ויבשים. גם בהם יש פאעזיא... ועוד תשמענה אזניה, פעם בפעם, שירי אביב, זמרת צפרי זמר..." גם הילד השני נרדם וראשו נשען על השלחן. היא קמה ממקום מושבה ותשא את יעקב׳ל בזרועותיה לאט, לאט ותשכיבהו במטה ותפשט את בגדיו מעליו בזהירות יתרה ואחר כסתהו מכל עבריו במכסה. אחרי כן העירה את חיה׳לה ויצחק׳ל משנתם ותאץ בם כי יפשטו בגדיהם מעליהם ועלו על משכבם, היא במטה והוא על

ספסל המשכב. היא, חיה'לה ויעקב'ל יישנו יחדו במטה. הילד לא יחפץ לישן מבלעדי את דבורה.

אחרי כן שבה אל השלחן.

IX.

היא החזירה פניה לאחוריה ותתבונן רגעים אחדים אל אמה השוכבת נכחה במטה ותט את אזניה להקשיב, כמו חפצה היא לדעת אם ישנה היא אם ערה, ואחר עלתה על הספסל אשר לפני ראש השלחן ותשלח ידה אל הדף הדבק לקיר בפנה, ופתאם הסבה את פניה עוד הפעם לעבר אמה, כמו יראה היא מפניה פן רואה היא את אשר היא עושה, ואחר אחזה ידה בספר אחד ותפתחהו ותוצא משם איזה גליון מקפל, ואחר סגרה את הספר ותניחהו על המקום שהיה מונח עליו מקודם ותרד מעל הספסל.

חזה החל להתרומם ולהשפל במהירות ולבה הלם בקרבה מאד. היא כבשה את הגליון על לבה ההולם, כמו להשביח את שאונו. הגליון מכיל בקרבו מכתב מאהובה. היא קבלה אותו זה כשנתים. הוא בא לידה בהיסח הדעת ובקבלה אותו נבהלה מאד ופניה חורו כסיד, והיא זוכרת כי פתחה אותו בידים רועדות וכעשרה רגעים עברו עד אשר עלתה בידה להשקיט את סער רוחה ועד אשר יכלה לקרא בו, וכאשר אך קראה בו טורים אחדים נמלאו עיניה דמע, אשר הבדיל ביניהן ובין הגליון אשר לפניה, ולא יכלה קרא בו עד עבור עת רבה. — ומני אז כבר קראה בו פעמים רבות, ביחוד לא יעבור שבת אחד מבלי אשר תקרא בו פעמים אחדות. היא בקיאה בו וכל הכתוב במכתב שגור על פיה, ובכ"ז בכל עת מצוא תקרא בו עוד הפעם. כאוצר יקר יחשב לה המכתב הזה, כסגלה האחת שנשאר לה לפליטה מכל מחמדיה לפנים, ככלי היקר האחד שהצילה מבית מקדשה החרב... גם מראה כתב יד אהובה בעצמו ישיב את נפשה ומה גם דבריו הנעימים — כמה דמעות גזל המכתב הנעים והמכאיב הזה מעיניה?... במקומות רבים יראו בו כתמים, המה נטפי דמעה אשר נזלו מעיניה ויפלו על הגליון. דמע עיניה התערב בדיו אשר יצא מיד אהובה... בקראה בו יש אשר היא שוכחת

הכל ... א מדמה כי אהובה נצב לנגדה ומפיו היא שומעת את הדברים הנעימים אשר היא קוראה . . . ועליה לקרא בו בסתר ובהחבא. אמה תתרגז ע"ז מאד . היא קוראה לו „מכתב ארור". היא אומרת כי עושה הוא רשם רע על בריאותה והוא יוכל חלילה להמיט מחלה על נפשה. היא התחננה פעמים אחדות לפני שפרה רעותה כי תמציא את המכתב לידה וקרעתו לקרעים . גם שפרה העירה את אזנה למוסר בגלל הדבר הזה , כי אין עליה לדכא את נפשה חנם ולעורר בעצמה את לבה לעצב ויגון מבלי כל תועלת . היא אמה עליה כי תוכל לבוא לידי מחלה , חלילה , וכי באמת מראָה רע ופניה נפלו — וכל זאת בגלל מחשבותיה וזכרונותיה . . . אבל דבריהן לא נאמנו . היא יודעת כי המכתב לא ירע לבריאותה והוא נעים לה מאד , וכקראה בו היא חשה ענג נפלא עובר בכל בתי נפשה , ורוחה כמו יתרומם אל על במרחבי אין קץ ... לא ! הזכרונות גם הם לא ירעו לה והם משיבים את נפשה תמיד ומרעיפים על רוחה טל בקר ... אמנם נפלו פניה ויש גם אשר היא מרגשת כאב בלבה ; אבל לא מחשבותיה וזכרונותיה אשמים בזה, כי אם עמלה הרב ודאגותיה הרבות בכלכלת הבית...

היא ישבה על מקומה ותפרש את הגליון לפניה ותחל לקרא :

נויארק . יום . . . לחדש . . . שנת . . .

דבורה !

בטרם אפרד ממך לא הבטחתיך לבוא אליך בכתובים, ואמנם שנה תמימה עברה ואנכי לא כתבתי אליך — אך עתה בא פתאם חפץ עז בלבי לכתב אליך, ולא אוכל , בשום אופן , להכריע את חפצי זה, אם אמנם כי לבי יכני על זה, בדעתי כי מכתבי זה יוכל להרחיב את פצע לבך ולחדש את יגונך . האף אין זאת , דבורה ?— ובכ"ז אני כותב אליך הפעם

כירחים אחדים התמהמהתי בעיר מולדתי בבית אבותי העניים ; אבל ראיתי כי צר לי שם המקום ויגוני ידכא את נפשי מבלי רחם וארחיק נדוד . אמרתי כי הנדודים, מרחק המקום והחיים החדשים יגהו מזור ממני ; אבל תוחלתי נכזבה. עברתי את הים האטלנטי והגלים לא שטפו את יגוני , ונפלא הוא , כי בהיותי בלב ים , בין גלים הומים ומשברים זועפים, זכרתי אותך לרגעים ויהיו לי געגועים עליך מאד מאד.— מה לגלי הים ולאהבת אנוש ? איזה הדרך יעורר הים הזועף את רגשי האהבה בקרב לב האוהב ? פתרון לשאלה הזאת לא אדע ; אבל אחת אדע כי רגשות אהבתי סערו אז בקרבי

בכל עז. וזה כחצי שנה אשר באתי נויארקה והנני רחוק ממך מרחק רב ׳ ואני אחוז עתה בסבך מלחמת החיים — אבל כל אלה לא יסיעו את זכרונך מלבי ולא ירחיקו יגוני מקרבי.

אל תשחקי, דבורה, לרך לבי. אמנם גבר אני ולבי איננו רך בטבעו; אבל מודה אני בפה מלא, כי אהבתנו האמלה הרכה את לבי מאד והנהו מתרגש ומתעצב עתה במדה מרובה. הוא חולה... הנני מתאמץ לרפא את מחלת לבי במלחמת החיים הכבדה עלי פה. המלחמה הזאת נעמה לי, כמו מוצא אני בה „שכחת עצמי" — אבל הירפא הלב במלחמה הזאת רפואה שלמה?

הנני חפץ להכנס להאוניוערזיטאֶט. החיים הפרטים שאבדו לי ימריצוני לבקש לי חיים אחרים, חיים כללים, חיים רוחנים. ואם גרשתי מגן־עדן האהבה לא יבצר ממני לבוא לגן־עדן החכמה. אקוה כי חפצי יצלח בידי בקרב הימים. אך רע בעיני כי החכמה בארץ הזאת היתה פה למלאכה, לשפחה להחמר —

חברת אנשים לא תנעם לי עתה והנני בורח ממנה, ביחוד, מחברת נשים — הן תעוררנה בקרבי עצב נורא ויש גם אשר תרגזנה את רוחי — כל חיי יכלאו עתה בי בעצמי. —

ומה שלומך את, דבורה? — מי יתן וידעתי כי מנוחת נפשך אתך וכי החילות לשכחני לאט, לאט. אני מטיל ספק בזה, והספק הזה נורא הוא לי. הוא יעורר בקרבי מוסר כליות: הנה שלוה היית ושמחה בחלקך ואנכי גזלתי ממך את שלותך ושמחתך— האוכל לסלח לי את העון הזה?...

מה חפצתי לראותך עתה, לו גם רגע אחד. הרגע הזה כיובל שלם היה לי! —

אך מה יועיל החפץ? —

עני לי, אם תחפצי, על מכתבי זה והודיעיני: מה שלומך ומה צורת חייך עתה?

אוהבך עד נצח
רפאל.

אבל היא לא ענתהו על מכתבו. מלחמה עזה היתה לה את רגשותיה — הם הסיתוה לענותו — אבל היא יכלה להם. היא לא חפצה להדאיב את נפשו באמת ולנחמהו בשקר; והיא גם יראה מהעמיד את עצמה בנסיון כזה: לעמד אתו בחליפות מכתבים.. מכתבים כאלה יחדשו בכל

פעם את המלחמה — ובכל זאת היו עתים אשר נשאה את נפשה למכתב ממנו ... אבל מני אז ועד עתה לא קבלה עוד כל מכתב ממנו והיא כבר התחרטה ע"ז בלבה ... ההיה לו הדבר הזה לאות כי אין את נפשה לקבל מכתבים ממנו? החשב כי כבר חדלה מאהב אותו ואולי גם נתנה את אהבתה לאחר? אך לא! הוא לא יחשב כזאת.. . הוא יודע את לבה!—

אולי חדל הוא מאהב אותה? ... אולי שנו המקרים והחיים החדשים את הלך נפשו?...

היא נקטה בפניה על המחשבה הזרה הזאת ... לא! — „החיים הפרטים שאבדו לי" יצללו דברי המכתב באזניה. לא! ... ובכ"ז חפצה להוכח כי כן הוא ... היא חומלת עליו — היא מררה את חייו והוא אֻמלל בגללה ... אבל החמלה מהולה גם בהנאה נסתרה: „גם הוא סובל, גם הוא אֻמלל, ובשבילי... הוא מתאבל כמוני על חיינו המשתפים שמתו" — היא תקוט בפניה. היא יודעת כי רגשותיה אלה אינם רגשי צדק וטוב, המה חוטאים לאהבה. עליה לשמוח אם יאֻשר בחיים, אם ישכחה, אם יראה חיים את אחרת, ודברי המכתב „ומי יתן וידעתי כי מנוחת נפשך אתך וכי החילות לשכחני לאט, לאט" צללו באזניה... „אכן טובים הגברים מהנשים. אהבתם יותר טהורה, המה יכולים למשול ברוחם וברגשותיהם"— אבל רגשותיה החוטאים ישובו, פעם בפעם, אליה... „אכן יש אשר יחטאו הרגשות להצדק וגם להאהבה—ומי יוכל לדון את הלב?..."

הדלת נפתחה ואחותה הגבנת באה הביתה.

היא למורת רוח לה עוד מאז... עוד בימי עלומיה התנכרה ברעת לבה וצרות עינה... היא הביטה גם אל רפאל בצרות עין ... ומחלת אמן לא נגעה עד נפשה וגם במות אביהן לא התאבלה הרבה. גם בכלכלת הבית לא תשתתף מאומה, וייש אשר ידעו מחסור והיא התחננה לפניה, כי תעזור לה בהלואה קטנה מכסף השרות אשר לה, אבל היא לא הלותה להם אף פרוטה אחת. — והיא שמחה ועליזה כל הימים מבלי שים לב לצרת הבית בכלל ולצרתה בפרט, ומה גם מעת היותה ל„כלה", זה ירחים אחדים, עתה היא מלאה שמחה ורננה והיא עליזה וצוהלת כל הימים.

כמו על אפה ולהדאיבה החלה לספר לה את הליכותיה את ה„חתן", את מעלותיו הטובות, יפיו וחנו ותקף אהבתו אליה...

„למה תספר לה זאת? — התלונן לב דבורה בקרבה — מי יבקש כזאת ממנה?... הבאה היא להכאיב את לבה במכֻון?".

דבורה החשתה.

הגבנת החלה לרנן בדממה איזה שיר בשפת יהודית.

— הסי! — קראה דבורה אליה — עור תעוררי את האֵם והילדים משנתם. היא הוסיפה לרנן כמו למרות את פיה.

— לכי רנני באזני ה„חתן" ולא פה! — קראה אליה דבורה בכעס.

— בתולה זקנה! — התמרמרה אליה הגבנת — הנני יודעת כי צרה עינך באָשרי! הנך מקנאה בי כי „חתן" לי ולך אין...

פני דבורה החורים אדמו מאד, כל דמי עורקיה רתחו בקרבה ומורשי לבבה סערו... היא לא ענתה אותה דבר, אך לטשה עיניה למול הגבנת. מבטיה הביעו איזה רגש כבוד נכלם, משפט עשוק, צדקה נחרפת...

— מרשעת! — נשמע פתאם קול האֵם החולה ממטתה — למה באת הנה? מי בקש זאת ממך? אכזריה! ואַת, דבורה'לה! אל תשיתי לבך אליה, אל תדברי אתה מטוב ועד רע, לא לכבוד הוא לך, נשמתי!

וזרם דמעה פרץ מעיני דבורה...

„הזה הוא הגמול אשר ישלמו לה? — הגתה תמרורים — ההיא תחרף בגלל היותה לבתולה זקנה? הזה פרי הטוב והצדק?... גם החנונית חרפה אותה זה לא כביר בשם הזה. אלי! מה גדלה רעת לבב בני האדם!... ואולם היא? אחותה? המפיה תשמע חרוף כזה? למען מי עשתה זאת? למען מי?... ובשביל מה?...

זה הוא החרוף הזה?... במה נגרע משפט הבתולה הזקנה? במה יפול ערכה, ערך האדם, מבתולה צעירה או מנשואה? במה? — —

הגבנת הלכה לה ומן המטה נשמע שפך שיח אמה: „רבוש"ע! עד מתי תענני?... טוב לו ממני... הוא כבר ינוח ולא ידע כל צרה — ואני?... עד מתי?"

ודבורה הוסיפה להגות תמרורים: „היא אומרת כי צרה עינה באשרה... השונאה היא לה? והיא דורשת טובתה באמת — אך לא ינעם לה לראות אותה מתעלסת את החתן לעיניה בבית... וגם לשמוע את ספוריה ע"ד הליכותיהם לא ינעם לה — בלבה יתעוררו אז רגשות מכאיבים. רגשות כאלה יתעוררו בקרבה גם בשבתה בבית שפרה רעותה, בראותה את הליכות בעלה אתה וחייהם הנעימים — והיא אוהבת אותה באמת וחפצה באשרה.

גם בקראה בספורי אהבים ע"ד חיי האוהב ואהובתו, הטובים

והנעימים, יתעוררו בקרבה רגשות מכאיבים כאלה, ואשר על כן היא בוחרת לקרא בספורים נוגים ומעציבים. בהם היא מוצאה קורת רוח ואחיות לצרתה...

הלזה יקרא צרות־עין? —

——————————————

——————————————

X

עברו עוד שלש שנים.

גרונה איננה עוד בחיים. היא מתה זה כחצי שנה.

הנער יצחק'ל נמסר לגעציל הסנדלר, בעל הגבנת, לחניך ויעקב'ל נמסר להת"ת; הנערה חיה'לה היתה לחניכה אצל שפרה התופרת.

ודבורה גרה עתה בבית אחותה הגבנת. זה כחצי שנה אשר חדלה מעבוד עבודת התפירה.

היא חולה. מחלתה היא מחלת השחפת — בעת האחרונה עזבתה תאות האכילה מכל וכל וכפות מרק אחדות ליום הן כל כלכלתה.

עפ"י בקשת האֵם לפני מותה לקחה אותה הגבנת אל ביתה וכל מהסוריה עליה והיא מתהלכת אתה באהבה ורחמים —

יום חורף בצהרים. האויר הוא לח ומלא אֵדים ומבעד לשכבת הטל אשר על „רחוב היהודים" יראו המון יצורים מתנועעים, רצים ושבים; וקולות בלולים, צעקות וחרפות, קללות ותחנות יעלו מהערב־רב ההוא; ואלפי ריחות רעים ומשונים המיוחדים ל„רחוב היהודים" יתחברו זה בזה והיו לריח רע אחד השם מחנק לנפש...

מעון חנה הגבנת הוא במכפלה השלישית אשר לאחד הבתים, לא רחוק מבית תפלת הגאון. שני חדרים למעון. הראשון הוא חדר העבודה והאכל והשני חדר המשכב. החדרים לא גדולים ולא נאים. התקרה נמוכה, הקירות שחורים. כלי הבית פשוטים. על יד אחד הקירות עומד שלחן עץ ארוך. אחריו שלחן קטן ונמוך, הוא שלחן העבודה, ומסביב לו ספסלים

קטנים ונמוכים. כלי העבודה מפוזרים בלי סדרים בכל פנות הבית. בחדר השני מטה וספת עץ אחריה, שלחן קטן ועריסת ילד.

מסביב לשלחן העבודה יושבים הסנדלר וחניכיו — אשר יצחק'ל אחד מהם — ועובדים עבודתם. חנה יושבת על יד התנור. היא מניקה ילד קטן ואגב היא משגחת על האח המבערה ועל התבשיל.

על ספסל רחב אחד מאחרי התנור שוכבת דבורה לבושה שמלותיה.

פניה חורים כפני מת, לחייה שפו מאד, מצחה כמו קטן והוא מלא קמטים, עיניה מפיצות מקרבן מבטים דועכים... צוארה, ידיה וכל יצורי גוה רזו מאד. עיניה פקוחות והן מביטות נכחן בלי כל מטרה... על פניה מרחפת איזו מנוחה, אבל מנוחה מוזרה כמנוחת בית הקברות — ויש אשר ידמה הרואה כי פס כל רגש מקרבה ולבה התאבן...

היא מרגשת כי כחותיה הולכים הלך ודלים והמות הולך וקרב אליה, והוא לא יפחידה — היא מחכה לבואו בקר רוח ובמנוחה. ולמה יצר לה? והחיים כבר אבדו את חנם בעיניה. חייה במתים נחשבו זה כבר — וטוב אפוא מות מת מחייה מתים... עוד מעט ושכחה את החיים עם כל מרירותם ומכאוביהם — שמה בעולם הנשמות, היא מקוה, תגיד לאביה כי מלאה את חפצו. היא היתה „לאֵם ולאָב“ ועוד שתה על חפצו נוספות... היא היתה בעצמה לקרבן... אך צר לה כי לא תדע איפה משכנו. מה מאד תחפץ כי ידע הוא את זאת, כי היתה לקרבן, כי אהבתה לא חדלה מקרבה עד יומה האהרון והיא נחתמה בחותם המות...

— דבורה'לה, מעט מרק! — התחננה לפניה חנה בקרבה אליה וקערה מלאה מרק בידה.

היא הניעה בראשה ובידה לאות כי איננה חפצה.

ברגע ההוא נפתחה הדלת ונושא האגרות בא ומכתב בידו.

— בעד דבורה! — קרא געציל מעל המעטפת.

המכתב הובא אליה. היא העיפה עיניה על המעטפה ותתחלחל. המכתב הוא מאמעריקא וגם הכתב לא מוזר לה... בידים רועדות פתחה את המעטפה וקול פחדים התפרץ מפיה: „מרפאל!“. המכתב נשמט מידה ויפל על הארץ והיא התעלפה.

כל בני הבית מהרו לגשת אליה ויחלו להניעה ולהתיז עליה מים קרים. כעבור רגעים אחדים פקחה את עיניה. היא בקשה כי יתנו

לה את המכתב שנית. אך חנה בקשה אותה לחכות מעט עד אשר תשוב למנוחתה.

כעבור חצי שעה נתן לה המכתב.

— עוד מכתב שני! — קראה בתמהון בפרשה את הגליון — וכתב מוזר!... היא ישבה ותחל לקרא את המכתבים ·

נויארק, יום... לחדש... שנת...

דבורה!

חמש שנים עברו מעת אשר כתבתי אליך את מכתבי הראשון והאחרון. אַתּ לא עניתני ויהי לי הדבר הזה לאות כי מכתבי לא לרצון הם לך, ולכן חדלתי מכתב אליך — אבל אם חדלתי מכתב אליך לא חדלתי מאהב אותך. אהבתי לא מתה בקרבי. היא חיתה ותוסף לחיות כל חמש השנים האל, אם אמנם חיי יאוש ותמרורים — ואנכי הוספתי להסבך במלחמת החיים אשר לי, ובקרב הימים עלתה בידי להכנס לאוני-ווערזיטאֶט; וזה לא כביר גמרתי חק למודי ואצא מכתר בתאר „דוקטור לחכמת הרפואה" — וכבר ינהרו אלי חולים רבים והנני מרויח כסף רב. אבל אנכי לא יכלתי לשבע רצון בחיי אחרי כי אַתּ, שירת חיי, חסרה לי. — והנה עתה נקרה נקריתי את אחד מבני עירך ויספר לי כי קבל מכתב מקרוביו אשר ב N ובו הודיעוהו כי אמך מתה והבנים כבר יצאו לרשות אחרים ואַתּ עוד לא היית לאיש אחר לאשה והנך חפשיה לנפשך— ותארגנה עיני, כי את אשר לא פללתי שמעו אזני... הנה כי כן עוד נחדש את אהבתנו וחיינו המישתפים. שש השנים שעברו כמעבר תחשבנה לנו, ועתה אך עתה נבוא לשערי גן עדננו. עתה, דבורה, תשובי אלי והיית לי לסגלת חיי. אדמה כי עוד לא זקנה אהבתך, ואם זקנה הנה שוב תשוב לימי עלומיה ואחרי בלותה תהיה לה עדנה...

עתה נחדש ימי אשרנו בקדם...

ועתה, חמדתי, הכוני נא לקראת העתיד הנעים המחכה לנו. הנה בעוד יום או יומים תקבלי כרטים־מסע וכסף ואַתּ אל תתמהמהי ובוא תבאי הנה. ביחוד את כרטים־המסע אודיעך את סדר המסע לכל פרטיו. חושי ואל תתמהמהי, כי יום לשנה יחשב לי.

רבות ירחש לבי עתה על אדותך והאשר הנכון לשנינו — אבל עוד מעט ואביע לך במו פי את כל רחשי לבי.

מהרי והודיעיני את תשובתך ע"י התלגרף.

ועתה שמעי נא עוד אחת והשתוממת, כי מצאתי במקרה את אחיך דניאל אשר רבות ספרת לי על אדותיו והוא עשיר ומתענג על רב טוב וגם הוא מחכה לבואך בקצר רוח.

גם את אחיך ואחיותיך הביאי הנה. אחיך כותב לך עד"ז בפרטות.

אוהבך כנפשו המחכה לקראתך בזרועות פתוחות

רפאל.

אחותי!

במקרה נפגשתי את הד"ר יואלזאהן והוא ספר לי את כל הקורות את בית אבותי, אשר, לא אכחד, כבר הסחתי זכרונו מלבי. אבותינו דחוני מאתם וישטמוני וגם לבי הפך לשנוא אותם. אכן עתה כבר מתו אבותינו — ינוחו על עפרם בשלום! — וגם שנאתי מתה. ואהבתי לאחי ואחיותי התעוררה בלבי בכל עז. הנני מאֻשר בארץ הזאת ומאֻשר אהיה שבעתים אם אראה את בני בית אבותי על ידי. ועתה בואו נא הנה, את ואחינו ואחיותינו, ואנכי אדאג לכלכם, כי יש לי רב.

כסף להוצאות המסע לא יחסר לכם.

אחיכם המחכה לבואכם בעינים כלות

דניאל רייבגאלד.

צחוק מר רחף על שפתיה: „עבר המועד!" קראה בדממה. היא צנחה על הכר. סער גדול התחולל בלבה. דמה המעט זרם אל פניה ואדם כסה את לחייה הצנומות. איזו אנקה חלושה פרצה מקרבה: „עבר המועד! עבר המועד!" „עוד לא זקנה אהבתך"! כן! אבל היא הולכת למות... „תשובה ע"י התלגרף" כי — משימה אני פעמי לדרך — המות! חא! חא! נסיעה נעימה!.. הוא יחכה לקראתי בזרועות פתוחות ותתן אחר, מלאך המות, מחכה גם כן לקראתי בזרועות פתוחות... יאבקו נא, ילחמו — מי ינצח את מי?... גם אתה, אחי, לא תראני עוד... הנני הולכת אל אבותינו! — —

כמו אלפי עלוקות דבקו אל קירות לבה. הן מוצצות את הדם באלפי פיות... היא יכלה להיות מאֻשרה בחיים!... כן, בחיים, אבל לא במות. עתה ימר לה המות... אחרי אביב נחמד כזה מה מבהיל הוא

החורף! אחרי אור נעים כזה מה נורא הוא האפל!... — היא יכלה לשוב לימי עלומיה... היא יכלה; אבל כבר עבר המועד! — —

איזה רגש געגועים עז סער בלבה: אם לא לחיות בזרועותיו, למצער למות בזרועותיו... מי יתנהו עתה על ידה — מה נעים היה לה למות בזרועותיו... נשיקתו האחרונה ונשיקת המות היו נפגשות!...

עבר המועד! עבר המועד! —

רסיסי דמעה התגלגלו על לחייה הרזות...

האלה הדמעות האחרונות? — —

אחרי ימים אחדים נהרה „לויה" ברחוב היהודים.

אחרי ארון המת הלכה חנה הגבנת ותספק כפיה ו„תטען".

אחריה הלכו היה'לה, יצחק'ל ויעקב'ל ויפרשו כפיהם ויבכו מרה.

אחריהם נהרו אנשים ונשים מבני הרחוב

— מי מת? מי מת? — נשמע קול שואלים ושואלות ברחוב.

— הבתולה הזקנה דבורה בת חיים המו"ם „עליו השלום"! —

מרחוב היהודים

(תמונות, ציורים וספורים מ„רחוב היהודים” בעיר א)

III.

עניים מאֻשרים

מאת

בן־אביגדור.

ווארשא

I.

באחד מימי החרף בבקר.

דוד משה „נתנה תקף" וחיים „החצופה" עוברים באחד החצרים אשר לרחוב היהודים ומשתעים יחדו.

שניהם שואבי מים וצמדי דליים ריקות עמוסים על שכמם. המה הולכים אל הבאר אשר בראש הרחוב לשאוב מים ל„בעלי בתיהם".

דוד משה רגיל להרבות בבכי ולשפוך דמעות כמים ב„ימים הנוראים" בתפלת „נתנה תקף", גם בכל ימות השנה דרכו להתאונן ולהאנח תמיד, ואשר על כן קראו לו כל יודעיו „נתנה תקף", וחיים נמנה לפנים את עוזרי ה„חזן", ובגלל קולו הדק והרך כקול נערה, אשר לא אבד לו גם עתה בשנת החמשים לחייו, קראו אותו בשם „החצופה".

דוד משה הוא איש כבן ששים שנה, גבה הקומה, פניו הארוכים בדלעת מלאים קמטים ומפיקים מרירות, עיניו כהות ודומעות, חוטמו ארוך וכפוף מלמטה ושער זקנו השחור הפך לבן. על ראשו כובע עגול מארג־צמר שחור, המכסה גם את אזניו עד החצי, ומשם ומטה תראה המטפחת האדומה והמקופלת המכתרת את פניו מן הסנטר עד הקדקד ושני קצותיה קשורים יחדו מתחת להכובע. על בשרו בגד פשתן עב ממראה לבן־ברוד, ישן וקרוע פה ושם. מתחת לבגד הזה נגררים שולי בגדו התחתון הארוך ממנו, ממראה צהוב־כהה. מתניו חגורים מעטפת־צואר ירוקה, ישנה ומגואלה ומנוקדת נקודות שחורות, וכנפות בגדו העליון מפנים מופשלות למעלה ותחובות בתגורה משני העברים. ידיו עוטפות נעלי יד מארג־צמר הנחלקים לשני פרקים: לבהן היד לבד ולארבע האצבעות ביחד לבד.

וחיים הוא כבן חמשים שנה, קצר קומה ודל בשר, פניו קטנים ונראים כצוחקים תמיד, עיניו בולטות ומבטיהן מביעים רצון וצהלה, חוטמו קטן ורחב ונסב לשני עבריו, זקנו צהוב וקטן ושיבה זרקה בו, על ראשו כובע עגול מעור כבשים הנראה כקופץ בראש כ„חצוף". על צוארו מטפחת קטנה מקופלת ומגואלת מאד. על בשרו בגד תחתון, קצר ועב, מארג־צמר אדום משובץ שחור וקרוע בשוליו ובמקום פרקי הזרועות, ומן הקרעים יציצו גזרי מוך ישן וירוק מרוב ימים כמתפרצים לצאת החוצה. מכנסיו שכבר נמחה צבעם חשופים לעין כל מפנים ומאחור בלי התבושש כ„חצופים", והמה מטולאים פה ושם והטלאים יראו מרחוק בעינים שחורות או אמוצות. ראשי נעליו פתוחים ונראים כצוחקים יחד את פני אדוניהם. ידו האחת עוטפת נעל יד של צמר קרוע ומטולא והשנית ערומה ואוחזת במוט הדליים.

שני ההולכים האלה משתעים איש את רעהו פעם בנחת ולאט ופעם בשאון ומרוצה, וגם הדליים יש אשר תנועה לאט ויש אשר תנועה במהירות, כאלו גם הן לוקחות חלק בשיחות בעליהן.

— מה שלומך, דוד משה? זה „יובל שנים" לא ראיתיך. חשבתי כי כבר נסעת לאמעריקא או... לעלמא דקשוט — התלוצץ חיים.

— עוד לא פתי, חיים! — קרא דוד משה ויעצם את עיניו רגע — ולאמעריקא... הם... גם אם יתן לי הבאראן „הערש" די כסף להוצאות הנסיעה לא אעצור עוד כח לנסע שמה... אמעריקא טובה אך לאנשים צעירים מלאי כח עלומים ולא לזקנים וחלשים כמוני. כבר עברו הימים הראשונים. לפנים גם בהיות צמד דליי עמוס על שכמי הייתי מטפס ועולה גם אל הקומה השלישית ברגלים קלות וממהרות, והיום גם בעלותי אל הקומה הראשונה תכסה זעה רבה את פני ואיעף מאד עד אשר תקצר נשמת אפי. כן, חיים, עברו הימים הראשונים.

— כמובן אשר בהיותנו לזקנים איננו נערים עוד — ענה חיים.

— לפנים — שב דוד משה להתאונן — טוב היה לנו מעתה. אז היינו מרויחים את ה„זוז" במעט עמל ודאגה ואמנם היינו מרויחים. „עשירות" אמנם לא היתה לנו, אבל הלחם לא חסר לנו. וכמה היה אז מספר שואבי המים ברחובנו? הלא אך שנים, שלשה. ועתה הלא רבו מספור, ומי יוכל לעמור בפני תחרות עזי הפנים הצעירים? הם הלא יגזלו את בלענו הנותר מפינו.

— כי גם להם פה לאכול ושנים ללעס — צחק חיים.

— צדיק! — קרא דוד משה בלעג מלא מרורות — הוא יצדיקם עוד. הבגלל זאת להם הצדקה לגזול את בלענו האחרון מפינו? יבקשו להם פרנסה אחרת ולא יקפחו את פרנסתנו.

— אם יבקשו להם פרנסה אחרת — קרא חיים בצחוק — הלא יקפחו פרנסת אחרים, ותחתינו יצעקו אז האחרים ההם.

המה יצאו את החצר ויבאו אל הרחוב.

— לפנים — הוסיף דוד משה לשפוך מרי שיחו — היינו אנחנו ה„יהסנים". לפנים, התזכור, חיים? אז התחננו הגבירות לפנינו כי נשאב להן מים. אז לא ידעו כל „חכמות" אחרות. אז היה לכל בעלי הבתים צרך בנו. האין זאת, חיים? מי ידע אז דבר תעלות המים והצנורות? מי? והיום היו כלם ל„חכמים". היום היו ל„פריצים" ו„פריצות". היום יביאו את המים אל בתיהם בצנורות וב... ה„שדים" ידעו במה... והמה משלחים את שואבי המים לעזאזל... זאת היא העת החדשה והמצאותיה הארורות. המה אך מתחכמים לרושש את העניים והאביונים ולא יותר. יקחם אפל, רבונו של עולם! מה הלך מהם לו לא נכרת אכל מפינו? מה הלך מהם?

— ע! לא נמות ברעב! — קרא חיים בהניעו בראשו וידיו — ה' לא יעזבנו. עוד רבים הם, תהלה לאל, העניים אשר אין ידם משגת להביא את המים לבתיהם בצנורות והם יצטרכו לנו. התדע, דוד משה, את אשר אמר לך? יש אשר טוב לשרת את העניים משרת את העשירים. העניים לא יעשקו את שכרנו ולא ילינוהו אתם, וגם לא יביטו אלינו בגאוה ובוז כהעשירים.

— בדבר הזה צדקת, חיים! — קרא דוד משה בהניעו בראשו ממעלה למטה בהסכמה — העניים טובי לב מהעשירים והמה יחשבו גם אותנו ל„אנשים". זה חדש ימים אשר חדלתי משאב מים לה„מאדאם ראזענבלאטט" ועוד לא שלמה לי את שלשת הזהובים המגיעים לי וכבר כתותי רגלי פעמים רבות ללכת אל ביתה לתבוע ממנה את החוב ועוד לא שלמה לי, ואתמול עוד חרפתני כאחד הריקים על העיזי פני לתבוע את אשר הרוחתי בזעת אפי.

— על העיזך פניך להיות עני! — לגלג חיים.

— והיא? הידעת מי היא? — עקם דוד משה את שפתיו בבוז —

הלא עורני זוכר אותה בהיותה נערה משרתת בבית ר' ירחמיאל זילבער־שטאמם, והיא אז עניה ולבושה בגדי עדים...

— שקר תשקר! — שסע חיים את דבריו.

דוד משה לטש את עיניו מול חיים בתמהון: את מי תגיד מלין? — קרא בקצף — הלא עודני זוכר...

— לא משרתת כי אם „מלכה" היתה אז...

— הנטרפה דעתך אם שתית לשכרה? — שב דוד משה לקרוא ועיניו לטושות.

— השכחת, דוד משה! — קרא חיים בדממה כמספר סוד — את „העטרה" שעטרה את ראשה...

קול צחוק גדול אשר נדמה כקול בכים פרץ מפי דוד משה: צדקת, צדקת, חיים! — קרא בהניעו בראשו ממעלה למטה פעמים אין ספורות — אך שפחה מנוגעה ומצורעת היתה בימים ההם וכל רואיה בוז לה וישקצוה — והיום היתה ל„גבירה", ל„פריצה", אמנם, חיים, הגבירות בימינו אלה יהירות ורעות לב. התזכור, חיים, את „בעלות הבית" הטובות שהיו עלן לפנים? גם העשירות והיחסניות שבהן התהלכו אתנו בענוה וחמלה. לנודני זוכר את הגבירה מנוחה זילבערשטאמם, עליה השלום. ילא פי להלל את יראתה את ה' וטוב לבה. מדי בואי אל ביתה שוחחה עמדי ותשאלני לשלום ביתי וילדי, ומדי שבת בשבתו כבדתני ב„כוס מלא" בדבעי. התבין, חיים? גם רקיקים וממתקים נתנה לי, גם לי גם להביא לילדי הביתה. ובתה כיום, הגבירה פאני בלומענקראנין, היא גאיונה ומרשעת. ואם אחרתי לפעמים רבע שעה מהביא את המים אל ביתה חרפתני בקצף ותאים עלי כי תשליכני מעל המעלות. אולם זה שנים אחדות אשר לא תצטרך עוד לכל שואב מים, כי כבר עשו לה צנורות־המים במעונה; ועתה גם שפחת מנוחה לפנים, נעכע ראזענבלאטט, היתה ל„פריצה", יקחה אפל, רבונו של עולם!

— ר־בו־נו של עו־לם! — החל חיים לזמר בזמרת החזן לפני תפלת מוסף של ר"ה, בשומו את ידו האחת מתחת לסנטרו לעבר להיו השמאלית ובהתנועעו בתנועות מוזרות.

— הוי, ליץ! — קרא דוד משה בצחוק תלונה.

— ונאמר אמן! כלה חיים את זמרתו וצחוק אדיר פרץ מפתחי פיו.

— לך נקל לצחק ולעלוז — קרא דוד משה בהניעו בראשו ובנשאו עיניו למעלה — אתה אינך גלמוד כמוני. גם גרונה אשתך תעמול ותרויח ומאטיל הלא יעזרך בעבודתך עזר רב. ולי אין כל עוזר ותומך לעת זקנתי ברפות כחי. בהיות היא, עליה השלום, בחיים לא דאגתי מאומה. היא היתה לי לעזר רב. התדע, חיים, כי כמעט להחצי ממספר „בעלי בתי" הספיקה היא את המים. אח! אח!

— נאנח ויניע בראשו — להיות בלי אשה, חיים, מר ממות. בכל רגע אני מרגיש כי היא חסרה לי. בהיותה בחיים יש אמנם אשר התקוטטה עמדי ולפעמים לא חשכה גם „קללות" ממני, אבל לא היתה רעת לב, חלילה, ואך כן דרך הנשים ולא יותר, והיא היתה לי רעיה נאמנה ותדאג לשלומי כל הימים.

— הלא זה כחמש שנים עברו מיום מותה! — קרא חיים בנחומים — ולמה זה שבת עתה להתאבל עליה? אולם — הוסיף לדבר כעבור רגע וצחוק לצון חלף על פניו — מי זה ימריצך להיות גלמוד בלי אשה? קח לך אשה אחרת תחת המתה.

— השבת להתלוצץ וללעג לי? — קרא דוד משה בצחוק תלונה.

— לא אלעג לך, דוד משה! — קרא חיים ויעמד את פניו כמדבר בכבד ראש — „מנוחתה" שלך הלא כבר היתה אשה זקנה ורעת המראה, ועתה תוכל לקחת לך תחתיה נערה צעירה וטובת מראה כאשה...

— חיים! — שמע דוד משה את התוליו בקצף — רב לך דבר התלות ונבול פה באזני.

— אמנם כבר זקנת — שב חיים לדבר בלצון — ובכל זאת עוד תוכל להוליד שלשה בנים ושש בנות, האַ! חאַ!...

— „חצופה"! „חצופה"! — גער בו דוד משה ויסב את פניו ממנו בקצף וצחוק גם יחד.

— שמע נא לעצתי, דוד משה, וייטב לך! — שב חיים לדבר כמו בהתחנונים — עוד תמצא לך נערה אשר תואיל להיות לך לאשה, חא, האַ! האמן לי, כי לו הייתי נערה כי עתה נתתי גם אני ידי לך אם אך — תהלת מקונן ומהיות „נתנה הקף"...

— חדל נא, חיים! — התחנן דוד משה — דאגה אחרת לא תתן מנוחה לנפשי. מה אעשה לרבקה נכדתי כי יְדֻבַּר בה? כבר מלאו לה עשרים שנה ועוד לא נמצא „חתן" לה.

— הגם זו דאגה?! — קרא חיים בעקמו את שפתיו בלעג — המעטים הם החתנים ב N? ורבקה נכדתך היא נערה יפה וטובת מראה, חי נפשי, נערה יפה!

— אבל מה בצע ביפיה — נאנח דוד משה — ולה אך חמשים רובל לנדה. ומה המה בימים האלה חמשים רובל לנערה ביום שידובר בה? התזכור, חיים, את הימים הראשונים? לפנים, הע, הע! מנוחה אשתי נתנה לי שלשה עשר זהובים ושש אנפילאות לנדה וגם גרונה אשתך, בלי ספק, לא הכניסה לך יותר, והיום — ידרשו ה„חתנים" אוצרות, אוצרות... זאת היא העת החדשה! —

— הם... התמלטה הברה מפי חיים אשר היה, כנראה, תפוש במחשבות — יוכל היות כי אמצא „חתן טוב" לרבקה נכדתך... חתן טוב ויקר מאד.

דוד משה הביט אליו בתמהון.

— לא התולים עמדי הפעם! — ענה חיים — אכן שדוך טוב הוא מאד — הוסיף לדבר כמו לנפשו — ועד היום לא עלה על לבי כלל

— מי הוא ההתן? — שאל דוד משה בקצר רוח.

— בעת אחרת אגיד לך — ענה חיים.

ובדברם הגיעו אל הבאר וימלא כל אחד את דליו מים, ואחד נפרדו איש מעל רעהו ללכת איש איש לדרכו.

II.

חיים סר אל אחד ההצרים אשר ברחוב האיצגנזיס, אל אחד מ„בעלי בתיו" וירק שם את דליו, ואחר שב דרך רחוב היהודים ויסר אל החצר שלפני בית הכנסת.

— גרונה! — קרא מרחוק אל אשה אחת כבת חמשים שנה, גבהת קומה ודלת בשר, בעלת פנים קטנים וירוקים ומפיקים תם־רוח וטוב־לב, היושבת שמעל ספסל קטן וסל קטן אשר מעשה אפה בו לפניה,

בהצילו את פניו ובקרצו בעיניו — פני את הדרך, חיים אישך הולך ובא!
על פני האשה חלף צחוק רצין.

— שב נא, חיים! — קראה גרונה בקומה ממקום מושבה — הלא עיף אתה, שב והנפש.

— בלי „עין הרע", בלי „עין הרע"! — קרא חיים בהניעו בראשו לכל עבר בצחוק־תמהון — כבר אפסו העוגות מן הסל. איזו זאת כי היה לך „פדיון טוב" היום.

וישב על הספסל.

— אך לא בכסף! — קראה גרונה בצחוק קל, — השכחת כי יום החמישי היום וכי נתתי עשרים עוגות לתלמידי הישיבה לארוחת הבקר כפעם בפעם? וזה עתה בא השוטר ויחטף ממני עוד חמש עוגות. יקיא את בלעו מפיו! בהן הלא יכלתי לשבור רעבון בני ישיבה אחדים. ואולם ברוך ה' כי אין לנו להתאונן. אנחנו לא נרעב למצער ללחם; ואולם מה רבים הם כיום הגועים ממש ברעב — ובדברה את דבריה האחרונים הגיעה בראשה ופניה הביעו רחמים רבים.

— הכבר שבת לזמר את „פזמוניך" החביבים לך בדבר העניים הרעבים ללחם? — קרא חיים בתלונה קלה — הנה את עושה למען העניים האלה הרבה יותר מחובתך ויכלתך. מי יתן והיו להגבירות לב טוב וחומל דלים כלבך.

— כל אשר נעשה, חיים, כאין היא לעמת מצות הצדקה הגדולה—קראה גרונה בנשאה את עיניה למרום. השכחת את אשר דרש המגיד בשבת ע"ד מצות הצדקה וע"ד תשובי בנים? ואנחנו אם חשך ה' ממנו פרי בטן וגם בן „קדיש" לא נתן לנו, הלא עלינו להרבות ב„מעשים טובים" בחיינו, למען אשר נסתופף גם אנחנו אחרי מותנו ב„גן עדן". ומה הן הנדבות המעטות אשר אאסף כפעם בפעם לעמת המחסור הגדול אשר בקרב בני עוני בעירנו? ובהרף הזה הלא גברה הדלות בעירנו שבעתים. מה אמר ומה אספר לך, חיים! בלכתי ביום הראשון לחלק בין ה„נצרכים" את הלחם אשר אאסף למענם ביום השבת תראינה עיני מחזות נוראים אשר לזכרם אתנודד גם עתה. נפשות למאות גועות ממש ברעב ובקור, ה' ירחם!...

— עָ! — שסע חיים את דבריה וינע ראשו כמבטל דבריה — יבכל זאת לא ימותו ברעב. גם לנו היו עתים רעות כאלו. התזכרי,

גרונה, את מצבנו לפני חמש שנים בשכבך על ערש דוי ירחים אחדים וסלך עמד ריק ושמם בפנת הבית ומהלתך אכלה את כל אשר בבית — התזכרי? ובכל זאת „לא לקחנו השד".

— אבל האם לא למדוך הימים ההם לדעת את נפש הרעב ולחוש בצרתו? — קראה גרונה בקול תמרורים.

— נדבר נא הפעם מעיני „עולם הזה" — קרא חיים בלצון — הכבר אכלת ארוחת הצהרים?

— לא, זה עתה שבתי מבית הישיבה — ענתה גרונה — ששם חלקתי להתלמידים את הגבינה אשר נדב למענם ירחמיאל הכפרי — לוּ ראית, חיים, את עליצותם בעת חלוקת הגבינה... אמנם המה עמלים כל היום וכל הלילה בתורת ה' ובטנם תחסר בפעם בפעם — ובדברה את דבריה האחרונים נאנחה מקרב לב.

— איזה נזיד בשלת היום? — שאל חיים, אשר, כנראה, גם בטנו חסרה הפעם.

— כאשר תאכל אותו וידעת! — השיבה גרונה כמו בכעש.

— למה זה תכעסי עלי, יונתי? — קרא חיים בלשון של חבה ויצחק מטוב לב.

— הכבר שבת לפשוק שפתיך כפעם בפעם? — גערה בו גרונה בהביטה אליו בזעם.

— העל כן גדלה חמתך יען כי רעבה את? — שב חיים להתלוצץ — אם כן אפוא אשבה לי אני על יד הסל ואַת לכי לך הביתה לאכול ארוחתך.

צחוק קל חלף על פני גרונה.

— לא, חיים! — קראה אליו רבות — נפשי לא תאוה עוד לאכול. לך לך אתה לאכול ארוחת הצהרים ואחר אלכה לי אני.

— אם זה חפצך לא אריב אתך בגלל זה, גרונה'לה! — שב חיים לקרוא בלצון ויצחק.

— השמעת איך יתנה „ההצופה" אהבים את „אוצרו"? — נשמע קול לעג אחת ממוכרות התפוחים, היושבת ממול גרונה, בדברה באזני שכנתה מֹוכרת פּוֹל, והדוּבֶרת הִיא אשה צְעִירָה כַּבַּת שלשים שָׁנָה,

בעלת פנים רחבים ואדומים ועינים מפיקים רשעות וזדון — גם בוש לא יבושו גם הכלם לא ידעו . . .

גרונה נכלמה מעט וחיים הפך את פניו אל הלועגה ויקרא :

— המקנאָה את בגרונה ? —

— חא ! חא ! — לעגה מוכרת התפוחים — לקנא בה ! אכן אשר גדול הוא לתנות אהבים את איש זקן כמוך .

— אַה ! אַה ! — קראה חיים כזוכר נשכחות — את אהבת לתנות אהבים את בחורים צעירים , כן , כן , ואולם תחת זה יתנה אתך אישך אהבים כיום באופן אחר , במכות ומהלומות .

— תצבה ידך „חצופה" ! בטרם יעיז בעלי המנֻול להרים את ידו עלי — ההמרמרה אליו מוכרת התפוחים ופניה אדמו כדם — ינסה נא לעשות כזאת ועקרתי כל שניו מפיו .

— הרף נא , חיים ! מבוא כריב את המרשעת הזאת ! — קראת גרונה כמתחננת ותעמוד בין אישה ובין מוכרת התפוחים כמו להפריד ביניהם .

כרגע נאסף המון נשים ואנשים מסביב לשמוע אל דבר הריב .

— היא אוהבת אותי ! — קרא חיים בלצון בהראותו באצבעו על מוכרת התפוחים — ואשר על כן לבשה קנאות בראותה כי מדבר אני את אִשתי ולא אתה — ובדברו הסב את פניו הצדה ויארך לשון למולה .

צחוק גדול פרץ מפתחי פי הנאספים וגם חמת מוכרת התפוחים שככה מעט לשמע הלצון אשר חמד לו חיים .

ובעוד רגעים אחדים התפרדו הנאספים וילכו איש איש לדרכו .

— כבר התלוצצת דיך — קראה גרונה אל אישה בתוכחה רכה — ועתה לך לך הביתה לאכול ארוחתך .

חיים קם ממקום מושבו ויחל לגיד את מפרקהו .

— אַה ! — קרא פתאם כזוכר נשכחות — שכחתי לספר לך את אשר עלה היום בלבי . „שדוך" טוב עלה על לבי היום למען מאָטיל שלנו .

— איזה ? — קראה גרונה באות נפש .

— את נכרת „נתנה תריה" ! —

פני גרונה נהרו .

— ברוך טעמך, חיים! — קראה ברצון — אמנם היא נערה יפה וטובת לב, אבל...

— „אבל לא תחפץ בו" חפצת להגיד? — ששע חיים את דבריה בשאלתו.

— כן, יען...

— „יען כי שוטה הוא" הבנת להגיד? — שב חיים לששע את דבריה.

— שוטה! — ענתה גרונה בלעג של רגז — הגבר השוטה והאשה החכמה במאזנים ישאו יחדו. אנכי חפצתי להגיד כי חוששת אני פן לא תחפץ ב„שואב מים" כי אם ב„בעל מלאכה".

— לא תחפוץ! — קרא חיים בלעג — אולם השכחת כי נערה עניה היא מאד, ולא תוכל ללכת בגדולות ונפלאות ממנה.

— ואיזה הדרך באה המחשבה הזאת בלבך? — שאלה גרונה את אישה כעבור רגעים אחדים.

— אנכי נפגשתי היום את דוד משה ויתאונן לפני כי כבר מלאו לרבקה נכדתו עשרים שנה ועוד לא נמצא החתן לה. ומדבריו הכרתי לדעת כי ימצא מאטיל חן בעיניו.

— מי יתן והיה! — קראה גרונה בנשאה עיניה למרום — כי אכן גם היא יתומה עזובה ואמללה ומאטיל הן טוב לב הוא וישר דרך וטוב לה להיות לו לאשה.

חיים צפצף בשפתיו ויקרץ בעיניו ואחר נפרד מעל גרונה ללכת הביתה.

„הנה כזאת דרכו מעודו — חשבה גרונה בלבה בלכת חיים מעל פניה — להתלוצץ ולפשוק שפתים. כזאת אהב מני אז ועד היום הזה, וגם עד זקנה ושיבה — יאריך ה' ימיו עד מאה ועשרים שנה — לא יעזב את דרכו זאת. ומי כמוני יודעת את ישרו ותם דרכו וכי כל מחשבה רעה רחקה ממנו. אכן זה דרך הגברים האוהבים לפעמים לדבר נלוזים ולבם כל עמם... ומה רב טוב לבו. אמנם יש אשר יתקצף עלי ויגיז כי אבל כרגע יתן בשחוק קולו ויכפר את פני —

ובחשבה כזאת הלך צחוק־רצון על שפתיה. —

פתאם נסבו מחשבותיה לעבר אחר: מי יתן והיה... שרוך טוב בער... אכן חכמים הם הגברים. הן גם היא יודעת את רבקה, ובכל

ואת לא עלה הרעיון הזה על לבה מעודה. אמנם „ראש גבר" איננו „ראש אשה" סכלה... והיא אמנם נערה צנועה וישרת לב, וגם, כאשר שמעה, „בריה" נפלאה היא ו„בעלת הבית" שלה שבעת רצון בה מאד. אמנם אך מעט כסף לה לנדה, אבל „גם זו לטובה". לו היה לה כסף כי ערה לא חפצה בו. ה' לא יעזבם... והוא הנותן טרף לכל בריאיו ימציא מחיה גם להם... הוא ישאב מים וגם היא תעזרהו ואולי תהיה גם היא לנושאת „כל" ברחוב... היא תחנך אותה בעבודה הזאת. —

„כן, כן! — הוסיפה לחשוב בהניעה ראשה מעט — אם מנע ה' ממני פרי בטן אראה למצער נחת וטובה בבי אחי אשר כבן אמצתיו לי...

— גרונה! — הגיע לאזניה פתאם קול הקורא בשמה ומחשבותיה נפסקו — למה כה את תפושה במחשבות?

גרונה הסבה את פניה ותקם ממקום מושבה ותקרא במאור פנים: עטיל! מה שלומך? מה הדבר אשר הביאך הלום?

— גרונה „עטרתי"! מה הביאני הלום? הם... האוכל לשבת בית? צרת מלכה קרובתי לא תתן דמי לי, הוי ואבוי! כי באה עד הלום. הן לפני שנה, בהיות אישה בחיים, אמנם כ„מלכה" היתה; ומה הסר לה? לחמה נתן לה, כלם היו בריאים ושלמים ואישה הוקירת ויכבדה, ומה עוד? ועתה, הוי ואבוי, הבעל בקבר, היא שוכבת על ערש דוי והעוללים האמללים גועים ברעב. היום ראיתי את פני הרופא ויאמר כי כל סמי המרפא לא ירפאו את מחלתה, והעיקר — יין ומרק תרנגולת לחזק את כחותיה הרפים. ומה נעשה לה? הן אין כל חפץ עוד בבית לתת אותו בעבוט, גם הקור גדול במעונה והרופא הזהיר לשמור עליה מכל משמר לבל תאחזה צנה, חלילה, ואנכי — הן עשרי לא נעלם ממך, גרונה'לה היקרה, הוי ואבוי לצרותי. —

בין כה וכה משׁשה גרונה בכיס שמלתה ותוצא ממנו מטפחת אדומה מקופלת וקשורה ותמסרה לרעותה, בקראה: אנכי לא שכחתי את קרובתך האמללה ועוד בבקר סבבתי על פתחי החנויות ברחוב האשכנזים ואאסף את מעט הכסף הזה: שני רובל ושלשים וארבע אגורות, והיה לקנות בקבוק יין ותרנגולת למען החולה.

עיני עטיל נהרו.

— ברוכה תהיי לה', גרונה'לה, כי לא שכחת אותה — קראה

עטיל בדמעות תודה — וה׳ אלהי הגמולות ישלם לך כפעלך הט.ב.

— הרפי נא, עטיל, מתשבתותיך, כי מה אנו ומה פעולותינו, הלא כמונו כאין! — קראה גרונה בענוה — והכסף הזה הלא מצער הוא מאד. ואולם באי נא מחר הלום ונסבב שתינו על פתחי החנויות ברחוב הטבחים גם ברחוב הזגגים ואספנו עוד מעט כסף למענה.

— יברכך ה׳ על חסדך וצדקתך — קראה עטיל מתרגשת — ובעלה המנוח יהי לך ל„מליץ" טוב שם...

ובדברה נשאה את כפיה למרום.

עוד רגעים אחדים שוחחו יחדו, ואחר נפרדה עטיל מאת גרונה ותלך לדרכה.

III.

ליל השבת.

באחד המעונות אשר לבית עצים אחד, קטן ושפל, בעל קומה אחת, באחת החצרות ל„רחוב היהודים", ואשר חלונותיו קטנים ונמוכים ודלתו בביאה גם היא נמוכה מאד, יושבים חיים שואב המים, גרונה ומאָטיל קרובם אל השלחן ואוכלים סעודת ליל השבת. המעון הוא בעל חדר קטן אחד וצר וקירותיו שחורים משחור. על יד הפתח משמאל עומדת תנור גדולה בלתי מלובנת בשיד ופיה מכוסה עתה ביריעה אדומה קטנה. על ידה ספסל רחב למושב ומשכב. על יד הפתח מימין דלי גדולה מלאה מים וסיר רחץ מתחתיה, ובפנה צבורים כלי המלאכה אשר לבעלי הבית: הדליים ומוטותיהם והסל. אחורי התנור מימין עומדת מטת עץ פשוטה וישנה ורבודה לבנים ועל ידה אצל הכותל השני עומד ספסל־משכב אדום. ממול המטה עומד שלחן עץ ישן ומכוסה עתה כפה לבנה לכבוד השבת, ועליו ארבע מנורות הרש ובהן נרות דולקים. קרקע הבית גם היא מכוסה עפר לבן לכבוד השבת.

בכל פנות המעון נקיון וסדרים.

בחדר חם מאד, ותום החדר עם ההבל העולה מהתבשיל אשר לפני האוכלים יעממו מעט את האור היוצא מהנרות ואִיטם קטן ומתפוץ לרגעים, ובהדר אך אור מצער זרוע. פני חיים אדומים ונקיים וניכר

כי היה לפני שעות אחדות בבית המרחץ. הוא יושב בלי לבוש עליון על בשרו, ובתי היד אשר לכתנתו גם הם מפשלים מעט למעלה. כבר כלה לאכול שתי קערות־בדיל גדולות מלאות תבשיל וזה עתה החל לאכול את השלישית וניכר כי הוא לועט את התבשיל ב„הנאה גדולה" והוא מתעתד לאכול גם קערה רביעית וגם חמישית. פני חיים מביעים רצון וענג שבת. לימינו יושבת גרונה לבושה שמלת שבת ירוקה ועל ראשה מטפחת צהובה מקופלת המכתירה אותו סביב, סביב כזר. היא כבר כלתה לאכול את הקערה השניה ושלישית לא תמלא. פניה מביעים מנוחה ומחשבה גם יחד, והיא מביטה פעם אל חיים ופעם אל מאָטיל היושב ממולה.

מאָטיל הוא כבן עשרים וחמש שנה, קצר קומה ודל בשר, פניו ארוכים ושזופים, אפו רחב ונסב מעט למעלה, עיניו אמוצות ומביעות סכלות. שערות ראשו צהובות מעט. זקנו אך החל לצמוח ושערותיו הבודדות מפוזרות על הלחיים והסנטר בלי סדרים. פיו פתוח על פי רוב וממנו תראינה עינים גדולות וצהובות. הוא לבוש עתה בגדי שבת וצוארו מהודר בצוארון הכתנת הנקיה שלבש לכבוד השבת. הוא יושב ואוכל בעצלתים ונראה כתפוש במחשבות.

— גרונה! מדוע לא תאכלי עוד? — שאל חיים את אשתו.

— לא אחפץ עוד! — ענתה גרונה — קצת חולה אני, כי צנה אחזתני ונפשי לא תכסף אכל הפעם.

— ובכל זאת מה יזיק לך אם תאכלי עוד קערה אחת תבשיל? —

— לא אֹכל עוד, חיים! —

— עשי זאת אפוא וירוח לך — קרא חיים בהניחו רגע את הכף מידו — אחרי האֹכל יביא מאָטיל כד חמים מבית המשתה ושתית כשמונה או כעשר כוסות חמים, ואחרי כן תשכבי ותתכסי היטב גם בכסת אשר לי — אנכי אתכסה בבגדי — גם בבגדים אחרים ואז תזועי וירוח לך; ואולם, גרונה! מהר תשבי בביתך ולא תצאי החוצה, ולא תלכי גם לאסוף את הלחם, ראי הזהרתיך·

— לא, חיים, כדבר הזה לא אעשה! — התנגדה לו גרונה — הן אל הלחם הזה נשואות עיני עניים רבים, ואם אעשה בדבריך ונכרת אֹכל מפי רעבים רבים.

— אבל „למסור את הנפש" ולפול למשכב, חלילה, בגלל הצדקה גם ה' לא ישאל — קרא חיים בתוכחה.

— לא, חיים! לא אשמע לך בדבר הזה וה' יעזרני ולא אנזק, חלילה, כאשר אמר המגיד בדרשתו בשבת העבר. איך?... חיים! איך אמר? כי העוסקים במצות... כן, כי העוסקים במצות אינם נזוקין, הלא? —

— לא אזכור! — ענה חיים.

— ורק — קראה גרונה כעבור רגעים אחדים — לא אקום השבת הזה בבקר השכם ללכת לשמוע את דרשת המגיד; אמנם צר לי מאד, אבל ה' יסלח לי הפעם.

ברגע הזה קרץ חיים בעיניו אל גרונה ויור באצבעו אל מאָטיל אשר ישב תפוש במחשבות ופניו הביעו עצב.

— מאָטיל! מדוע אתה עצוב רוח? — שאלתהו גרונה רכות. מאָטיל החשה.

— מאָטעל'ע! מאָטעל'ע! — קרא חיים בלצון ויחזק ביד ימינו — למה תחשה? ולמה אתה כה תפוש במחשבות? המכין אתה את עצמך לדרוש מחר בבית התפלה?

— לא אגיד! לא אגיד! — ענה מאָטיל במאון בחלצו את זרועו מכף חיים ובהסבו את פניו ממנו.

— מה לא תגיד? — שב חיים לשאל בצחוק — האין את נפשך להגיד לי את תכן הדרשה אשר תדרש מחר?

— הרף נא מלעג לו, חיים! — קראה גרונה בתחנונים ותפן אל מאָטיל ותקרא ברחמים רבים: הגד נא, בני, מה היה לך? אולי חולה אתה?

— לא! — השיב מאָטיל מתעקש — לא אגיד לכם דבר עצבי, לא אגיד!

חיים שב לקרוץ בעיניו אל גרונה ופניה הביעו תמהון רב.

— הרף נא, בני, מאולתך והגד מה היה לך? — קראה גרונה בחרדה קלה.

— החשקה נפשך ב„כלה"? — שב חיים להתלוצץ — הבגלל זה רוחך סרה? אל תדאג, מאָטיל! הכלות לא תמו, גועו, והמזווג זווגים יזמין את המיועדת גם לך.

— כבר מצאת לך, חיים, מקום להתלוצץ ולפשק פה — גערה בו גרונה, וכעבור רגע הוסיפה ותקרא אליו בלאט: מחר אי"ה בלכתי לאסף לחם אראה גם את פני רבקת ובאתי עמה בדברים...

— רבקה? איזו רבקה? — שאל מאָטיל נרעש ופניו הביעו תמהון וקצר־רוח.

— נכדת דוד משה „נתנת תקף"! — ענתה גרונה ותבט אל מאָטיל בעין חודרת.

מאטיל השפיל את עיניו ופניו התאדמו כדם.

— אהה! אהה! — קרא חיים ויתנועע בכל גופו — אבן נודע הסוד! נפשו חשקה ברבקה, כן, הנה כי כן, בחור יפה! — הוסיף חיים לדבר ויתלש לו באזנו — הנה לא צפון משכל גם לבך וגם אתה יודע לבחר בטוב. כן, מאָטיל! כלה נאה היא רבקה, חי נפשי כלה נאה!

מאָטיל הוסיף להביט ארצה ויהי כנאשם העומד לפני השופטים והוא מכיר באשמתו.

— ברוך טעמך, בני! — קראה גרונה מלאה רצון — כי נשאת עיניך לנערה ישרה וצנועה כמוה ולא לאחרת. ואתה אל תבוש בדבר הזה, בני. גם אנחנו כבר אמרנו טוב לדבק הוה, ולבי יאמר לי כי מה' יצא הדבר.

מאָטיל נשא את עיניו אשר רטבו מדמעה. הוא הביט אליהם וכמעט לא האמין למשמע אזניו ומבטי עיניו הביעו תודה אין קץ לדודו ודודתו; אבל כרגע הועמו פניו שנית ומבטי עיניו שבו להיות עכורים ופניו שבו להביע צער ודאגה.

— ולמה זה תדאג, בני? — קראה אליו גרונה ברחמים — בעזר ה' היה תהיה לך רבקה ל„כלה" ועליך אפוא לשמוח כיום.

פתאם החל מאָטיל לבכות בקול וזרם דמעות פרץ מעיניו.

— מאָטיל! מאָטיל! מה זה היה לך? — קראה גרונה נבהלה.

— אוי־אויאו! — ילל מאָטיל וילט פניו בכפות ידיו.

— ההסתתרה בינתך אם שתית לשכרה? — קרא חיים גם הוא מלא תמהון.

— עתה אגיד לכם, אגיד... השיב מאָטיל בדמעות בעיניו — נפשי חשקה בה מאד... הנני חפץ כי תהיה לי ל„כלה"... לי ולא לאחר... אנכי אבוא למענה באש ובמים... אנכי לא אתן לה לעבור

אחרי כן... אנכי אעמול למענה יום ולילה והיא תשב ביתה...

— ובכן? — שסע חיים את דבריו בתמהון — למה תבכה?

— למה? הוא... הנבל, האוכל טריפות, המחלל שבת בפרהסיא... ירחמיאל׳קע הסנדלר... הוא התגרה בי ויתפאר...

זרם דמעה פרץ מעיניו ולא עצר כח לדבר...

— מה התפאר? מה? — שאלו חיים וגרונה פה אחד.

— הוא התפאר כי יסב את לבה מאחרי... כי תהיה לכלתו...

— חאַ! חאַ! חאַ! — פרץ קול חיים בשחוק כביר — זה כל דבר עצבך, שוטה! ואם התפאר כזאת באזניך מה בכך? הלא אך למען הרעימך אמר כזאת; ולוּ גם חפץ באמת כדבר הזה הבו לבד הדבר תלוי? ואף אם יתן מלא ביתו כסף וזהב היתן לו דוד משה את נכדתו לאשה? לו, לה„אוכל טריפות" הזה?

פני מאָטיל אורו וצחוק רצון חלף על פניו: האמנם? חע! חע! — קרא ויצחק — האמנם, דודי, לא יתן לו?...

— וגם רבקה תרק בפניו — עזרה גרונה על יד בעלה — כי יודע אני אותה, כי נערה צנועה וישרה היא ולבה לא ילך אחרי הוללים ופריצים בירחמיאל׳קע הסנדלר.

— גם רבקה, חע! חע! — קרא מאָטיל בהתפעלות וצחוק ענג אין קץ.

— רבקה תשמח מאד בהיותך לה ל„חתן" — הוסיפה גרונה לדבר.

עיני מאָטיל הביעו שמחת אשר בלי מצרים וגם כל תוי הפנים, הלחיים, החוטם והשנים עזרו על־יד העינים וכלם הביעו שמחה גדולה מאד.

— האמנם? חע! חע! האמנם תאות רבקה להיות לי לכלה?...

— ואחרי כן לאשה — קרא חיים בלצון — כן! ומדוע לא? הן אמנם לא ימנו אותך ל„פינאנץ מיניסטער", אבל גבר אתה וחי נפשי כי תצלח לעבודת הבעל. —

גרונה הביטה אליו בתלונה, וחיים לא שת לבו לתלונתה ויוסף לדבר: ועתה, מאָטיל, זאת עשה! הלא מביא אתה שם מים מדי יום ביומו, מצא אפוא שעת הכושר, בהיותה יחידה בבית המבשלת, והגד לה כי אוהב אתה אותה...

פני מאָטיל התאדמו כדם וישפל עיניו להביט ארצה.

— איך אוכל להגיד לה כזאת ? — שאל בבשת פנים — איך?..

— אינני אומר, מאֻטיל, כי תכרע לפניה „לבקש את ידה" כאשר יעשו הגרפים ובני הגבירים — החל חיים להסביר את דבריו בצחוק — כן, רבקה איננה בת פאַטאָצקי; אולם לא כימים הראשונים הימים האלה. לפנים היו מנהגים אחרים... התזכרי, גרונה, את הימים הראשונים בהיותנו ל„חתן וכלה"? שמע נא, מאֻטיל, ואספר לך: בהביאי מים יום יום אל דניאל האופה ששם שרתה למדתי להכיר אותה ונפשי חשקה בה; ובכ"ז לא העזתי קרוב אליה ולנסות דבר אתה. אך ציפה אשת האופה היתה לשדכנת בינינו ונבוא בברית ה„תנאים". ומן התנאים ועד החתונה לא דברנו ביחידות אף פעם אחת. הלא כן, גרונה? — קרא בצחוק וינח ידו על שכם גרונה — הלא אהבתיך לפנים, וגם עתה — אף כי זקנו שנינו... ובדברו קרץ בעיניו אליה.

— הוי, פושק שפתים! — קראה אליו בתוכחה ותסר את ידו מעל שכמה בכעס מהול בצחוק.

— ובכן מה חפצתי להגיד, מאֻטיל? — שב חיים לדבר — נשתנו העתים, מאֻטיל! היום לא תסתפק גם השפחה ב„שדכן" לבד, גם היא תחשק ב„אהבה"... חאַ! חאַ! חאַ! ב„אהבה", חי נפשי! ומה ממך יהלוך, מאֻטיל, אם לא תמנע מאתה את ה„אהבה" הזאת? היה אפוא לה גם ל„אוהב" ולא ל„חתן פשוט" בלבד. לך אפוא ואמור לה כי „אוהב" אתה אותה...

— אתביש... אתביש... לא אגיד לה כזאת — השיב מאֻטיל בהביטו נכלם ארצה ויניע בכתפיו לאות מאון.

— פתי! — לעג לו חיים — איזו בושה יש כאן? בימינו אלה לא יתביש הבחור גם לנשק לנערה בעת הצרך ...ובדברו שרק בשפתיו פעמים אחדות לרמז נשיקות...

גרונה הביטה אל בעלה בזעם ותקם ממקום מושבה ותגש אל התנור ותעמוד על ידו. ופני מאֻטיל אדמו עוד יותר ולא יכל לשאת עין אל דודו מרוב הבושה. אחרי ברכת המזון הביא מאֻטיל חמים לדודתו ותשת הרבה חמים ואחר עלתה על מטתה ותשכב ותתכס בבגדים רבים כדבר חיים.

גם חיים עלה על משכבו וכעבור רגעים אחדים נשמע קול נחרתו בבית. —

IV.

ומאָטיל גם הוא עלה על משכבו, על הרגיש שלפני התנור; אבל שנתו נדדה מעיניו... בעולמו הדל והשוקט באו מקרים כבירים בעת האחרונה וירעישוהו, ומוחו הקטן נזדעזע הרבה מאד...

הן חייו היו מלאים עד עתה שלוה ומנוחה. ומה חסר לו? אבותיו מתו עליו בעודנו ילד ולא ידעם וגם לא התאבל עליהם מעודו. דודו ודודתו לקחוהו להם לבן ומאז הוא בביתם וכל מחסוריו עליהם והמה כאבות רחמנים יתהלכו עמו כל הימים. בימי ילדותו בא ללמוד בת"ת, אבל מוחו לא תפס את הלמודים למרות המכות שהוכה בידי המלמדים וה„ריש דוכנא". הוא אמנם לא התהלך מעודו בשרירות לב ולא השתובב כחבריו הילדים, ויט אזנו תמיד להקשיב את הלקח אשר הטיפו מלמדי הת"ת באזני התלמידים, אבל בכל עמלו — היו דברי הלמודים נשגבים מבינתו ולא ידעם, וגם אם הבינם עד מהרה נשכחו מלבו. ובקרבו התפלא מאד על חבריו המבינים את הלמודים ה„עמוקים" ההם והזוכרים אותם לארך ימים. ויכר בנפשו כי נעלים המה עליו ולא יוכל הדמות אליהם, ולא ידע גם כל קנאה בלבו לקנא בילדים העולים עליו בלמודים. הוא הכיר בנפשו כי לא נוצר ללמודים, וכזאת אמרו עליו גם מלמדי הת"ת בראותם כי כבר עברו עליו שנים אחדות ללמדו ועוד לא ידע קרוא עברית ב„סדור" כראוי. ובהיותו לבן עשר שנים חדל מבקר את הת"ת, בהכר המלמדים כי אין כל תועלת מלמדו, כי לא ידע עוד מה שלא ידע עד כה. והוא לא הצטער גם על זה. אז מסרוהו דודו ודודתו לירוחם הסנדלר ללמד את ידיו למלאכת הסנדלרים וישמח בלבו על אשר פטרוהו מעבודת הלמודים. אך שני ימים בשנה רעים ומרים היו לו, הם ימי פטירת אבותיו, בהאנסו לקרוא את ה„קדיש" באזני קהל ועדה ולשונו התנהגה בכבדות ויעורר אך צחוק בקרב המתפללים. וכעבור ה„ימים הנוראים" ההם שב למנוחתו ושלותו ויהי אסיר תודה לה' הטוב והמטיב, כי לא ילעג לו בשמעו תפלתו המגומגמת שלש פעמים ביום. וכה עברו עליו שלש שנים לשבתו בבית „ירוחם הסנדלר", וגם המלאכה הזאת נשגבה ממנו וידיו לא לומדו בעבודתה. וירוחם אמר עליו כי לא יצלח גם לעשות טלאי על נעל קרוע, ויקחוהו אז מירוחם הסנדלר וימסרוהו לשמאל הנפח, ויעבוד אצלו שתי שנים וגם בעבודה ההיא לא הצליח.

אז הכיר דודו כי לא יצלח עוד להיות ל„בעל מלאכה" ויחל לחנכו בעבודתו, בשאיבת מים, ובעבודה הזאת לא היה עוד מהנחשלים, וכעבור שנים אחדות הגידו כל שואבי המים כי איש חיל הוא וכמו קורא מבטן להיות ל„שואב מים". ואמנם מראשית היותו לשואב מים עבד את עבודתו זאת בחשק לבב, ובהביאו הרבה צמדי דליים מים ביום ל„בעלי בתיו" הקבועים — ויהי לו הדבר הזה למקור ענג ורצון רב. וגם כל בעלות הבתים אשר ישאב להן מים שבעות־רצון בו ומהללות אותו על זריזותו בהבאת המים וגם על אי־קפדנותו במספר „צמדי המים" שעליו להביא להן בכל יום ובהפץ לב הוא מביא „צמד" או „צמדים" מים יתרים מבלי הביאם בחשבון כלל.

וכה עברו עליו חייו בשקט ומנוחה. בחברת מרעיו „הבחורים ההוללים" לא בא מעודו. תמים היה ותמים דרכו ולא ידע לפשק פה ודבר נבלה כמוהם. ובשבת היה מבחר תענוגיו לשכב על יד התנור — בחורף וקיץ — ולישן ב„הרחבת הדעת", או לזמר את זמירות התהלים, ולפנות ערב — ללכת לבית התפלה, לשמוע אל דרשת המגיד, וכל העננים אחרים לא ידע. בחברת נערות לא בא מעודו ולא חשב על אדותן. וכאשר לעג לו לפעמים אחד מרעיו: „מאָטיל! הלא כבר מלאו לך עשרים וחמש שנה ומדוע אין לך כלה עוד?" „אז היה משיב בבטחה: „אל תירא! דודי ודודתי ימצאו כלה גם לי". ואמנם בטח בלבו כי דודו ודודתו ימצאו לו כלה ולא יהיה רוק כל ימיו.

ואולם מה שונו פני כל הדברים בעת האחרונה, ובמשך זמן קצר כזה! הן זה אך חדש ימים אשר ידע אותה ומאז כמו היה לאחר. עוד בראותו אותה בפעמים הראשונות עשתה בלבו רושם נמרץ גם מבלי הדעת. הן לא שם לב עד עתה לכל הנערות המשרתות אצל „בעלי בתיו", ויש עוד אשר ירעה לבו עליהן בגלל לעגן לו ובואן עמו בריב אם אחר לפעמים מהביא את המים רגעים אחדים, ופעמים רבות החליט בלבו כי כל השפחות רעות לב ורשעות; ואולם בראותו אותה ראה כי שונה היא מכל השפחות אשר בגילה, כי טובת לב היא ותמימת דרך וכי איננה לועגת לו ולא תתקוטט בו, ונהפוך הוא כי תראה לו תמיד פנים מסבירות, ויש אשר תבוא אתו בדברים ותשאלהו: כמה ישתכר, ואם לא תכבד עליו עבודתו, ופניה מביעים טוב־לב וצדקה, והיא מדברת תמיד בנחת ובדממה וקולה רך ונעים. ואולם בכ"ז לא באה כל מחשבת

ה׳הור בלבו על אדותה עד הערב ההוא ... הוא הביא אז מים לבית ראָזענקראַנץ והיא עמדה אז על יד התנור ותתחמם. הוא הריק את הדליים וישב להנפש מעט. אז אמרה אליו: „הלא קר לך, מאָטיל. גשה אל התנור והתחמם". ובדברה עזבה את התנור לתת לו מקום להחם את בשרו, והוא נגש אל התנור ויעמוד עליו, וברגע ההוא באה בפעם הראשונה המחשבה בלבו, כי נערה טובת לב כמוה תהיה לרעיה טובה ונאמנה מאד ... וגם ביום השני בערב עשתה כמשפט הזה, אך לא עזבה עוד את התנור לגמרי, כי אם עמדה אל צד התנור מימינו, ואז, הוא זוכר, נגעה זרוע ידו מבלי משים בזרוע ידה ורעדה נעימה אחזה את יצורי גוו ויחם לו מאד ... וברגע ההוא באה המחשבה בלבו: כי אין טוב לפניו מאשר אם תהיה לו היא לאשה ... ואז הסב את פניו ויתבונן אליה וידע בפעם הראשונה כי חשקה נפשו בה מאד ... תאוה עזה התלקחה אז בקרבו לחבקה בזרועותיו; אבל מי יערב את לבו לעשות כדבר הזה? — והוא הן גם בנגע זרועו בזרועה כסתה הבושה את פניו. ולמן הערב ההוא נעדרה מנוחתו בקרבו ושלות רוחו חלפה כצל ... ולא ידע בעצמו מה זה היה לו. — ששון רוחו חלף מקרבו, גם תאות האֹכל עזבתו וגם שנה בלילות לא ידע. גם ליל השבת וגם התנור החם לא היו לו עוד למקור ענג בשבת העבר. כל הלילה התהפך על משכבו ושנה נדדה מעיניו ... בקצר־רוח ובתמדת לב החל לבוא אל בית ראָזענ־קראַנץ ופניה הנעימים ודבריה הרכים הגדילו בכל פעם את המדורה אשר בלבו ... גם בבואו ביום השבת אל בית התפלה לא הקשיב לדברי „המגיד" מעל הבמה ויהי תפוש במחשבותיו הנוגות, גם בתהלים לא קרא ... מחשבה אחת דקרה את מוחו ולא נתנה דמי לו: אולי לא תחפץ בו היא? .. היא נערה נחמדה וקופצים רבים יהיו עליה והיא תמצא לה חתן טוב ממנו ... ככל אשר הוסיף לראות את פני רבקה הוסיפה המחשבה הזאת להציק לנפשו. פעמים רבות חפץ לשפוך שיחו בחיק דודו ודודתו ולהתחנן לפניהם בדמעות רבות להוס עליו ולתת אותה לו לכלה, אבל בוש ולא ערב את לבו לעשות מעשה „פריצות" כזה ... ומה גדלה סערת רוחו בערב הזה בעת תפלת „לכו נרננה" בהתגרות בו ירחמיאל׳קה הסנדלר: „בוש והכלם, מאָטיל! כבר מלאו לך עשרים וחמש שנה ועוד לא מצאת לך כלה". „כבר מצאתי! ענהו כמנצח. „שקר תשקר!" לעג לו ירחמיאל׳קה „ומי היא הכלה אם אמת הדבר?"

„רבקה נכרת דוד משה !" „היא ? רבקה המשרתת בבית ראָזענקראַנץ ? חאַ ! האַ !" לעג לו ירחמיאל'קה „אנכי אסב את לבה מאחריך. היא תהיה כלתי !" וכרעמים אדירים הלמו הדברים ההם את מורי ויכוהו בתמהון. הוא אמר ברגע ההוא להתנפל עליו ולהכותו בלי חמלה; אבל יראת המתפללים עצרתהו מהפיק את זממו ויחרק שניו וידום. הוא שב מבית התפלה מלא דאגה ועצבון, ובשבתו אל השלחן לאכול סעודת ליל השבת לא ידע נפשו. היפלא אפוא הדבר הזה ? —

ואולם מה נעמו לו דברי דודו ודודתו הערב ! אבנים כבדות גללו מעל לוח לבו. הן בטרם מצא עז בנפשו להגיד להם את אשר בלבו מצאו המה את חידתו, וגם המה יאמרו לדבק הזה „טוב !" — אמנם טובים היו לו מעודו ועד היום הזה... טובים היו לו כאבות רחמנים.— ודודו „החכם" הן נחהו עוד בעצתו מה לדבר אל רבקה, הע ! הע !... אמנם „חכם" הוא דודו מאין כמוהו... ובדבר ירחמיאל'קה הן שחקו לו ולחלומותיו. „אף אם יתן מלוא ביתו כסף וזהב היתן לו דוד משה את נכדתו לאשה ?" השיבהו דודו — ואמנם פחד שוא פחד. גם בעיני דוד משה גם בעיני רבקה לא ירצה איש אשר כזה... ברגעים האלה החל לשוות בדמיונו את הרגעים אשר יבוא לדבר את רבקה על אדות זה וכל קרביו מלאו חלחלה... איך יאמץ את רוחו לדבר כזאת באזניה ? ואם תשיב פניו ריקם ותאמר כי בחלה נפשה בו ? הלא נורא הוא ! — — —

אך כעבור רגע התאושש ויאמץ את לבו: הלא צדק דודי באמרו כי „שוטה" אני ! ובאמת למה זה אירא ? הן לא בת מלכים היא ! כמוה כמוני ! הבה אגיד לה את כל, אגיד לה, למה אבוש ? אגיד לה את כל... ודמיונו כבר שוה לפניו את המחזה הנעים בעמדו לפני רבקה ובהגידו לה את כל לבו... הוא יגיד לה את כל... הוא יגיד לה כי יבוא באש ובמים למענה... הוא ינסה גם להניח ידו על שכמה... והיא לא תברח מפניו... לא, לא תברח ! היא תסכים לחפצו וגם היה תהיה לו לכלה, היא תהיה לו לאשה. — —

V.

עָברו שני ימים. השעה התשיעית בערב. בבית המבשלות אשר

במעין הסוחר ראָזענקראַנץ יושבת רבקה נכרת דוד משה „נתנה תלה"
ומזרקת את כלי הנחשת, את המיחם ואת הסירים.

היא נערה כבת עשרים ושתים שנה. פניה שחרחרים ומלאים, לחייה אדומות מעט, חוטמה ממוצע, עיניה שחורות אך שקטות ומביעות תם, שפתיה עבות ואדומות. קומתה בינונית, שערותיה השחורות יורדות תלתלים על ערפה והיא לבושה שמלה ישנה אבל נקיה. בכלל איננה נערה יפהפיה, ובכ"ז חוט של חן מתוח על פניה וגזרת גוה ותנועותיה נוחות ונאוות. היא תפושה כנראה במחשבות נעימות, ואיזה צחוק קל מרחף על שפתיה לרגעים.

עוד בראשית השיחה — תחלפנה מחשבותיה בקרבה — הבינה אל מה ירזמון מליה. הן לא זו היא הפעם הראשונה אשר היא רואה את פניה ופתאם... החלה להקיף אותה בשאלות שונות: כמה כסף נדה לה? היש לה בגדים ומרבדי מטה? האם לא נסו לדבר בה נכבדות?.. ואחר החלה לנוד לה כי צריכה היא לשרת בבית זרים, וכי טוב לה למהר ולהיות ל„בעלת בית" בעצמה, כי מה בצע אם תוסיף עוד להיות נערה פנויה מאיש, התמצא עוד בזה הון לה? ושכר השרות אשר תקבל הן מצער הוא מאד... ומענין לענין באה להלל אותו, כי בחור ישר ותמים דרך הוא ולב טוב לו וגם „בריה" בעבודתו ואשתו לא תדאג ללחם... והיא אמנם התאדמה מאד בשמעה את הדברים ההם, כי ידעה אל מה ירזמון; ומאָטיל אמנם כבר לקח את לבה. היא יודעת אמנם כי איננו יפה מראה וגם שכלו לא רב; ואולם ישרו, תם רוחו וטוב לבו הנשקפים מבבות עיניו והניכרים בכל דבריו והליכותיו משכו את לבה אחריו. ובאמת מה מנה יהלוך אם איננו יפה תאר? הן גבר הוא ומגברים לא ידרש כי יהיו יפי תאר. ואם שכלו לא רב הנה לסוחר לא יהיה גם בלעדי זה, ואת העסקים שיש לו ידע לנהל גם בשכלו המעט. הוא יעבור את עולמו הדל בבטחה גם בשכלו זה. ובכלל הן עליה לדעת את מצבה היא, כי לא תוכל להדמות לבנות העשירים והיחסנים. להן נתן הכל, גם יפי גם חכמה גם עשר, והן נערות אֻמללות, התכלנה אפוא לדרוש הרבה לעצמן? הנתנה להן הבחירה לבחר להן אנשים כטוב בעיניהן? הן בחור יפה מראה ונבון דבר לא יבחר בהן... וכל אלה כטפל לעמת העיקר: כי יהי ישר ותמים וטוב לב, ובחור אשר כזה הוא מאָטיל, ומה תשאל עוד? הוא טוב בעיניה מכל המון הבחורים

ההוללים אשר פיהם דובר נבלה כל היום ולבם רע ומעשיהם מגונים... הנה ירחמיאל׳קה הסנדלר למשל... הוא סנדלר אמן, גם יפה מראה וחרוץ; אבל היא לא הלכה אחריו בעד כל הון... הוא אם יבחר בה לא תבחל נפשו גם בשניה ומחר יעגב גם על שלישית... ובמאָטיל סמוך לבה בטוח, כי היה יהיה לה לבעל טוב ונאמן והיא יחידה תהיה לו כל הימים. — וגרונה אמנם הבינה לרעה ותבן כי מצאו דבריה חן בעיניה ואשר על כן הוסיפה להלל אליה את מאָטיל קרובה, „וגם" הוסיפה לאחרונה בשחוק „דעי לך, רבקה, כי מאָטילה לא ימצא די מלים בפיו להללך, והוא אומר כי נערה יפה וטובת לב כרבקה׳לה אין בכל העולם". ולשמע הדברים האלה, היא זוכרת, התאדמה עד מאד ותהי נבוכה מבושה... ואז לא התאפקה עוד ותגד גם היא למאָטיל את ישרו ותאמר כי גם מאָטיל בחור ישר וטוב הוא, והאשה אשר יקח לו תהי שמחה בחלקה ומאֻשרת... ומה עלצה האשה הטובה לשמע דבריה. היא לא מצאה די מלים בפיה להלל את טוב טעמה ושכלה, ותאמר כי יקרה בעיניה מאד בגלל הדבר הזה.

— „הנני אצה לדרכי, רבקה׳לה — אמרה לאחרונה בהפרדה ממנה — „ללכת לאסוף את הלחם, ולא אוכל להרבות אתך בדברים הפעם. באחד מימי החול אבוא אליך ואדבר עמך בארוכה על אדות הדבר הזה. אקוה כי תביני לי ואי"ה לא תתחרטי"...

ובהיותה למאָטיל לאשה — תחלף ברגע הזה מחשבה בקרבה — ייטב גם לאביה זקנה החלש, כי היה יהיה לו לעזר והקל מעליו את עבודתו, ובקרב הימים יחדל כלה מעבודתו, והם יכלכלהו בכבוד וחלץ את עצמותיו לעת זקנה ובלה אחרית שנותיו במנוחה וטוב.

המחשבה הזאת מלאה את לבה ענג אין קץ.

— „ומה יאמר הוא לשדוך הזה?" — שאלה את נפשה ברגע הזה — „היאמר לדבק הזה טוב גם הוא? אמנם כל חפצו הוא לראותה בחיק איש ישר וטוב"... אנחה קלה פרצה מקרב לבה: לו היתה אמה עליה השלום עתה בחיים!... אז הן רחקה כל דאגה מלבה, היא היתה סומכת הכל עליה... הן מי עוד כאֵם רואָה נכוחות? ועתה הן יתומה עזובה וגלמודה היא... ומי יורה ויודיעה את אשר תעשה?..

איזה שחוק קל חלף ברגע הזה על פניה: היא זכרה את אשר קרה היום בצהרים... הוא אחר מהביא את „צמד המים" השלישי ופה

תם המים ותקח את הכד ותלך אל הבאר ותמלאהו מים ובבואה החצרה והנה . . . פתאם נחטף הכד מידה מאחורה — היא הסבה את פניה והנה מאַטיל עומד על ידה וכד המים בידו .

— לא אתנך לשאת בעצמך את המים — קרא אליה בצחוק רך .

היא התאדמה מאד ופניה הביעו לו תודה בגלל הדבר הזה, ובלבה באה אז המחשבה, כי בהיותה לו לאשה לא יהנה לעבוד עבודה קשה והוקר יוקירה תמיד . . .

ברגע הזה נפתחה הדלת ומאַטיל עמים צמד דליו; בא הביתה. רבקה התעוררה מהמון מחשבותיה ותתגודד מעט . . . היא הביטה אליו ותתאדם . . . ומאַטיל גם הוא הביט אליה ויתאדם ויהי כנבוך. אחר הריק את הדליים ויגש אל התנור ויעמוד על ידו . — היא הוסיפה לעבוד עבודתה בתמים כמו לא תשית לב אליו כלל; אבל בקרבה סערו רגשותיה מאד . . . איזה רגשות חדשים אשר לא ידעה אותם עד כה התעוררו בקרב לבה הפעם . . . היא חשקה ברגעים האלה להתבונן אליו ואל תנועותיו, אבל לא עשתה כזאת בהתאמצה להתנכר לו כאלו איננה יורעת מאומה מכל המדובר . . . היא עבדה את עבודתה בזריזות יתרה, ובכ"ז התכונה להסב אליו את פניה וזרועותיה החשופות . . .

ומאַטיל עמד על יד התנור ורוחו סוער בקרבו מאד . . . דורתו כבר ספרה לו את דבר השיחה שהיתה בינה ובין רבקה ביום השבת ולבו מלא בטחון כי חפצו ימלא . . . ואולם הוא החליט לדבר אתה הפעם על אדות זה . . . הוא חפץ להגיד לה את כל . . . כבר נכונו בדמיונו נוסחאות שונות . . . אבל לא ימצא לו די און בלבו לפצות את פיו ולהגיד דבר . . . רגע באה מחשבה בקרבו: להשאיר את הדברים לעת אחרת . . . ואולם בו ברגע התנגדה לה מחשבה סותרת: ומה יהיה אם ישאיר את הדברים לעת אחרת? — הן סוף כל סוף לא ינצל מן הדבר הזה, והאם לא אחת היא לו אם ידבר את דבריו עתה אם בעת אחרת? . . פתאם התעורר ספק בלבו: ואם תשיב את פניו ריקם? וכרגע כמו צלל באזניו מענה פיה: „לא אחפץ בך, מאַטיל, נפשי דבקה באחר!" או: „לא לשואב מים אנשא כי אם לבעל מלאכה!" הלא נורא הוא המענה הזה . . . „אך לא! פתי אתה, מאַטיל! — לעג לנפשו — והאם לא כן הוא? האם לא פתי אתה? איך יעלה על לבך כדבר הזה? הן דודתך ברור מללה כי מוצאת חן גם בעיניה — ולמה תפחד מדבר אליה בדבר הזה? ומה תעשה

לך כי תחת מפניה ? התאושש , מאָטיל ! פצה פיך ודבר" !..

היא שעל פעמים אחדות ויוצא איזו שריקות בלתי מובנות מגרונו, ואחר פצה פיו ויסגרהו שנית , ואך כעבור רגעי מספר התאושש ויאמר בחרדה קלה : רבקה ! — והוא נשאה את עיניה ותבט אליו. היא הכירה את סערת רוחו ואת אשר יאמר להגיד לה, אבל התנכרה ותעש את עצמה כאלו איננה יודעת מאומה . — הוא נבוך . ברגע הזה כבר התחרט על החלו לדבר וכבר שת עצות בנפשו איך להסב את שיחתו לעבר אחר , לדבר צדדי, אבל כל תחבולה רחקה ממנו... רגע החשה ואחר התאושש ויקרב צעדים אחדים אליה ויעמוד . והיא התגודדה מעט אבל התאמצה לשבת במנוחה ותבט אל הכלי אשר בידה .

— רבקה ! — קרא עוד הפעם .

מבוכתו גדלָה מאד , פניו ואזניו התאדמו ויהי כאובד עצות .

— מה חפצת להגיד לי ? — שאלתו רבקה בקרת־רוח מדומה .

בינתים כבר הספיק לאַמץ את לבו ולהתאושש ויאמר :

— חפצתי להגיד לך , כי ... כי ... כי נערה ... יפה את .. יפה וטובת לב ...

פני רבקה התאדמו כדם ותשפל את עיניה ארצה .

— כן ... נערה יפה וטובת לב ! — שנה מאָטיל את דבריו ויחשה, ואולם פיו עודנו פתוח , וניכר כי מתעתד הוא לדבר עוד .

— שגית , מאָטיל ! — קראה רבקה כעבור רגע — ישנן נערות יפות וטובות לב ולא אנכי .

— לא , רבקה ! — קרא מאָטיל ויקרב אליה עוד צעד אחד — האמיני לי ....

— ובכן ? מה חפצת אפוא להגיד עוד ? — שאלתהו כעבור רגעים אחדים כמתנכרת .

שאלתה הרפתה רגע את רוחו, ואולם רגע משנהו אמץ את לבו ויען : ובכן ... אגיד לך את כל ... אגיד לך ... הנני חפץ בך ... הנני חפץ ...

היא החשתה .

— הנני חפץ ... כי תהיי לי לכלה ... לכלה — קרא עוד הפעם ובתוכו השתומם לבו על גבורתו ואמץ רוחו — ואנכי ... אבוא למענך באש ובמים ... לא אתנך לעבוד אחרי כן ...

הוא החשה, וגם את פיו סגר, כמו כבר כלה לירות את כל חצי אהבתו וחשקו בלבה ויגד לה את כל מה שיש להגיד בדבר הזה... והוא עיף מאד בדבריו וזעה רבה כסתה את מצחו וכל יצורי פניו, כמו עבד עתה עבודת פרך אשר לא עבד כל ימי חייו. ורבקה הוסיפה להתאדם ולהשות וכל יצוריה רעדו וכמו לא האמינה לשמוע דברים כאלה יוצאים מפיו. —

לב מאָטיל כבר החל לפול עליו ולפון בדברי דודתו... הן לא תענתו מאומה... גם לא תשעה אליו הפעם...

* ברגע הזה נשמע קול צעדים מאולם הבית. מאָטיל נסוג אחור ורבקה גם היא קמה ממקום מושבה בחרדה קלה.

מאָטיל העמיס עליו את „צמד הדליים" ללכת להביא עוד מים ובעוד רגע יצא אל המסדרון.

„אנכי החשיתי — חשבה בקרבה כסערת לב בצאת מאָטיל את חדר המבשלות — היכלתי להגיד לו את אשר בלבי? היכלתי לבטא בשפתי כי אהיה לו לאשה?.. הן לא כאחת „הפרוצות" אדברה... והוא? לא האמנתי כמעט למשמע אזני: הלא בחור תם הוא וצנוע הוא מעודו... ובכ"ז... אכן זה דרך הגברים... המה כל יוכלו... אמנם הוא אוהב אותי מאד... מאֻשרה אהיה כל ימי בהיותי לו לאשה... ואולם בשום אופן לא אגיד לו כדברים האלה בעצמי... אנכי אגיד להם את הסכמתי ע"י אחר...

עוד הפעם הגיע לאזניה קול צעדים מאולם הבית וקול הצעדים כמו הולך ומתקרב לחדר המבשלות. היא התחלחלה: הנה מאַקס הנבל הולך ובא... עוד מעט וישוב לקרב אלי... הוי, עד מתי לא יסור הנגע הזה מעלי?.. אנכי דמיתי כי בבוא כלתו אליו, למצער, ירפּ ממני, אבל כשאול לא תדע נפשו שבעה... הוי, מה משחתים המה בני העשירים! הנה זה עתה כרע, בלי ספק, לרגלי „אהובתו" ויישבע לה אהבת עולם ורגע משנהו יבוא לצחק את השפחה אשר בבית... אכנם יש לקנא בבנות העשירים!.. אנכי לא הייתי בוחר באיש כמוהו בעד כל הון... ולי יקר בחור ישר וצנוע כמאָטיל שבעתים מנבל ופוחז אשר כזה...

היא חרדה ותתחלחל... את אשר יורה באׄ לה... בן אדון הבית, מאַקס, בא להדר המבשלות, והוא איש כבן עשרים ושבע שנה, גבה רומה ודל המראה, זקנו מגלח ושפמו ארוך ומסלסל, ולבושו הדר.

— הנך לבדך בחדר, האח, מה טוב! — קרא מאקס בצהלה ויקרב אל הנערה ויחזק בסנטרה.

„ישלח אלהים כל מגפותיו אל לבך, נבל!" קללה אותו קללה נמרצת ברגע הזה — אבל רק בלב ולא בדבר שפתים.

היא הסבה את ראשה ופניה התאדמו מאד.

— ייָרף נא אדוני מעלי — קראה אליו תחנונים בהביטה נכלמת לארץ.

— הן לא כסיל אדם אנכי כי ארף מנערה נחמדה כמוך! — צהל מאַקס אליה וינח את ידו על צוארה.

היא הסירה את ידו מעל צוארה בכעס עצור: „למה יציק לי אדוני ולא יתן מנוחה לנפשי?" — קראה בתלונה נמרצת.

— חאַ! חאַ! הבזה אציק לך כי אאהבך? הוי, פתיה! — לגלג מאַקס ויוסף לעשות כמעשהו הראשון.

— הן כבר יש כלה לאדוני, יאהב אפוא אותה ולא אותי! — קראה רבקה בתוכחת־לעג.

— הוי, פתיה! מה מנה יהלוך אם אֹהב גם אותה גם עלמות אחרות? והיא ישנה עתה וטוב אפוא כי תשעשעי אַת את נפשי ברגעים האלה.

„מי יתן וירד הרעם מן השמים והממך!" התמרמרה אליו הנערה במחשבה.

היא קמה ממקום מושבה ותאמר לעזוב את חדר המבשלות, אבל הוא עצר בעדה בידיו הפרושות.

— הלא ירחם נא אדוני עלי וירף ממני! — התחננה הנערה בקול בוכים.

— טוב, ארחם! — קרא מאַקס בצחוק פרוע ויחבקה בזרועותיו באמץ כח ויאמר לנשק לה; אך פתאם נשמע קול צותה מוזרה במסדרון הבית: „הוי, הוי, אבוי!.."

כרגע הרפה ממנה ושניהם הסבו את פניהם לעבר המסדרון, והנה — מאַטיל עומד שם וצועק וסופק את כפיו.

מאַטיל עמד במסדרון זה רגעים אחדים. בפתחו את הדלת לצאת מאת הבית ובטרם עוד ישפוק לסגרה נזכר פתאם כי השאיר את נעל ידו האחת בבית המבשלות וימהר לשוב על עקבו; אך בהגיע לאזניו

קול בן ארון הבית ותחנוני רבקה מחדר המבשלות נשאר במסדרון ויעמוד בפנה נסתרה ויהי רואה את הנעשה שמה מבלי אשר יֵרָאֶה הוא. כל העת הזאת רתחו דמיו בקרבו ורוחו סער מאד אך התאפק ויחשה עד המחזה האחרון, ואז לא הבליג עוד על רוחו ויקרב אל פתח חדר המבשלות ויחל לצעק ולספוק את כפיו.

מאקס נכלם ויתקצף באחד ומראה פניו שונה חליפות... ורבקה גם היא מלאה בושה ומרורות למראה מאָטיל אשר נזדמן לו לראות בקלונה; אבל גם שמחה כי חולצה מזרועות מאַקס הנבל.

לולא כלתו הישנה עתה בחדר המטות כי עתה שלם ל„עז הפנים" הזה כגמולו, וימרט את לחייו וישליכהו החוצה; ואולם עתה מלא חרדה פן תיקץ הכלה משנתה בהיות שאון בבית וראתה את הנעשה... ולכן חרק אך את שניו בקצף ויקמץ את אגרופו למול מאָטיל ויקרא בדממה: „הם! הם! אל תזעק!.."

אבל כרגע הוריד את זרועו ופניו חורו כשיד, כי הופיעה כלתו לנגדו על סף החדר, והיא נערה רבה ומלאה חן ופניה מאדמים ושערותיה פרועות וניכר כי זה עתה התעוררה משנה; והיא מלאה תמהון וחרדה ותשאל: „מה זה נהיתה, מאַקס?"

— אין דבר, אין דבר, יפתי! — נחפז מאַקס לענות ויחזק ביד ימינה ויאמר להובילנה הבית; אולם היא נשארה על עמדה ותוסף לשאל באות נפש: „מדוע זה תבך הנערה?" ובדברה הביטה אל מאָטיל בחשד.

— הוא!.. הוא!.. החל מאָטיל להצטדק ולהתחנן באחד — היא איננה אשמה... הוא הציק לה... הוא לא הרפה מעליה... הוא אמר לנשק לה ולא חפצה ויאמר להכותה...

ברגע הזה פגש מאָטיל מבטי עיני רבקה באזהרה נמרצה ויחדל מדבר. —

— ומאַקס היה כהלום רעם ולא ידע נפשו.

ופני הנערה, כלת מאַקס, אדמו ויחורו חליפות. — —

— אנכי לא אתן אסורים על ידך, מאַקס! — קראה אליו בדממת אבל בקול נמרץ — ומרגע הזה חפשי אתה לנפשי, כי — אגדתנו הותרה. —

מאַקס החל להתחנן לפניה בדברים, אבל היא פנתה לו עורף ותסגר בחדרה.

— הוי, מה נואלת לדבר, מאָטיל! קראה אליו רבקה בהשארם לבדם בהדר המבשלות — הלא עי"ז נכון ה„שדוך" להבטל.

— יבטל! — ענה מאָטיל בחמה — יהי נא הדבר הזה ל„לקח טוב" לנבליט. —

לשמע הדברים האלה התרגשה רבקה וקולה פרץ בבכי, ודמעות רבות התגלגלו על לחייה במורד: מי ידע את ענות הנערות השפחות? הן כדבר „הפקר" נחשבנו בעיני „בעלי הבתים" ובניהם, וכל החפץ להתעלל בנו יבוא ויתעלל ויציק לנו כל היום ואין מוחה בידו... והמה לא ישימו לב לתחנונים ודמעות. המה באים להתעלל בנו בכחם — אנחנו חלשות מהם...

— אל נא תבכי, רבקה! — קרא מאָטיל בתחנונים ומבלי משים כמעט אחז בידה והיא לא חלצתה מידו — לא אוכל ראות בבכות איש לעיני ומה גם את...

נהרה קלה הופיעה על פני הבוכיה ותמח דמעתה מעל לחיה.

— אל נא תבכי! — הוסיף לדבר בנחומים — הן לכל קץ וזמן... וכאשר תהיי, אי"ה, ל„בעלת בית" בעצמך תשכחי את ענותך לפנים...

— איש טוב אתה, מאָטיל! — קראה רבקה בהתרגשות ותבט אליו בחבה — הן לא הפך לבך לשנא אותי בגלל הדבר הזה...

— לשנא? חע! חע! — קרא מאָטיל בצחוק — ואנכי אוהב אותך מאד...

היא השפילה מבטי עיניה ארצה.

— הלא תחפצי להיות לי ל„כלה" — קרא מאָטיל בהשתו אף ראשו אליה.

היא הניעה בראשה בצחוק־בושה. — —

מאָטיל הניח ידו על שכמה והיא לא התנגדה לו.

— הנה כי כן תהיי לי ל„כלה" רבקה'לה, חע! חע! — קרא מאָטיל בצחוק התרגשות — ירחמיאל'קה הסנדלר לא יתפאר עוד עלי. האח, מה טוב לי עתה, חע! חע! — ובדברו הכה בכפו על שכמה לאות חבה.

VI.

אחרי ששה ימים. ליל מוצאי השבת. מעון פייטיל נושא־סבל, אשר אחת מבנותיו היא דירת דוד משה „נתנה תקף”, מלא אורה וטהרה. קרקע הרצפה מכוסה חול צהוב, השלחן וספסלי העץ הארוכים אשר משני עבריו רוחצו ונקו. דלתי החלונות שפשפו והטהרו כמים. המטות רבודות, וכל אשר בבית עומד במשטר נכון. על השלחן מפה נקיה ולבנה ועליה עומדות שתי מנורות ובהן נרות דולקים. והבית מלא אנשים ונשים. רובם לבושים בגדי שבת. בראש השלחן האחד יושב מאטיל, פניו רחוצים ושערותיו כרוקות וכובע חדש על ראשו. בגדיו הם בגדי השבת שלו. על צוארו מעטפה ירוקה חדשה. פניו מפיקים צהלה ונחת אך גם בושה ומבוכה קלה. משני עבריו יושבים המחותנים: דוד משה מימינו וחיים משמאלו, שניהם לבושים בגדי שבת ישנים וירוקים מרוב ימים. חיים צוחק ומתלוצץ בלי הרף וגם על פני דוד משה מרחף צחוק קל לרגעים המהול גם בתוגה קלה. אחריהם יושבים „פרושים” אחדים מבית תפלת שואבי המים, המקבלים פעם בפעם משען כסף ולחם ע"י גרונה. אחריהם יושב זרח השמש ואחריו עוד קרואים שונים. ופייטיל בעל המעון גם הוא שבע רצון וצוהל, והוא משרת את הקרואים וסובב הולך בבית לשמור את הסדר ומדבר פעם עם זה ופעם עם זה.

ושמה על יד התנור ערוך שלחן קטן ומסביב לו יושבת „הכלה” והיא לבושה שמלת־צמר שחורה, ושערות ראשה יורדות במקלעה ארוכה על כתפה. אדם הבושה יכסה את פניה המביעים רצון ותום, ועיניה מביטות ע"פ רוב לארץ, אך לרגעים תעיף מבטי־חרש מבעד לאשמורות עיניה המורדות אל עבר הגברים... מסביב לה יושבות השכנות ואחדות מקרובותיה והן לא תחדלנה מהלל את ה„חתן” ומהביע את שמחתן על השדוך הזה. וגרונה איננה יושבת אל השלחן כי אם עושה סדרים בבית, מכינה את הכלים ואת המנות, וסובבת הולכת בין הקרואים והקרואות. אך לרגעים היא מביטה בנחת פעם אל החתן ופעם אל הכלה וכל קרביה מלאים גיל ושבח לה'.

— הנה כי כן „מחותנים” אנחנו, דוד משה! — קרא חיים בצחוק

קל אל דוד משה — תעלה כדבר הזה על לבך לפני שבוע ? חא ! חא ! אכן „שדכן נפלא" הוא ה„יושב עליון", האף אין זאת, דוד משה ? והוא איננו מבקש גם כל שכר „שדכנות".

— הוא מבקש שכר בעד עמלו — קרא ר' גרונם הפרוש בצחוק קל — הוא מבקש מאת החתן והכלה כי ילכו בדרך הישר ויעבדוהו בתם לבב כל ימי חייהם — ובדברו את דבריו האחרונים נשא את עיניו למעלה ולכל עבר ויסתכל כמו מבלי משים גם בכּוּת הערוכות על החלון אשר ממולו, ופניו הביעו חסידות.

דוד משה הניע בראשו לאות הסכמה וחיים קרא בצחוק: הישמעת, מאָטיל, את אשר ר' גרונם אומר ? חלילה לך אפוא מהנהיג אחרי התונתך „מאכלי טרפה" בחדר המבשלות שלך, חלילה !

קול צחוק פרץ מפיות הקרואים ומאָטיל גם הוא צחק מבויש: „מאכלי טרפה ! חע ! חע !" — ואת, כלה! — הוסיף חיים לדבר בהסבו את פניו לעבר הנשים ובהביטו אל רבקה כמו באזהרה נמרצה — חלילה לך מבלי שאת פאה נכרית על ראשך אחרי התונתך.

הכלה התאדמה ותצחק. וכל הקרואים הוסיפו לצחק והקרואות הגדילו לצחק שכם אחד על הגברים. הקרואים החלו לשוחח בעניני דעלמא ואחד הפרושים ספר חדשות מעולם הפוליטיק ודבר המלחמה הגדולה אשר תהיה בקיץ הבא, ואחר בדבר ה„באראָן הירש" ויספר כי היה הבאראָן אחד מתלמידי „חתם סופר" ו„עלוי" גדול בילדותו, והוא צדיק וחסיד גם במלי דשמיא מאין כמוהו.

— ומדוע יגלח את זקנו וילבש קצרים וראשו מגולה ? — שאל אחד המסובים אשר קנה זה לו כביר את תמונת הבאראָן הירש.

— הרבנים הגאונים הגדולים התירו לו לעשות כזאת, יען כי לפני מלכים יתיצב — השיב הפרוש.

— ואיה אפוא היא ארגענטינא ? — שאל אחד המסובים.

— היא רחוקה עוד גם מאמעריקא השלישית ואומרים כי מקומה מעבר „להרי חשך" — קרא אחד הקרואים אשר התאמר ליודע שבילי ארץ, אחרי כי כבר היה במדהקים בנגב רוסיא.

— והאמנם כה גדל עשר הבאראָן הירש עד כי יוכל לגאל את כל ישראל ? —

— אמנם זאת היא שאלה הגונה! — השיב הפרוש מספר החרשות בלעג — הן אין קץ לאוצרותיו, אומרים כי רצפת ביתו מצופה זהב וכי יש לו אלפי אלפים מעינות כסף־חי.

כל הקרואים האזינו לאמריו בנפש צמאת ורותם מלא תמהון אין קץ.

— למה נחכה? — שאל חיים — הלא נוכל לכתב את ה„תנאים".

— יואיל נא ר' גרונם לכתב את ה„תנאים" — פנה אליו דוד משה.

הוא הניע בראשו ויגישו לו גליון ועט ודיו ויחל לכתב.

ודוד משה נאנח.

— על מה אתה נאנח, מחותן? — שאלהו חיים.

— הה, לו היו בתי ואשתי, עליהן השלום, בחיים כיום הזה! — השיב דוד משה ודמעות נראו בעיניו — בתי, אֵם רבקה'לה (תבדל לחיים ארוכים!), עליה השלום, היתה אשה צנועה ויקרה מאד ובעודה באבה נקטפה, עוד בטרם מלאו לרבקה'לה שלש שנים.

— הוי „נתנה תקף!" — לעג לו חיים בתוכחת לצון — הגם בעת שמחה כזאת לא תחדל מקונן והתאבל? ואולם — הוסיף לקרא באַימו עָליו באצבעו — מהיום והלאה לא יהיה עוד כדבר הזה. מהיום הזה הנך מחותנו של חיים וחי נפשי כי לא תתן לך ה„חצופה" להיות ל„נתנה תקף" לימים הבאים.

הקרואים צחקו בלי הפוגות וגם דוד משה צחק עמהם.

ר' גרונם כלה לכתב את ה„תנאים" ואז הכה השמש בכפו על השלחן ויהס את המדברים ור' גרונם החל לקרוא: „המגיד מראשית אחרית".

— הכלה! — קרא פתאם השמש וירום באצבעו אליה כי תקרב אל השלחן. היא קמה ממקום מושבה ותגש אל השלחן ופניה היו אדומים מאד. השמש הושיט להחתן והכלה את מטפחתו האדומה והמלכלכה ויחזיקו שניהם בה „לקבלת קנין".

אז שבה אל מקומה ופתאם רעש הבית לקול שבירת הכלים ע"י פויטיל.

— מזל טוב! מזל טוב! — נשמע מכל עברים. ומעבר הנשים נשמע קול נשיקות לאין מספר

— איש חיל, פּייטיל! — התלוצץ חיים — חי נפשי, איש חיל! הוא פוצץ את הקדירה לרסיסים דקים מן הדקים.

— חע! חע! — צחק גם מאָטיל — איש חיל, חע! חע!

— כבר נחר גרוני מדבר — קרא חיים — יגישו נא את ה„טפּה המרה".

וכרגע הציג פּייטיל על השלחן שתי קערות־חרס צהובות מלאות דגים מלוחים וקערה אחת מלאה רקיקים.

— לחיים! לחיים, מחותנים! לחיים, מחותנת! לחיים „חתן וכלה!" לחיים! — נשמעו מכל עברים קריאות המסובים אשר גחו את הכוסות אל פיהם.

מזלגות לא הוגשו והקרואים השתמשו באצבעותיהם למזלגות לקחת בהן את פתותי הדגים המלוחים. — הקרואים שבו לשיחותיהם בהויות העולם, אך ר' גרונם לבדו לא יקח חלק בשיחה. הוא מתכוין לאכול את כל הנשאר בקערה אשר לפניו וגם את שיורי הרקיקים אשר לשכניו.

כאשר כלו לאכול את הדגים המלוחים נגשה גרונה שנית אל השלחן ובידה קצות סנורה המלא חתיכות „לֶקח" שחור ותחלק לכל אחד מנה אחת. ומאָטיל טעם אך מעט מהמנה אשר לפניו וישאר הנותר.

— התדמה באמת כי על „החתן" להשאיר ממאכלו? — לעג לו חיים.

— הוא שבע הערב בשמחת לבו — קראה גרונה ברצון.

הסעודה כלתה. אז ברכו „ברכה אחרונה" והקרואים קמו ממקומות מושבותיהם, אחדים הלכו להם ורובם עוד נשארו וישוחחו ויתלוצצו. — ומאָטיל גם הוא קם מעל השלחן גם הוא ויקרב אל הכלה ויאמר מבויש: מזל טוב!

— „מזל טוב" גם לך! — ענתהו רבקה נעימות.

— הנה כי כן, רבקה! — קרא מאָטיל שנית — הנך כלתי, הע! חע! מה טוב לי עתה, מה תאמר, פּייטיל? — פנה פתאם אל פּייטיל אשר עבר על פניו ברגע הזה — המצאתי לי כלה טובה ונאה? האין זאת, פּייטיל? חע! חע!

— כן! כן! — הסכים פּייטיל בצחוק.

— ומאַקס כבר חדל מהיות ל„חתן"? — שאל מאָטיל את רבקה כעבור רגע.

— כן! ממחרת היום שבה לבית אבותיה בג. וכעבור ימים אחדים נתקבלו „התנאים" בחזרה על ידי הפאסט — ענתה רבקה.

— חע! חע! — צחק מאָטיל מלא רצון.

— ועתה, בתי! קראה גרונה בגשתה אליה — הנני להרעיש את יבך „כדבר טוב" — ובדברה הוציאה מצלהתה שטר בן שלשה רוכל ותמסרהו להכלה — בכסף הזה שצברתי לי על יד ואחשכהו לצרך מתנה לכלת מאָטיל תקני לך טבעת זהב טובה — קראה גרונה ברצון.

הכלה עלצה מאד והודה לה מקרב לב.

— התדמו כי חיים לא ידע לרקד ולחול? — נשמע פתאם קול חיים בצחוק פרוע. ובדברו החל לרקד בבית הנה והנה בשומו את ידיו לשני עבריו ובשוותו רגליו כיוצא במחול — וגם אתה, דוד משה, תחול עמי! — קרא אליו במשכו אותו אחריו.

— הרף נא, חיים, ממני! — התחנן לפניו דוד משה בצחוק תחנונים.

— לא! לא יועיל לך מאומה! זמן שמחה וששון הערב לכלנו. הכה נשמח את לב החתן והכלה ונצא במחול לכבודם, — ובדברו משך אחריו את דוד משה וירקדו יחדו. וכל הקרואים הריעו תרועת שחוק.

— התראי? התראי? — צהל גם מאָטיל אל כלתו — חע! חע! —

„רבי שפרה"

ספור

מאת

בן־אביגדור.

I

זה כשלש שנים אשר היא מתגוררת בעיר N; עיר הפלך, ושמה נודע לתהלה ויקר בכל העיר מקצה. כל פה מלא תהלתה וכל בני העיר יתברכו בה.

כל יודעיה קוראים לה, בני ההמון בתמימות והנאורים בלצון: „רבי שפרה”. והיא איננה אשה זקנה וחסודה, איננה „רבנית” או „מגדת התנות” וגם איננה לובשת „ציצית”. היא לא תשא גם פאה נכרית על ראשה אף כי כבר היתה נשואה לאיש, ובכלל, איננה אדוקה באמונה ומנהגי הדת. היא אשה צעירה לימים מבנות הדור החדש ומשכלת נודעה לשם. היא יודעת שפות חיות אחדות ומדברת בהן צחות וידיעה רבה לה בספרות הכללית, וגם איש ריבה, הסופר התמידי להעתון העברי־הרוסי „השחר”, יעפים מאטוויעוויטש זילבערשטיין, יודה בעל כרחו כי „מאדאם גרינבערג” (כנוי משפחתה) היא „חכמה גדולה” ורבת הדעת. ובכל זאת יתברכו בה גם בני הדור הישן שבעיר והיא נקראת בפי יודעיה בשם „רבי שפרה”.

היא משכלת גדולה ורבת הדעת, אבל ביחוד רבה דעתה בספרות ישראל. ידיעתה הרחבה בשפת עבר וספרותה תפליא לב כל יודעיה. היא בקיאה בכתבי הקדש וספרות העברית מימי הבינים והעת החדשה. גם בספרות האגדה אשר בתלמוד ומדרשים יש לה יד ושם וידיעותיה רבות בתולדות ישראל וספרותו ובכל הנוגע ליהודים וליהדות. גם ידה רב לה למשוך בשבט סופר בעברית צחה ומדויקת ולדבר בשפה הזאת כבשפה חיה, ובכל חברי אגודת „שפה ברורה”, אשר נוסדה ב N בהשתדלותה, אין מי אשר יוכל להתחרות אתה במרוץ דברה העברי ודיוק לשונה.

והיא חוננה במתת הדבר, לנאום נאום, בשפה נמלצה ורוממה ובסגנון נעים, לוקח לב, כאחד המטיפים הטובים; ובנשאה מדברותיה בקהל־עם על דבר ישראל ועתידותיו ועל דבר הרעיון הלאומי קסם בפיה לעורר נרדמים ולהלהיב את הלבבות.

מיום באה לגור בעיר הזאת לא תשקוט ולא תנוח והיא מקהלת קהלות ודורשת ברבים על דבר תולדות ישראל וקורותיו, תעודתו בעבר,

גורלו כהוה ותקותיו לעתיד, ומעוררת לב שומעיה ושומעותיה לאהבה את עמם וכגולותיו ולהחזיק במעוז הדעה הלאומית־הציונית, אשר היא נושאה את נפשה אליה, ואשר על כן איש ריב הוא לה תמיד יעפים מאטוויעוויטש, המתאמר לאססימילטור, והיא בא, פעם בפעם, אל האספות־הלאומיות, להתוכח אתה ולהשליך שקוצים על הדעה הציונית; אבל בכל פעם יצא מנוצח וטענותיו הכתתמגה.

זה לא כביר עלתה בידה ליסד ב N אגודת „בנות ציון", למשען האברים העברים בארץ ישראל ולהרהבת הדעה־הלאומית בקרב הנשים, ובה תשתתפנה גם רוב הנשים הכבודות ובנות עשירי העיר. והיא עמלה בלי הרף להרבות דעת ישראל וספרותו בקרב בנות העיר וביהוד בקרב הילדות הצעירות, על ידי הוראות חנם בשפת עבר — גם בעצמה וגם בעזרת מורים־מתנדבים אשר יעזרו לה בעבודה הזאת -- ועל ידי דרשות ברות הלאומי.

היא מתפרנסת מהוראת שעות בשפת החיות — אבל אך שעות אחדות ביום תעסוק בעבודה הזאת, ויתר עתותיה נתונות לאחרים, לעבודת הלאום וליתר עבודות הכלל; כי אף שכל מעיניה בעבודה הלאומית, בכל זאת היא לוקחת חלק גם ביתר צרכי הכלל, ואין אף כי־בעל־חסד אחד בעיר אשר לא תעסוק בו.

העבודה הכללית תחשב לעיקר בחייה וחייה הפרטיים — לטפל. דרכי חייה מוזרים ונפלאים בעיני כל יודעיה. היא עודנה כבת עשרים ושמונה שנה, יפה ונעימה ומלאה חן וכח עלומים, וחייה דומים לחיי אחת הנזירות. היא לא תבוא בסוד עליזים, לא תבקר בבתי תיטראות ולא תקח חלק בכל שמחה וחג משפחה. כמה פעמים בקשוה מכרותיה ותלמידותיה לבוא לשוש אתן משוש ביום חג הולדתן או התונתן והיא לא נעתרה להן. גם בהתאסף חברות האגודה אשר יסדה לחוג איזה חג לאומי לא תתן להשמיע אז קול נוגנים ולצאת במחולות, כי אם לקרוא פרקים מדברי ימי ישראל ולשמוע דרשות בדבר הלאומיות וענין החג.

וצעירי הימים ב N התאמצו הרבה להתודע אל „רבי שפרה" היפה ולארת אתה לחברה, אבל היא פנתה עורף להם, ובנסות מי מהם לשית בחלקות לה הראתה לו אותות אי־רצון ותלונה. לא אחד ולא שנים מיושבי N, מבני העשירים והגאורים, כבר בקש את ידה להיות לו לאשה והיא השיבה פני כל מבקש־ידה ריקם ובבוז נפש.

פעם אחת בא שדכן אל ביתה ויציע לפניה איזה „שדוך", אז נמלאה חמה ותקרא בכעס : „איך העזת לדבר אלי כדברים האלה? הבקשתיך, אדוני, לשדך אותי אל אחד הגברים כי באת להציע „שדוכים" לפני? ואנכי לא אחפץ להנשא לאיש לעולם!"

„מה שורש דבר נמצא בדבר הזה?" התפלאו כל מכריה ויודעיה „מדוע זה לא תחפוץ האשה הצעירה והיפה הזאת להנשא לאיש? מדוע זה תבחל האשה הזאת בחברת הגברים וחיי הנשואין? הצר לה להפרד מחייה הבודדים והשוממים המלאים עמל ועוני, עצבון וערירות? ומה אפוא פשר חיי הנזירות אשר בחרה בם ועבודתה הרבה לטובת הכלל?" אבל לא מצאו כל תשובה על שאלותיהם. „אכן נפלאה היא האשה הזאת, נפלאה עד מאד!" החליטו כלם פה אחד.

ופני האשה הנפלאה הזאת מפיקים תמיד איזה עצב נסתר. כל צחוק לא יחלוף על שפתיה, על מצחה תשכון עננה וכבטי עיניה מביעים מחשבה עמוקה.

אומרים אמור כי לא נפל לה חבל בנעימים בעבר, בטרם תבוא לגור ב N, וכי ימי נעוריה עברו עליה בצרות ומכאובים רבים — אבל מה היו הצרות והמכאובים ההם? ומה היו הנסבות אשר הרחיקוה מחיי יתר אחיותיה ותביאנה להתבודד במועדיה ולחיות אך למען אחרים?

כל איש ב N לא ידע זאת, כי לא הגידה לאיש דבר מכל המוצאות אותה לפנים.

II

זה לה שלש שנים אשר היא מתגוררת ב N וימים רבים עברו ותהי בודדה במועדיה, מבלי כל חברה ורעיה. אמנם הרבתה לבוא בחברת הנשים ותשתדל להאציל עליהן מרוחה ולעוררן לעבוד אתה יחד בעבודה הלאומית; אבל ההתרועעות הזאת היתה אך בחוג העבודה הכללית, וכאשר אך יצא יצאה מהחוג הכללי והרחב הזה ותכנס לחוג מעונה הקטן — חדר בודד בבית אחת ממכרותיה אשר היה לה למעון כל ימי שבתה ב N — ותחי ביתה פנימה, שבה ותהי בודדה לנפשה. הנשים ההן אשר באה בחברתן לא יכלו להיות לה לחברות ורעיות. רוחה היה שונה מרוחן תכלית שנוי, היא הביטה אל כלן מגבוה ובבוז. כל אתן

הנשים, כל הנפשות הקטנות ההן, המסתפקות בחיים יבשים וצנומים, דלים ושפלים, המבלות כל ימיהן בד' אמותיהן של חיי הבית, חדר המטות ובית המבשלות, הבעל והבנים — כל אותן הנפשות הננסיות, אשר אין להן כל מושג מעולם האצילות והאידעאלים, מהחברה האנושית ועבודת הכלל, מרוח הלאום ועתידותיו, אותן הנשים אשר גם בהשתתפן אתה בעבודה הלאומית כל כהן הוא אך לחקות כקופים, ללכת בעינים עצומות ולהגרר אחריה כבהמה בבקעה — כל הנשים ההן לא יכלו לקחת את לבה ולמשוך אותה אחריהן בעבותות אהבה וידידות. —

ואולם זה לא כביר מצאה לה רעיה אחת כלבבה, את רחל וויינשטיין, בת אחד העשירים ב N, עלמה משכלת ונבונה, יודעת שפת עבר וציונית בכל לב ונפש. העלמה הזאת, אשר דבקה נפשה בשפרה ותהי לה כתלמידה מקשבת ועוזרת גדולה ונאמנה בעבודתה הלאומית, קנתה גם את לב שפרה לאהבה אותה ותתרועע עמדה כל הימים ותכרות אתה ברית רעות וידידות. וכל עתותיה הפנויות בלתה בחברתה, אתה קראה בספרים ואתה הגתה דעות על דבר עם ישראל וגורלו ואתה נועצה יחד בדבר עבודתה הכללית וכל הליכות חייה ומעבדיה.

אבל גם לה לא הגידה את אשר עבר עליה לפנים וגם היא לא ידעה סבת חיי הנזירות והבדידות אשר נפלו לשפרה למנה.

— ספרי נא לי, רעותי היקרה! — התחננה רחל לפניה פעמים רבות — את המוצאות אותך לפנים ולא תהיי לי עוד כספר החתום.

— אל נא, רחל, תבקשי כזאת ממני! — ענתה לה פעם בפעם — עֲבָרִי היה מר ונורא מאד וכבר קברתיו עמוק, עמוק בלבי, ולמה איטוב עתה להעלותו מקבר לבי ומתהום הנשיה? ובהעירי אותו לתחיה יפצע את לבי ויכאיבו מאד, מאד... ולמה אבוא גם להעכיר את רוחך הברה והעליזה בקורות עֲבָרִי האמלל? למה אבוא להעיב את שמי החיים הטהורים הנשקפים לך מרחוק? לא, לא אעשה כדבר הרע הזה. כן, רחל הנעימה! רבות רבות סבלתי בחיי ודברי ימי מלאים עצב ותמרורים רבים ואַתּ, יקירתי, עודך צעירה ממני הרבה ועוד תקוות נעימות ויפות משחקות לפניך וחלילה לי מגזול אותן ממך. —

— לו יהי כדבריך, שפרה! אבל הגידי נא לי — שבה רחל להתחנן לפניה —: מדוע תפני כה עורף להחיים? מדוע תבחלי באהבת גבר וחיי הנשואין? והחיים ההם, כאשר אדמה, טובים ונעימים; ואם גם

כבלת הרבה בחייך הנה עוד רעננה אַת ומלאה כח עלומים ועוד שערי החיים פתוחים לפניך לרוחה ועוד יכול תוכלי להיות מאֻשרה בחיים.

— אחרי כי אין אני מספרת לך את דברי ימי „ע ב ר י", רחל! הנה אין מקום כלל לשאלתך זאת, כי חיי ההוים הם תוצאות החיים שקדמו להם... אך אחת אומר לך, יקירתי, כי אותם החיים הטובים והנעימים בעיניך אַת, בעיני אני רעים ומרים הם מאד, מאד. אנכי מבטת עתה אל החיים ההם בבוז ושאט בנפש, החיים ההם היו עלי למשא ואברח מהם ואמלט לבית־מקלט בטוח. בנות עמים אחרים בברחן מהחיים ותלאותיהם תמלטנה לבית מקלט של בטלה, בקרב בית חומה סגור ומסוגר; ואנכי נמלטתי לבית־מקלט של עבודה, בקרב אחי בני עמי, וחיי עתה טובים ויפים שבעתים מהחיים אשר אמרת. חיי עתה אינם תלוים בחיי אחרים, המה אצורים בקרבי פנימה, במחשבותי והגיוני, בחפצי לבי ושאיפותי הרוחניות, והחיים העצמיים האלה הם מלאים ושלמים מאד. — והאֻמנם תדמי, רחל, כי לא תוכל האשה לחיות חיים טובים ונעימים בלעדי הנשואין? היתחשבו בעיניך הנשואין לאידעאל נעלה להאשה שאין למעלה הימנו? התתחשב האשה בזמנת אך ל„פלג גופא" ואיננה מסוגלת לחיים עצמיים? הנבצרה מהאשה לעזוב את „חדר המטות" ולבוא אל „העולם הגדול" ולקחת חלק בכל חיי החברה ועניניה כהגבר? כן, רחל, כזאת תדמי אַת וכזאת ידמו גם רוב אחינו בני ישראל. מצב האשה בקרב עמנו בימים האלה עודנו בשפל המדרגה. בקרב העמים האחרים כבר נלחמה האשה, וגם אחרים נלחמו, בעד זכיותיה וחפשה ומצבה שונה הרבה לטוב, והיא לוקחת ביום חלק גדול בכל עסקי החברה, בעבודת העם וארץ המולדת, בחכמה וספרות. ובעמנו תחשב האשה עד היום אך כאחד מ„צרכי הגברים", כרעיה, מולידה בנים ומבשלת ולא יותר. היא נחשבת עד היום כ„גולם" אשר אך הבעל יעשה ל„כלי". התקח האשה העבריה איזה חלק בעבודת כלל האומה? הדואגת היא לטובת עמה ואָשרו? והאם יודעת היא את עמה? התדע את שפתו, את ספרותו, את רוחו ודברי ימיו? ולמה לה לדעת זאת? והן „כל המלמד את בתו תורה כאלו מלמדה תפלות!" האף אין זאת, רחל? אבל יש אשר שאר רוח גם באשה עבריה ללעג לדעת־הקהל הזאת, שרידת ימי הקדם והבינים, והיא מסירה מעליה את כבלי העבדות אשר שמו על ידיה חוקים ממנה ואשר נקרשו על ידי הבלי המסורות מדור לדור, ויוצאת

לחפשי, לרשות עצמה, והיתה גם היא לאחד הכחות הפועלים בהתקדמות החברה האנושית; והיה אם לב רגש לה והיא אוהבת את עמה, היא משתתפת בצרתו, דואגת לטובתו ומקדשת עצמה לעבודתו. היפלא אפוא הדבר הזה בעיניך, רחל? אבל לבי בטוח כי יבאו ימים אשר לא רק „רבי שפרה", כי אם גם „שפרה" לבד, וגם שרה ורבקה, רחל ולאה, יש אשר תעזובנה את „חדרי משכבן" ועבדו עבודת האומה — ואז לא יהיה עוד הדבר הזה לפלא.

ורחל שמעה את דברי שפרה החוצבים להבות אש ותתרגש ומלים נעתקו מפיה. היא הכירה את היתרון הרב אשר לאשה הנפלאה הזאת ממנה ומכל הנשים אשר פגילה ותרחש לה כבוד ואהבה אין קץ; ולא יספה עוד להתחקות על שרשי חיי שפרה ולחקור לדעת את קורותיה לפנים. — אבל בא יום ושפרה פתחה לפני רחל את סגור לבה ולא העלימה מאתה דבר. באחד הימים ורחל באה אל שפרה במעונה, כאשר הסכינה כפעם בפעם, ותרא והנה היא יושבת ובוכיה, ובחיקה מונח איזה גליון מקופל, אשר מהרה להסתירו בצלחתה בבואה.

— מה לך, שפרה היקרה? — קראה רחל נבהלה ומלאה תמהון — מה זה היה לך כי תבכי? את „רבי שפרה" תבכי? את? ואנכי דמיתי כי לא תוכלי גם לשחוק וגם לבכות. —

— אם כה דמית, רחל, שגית מאד! — קראה שפרה ותמח דמעות עיניה במטפחתה — עוד לבי לב בשר ורגש האדם לא מת עוד בקרבי. ואני בכיתי הרבה, הרבה בחיי עד כי חרב מקור דמעתי; אבל יש אשר ישוב המקור החרב הזה להקיר דמעות חדשות...

רחל ישבה דומם על הכסא אשר ממולה ותבט אליה בתמהון.

— אל תדמי, רחל! — שבה שפרה לדבר וקולה הביע עצב עמוק מאד — כי כל ימי פניתי עורף להחיים הרגילים. היו ימים אשר גם אנכי זורמתי בזרם החיים ההם. היו ימים אשר לא נבדלתי מיתר אחיותי, והאהבה והנשואין היו גם לי לאידעאלים נעלים בחיים... היו ימים וגם אנכי קויתי, חלמתי, נלחמתי, סבלתי... הלב הזה — ובדברה הניחה ידה על לבה — זקן עתה ברות ויהי לפילוסוף ומאויי הנוער לא יחדרו עוד אל תוכו. הוא ישואף עתה לאידעאלים כלליים, למטרות רוחניות; אבל הלב הזה היה זה לא כביר לב רך וצעיר מאד, ואז... אז, רחל, היה מלא שירה ומאויים וכל רגשי הנוער רגשו אז בקרבו בחום העלומים

ויאהב אז לבי הרבה מאד... והוא אהב ואהב עד כי הועל לקרבן על מזבח אהבתו... עד כי בחל באהבה ומנעמיה ותמרוריה ויהי לנזיר...

שפרה חדלה מדבר ושתי דמעות נצבו בעפעפי עיניה ואחר התגלגלו חרש על לחייה במורד. —

— ספרי נא לי, שפרה, ספרי נא לי הפעם את דברי ימי הלב הזה — התחננה רחל ותחזק ביד שפרה באהבה רבה — אדעה נא את אשר סבלת ואת אשר תבכי היום. —

— טוב, רחל, אספרה! — קראה שפרה אחרי דומית רגעים אחדים — ימים רבים הסתרתי את עָבְרִי ממך והיום הנני להעבירו על פניך. הנני להסיר הפעם את צעיף־המסתרים אשר שמתי עלי וגליתי לך את מסתרי לבי ופצעיו גם יחד. כן! הנני לספר. היום הזה שם אבן כבדה על לוח לבי והנני לגללה מעליו בספורי תולדותי

III

עברו רגעי מספר ושתי הנשים ישבו דומם מבלי דבר דבר. מבטי שפרה היו נטוים אל השלחן אשר לפניה ויביעו מחשבה ומזמה. הם העידו בה כי צוללת היא בתהום זכרונות רבים ושונים והיא מתאמצת לקבץ את נפוצותיהם, שרידיהם ושאריתם, ולסדרם במערכה אחת ולבחור להם סדר נאה וסגנון טוב. ועיני רחל נשואות אליה והיא מיחלת למוצא פיה. — שפרה היא גבהת קומה ודקת בשר. מבנה גוה רך ונעים. פניה לבנים, קטנים ועגולים וסנטרה חד מעט בקצהו, עיניה קטנות ושחורות וחודרות מאד, אפה ישר ודק, שערותיה שחורות וארוכות, שפתיה סגורות יחדו וצחוק מר יחלוף עליהן לרגעים. תוי פניה מביעים מרירות וגאון; ורחל היא בעלת קומה ממוצעת ואיננה דקת בשר, פניה זכים, מלאים ועגולים ולחייה אדומות, ועיניה גדולות ומראה תכלת להן, שפתיה עבות מעט ושערותיה צהובות־שחורות. מבטי עיניה ומראה פניה מביעים תום ורצון. שתיהן לבושות שמלות קיץ קלות, אך נבדלות בצורתן וצבען, של שפרה פשוטות ושחורות ושל רחל אמוצות עם קשורים ולולאות שונים.

ובחדר שוררת דומיה נעימה. חלוני החדר פתוחים לרוח היום ורוח־אביב הרישית תפות בחדר. השמש כבר ירדה מחצי השמים וקויה הרפים יתדרו דרך אחד החלונים אל החדר פנימה והם משתרעים על

הרצפה כעין רבוע אלכסוני.

החדר איננו גדול אבל גם לא צר, כליו פשוטים אבל נקיים. כל כלי החדר הם: שלחן עגול קטן מכוסה מפה מרוקמה ושלשת כסאות־עץ צהובים, ספה רכה, מטה רבודה, ארון בגדים, מלתחת וארון־ספרים קטן, אשר פנקסאות שונים ימלאו את שדרתו העליונה ועל גביהם רשומים: „אגודת בנות ציון", „מבקרות חולות", „תמחוי" ועוד.

לאט, לאט נשאה שפרה את עיניה ותבט אל רחל פעמים אחדות ותתנועע מעט ואחר החלה לספר:

ילידת ב. אנכי ויחידה הייתי לאבותי אשר אהבוני מאד. אבי חיים, היה בן הרב מעיר ה. ר' יצחק ז"ל, ואמי, חנה, בת הגביר אפרים ראזענבלום. שניהם היו טובי לב ושניהם היו חרדים למנהגי הדת, אך כי האירו פנים גם ל„השכלה" במדה מצומצמת. מסחר אבי היה בית־חרשת קטן למעשי ארג וממנו לחמו נמצא ברוחה ו„בשופי". מעוננו היה מרווח ונהדר והליכות ביתנו כהליכות בית אחד העשירים בב. בהיותי בת שבע שנים שכרו לי אבותי מורים טובים אשר למדוני לשון וספר. גם מורה עברי שכרו לי ללמדני קרוא עברית וכתבי הקדש. מורי אמרו עלי כי חוננתי בכשרונות נעלים ואנכי למדתי בשקידה ואעש חיל בלמודי, ובלמודי שפת עבר עוד הצטינתי שכם אחד על כל הלמודים האחרים. אבי אמר לשלחני לבית־ספר פרטי לנערות, אבל אבי זקני, הרב ממ. לא נתנהו עשות כזאת, לבל אצא לתרבות רעה חלילה, ואשתלם בלמודי בבית.

בהיותי בת עשר שנים מצאתי לי חבר בלמודי. אחד מקרובי משפחתי מצד אבי מת וישאר אחריו נער יתום כבן שתים עשרה שנה, ושמו יואל, ויחמלו עליו אבותי ויקחוהו לביתם לגדלו ולעשותו לאיש. הנער ההוא היה יפה תאר ונבון ויהי לי לחבר נאמן ונלמוד יחדו ונצחק יחדו. אך אבי לא נתנהו ללמוד עברית, באמרו כי „לשון הקודש" מסוכנת לנערים, כי תכנים בהם רוח כפירה ואפיקורסות, בעוד אשר לא הפריעהו מלמוד שפת המדינה וידיעות חול אחרות. אולם נפש הנער השקה גם בלמודי שפת עבר ואהי לי אנכי לעזר בהורותי אותו בסתר את הלמודים העברים, אשר למדני מורי העברי, גם נתתי לו בסתר ספרים עברים למקרא. והוא למד את הלמודים ההם בחשק נמרץ ויהי לי אסיר תודה על החסד הזה, ואנכי שבעתי רצון מאד ב„מעשה הטוב" הזה אשר אעשה לו. ובראותי כי עושה הוא, בעזרתי, חיל בלמודיו

העבוים שבעתי ענג וגיל אין קץ.—ונפשות שנינו נקשרו יחד ויחשב לי כאת ואנכי לו—כאחות.

בימים ההם ואני עוד ילדה צעירה כבת שלש עשרה שנה ועוד טרם אדע את האהבה מה היא ואהבתי את יואל היתה אהבה תמה ונקיה, אהבה בלי כל חשבון ובלי כל מחשבות על דבר העתיד... ידעתי אך כי נעימה היא לי חברת יואל, כי נעים לי להביט אל פניו היפים ואל עיניו השחורות ולשמוע את צלצול קולו הנעים בדברו וצחקו, וכי כל הנוגע לו כנוגע גם לי יחשב; וכאשר לא ישב על ידי רבו געגועי עליו.— ובימים ההם מת עלי אבי; ואז חזק עוד הקשר אשר בין שנינו. צרת נפשי קרבה אותי אליו יותר. אז היתה הפעם הראשונה אשר שפכתי דמעות לפניו והוא מחה אותן במטפחתו. ומה חזק עוד הקשר בינינו בעבור שנה אחת וגם אמי מתה ואהי ליתומה מאב ואם כמוהו!.. מכל שלשת הנפשות אשר אהבתי בחיים נשארה לי אך אחת... וכל רגשי אהבתי הצטמצמו אפוא באהבתי את הנפש האחת הזאת.—לא אוכל לתאר לך, רחל, עד כמה נקשרה אז נפשי בנפש יואל. אם עברה שעה אחת ולא ראיתיו לא ידעתי שלו בנפשי, וזכרון אבותי המתים עלה אז על לבי הרך ואבך ואתיפח. אך בהיותו על ידי שכחתי יגוני ואהי שמחה ומאֻשרת.

ובמות אבותי בא אבי זקני הרב ויקהנו לביתו, עירה מ. הכסף שנפל לי בירושה מאבותי הפקד למשמרת בבית אוצר הממשלה, ואנכי גרתי מני אז בבית אבי זקני יחדו את יואל, ותחת אשר בב. בעוד שהיו אבותי בחיים, נמנה יואל בין תופשי התורה ויבלה רוב עתותי היום בבית המדרש, הנה בבואו למ. לא היה כל משגיח עליו, כי אבי זקני היה יושב כל היום כלוא בחדר משכיתו ולא מש מתלמודו, ויהי יואל חפשי לנפשו לעשות כטוב בעיניו, ויעזוב את בית המדרש וישב כל היום על ידי ונעסק יחדו בלמודים. ואבי זקני לא היה מהרבנים הקנאים אשר כל דבר השכלה פגול להם, ונהפוך הוא כי אהב את ההשכלה ואת הספרות העברית החדשה, ולא הניא גם אותי וגם את יואל מעסוק בלמודי שפות ומקרא ספרי השכלה, ועוד התפאר בהשכלתנו לעיני בני עירו, ביחוד התפאר לעיניהם בידיעתי בשפת עבר וספרותה.

הימים ההם טובים היו לי ונעימים מאד. אנכי כבר חדלתי אז מהתאבל על מות אבותי ואתנחם בחברת יואל ובלמודים אשר למדנו

יחדו. ואבי זקני גם הוא התהלך עמי כאב רחמן. —

אבי זקני שכר למעננו מורה אחד והוא הקדים אותנו בלשון שפת המדינה, אשכנזית וצרפתית וביסודי המדעים השונים. ובכל הלמודים האלה עליתי במעלה על יואל ואצטין ממנו, וביהוד, בידיעת שפת עבר. אנכי כבר ידעתי אז כתוב ודבר צחות בשפת עבר כאחד הסופרים המהירים והוא לא הגיע למדרגה כזאת. כל הדבר הקשה ממנו הגיש אלי ובפתרי לו את שאלותיו הביט אלי ביראת הכבוד וגיל פנימי כאחד ויתגאה בי תמיד. והנני זוכר עוד את ענג נפשי בקראי לפניו, פעם בפעם, את הגיוני לבי בכתובים והוא לא מצא די מלים בפיו להלל את טוב טעמם וסגנונם.

כה עברו להן שנות מספר ואנכי הייתי לנערה בת תשע עשרה שנה והוא לעלם בן עשרים ואחת שנה — ועוד לא נתנו דין והשבון לנפשנו על היחס שבינינו ועל אדות עתידות שנינו בחיים. דמינו כי כה יהיה תמיד, תמיד. — אבל עד מהרה נפקחו עינינו...

באחד הימים בא יואל אל חדרי ופניו חורים כשיד ויקרא בחלחלה: התדעי, שפרה, כי בא שדכן להציע שדוך למעני —

אז חורו גם פני לפתע פתאם...

כמתעוררים מחלום ארוך היינו ברגעים ההם. אז היתה הפעם הראשונה אשר הרגשנו כי אוהבים אנחנו זה את זה לא כאח ואחות... אז היתה הפעם הראשונה אשר הכרנו ונדע את היחס האמתי שבינינו. ואז היתה גם הפעם הראשונה אשר החילותי לסבול יסורי האהבה. —

רגעים אחדים ישבנו דומם מבלי דבר דבר... ואחר התאוששתי ואקרא: „האנחנו?.." ומלים נעתקו מפי.

— לא, שפרה, לא! — קרא יואל בהשפילו עיניו ארצה ופניו אדמו מאד — לא נפרד זה מזה...

גם פני התאדמו ברגע ההוא מאד...

— לא נפרד זה מזה! — שב יואל לקרוא מתרגש ויחזק ביד ימיני. לא בפעם הראשונה החזיק אז יואל בידי. כמה פעמים התעלסנו יחד ונשק איש לרעהו ולא הרגשנו דבר; אך בהחזיקו בידי בפעם ההיא עבר רטט נעים בכל יצורי גוי וכל בשרי רעד...

— לא נפרד! — קראתי גם אני מתרגשת.

— אנכי אוהב אותך, שפרה, בכל לבי, בכל נפשי! — הוסיף יואל

לדבר ויעבר ידו על לחיו ועל ערפי בחבה עזה — ולא אוכל הפרד ממך.

— גם אנכי לא אראה חיים בלעדך — קראתי בהתרפקי עליו.
ואז נזכרתי את אשר ספר על דבר השדכן ואעצב.

— ומה ענה אבי־זקני את השדכן? — שאלתיו בחרדת נפש.

— הוא קראהו לבוא אליו להדר משכיתו להתיעץ בדבר ה„נכברות" — ענה יואל ופניו הוגו גם הם.

אבל עברו ימים אחרים ואבי זקני לא הזכיר את דבר השדכן ושדוכו ונשב למנוחתנו. — אז החלה תקופה חדשה בחיי. בלבי השוקט כל הימים התלקחה אז לבת האהבה ואהי לאחרת. עולם חדש נפתח אז לפני, עולם מלא אורה ועליצות קדש. את, רחל, עוד לא ידעת אהבת גבר ולא תוכלי לשוות לנגדך מושג נאמן מרגשי הלב הצעיר בהתלקח בו להבת האהבה. דמי העורקים יחלו לרתוח אז שבעתים, העצבים מלאים גרוי נעים, המוח מלא דמיונות מתוקים וחזיונות סשעשעים והלב — הלב ימס ויהי לים עונג ונועם, הלב הוזה וחולם חלומות אל־מות... בימים הראשונים אחרי „התגלות הלב" ההיא לא אכלתי ולא שתיתי כמעט. שבעה הייתי באשרי ולא חשתי כל רעבון בקרבי. לא יכלתי קרוא בספר כי מחשבותי היו נפוצות מאד, ובלילות לא נתתי שנת לעיני. רגשותי סערו אז בקרבי ומחשבותי רבו מאד. — בימים האחרים ההם דברתי את יואל רבות, רבות על אדות אהבתנו ועתידותינו. כמעט כל הימים לא מש מחדרי ונדבר ונתעלס. איזה מגדלים פורחים בנינו לנו אז ברות דמיוננו. איזה הררי תקוה שוינו לנגדנו אז...

אך לעתים עלו גם מחשבות פחד ודאגה על לבי: „פן לא תרצה אגודתנו בעיני אבי זקני? פן יאמר להפריד בינינו?"

אבל עברו ירחים אחדים ואין אבי־זקני מזכיר את דבר השדכן, וישכח הדבר מלבנו ויהי בעינינו כלא היה.

IV

שפרה הפסיקה בספורה ותדום רגעים אחדים. קרן־אור טפטפת ותעל אליה ותחלוף על פניה, ותעצם את עיניה רגע, ותהי כחולמת חלום־אשר...

שלש ואחת שנה — שבה שפרה לספור — נוכחתי לדעת

כי לא לשוא פחדתי. אחות היתה לאבי זקני בעיר ג., אלמנה מאיש־ז, ושמה שרה ניידיץ ולה בת, ושמה לאה, עלמה בת עשרים ושש שנה, לא יפה ולא מכוערה, טובת לב וסכלה גם יחד. והיא נתנה עינה ביואל, לבחר בו לחתן לבתה ובאחד הימים באה אלינו עירה כ. ותציע את ה„ענין" לפני אבי זקני ויהי לו הדבר לרצון מאד. —

אז החלו יסורי אהבתי... יואל היה נבוך ואנכי — נדהמה. כאובדי עצות היינו מבלי דעת איך להתקומם לרעה הגדולה הזאת.

— גלה לאבי זקני כי בי אותה נפשך! — אמרתי ליואל.

— אנכי לא אוכל לדבר כזאת באזניו — ענני בקול תחנונים — אנכי זר לו כמעט, „קרוב רחוק", ואוכל לחם חסד על שלחנו; ואת נכדתו, ואם ידע כי חשקה נפשך בי לא יאבה להפריד בינינו.

— טוב! — קראתי אז באמץ לב — אלכה ואגלה לו את לבי.

אמנם הכבוד הגדול אשר חלקתי לאבי־זקני, הדרת פניו והקדושה המרחפת על פניו הביאו מורך בלבי לדבר אתו ב„ענינים כאלה"; אבל האהבה מסכה בקרבי רוח גבורה ואתעודד ואבוא אל אבי זקני לחדר למודו. — הוא הסב את עיניו מן ה„גמרא" הפתוחה לפניו ויקרא אלי במאור פנים: „שבי, בתי, שבי! מה חפצת להגיד?"

— אבי זקני! — החילותי לגמגם בלשוני ופני אדמו מאד — האמת הדבר כי דודתי שרה באה לשדך את לאה בתה ליואל?

— כן, בתי! — ענני ויבט אלי בתמהון.

— אנכי... אוהבת... את יואל... קראתי בהפסקות ואורד עיני ארצה.

— את?.. אוהבת? — קרא אבי־זקני מתפלא וינע בראשו — לא לבת ישראל ישרה וצנועה כמוך לדבר כדברים האלה, לא, בתי! בת ישראל ישרה וצנועה לא תאהב איש זר, אף כי שאר בשרה הוא. בת ישראל אוהבת אך את בעלה, את בן־זוגה הנכרז למענה במרומים...

— ומי יאמר כי יואל איננו בן־זוגי מן השמים? — קראתי בקול רועד.

— לא. בתי! — קרא אבי־זקני בצחוק קל ויעבר את ידו על סנטרו בחבה — אוהב אנכי גם את יואל, אבל יודע אנכי כי עולה את עליו ברב וראויה לחתן טוב ממנו. אלפים שקל כסף יש לך לנדה ולך „שם טוב" מאד בכל הסביבה — ו„אם ירצה השם" אבחר למענך חתן מעולה ומצוין. אנכי אבקש גם „תכלית" למענך ויואל הוא עני ובלי כל מעמד". אנכי אבקש חתן למענך בבני העשירים, חתן אשר יתן גם

בּצדו נדה הגונה וגם יהי לו „מעמד טוב" בחיים.

אנכי הייתי כהלומה ורוחי סערה בקרבי מאד.

— זאת ועוד אחרת, בתי! — שב אבי-זקני לדבר בקול רך — בת שרה אחותי היא אמנם נערה טובה וישרה, אבל... אבל לא מבנות ה„דור החדש" וכבר עברו עליה עשרים ושש שנה ועוד לא נמצא גואל לה... עלינו אפוא לחמול עליה. יהי לה אפוא יואל לחתן ואת, בתי, עולה עליה ו„בעלנים" רבים ימצאו לך.

— אבל, אבי-זקני! — קראתי לאחרונה בקול בוכים — טוב לי יואל מכל החתנים שבעולם ואנחנו אוהבים זה את זה מאד.

— הנך צעירה לימים, בתי, ואת הסכנת בחברת יואל מימי ילדותך — שב לדבר — ולכן תדמי כי הוא הנבחר מכל החתנים. ולבי בטוח כי כאשר אך, אי"ה, תכירי חתן אחר ימצא הוא חן בעיניך והיית לו לאשה ואהבת אותו ושכחת את יואל; וגם יואל יהיה שבע רצון בחלקו, כי נערה טובה וישרה היא לאה.

אנכי לא עניתי דבר אך בכיתי...

— דעי לך, שפרה! — שב אבי-זקני לדבר וקולו היה כקול מצוה — כי כלה ונחרצה זאת מעמי ויואל יהיה לחתן לאה; ולכן אבקשך כי תחדלי מ„מעשי ילדותך" ולא תהיי למפגע לאשר לאה בת דודתך.

בלב נשבר ורוח הומיה עזבתי את חדר אבי-זקני ואבוא לחדרי ואבך הרבה מאד. „לוּ חיו אבותי — חלפה אז מחשבה בקרבי — לא באתני הצרה הזאת. המה שתו לב לצרת נפשי"; ואת יואל צוה אבי-זקני להתרחק מעלי מעתה וחדלנו גם מלמוד יחדו. — וביום המחרת נסע יואל את אבי-זקני ואת דודתי עירה ג. להתראות את הכלה ו„לכתוב תנאים". אני והוא לא יכלנו גם להועד יחדו בטרם יסע ולדבר אתו אף רגעים אחדים, כי אבי-זקני ודודתי ספרו, מיום האתמול עד רגעי הנסיעה, את כל צעדינו וישגיחו אלינו בשבע עינים. — ובשבתו בעגלה יחד את אבי-זקני ודודתי לנסוע לג. היו פניו חורים מאד ומבטיו היו עכורים ומפיצי זועה ויהי בעיני כשה לטבח יובל; ובלבי התלקחה אז אש יוקדת, אהבה, קנאה ושנאה עזה בדודתי ובתה התערבו יחד ויאכלוני בכל פה.

וכה עברו ימים אחדים ואנכי נהלכתי כצל ולבי מלא פחד ודאגה אך גם תקוה קלה... מי יודע אולי ימצא לו די און בלבו להגיד כי לא מצאה חן בעיניו?.. אבל תקותי לא נהיתה. אבי-זקני שב מג. לבדו

ובשורה בפיו כי היה יואל לחתן, והוא נשאר עוד אחרי התנאים בג.
לבלות שבועות אחדים בחברת הכלה.

רחל! התוכלי לשוות לנגדך גם מושג קל מיסורי נפשי בימים ההם? הרעיון כי נפרד יואל ממני והיה יהיה לאיש לאחרת נורא היה לי, נורא מאד, ולא יכלתי הסכן אתו כלל, וביחוד אכלתני קנאתי בלאה: „היא, הבתולה הזקנה, הסכלה והנבערה, היא תגזול את יואל מזרועותי? היא תתענג על נועם אהבתו? ואנכי? אנכי זרה אהיה לו מעתה?.." ואז נחמוני רגשות אחרים: „לא! הוא לא יאהבה, הוא לא יתן אהבתו לאחרת... הנשואין לא ימריצו את הלב לאהוב את אשר לא יוכל לאהוב". הרגשות האלה מסכו נטפי נחם בכוס יגוני; אבל גם רגשות אחרים רגשו אז בקרבי: „הוא אמר כי לא יפרד ממני עד עולם ולמה חלל את דברו? מדוע שמע בקולם? מדוע לא התנגד להם? למה לא נלחם בעד אהבתו? הכזאת יעשה אוהב נאמן?" — והרגשות ההם מררו את רוחי מאד והמה התגברו בקרבי מיום ליום ויחלו להכעיסני בו. — —

וכעבור שבועים ימים שב יואל מג. ופניו לא היו עוד חורים כביום נסעו. אמנם היה עוד עצוב רוח, ובכל זה לא הביעו מבטיו שברון־רוח כביום נסעו... המראה הזה הכאיב את לבי מאד. — ובהתבוננִי אליו וארא את שעון הזהב ושרשרת הזהב, אשר נתנו לו מאת הכלה לתשורה, התלוים לו בצלחת בגדו, וידמו בעיני כחצים שנונים..

אז מצאנו לנו רגעים אחדים לדבר יחדו.

— הנה כי כן היית לחתן! — קראתי אליו בלעג מר.

— כן! — ענני וישפל עיניו ארצה ויאדם מאד.

— „מזל טוב" לך! — קראתי בתקעי לו כפי וזרם דמעה פרץ מעיני. נורא היה לי הרגע ההוא, עד נצח לא אשכחהו. אנכי נשאתי את עיני הרטובות אליו, הבטתי אל תוך עיניו והן יבשות... חפצתי אז לפגוש רסיס דמעה אחד בעיניו, חפצתי לשמוע איזו אנחה יוצאת מקרב לבו; אבל כל דמעה לא נראתה בעיניו וכל אנחה לא פרצה מקרבו — — ובפעם הראשונה חשתי את עצמי נעלבה על ידו, נעלבה מאד... ורגשי כעס מלאו אז את לבי: „אך אבירי לב המה הגברים! — חלפה אז מחשבה מרה בקרבי — לבם איננו מסוגל לאהבה כלב האשה. המה אוהבים את עצמם הרבה יתר מאשר יאהבו את האחר..." וגאון

לבי התעורר אז בכל עוז: „אם הוא לא יבכה, חשבתי אז, לא אבך גם אני. אם הוא יוכל לחיות בלעדי אוכל גם אני לחיות בלעדו".

— אך מוג לב ועגאיסט היה אהובך! — קראה רחל מתרגזת — ואנכי הייתי מתעבת איש אשר כזה לו גם אהבתיו מקודם אהבה עזה כמות.

— גם אנכי חשבתי אז כזאת ואחלט לעקור את אהבתו מלבי ויהי מה — שבה שפרה לדבר — אבל לבי לא שמע להחלטתי: האהבה אשר מימי הילדות מוצאה לא נתנה להעקר מלב מסוגל לאהבה. ולבי לא חדל אפוא מאהוב... אנכי התאמצתי אז להתרחק מיואל ככל אשר יכלתי, ויש אשר עברו ימים רצופים ולא ראיתי את פניו כמעט. אבל כל זה היה ללא הועיל... וקנאתי בלאה מעבר אחד, וקרת־רוחו אלי, מעת היותו לחתן, מעבר השני, ערכו תפתה בלבי ואהבתי אותו עוד גברה בקרבי מיום ליום. דמיתי כי להט אהבתי וקנאתי יכלני מנפש עד בשר.

ודודתי ידעה את היחס אשר ביני ובין יואל ותקדם את זמן החתונה בכל האפשר.

נפלא הוא כי בימים ההם התגנבו עוד לפעמים תקוות טובות בלבי, כי עוד יוכל המצב הזה להשתנות לטובה... ויש אשר היו התקוות מוזרות מאד, עד כי אבוש כמעט מהעלותן על דל שפתי. יש אשר קויתי כי יתן ה' דעה טובה ורחמנות עלי בלב אבי זקני והתיר את הקשר בין יואל ולאה ושב לחבר את הנפרדים בזרוע, או כי... תמות לאה לפתע פתאם —. אמנם ידעתי כי חפץ לבי זה רע מאד וחוטאת אנכי לה' ולאנשים בהתפללי אל אסון לאה והיא נזינגה אשמה במאומה; אבל יש אשר יחטא הלב גם נגד הכרתנו המוסרית, ואין אנחנו יכולים להניאו מחטוא.

אבל כל אשר קרב זמן החתונה לבוא מעטו תקוותי ולאט, לאט ספו תמו מקרבי כלה... הימים ההם היו הנוראים בכל ימי חיי. צעירה הייתי אז ומלאה כח עלומים וחום וצרת נפשי גם היא היתה מלאה עלומים וחום.— במשך שבועות אחדים כחשתי ואדל ופני רזו ויהיו רעים מאד. אין קצה לדמעות הרבות אשר שפכתי אז באין רואה ויודע. ביחוד הרביתי לבכות בלילות, עד כי יש אשר נדמה לי כי כל החדר מלא דמעות וכל העולם היה לים דמעה ואני שוחה בים הזה וצוללת מטה, מטה...

ואז בא השבוע האחרון שלפני חתונת יואל... ואני זוכרת עוד את אחד הימים ההם, בשבתי בכה בודדה ועצובה בחדרי והנה נפתחה הדלת ויואל בא החדרה. הוא קרב אלי ויעמוד דומם על ידי. אנכי השפלתי

עיני להביט ארצה, אך מבעד לאשמורות עיני המורדות העיפותי אליו מבטי־חרש אחדים וארא והנה פניו שבו ויחורו ומבטיו שבו ויהיו עכורים ומפיצי זועה כביום נסעו לג. אל התנאים — ואיזה רגשי חמלה התעוררו אז בקרבי למראהו...

— ידעתי, שפרה! — קרא אלי אחרי דומית רגעים אחדים — כי מעת היותי לחתן החילות להתרחק מעלי. הנני רואה כי תתחמקי ממני תמיד, כי נהפך לבך לשנוא אותי...

— לשנוא? — קראתי בתוכחת מוסר ודמעות נצבו בעפעפי עיני — התוכל להאמין כי אשנא אותך?...

— כי תכעסי עלי — מהר לתקן את דבריו וקולו הביע כאב פנימי. אנכי התשיתי.

— את תדמי — הוכיח לדבר בקול רועד — כי כבר הדלתי מאהבך וכי שבע־רצון אני בחלקי; אבל תשגי מאד, שפרה! עוד לא חדלתי מאהבך, ואני אחד מחללי האהבה ואֻמלל בחיים. —

נחומי נכמרו עליו מאד, ובכל זאת חשתי ברגע ההוא כי רוח לי מעט ועקת לבי הוקלה... „אכן נחפזתי להוציא עליו מִשְׁפָּט מעוקל" חלפה אז מחשבה במוחי „הוא לא נתן את אהבת־לבו להבתולה הזקנה והסכלה"; ואולם התגברתי אליו ואקרא: „אנכי לא אחפוץ בצרתך חלילה, ואני מברכת אותך כי תראה חיים טובים את האשה אשר בחרת לך".

— שפרה! — קרא כמתחנן ורסיסי דמעה נראו בעפעפי עיניו — למה תפלחי את לבי בדבריך הקשים? האנכי בחרתי בה? המה... המה הכריחוני... המה הפרידו בינינו בזרוע... אבל אנכי אאהבך כאז כן עתה. — —

דבריו ההם צללו אז בעיני כצלצלי קסם וישפכו זרמי ענג אל לבי וכמו הייתי אז לאחרת וכל רגשי כעסי על יואל והתמרמרותי אל „רפיוני" חלפו מקרבי ברגע אחד ואתנפל אל זרועותיו ואבך בקול: „כן, יואל, יודעת אני את לבך... יודעת אני... המה הפרידו בינינו בזרוע... אנחנו שנינו קרבנות אֻמללים"...

— כן! — קרא מתרגש בהבקו אותי אל לבו בחום — אנחנו שנינו „יתומים" עזובים וחלשים... והמה הזקים ממנו. —

ואז בכיתי הרבה מאד והוא מחה דמעותי במטפחתו ויתחנן לפני

לתת פוגת לבת עיני, כי „אין עצה נגד ההכרח" וכל החיים מלאים גזל משפט וצרה — ועל ההלש תמיד להכנע ברומיה לפני ההכרח הגבור ממנו... ודבריו עוד עוררוני לבכות ביתר שאת. — כשעה שלמה ישבתי דוממה ולא דברתי דבר, אך אחרי כן קראתי אליו: „ובכל זאת, יואל, אל תשנא את לאה והיא איננה אשמה במאומה". — היצאו הדברים ההם מעמקי לבי או אך מן השפה ולחוין? זאת לא אזכור עתה. והוא לא ענה מאומה, אך פניו העידו בו כי דברי ההם הגדילו עוד את ערכי בעיניו.

וימים אחדים עברו ויום החתונה בא בא. היום ההוא נורא היה לי מאד. מה חפצתי אז לפול למשכב למען אשר לא אצטרך לקחת חלק בחג חרבן־חיי; אבל אנכי לא חליתי ועוד נאנסתי לעסוק בכל ההכנות אשר נעשו להחתונה, וגם נסעתי יחד את אבי זקני ויואל ויתר קרובי משפחתנו לעיר ג. אל החתונה.

לא אנסה את כחי כלל לתאר לך, רחל, את הלך נפשי ורגשותי בעת החתונה. רגשות כאלה לא נתנו להמסר במלים. רגשות כאלה אי־אפשר להבין ולדעת כי אם להרגיש.

לאה ואמה הביטו אלי בעין צרה. זאת הכרתי בחוות פניהם ובמבטי עיניהם, ואנכי התאמצתי ככל אשר יכלתי לבלי הפגש את יואל. — בהביטי אל לאה בעמדה על יד יואל תחת החופה ובשבתה אחרי כן על ידו אל שלחן הממתקים להטה איש קנאתי את לבי מאד. כמפלצת איומה נחשבה לי, ואני זוכרת כי התאמצתי לכוותה בלבי ולהביט אליה בשאט בנפש... וכצל נהלכתי בין כל ה„מחותנים" וה„מחותנות", לא יצאתי במחול ולא טעמתי אל פי מאומה, ביחוד התאמצתי לברוח מהמנגנים. המנגינות זרו מלח על פצעי ותכאבנה לנפשי מאד, הן הרגיזו את עצבי ותפתחנה מקור דמעה בלבי. — מה חפצתי אז לברוח מהמקום הנורא ההוא ולמהר לשוב למו. מה ארכה לי אז העת! —

רחל מחתה במטפחתה את דמעות עיניה, אשר שטפו על לחייה באין מעצור.

— הלא אמרתי לך, רחל! — קראה המספרת — כי דברי ימי מלאים עצב ותמרורים רבים. ואמנם אז לא הייתי עוד את אשר הנני כיום. אז לא בזיתי עוד את החיים הרגילים בלבי. לבי היה מלא אז תשוקה עזה להיים ההם ובהגזל יואל מזרועתי דמיתי כי חשך העולם בעדי והיי ספו. תמו עד נצח. — —

— כן, כן, שפרה! — קראה רחל מתרגשת ובעינים רטובות — דברי ימיך מלאים המרורים רבים, ואנכי לא שערתי כזאת.

גם בעפעפי שפרה נראו רסיסי דמעה אשר התנוצצו לנגה השמש אשר לעבר פניה ויהיו כנטפי מרגליות.

ורוח חרישית נשבה מן החוץ ותהיה כאנחה עמוקה ומרה...

רגעים אחדים שררה דומיה בחדר ואחר שבה שפרה לספר:

החתונה עברה ואנכי שבתי יחד את אבי זקני וקרובנו למ. ואז, אני זוכרת, החלו רגשי כעס וחמה על יואל למלא את לבי: „הוא מוג־לב ועגאָיסט. לו אהבני בה במדה שאני אוהבת אותו, כי עתה לא היתה כזאת"...

— הידע אבי־זקנך את צרת נפשך אז? — שסעה רחל את דבריה בעז ולתה.

— הוא ידע מעט — ענתה שפרה — אבל נחם את נפשו, כי זאת אך „התרגשות הילדות" והזמן ישכיח את זכרון יואל מלבי וידבר אלי דברי נחומים לעתים: „עוד תראי, בתי, איזה חתן אבחר למענך ואי"ה תהיי מאֻשרת מאד". ואמנם כעבור זמן קצר החל לבחור חתנים למעני, שדכנים שונים החלו לדפוק אז על דלתי בית אבי־זקני ויציעו שדוכים שונים לפני ואנכי לא שמתי לב להם ולדבריהם כאלו לא בי ידובר ואין אני נוגעת בדבר מאומה.

פצע לבי לא החל להרפא ואנכי כבר הכרתי כי לא ירפא לעולם... אך הלהבת אשר בלבי עוממה מעט, תוגתי לא כערה עוד כמלפנים ותהי להוגה עמוקה וחרישית אבל — נצחית...

כעבור שבועות אחדים הייתי לכלה. השדכן לא מצא די מלים בפיו להתהלות החתן ויחש אבותיו, רב עשרו וטוב לבו, ואבי־זקני שמח ויודה לה' על ה„שדוך ההגון" הזה מאד, מאד. הוא הרבה לתאר לפני מעלותיו הרבות, כי בן־גבירים הוא והוריו נותנים לו שלשת אלפים שקל לנדה, ואחרי החתונה יכוננו לו עסק טוב, והוא בחור ישר וצנוע וטוב לב; ואנכי שמעתי את דבריהם בקרת־רוח ונפש שוקטת כאלו אחת היא לי אם זה יהיה לחתן לי אם זה. „עלומי כבר מתו, חשבתי אז בלבי, ואחת היא לי באיזה קבר תקברום". — שם החתן היה נפתלי ראזבערג ושם עיר מגורו — וו. ובבואו למ. בחברת אביו — אמו כבר מתה — לראות את פני לא התרגש לבי מאומה. קרח נורא כסה אז את לבי; אם כי

בקרבו פנימה יקדה אש. — אנחנו נועדנו שנינו לחדר אחד ל„ראיון" הנהוג. אנכי הבטתי ישר בפניו כאשר יביט האיש בפסל אלם והוא הוריד עיניו ארצה ויתאדם. פניו הביעו טוב לב אבל גם סכלות. הוא היה קצר קומה, פניו היו לבנים, אבל בלי כל חוט חן, עיניו היו כעיני החתול ושפתיו וזקנו היו צהובים מעט. איזה רגש חמלה התעורר בקרבי למראהו: „צר לי על האיש הישר הזה כי יסבול הרבה בגללי ואנכי הן לא אאהבהו וחייו יהיו מרים מאד"; אך כרגע התעורר רגש תלונה בקרבי: „למה יתפרץ האיש הזה לרשות שאינה שלו? ולבי הן כבר נתון לאחר". — הוספתי להתבונן אליו מכף רגלו ועד קדקדו והוא ישב ממולי כנבוך ומלים נעתקו מפיו. אך כעבור רבע שעה לשבתו עמדי התעורר לדבר מה וישאלני איזו שאלות מקוטעות ואנכי עניתיו תשובות מקוטעות וכל שיחה ארוכה לא התפתחה בינינו. — אחרי ה„ראיון" שאלני אבי־זקני: „המצא החתן חן בעיניך, בתי?" „למה לך לשאל את פי?" עניתיו בתלונה מסותרה, „עשה כטוב בעיניך".

ואז נכתבו ה„תנאים". וכאשר הגיע לאזני קול נפוץ כלי החרס וקריאות ה„מז"ט!" התעוררו בקרבי רגשות חדשים אשר לא ידעתים לפני זה: „האנכי אהי לאשה לאיש אשר לא אאהבהו? מה נורא הוא להאהב מאיש אשר נתעבהו!.." ונפשי מרה לי אז על חפשי הנגזל ממני... מה חפצתי אז לשבת פנויה כל ימי חיי, להתבודד בחדרי יום ולילה ולהתאבל לבדי תמיד, תמיד. —

ימים אחדים אחרי התנאים התמהמה עוד אצלינו וארא כי אוהב הוא אותי אהבה תמה, עזה ולוהטת ואנוד לו מאד. אנכי לא יכלתי השב אהבה אל חיקו. ראיתי כי כורע הוא לפני „ממש כעבד" ואבזהו בלבי עוד ביתר שאת. אנכי התרחקתי ממנו בכל אשר יכלתי; וכבר החילותי להכיר אז יסורי אהבתו, אבל לא יכלתי להיטיב. —

ואז לא עבר רגע אשר לא חשבתי על אדות יואל. הדעת כי נתון הוא עתה לזרה והוא הי עמה חיי אישות הרתיחה את כל דמי בקרבי... לא היה דבר נורא לנפשי מאשר לשוות לנגדי בדמיוני את אותות החבה אשר יראה יואל לרעיתו... „האמנם לא חדל עוד מאהבני?" שאלתי אז את נפשי בלי הרף „היחשוב עוד על אדותי? מי יודע?" השפק הזה מרר את רוחי מאד.

חתני נסע מאתנו ויחל לשלוח אלי מכתבי אהבה ארוכים

אשר היו לי לגעל נפש ואשרוף אותם באש בכל פעם; ואנכי עניתיו בקצרה ובדברים פשוטים בסגנון מכתבי מסחר. הוא שלח אלי עדיים לתשורות ואנכי לא שתים עלי ויהיו לי למשא.

לחג הסכות נקרא מטעם אבי־זקני לבוא לביתנו ויתמהמה אצלינו שבועות אחדים. הוא לא סר אז מעלי וירבה להראות לי אותות חבה אשר לא יכלתי נשוא אותם ואתנגד לו ולא נתתיו לנגוע בי... ואכר כי עינויי נפשו רבו מאד. — פעם אחת שאלני בעצב: „האם לא תאהביני, שפרה?"

— לא! — עניתיו בעז־רוח.

ויהי כהלום רעם ברגע ההוא. בראשונה הכני לבי על תשובתי הקשה; אבל כרגע נתתי אל לבי כי היטבתי לענות: „למה לי להשלות נפשו בשוא? למה יאמר אחרי כן כי גנבתי את לבו? ידע את האמת ויחדל מעלי". — ימים אחדים עברו אז ולא דבר אתי דבר. אולם אחרי כן לא התאפק וישאלני: „הגידי לי, שפרה, מדוע לא תאהביני? ואנכי הן אוהב אותך בכל לבי ונפשי!" ודמעות נצבו בעפעפי עיניו. ולבי נשבר בקרבי לענות האמלל הזה; אבל היכלתי לסבב את נפשו בכחש? עניתי לו בקרת רוח: „יען כי לא אאהבך!"

— איזה חסרון מצאת בי, שפרה? — שב לחנן קולו.

— לא מצאתי בך כל חסרון אבל לא אאהבך — עניתיו שנית.

— אקוה כי כאשר תוסיפי להכירני תאהביני, שפרה! — קרא כמנחם את נפשו.

פני רחל הביעו ברגע הזה בוז ושאט בנפש.

— הנה כי כן אמרת לו בדברים ברורים כי לא תאהביהו — קראה ותעקם את שפתיה — ובכל זאת לא הרפה ממך. מה נבזה הוא הדבר הזה!...

— כן, נבזה מאד! — הסכימה שפרה — אבל לא תדעי את עצמת האהבה המעורת גם עיני פקחים ומה גם עיני תמים וסכל כנפתלי. אנכי אמרתי אליו אז בתלונה: „אבל למה זה, נפתלי, תרדוף אחרי? האם לא תמצא לך נערה אחרת לכלה אשר תשיב אהבה אל חיקך?

— לא! לא! — קרא ברגש ויבך — עלמה נפלאה כמוך לא אמצא בכל העולם.

אמנם הראיתי אותו קשה, רחל, ומדי זכרי את גורל האמלל הזה הזה ואת אשר סבל, ועוד יסבול גם עתה, בגללי יבך לבי בקרבי הרבה

בכי, אף כי האלהים יודע את בר לבבי. אחרים אולי יאשימוני כי קשת־לב אנכי ואכזריה. אולי הייתי כזאת. האהבה הצולחה מרככת את הלב והאהבה האמוּלה — מקשה אותו להיות לאבן.—

V

כעבור ירחים אחדים באתי את נפתלי בברית הנשואין. — גם יואל ורעיתו באו לחג נשואי. אך רגעים מעטים דברתי את יואל, כי לאה ואמה ספרו את צעדינו וישגיחו אלינו בעיני חשד; אבל מדבריו המעטים הכרתי לדעת כי איננו מאֻשר... ההכרה הזאת היתה נחומים לנפשי... ואז התעורר בלבי גם רגשי חמלה על לאה. בלי ספק גם היא סובלת כנפתלי. — „מה רבו התהפוכות בחיי בני האדם!" השבתי אז „הן כל ארבעת הנפשות האל יכלו להיות מאֻשרות לו אך מצא מין את מינו, לו חוברו זה לזו בארח ישר וטבעי".

ומה היו נשואי בעיני? כמאסר נורא מאד... אנכי הייּשבתי על כסא הכלה, הובלתי לחופה, יצאתי ב„מחול הבּשר" — ולא ידעתי נפשי...

ומעת אשר היה נפתלי לבעל לי לא התנגדתי עוד לאותות אהבתו... מסרתי את גוי בידו לעשות בו כטוב בעיניו ולמלא כל מאוייו — אבל נפשי? התוכלי לשוות לך, רחל, מושג נאמן מענויי נפשי בימים ההם ובימים שאחרי כן, כמעט כל אותן השנים שחייתי עם בעלי חיי אישות? כדבר „הפקר" הייתי לבעלי, כנפש שאין לה תובעים — וכן הייתי גם בעיני... הוא התענג על נועם עלומי כנפשו שבעו — ואנכי כבול־עץ, כפסל אלם הייתי לנגדו.

פני שפרה כּסו ברגע הזה אֹדם רב, גם רחל התאדמה ותשפל עיניה ארצה.—

האמיני לי, רחל, כי מדי זכרי את אשר נשאתי אז ובכל הימים הרבים ההם אמלא רגשי בוז לנפשי ולכל בנות גילי. בוז? לא! לא יבוזו להליץ כי יהיה למרמס, אבל נדה אני לכל מיננו. אך האשה תוכל להשפל כה עד עפר... אך כבוד האשה יוכל לרדת כה מטה... לא אדע, אולי אם היו יודעים הגברים מה היא בעיני האשה החבה השנואה אשר יראו לה, כי עתה אולי חדלו ממנה. חדלו? הן אנכי אמרתי לו עוד לפני הנשואין כי אינני אוהבת אותו ולמה לא חדל מעלי?

למה גזל את עלומי והפשי ביד הזקה? איש כי יגזול כסף וזהב ובוז יבוזו לו ואם יבוא איש ויגזול נפש, עלומים וחופש -- אין פוצה פה כנגדו. מה זר הוא הדבר! — ואנכי לא התנגדתי לגזלתו — אנכי לא תבעתי את עלבוני, אנכי סבלתי בדומיה כרבות מאחיותינו העבריות. סבלנות גדולה כזאת לא תמצא בקרב בנות העמים האחרים. כגורל ישראל בעמים כן גורלנו בקרב הגברים ואנחנו נסבולה. —

הוא אהבני כנפשו, ולמרות קרת־רוחי אליו התהלך עמדי באהבה גדולה ורחמים אין קץ, הוא נשאני „ממש" על זרועותיו כאשר ישאו את הילד — ואהבתו זאת עוד הציקה לי ביתר שאת. מה מאד חפצתי אז כי יחדל גם הוא מאהבני. לו היתה כזאת כי עתה שלוה נפשי, כי עתה לא הציקני מוסר לבי; אבל כל אשר התרחקתי ממנו התקרב הוא אלי וכל אשר התקרב אלי גדלה עקת לבי: „הן טוב הוא לי נפתלי ונפש עדינה לו וראוי הוא להאהב, ומדוע לא אשיב אהבה אל חיקו?"... בימים הראשונים היה שקוע בחבתו ויהי כשכור מיין תאותו עד כי שגה לחשוב כי אתו הנצחון — אבל בקרב הימים התעורר מתרדמת שכרונו ואז — אז נוכח לדעת כי עוד רחוק הוא הנצחון ממנו... ואכר כי יסורי נפשו רבו מאד — פעמים רבות שמעתי אנהותיו ותקרענה לבי לקרעים. —

— שפרה! — קרא אלי פעם אחת בהתעטף עליו נפשו והדמעות נראו בעיניו — מדוע לא תאהביני? הלא יקרה את לי מחיי וגם את נפשי נתתי כפרך. —

הפעם לא עניתיו עוד קשה. לא אמרתי לו כי אינני אוהבת אותו; אבל גם לא כזבתי לו לאמר את ההפך ואסבב את השיחה לענין אחר. —

וכה עברו שבועות וירחים וחיי היו מרים וריקים מאד. חיי עברו עלי בבדידות ועצבון נורא. מעת הגזל יואל ממני לא קראתי כמעט בכל ספר; ואחרי חתונתי שבתי לספרי ואמצא בם מעט נחומים. אבל הקריאה עוד עוררה לפעמים את עצבי ביתר שאת ותהי לי לעתים למשא. — יש אשר נסיתי אז לשפוך לבי בספר ולהעלות את זכרונותי ורגשותי עלי גליון; אבל גם העבודה הזאת לא שובבה את רוחי ובגבור עלי עצבוני השלכתי את רשימות זכרונותי ורגשותי אל האח... את נפתלי דברתי אך מעט, ובאמת לא היה לי כל ענין לדבר עמדו על אדותו, במסחרו לא התערבתי ובעניני ספרות ומדע ודברי העולם היה גבער וריק. —

כעבור חצי שנה אחרי חתונתי האמולה בא יואל לרגלי מסחרו

עירה וו. ויבוא לבקרני. בראותי אותו נפעמתי מאד ולבבי סער בקרבי סער גדול... הוא נפל על צוארי וישק לי ודמי רתחו בקרבי בכל עז. אישי לא היה אז בבית. הוא שאלני: „מה שלומך, שפרה?" ותחת לענותו דבר נצבו דמעות בעיני... הבטתי בפניו הוא והנה הם מביעים מנוחה ושקט. „ומה שלומך אתה?" שאלתיו בקול רפה.

— שלום גם לי גם לרעיתי — השיב בקרת־רוח — היא דרשה בשלומך.

אנכי התאדמתי מאד ואשפל עיני ארצה.

— מאד אשמח לדעת כי טוב לך וכי שבע רצון אתה בחייך — אמרתי אליו במאור פנים. כזאת אמרתי לו, אבל מה חשב לבי ברגעים ההם? האוכל לתאר לך, רהל, את אשר עבר בלבי אז? לבי היה אז כשדה קטל, רגשות רבים התעלפו ורבים צעקו מרה מעצמת הכאב... הלב היה אז נעלב מאד... הגברים לא יוכלו לדעת תמרורי עלבון־לב כזה... דבריו צללו באזני כלעג נורא, לעג לכל כבוד האדם, לכל רגשי הלב, קצפי וקנאתי אבלוני אז באלפי פיות. — — ואז לא נראתה עוד כל דמעה בעיני. רגשי כבודי וגאוני התעוררו אז בלבי בכל עוז ואקרא אליו: „גם לי שלום. אישי הוא יקר רוח וטוב לב והוא מתהלך עמדי באהבה רבה", וכמדומני, כי ברגע ההוא חלף איזה צחוק קל על פניו. — רגעים אחדים ישבנו דומם, ואחר הניח ידו האחת על שכמי ובשנית לחץ את כפי ויפתח שפתיו לדבר דבר; אבל אנכי מהרתי ואחלץ את כפי מכפו ואסר ידו מעל שכמי ואקרא: „לא נאוה, יואל! לך אשה ואנכי אשת איש". — וברגע ההוא בא אישי הביתה. ממנו לא נכחד דבר אהבתנו לפנים, וכמובן, לא שמח לקראת האורח הזה, ובכל זאת קדם את פניו באהבה גלויה.

ימים אחדים עשה יואל בוו. ואנכי הכרתי בבעלי כי כנגע נראה לו יואל בביתו, ומאד נפלאתי אז כי המעיט אז בעלי, בימים האחרים ההם, לשבת בבית, תחת אשר דמיתי כי יהיה ההפך. ואולם גם אנכי התאמצתי אז להתרחק מיואל בכל אשר היתה לאל ידי. — בלילות ההם בכיתי הרבה מאד... „הוא כבר שכחני" המו רגשותי אז „הוא אוהב אותה. אכן זאת היא אהבת הגברים!"...

אבל נפלא הוא כי אחרי הפגישה ההיא עוד גברה בקרבי אהבתי את יואל, להבת לבי אשר עוממה מעט שבה ותתלקח בקרבי בכל עזו...

שויתי תמונתו לנגדי בכל רגע ומה נחמדה היתה לי: אבל איזו אש זרה הציתה בקרבי!... לא אדע איזה רגשות גברו אז בקרבי יותר: אם רגשי אהבתי את יואל אם רגשי קנאתי בלאה... אבל הן לולא אהבתי כי עתה לא גדלה קנאתי. —

ובנסעו, אני זוכרת, התאמצתי להאיר פני לאישי ולדבר אליו רכות ואחל לפתות את לבי: „הלא ראוי הוא לאהבה! הוא טוב לב מאד, רב יתר מיואל, וגם איננו רע המראה"... ואישי הרגיש את השנוי הזה לטוב ויהי מאֻשר מאד... אבל בלבי ידעתי כי מִשְׁלה הוא את נפשו בשוא... כי בלבי לא היה כל מקום לרגשי אהבה חדשה. — ואז עברו ירחים אחדים וארבה לחשוב על אדות יואל — אבל התאמצתי לגרש מלבי את זכרון הפגישה האיומה... דמיתי אז כי היה יואל לאחר, ואנכי העליתי על לבי אך את זכר יואל הראשון, יואל שלפני החתונה. —

בקרב הימים ראיתי כי לא אוכל נשוא את ריקות חיי ומרירותם ואבקש לי איזה עבודה וענין לענות בם ולהטריד את נפשי בהם. אז שבתי לקרוא בספרים; אבל חדלתי מקרוא בספרי השפות החיות ואקרא אך בספרי שפת עבר. החיים ההומים והרועשים אשר בספרות החיות הרעישו את עצבי מאד ויגדילו את יגוני וגעגועי על החיים שאבדו לי, ואבחר לקרוא בספרות מתה. בה מצאתי נחומים לנפשי. בה מצאתי אך זכרונות חיי קדומים, שקט ומות, קברים ומצבות... וביחוד בחרתי לקרוא בספרות העתיקה ושל ימי הבינים. הספרים ההם השכיחוני לעתים את החיים ההוים, מנעמיהם ותמרוריהם גם יחד. הרבה, הרבה קראתי בימים ההם עד כי הייתי לבקיאה בספרות ישראל מימים עברו; ועוד לא הסתפקתי בזה, כי התעוררה אז בלבי התשוקה להגות גם בספרות התלמוד והמדרש ואשכור לי אז מורה אחד, מתופשי התורה, וילמדני מדרש ו„עין יעקב" — ונפשי מלאה שקט ומנוחת נועם. הספרות ההיא החלה לישן לאט, לאט את רגשי לבי ורחשי החיים ואהי כמעט לנזירה ומבטת בבוז אל החיים הרגילים.

כה עברו עלי כשנה וחצי — אז באו שנוים בהלך נפשי והליכות חיי. שמי יצא לשם בעיר וו. כבקיאה בספרות העברית וכהוגה דעות על דבר עמנו וספרותו, ויחלו משכילי וו. לבקרני בביתי ולהתרועע עמדי, ונשתעשע יחדו בעניני ספרות, בשיחות מדעיות ובוכוחים על דבר גורל ישראל ומחסוריו, יעודיו ותקוותיו. ובימים ההם, כאשר לא נעלם גם ממך, רחל! התגברה התנועה הלאומית בקרב בני ישראל, ורבים מבני

הנעורים החלו לחלום על דבר שיבת ציון ותחית עם ישראל, ורוב משכילי יו. נסחפו גם הם בזרם התנועה הזאת וירבו לעורר את רגש הלאומיות בקרב אחיהם, ובהאספם לביתי הרבו לדבר נכבדות על דבר התנועה החדשה במחנה ישראל ותוצאותיה הטובות לעמנו בעתיד; מובן מאליו, כי החלומות הנעימים האלה של „ישראל הצעיר" לקחו את לבי מאד, מאד, וגם בלבי התעוררה התשוקה לעבוד לטובת הדעה הלאומית הציונית. הכרתי אז בלבי, כי טוב לעבוד למען עמנו מאשר לשבת בטל ולחשוב על אדותיו, וגם לנפשי טוב אשר אעסוק באיזו עבודה כללית מאשר אשבה כלואה בביתי ואתבודד במועדי, בקריאה ומחשבה. ומבייני הלאומיים מצדם עוררוני גם הם לצאת לעזרתם, בתקותם, כי בתשכלתי וידיעתי את רוח עמנו וספרותו יכול אוכל לפעול רבות לטובת הענין הלאומי, וביחוד יכול אוכל להשפיע מרוחי על הנשים, לעורר בקרבן את האהבה לעמנו וארצנו ולמשוך אותן אחרי העבודה הלאומית.

ואז יצאתי מתוך ד' אמותי, מחוג חיי הצרים, חיי־הספר, ואבוא אל שוק החיים ואתערב בחיי החברה ואחל לפעול ולעשות. בימים ההם נורע הגרעין הראשון של עבודת הכלל, אשר אני עסוקה בה יום ולילה מעת בואי ל N עד היום. עתה, כמובן, חפשה אני לנפשי לעשות כטוב בעיני ויש יכולת בידי להקדיש את כל חיי לעבורה הלאומית; לא כן אז, הפשי לא היה כולו בידי, והאסורים אשר על ידי, חובותי לביתי ודעת הקהל אשר סביבותי לא נתנוני להתמכר כולי לעבודתי הכללית; אבל עבדתי ככל אשר היתה לאל ידי והעבודה היתה חביבה עלי מאד. החיים ההם, חיי עבודה למען הכלל, להרחבת הדעה הציונית בקרב העם, היו לי לנחומים משיבי נפש תחת החיים הפרטיים שאבדו לי. — ולשמחתי ראיתי כי פעולתי איננה לריק, כי עוררתי רבות מבנות עמנו בוו. להתאגד יחדו לעבודת הלאום, ללמוד וללמד דעת שפתנו, דברי ימינו וספרותנו, ולעזור בחומר ורוח לאחינו האכרים בארץ ישראל, והתנועה הזאת התגברה על ידי בקרב אחיותי בוו. מיום ליום.

פעמים רבות נשאתי מדברותי בדבר הלאומיות ודברי ימי ישראל באספות נשים ועלמות, וגם גברים באו לשמוע את דרשותי, ומכל עברים נזרו לי תהלות ותשבחות — והן עוד חזקו את רוחי בעבודתי הכללית. —

ועבודתי הלאומית הביאתני לעסוק גם ביתר עניני הכלל, גם בבתי הועד המקומיים, גם בעזרת אנשים פרטיים, נגועי אלהים ודורשי עזרה,

וכל פעולותי אלה השביעוני רצון ותנחמוני מיגוני.

אישי אמנם הביט בעין צרה אל דרכי חיי החדשים. הוא לא יכול להיות שבע רצון בהתרחקי מענייני הבית ובהקדישי את עצמי לעבודת הכלל. ובקרב עמנו עוד לא הסכינו למחזות כאלה, כאשר אמרתי לך זה פעמים רבות; אבל בהיות בעלי רך לב וטוב המזג מטבעו לא הפריעני מעבודתי, וייש עוד אשר התענג לראות כי סרה רוח עצבוני מקרבי והנני שלוה ושבעת רצון. —

אבל אז בא הטבע ויפריעני מעבודתי וימריצני לשוב לאהלי פנימה... אנכי הכרתי פתאם כי עוד מעט והייתי — לאֵם... ההכרה הזאת הולידה בקרבי רגשות חדשים לא ידעתים עד כה... יש אשר הצטערתי על השנוי הזה, בהיותו בעיני כמאסר הדש לחפשי, ככבל נוסף על הכבלים אשר אוסרה בם נפשי; אבל גם איזה רגש נעים לא ידעתי אכנהו התעורר בקרבי למחשבה כי אהיה לאֵם... הרגש הזה הוא יליד הטבע שאין להתנגד לו. — ונפלא הוא כי לרגלי השנוי ההוא החילותי להתקרב לאישי ולהאיר פני אליו, ולא עורר עוד בקרבי געל נפש בחבתו — אם אמנם כי אהב לא אהבתיו גם אז — וייש אשר נחשבה לי חבתו כראויה להיות... אז נאנסתי להמעיט בעבודתי הכללית ומה גם כעבור ירחים אחדים — ואלד בת. — לאֹשר אישי לא היה אז כל קץ וגבול, וגם אנכי הייתי שמחה ושבעה נעימות. לבי הצמא לאהבה מצא לו אז נפש אהובה דרושה לחפצו... ואמנם אהבתי את הילדה מאד והאהבה הזאת נפחה בקרבי רוח היים. — מעבודת הכלל נאנסתי אז למשוך את ידי, וגם בשובי לאיתני לקחתי אך חלק קטן בעבודה הלאומית, כי היה עלי לטפל בבתי וגדולה. נוכחתי אז לדעת כי „אין להרכיב שני הפכים בנושא אחד", כי האשה האומרת להקדיש את עצמה לעבודת הכלל איננה צריכה לבוא בברית הנשואין, והאשה הנשואה — גם אם נשואיה הם למורת חפצה — החיה את בעלה היי אישות, בכל אופן שיהיה, אמנם לא תוכל להקדיש עצמה לעבודת הכלל...

ומעת אשר הייתי לאֵם החילותי להתאמץ גם לאהוב את אישי ולפתות את לבי כי חפצי יצלח בידי; ואמנם עברו ירחים אחדים ואחל להתהלך אתו באופן טוב מאד ואראה לו גם אותות חבה — ולבי כבר החל להאמין כי החילותי לאהוב אותו ובקרב הימים יושמו כל המעקשים אשר בלבי למישור...

כה עברו כשנה וחצי. הימים ההם היו הטובים בכל שנות חיי־נשואי. הילדה היתה יפה ונעימה ותשביעני נעימות ועגג רב — והיא קרבה את לבי לבעלי מיום ליום. האהבה המשותפת לבתנו שתפה גם את חיי שנינו לאחדים. ויש גם אשר השיאני לבי לכפר את פניו על כל התמרורים אשר השבעתיו לפנים ולמחות באותות חבה ואמון את זכר הליכותי הקודמות. התאמצתי אז להשפיל בעיני את ערך יואל לעמהו, ואעמול להשכיח את זכר אהובי הראשון מלבי כלה. —

אבל אז נפגשתי שנית את יואל והפגישה הזאת פעלה עלי שנית לרעה — הוא בא שנית לעיר וו. ויבוא לבקרני והוא היה עלז ושמח, ויספר לי רבות מחיי ביתו, רעיתו וילדיו, עסקיו ורוב עשרו — ודבריו הכאיבו את נפשי ולבי נעלב הרבה, אם אמנם כי לא כבפעם הראשונה... רגשי חמה וקנאה רגשו בלולים בקרבי. — ברגעים ההם התאמצתי לבזות אותו בלבי, וגם נקטתי בנפשי על „אולתי הנושנה" כי לא אחדל מאהוב איש אשר כזה והוא איננו ראוי לאהבתי. „ומדוע — שאלתי את נפשי אז — לא אוכל התגבר על רפיוני זה ולהסיח את זכרו מלבו?" ואחליט בלבי לחכם יותר לימים הבאים. —

אבל כו ברגע עלה זכרון לאה על לבי ואש קנאה עזה נצתה בקרבי ותלהטני בלי הרף...

אז התאמצתי להראות גם אני עליזה ושמחה ואצחק ואתלוצץ וארבה להלל לפניו את בתי ולספר לו את „חכמותיה", ועודני זוכרת, כי בשעה ההיא ישנה בתי בעריסה הקטנה ובמכוון העירותיה משנתה ואקחה בזרועותי וארבה לחבקה ולנשקה לעיניו — אבל עמוק, עמוק בלבי חשתי כעין דקירות עצומות לרגעים... שם נדמה לי, ימוץ איזה נחש קטן את דמי והוא נושך את קירות הלב באין הפוגות. — —

ובנסעו מזו. אני זוכרת עברו לילות רבים אשר נדדה בהם שנתי מעיני ולא ידעתי שלו בנפשי...

שפרה הדלה רגע מספר ותהי כתפושה במחשבות עמוקות...

VI

— כבר הלאיתיך, רחל, בספורי הנוגים — קראה שפרה מתאם בצחוק מר — האצוה להביא לך חמים?

— לא, שפרה! — השיבה רחל בעצב — לא הלאיתני ואין את נפשי לשתות חמים כעת. הוסיפי נא לספר.

השמש נטתה לערוב וקויה האדומים חדרו מבעד אחד החלונים אשר בקיר השני אל החדר פנימה וישתרעו על השלחן ועל ידי שפרה ולרגעים טפסו ויעלו על פניה ויהיו מראיהם כמראה האש.

רגעים אחדים שרתה דומיה עמוקה בחדר.

— אולם כעבור ירחים אחדים, נאנחה שפרה מרה והשב לספר, קרה מקרה אחד בחיי אשר הפך אותם משורש ויתן להם צורה חדשה לגמרי כאשר עיניך רואות כיום הזה: בתי הילדה האהובה נפלה למשכב — ותמת!! —

וזיק האור היחידי אשר האיר מחשכי לבתי בעת האחרונה כבה לי במותה ושארית נחמתי בחיי שודדה ממני; ואז שב ויהי אפל בלבי וחיי היו שנית ריקים ושוממים... ובעלי? הוא גז שערות ראשו ויילל בלי הפוגות... הוא ידע היטב מה היתה לו הילדה — הוא ידע היטב מה אבד לו במותה, גם בת גם אשת אבדו לו. — —

אז נוכחתי לדעת כי השליתי נפשי בשוא בדמותי כי החילותי לאהוב את אישי — כי אהבה מלאכותית לא תאריך ימים, וכי רחוקה אני עתה ממנו עוד יותר מאשר לפנים. — —

בימים הראשונים עוד התהלכתי אתו ברחמים. צרת נפשנו — המשותפת לשנינו — נגעה עד לבי ואחמול עליו... אבל אחרי כן שב הקפאון לכסות את לבי וחברתו החלה להיות לי למעמסה גדולה מיום ליום; החילותי להתנגד לאותות הבתו ויש אשר לא נתתיו גם לנגוע בי. לאט, לאט החלה חברתו לעורר בקרבי גם כעס וגם געל נפש. עצבי רפו אז מאד וכל דבר קל הרגיזם עד היסוד. ראיתי אז כי חיינו לא יתאחו עוד לעולם וכח סבלי לשאת אותם יקצר מיום ליום...

וכה עבר חצי שנה ואז באה בלבי מחשבה אחת, אשר אמנם עוררה בראשונה מלחמה רבה בקרב רגשותי, אבל סוף כל סוף התגברה ותנצח ותהי להחלטה חזקה וקימה... אז נגשתי באחד הימים אל נפתלי ואקרא אליו: „האוהב אתה אותי, נפתלי? הגידה נא!"

— למה תשאלי כזאת? — קרא אלי בתמהון ורגש — ואת הלא יודעת עד כמה אני אוהב אותך.

— התחפץ באָשרי בכל לבך? — הוספתי לשאול.

— אָשרך יקר לי גם מחיי ! — קרא מתרגש.

— אם כן אבקש ממך בקשה אחת — קראתי באמוץ לב — ולא את חייך, כי אם: להשיב לי את חפשי.—

— מה? — קרא בתמהון וילטוש עיניו למולי — מה תבקשי?

— גט פטורין... עניתי בשפה רפה ואתאדם מאד.

פניו נהפכו לירקון וזעקת שבר איומה פרצה מקרבו. הוא הליט פניו בכפות ידיו ויבך: „כזאת... תבקשי... ממני?"...

רגע אחד כמעט נחמתי על צעדי זה; אבל רגע משנהו אמַצתי את לבי ואקרא: „ומה בצע במררך את חיי לשוא?"...

הוא התנשא ממקום שבתו ויחל לחתהלך בחדר הנה והנה ופניו הפיצו זועה. נוראה היתה, בלי ספק, המלחמה אשר התחוללה אז בקרב האֻמלל ההוא... אנכי לא דברתי דבר ואחכה למשפטי החרוין.

אך כעבור רבע שעה קרב אלי ויקרא בקול רועד ופניו הביעו יאוש מר: „את חפצך אמלא, שפרה! עודך בעצם ימי עלומיך ועוד תוכלי להיות מאֻשרת!" וזרם דמעה פרץ אז מעיניו...

איזה רגשות רגשו אז בלבי; גורל האֻמלל נגע עד נפשי ואחמול עליו מאד. טוב לבו וטהר נפשו הפליאוני אז וייסרו את נפשי בלי חק. חפצתי לפול על צוארו ולנשקהו ולהשיב גם דברי אחור... אבל לא יכלתי. — —

— עוד תמצא לך אשה אחרת טובה הימני, אשר תאהבך גם היא והיית מאֻשר בחיים — קראתי בתנחומים ודמעות תודה וחמלה גם יחד התפרצו מעיני.

— לא! לא! — בכה כילד — אשה כמוך לא אמצא בכל העולם.

— התזכור, נפתלי! — קראתי כמצדקת את נפשי — את אשר אמרתי לך עוד לפני הנשואין, כי תעזבני לנפשי ובקשת לך נערה אחרת לאשה. התזכור?

— אז אחרת חשבתי! — קרא במחותו דמעה מעיניו — אז קויתי עוד...

כל היום ההוא וכל הלילה לא חדל מבכות, ובמסרו לידי ביום המחרת את הגט גזז שערותיו ויך ראשו בקיר וילך הלוך ובכה; בעיני רחל נראו דמעות נוצצות...

— כל הרואים דמו אז כי „לב אבן" לי — שבה לדבר בבכי —

אבל היכלו לדעת את אשר נשא לבי מן הנשואין ועד היום ההוא?
הוא החזיר לי את כסף נדני וכל חפצי ויענק לי ביד זהבה מכל הנמצא בביתו בחפצים וכלים שונים, ובהפרדי מעליו לנצח לנסוע לב. ראג לי להבין למעני את כל הדרוש ויתהלך עמדי כאב רחמן — וכל אשר היטיב להתהלך עמדי הכני לבי יותר... נוראה היתה הפרידה לנפשלי וגם לי היתה נוראה מאד ועד נצח לא אשכחה. זכר הפרידה ההיא יגזול גם עתה דמעות מעיני, פעם בפעם. — —

בבואי לב. אמרו קרובי משפחתי לשדכני לאיש שנית — אבל אנכי לא אביתי שמוע כלל על דבר נשואין. החלטתי אז בלבי לכונן לי בית־מסחר לבדי, למען אשר לא אצטרך לאיש, ובהיות מצבי איתן, וחשבתי, אשוב לעבודת הכלל כמלפנים. כוננתי לי חנות בכספי ואעסוק במסחר; אבל לא הצלחתי במעשה ידי, כי לא למדתי ידי למסחר ומחשבותי גם הן היו נפוצות ותועות — ותלך חנותי הלוך ודלה, עד כי כעבור שנה לשבתי בב. אבדתי כל כספי וחנותי נפלה בידי נושי ואדל מאד.
אז נאנסתי להחל להתפרנס מהוראת־שעות. —

אבל התדמי רחל, כי זה סוף ספור תולדותי ועניי לבי? לא! ע.ר פרק אחד עלי להוסיף, פרק אשר נכתב בספר תולדותי בדמי לבבי: בימים ההם באה אלי השמועה כי לאה אשת יואל מתה. לא אכחד ממך, רחל, כי השמועה ההיא עוררה איזו רגשי הנאה בקרבי... הרגשות ההם חטאים היו — אבל מי יוכל להתנגד לרגשות טבעיים כאלה? — ועתה שוי נא בנפשך, רחל, את סערת לבי בבוא אז יואל עירה ב. כי שמע אשר נתגרשתי מאישי, ויתחנן לפני לתת לו את ידי...
— אנחנו אהבנו זה את זה, שפרה! — דבר באזני אז — אך אביך זקנך ואחותו הפרידו בינינו בזרוע. לי נתנו אשה אחרת ואותך השיאו לאחר. — אבל מסבות המקרים התירו עתה אסורינו, ועתה אין כל מפריע עוד לנשואינו אשר נועדו עוד מאז בידי הטבע, והיינו מעתה אי״ה מאושרים באמת. —

אבל התדמי, כי שבתי אז להתנפל בזרועותיו כמלפנים? לא! חמש שנים עברו ולבי היה מעון לקנאה קשה כשאול, לעלבון־כבוד נורא, לגאון נבלם, לכעס עצום ותשוקת נקמה מעבר מזה, ולבזיון וגעל נפש, לחבה מתועבה ומוסר פנימי מעבר מזה — כל אלה שנו את לבי

מן הקצה אל הקָצה ויעשוהו לאחר, למכוסה בקפאון ועוצר בקרבו אש עברה ונקמה כאחד, למלא מרורות וארס... אהבתי העלובה ימים ושנים שאפה אפוא לנקם וגמול־גאון...

— לא, יואל! — קראתי אליו בפנים לוהטים וסערת לב עצומה — אהי לך לאשה. היו ימים אשר יכלנו להיות מאֻשרים. היו ימים אשר אהבתיך בכל תם העלומים וחומם, בכל טהר הלב ועזוזו — ואז עזבתני, כמוג־לב ועגאיסט שפל, אז השלכתני כנצר נתעב... אז נתת אהבתך לאחרת... אז שכחתני ולא ראית בצרת נפשי; ואנכי? אָנכי לא חדלתי מאהבך גם אחרי כן, גם אחרי נשואי, גם במרוצת השנים לא מתה אהבתי בקרבי. וכמה סבלתי במרוצת השנים האלה!.. אל! תפת נערך בלבי ואתה היית שלו ומאֻשר — עתה כבר עבר המועד!... שושנת האהבה כי תבול לא תשוב עוד לפרוח... הלב כי יזקין לא תהיה לו עדנה עוד... תן גם עתה, יואל, אהבתך לאחרת. אנכי אתעבנה בכל לבי! אכן עשיר אתה ואנכי עניה, אולם יהי לך אשר לך ואנכי לא אמצא חפץ בך ובכספך. —

— נורא ונהדר מאד המעשה אשר עשית! — קראה רחל מתרגשת ותחזק ביד שפרה ותלחצה באהבה וכבוד — אמנם גבורה את, שפרה, ולך נאוה תהלה וכבוד אין קץ!

הוא הרבה להתחנן לפני — שבה שפרה לספר — להצטדק ולתאר לפני את „עתידנו" בצבעים מזהירים, אבל אנכי דחיתיו מעלי בבוז וגאון. ואז הרגשתי הנאה עצומה וגמול נפש נפלא ונעים על כל אשר נשאתי. נקמה כזאת מתוקה מאד ואין ערוך לה. — ובכל זאת, רחל, חליתי אחרי כן שבועות אחרים...

ובשובי לאיתני באה מנוחה אל לבי ואעזוב את ב., כי אחרי ה„צעד האחרון" ההוא חפצתי להתרחק ממקום מגורי יואל ככל אשר אוכל. ועל פי עצת אחד מקרובי, באתי הנה עירה N. פה נתתי ספר כריתות לחיים הפשוטים אשר היו לי לחגא ולדראון ואקדש עצמי לעבודת הכלל, זו העבודה הלאומית החביבה עלי עוד מכבר ושאר עבודות הצדקה הטובות; ויתר דרכי חיי ופעולותי בעיר הזאת הלא גלויים וידועים לך, רחל, ואין צורך לי להעבירם על פניך.

פה שבעת רצון אני בחיי. מכרי קוראים לי „רבי שפרה", ואנכי אתימר בכנוי הזה. הוא יראני לדעת כי פעולתי היא פעולה גברה ותוגל

להדמות לפעולת הגברים. אות הוא כי גם אשה עבריה מסוגלת להקדיש עצמה לעבודת האומה והחברה. —

— ומה זה היה לך היום. רעותי הנפלאה, כי בכית וכי הושמה אבן כבדה על לוח לבך? — שאלה רחל בנפש צמאה לדעת.

שפרה הוציאה את הגליון המקופל מצלחתה אשר הסתירתהו בה כראשונה ותתנהו על יד רחל לקרא בו:

היא הגישה את הגליון אל החלון הפתוח ותחל לקרוא:

„שפרה היקרה! חולה אני ומחלתי אנושה. הרופאים צוו עלי לשים פעמי לארץ איטליא, אולי ייטב לי שם ומחלתי תרפא. את סבת מחלתי, בלי ספק, תדעי, שפרה!.. אבל לא אאשימך. בי האשם... וכן חפץ ה׳; אך אחת אבקש ממך ואת אל נא תמנעי אותה ממני. בטרם אלך לארץ איטליא, בדרך אשר אולי לא אשוב ממנה, חפץ אני לראות את פניך... תשוקתי זאת לא תתן דמי לנפשי זה כמה... הרשיני אפוא לבוא ל N. ולראות את פניך אך הפעם והייתי מאֻשר! —

אוהבך עד נשימתו האחרונה

נפתלי ראזבערג״.

אֻמלל! — קראה רחל נרעשת ודמעות פרצו מעיניה.

ושפרה הליטה פניה בכפות ידיה ותבך מרה: „אנכי, אנכי הרבותי בנפש האֻמלל הזה!..״

השמש כבר שקעה ובחדר שפרה נטו הצללים לאט, לאט עד אשר היה חשך בחדר.

— אכן מרים ונפלאים מאד קורות חייך! — קראה רחל בעינים רטובות — ומה תעני לנפתלי?

— את חפצו אמלא! — ענתה בעצב.

זמן רב ישבו להן שתי הנשים דומם ותפושות במחשבות רבות. ואחר התעוררה שפרה פתאם ותקרא: רב! זאת היא הפעם הראשונה אשר פתחתי את סגור לבי לפני נפש חיה בעיר הזאת וזאת גם הפעם האחרונה. עתה יסגר הלב שנית והיה כאשר היה. רב לבכות ולהשתוחח! —

„יִזְכּוֹר!"

ספור

מאת

דוד פרישמאנן.

הוצאת בן־אביגדור

ווארשא

לא במתים אדבר הפעם, כי אם בנפש חיה אשר בעודה בחיים נעשתה לה אזכרה ואשר כמו מת חשבוה... והדברים האלה אשר אנכי בא לכתוב לפניכם על הגליון מלאים יגון ותמרורים רבים, ובעלותם על לבי והעלו עמהם נטפי דמעות אשר ידבקו אל עפעפי עיני, ויש אשר אחשוב כי מזורה על עיני רשת דקה אשר תבדיל ביני ובין הארץ הרחבה אשר לפני להעיב אותה ולשפוך עליה ערפל.

ובחוץ מלאה הארץ מסביב אורים גדולים ושמחה וצהלה, ויש אשר אדמה בנפשי כי על סביבותיו כל היקום ירון! קרני אור מתוק יורדות מתוך התכלת אשר ברקיע ממעל ובוקעות מבעד לחלוני ורקדו על פני הגליון הלבן אשר לפני, ואני יודע ומבין כי טל חיים חדשים נופל גם על לבי הנענה ופצעיו הנאמנים יחבשו כמעט, ושב ורפא לו. אכן עוד יגע אחד ורוח חדשה תחלוף על פני, רוח כהה מאד, וזכרונות מלאי תמרורים באים לפתע פתאם עם קרני האור יחד וחדרו לי אל תוך לבי ונגעו שנית אל מכותיו הטריות אשר לא חבשו עוד כליל ולא זרו עוד... איזה הדרך יעלה עמו לפעמים הבקר הצח והמתוק רוח כהה ומחשבות תמרורים? על מה רואים אנחנו פעמים רבות כי חוט הזהב היורד אלינו מן השמים יוריד עמו לפעמים זכרון מר כלענה אשר יפרוש רשת על עינינו להבדיל בינינו ובין הארץ הרחבה אשר לפנינו ולשפוך עליה ערפל?...

אכן מחשבות תמרורים ירדו אלי הפעם בבקר הזה עם חוטי הזהב אשר עשה לו, וזכרונות כבדים כעופרת תלוים בחוטים האלה והיו כעופרת גם בתוך לבי פנימה.

אבל פלא הוא ויהי לי לפליאה! כי יש אשר אדמה בנפשי והנה חדלו חוטי הזהב לרחף לנגד עיני והיו לתלתלי שער צהוב אשר ינועו אנה ואנה כנוע קרני האור...

„זה זאת? — מחשבות רבות מתעוררות ברגע הזה בקרב לבי וזכרונות מאליפים עולים ויורדים בו, והנה רואה אנכי עולה אלי מן הארץ תמונת אסתר ואת זהב תלתליה אראה כתמול שלשום! אכן קסם על כנפי בקר לא עבות כזה לקסום לנו מראות ותמונות מלאי יגון ותמרוקים רבים...

ואני בעלות על לבי זכרון אסתר ועלה עמה גם זכרון אביה ר' שמואל מרדכי ראָזענגאָלד העשיר, ואחריו רואה אנכי כיום הזה גם את תמונת הגראף האדיר, הוא הגראף ווינצענטי שטשעגולסקי, ואחרי כן תעלה אלי שנית תמונת ראזענגאלד העשיר, ופתאם אזכר את היום אשר שער ראשו הפך לבן בן-לילה והוא אז רק כבן ארבעים שנה...

ופתאם לפתע אזכור גם את חג השבועות אשר היה בימים ההם ואת כל אשר נעשה ביום החג השני ההוא...

אל מול פני גן-היער הגדול, מקום שם יחדלו שדרות האלונים באכה אל רחוב האנגלים, שם ינשא על פני גבעה קטנה השוק הרבוע עם בתיו הקטנים והלבנים; ובצאתך את פני השוק ההוא וירדת משם אל תוך העמק מעבר מזה דרך רחוב צר הוא רחוב היהודים או רחוב בית הכנסת. — לפנים לא ישבו היהודים בלתי אם ברחוב בית הכנסת לבד, ואולם כיום הזה ינשא מתוך בתי השוק הרבוע גם הבית הגדול והאדום אשר בנה לו „האדון" ראזענגאלד אל מול פני בית תפלת הקתולים „חנה הקרושה". ושם בקצה רחוב בית הכנסת יראה הבית הקטן אשר דלתות חלונותיו שחורות ואפלות והן סגורות כל הימים; ואנשים זקנים יספרו לך את דבר הגראף הזקן סטאניסלאוו שטשעגולסקי, הוא דוד הגראף היושב בתוך גן היער כיום הזה, וכי ישב הגראף הזקן בבית הקטן הזה ירחים אחדים, הוא ונערה עבריה עמו, והרב הזקן ר' משה זכרונו לברכה קלל את הבית הזה ויהי הבית כמעי מפלה ואיש לא יבוא ולא ישב בו עד היום הזה. — ובעברך את פני הבית הזה ובאת אל תוך הרחוב וראית את בית הכנסת עומד נכחך; והבית הזה בית עתיק ימים וקירותיו עשוים עץ אשר עלה בו רקבון וגגו מצפה פח רקוע לבן, וקירות העץ האלה הנה הם עומדים מאות שנים הרבה ונושאים עיניהם אל העבים, והם כשואלים לדעת את רזי השולם ואר הסידור הבמיסים שם ממטל להם...

ומאחורי בית הכנסת בין תלמי השדה הירוק ינהרו מימי נחל הווארטא הזכים והטהורים, והם יהמו וישקו, יחמרו ויגעשו מאות שנים הרבה לענות על רזי העולם והסודות הכמוסים אשר ראשית אין להם ואין להם תכלית, ואנחנו שומעים את הקולות ההם ואין מבין אותם מקרבנו... ואולם בשובך מזה אל השוק הרבוע על פני הגבעה וראית בתוך העמק מעבר מזה את בית הכנסת ובתוך העמק מעבר מזה תראה את גן היער עם עציו הזקנים וארמונו העתיק אשר קירותיו עשוים אבן והם עומדים גם הם מאות שנים הרבה ונושאים עיניהם אל העבים; אז יש אשר יהיה עם לבבך לשאל: מה המרחק אשר בינינו פה ובין קירות העץ אשר לנגדנו שם?... ומאחורי הארמון ינהרו מי הווארטא והם יהמו וישקו, יחמרו ויגעשו, לענות אותנו דבר, ואזנינו תשמענה את הקולות האלה ואיש מתוכנו לא יבין אותם...

אבן לא מחשבות כאלה עברו משכיות לבי בבקר ההוא, ביום השני בחג השבועות, בעברי את שדרות האלונים ואת רחוב האנגלים ואת השוק הרבוע ואת רחוב בית הכנסת הארוך.— מה לילד קטן ילמחשבות כאלה? איכה יעזר בקרבו החפץ לדעת את המרחק אשר בין ארמון אציל פולאני ובין בית תפלה עתיק ימים?... לאטי התהלכתי ברחובות ההם ובהתהלכי הנחו אותי קרני האור המתוק אשר ירדו מן השמים; ויש אשר דמיתי כי נאחזו רגלי בסבך ברשת אשר טמנו לי חוטי הזהב ההם ולא אמלט עוד, ויש אשר עמדתי רגע על עמדי לראות בעצים הרעננים והירוקים אשר מלאו חיים חדשים, ויש אשר נבטתי לארץ להתבונן אל ערמות החול הצהוב אשר הזהירו ויצהירו מתחת לרגלי, וגם אל חלונות הבתים נשקפתי העומדים ברחוב היהודים וארא את הסוף הירוק אשר מלאו החלונות לכבוד השבועות ואת הלוחות והציורים אשר דבקו אותם אל לוחות הזכוכית... לאט לאט התהלכו גם יתר המתהלכים, וכמו יספרו צעדיהם, ופניהם קדימה, הלך וקרב אל בית הכנסת, ורוח קדושה, רוח שובה ונחת, מרחפת ביום הזה על פני כל הרחוב ההוא, ויש אשר ידמה כל איש מן המהלכים כי רגע אחד יתגדל ויתקדש, יתעלה ויתהדר— בעת ההיא ושמלות משי רחפו אנה ואנה וקשורים ירוקים וצהובים עפו בכתף מעל ראשי הנשים ובגדים חדשים בגדי חמודות הזהירו מעל כתפות

הגביים וכל הרחוב מלא תשואות; ופתאם והנה עמדו כל המהלכים רגע אחד תחתיהם, כי נגיד העדה, הוא ר' שמואל מרדכי ראזענגאלד, הולך, ולימינו הולכים שנים אנשים זקנים, איש ואשה, והם אבי ר' שמואל מרדכי ואמו. אכן זקנים השנים האלה מאד והם נשענים על משענותיהם בלכתם, ואולם אם נביט אל ר' שמואל מרדכי ..ות פניו נראה, אז יש אשר נדמה רגע אחד כי זקן האיש הזה מאב... , כי על כן זקנו לבן כלו ופניו מלאים קמטים והוא עיף ויגע מאד. אבל פתאם זקף האיש את קומתו ואת ראשו הרים, ואז נתפלא וראינו כי גבהה קומתו מאד; וברגע הזה וגם עיניו רבו חצים ותפקחנה עד מאד ותבטנה על סביבותיו כעיני המשגע, ואחרי כן שב ויורד את ראשו ויהי עיף ויגע וילך שחות כבראשונה. ואולם בימים ההם ואני עוד ילד קטן אשר דברים כאלה נסתרים עוד מנגד עיניו — מה לילד לדעת על מה זורקה שיבה באיש אשר לא זקן עוד? מי יבינהו פשר המראה לדעת על מה ירבו עיני איש כברקים והיו כעיני המשגע?... לאט לאט התהלכתי ובשובה ונחת צעדתי על פני ערמות החול וכל קרבי בי ירנו; ובבואי אל בית הכנסת ואשמע את נגינות החזן, ואת קריאת הקורא שמעתי, ואזני קשובות לקול המפטיר. ופתאם והנה קול השמש קורא בכת „יזכור", ואני החלותי לראות ולהביט ולהבין במראה...

„יזכור!"

ושמלות חדשות וקשורים חדשים רחפו ויעופו בצד ובכתף ובגדי משי חדשים ומזהירים מלאו את חצר בית הכנסת תשואות. מתוך עזרת הנשים מהרו נשים רבות לצאת ומעל הסף מבית הכנסת נהדפו הגברים וידחקו איש את אחיו — וכל אלה אנשים עליזים ושמחים, אנשים צוהלים וטובי לב, אשר אב להם ואם להם! בחוץ יהולל העם, אף יגעש וירעש וכמשק גבים יהמה, ובבית פנימה ירד הענן על הקהל מן המזרח ועד המערב, מן הצפון ועד הדרום, ויראת אלהים נופלת על כל העם ואימה חשכה וקדושה מלאה את כל הבית. לאט לאט עוברות המלים על שפתי המתפללים, והנרות הרבים עולים בלהב בקול המולה דקה, והצללים רוקדים על פני קירות הבית לאטם, ותהי מסביב רוח תוגה חרישית ופרושה, והרוח הזאת נעימה ומתוקה. — האמת הדבר כי נשמות המתים

תתאספנה אל תוך בית הכנסת בעת העשות האזכרה? הירפאו הלבבות השבורים, אם יתבשו הפצעים אשר הכו הנשמות ההן בעוד בחיים חיתן? — ואני התגנבתי ואבט בעד חור הדלת: אולי אראה את אחת הנשמות ואת תמונתה אכיר, אולי אראה גם את רחל הקטנה בת רבי ומורי אשר מתה עלינו בילדותה ואשר כמה לה בשרי ואשר ערגה לה נפשי כל הימים וגם בלילות...

וכאשר עמדתי ואבט הביתה, ואחרד פתאם חרדה גדולה, וארע כי דמי קפאו בקרבי רגע אחד ולבי חשב להשבר; כי ראיתי את ר' שמואל מרדכי ראזענגאלד, והוא עומד אל המזרח וטליתו על כתפותיו וסדר המחזור בידו; אכן שפתיו לא נעו, ורק עיניו נפקחו עד מאד ותתדורנה לתוך הספר אשר בידו באין אמר ובאין דברים...

מה לר' שמואל מרדכי ולמתפללים תפלות „יזכור"? — קרא לבי בקרבי — ואביו ואמו אים? האם מתו?...

ואני עמדתי ואבט שנית בעד חור הדלת ובדקיה, וארא את אבי ר' שמואל מרדכי הישיש יושב בין העומדים ומתפללים, ואחרי כן שבתי ונשאתי את עיני ואבט את כל קהל הנשים העומדות בחוץ ואזכור היטב אשר באה אֵם ר' שמואל מרדכי הזקנה אל תוך עזרת הנשים פנימה ולא יצאה עוד משם. — איכה יעמד איש עברי בבית הכנסת בעת תפלות „יזכור" ואב לו ואֵם לו? האם לא ראו אותו אביו ואמו ולא גרשו אותו משם? האם ירא אותו כל הקהל ולא ערבו את לבם לגשת אליו ולצוות אותו לצאת? ואת מי יזכור עתה בין המזכירים? את מי, את מי, את מי??...

הוי, ילד פותה אין דבין! בעת ההיא ואני טרם ידעתי וטרם הבינותי כי יש אשר נזכור איש והוא בספר התפלות לא נזכר ולא נפקד — כי לא באמר ולא בדברים נזכרנו כי אם בקרבנו ובלבנו...

רק מקצה שנים הרבה שמעתי וידעתי כי עשה שמואל מרדכי ביום ההוא אזכרה לנשמת בתו...

לא את אביו ולא את אמו זכר בין המזכירים, כמנהג בישראל מאז, ורק את בתו זכר — ובתו גם היא לא מתה עוד ביום ההוא ותהי עוד בין החיים...

ומקצה שנים הרבה שמעתי וידעתי כי גם התאבל ר' שמואל מרדכי על בתו זאת וישב על הארץ שבעת ימים ושבעת לילות, כמתאבל על מת...

והיא חיה?..

אמנם כן! בעת ההיא ובתו חיה עוד, ורק הוא אמר עליה אשר מתה עליו ולא תחיה עוד אחרי מותה — והדברים האלה אשר אנכי בא לכתוב לפניכם על הגליון מלאים יגון ותמרורים רבים, ובעלותם על לבי והעלו עמהם נטפי דמעות אשר ידבקו אל עפעפי עיני, ויש אשר אחשוב כי מזורה על עיני רשת דקה אשר תבדיל ביני ובין הארץ הרחבה אשר לפני להעיב אותה ולשפוך עליה ערפל. ובחוץ מלאה הארץ מסביב אורים גדולים ושמחה ויקר, ויש אשר אדמה בנפשי כי כל היקום ירן...

*

*

גם ביום ההוא, יום חג השבועות, מלאה הארץ אורים גדולים מסביב, ושמחה ויקר על כל קצותיה. צפרים קטנות עפו אנה ואנה וכנפיהן נעלסות ומלאות צבעים נהדרים, וזבוב-האביב קם ויתעופף ויחלוף על פני ויהמה אל תוך אזני ויקרא לי את סודו הנעים. — מי לא ידע את הסודות הנעימים והקדושים ההם? לב מי לא חרד ולא רהה לשמעם? אכן סוד החיים הוא בהתחדש עלינו חיים חדשים! סוד הטבע הוא בשובו לחדש את נעוריו כקדם! סוד הלב הנשבר הוא בשובו להרפא ולהיות כמו חדש! — ואולם גם בבית הכנסת פנימה נשמעו סודות כאלה, והם גם הם נעימים וקדושים, אבל מפי הנשמות המתות באים הם ואל תוך לב החיים יבאו, ויבאו מארצות החיים אשר מעבר לגבולותינו ובפיהן תקראנה לנו להלוך עמהן; והסודות האלה סודות המות הם אשר מלא נעימות נצח! סודות הטבע הם אשר שב למנוחת עולמים באין צוחה ובאין פרץ עוד! סודות הלב הנשבר הם אשר לא יוסיף עוד לדאבה עד נצח נצחים! — וכל הדברים האלה נעימים וקדושים, ולבנו יחרד בנו לשמעם, ויש אשר נתאוה תאוה כי חרדת קדש זאת לא תסוף ולא תחדל עוד מקרבנו, עד כי יחדל לבנו מנוע עוד ותדלנה כל הגלגלים וחדלו כל הפצעים וכל

המכות אשר הכה — כי נמות ולא נחיה עוד, וכי נישן את השנת הארכה אשר אין לה קצה ואין לה אחרית...

דומם ועוטה על שפם עומד החזן אל השלחן וספר התורה בידו; ואחריו עומדים כל המתפללים וטליתיהם על כתפותיהם, ור' שמואל מרדכי גם הוא עומד ומחזורו בידו, והוא דומם כמת וגם שפתיו לא ינודו ולא ינועו.

„יִזְכּוֹר אֱלֹהִים נִשְׁמַת..."

נשמת מ י יזכור אלהים הפעם הזאת?...

הנה הוא עומד אל המזרח ועיניו מביטות וחודרות בכח אל תוך המחזור אשר לפניו, והאותיות רוקדות לנגד עיניו. — את מי יזכור אלהים עתה? את נשמת מי יזכור? ישאל את נפשו שנית באין אמר ודברים, האם את נשמת ב ת י יזכור? האותה?... לא, לא, אדני, אל שופט מישרים! היא לא תזכר ולא תפקד עוד לנצח מאלהי ישראל, והיה הדבר הזה לטוב לה ולכלנו הרבה יתר מאד! הן אביה הוא והיא היתה לו לבת, והוא גם הוא לא יחפוץ עוד לזכור אותה, ואף גם השבע השביע את נפשו זה מאות פעמים אשר לא ישוב ולא יוסיף עוד לזכור אותה כל הימים אשר יחיה! האם מלא את דבריו? אם עשה כאשר נשבע לנפשו ולא זכר עוד אותה כל הימים?...

— לא! — קרא לבו בקרבו קול גדול ולא חדל — אכן כבד עון ומלא הטאים אנכי וכל קדש משחק לי, אשר אָפר את הברית ואת השבועה ולבי לא יכני על מעלי זה; ואולם נשבע אנכי כיום הזה בעמדי לפני ה' כי מן היום הזה ומעלה יסוף זכרה מקרב לבי ולא אזכור עוד אותה עד עולם!...

אבל על חמתו ולמרות אפו פרצו בקרב לבו ברגע הזה מחשבות וזכרונות רבים כפרץ מים זידונים ולא משו עוד מקרבו...

ופתאם יזכור את היום אשר מתה עליו אשתו רבקה לאה, זכרונה לברכה. זה כשמונה עשרה שנים. השלג ירד ביום ההוא ולא חדל והרוח צרר בכנפיו את הקר הנורא ויהמה ויגעש מעל פני הגגות והעצים. אז הלך רגלי מחצר המות בשובו מלכת אחרי מטת אשתו, והוא עיף ויגע עד למאד, ולימינו ולשמאלו הלכו עמו האנשים אשר שבו גם הם הביתה,

והוא יזכור עתה כי התחרשו האנשים ויתלחשו, ויש אשר אמרו כי רואים הם את פניו והנה שבה נפשו למנוחתה ותמצא נחמה. אכן בבואו הביתה ראה את היתומה, את אסתר'ל יחידתו, בלכתה לקראתו והיא מלאה טל ילדות ואביב חיים חדשים, ומראה פניה שסע את לבו כשסע את שחיף העץ. הן קטנה היתה הנערה ביום ההוא, טרם מלאו לה עוד ארבע שנים, ואולם הרואה את פניה לא שכח עוד את הילדה עד נצח, ולא רק שער הזהב אשר מלאו את ראשה נתנו את חנה בעיני הרואים, ולא יפי פניה וחין פיה הקטן, ורק העינים, עיני התכלת, אשר כמוהן לא היו עוד לנערה קטנה כמוה וכמוהן לא תהיינה! והוא רק אחת יזכור, כי בבואו הביתה ובראותו את פניה החל לבכות בקול גדול, ועל הנערה התנפל ויאמצנה ויחבקנה אל לבו בידים חזקות עד כי החלה הילדה לצעוק בקול. אז עמדו כל האנשים אשר בבית ויתפללו את תפלת המנחה, והוא יזכור עתה כי לא הרפה ממנה בכל עת התפללו, ובהיות תפלת השמנה-עשרה לקחה פתאם על זרועותיו וינשאנה ויטלטלנה, וכל הקהל ראו אותו כראות פני משגע. „ומה, אחי ורעי, מה אתם אומרים על דבר יתומתי הקטנה הזאת"? דבר אל הקהל אחת ושתים, וקולו בא אל אזניו כקול איש זר העולה מתחתיות הארץ — ואולם האנשים אשר בבית חדלו ולא ראו עוד אותו כראות את המשגע...

ואחרי כן ישוב ויזכור שנית בעברו ביום ההוא אחרי הצהרים ברחוב העיר בשובו מחצר המות, פת קרח ירדה על פניו ותגע אל מצחו, והוא נשא את ראשו ויבט למעלה וירא והנה עורב שחור צורה ועף מעל פני אחד הגגות ועלה על ראש המגדל אשר לבית התפלה „חנה הקדושה", ובהביטו אל המקום הזה ושמעו אזניו את קול פעמון מורה-השעות בהכותו עד ארבע פעמים, ועל שפתיו במו שחוק יחלוף. — מדוע, ישאל את נפשו עתה, מדוע לא עזב את העיר ביום ההוא לבלתי שוב ייוד אל ביתו עד עולם?

ופתאום יעלו על לבו זכרונות אחרים והוא יזכור עתה את השדכן, את יצחק-דוב, בבואו אל ביתו באחד הימים ההם ובדברו אליו לאמר: „ר' שמואל מרדכי! הן שדכן אנכי בישראל, ואני הנה מצאתי לך „נכבדות" לדבר בהן, אשר כמוהן לא היו עוד לתפארת ולתהלה... והוא לא ענה

אותו דבר, ורק מכה אחת גדולה הכה אותו על הלחי ולא יסף, וכמעט נפל השרכן מלוא קומתו ארצה. — ואחרי כן באו לו הימים אשר גם אביו וגם אמו החלו לדבר על לבו, השכם ודבר, ויאלצוהו בדברים לקחת לו אשה חדשה, והוא באחת, אשר לא יוסיף עוד לקחת לו אשה עד עולם, וכל עמלם היה מאפע. אז יזכור את אמו אשר נגשה אליו באחד הימים ההם ותדבר אליו לאמר: „בני! הן צעיר אתה לימים, עץ רך אתה אשר עודו באבו, הבאמת אתה אומר להיות אלמן מאשה עד עולם?" והוא ענה אותה בפה מלאו ברוח שוקטת: „כן, אמי, אלמן אהיה מאשה עד יומי האחרון"! ואחרי כן הוסיפה אמו ותאמר: „הן אמך אנכי, ואם אגזור עליך בגזרת כבוד אם לקחת לך אשה, התמרה את פי ולא תשמע לי"? וגם הפעם ענה אותה בשפה ברורה ובפה מלא: „אמי, חדלי לך ואל נא תעשי כדבר הזה, כי לא אוכל שמע לך"! ויהי אלמן כאשה עד היום הזה כאשר דבר. — האם היתה לאל ידו לעשות אחרת מאשר עשה? אם יכל יכל לתת אם חורגת לילדה אשר כזאת?

ואחרי כן עברו ימים רבים, חלפו שנים אחדות, ושערות הזהב אשר לבתו מלאו זהב כתם על אחת שבע, ועיניה הטהורות מלאו תכלת שבעים ושבעה — ויהודים ונוצרים גם יחד נשאו את שמה תמיד על שפתיהם ותהי להם אסתר'ל או אסתר'קא למלה...

אז יזכור את הימים אשר רוח קנאה לבשה אותו תמיד בשמע את שם אסתר'ל יוצא מפי איש או אשה, כי חרה לו אשר יוכלו גם אנשים אחרים וזרים לקרוא בשמה ולראות את פניה, ואלהים לא הבדיל אותה לו לבדו. — בימים ההם ולנערה מלאו שלש עשרה וארבע עשרה שנה, ובכל זה לא חדל עוד מהציב את מטתה אצל מטתו בלילות, ויש אשר שכב כל הלילה ולא ישן, ואזניו פקוחות וקשובות לספור את נשימות אפה מדי תישן...

מדוע, ישאל את לבו עתה, מדוע לא לקח אותה בימים ההם לא עזב את הארץ, הוא ובתו יחד, לנוס עד קצבי הרי חשך ולהסתר מעיני אדם? על מה לא עלה על לבו בימים ההם כי רעה נגד פניו אם לא יסתיר את המרגלית המזהירה אשר לו לבלתי תשזפנה עין זר? — הרב עשרו היה לו לשטן בדרך הזה כי לא אבה לאבד את הונו ביד?

אם אמת הדבר אשר יאמרו שכניו, יהודים ונוצרים גם יחד, כי אוהב כסף הוא כאין כמוהו והכסף לבדו הוא מבחר כל סגולותיו? — הן אמת נכון הדבר כי את כספו נתן בנשך, ומשכרתו היתה שלמה, כי לקח ולא חמל, ולא אהב להשתכר אל צרור נקוב — כל הדברים האלה אמת ונכונים ולא יכזיבם — ואולם יקומו נא שכניו ויאמרו לו: מדוע לא סרו בכל הימים הרבים ההם אל ביתו גם בערב או בלילה בעת קחתו את בתו, את אסתר'ל, על ברכיו, ומדוע לא נסו להביט גם אל תוך לבו פנימה למען דעת אל נכון עד כמה אהב את בתו זאת ועד כמה היה נכון בכל הימים להקריב את כל הונו ואת כל אשר לו לבלתי תפול אף שערה אחת משערות ראשה ארצה?...

אז יזכור את האצילים הפולאנים ואת ה„פריצים" ואת פקידי החיל ואת כל האנשים אשר באו אל ביתו בעת ההיא לקחת כסף בנשך", ופתאם יזכור גם את הגראף ווינצענטי שטשעגולסקי אשר בא גם הוא בימים ההם, ויהי להם משא-ומתן גדול ערך, וערכו שלשים אחוז ממאה לשנה, והגראף ראה ביום ההוא את אסתר ויאמר: „אדוני ראָזענגאָלד! הן ידעתי כי אוהב אתה לראות שכר טוב במסחרך, ואני לעשות רצונך חפצתי, כי על כן נכון אני לתת לך גם שלשה אחוז ממאה לחדש — התשמע? שלשה למאה! — ורק אחת אדרש ממך ואותה אבקש, כי תתן את בתך, את אסתר'קא!" — והוא יזכור עתה כי בשמעו את הדברים האלה יוצאים מפי הגראף לא זעף עליו לבו ולא עלה עשן באפו על דבר הלצון אשר חמד לו האדון הגראף וכי ענה אותו בשפה ברורה וברוח שוקטת: „שלשה למאה, אדוני הגראף, ולא יותר? אכן מעט הוא, אדוני, מעט מאד!" ורק בלילה בשבתו בודד בחדרו צעק לבו בקרבו ויכאב לו על הדברים אשר יעיז אציל פולאני לדבר באזני איש עברי אשר בת לו. ואף גם זאת יזכור כי יצא הגראף את פתח ביתו ביום ההוא ויאמר אל חלעבינסקי פקיד החיל אשר הלך עמו: „אכן האמן נא לי, אדוני, כי גם הדבר הזה יהיה לו למסחר! הן איש יהודי הוא, והיהודי נכון לעשות את כל אשר תבקש ממנו, ורק בצע כסף תן לו..."

ופתאם התיצבה תמונת נערה לנוכח עיניו, והוא כמו חיה יראנה, ויש אשר ירים את ידו לתפשה בבגדה לבלתי העזוב עוד אותו. ומדי

יביט בה יראה והנה זהב שערותיה נהפך זהב עד אחת שבע ועיניה מלאו תבלת שבעים ושבעה וכל יצוריה מלאו קסם על כל קצותיהם.

אז יזכור את הלילה אשר שכב על משכבו ואסתר העירה אותו משנתו:

— אבי הישן אתה?—

— מה לך, בתי, מה לך?—

— אין דבר, אבי, אין דבר.—

וכאשר נאחזו עפעפי עיניו שנית, והנה בתו קוראת אליו שנית בקול:

— אבי!—

— האם חלית, נשמת אפי? היכאב לך —

— לא לא, אבי. ורק שאלה אמרתי לשאל מעמך... ואולם רב לי וגם שאל לא אשאל עוד!...

— שאלי בתי, שאלי נשמת אפי, ואני אענה—

— אין דבר, אבי! ואולם... הגידה נא: האמת הדבר אשר הזקנים יספרו באזנינו על דבר הגראף הזקן שטשעגולסקי, הוא הגראף סטאניסלאוו דוד הגראף ווינצענטי? האמת הדבר כי גזל האיש הזה נערה עבריה וישב עמה בבית אשר לנגדנו, הוא הבית המחרם, וכאשר מתה הנערה פתאם קם הגראף ויוציא את שתי עיניה מחוריהן ויעש לו שתי טבעות זהב ואת העינים הביא במשבצת אל פני הטבעות, כשבץ את המרגליות, ולא הסיר עוד את הטבעות ההן מעל אצבעותיו עד יום מותו ויקבר עמהן?...

— מי הגיד לך כדברים האלה, בתי? —

ואולם עמקו מחשבות הנערה פתאם ולא הוסיפה עוד לענות דבר ולא שמעה עוד את הקול המדבר אליה, ורק הגה עבר על שפתיה:

— האַ?...

ואחרי כן נאלמה ולא השמיעה עוד קול וגם נשימות אפה לא נשמעו כל הלילה ההוא.

אז יזכור כי העירה אותו בתו באחד הלילות משנתו ותשאלהו:

— אָבִי, הישן אתה? —

ואחרי כן הוסיפה ותשאל: האמת הדבר אשר אומרים לי כי היהודים יונקים את חלב הארץ, וכי גם אתה, אבי, בתתך להם כסף בנשך תאכל אותם בכל פה?

אז קפאו דמי לבו בקרבו רגע אחד בדבר אליו הנערה את הדברים האלה, ויתגעש לבו ויתרגז, ויכאב לו ולא ידע על מה הוא כואב. החטא יחטא אם כספו יקח לו למסחר ולהשתכר בו? אם באמת יונק הוא את חלב הארץ כאשר יאמרו הם או כאשר ישימו לו עלילות דברים באזני בתו למען גנב את לבה? — אז יזכור כי היה עם לבבו פתאם לצוות את בתו לבלתי תוסיף עוד לדבר את האנשים החטאים ההם ולא יהיה לה עוד שיח ושיג עם האצילים ושרי החיל וכל המונם; ואולם ממחרת היום הזה ומבית שר העיר באו אליו לקרוא את בתו אל המשתה אשר עשה, ולא עמד עוד בו רוח למנוע את בתו מן הכבוד הזה אשר בכבודה גם לו כבוד...

לא — קרא עתה לבו בקרבו קול גדול ולא חדל — לא עמד בי רוח ביום ההוא, ולא עמד בי רוח בכל הימים הרבים ההם! אני הגבר ראיתי בבוא הרעל אל תוך חדרי לבה ולא עצרתי כח למנוע זאתה ממנו! אני הגבר ראיתי בקום עליה עדת כל המרעים ההם, הלא המה האצילים וה„פריצים" ושרי החיל, ולא אמרתי אליה: בתי, חדלי לך מהם כי אני אסוך את דרכך! אני הגבר ראיתי בהחלה לקרוא ספרים וגליונות אשר השחיתו אותה יותר מן הרעל ומכל האנשים החטאים ההם, ופי לא הניא אותה מעשות כדבר הזה! וכאשר באו הימים וכל בני העיר כבר שלחו אצבע אחריה וידברו בה בשער, ואני גם אני החלותי לראות כי עכרו אותה וכי עשו אותה לבוגדת בעמה ובמולדתה, לשנוא את שם ישראל, גם אז לא נפתחו עוד שפתי ואנסה תמיד לצדק את נפשה. ומי אפוא ישא היום את העון הזה? ההיא אם אנכי?...

אכן יזכור עתה כי בא יום מר ונמהר ויריבו שניהם בחזקה והוא ענה אותה קשות: כי דברה הנערה על דבר החיים ומה החיים דורשים מעם האדם וכי האיש אשר רק כספו היה לו לנשמת אפו לא יבין עד עולם את דבר החיים ותכליתם, ויותר מהמה קצרה בינת כל איש עברי לדעת את פתרון המלה „חיים" — אז ענה אותה קשות, ואולם באחרית

הדברים שב ויחנן קולו וידבר רכות ונעימות, ואחרי כן בהיותו לבדו בחדרו, והנה עלו הדמעות בעפעפיו ותרבצנה לפתחי עיניו, והוא לא ידע את אשר היה לו.

בעת ההיא והוא יזכור פתאם כי קראו לה הנוצרים שם חדש אשר כמוהו לא שמע עוד מעודו, כי בחרו להם מלה חדשה: „קאָקעטקאַ" לאמר: עגבנית!

אבל מה לו ולדבר הזה? הן הוא עשה את כל אשר יעשה אב רחום וחנון לבתו יחידתו! מקרוב ומרחוק קרא לו שרכנים לדבר בה נכבדות כאשר תאוה נפשו, ואת כל הונו אמר להקדיש לה ולאיש אשר יבחרו; ואולם היא השיבה פניו תמיד ריקם וכל החתנים אשר קראו לה לא מצאו חן בעיניה. ומדי עשותם כה וכה, וימים רבים עברו ושנה על שנה חלפה. אז יזכור את יצחק-דוב השדכן ואת הריב אשר היה לו בימים ההם עמו, כי בא אליו השדכן כפעם בפעם וידבר נכבדות בבתו. ואולם החתן אשר הביא לו הפעם לא היה עוד ממבחר החתנים, כי על כן העוה את פניו מדי שמעו את דברי השדכן, ואז הוסיף השדכן ויאמר: ר' שמואל מרדכי! האם תשכח ולא תזכור את כל המעלות הטובות אשר תמצא לנער הזה? האם תשכח ולא תזכור כי חפשי הוא לביתו גם מעבודת הצבא? ואולם בתך אסתר, הלא תדע את אשר יאמרו עליה, כי היא אין לה חפשה מן הצבא...

ואולם השדכן לא כלה אז את דבריו, והוא יזכור כי השליך אותו החוצה על דבר הלצון הרע הזה אשר חמד לו; ואף גם זאת יזכור כי בשמעו את דברי השדכן הבין אל נכון כי רק לנקום ממנו את נקמתו חפץ השדכן על דבר מכת-לחי אשר הכה אותו באפו בשכבר הימים — אבל בלילה הזה לא ראה עוד שנה בעיניו וגם בלילות הבאים לא ישן עוד ולא ידע מנוחה בנפשו...

ופתאם עלה על לבו שנית זכרון אשתו רבקה לאה ומותה, והנה היא שוכבת יום אחד לפני מותה על מטתה ובאצבעותיה תקרא לו וקולה לא ישמע. ובגשתו אל מטתה ובראותו את פניה הלבנים, נאחזו דמעות בעפעפי עיניו ולא יכול להתאפק. אז תאמר אליו: „שמואל מרדכי!" וגם קולה ישמע עוד עתה בתוך אזניו כאָז ומיתרי לבו ינועו עוד לשמעו:

„שמואל מרדכי! השבעה נא לי כיום הזה כי תהיה לאֵם לבתי..." ואחרי כן חדלה וקולה נהפך ויהי למחמאות ויבוא בו כמו שמן: „לא, שמואל מרדכי, לא! למה תבכה? הן לא להכאיב לך דברתי — הן אתה ידעת כי לא דברתי להכאיב לך — אל נא תשבע לי! כי אין לי חפץ בשבועתך— וגם בלעדי תהיה לה לסתרה כי רוח אחרת לא תוכל להיות עמך." ואולם בבוא הערב קראה לו שנית ותרזום באצבעותיה, ותאמר לו: „ובכל זה, שמואל מרדכי, השבעה לי כיום הזה!" והוא נשבע לה כאשר אמרה; ואולם בלילה ההוא והיא התעוררה ותשב על המטה ותבכה נהי בכי תמרורים, „הוי יתומה עזובה וגלמודה! הן כחציר תחלוף ותיבש ואיש לא יעצר כח לעצור בעד הרעה — כי אם לא תהיה לה עוד אשר תנחה אותה בחיים עד בלתי ימעדו רגליה..."

במה אפוא גדל עוני — ישאל את נפשו עתה ולא יחדל — במה חטאתי אנכי ובמה אָשמתי כי כחציר חלפה ותיבש ואני לא עצרתי כח למנוע את הרעה אשר באה? הבאמת לא הייתי בכל הימים האלה אֵם לבתי? הבאמת אין איש בארץ אשר יוכל למלא את מקום האֵם המתה בנעוריה?...

אז יעברו בקרב לבו זכרונות כל שנות אלמנותו, וכפרץ מים זידונים יפרצו בו, ואת תמונת אסתר יביט עתה בהיותה לעלמה פורחת אשר ליפיה אין ערוך עוד. בעת ההיא והגראף ווינצענטי שטשעגולסקי יבוא אל ביתו כפעם בפעם לעתים מזומנות ואשר לא מזומנות. אמנם נכון הדבר כי לא תאר ולא הדר היה לאיש ההוא, ורק האש אשר בערה בעיניו שפכה עליו לפעמים קסם הלוקח לב, ויהי כאביו וכדודו. ואולם אחת יזכור ואותה ידע אל נכון כי בתו אסתר תעבה את צלמו תמיד ותבזהו, ומדי בואו ברחה מפניו ותסתר כפעם בפעם, וגם בא היום והיא אמרה לו בפה מלא כי לא תוכל נשוא אותו...

ואחרי כן באו הימים והיא התהלכה לשוח יום יום בגן-היער.

הבקסמים לכד אותה? אם רוחות ושדים ה'ו לו בעזרו?

— לא, לא! לא אוסיף עוד לזכור אותה ואת הנעשה עוד! לא אחפוץ, לא אחפוץ! קרא פתאם בקול גדול, והמתפללים אשר עָמדו בְּבִית הכנסת מימינו וּמשמאלו, הרימו את ראשיהם ויביטו בו...

ואולם על חמתו ולמרות אפו החל שנית לחשוב את מחשבותיו ולזכור את זכרונותיו, ויזכור פתאם את הלילה הגדול והנורא אשר יצאה אסתר מביתו ולא שבה עוד אליו...

ושלשה ימים ושלשה לילות בקש אותה ולא מצא, ורק מקץ ימים באה אליו השמועה הנוראה וידע את הנעשה.

וידע כי הגראף האדיר, הוא הגראף ווינצענטי שטשעגולסקי, לקח אותה עמו, והיא עזבה את עמה ואת מולדתה ותדבק בדת אחרת...

אז שב אל ביתו, והוא שקט ואמיץ, ויורד את היריעות אשר על פני חלונותיו, ויפרוש שמיכות על פני המראות והגליונים התלוים בקירות חדריו, ויעלה מנורת שמן קטנה, ויכן לו מושב על הארץ, וישב על הארץ שבעת ימים ושבעת לילות.

וביום השמיני בא אליו אחד מפקידי הצבא, הוא השר חלעבינסקי וישאל מעמו משאת כסף בנשך כמשפטו תמיד, והוא, היהודי, לא אבה עוד תת לו את הכסף בנשך אשר לקח מעמו כפעם בפעם, וידרוש מעמו אחוז אחד למאה יותר מאשר לקח מעמו עד היום הזה.

והנוצרים והיהודים גם יחד וכל יושבי העיר אמרו כי קשה לבו מחלמיש צור והוא אוהב כסף מאין כמוהו, וכי זכר בתו לא יבוא עוד לפניו ולא יעלנה עוד על לבו.

ואולם בלילה! בלילה! מדי שכבו בדד בלילות על משכבו, אז התלקחה הסערה בקרב לבו ויתגעש ויתרגז ויהי כמעט לאיש משגע...

איכה עזבה אותו הבוגדה? איכה יכלה לעזוב אותו? במה לקח המכשף את לבה? מה הקסם אשר קסם לה? מה עשה לה? מה עשה לה?...

ואז יזכור כי בא היום ודלת ביתו נפתחה ועל סף חדרו ראה תמונת נערה אשר תלתלי זהב לה ועיני תכלת לה, והנערה הזאת דברה אליו במתחננת:

— אבי!

ואולם הוא אחז אותה בזרועותיו החזקות וישליכנה החוצה ואת הדלת סגר אחריה, ואחרי כן — — אחרי כן יזכור רק את האחת כי קם ממחרת היום ההוא מעל משכבו ויגש אל המראָה התלויה בקיר חדרו

ויבט את פניו וירא והנה הפך שער ראשו לבן כלו, ויהי לאיש שיבה — בן-לילה . . . .

. . . .

. . . .

— ר׳ שמואל מרדכי!

ושמואל מרדכי הפנה את שכמו וירא והנה השמיש עומד עליו.

— ר׳ שמואל מרדכי, ברוך אתה ביום-טוב זה! הן כלה הקהל זה כבר גם את תפלת המוסף והם עוזבים את בית הכנסת, ור׳ שמואל מרדכי עודנו עומד עטוף בטליתו...

— מ-מ-מה?...

ואחרי כן עזב את בית הכנסת גם הוא וילך אט ושקט וקומתו זקופה...

... „מה הקסם אשר קסם לה? מה עשה לה? מה עשה לה?"...

והקהל עובר את רחוב בית הכנסת שקט ושלו, ויעברו את הרחוב הארוך; ושמלות חדשות תרחפנה אנה ואנה וקשורים חדשים יעופו בצד ובכתף, ורוח שלום ושלוה, רוח שובה ונחת הולכת לפניהם ומרחפת על פני הרחוב, ואיש עם אחיו מדבר זה בכה וזה בכה.

— אכן רעה נגד פניו! דבר הדין בנחת וילך לימין אבי — כי מרה-שחורה לבשה אותו והוא לא יבוא עוד בדברים עם איש. ואף גם זאת ראו כי חדשה היא! הראיתם? הן לא עזב את בית הכנסת למועד „הזכרת-נשמות" ויעמוד עם המתפללים...

— אמנם אפיקורס הוא, באלהים נשבעתי כי אפיקורס הוא! הוסיף עתה מורי ומלמדי אשר נגש גם הוא אלינו.

ור׳ שמואל מרדכי עודנו הולך ברחוב בית הכנסת ומתנהל לאטו וקומתו זקופה עד למאד...

„... מה הקסם אשר קסם לה? — מה עשה לה? מה עשה לה?"..

עצי הגן אשר ביער עומדים חרש ולא ינועו ודליותיהם פרושות

השמימה; וצללים נטוּ ארצה ופרושים על התֹּמים והערוגות, ויש אשר ירתפו וינועו גם בכה וגם בכה; ורק כאשר יעור פתאם הרוח לעבור בין ענפי העצים, ונעו דליותיהם פעם בחוקה ופעם מעט, והתחרשו העצים והתלחשו איש עם אחיו, ואיש אל רעהו ידבר בשפתו הנפלאה.

אֵלה זקנה ועבתה עוֹמדת בתוך הגן, והיא כפופה ושחוחה, ודליותיה הרחבות פורשות צל גדול על כל סביביה. מי ימנה מספר לכל הספורים הנפלאים אשר שמעה הזקנה הזאת מעודה ועד היום הזה? מי ימנה מספר לכל האנשים אשר ישבו בצלה עד [היום הזה ויאָנחו, או אשר ישבו וישמחו?...

על פני ירק העשב עובר הרוח, וטרפי העשב ינועו רגע אחד, ואחרי כן ינועו גם העלים הירוקים אשר ממעל, ואחרי כן יהמו וירעשו בקול גדול כל ענפי העצים הגדולים הנטוים השמימה, והעצים יספרו איש לאחיו את כל אשר ראו ואת כל אשר ידעו.

אז יספרו איש לאחיו על דבר גראף אדיר בין אֶחיו אשר עינים גדולות ושחורות לו, ואשר בא אליהם לשוח בין ענפיהם כפעם בפעם, ויש אשר נתן בשיר קולו, ויש אשר נשא קולו ויבך, פעם בהיות לבו טוב עליו והוא עלז ושמח, ופעם בהיות לבו רע עליו והוא מתאבל ונאנח! ויש אשר יבוא וישב תחתיו מאז הבקר ועד הערב או מן הערב ועד הבקר, והוא חולם בהקיץ ועיניו פקוחות, ופתאם יתעורר ויקום ובקול גדול יקרא: אכן מוקדי שאול בקרבי ולבי עולה בלהב! — אז יספרו העצים איש לאחיו על דבר פנים זועפים ומלאים תוגה אשר נראו בין הערוגות כפעם בפעם, ועל דבר תלתלי זהב ועיני תכלת אשר היו לפנים האלה, ואשר נראתה התמונה הזאת אליהם יום יום, והיא טרם תשחק וטרם תצהל קולה, ויש אשר תבוא ותשתטח על פני ירק העשב ומצעי החציר, ואת פניה תסתיר בתוך כפות ידיה הקטנות והענגות, ואחרי כן ישמע קול אנחה חלושה: רזי לי, רזי לי! כי צרה כל הארץ על סביבי ורוח אין עוד על הארץ לשאף אל קרבי!...

ואחרי כן יספרו כי באחד הימים ההם והאיש האדיר אשר לו העינים השחורות והגדולות בא ויקרא בקול גדול: אכן מלאך אלהים נראה אלי! — ואחרי כן יספרו כי גם הנערה אשר לה תלתלי הזהב ועיני התכלת

באה גם היא ותקרא בקול גדול: אכן מלאך אלהים נראה אלי! אכן יפים וטובים החיים בין המלאכים האלה!...

ופתאם יהמו העצים וירעשו וישקו, ואיש אל אחיו יספר את דבר הסוד הסתום והנפלא בהשמע קול נשיקת שפתים, קול אדיר וקדוש, ומארבע הרוחות בא הרוח וישא בכנפיו את הד קול הנשיקה הקדושה והזכה ההיא, וישאהו למעלה למעלה עד היריעות אשר בשמים... ואחרי כן יאלמו רגע אחד ואחרי כן יספרו חרש בקול מלחשים כי בנשף בערב יום קיץ ושפתים דולקות מלאות נעימות בטאו חרש את המלה: „אהבתיך!" ואחריהן ענו שפתים אחרות הדולקות ומלאות נעימות גם הן, וכמעט לא נשמע קולן בדברן, ותעגינה ותאמרנה: „אהבתיך!"

אז יספרו כי באה נערה אל הגן ותקטוף לה עלים ירוקים ופרחים צהובים, ותלקט את העלים הירוקים ואת הפרחים הצהובים, והוא נוגה וזועפת עד מאד...

אז יספרו כי נערה באה אל הגן, ותרקד ותצהל, ותהי שמחה ומלאה חיים חדשים, ותשחק ותצא במחולות, ואת העלים הירוקים אשר נפלו מן העצים נשקה למו פיה ואת הפרחים הצהובים חבקה באין מעצור, ותשק להם הלך ונשק...

ואחרי כן יספרו כי באחד הימים ההם והנערה באה בחפזון ותקרא: פדני נא, מלאכי ומפלטי, פדני נא כי נדמיתי! כי בתוך עם קשה לב אנכי יושבת והם טרם ידעו וטרם יבינו את הנעשה בקרב לב האדם פנימה. פדני נא מלאכי, פדני נא! כי שנאתים ומאסתים ולבי מכה לרסיסים מעצר רעה ויגון. פדני נא, מלאכי ומפלטי, פדני נא!...

ואחרי כן יספרו חרש בבא האיש האדיר כפעם בפעם, והוא בוכה בקול ואת שערות ראשו יגז כפעם בפעם והוא קורא:

„איך אעשה כדבר הזה וידי הן תקצר! — האם אקח אותה לי לאשה?... האשמע את קול מאהבי ורעי וזה לעגם אשתה יום יום? או אקחה אותה לי לאשה על אפם ועל חמתם?—"

והעצים יהמו וירעשו, ינועו וישקו שנית, ויספרו בקול גדול את דבר הסוד הסתום בהשמע שנית קול אדיר וקדוש, קול נשיקת שפתים, ויבא הרוחות שנית ותשאנה את הד קול הנשיקה ההוא אל תוך השמים

אשר ברקיע ממעל, ואחרי כן בטאו שפתים דולקות ומלאות נעימות ותהיינה כמתלחשים בהשמיען את המלים הנעימות: אהבתיך! אהבתיך!

הס! — ברגע הזה יספרו העצים כי הנערה אשר לה עיני התכלת ותלתלי הזהב באה לשבת בתוך הארמון אשר מנגד העומד בין עצי הגן, והוא רם וגבוה מכל העצים הרמים והגבוהים אשר בגן היער הזה.

וענפי העצים ינועו עתה לאט לאט ובמסתרים יספרו חרש כי באו ימים טובים ורגעים קדושים לשני אנשים זכי רוח וטהורי לב היושבים בתוך הארמון העתיק ההוא.

הס! — האֵלה הזקנה הטתה ברגע הזה את ראשה ותדבר אל אַלון רך וצעיר העומד לימינה ותאמר אליו: „בני! הן צעיר אתה לימים ואנכי ישישה, כי על כן טח עוד לבך מהבין את כל הדברים האלה! האם תחשוב בלבך כי הנערה אשר לה תלתלי הזהב ועיני התכלת שמחה ועליזה והיא מאֻשרת וצולחת כאשר תאמר? לא בני! שאל נא את פי ואגדך, כי זקנה אנכי לימים ואני אבין דברים כאלה יותר ממך. אכן משלה היא את נפשה ותבטח על שקר באמרה בלבה כי אין עוד דבר לה ולאביה ולמולדתה וכי מכריה ועמה לא יזכרו ולא יפקדו עוד לפניה — אבל הנה ימים באים...

ועתה ינועו העצים בחזקה ויספרו כי באה הנערה אל תוך הגן והיא שלוה ושמחה מאד, כי ביום ההוא והיא כנצר נתעב השליכה מעל פניה את אביה ואת מולדתה, את מכריה ואת עמה, ותלך ותדבק אחרי אב חדש ומולדת חדשה ותבחר לה מכרים חדשים ועם חדש. אכן חדל העם קשה הלב אשר כפיו נגאלו בדמי נקיים, חדל העם אשר אין לו לב ואין הבין, חדל האות על מצחה כי בשכבר הימים והיא גם היא התחשבה בבנות העם הזה!..

אז תט האֵלה הזקנה את ראשה ותדבר באזני האַלון הרך את דבריה לאמר: „אכן משגה עמה, בני, משגה עמה! הן רק על שוא תחש רגלה והיא משלה את נפשה מבלי הדעת — ואולם הנה יום בא..."

הס! — הנה העצים נעים ונדים בחזקה וכנפיהם משיקות אשה אל אחותה והן מספרות על דבר אשת הגראף אשר עינים תכלת לה ותלתלים זהב לה והיא יושבת בתוך הארמון אשר מנגד; ואחרי כן יספרו

כי מלא הארמון צהלה ורנה על כל גדותיו וכי חגים ינקופו ומועדים יבואו, קול משתה וקול שמחה, קול רנה וקול זמרה מסביב; ואחרי כן יספרו כי אצילים ונשיאים כ־ים אל הארמון, ויש אשר אשה גדולה תאמר לרעותה: הביטו נא וראו את „היהודיה"! ואחרי כן ישובו ויספרו כי פני אשת הגראף מלאו תמיד אורים גדולים וכל קרביה רנו, וכי לא כלתה ולא נכספה עוד נפשה עד עולם לשוב ולזכור ימים מקדם אשר חלפו כבר ויעברו...

והאלה הזקנה לא תאמין בשמעה את הדברים האלה, והיא אומרת כי אך משלה העלמה את נפשה ותבטח על שקר להשביח את שאון לבה, והיא טרם תבין וטרם תדע עד כמה כלתה נפשה אל אביה, הנותן כסף בנשך ויונק את חלב הארץ, ובכל זה רחום וחנון הוא מאין כמוהו...

ואחרי כן ינועו העצים ויספרו כי ראו באחד הימים ההם את אשת הגראף הצהובה בשובה מן העיר אחרי לכתה לראות שם פני איש יהודי היושב בתוך השוק הרבוע אל מול פני בית התפלה „חנה הקדושה", ואז היו פניה פני להבים ולבה התרגז ויתגעש בקרבה. אז תקרא בקול גדול ונורא: הנה השפלתי את גאון לבי ואלך ואבוא אליו אל ביתו, ואני לא חפצתי להיות לו כנכריה; אכן הנה ערב הוא את לבו ויגרשני מעל מפתן ביתו כגרש את הכלב אשר השתגע ואת דלת חדרו סגר אחרי, כי על כן נשבעתי כיום הזה לאמר: נכריה אהיה לו מן היום הזה והלאה ולכל האנשים אשר היו קרובים אלי; את איש מהם לא אדע עוד ולא אכיר איש, ואם יבוא יום והוא יבוא לפני ויכרע על ברכיו ויתחנן אלי לשמוע אותו, באלהים נשבעתי כי לא אוסיף עוד לדעת ולהכיר אותו!..

והאלה הזקנה הפנתה את ראשה ותט אל ברוש רם הקומה אשר עמד לשמאלה ותאמר אליו: הידעת אל מי ירומון מליה אלה? הלא אל אביה תדבר כדברים האלה, אל אביה, אל אביה! אכן צעירה היא לימים ובלב תמים וברות אמונים נשבעה את שבועתה, וגם יש אשר תשמור את שבועתה זאת, ואולם אל נא תאמין כי יוצאים הדברים מקרב לבה עמוק! לא, בני לא! רק את נפשה היא משלה, ואולי לא תדע גם היא כי משלה היא את נפשה, והיא חושבת כי מאשרת היא וצולחת ולא

תדע כי רעה נגד פניה, וכי יבוא יום ולבה יקרע כה לשנים עשר קרעים -- אכן הנה יום בא... הנה יום בא...

ואחרי כן יספרו העצים איש לאחיו כי עזבה האשה הצעירה את הארמון, היא ובעלה הגראף, והם לא באו עוד אל תוך הגן ימים רבים מאד מאד כי קמו ויסעו לארצות רחוקות ומדינות נכריות, וישבו שנים רבות בארץ איטליה ובארץ יון, בארץ צרפת ובארץ ספרד וגם במצרים ובמדינות אפריקא הרחוקות.

ואחרי כן שבו האיש והאשה, והעצים יספרו כי שמחים ועליזים היו האנשים כל הימים, והאשה שחקה כל היום בקול גדול ותשמח אל גיל תמיד, ועל לבה לא עלה כל זכרון מזכרונות הימים אשר עברו, ורק לפעמים אמרה כי ישנו עם אחד, עם היהודים, והיא תשנא את העם הזה שנאת עולם!...

אכן אשה אין לב היא! אשה עגבנית! קראו אחריה העצים בפה מלא וינועו וינודו בקול גדול...

הס! הס! —

מתוך הארמון אשר מנגד עולה עתה קול זמירות ומנגינות יפות, וקול מחוללים ומחוללות ישמע, וקול שחוק עליזים עולה ובוקע מבעד לחלונות הארמון, וישמעו כל עצי הגן...

אז יעזוב הרוח את ענפי העצים ויעבור מעל פני הגן אשר ביער, והעלים ישקטו וינוחו, והענפים לא ינועו ולא ינודו עוד, וישקוט כל הגן מסביב והדבר לא נשמע עוד — כי נאלמו העצים כלם.

ובתוך הגן עמדה האלה העבתה והזקנה, והיא כפופה ושחוחה, ופניה זועפים מאד מאד...

*

היום ההוא, יום חג השבועות השני, רד מאד ונוטה אל קצהו,

ברחובות העיר יהמו המון העם ופניהם צוהלים ושמחים; קול המולה ישמע מסביב, המולת בגדי משי חדשים ושמלות וקשורים חרשים העפים בצד ובכתף, והעם יהלך ברגש ובשמחה וששון. ויצא העם את פני רחוב בית הכנסת ועבר את השוק הרבוע ואת רחוב האנגלים עד קצה שדרות האלונים, ומשם ישובו ללכת אל אשר באו.

אכן האחד לא ישוב בלכתו, והוא הולך הלך ועבר גם את שדרות האלונים, בודד הולך בין האלונים.

„מה הקסם אשר קסם לה? — ישאל את נפשו שנית ושלישית— במה לקח את לבה? — מה עשה לה? — כה עשה לה? —".

וגם הפעם עוברות מחשבות מאליפות בקרב לבו וזכרונות רבים עולים ויורדים בו, ולנגד עיניו עוברות כל התמונות והמראות למיום מות עליו אשתו ועד היום אשר עזבה אותו אסתר בתו; וגם עתה יזכור את הימים אשר ישב על הארץ כמתאבל וישבע לנפשו לבלתי זכור עוד אותה לנצח והיתה לו למתה; ואחרי כן יזכור את היום אשר שבה אליו ותקרא לו: „אבי!" והוא לא היה לה עוד לאב ובעצם ידיו גרש אותה מעל מפתן ביתו. — מי יאמין לו עתה את אשר נשא ואת אשר נעשה בקרב לבו ביום ההוא? מי ידע את אשר היה לו בלילה ההוא כאשר הפך שערו וילבנו פתאם? אולי רק האלהים הוא האחד היודע...

אבל האם לא צוה האלהים הזה ויאמר: כרחם אב על בנים? האם לא נטל על האב לרחם על בניו בכל עת?

והוא?! האם לא רחם עליה כרחם אב על בנים?

הן זוכר הוא ברגע הזה כי את עורו קרע מעל בשרו בעצם היום הנורא ההוא וכי ימים רבים היה כחולם ביום ובלילה לא ראה שנה בעיניו; ואָז יזכור כי באו לו ימים והוא את כל אשר לו יתן וגם את נפשו יתן בעד הרגע האחד אשר יראה את פניה. — ואחרי כן יזכור כי באו ימים ולבו שב ויהי קשה מאבן ומחלמיש צור, ואז שב וישבע כי לא יוסיף עוד לראות פניה עד עולם. אז באו על נפשו כל מרורות חבוט הקבר וכל חרדת שבעת מדורי הגיהנם.

ושלש וארבע שנים עברו עליו בעת ההיא: שנות עמל ותלאה, ימי רגזה ושבר לב ורגעות דאבה ומחלת נפש. ויש אשר עלה על לבו בימים ההם כי לא יוסיף עוד לחיות אם לא יראה את פניה, ואז באה לו השמועה כי עזבה העלמה את הארץ ותלך ותשב בארצות רחוקות ובמדינות נכריות, בארץ איטליה ובארץ יון, בארץ צרפת ובארץ ספרד וגם במצרים ובמדינות אפריקא הרחוקות.

הבקצוי ארצות רחוקות נאלצה להסתר מפניו? אם מפניו ברחה ותנס על נפשה עד ירכתי שאול? —

אז יגעש לבו וירעש, ומנוחה לא באה עוד אל בתי נפשו. — לא! לא! לא! מן היום הזה והלאה לא יחפוץ עוד לראות את פניה ולא יוסיף עוד זכור אותה עד נצח! — כדברים האלה נשבע לנפשו וגם התחזק והתאמץ לשמור את שבועתו זאת.

ואף אמנם עברו שבועות רבים והוא באמת ובתמים לא נשא עוד את נפשו לראות את פניה וגם לבו שב למנוחתו ויגה עתה מזעפו שכם אחד על כל הימים.

אז בא היום המר והנמהר הזה, הוא יום חג השבועות השני.

אכן יגעש בו לבו עתה והוא לא ידע ולא יזכור עוד איכה היה כדבר הזה — ורק אחת יזכור כי בקרוא השמש היום בבקר את המלה: „יזכור!", אז החל פתאם לזכור אותה, ויזכור אותה עם נשמות כל המתים, כזכור את המת. — האם לא מתה הנערה עליו? אם לא כמתה נחשבה לו זה מאז?...

אז התלקחה פתאם בלבו תאוה עזה לראות את פניה ולשמוע את קולה, ותכל נפשו אליה ותכסף אליה בכל עזה ותקפה, כאשר לא כלתה ולא נכספה עוד עד היום הזה. — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — —

קול פרסות סוסים ושעטות רגליהם נשמע לפתע פתאם, ור' שמואל מרדכי נשא את עיניו ויבט על סביבותיו.

מקצה רחוב האנגלים נראו שני רוכבים יושבים בסוסים ורוכבים בחפזון נמרץ; על הסוס האחד יושב איש אשר לו כתפים רחבות וראשו נשא למעלה ועל הסוס השני רוכבת אשה לבושה שמלת-רוכבים ארוכה ובידה שוט קטן.

רגע אחד נחו הרוכבים וישבתו, והאשה שמה כלי-ראי על עיניה ותבט על סביביה, ופתאם ראתה את היהודי הזקן ותתאדם, ואחרי כן תחישה ותך את סוסה על השלי במסמרות ברגליה ותרכב בחפזון נמרץ, וגם הרוכב מהר אחריה, וירכבו שניהם יחדו ויעברו את המקום אשר שם היהודי עומד, והאשה הביטה בו מעבר פניה, ואחרי כן מהרו שניהם וירכבו אל גן היער, הלך ורכב בחזון.

גם ר' שמואל מרדכי הכיר את שנים הרוכבים, ויהי נחפז להשען אל אחד העצים לבלתי נפל ארצה; ואולם שפתיו הלבנות דברו חרש: אכן זה הוא הגראף וזאת רעיתו הגברת!...

„לא! לא! לא! יותר לא אוכל לחכות עוד כי קצרה רוחי מנשוא! ועלי לראות עתה את פניה!.." . . . .
. . . .

בתוך הארמון אשר בגן היער יאירו אורים רבים, ואל האולם האדום נאספו האורחים למשתה הטהעע.

הגראף סטאנקיעוויטש יסלסל את שפמו ויאמר: — הגע אדות היהודים תאמרו להוכח עמי? ואני אמרתי בלבי כי יודע אנכי אותם הרבה יתר מכם: אין בם אף אחד אשר ישרה נפשו בו! ובדבר הזכיות החדשות אשר תאמרו כי בהנתן להם הזכיות האלה ושבו והיו לאנשים טובים ישרי לב, הלא מלתי אמורה — —

— ידעתי, ידעתי, ענה הגראף זאוואדניצין ויעבר כף ידו על מצחו — ואני את חלקי הן הגדתי לכם ואותו אגיד לכם גם היום: אכן אמלל העם הזה ופגעיו רבו עד מאד! אמנם רחוק מכליותי להגיד לכם כי העם הזה כלם צדיקים, כלם ישרים, ונהפוך הוא, ורק אחת אמר

ואותה אֲשנה: אם נגיר להם ישרם ונשיב להם צדקתם להיות גם הם ככל האזרח אשר בארץ, ושבו גם הם מרע מעלליהם והיו כאחד ממנו.

— אמנם הטיבות מאד, הטיבות אשר דברת, ענה הגראף שטשע-גולסקי אשר ישב עם אחד מזרע האצילים וידבר על דבר הציד אשר יהיה ביום המחרת, ולא התבונן ולא שמע היטב את כל הדברים ההם.

ובעלת הבית, היא הגבירה אשר לה עיני התכלת ותלתלי הזהב, קמה ותשם אש על הפאפיראָס אשר בפיה ותאמר:

— היהודים?! אמנם יודעת אנכי אותם יותר מכלכם, ואני מגידה לכם כי עם כבד עון הוא, זרע מרעים, לוקחי נשך, בנים משחיתים, אוהבי בצע ומעשקות! הלא תדעו כי פי הוא המדבר, ואני אודה ולא אבוש כי גם אנכי הייתי בת לעם הזה... ואולם סלחו נא רגע אחד! קול ענות אנכי שומעת בחצר, קול הכלבים החורצים לשון...

ודלת החדר נפתחה והמשרת בא.

— גברתי! — אמר וישפל קולו — איש זקן עומד בחצר ולא יסור משם עד ראותו את פניך, וגם אמר...

הגבירה לא שמעה עוד את יתר הדברים אשר דבר, כי הלבינו פניה לפתע פתאם, והיא מתהלכת בתוך החדר אחת הנה ואחת הנה ותפושה במזמותיה העמוקות, ותהי כמבקשת עצות מה לעשות. ואולם עוד רגע והיא עמדה ותצו את משרתה להביא את הזקן הביתה.

הדלת נפתחה עד מהרה ור' שמואל מרדכי נראה על הסף.

הגבירה התיצבה ותעמוד הכן ואת ראשה נשאה למעלה ותשם בלי-ראי על אפה.

— מה חפצך, איש זקן? — אין חפץ לנו כיום הזה בכספך ובמלותיך ואין לנו דבר עם אנשים יהודים...

הזקן נפל מלוא קומתו ארצה כאחוז השבץ.

הגבירה נתנה אות והמשרתים נשאו את הזקן ויוציאוהו מן הבית.— אז נגשה הגבירה אל קרואיה ואורחיה ותברכם ותפרד מעליהם, כי אמרה אשר יכאב עליה ראשה מאד, ותלך ותבוא אל חדרה אשר לה. ואולם

את שלמותיה לא הפשיטה מעל בשרה, ותשב כל הלילה על הכסא ופניה מסתרות בין כפות ידיה, והנרות אשר בחדר בוערים באש בקול המולה דקה ויהיו כנרות אשר בחדר המת...

— אכן עבר המועד, עבר המועד, ואני את אשר עשיתי לא אוכל עוד להשיב! הוי אלי, אלי, מה כבד עלי המסוה אשר שמתי על פני, מה אמולה לבתי ומה אמללה אנכי!...

ממחרת היום ההוא ורופאים אחדים ישבו באחד הבתים אשר בתוך השוק הרבוע אל מול בית התפלה „חנה הקדושה", וייגעו ויעמלו לרפא נפש איש אשר אחז אותו השבץ. ואולם יד רופאים תקצר לרפא בשר איש אשר כל ימיו היו מכאובים רבים ורעות גדולות...

בעצם היום ההוא והגראף שטשעגולסקי לא הלך עוד עם האציל הצעיר לצוד ציד כאשר אמרו אתמול, כי בהיות הבקר קמה הגבירה ותצו לצרור את צרורות שמלותיה וחפציה, ואחרי כן נדברה היא והגראף שעות רבות יחדו, ועוד ביום ההוא עזבו את העיר ואת הארץ ויסעו ויבואו עד אפסי ארצות רחוקות ועד קצות מדינות אפריקא.

ואל הגן ואל ארמונם אשר בו לא שבו עוד עד עולם, כי אוהב הגראף מאד את ציד הלביאים בערבות אפריקא, וגם אשתו הגבירה נלחמת יום יום עם הלבאים ועם החיות הרעות ואת נפשה תשליך מנגד, ותהי כאיש אשר חייו היו עליו למשא... ובאחד הימים כאשר שב הגראף זאוואָדניצין ממסעותיו ספר לתמו כי גם נסה נסתה הגבירה לירות בדור עופרת אל תוך לבה כי רוח עועים מסוך עליה...

זאת תורת הספור אשר אמרתי לספר באזניכם היום על דבר האזכרה אשר נעשתה לנפש אדם בעודה בחיים ואשר כמו מת חשבוה— ואזכיר אליכם הזכרת נשמות.

אכן נשמה אובדת היא, אובדת ומרמה אביה ובני עמה מלפנים, אשר אך כראות אנוש יראו ואני לא חפצתי כלתי אם לעשות לה אזכרה...

שָׁם בָּרָמָה...

(לֶגֶנְדָה).

שָׁם בָּרָמָה שָׁם נִשְׁ[illegible]ת
חָרְבָה שְׁמֵמָה אַף נֹפֶלֶת,
[illegible]לַיְלָה [illegible] לַיְלָה
שָׁם יָחֹלוּ, שָׁם יְרַקֵּדוּ.

אַךְ מִלְּפָנִים, בִּימֵי קֶדֶם,
[illegible]—עוֹד זוֹכְרִים—רָאֲתָה עַיִן
[illegible]ת גָּדוֹל בֵּית הַכְּנֶסֶת,
[illegible]רִים שָׁם לָמְדוּ.

[illegible]חוּרִים שָׁם לָמְדוּ
אַךְ בָּעֵמֶק שָׁם בְּאֹהֶל
[illegible] אֵם וּבַת יָשְׁ[illegible]
[illegible] לוֹקַחַת לֵב [illegible].

שָׁם בָּרָמָה שָׁם יִלְ[illegible]דוּ—
אַךְ גַּם נֶפֶשׁ יֵשׁ לַנַּעַר,
נֶפֶ[illegible] חֲפֵצָה; וְאֶחָד נַעַר
חָמַ[illegible], אָהַב הַנֶּהֱדָרָה.

לַיְלָה לַיְלָה עֵת כִּי נָחוּ
הַבַּחוּרִים וַיִּישָׁנוּ,
וַיְהִי עָזוּב בֵּית־הַכְּנֶסֶת
שָׁם הַשְּׁנַיִם שָׁם נוֹעָדוּ.

שָׁם יָשָׁבוּ, שָׁם נֶעֱצָבוּ
וַיִּצְחָקוּ אַף נָשָׁקוּ;
שָׁם שָׂמְחוּ, שָׁם נֶאֱנָחוּ—
אַךְ בָּא יוֹמָם כִּי נִתְפָּשׂוּ

כִּי הַשַּׁמָּשׁ צָד אוֹתָמוֹ
כַּצִּפֳּרִים לִפְנוֹת בֹּקֶר..
וּבְמַקְלֵהוּ בַּרְזֶל עֹשֶׂת
הִכָּה, הִכָּה רֹאשׁ וּזְרֹעַ

אָז אֶת־הֵלְיוֹ שָׁם בָּרָמָה
חָלָה שְׁלֹשִׁים יוֹם הַנַּעַר;
גַּם הַנַּעֲרָה שָׁם בָּעֵמֶק
חָלְתָה שְׁלֹשִׁים יוֹם, חָלָתָה.

אָז שָׁכָבוּ, אָז נֶעֱצָבוּ,
לֹא צָחָקוּ; לֹא נָשָׁקוּ —
וַיָּמֻתוּ שְׁנֵיהֶם יַחַד,
גַּם הַנַּעֲרָה גַּם הַנַּעַר

וּמִנִּי אָז שָׁם נִשְׁקֶפֶת
חָרְבָּה שְׁמֵמָה וּמַפֹּלֶת.
וּבַלַּיְלָה שֵׁדֵי לַיְלָה
שָׁם יָחֹלוּ אַף יְרַקֵּדוּ

התרל״ז.

ד. פרישמאנן

אותיות פורחות

הוצאת בן־אביגדור

ווארשא

עָכָן אֲשֶׁר בְּוֹארְשׁוֹי.

פַּעַם בפעם בעברי ברחוב הסינטורין, עד הרחוב לבוא ככר הבאנק, על בית החומה הגדול אשר ממעל לחלונותיו תלוי לוח העץ השחור ועליו כתוב באותיות זהב: „בית הבאנק של מ א ק ס פ ר א נ ק", ועלה על לבי פעם בפעם זכר עכן בן כרמי בן זבדי ואת כל הדברים הנוראים אשר נקרא על אדותיו בספר יהושע. הלא תזכרו את הדברים ההם? — „ויקח עכן בן כרמי בן זבדי בן זרח למטה יהודה מן החרם וגו' ויאמר יהושע אל עכן בני שים נא כבוד לה' אלהי ישראל ותן לו תודה והגד נא לי מה עשית אל תכחד ממני וגו' ויאמר אמנה אנכי חטאתי לה' אלהי ישראל וכזאת וכזאת עשיתי וארא בשלל אדרת שנער אחת טובה ומאתים שקלים כסף ולשון זהב אחד חמשים שקלים משקלו ואחמדם ואקחם וגו' ויאמר יהושע מה עכרתנו יעכרך ה' ביום הזה וירגמו אותו כל ישראל אבן וישרפו אותם באש ויסקלו אותם באבנים ויקימו עליו גל אבנים גדול"...

מעשה נורא עד מאד אשר יסמר שערת כל בשר ביום שמעו אותו — האיי זה?

אבל האיש אשר בו אדבר אני ואשר קראו לו עכן גם הוא, עכן אשר בווארשוי, האיש הזה לא חטא חטאה גדולה ונוראה אשר כזאת, כי אם מעט ממנה. לא אדרת שנער אחת טובה, או גם אדרת רעה, לא מאתים שקלים כסף בכסף ארץ הכנעני, או גם בכסף רוסיה, לא לשון זהב אחד אשר חמשים שקלים משקלו, או גם מעט מהמשים, לא אחד מאלה חמד ויקח; וגם לא נתפש האיש בגנבתו ולא נלכד בחרם ולא רגמו אותו כל ישראל אבן ולא הקימו עליו גל אבנים גדול — ותהי להפך, כי מסתר המדרגה עלה האיש הלוך ועלה, וילך מחיל אל חיל ויגדל ויפרוץ ויעצם מאד מאד, וכל באי שער עירו הגדולה כבדו אותו מאד, ותחת אשר יקימו המה עליו גל אבנים גדול, הקים הוא לו את גל האבנים ההוא בתבנית היכל גדול מלא תפארת אשר שם ישב ואשר משם תצאנה טובותיו לכל איש ואשר משם יפליא חסדו עם כל נענה ומר נפש. — והאיש הצדיק והטוב

הזה יקרא בפי רבים בשם „עכן", כשם האיש אשר מעל מעל ויקח מן החרם...

והחרם אשר ממנו לקח האיש הזה היה מעט מעט מאד, פחות מכזית, ומראהו כמראה עוגה אשר תאָכל ותבניתו כתבנית פת מצה, ושמו „אפיקומן"...

ידענו, ידענו — יאמרו הקוראים בלבם — אכן גנב האיש בילדותו את האפיקומן מתחת הכר אשר לאביו, כמנהג בישראל, וזה דבר החרם וזה משפט המעל אשר מעל!

ואולם משגה אתכם, אדוני, משגה אתכם! וכדי להוציא מלבכם ממהר אני להגיד לכם כי לא בניסן כי אם בתשרי, לא בלילה כי אם ביום ולא בזמן הסדרים כי אם בימים אשר אין להם סדרים עשה האיש את אשר עשה ויקח מן החרם — את האפיקומן.

וכיום הזה ועינינו רואות את האיש אשר מעל בקדשים, והנה הוא עושה טוב בעדתו מאין כמוהו; אין בעיר גומל חסד כמוהו ואין איש אשר ירבה לעשות צדקה יותר ממנו, ובפרט ברגע שמעו את המלה „רעב" או בבוא אליו איש אשר י ר ע ב ללחם, והיתה ידו פתוחה להעניק לאיש ההוא מכל אשר לו, כי לא תוכל אזנו לשמוע את המלה ההיא. ואף גם זאת והאיש הזה אשר יאמרו עליו בעיר כי מן הנאורים הוא וכי אינו מדקדק במצות שבינו ובין המקום, ויש אשר גם יאמרו עליו כי בבוא ימי הפסח יעלו על שלחנו מאכלים בלולים, חמץ ומצה גם יחד, והאיש הזה בבוא החדש ניסן ופתח את ידו לכלכל את עניי עירו במצות ככל אשר יוכלו שאת ולא ידע שבעה, כי נתן יתן מצות לאלפים, לכל הבא ולכל דורש, ויש אשר יהיה יום לבבנו להאמין כי אולת קשורה בלב האיש ההוא וכי רוח עועים מסך בו לחשוב כי במצה זו תלואים חייו וכי שקולה מצוה זאת כנגד כל המצוות האמורות בתורה וכי היא תהיה לו לרוחה ולפדוי, להשיב את נפשו למנוחתה ולפדות אותה מכל עונותיה ובה יאמ למחות כעב פשע ישן ולשלם מלוה ישנה...

ויש אשר אומרים כי גם קמיע תלויה לו בצוארו אשר לא תמוש ממנו יומם ולילה ותבנית לה כתבנית פת מצה — אם קבלה היא נקבל! אכן חייב אדם זה לברך את המצה בכל עת ובכל שעה, כי בגלל פרוסת מצה טלה האיש ויגדל ויעצם ויפרוץ לרוב ויהי לאיש...

יש אשר גלגל קטן יניע לפעמים עולם מלא, יש אשר דחיפה אחת קטנה תריץ לפעמים את האדם עד מחוז חפצו, ויש אשר רגע אחד ברגעות חיי האדם ישנה לפעמים את כל סדרי חייו ומן הרגע האחד הזה תוצאות לכל ימיו ושנותיו.

דחיפה אחת קטנה — והדחיפה האחת והקטנה הזאת היתה גם לאיש העשיר הזה בעודו נער קטן ובהיותו יושב עוד בית אמו האלמנה במגרש פראגא אשר מעבר לגשר, בימים אשר ידע את הכסף אך למשמע אזן ואשר ראה את הלחם אך אחת ביום. באמרי כי ישב הנער בימים ההם בית אמו, אל נא ישגה הקורא לחשוב כי בית היה לאמו; זאת הפעם רק השתמשתי בלשון נקיה, והנקיות מביאה לפעמים לידי מליצה והמליצה לידי חסר הבנה. כי הנה באחד המרתפות הצרים אשר במבואות האפלות ישבו, ואף יש אשר לא השיגה יד האשה לשלם גם שכר המעון הזה, והסוכן אשר על הבית בא להוציא אותה משם ביד חזקה ובעבר אחריה. בראשית הימים עוד נסתה האשה להביא את בנה, את מאיר הקטן, אל בית המלמד למען ילמוד והיה לכל הפחות ליהודי, ואולם באשר קצרה ידה משלם ובראותה כי אין לב הנער הולך אחרי הלמודים וכי רודף הוא בטלה כל היום, ותחדל גם מזה — אם „שקץ" הוא ידאג לו, ואמו מה היא כי ישליך עליה את יהבו? וגם בהביאה אותו אל בית בעל־מלאכה, ברח הנער אחת ושתים מלפני בעליו, כי אהב את הבטלה, ויהי הנער משולח ונעזב, הולך יחף ובשרו ערום, רעב ללחם וצמא למים — לא, לא, צמא למים לא היה מעודו, כי המים גם בלא מהיר יוקחו, ורק רעב, רעב היה תמיד מאד, והלחם לא על נקלה יוקח, אז יבקש לפעמים פת לחם בבית אמו ומצא, ולפעמים יבקש ולא ימצא. אמנם כן, למד הנער את תורת הרעב עד היסוד בה, ויבן אותה עם כל באוריה ופרושיה, ויש אשר תצא אמו בבקר השכם העירה, לראות אולי יצלח בידה למכור ולקנות ונתנה טרף לביתה, והנער חכה לפעמים עד הצהרים ורוחו לא קצרה בהכותו.

אבל גם מלאכת הרעב איננה מלאכה קלה, ויש אשר גם מבחר תלמידיה הדבקים אחריה יעזבוה ויזלזלוה, כי רוחם תקצר. לפעמים וגם נפש הנער הזה קצרה בעמלו ולא יכול עוד לסבול, כי ארכה לו העת יותר מדי, ויקלל את הרעב באלהיו. אכן לא טוב היות האדם רעב.

עוד לפנות בקר יצאה האלמנה העירה, כי היום יום ערב שבת

ומחר שבת „שובה", כי על כן קמה בבקר לסור אל עזרת הנשים כדי השכימן לסליחות, ומשם תבוא העירה עם סחרה ואתננה ועם סליה וממכריה — ומאיר מחכה אליה בבית, והוא יוצא ונכנס, נכנס ויוצא, ופתאם יחוש בנפשו כי מלאך רע בא אליו לענותו, הוא המלאך הממונה על הרעב, וכי בטנו ריקה עד מאד. אכן לא חדש היה הרגש הזה עמו וכבר ידע אותו מתמול שלשום, ואולם הל שתורתו חביבה עליו הרי היא בכל יום כחדשה בעיניו!

בראשונה לא שם לב אל רעבונו ובשפתיו שרק את זמרת החזן בזמרו „ויאתיו" בימי החג האחרונים, ואולם שריקות השפתים הלכו מרגע לרגע הלוך ומעט ורק שריקות הקרבים הריקים הלכו הלוך ועצום. אז ישוטט הנער בתוך החדר אנה ואנה, לבקש בארון ובארגז, בתבה ובמלתחה, אולי ימצא דבר מה לאכול, ולא מצא. על פני הכירים תראינה עיניו פארור מלא, והביא את כף ידו אל תוך הפארור, והוציא אותה משם והביאנה אל תוך פיו ללקק ממנה כאשר ילקק הכלב — והנה הוא מי קאפע קרים, והם לא יתנו ולא יוסיפו. והרעב הולך הלוך וגבור בו, הלוך וכבד! ובשבתו משמים ועצוב רוח והנה תשמענה אזניו קול מורה־השעות בהכותו, אחת, אחת, אחת ושתים, שתים ושליש — ובלי משים ישא עיניו אל המקום אשר משם הקול יבוא ועיניו רואות את הקיר ואת מורה־השעות התלוי על המסמר ממעל. מה זאת? — בתקות הוט לבן תלויה אל הקיר וקשורה אל מורה־השעות פרוסת מצה יבשה, כחצי האפיקומן' גדלה...

ופתאם יזכור כי את מותר האפיקומן הזה טמנה אמו במקום הזה עוד בימי הפסח האחרונים, כמנהג בישראל אשר שלומי אמוני ישראל יותירו כפעם בפעם כן האפיקומן ותולים אותו במקום הנראה לעין, להיות תלוי אל הקיר מן הפסח ועד הפסח, מליל הסדר השני ועד ליל בדיקת חמץ.

עיני הנער אורו רגע אחד...

אבל רגע משנהו ושתי דאגות באו אל לבו בפעם אחת. ותהי הדאגה הראשונה לאמר: איך יעלה ויגיע עד האפיקומן והוא נער קטן קומה ומורה־השעות גבוה ומרום מנגדו? ואולם הדאגה השנית כבדה מן הראשונה פי שנים ותהי לו למחנק בצוארו: הלא פרוסת מצה זו קדש הוא, ואין לנו רשות להשתמש בה אלא לראותה בלבד.

ומי יודע אם לא ימות איש כרגע נגעו אליה, ומי יודע את אשר יקרה באחרית הימים, ומי יודע...

והרעב הולך הלוך וגבור בו, הלוך וכבד מרגע לרגע! והשטן עומד על ימינו — לא, לא רק על יד ימינו יעמוד כי אם גם משמאלו, מלפניו ומאחריו, בקרב לבבו ובקרב ראשו, והשטן הזה לא יגער בו כי אם בקול רך ונעים ידבר אליו: „מאיר, מאיר! למה תהיה כסוס כפרד, למה תמות ברעב ולמה תספה בלא עתך בעוד לחמך לנגד עיניך? מאיר, מאיר!"...

ומאיר יאמר פתאם בלבו כי לא לאכול את המצה יחפוץ כי אם לאחוז אותה ביד ולמשש בה באצבע ולעזבנה אחרי כן...

אז יאחז את השלחן בידיו וימשוך אותו בכחו האחרון עד הביאו אותו לפני המקום אשר תלוי שם מורה־השעות על הקיר ממעל; ואולם בעלותו על השלחן להתיצב עליו, יראה כי עוד המצה מרום מנגדו וכי ידו תקצר מנגוע עד המקום אשר היא שם. אז ירד שנית ארצה ולקח לו כסא עץ והניף אותו על פני השלחן, ואחרי כן יעלה על השלחן ומשם יטפס ועלה על הכסא, ועמד, והושיט את ידו ואצבעותיו נוגעות אל פרוסת המצה...

וכמו שביב עלעקטרי יחלוף את כל עצמותיו ברגע אחזו את המצה בידו! למד הנער מעודו לכבד את הלחם בכל מאדו ובכל נפשו, ידע הנער תמיד לחלק כבוד אלהים לכל הנברא בצלם ככר לחם, אבל הפעם הזאת בעמדו על הכסא אשר פני השלחן ובאחזו את פרוסת המצה היבשה בקרב אצבעותיו, והנה קול בקרב לבו מזהיר אותו וקורא: אם כל הלחם קדש, לחם זה קדש קדשים!

הנה הגן אשר בעדן פרוש לנגד עיניו ואל תוכו לא יוכל לבוא, הנה הארץ הטובה והרחבה שפוכה לפניו והוא ראה יראנה ואליה לא יבוא!...

והנער נאנח אנחה גדולה אשר שברה יותר מחצי גופו הקטן — וירד ארצה.

וברדתו וירד השטן עמו ולא ידע מאיר מנוחה בנפשו ותאותו בערה בו, הלוך ובעור, הלוך ויקוד כיקוד אש... מאיר, מאיר! למה תהיה כסוס כפרד, למה תמות בלא עתך, למה תגוע ברעב? הלא המצה הזאת איננה שונה ברב או במעט מכל הלחם אשר בעולם,

יהיא עומדר לאכילה וקוראה אליו: כל דכפין י׳ ויאכול!

כל דכפין... והוא כפין ורעב מאד, ופרוסת מצה זו הלא באמת איננה שונה ברב או במעט מכל לחם אשר בארץ, ומה היא כי ינוס מפניה וכי יירא לנגוע אליה?— ופתאם ועלה על לבו זכרון אמו וזכרון הרצועה אשר בידה, רצועת עור, וכי נכונה היא בכל עת להמית אותו בעשותו נבלה ובעברו עברה גדולה כזאת...

וברגע השני ועברה בקרב לבו מחשבה אחרת לאמר: מה ימריצך כי תשב בבית ומי יאסור רגליך מברוח עד קצוי ארץ אחרי אכלך את אשר תאכל? קום ואכול, קום ואכול! קום ולקחת את השלחן ועלית עליו, ואכלת ושבעת — וברחת!

עוד רגע אחד ומאיר עומד שנית על פני הכסא אשר על השלחן ואוחז בידו את פת האפיקומן והופך אותה אנה ואנה, פעם בכה ופעם בכה, ועיניו לא תשבענה מראות בה. ואולם גם בטנו לא תשבע, כי השובע איננו דבר הנקנה בראיה בלבד, ו... זה עוד יירא הנער לנפשו מנגוע אל הקדש ולאכול ממנו. ה... הוא, קדש הוא, מעל הוא אשר ימעל בקדשים — והמלאך הטוב אשר ינום במעמקי לבבו יתעורר רגע אחד משנתו והוא ילחוש לו באזנו כי כאשר יקום איש לרצות נפש כן הוא בעיניו. ופתאם לפתע והנה שכח הנער את כל ההקירות ואת כל המחשבות ואת כל פלפולי הפילוסופיה, ובטרם עוד יבין מה היה לו ומה הגיע אל ככה, והנה פת המצה על שפתיו. אז ילוק בשפתיו את האבק הרב הרובץ ככף־איש על המצה, והאבק יבוא אל תוך פיו ועל לשונו, והנער יזורר והקיא את אשר לקק. ובכן — יאמר בלבו — גם הקדש איננו מאכל מלכים וטעמו איננו טעם צפיחית בדבש! — ואולם את פת המצה לא יגיז מבין אצבעותיו, ובאין דעת את אשר הוא עושה יניע אותה בחזקה אחת הנה ואחת הנה ונער אותה מן האבק אשר עליה. ופתאם והנה מחשבה חדשה בקרב לבו לאמר כי אכל לא יאכל אותה ורק מעט מעט ממנה יגרם ויגרוס בשניו סביב סביב מן הקצה אל הקצה למען שים לה צורה עגולה, אחרי כי קצות לה וראשים לה והיא איננה עגולה כמשפט...

והנער לא יאכל את המצה ורק בשניו יגרם ויגרוס את המצה סביב סביב מן הקצה אל הקצה — וכל זה רק בהיות עם לבו הטוב לשים צורה יפה לפרוסת מצה אשר איננה יפה במשפט. ובחדלו את

מעשהו זה, אז יביט אל המצה וראה כי עוד לא נעשה העיגול יפה כמשפט ואז לא ינוח ולא ישקוט והוסיף שנית לשלוח פיו בה, אולי יצלח הפעם חפצו בידו לשים למצה את הצורה אשר בה השקה נפשו ואולי תמצא הפעם הצורה בדיוק נמרץ. ואולם כמה פילוסופים כבר כלו את כחם ואת מוחם, כמה חוקרים כבר אבדו את אונם ואת ימיהם לריק בבואם להתפלסף ולחקור על דבר החמר והצורה! החקירה בדבר החמר והצורה איננה ענין קל — וגם הפילוסוף הקטן הזה מדי עמלו לברוא צורה יפה, שכח ולא הרגיש כי בין כה וכה והחמר הולך הלוך ודל, הלוך ומעט, הלוך וחסור. מן הפרוסה הגדולה לא נשארה עוד בידו בלתי אם פרוסה קטנה, וגם הקטנה הזאת עוד תקטן מרגע לרגע, עד כי תקטן מאד. ובכל זה עוד רוחו לא שככה! — הן יאמרו הצרפתים כי עם האכילה תבוא התאוה לאכילה, ואולם גם התאוה לפילוסופיה תבוא עם הפילוסופיה, ולכן אם החל הנער להתפלסף ולחקור, לא חדל עוד, ויתפלסף ויחקור עד היסוד, ואף גם כאחרית כל הפילוסופים כן היתה גם אחריתו, כי באחרונה והנה גם הצורה וגם החמר עלו בתהו ויאבדו ולא נותר גם משניהם כל שריד בלתי אם המחשבה לבדה.

דומיה הרישית בכל פנות החדר ולא ישמע בלתי אם קול מורה השעות אשר על הקיר — ופתאם והנער ידע את אשר עשה.

ופתאם ותוגה גדולה באה אל תוך נפשו ולחץ אשר לא ידע עוד כמוהו מעודו. אז ירד ביגון קודר לאט לאט מן הכסא אל השלחן ומן השלחן יטפס וירד ארצה ולבו יך אותו מכה גדולה אשר לא ידע עוד כמוה עד היום הזה.

אז ידמה בנפשו פתאם כי לא רק נבלה גדולה עשה בישראל, לא רק תועבה גדולה כתועבות הגוים, כי אם גנב, הרג, רצח ולא חמל ועשה את כל העברות הכתובות בתורה ואשר לא כתובות! ברגע הזה יעלה על לבו גם זכרון האיש אשר למד על אדותיו בחדר לפני שנתים ימים בשבתו עוד לפני רבו, אשר לקח גם האיש הזה מן החרם וימעל מעל, וכל בני ישראל נגפו במלחמה על דבר הנבלה הזאת אשר עשה, ובאחרונה רגמו אותו באבנים וימיתוהו ויקימו עליו גל אבנים גדול; ובסגרו את עיניו, וראה את הגל הזה והנה הוא באמת גדול, גדול, גדול מאד, והוא עוד יגדל מרגע לרגע עד אשר יהיה

ראשו השממה... מה שם האיש הזה? מה שם האיש הזה? ובכל עמלו אשר הוא עמל, לא יזכור את השם הזה ולא יעלה על לבו, יבקשהו ולא ימצא, יחפשהו ולא ישיגנו — ופתאם לפתע והנה עלה גם שם האיש על לבו: עכן, עכן בן כרמי...

וברגע הזה תבוא גם אמו החדרה, אחרי שובה מן העיר.

והאשה בראותה את השלחן עומד אל הקיר והכסא ממעל לו, אז תביט כה וכה וכרגע תדע את אשר עשה לה בנה הקטן: בער את הקדש מן הבית ואף אכל באונו ממנו, עשה נבלה בישראל, טמא את נפשו, גנב, הרג, רצח ולא חמל, ולא באחד הימים הפשוטים מימי שבתות השנה עשה את כל אלה כי אם באחד מימי עשרת התשובה, בין כסא לעשור, בין ראש השנה ליום הקדוש, ומי יודע אם לא תפרוץ מגפה בעיר להמית עולל ויונק יום אחד ואם לא תפתח האדמה את פיה לבלוע גם אותה כבלעה את קרח ואת עדתו, ככתוב!...

ברגע הראשון לא ידעה מה לעשות, ותהי ראשית מלאכתה לקחת בול עץ ולהכות בו על ראש הנער, הלוך והכה, הכה והוסף, והנער קרא ויצעק צעקה גדולה ומרה וינס החוצה. אחרי כן אמרה לכהן וללכת אל בית הרב ולשאל את פיו: אולי יציל, אולי יושיע —

בין כה וכה והנער הלך, הלוך ורוץ, באין מטרה ובאין תכלית, ויעבור בשוקים ויתע ברחובות, ומנוחה ומרגוע לא מצא. אז יעבור על פני גדות הוויכסל ורגליו תעמודנה על החול אשר על שפת הנהר — ולבו בקרבו יכבד כמו אבן. הישליך את האבן הזאת אל תוך המים עם נפשו ועם בשרו גם יחד? ובהביטו כה וכה ועיניו תראינה את האניות הגדולות נושאות עץ והן שטות לאט לאט, מתנהלות בכבדות, וספינות קטנות, נשברות והפוכות על פניהן, נשקפות אליו בהיותן קרובות אל החוף — והוא לא ידע את אשר יראה ובוכה פתאב בקול ואחרי כן יתעורר וירוץ, הלוך ורוץ. פתאם יהוש בנפשו כי רגליו היחפות בצקו מעט, והוא עיף ויגע מאד וראשו עליו סחרחר...

אנה ינוס? אנה יברח? ומה תהיה אחריתו?...

א ח ר י ת ו ??... הנער עמד רגע אחד תחתיו וישאף רוח בחזקה. רגש חדש אשר לא ידע שחרו חלף את לבו ברגע הזה: הלא הפעם הזאת היא הפעם הראשונה אשר שאל את נפשו לתכליתו ומה תהיה אחריתו?... והמחשבה הזאת לא סרה עוד ממנו.

יש אשר גלגל קטן יניע לפעמים עולם מלא ויש אשר רגע אחד ברגעות חיי האדם ישנה את סדרי חייו כלם ומן הרגע הזה תוצאות לכל ימי שנות חייו.

ומחשבה גוררת מחשבה והגיון גורר הגיון, מי ימנה מספר למחשבות ההן? מי יעבור אחרי ההגיונות ההם, לבחון ולצרף אותם, אחר אחר האחד?...

מקץ שעה אחת וכבר ידע הנער אל נכון כי לא חטא ולא עשה תועבה באכלו את המצה וכי לא יוכל איש לבוז לגנב כי יגנוב וימלא נפשו כי ירעב; מקץ שתים שעות והנער כבר נגע בחקירותיו גם אל השאלות הגדולות על דבר „העבודה והממון" ועל דבר העוני והעושר ועל דבר הזכיות אשר לבעלי ההון ועל דבר המחסורים אשר לאביונים; מקץ שלש שעות וגם המחשבות על דבר הבטלה והמלאכה כבר עברו משכיות לבו, והוא ידע פתאם כי חטא עד היום הזה חטאות גדולות וכי רדף בטלה כל הימים ולא עסק במלאכה וידיו לא עשו קטנה או גדולה, וכי רק בזאת יכפר על כל עונותיו אלה, אם למן היום הזה והלאה לא ינוח ולא ישבות, לא ידום ולא ישקוט, ורק יעבוד ויפעל, יעמול ויעשה, באין סוף ובאין תכלית, עד אחרית הימים ואז יעשיר וירבה הון...

ופתאם עלה על לבו רעיון, כי הכל תלוי ברצון האדם וברוחו החזקה, ואם יחפוץ איש, אז יוכל גם להעשיר ולהרבות הון —

אז עמד ויתיצב רגע אחד. קרני השמש האחרונות שלחו נגה אדום אל מול פניו וזיו הנגה הזה שכן על עיניו ועל לחייו גם יחד וגם על שפתיו אשר התאדמו. אז נשא הנער את קולו וישבע שבועה גדולה לאמר: כי לא ישבות ולא ינוח, לא ישקוט ולא יעביר את המלאכה מתוך כפיו עד אם יעשיר מאד ועד אם ירבה הון לו ועד היותו לבעל אוצרות רבים כאחד העשירים הגדולים אשר בארץ!

ואחרי כן נשבע לנפשו את שבועתו השנית: כי בהיותו לעשיר, לא ישכח לעולם את אחיו האביון, כי אביון „היה" גם הוא בקרב הארץ והוא יודע את נפש האביון!

ועוד לו שלישיה: אם יעשיר וירבה הון וירבה גם כבוד ביתו והיה לאחד הגדולים, אז לא ישכח גם את המצה אשר הוציאה אותו מאפלה לאורה ומבטלה למלאכה ואשר בגללה „עשה" את כל החיל הזה!

אורו עיניו והמנוחה שבה אל תוך לבו.

ובשובו בערב לחדר אמו והוא עיף ויגע מאד, אז לא התקצפה ולא התרגזה עוד האשה אליו ולא הלכה עוד עמו בקרי. היד הרב עשתה זאת? אם השקיט האיש הזה את המית לבה בשאלה את פיו?— בנחת ובקול רך שאלה את מאיר אם כבר התפלל ערבית בבית הכנסת, ותתן לו לקדש על הכוס וגם דג ובשר נתנה לו.

אבל בעוד שנים שלשה ימים והנער נעלם ולא נראה עוד ברחובות פראגא. ומקץ ימים אחדים ואמו שמעה את השמועה, כי עובד מאיר את עבודתו למן הבקר ועד הערב בבית אחד הכנדלרים אשר ברחוב הפראנציסקאנים.

אך גם שם לא מצא הנער מנוחה לנפשו, ויעזוב את הסנדלר ויבא בית החיט ויעזוב את החיט ויבא בית האופה, וגם את האופה עזב ויהי למשרת באחד מבתי ממכר הבגדים, ויעבוד שם את עבודתו למן הבקר ועד הערב ויהי למוכר משכיל בכל דרכיו ואדונו אהבו.

ופתאם נעלם ועקבותיו לא נראו ולא נמצאו, ויהי מאיר נעלם חדשים ושנים רבים. אך מקץ שנים אחדות ואמו קבלה את משלות הכסף הראשון אשר שלח אליה מעיר רחוקה מאד, מעיר שיקאגא אשר באמריקא, ואחרי כן הוסיף וישלח מדי חדש בחדשו, ויכבד הכסף ויעצם וירבה מפעם לפעם.

ומקץ עשרים שנה שב איש עירה ווארשוי ואיש לא ידע אותו ויהי לאחד העשירים הגדולים אשר בעיר וביתו בית גדול ברחוב הסינטורין ועל הלוח אשר ממעל לחלונותיו כתוב באותיות זהב „בית הזהב של מאקס פראנק.

ולמכריו ולמיודעיו אמר האיש: אַל תקראו לי פראנק, קראו לי „עכן!" וכטוב לבו עליו יספר באזניהם גם את כל המוצאות אותו.

אכן הקים האיש את נדרו ככל אשר אמר. העשיר האיש מאד מאד וירבה כבוד ביתו כאשר דבר, וגם את אָחיו האביון לא שכח עד היום הזה...

ועוד לו שלישיה: יש אשר אומרים כי גם קמיע תלויה לו בצוארו אשר לא תמוש ממנו יום ולילה ותבניתה כתבנית פת מצה.

פת מצה קטנה הוציאה את האיש הזה מעבדות לחרות מבטלה למלאכה ומעוני לעושר!

שְׁלשָׁה שֶׁאָכְלוּ.

מעשה בשלשה שאכלו...:

רבי שמעון אומר: „שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה, כאלו אכלו מזבחי מתים, שנאמר: כי כל שלחנות מלאו קיא צואה בלי מקום; אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה, כאלו אכלו משלחנו של מקום, שנאמר: וידבר אלי זה השלחן לפני ה'." — ואולם בימים ההם ואני טרם ידעתי עוד להבדיל היטב בין אלה לאלה...

הנה כעננים יעלה לפני זכרון הדברים, וכמו ענן יורד גם על כל המעשה אשר נעשה ועיני לא תראינה אותו בלתי אם מתוך הערפל — כי רחוקים, רחוקים מאד הימים.

ויש אשר אדמה בנפשי כי לא ענן בלתי אם עמוד איש יורד מן השמים להאיר על כל המעשה ההוא, והאש הזאת תהיה לי עד מהרה למקוה גלי אור ולשפעת נגוהות רבות אשר יאירו ואשר יזהירו ואשר לא יחדלו ולא יסופו עוד למן היום ההוא ועד עתה...

הלא מעט ודלים הדברים אשר לי לספר באזניכם היום, ובשתים. שלש מלים אכלם — הלא אך מעשה בשלשה שאכלו.

לא באחד הימים הפשוטים מימי שבתות ה' אכלו את אשר אכלו, כי אם ביום הכפורים, ביום הכפורים שחל להיות בשבת; לא במקום סתר באין רואה ובאין יודע, כי אם לעיני כל ישראל אשר בבית הכנסת הגדול; ולא אנשים ריקים ופוחזים, לא קלי דעת היו שלשת האנשים ההם, כי אם מנשיאי העדה ואציליה הכי נכבדים, הלא הם רב העיר ושני הדינים אשר עמו. — ובכל זה עיני כל ישראל היו תלויות אליהם ביראה ובכבוד ויהיו קדושים בעיני כל העם ועל פני כל העדה נכבדו ויתקדשו!...

ועתה בכתבי את הדברים האלה בספר ואני זוכר כי כבר אז ריוח המעשה ההוא עניתי את נפשי להקור ולדרוש במופלא ובמכוסה מעמי ובדברים אשר כבדו אז ממני, ולבי הסיתני בשפק לשפוט את שלשת רועי ישראל אלה על המעשה אשר עשו. אכן קצרה נפש הנער להבין עד היסוד בו את הרוח אשר באנוש! ואולם כבר אז וכמו זיק אור נבקע בקרב לבי להבין כי גדול ורב מאד המעשה אשר עשו השלשה וכי קדושים היו ורוחם נכון ולבם טהור, וכי לא על נקלה עשו את אשר עשו. מי יודע עד כמה כבדה המלחמה אשר קשרו בקרב לבם פנימה! מי יודע את אשר נשאו ואת אשר סבלו!...

ואם שנים הרבה אחיה ואם כחול ארבה ימים, את היום ההוא ואת האנשים ההם ואת כל המעשה אשר נעשה לא אשכח לנצח; לנצח לא ימחו הדברים ולא ימושו האנשים ההם מקרב לבי. — אכן גם להם שם בגבורים!...

ויש אשר כעננים יעלו כל אלה לפני — אבל בן רגע אחד ומן העננים האלה יפרצו פלגי אור לרוב מאד ומעינותיהם יפוצו חוצה ועד השלחן אשר עליו אכתוב את הדברים האלה בספר...

ובכל נפשי ובכל מאדי אכתוב אותם בספר!

אכן הימים ההם היו ימים רעים מאד, ימים אשר לפניהם לא היו כמוהם ואחריהם מי יודע. בימים ההם ושד משדי בא בפעם הראשונה, וזה שמו אשר קראו לו: חליירע!...

מארץ רחוקה, מן הקדם, בא המלאך המשחית ואל תוך עירנו הקטנה ירד, בחוץ טרף ואין מציל ובבית הרג ולא חמל. באופל התהלך הדבר ובצהרים לעיני השמש שדד הקזב, והנשארים מן המגפה עומדים בין החיים ובין המות. — מי ימנה מספר למתים אשר מתו בימים ההם? מי יקרא בשמות את החללים ואת הקברים אשר נערמו יום יום?

ובפרט ברחוב היהודים התהלך הנגף בשבט עברתו, לנגוף ולהשמיד ולאַבד מנער ועד זקן, ולא היה בית אשר אין שם מתים אחדים.

בבית אשר ישבו אבותי, בעלית הקיר אשר ממעל, מתו יום אחד תשע נפשות: במרתף אשר מתחת לנו מתה אם וארבעת ילדיה,

ובבית אשר לנגדנו שמענו את קול הצעקה כל הלילה ובבקר וידענו כי לא נותרה נשמה...

וידי המקברים רפו מן העבודה ולא נותר עוד כח לעשות במלאכה, כדמן על פני הארץ שכבו החללים, כטיט חוצות דבקו עצם אל עצם, וגוף האדם באשר הוא שם לא נחשב עוד במאומה...

וימי הקיץ הולכים הלוך ועבור, הלוך וחדול — אז באו הימים הנוראים ואחריהם היום הנורא מכלם, הלא הוא יום הכפורים.

והיום ההוא הוא היום אשר עליו אמרתי כי לא אשכח אותו לנצח וזכרו לא יסוף מקרב לבי!

הנה ליל „כל־נדרי". — לפני העמוד אשר עם ארון הקדש לא יעמוד בפעם הזאת החזן ושנים מחשובי העיר, כי אם הרב ושני דיניו עמו. מסביב בוערים הנרות הרבים באש וקול המולה דקה ישמע בעלות הלהב, הלוך ועלה. קהל המתפללים עומדים אל הקיר והם לובשים את טליותיהם ואת כתנותיהם ואת מצנפותיהם ואבנטיהם הלבנים. על פני הקיר יראה דמות צללים פעם בכה ופעם בכה אשר ינועו ואשר יגודו אנה ואנה, ורבים מן המתפללים עומדים ומביטים אל פני הצללים האלה. — האם צללי המתים הם אשר מתו היום אם אלה אשר מתו אתמול או אלה אשר מתו שלשום? ההם ינועו וינודו עתה פה על פני הקיר? האם לא יוכלו לנוח בקברותיהם ויבאו גם המה ביתה הכנסת?...

הם! הנה קול הרב ישמע ואחריו גם קול הדינים אשר עמו — וכמו אנחה חרישית תעבור בכל המחנה.

ואחרי האנחה קול דברים: — „על דעת המקום ועל דעת הקהל אנו מתירין להתפלל עם העבריינים!"

ואני פקחתי פתאם את אזני ואקשב. למה ידבר הרב כדברים האלה? איה איפה האנשים קלי הדעת ההם אשר הוא מתיר לנו להתפלל עמהם הפעם? מדוע יקרא היום בשם העבריינים? האם לא יירא לנפשו עד מה לפתוח פה לשטן בעת רעה אשר כזאת?...

ואימה חשכה וגדולה נופלת עלי ואני מדמה בנפשי כי נובלת היא גם על כל האנשים אשר בבית, למזקן ועד טף...

אז תראינה עיני את הרב בעלותו על הבמה. ..אם ידרוש עתה ברבים? האם יטיף לעם בשעה שמתיו מוטלים לפניו?...

ואני שומע ומאזין והנה לא ידרוש הרב ולא יטיף הפעם ורק דרך חדשה יבוזר לו, אשר לא כמנהג, כי עושה הוא אזכרה לנשמות המתים אשר מתו בעת האחרונה בקרב הימים האחרונים. מה ארכה המדה ומה רב מספר האנשים אשר יקרא בשמות! הנה הרגעים יעופו ויעברו, רגע אחרי רגע, רגע אחרי רגע, והרב עד קצו עוד טרם יבוא. האם לנצח לא תחדל הרשימה הארוכה הזאת? הלנצח?...

ופתאם יעלה רעיון על לבי כי יתר טוב מאד עשה הרב, לו קרא בשמות את החיים החיים עוד, כי המה המעט ובמעט מלים יכילם, תחת אשר יקרא בשמות את המתים, ולמספרם גם קצב וגם גבול אין...

ואת הערב הזה לא אשכח לנצח וגם את משפט התפלה אזכור! אכן לא תפלה כי אם אנחה גדולה וארוכה מאד עלתה הפעם ממעמקי לב האדם, להרקיע עד שמי השמים ולקרוע את סגור העבים! מעולם לא התפללו עוד אנשים יהודים בלב יותר קרוע ומרתח, מעולם לא נראו עוד דמעות יותר המות בעפעפי עיני אדם...

בלילה ההוא ואיש לא עזב את בית הכנסת. אחרי התפלות והזמירות החלו שירי היחוד, ואחרי שירי היחוד תפלות התהלים, ואחרי התהלים פרקי המשניות וספרי היראים...

ואני גם אני עומד בלילה בבית ה׳, וכמו ענני עבים ועריפי ערפל יורדים עלי להיות רובצים על עפעפי עיני ולהעיק תחתיהן — ונפשי הומיה ולא אדע מה.

„ומלאכים יחפזון, חיל ורעדה יאחזון" — ואני מדמה בנפשי פתאם כי ראתה עיני אותם בקרב הענן והערפל אשר בתוך הבית, והמלאכים עולים ויורדים, עולים ויורדים...

וביניהם ראתה עיני לפתע פתאם גם את המלאך הרע אשר לו העינים הרבות, והוא מלא עינים מכף רגלו ועד קדקדו!...

בלילה ההוא לא עזב איש את בית הכנסת — ובכל זה בהיות הבקר והנה נפקדו אחדים מתוך העדה. אכן שנים אנשים מן המתפללים נפלו בלילה ההוא ויגועו וימותו בבית הכנסת בתוך הקהל, והמה

עודם בתוך טליותיהם וכתנותיהם הלבנות, ולא חסר להם דבר לצאת מן החיים אל המתים...

ומרחוב היהודים באות השמועות אל בית הכנסת, אשר כמוהן לא נשמעו עוד לפניהן ואחריהן לא תשמענה; ואולם בבית הכנסת אין שומע להן ואין שואל ואין דורש להן, כי איש איש יירא לנפשו פן ישמע וידע את אשר נעשתה בביתו...

ואת הלילה הזה לא אשכח לעולם, ואם שנים הרבה אחיה, לא אשכחהו! ואולם נורא ממנו שבעתים היה היום הבא אחריו, הוא יום הכפורים, ונורא כל אשר ראתה עיני ביום ההוא וכל אשר שמעה אזני — והדברים האלה הלא הם עצם הדברים אשר אותם אמרתי לספר.

וגם עתה, אם אסגור רגע אחד את עפעפי עיני, עוד תרא עיני את כל המראה, ויש אשר אדמה בנפשי כי עוד עומדות רגלי בבית ה׳ ההוא בתוך הקהל...

הנה יום הכפורים אחרי הצהרים. — על הבמה אשר בתוך בית הכנסת עומד הרב וקומתו זקופה למאד. האם קסם על פני האיש הזה? אם חוט חן נטוי עליו אשר בו ימשוך את כל הקהל אחריו?... בירכתי ההדר עומד הנער ועיניו תלויות אל פני האיש הזה ולא יסיר אותן מעליו אף רגע אחד...

אכן אמת נכון הדבר, הדרת קדש ופנים נחמדים כאלה לא ראיתי עוד מעודי! הן זקן הרב ושבע ימים מאד מאד, כי בן שבעים הוא או בן שמונים שנה, ובכל זה עוד גבהה קומתו מאד והוא משכמו ולמעלה עוד יגבה גם עתה מכל הקהל. זקנו לבן מאד, לבן ככסף, ואולם לבנות ממנו שבעתים שערות ראשו המלאות והרבות, וגם פניו לבנים עד מאד ולא יכר מראיהם מפני מראה הכתנת הלבנה אשר ילבש ביום הזה, וגם שפתיו תלבינה מעט, ורק עיניו הגדולות והשחורות נוצצות מאד, ולא יאמר עליהן כי עיני איש זקן הן. — משחר טל ילדותי למדתי לכבד את האיש הזה, ובעודי ילד קטן מאד ואני כבר ידעתי כי איש אלהים הוא ואחד הגדולים אשר בארץ, אשר אליו רבים ידרשו ואשר מפיו יחיו רבים, אשר אליו רבני ארץ יפנו בשאלותיהם ואשר הוא יכריע את כלם, וגם ידעתי כי מן המתירים ומן המקילים

הגדולים הוא אשר אליו תשבע כל לשון ולפניו יכנעו רבים, כי מפני רוב תורתו ורוב קדושתו יחתו כלם ולא ימרה איש את פיו...

וגם עתה עוד תרא עיני את כל המראה הגדול והנורא ההוא כיום עמדי בבית הכנסת בתוך הקהל! על הבמה עומד הרב ועיניו השחורות נוצצות ומאירות מאד מתוך הפנים הלבנות ומתוך מסגרת השער והזקן הלבנה. תפלת המוסף כבר באה עד קצה, והעם עומד מחריש ומחכה לשמוע דבר מה בפי איש האלהים, ואין איש אשר יערבנו ואשר יקחנו לבו לנשוף ברוחו.

והרב ידבר...

קולו החלש והרפה ילך הלוך וגדול, הלוך וחזוק, עד כי באחרונה יגדל ויחזק עד מאד. והוא על קדושת החג ידבר ועל כונת נותן התורה, על יום הכפורים ועל תעודת היום הזה, על החיים ועל המתים, ובפרט על המתים יטיף מלתו ועל המגפה הגדולה אשר כשוד באה משדי לפתע פתאם ואשר תטרוף ולא תחמול, תאכל ולא תדע שבעה, תשוד ולא תאמר הון — עד מתי, עד מתי עוד?...

וגם לחייו הלבנות תתאדמה מעט מעט וגם שפתיו אשר תשכון עליהן כעין תכלת תתאדמנה גם הן, ואזני תשמענה פתאם את קולו בדברו: „ובשעה שאדם רואה יסורין באין עליו יפשפש במעשיו" — ולא אך במעשיו שבינו ובין המקום יפשפש, כי אם גם במעשיו שבינו ובין נפשו, ולא אך באלה שבינו ובין נפשו, כי אם גם באלה שבינו ובין עצמו, בין גופו, בין בשרו!...

נער הייתי — ואולם זוכר אני כי בשמעי את הדברים האחרונים האלה יוצאים מפיו, חרדו עצמותי רגע אחד, כי הבינותי להם.

והוא עודו ידבר. ידבר על הנקיות ועל הטהרה, על החלאה ועל הזוהמא שמוציאין את האדם מן העולם, על הרעב ועל הצמא, כי הרעב והצמא הם הם המלאכים הרעים המוציאים את האדם מן העולם בשעה שמגפה באה להשמיד ולהרוג, להרוג ולאבד...

והרב יוסיף: „וחי בהם — ולא שימות בהם!" „משום עת לעשות — הפרו תורתך!" — וכי יש אשר יפר איש את התורה כולה ובכל זה יקיים עולם מלא...

ואני עומד ועצמותי תרעדנה. — מה יחפוץ הרב? אל מה ירומון מליו? אל איזו מטרה הוא שואף לבוא?...

ופתאם ואזני שומעת קול אדם בוכה, ולבי יהמה עד מאד וכל קרבי בי יכמרו. למה יבך, למה יבך?...

ואני גם אני בעמדי בפנת החדר בתוך הזוית, אשא את קולי ואבך עמו...

וגם עתה אם אסגור רגע אחד את עפעפי עיני, עוד אראה אותו בעמדו שם על הבמה, וגם אראה בשלחו אצבע לרזום אל שני הדינים לגשת אליו, ואני רואה אותם בגשתם ובעלותם גם הם על הבמה.

ושלשתם עומדים על הבמה, הרב גדול הקומה, ושני הדינים הקטנים ממנו עומדים מימינו ומשמאלו. — מה ידבר הרב באזניהם בקול מלחשים? למה יהיו פניו פני להבים ופניהם המה ילבינו כמו שיד?...

ופתאם ואזני שומעות קול דברים ואני לא אבין להם עד מה, כי אל תוך אזני באים הדברים ואל תוך לבי פנימה לא יבואו. והדברים האלה הלא ברורים ומפורשים יצאו מפי שלשתם כאחד!

וכמו אנחה חרישית תעבור בכל המחנה, מן הבמה ועד ארבע כנפות הבית, ואחרי האנחה קול דברים:

„על דעת המקום ועל דעת הקהל אנו מתירין — לאכול ולשתות היום!"...

דומיה נוראה, דומית מות בכל כנפות בית הכנסת, אין נורד עפעף ואין נושף ברוחו.

בירכתי החדר עוד אעמוד על עמדי ואזני שומעת היטב את קול לבי בהכותו, אחת, אחת ושתים — ופתאם ואימה חשכה וגדולה נופלת עלי:

על קירות הבית ינועו הצללים אחד הנה ואחד הנה, ועיני רואות בתוך הצללים ההם את המתים אשר מתו אתמול ואלה אשר מתו שלשום ואלה אשר מתו תמול־שלשום, קהל גדול מאד מאד, עדה גדולה מאד מאד...

ופתאם ואני מבין ויודע היטב את אשר ישאל הרב מעמנו; הרב ישאל מעמנו כי נאכל היום, הרב ישאל כי אנשים יהודים יאכלו ביום הכפורים ולא יצומו — מפני המגפה — מפני המגפה — מפני המגפה...

ואני עומד ובוכה פתאם בקול גדול.

אכן פלא הוא ויהי לפליאה! לא אני לבדי בוכה בבית הכנסת, כי אם רבים רבים מאד נושאים את קולם ובוכים, וגם השלשה אשר על פני הבמה עומדים ובוכים, ומן השלשה הכי נכבד עומד ובוכה כילד קטן...

וכמו ילד יחנן קולו בדברו ודבריו רכים מחמאות, ויש אשר תבאנה דמעותיו להחביא את קולו ולשים מחנק לצוארו. — „אכלו! אכולו! השעה צריכה לכך! משום עת לעשות — הפרו! וחי בהם — ולא שימות בהם!"

אך בבית הכנסת אין איש אשר יעזוב את מקומו!

והוא עודו מבקש ומתחנן, ולעם השומע הוא אומר כי הוא בנפשו מקבל עליו את העברה החמורה הזאת, את העברה הבאה באכילה, והעם נקי יהיה ולא יהיה בו עון אשר חטא.

אך בבית הכנסת אין איש אשר יעזוב את מקומו!

ופתאם וקולו ישונה ולא כמתחנן כי אם כמצוה יקרא: „א נ כ י המתיר! אנכי, אנכי, אנכי!"— כחצים שנונים יוצאות המלים האלה וכמו חצצים תהלכנה...

והעם לא ישמע ולא יעזוב את מקומו!

אז ישוב אליו קולו הראשון לבקש ולהתחנן כילד קטן: „למה קשרתם כלכם עלי? למה תחפצו ולא תרפו ממני עד ראותכם אותי ברעה? המעט מכם את כל אשר נלהמתי בנפשי למן הבקר ועד עתה?"...

וגם הדינים ידברו על לב העם...

ופתאם ופני איש האלהים ילבינו עד מאד. אז יורד ראשו רגע אחד — ואנחה גדולה ותרישית עוברת מקצה הבית ועד קצהו,

ואחרי האנחת קול המולה. „רצון אלהים הוא — ידבר, וקולו בקול איש המדבר לנפשו — בן שמונים שנה אנכי היום ולא הביא עוד הזמן לידי להיות אנוס לעשות שלא כדין; ואולם גם זה דין הוא, תורה היא, מצוה היא. אכן רצון אלהים הוא!"

„שמש!"

והשמש יבוא והרב ידבר באזניו דברים אחדים, ואחרי כן ידבר דברים אחדים גם באזני הדינים אשר עמו, והם יניעו בראשיהם כמודים לו על דבריו. בין כה וכה והשמש מביא מבית הרב אשר בחצר כוסות יין לקדש ועגות מצות קטנות.

ואני אם שנים הרבה אחיה ואם כחול ארבה ימים, את היום ההוא ואת המראה הגדול והנורא הזה לא אשכח לנצח; וגם עתה אם אסגור רגע אחד את עפעפי עיני, עוד אראה אותם לנגדי: שלשה שאכלו! שלשת רועי ישראל עומדים על הבמה אשר בבית הכנסת והם אוכלים לעיני כל ישראל ביום הכפורים!...

אכן גם להם שב בגבורים!... מי יודע עד כמה כבדה המלחמה אשר קשרו בקרב לבם פנימה? מי יודע את אשר נשאו ואת אשר סבלו?...

„אתם תפצתם ואני עשיתיה", ידבר הרב וקולו לא ירעד עוד וגם שפתיו לא תחרדנה מדי דברו, „יהי שם ה' מבורך!"

ורבים מן העם אוכלים, אוכלים ובוכים...

וכמו פלגי אור יפרצו מתוך הזכרונות האלה ויפוצו מעינותיהם חוצה ועד המקום ועד השלחן הזה אשר עליו אני כותב את הדברים האלה בספר....

עוד שלשה שאכלו.

בשעה ההיא אשר ראתה עיני בבית הכנסת את המראה הגדול והנורא ההוא, והנה שלשה אנשים יושבים באחד הבתים אשר אל מול פני בית הכנסת ואוכלים גם המה, שלשת האנשים ההם הם

המשכילים' אשר בעיר, משכילים להיאבן, משכילים להכעיס, הלא הם: המיבכן, המשגיח והמורה. חלון החדר פתוח לרוחה למען אשר יראה כל רואה, ועל השלחן עומד סיר המתעם הרותח וכוסות יין אדום ומעדנים, והם יושבים שלשתם ובידיהם קלפי הקארטים ומצחקים בצחוק פריפרים ושוחקים מרגע לרגע בקול גדול וצוחים ואוכלים.

אכן ראתה עיני גם בזה שלשה שאבלו!

הגם שלשה א ל ה מן הגבורים ?!..

בְּבֵית הָרֵידַקְצִיָּה.

והרידקציה הזאת אשר אני בא הפעם לספר על אדותיה, לא היתה על גפי מרומי קרת, לא בבית מרוח התכוננה ולא במקום הנראה לעין, כי אם בעלית קיר קטנה אשר נבוא אליה דרך המבואות האפלות ואשר נעלה אליה במעלות אשר לא תספרנה מרוב, ביציע החמישית או הששית אשר מתחת לגג, „לא רחוק מן השמים", כאשר יאמרו המושלים, והרידקטור גם הוא לא היה איש נודע בשערים היושב עם נדיבים ובין חכמים, כי אם גבר אשר דרכו נסתרה ואשר בחשך בא ובחשך הלך.

יש איש אשר לא נוכל להגיד עליו כי כסיל הוא, אחרי כי כישרים ישפוט ויחוה דעתו ברוח נכון ובשכל זך; יש איש אשר לא נוכל להגיד עליו כי משגע הוא, אחרי כי לא בשגעון ינהג ואיננו מבהל על פיו; יש איש אשר לא נוכל להגיד עליו כי הפכפך הוא, אחרי כי סדרים במעשיו ובמשטר הוא עושה את אשר יעשה — אבל יש אשר נראה איש ואנחנו לא נדע מה היה לו, ורק תראינה עינינו בו זרות אשר לא הסכנו ואשר לא נבין להן, ולאיש כזה נקרא: זר, פרט יוצא מן הכלל, בודד, אָריגינאל.

אחד מבעלי הספירות באנגליה, הוא עדוואַרד סטאנביי הולך ומונה את בני האדם ומוצא כי יותר מעשרים למאה הם זרים, פרטים, בודדים, אָריגינאלים, ועל בני עמו הוא אומר כי ברובם כן נוטים הם להיות „זרים". אבל האיש אשר א נ י בא לדבר בו, לא היה איש אנגלי כי אם עברי.

רק כעשר שנים עברו למן הימים אשר בם אדבר, וכל יושבי ווארשוי הבאים אל ככר „שער הברזל" עוד יזכרו את בית־הממתקים של האיטלקי סקארטאציני, על יד השער לבוא הגן הזאכסי, ואשר שם התאספו זקן ונער יום יום לשבת אל השלחנות למן הבקר ועד הערב ולצחק בצחוק השאך.

והבאים אל הבית הזה כרובם כן היו אנשים עברים.— הבית מלא עשן מרוב אודי הציגארים העשנים והענן יורד על כל פנים ועל כל שלחן וכל הקירות קבצו פארור ופיח. היושבים אל השלחנות בתוך הערפל ינועו וינודו עד בלתי תכלית, ויש אשר יזמרו את זמירותיהם מדי שלחם בצחוק ידיהם, ונגינות התפלות עם נגינות התיאטריות עולות בלולות יחדו בדממה ובקול, וכמשק גבים שוקק כל הבית ואיש לא יבין שפת רעהו.

ורבים מן הבאים אל הבית הזה לא נקראו בשמותיהם כי אם בכנוייהם. רבים מן הקוראים בווארשוי הלא זכור יזכרו עוד את „הפרופיסור״ — והוא היה איש אשר מעולם לא ראה כבי קתדרא; רבים יזכרו גם את „הרב״ — והוא איש אשר לא ידע קרוא ספר; רבים יזכרו גם את „השלחני״ — והוא איש אשר מעודו ועד זקנה ושיבה לא ראה צורת מטבע; ואולם את „הרידקטור״ באין ספק שכחו כלם ולא יזכרוהו עוד, כי היה האיש נחבא אל הכלים תמיד ואיש לא ידע אותו. בימים ההם וגם אני טרם ידעתיו עוד.

אך בשבתי באחד מלילי טבת הארוכים אל אחד השלחנות אשר בתוך החדר הפנימי ומחכה עד מצאי חבר לצחק עמו, והנה איש נגש אלי ושואל אותי, לא באמר ודברים כי אם בשלחו אצבע, אם נכון אני לצחק עמו, ואני אמרתי: כן. למן היום ההוא צחקנו שנינו בבית הזה במעט בכל יום ויום.

ובכל הימים האלה לא שמעתי עוד את קול האיש הזה בדברו, ואתן את הדבר הזה אל לבי, ויש אשר דמיתי כי אלם הוא אשר לא ידבר. אכן משגה היה עמי: באין דרך אחרת לפניו לנטות ימין או שמאל, שמעתי לפעמים מפיו מלה אחת או שתים.

ובאחד הלילות עזבנו שנינו את בית הממתקים כאחד, לשוב איש איש אל ביתו, ונצא יחדו החוצה. השלג ירד מן השמים ויפול גם על ראש האיש אשר הלך על יד ימיני, ואני בראותי כי אין לו מחסה־ממטר ובהיות עם לבי להתהלך עוד מעט ברחוב, ואומר אליו כי אוכל לשלחו בדרך והוא יסתר תחת המחסה אשר בידי. האיש הניד בראשו בהודותו לי על החסד המעט הזה, ונלך שנינו יחדו באין דובר דבר. בבואנו לרחוב פאנסקא ובהגיעו אל אחד הבתים אשר שם התפרד מעלי ויעל במעני.

אכן איש קשה רוח ומר נפש הוא, אמרתי בלבי, הלא גם פניו זועפים תמיד ומצחו מלאה קמטים ובחגוי לחייו תרבין תוגת עולמים.

ממחרת היום ההוא ואנחנו צחקנו שנינו כפעם בפעם, ויש אשר העמיק האיש לחקור ולקנות תחבלה בצחוק ואני ישבתי בטל רגעים אחדים ואמצא לי עת וזמן להתבונן אליו. בשערות ראשו זרקה שיבה ומתחת לאזנו השמאלית יורדת קוצת שער עבתה; שתי קצות מצחו ממעל לרקותיו לבנות מאד ויתר המצח וקמטיה שחרחורים אשר שזפם השמש, ואולם לחייו לבנות מאד, עד אשר יתמה הרואה אותן, ושפתיו גם הן לבנות וצרות ומועקות בחזקה אשה על פני אחותה; עיניו קטנות ולא יראה בהן זיק חיים...

— המלך! — קרא אלי פתאם ויסע את שלישו ממקומו.

— „אם יבאו כל מלכי מזרח ומערב לא יזיזו את מלכי ממקומו!" אמרתי ואשים את מגדלי בין מלכי ובין שלישו. את הדברים האלה דברתי במליצה עברית ככתבה וכלשונה כמדבר אל לבו.

האיש נשא פתאם את עיניו אלי לחדור לי ולבחון את כליותי ואת לבי, ואת שפתיו הסגורות פתח רגע אחד עד החצי ויהי כמבקש לדבר — ואולם עד מהרה שב ויסגור אותן ולא דבר דבר.

בערב היום ההוא ואני שלחתי אותו גם הפעם בשובו אל ביתו ברחוב פאנסקא, ואנחנו הולכים שנינו ומחשים באין דובר דבר, בבואנו דלוך וקרוב אל ביתו פנה פתאם אלי וישאל:

— מדוע לא הגדת לי עד היום הזה כי מבין אתה בשפת עברית?

וטרם עוד מצאתי זמן להשיב אותו דבר והאיש הוסיף: גם אנכי יודע את השפה הזאת... מוציא אנכי לאור מכתב־עתי... סופר אני וכותב — —

— ומה שם מכתב־העתי?

האיש לא ענה דבר, ורק ברך אותי לשלום ויעזבני ויעלם ממני. ואני אם לא שגו עיני ברואה, ראיתי מדי דברו ומצאתי בפעם הראשונה, כי עיניו הקטנות גדלו בחוריהן וכי קרן עור פניו.

ממחרת היום ההוא וגם ביום השלישי וביום הרביעי לא יספתי עוד לראותו. ביום החמישי בא ואני ראיתי כי פניו נפלו מאד ועיניו

העמיקו שתתו בחוריהן ולהיו הלבינו על אחת שבע, ורק ממעל ללחייו ראיתי שתי בהרות אדומות כאש. אנחנו ישבנו לצחק, אבל כמעט נגע האיש אל הצלמים והנה הוא קם פתאם ממקומו ויקרא אלי: קום ובוא עמי!

ובראותו כי אינגו ממהר לקום וכי חושד אני אותו ומפקפק בו מעט, הוסיף וידבר אלי תחנונים ורכות לאמר: „אדוני! חסד אנכי שואל מעמך... עשה נא עמי את החסד הזה רק הפעם וקמת ובאת עמי!"

בלא רצון קמתי ואלך אחריו ונצא החוצה. הלילה היה ליל חשך, והאור הזרוע על פני רחוב פאנסקא מעט ודל מאד, וגם הבית אשר ישב בו לא שכן האור עליו וגם חצר הבית ההוא מלאה חלקלקות והתחתים, ואנחנו הלכנו דרך החצר וגעל במעלות, הלוך ועלה הלוך ועלה, והמעלות לא תספרנה מרוב והמדרגות תרבינה ולא יהיה להן קץ, עד אשר תקצר נשמת כל חי בעלותו. מקץ רגעים אחדים באנו אל אחת העליות אשר מתחת לגג והאיש משש בחשך את הדלת ויפתח אותה במפתח ונבוא אל החדר ויעל איש במנורה.

הנה הרידקציה! אמרתי בלבי ואפן כה וכה ואבט על סביבי. העליה קטנה וצרה מאד, החלון קרוע בתוך הגג ממעל, כסא אחד ושלחן אחד מתחת לחלון, המטה איננה עשויה, צרורות וחפצים מונחים ומושלכים על פני העליה, קיתון של שופכין בעליה בתוך ועל ידו סיר נחשת אשר יעשו בו את הטהעע, ומסביב להם ספרים קרועים ובלואים על הקרקע, ועל פני השלחן ראו עיני קסת דיו גדולה ומכתבים וכתבים צרורות צרורות.

בבואנו אל החדר פנימה פנה האיש לאחוריו ויסגור את הדלת אחריו ואת הבריח הבריח גם אותו, ואני החלותי לירוא מעט מפניו. הן בעצם היום ההוא קראתי במה"ע „קוריער פאָראַנני" על דבר מעשה הרצח בקרבת רחוב פאנסקא אשר רצח איש נפש אשתו, ובמה"ע „צאָדזיעננוי" כתוב כי גם את שתי בנותיו המית, ובמה"ע „ווארשאווסקי" קראתי כי גם את שלשת בניו המית האיש ההוא, ומי יודע אם לא...

— אדוני! הנה מכתב־העתי אשר אני כותב! — שכח האיש בדבריו את מחשבותי, ויתן על ידי גליון קטן כתוב בדיו, ובראש הגליון כתובות באותיות מרבעות המלים השתים: „רשות היחיד".

— את השם הזה בחרתי לי, הוסיף האיש, אחרי רואי כי לאחרים אין חלק במכה"ע הזה וכי אני קוראו היחיד...

והאיש נאנח פתאם למאד —: כן כן, אדוני! אני הוא היחיד, ה־י־ח־י־ד, אני סופרו היחיד ויוצרו היחיד ופועלו היחיד וגם הנני הקורא היחיד והמבקר היחיד אשר למכתב־העתי זה. אכן רע ומר מאד לאדם כי יגיע עד המקום הזה; ואולם מבלתי היות לי דרך אחרת לנטות ימין או שמאל, לא מצאתי בלתי אם לבחר לי בדרך הזאת. שנים רבות נסיתי לבוא בדברים עם הרידקטורים האחרים, שנים רבות עמלתי ויגעתי להיות להם לעזר, ובראותי כי דוחפים אותי לאחור ואינם פונים אלי, ובהביני כי נתנו כלם יד אחת למנוע אותי מבוא בקהלם, אז ידעתי והבינותי כי אין לי עוד תקוה להכנס לרשות הרבים, ואחרי כי בהגיגי בערה אש ותאותי לא כבתה בקרב לבי עד היום הזה, לכן לא מצאתי דרך אחרת בלתי אם לכונן לי את „רשות היחיד", למען השקט את המית לבי...

ירא אנכי כי בספרי את הדברים האלה באזני הקורא, ועוררו אותו לצחק והיו כל הדברים האלה בעיניו כעין הלצה יפה; ואולם מבטיח אני את הקוראים, לאמר: לו שמעתם את הדברים ההם יוצאים מפי האיש, שם בעליה בלילה, כאשר שמעתים אנכי, כי עתה ידעתי אל נכון ולבי בטוח אשר לא היו הדברים האלה מעוררים אתכם לשחוק. גם אני לא שחקתי, ותהי להפך, כי תוגה חרישית באה אל תוך לבי ויהי כלחץ בעצמותי, ואנוד לאיש ההוא מאד.

— זה לי יותר מארבעים שנה אשר אני כותב וסופר — הוסיף האיש — יותר מארבעים שנה! הידעת, אדוני, מה זה „יותר מארבעים שנה?" ואין לך מקצוע בספרות אשר לא עסקתי בו, ועד היום הזה לא זכיתי עוד לראות אף אות אחת מכל אשר כתבתי, אות אחת מודפסת! כתבתי שירים, כתבתי דראמות, כתבתי מאמרים, כתבתי ספורים — ומה יכתוב איש ולא כתבתי? מביצי וכו' ועד קרני ראם, מן האזוב אשר בקיר ועד הארז אשר בלבנון, מן החול אשר על הארץ ועד הכוכבים בשמי שמים, את כל אלה ידי כתבה, ועד היום הזה — זה לי כארבעים שנה — לא בא עוד דבר מכל הדברים האלה בדפוס. ומדוע? האם תחשוב, אדוני, כי ענו הייתי ומאתי היתה נסבה לבלתי הדפיס דבר? לא, אדוני, לא! ורק כי קשר קשרו עלי

כל הרידקטורים למקטנם ועד גדולם, קשר, קשר, קשר! — קרא, צעק פתאם בקול גדול ויך בידו על פני השלחן ועיניו בערו כלפידים — בכל פעם ופעם אשר הבאתי ואשר שלחתי אליהם את מאמרי ואת שירי, את ספורי ואת הזיונותי, את באורי ואת הערותי, את רשימותי ואת הקירותי, את השערותי ואת השקפותי, ואמצא תמיד את דלת ביתם סגורה לפני, ובכל פעם ופעם השיבו אותי דבר במקום ה„תשובות" אשר להם כי דבר זה לא יצלח ודבר זה לא יודפס, דבר זה איננו לפי תעודתם ורוחם ודבר זה יוצא מגדרם, דבר זה איננו לפי רוח העת ודבר זה לא יסכון מפני הבקרת, דבר זה דורש שנויים רבים — — שנויים?? ואני רק בשמעי את המלה הזאת, הלא ישבתי לילות כימים ואשנה, ואשנה, ובלבי אמרתי כי זאת הפעם אחרי עשותי את השנויים הדרושים הלא אין עוד כל שטן בדרך למאמרי; ומה תחשוב, אדוני, מה תחשוב לאחריתי ולאחרית מאמרי ההוא אשר שניתיו כמצות הרידקציה? האם תחשוב כי קבלוהו, הדפיסוהו, שנוהו המה? לא! המאמר לא נדפס! ועד היום הזה — זה לי ארבעים שנה, זה לי יותר מארבעים שנה — לא נדפס עוד אף עלה אחד מכל אשר כתבתי וגם את שמי לא ראיתי עוד עד היום הזה באותיות נדפסות. האם בי האשם כי קצרה רוחי בעמלי ואצא מרשות הרבים ואכונן לי את רשותי היחיד?...

האיש החשה רגע אחד ופתאם הוסיף: ובין כה וכה ואני זקנתי ושבתי! — את הדברים האלה דבר בשפה אחרת וקולו שונה, ואולם את הקול הזה לא אשכח עוד עד נצח. כחרב פיפיות באו הדברים המעטים האלה בקרב לבי וידקרו ויכאיבו...

— אדוני! — הוסיף האיש לדבר אלי אחרי כן — מאה וששים ושלש דרמאות כתבתי עד היום הזה וכלן בנות שלש או חמש מערכות, ורק בין הדראמות הראשונות אשר כתבתי בעודי בנעורי יש אשר תהיינה בנות שבע וגם שמנה מערכות. — ואני נשאתי את עיני בדבר האיש את דבריו ואבט בו, כי רגע אחד חשדתי אותו ואשאל את נפשי אם רוחו נכון בקרבי.

ובדברו קם האיש ויפתח את המלתחה אשר בזוית העליה ויוצא משם צרורות צרורות וישימן על השלחן. ואני ראיתי והנה גליונות גליונות ארוכים והם ערוכים איש איש בתבנית חצי הבויגין הארוך

יכתובים כלם בכתב יפה להפליא ובאותיות קטנות עד מאד, ושעריהם גם הם כתובים באותיות מרבעות, ומעבר לפני שעריהם ראיתי והנה כל מחברת ומחברת חתומה בחותם הצינזור, ולא יחסר עוד דבר בלתי גם להביא את המחברת אל בית המדפיס.

— מאה וששים ושלש, אמרת; האין זה? ואי מזה יקח איש את כל החמר הרב הדרוש לכל החזיונות האלה? —

צחוק קל נראה על שפתי האיש, ואחרי כן ענה: בראשונה לקחתי את חמרי מתוך כתבי הקדש ואחרי כן מתוך ספרי התלמוד והמדרש ואחרי כן מתוך יתר הספרים ואחרי כן מספרי העמים ללשונותיהם ואחרי כן מכל אשר יעלה המזלג...

אז שמתי עיני על כל המחברות אשר שם על פני השלחן, ועתה בכתבי את הדברים האלה יש אשר אוכל לשגות ויש אשר יתעני זכרוני באמרי לקרוא בשמות את כל המחברות ההן, ואולם כרובן כן אזכרה את שמותיהן אל נכון ולא אשגה. בין הדראמות ההן מצאתי וראיתי דראמות בשם: „אמרפל מלך שנער" „אמתלא בת כרנבו" „בנות צלפחד" והירושה" „סיחון מלך האמורי" „בלק ושרי מדין" „גמליאל בן פדהצהור" „זרש וארידי" „רחב הזונה" „יהושע ושלשים המלכים ומלך העי" „ר' יצחק נפחא" „נקדימון בן גוריון" „ר' חסדא ובנותיו" „ר' אליעזר הקליר והמלך" „ר' סעדיה גאון" „ר' יצחק אבוהב והמגלה" „דון צאָזאר" „האנניבאל ושבועתו" „מאטיאס קאָרווינוס" וכו' וכו' וכו'.

— מה תשאל נפשך כי אקרא באזניך? — שאלני פתאם — האקרא לפניך את „גמליאל בן פדהצור" או את „רחב הזונה"? ל„גמליאל בן פדהצור" נתתי שבע מערכות ול„רחב הזונה" שלש...

דעת לנבון נקל כי בחרתי בשניה.

בראשונה בטרם החל לקרוא את המערכה הראשונה, בקש מלפני מי אתן לו רשות לפשוט את מעילו העליון כי חם לו מאד, ובבואו למערכה השנית פשט גם את האפוד אשר על כתנתו, ובהגיעו לשלישית פשט גם את כתנתו העליונה — אכן טוב מאד כי לא כתב בפעם הזאת בלתי אם שלש מערכות, כי מי יודע את אשר הוסיף עוד האיש לפשוט מעל בשרו לו היה עליו לקרוא עוד

מערכה אחת על המערכות אשר קרא. — בכל העת ההיא אשר קרא האיש לפני, ישבתי ואעל עשן מן הפאפירוסים אשר לא משו מפי אף רגע אחד.

ואחרי כן העביר על פני איזה מאות ספורים וכלם כתובים בכתב נקי ויפה עד למאד, והאותיות קטנות ונהמדות מאד למראה, והמחברות האלה גם הן כבר תתומות כלן בחותמות הצינזור, ורק בזאת נבדלו מן הדראמות, כי כלן כבר כרוכות בכריכות בד והן קטנות בתבניתן עד החצי מן הדראמות.

ואחרי כן ראיתי את המאמרים.

...ואחרי כן את השירים.

......ואחרי כן את „ספרי המדעים" ואת „הבאורים" ואת „החקירות" ואת „ההערות" ואת „ההשערות" ואת... ואת...

צרורות צרורות, חבילות חבילות, גלים גלים אשר לא יספרו ולא ימנו מרוב!

והאיש עומד אל השלחן וימינו פשוטה וקומתו זקופה עד מאד ועיניו מאירות ובוערות כלפידים, ולחייו לבנות מאד ורק ממעל להן תראינה שתי בהרות אדומות כדם, והעינים תגדלנה בחוריהן מרגע לרגע, הלוך וגדול, הלוך וגדול...

ואני מביט בפני האיש והנה הוא נורא מאד וכמעט יראתי אותו.

ויש אשר שאלתי את נפשי רגע אחד: האחוה לו את דעתי? האגלה את אזנו? אם אפקח את עיניו? אם יצלח עוד לי לחדש בקרבו רוח נכון ולהוכיח לו כי רדף רוח ויחלום חלום גדול, לא יום אחד ולא יומים, לא שנה אחת ולא שנתים, כי אם יותר מארבעים שנה?... האומר לו כי רוח עועים באה אל תוך נפשו ותצרור אותו בכנפיה בימי שני חיי אנוש?...

וכאשר יספתי שנית להביט אל פניו ואדע פתאם כי האיש הזה לא יבין לי בדברי. — ארבעים שנה ישב האיש הזה בחדרו הצר ולא עשה דבר בלתי אם כתב, כתב, כתב; למן הבקר ועד הערב ומן הערב ועד הבקר כתב, ולא נח ולא שקט ונפשו לא עיפה וידו לא יגעה. למי? בעבור מה?...

אכן זר הוא, פרט הוא היוצא מן הכלל, בודד הוא, אָריגנאל הוא!

ופתאם והנה שב האיש למנוחתו ופניו לא היו לו עוד. האור אשר בעיניו כבה וגם קולו החזק לא היה לו עוד, וקומתו גם היא חדלה מהיות זקופה ותהי כפופה עד מאד, ועל פניו ובחגוי להייו תרבץ תוגת עולמים...

ובקול מלחשים וכמו איש אשר טבעו כל ספינותיו בים הוסיף לדבר אלי לאמר: — ואני בראותי כי קשר קֻשרו עלי ולא יתנו אותי קום, וכי נתנו יד אחת למנוע אותי מבוא בקהל לבלתי יודע שמי ברבים, אז בחנתי את לבי ואת כליותי ואמצא כי רוח היא בקרבי אשר לא ביד תומת ואשר לא ימיתוה כל האנשים הרעים והחטאים ההם, ואגמור בלבי להוציא לאור את מכתב־העתי אשר לי, כאשר עיניך רואות...

ובדברו לקח את הגליון בידו אשר כתוב עליו: „רשות היחיד".

— ואת מכתב־העתי הזה — הוסיף — מוציא אני לאור זה בהמש שנה. פעם לשבוע, פעם לשבוע אוציאנו, ביום ערב השבת כותב אני אותו למן היות הבקר ועד הצהרים, ומן הצהרים ועד בין הערבים עורך אני אותו על המגלה, ולמחרתו ביום השבת יהיה לי הגליון למקרא ולשעשועים לענג בו את נפשי, כי על כן עליך לדעת, אדוני אשר לא יחסר במכתב־עתי זה דבר, כמשפט כל מכתבי־העתים הגדולים אשר בארץ. גם חדשות וגם ספורים, גם שירים וגם טלגרמות, גם דברי הימים וגם דברי מדע — והכל אני עשיתי, אני, אני, אני!

האיש החשה ולא דבר דבר.

ואני ישבתי לְפניו ואבט אל פניו ויש אשר אמרתי בלבי: משגע האיש!

אך האיש לא היה משגע, ורק זר היה ויעש גם מעשהו זר. מי יודע אם לא שונים היו דרכי האיש הזה מן הקצה אל הקצה לו חונך בילדותו על פי דרך אחרת, מי יודע אם לא מצא גם האיש הזה את נתיבותיו בחייו לו הרגילוהו מנוער לעבודה ולמלאכה...

בטרם עזבי אותו בלילה ההוא שאלתיו גם למעשיו ובמה יתיו

נפשו, ובשפה רעה ענה אותי כי מורה הוא לילדים ומלמד אותם שפת פולין ושפת אשכנז.

עוד פעמים אחדות ראיתי את פניו בבית־הממתקים אשר לסקארטאצציני, ואחרי כן לא יספתי עוד לראותו, כי נעלם ממני ולא בא עוד — — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

לפני שנתים ימים ואני בא מרחוב גאלעווקי ועובר את הרחוב זיקא והנה „לויה" לנגד עיני. על כר העגלה השחורה ממעל יושב העגלון והוא לבוש שחורים וקומתו כפופה ושחוחה, ואחרי העגלה אין הולך ואין מלוה ולא יראה איש יוצא אחריה.

אז שאלתי — ואשמע ואדע מי המת.

ככה מת האיש...

מן החיים

(קובץ תמונות ציורים וספורים, מחיי אחינו)

חוברת ראשונה

מאת

נ. נ. סאמועלי.

הוצאת בן־אביגדור.

ווארשא

מֵאִירְל בַּעַל הַחֶבְרוֹת.

„מאירל בעל החברות" — כן כנוהו כל אנשי העיר למגדול ועד קָטן — ומאירל איש קטן קומה ודל בשר, קל כעופר האילים, מלא רגש ותנועה, ידיו ורגליו לא תשבתנה רגע מעבודתן, גם פיו ולשונו וכל יצורי גוו נעים ונדים בלי חשך כמו היה כסף־חי עצור בקרבם; על הרוב נראה מאירל בחוצות הומה ומרדף כגלגל לפני סופה, ואם לא היה איש עמו, אז דבר אל עצמו, אך אם פגש באחד ממכיריו, אז לא יצא נקי מתחת ידו, כי טרם שם מנום לנפשו היו ידיו מונחות על כתפיו ובהלך הדבר החל להניע אותו הנה והנה כאשר יניעו בכברה, ובדקך אגב החליק לחייו, ואחת מאצבעותיו באה בסבך זקנו ותמרוט את שערותיו, עד כי צעק רעהו מעצמת מכאוביו; אבל מאירל לא שם לבו למכאובו ולא הרפה ממנו, עד כי נרצה לו וישלם חפצו. ובכל עת אשר עבד מאירל עבודתו ביד חזקה ובזרוע נטויה, ידע כל איש כי עוסק הוא ביסוד איזו חברה חדשה; ומאירל היה מתעסק תמיד בחברותיו, כי בהן כל חיי רוחו, וגם היה מתימר באהבתו אותן ויקרא להן „בנים". אכן ממרים היו הבנים האלה את אביהם וישכחו צור מחולליהם, כי כמעט באו לכלל חברה, היה ראשית מעשיהם להוריד את מאירל מן הנשיאות ולתת הכהונה הזאת לאיש אחר. אז היה מאירל בעיני עצמו כתרנגולת המגדלת אווזות ועיניה כלות לראות את צאצאיה שטים בנהר והיא לא תוכל לבוא אליהם. אך כל אלה לא מנעוהו מבוא שנית עד משבר ומהוליד יום יום חברה חדשה...

אין איש יודע אל נכון, מדוע עצבו בניו את רוחו, אך כפי דברת רבים פיהו ולשונו היו לו למכשל ולפוקה. מאירל דמה בנפשו כי קסם על שפתיו, ובכל פעם אשר נאספו חבריו לאספה הראשונה יצא מזוין נגדם בדרשה גדולה; ואמנם הדברים הראשונים אשר היו צרורים

בזכרונו יצאו חלקים מפיו בלי מכשל ופגע, אך כמעט כלה את ההקדמה בא לפתע פתאם במשעול צר, מבלי יכלת למוש ממקומו. ברגעים כאלה היה מאירל מעורר שחוק אין קץ. כטובע בנהר פרש את ארבות ידיו לחתור אל היבשה, אך תחת לחלץ מצרה נפשו בא מן הפח אל הפחת. לשוא שאג בעניו: „אדוני היקרים, שמעו נא, אדוני היקרים!" האדונים היקרים היו אבירי לב, ומלבד כי לא חשו לעזרתו, עוד לא מנעו משחוק פיהם; ומאירל נאבק ברוח נואש ויחצה עד צואר, ומדי האָבקו היה כופל ומשלש הקריאה „אדוני היקרים!" אך ללא הועיל, כי במקום רוח והצלה עלה שאון הנאספים באזניו וקול לעגם כקול רעם בגלגל. אז ידע מאירל כי בנפשו הוא וינס בפחי נפש מן האספה, אך לא אֵחר לקחת מהם נקמתו, ויברא לו חברה חדשה, חברה כנגד חברה...

באחד הימים האלה יצא מאירל מאת האספה הראשונה כדרכו תמיד אָבל וחפוי ראש, וברוב שרעפיו בקרבו לא ראה ולא התבונן, כי איש אחד הולך מאחריו ומתחקה על שרשי רגליו.

„בנים משחיתים!" שפך מאירל מרי־שיחו לפני עצמו „לשוא טפחתים ורביתים — אלכה ואעשה לי חברה חדשה"!...

ברגע הזה נשמע פתאם קול מאחריו:

„כן דברת, גם ידי תכון אתך — חברה חדשה!"

נבהל ומשתומם הביט מאירל לאחוריו, וירא והנה איש גדול־זקן הולך אחריו ושומר צעדיו.

„מה לך ולי?" הרעים עליו מאירל בקולו „השע ממני, אנכי לא ידעתיך!.."

„אַל נא באפך!" הרגיעו השני „ידעתני או אם לא ידעתני, אחת היא, אך זאת ידעתי כי כל אנשי העיר ידעוני, ידעוני בשם: „גרונם בעל החברות" —

„בעל החברות?" — השתאה מאירל בקרבו — הבא זה להתל בי?

„אל תתפלא" קרא השני „זה שמי וזה זכרי, ואנכי נשבעתי לך בזקני ובפאות ראשי, כי אנכי אהיה בעזרך ליסד חברה חדשה, חברה טובה ומועילה אשר לא תופר עד מהרה..."

חברה! — צלצל המלה הזאת הלהיב את לב מאירל.

„באר לי דבריך, ידידי!" הנעים את קולו „ומה החברה אשר תאמר ליסד?"

„חברה" ענה השני בקול דק וחד „פשוטו כמשמעו" „חברה", אבל, חברה כזאת עוד לא יסדת עד כה, ואם עוד לא ירדת לעמק דעתי, אפרש לך הדבר באר היטב: הנה אנכי אהיה בעוזרך ליסד חברה טובה ומועילה, אך אתך תשתתף עוד נפש אחת, וזאת האחת תתן לך לקיום החברה שלשת אלפים כסף — הבאת עד חקר דברי?.."

מאירל הוסיף עוד להנעים את קולו:

„הואל נא, ידידי, לדבר אתי במראה ולא בחידות!"

„במראה" השיב השני „כן דברת, במראה" ובדברו הושיט ידו אל צלחתו ויוצא משם תמונת עלמה יפה..."

„ומה תאמר אל המראה?" שרק השדכן בפיו ויקרוץ בעיניו „העלמה הזאת אשר אנכי מראה לך בזה תשתתף אתך ביסוד החברה ולקרן קימת תשקול על ידך שלשת אלפים כסף..."

מאירל שחק מטוב לב.

„אם כן" קרא בקול מפיק רצון „הלא אחד השדכנים אתה, ומדוע לא הגדת לי זאת מראש?.."

„הלא אמרתי לך כי בעל־ההברות אנכי — ומה תאמר אל המראה?"

מאירל השקיע ראשו ורבו במראה תמונת העלמה.

„שמע הענין הזה עולה יפה" — השיב בהרחבת הדעת..

„שמע" שנה השדכן אחריו „ומה תתן ומה תוסיף לך השמועה? טוב מראה עינים ממשמע אזנים — שמע לעצתי, בוא אתי עירה ס. ושם תראה ולא תשבע עיניך מראות — הבאת עד חקר דברי?.."

ומאירל לא רק בא עד חקר דבריו, כי אם גם בא אל העיר ומשם אל הבית אשר הביאהו אליו השדכן, ושם ראה ויוכח לדעת, כי לא הוגד לו גם החצי, כי הצטינה העלמה ביופי ובחכמה שבעתים מאשר הגיד לו, וכראות השדכן כי לב מאירל בוער באש צרבת הטהו הצדה וילחש לו באזניו „כזה ראה וקדש!"; ומאירל בא עד חקר דבריו ויבוא את הנערה בברית הארושין ואחרי כן בברית הנשואין, וכן יסד את חברתו החדשה, חברת עולם לא תופר. וביום חתונתו ושמחת לבו חשף זרוע עזו וירא כחו וגבורתו בדרשה גדולה אשר דרש על היין,

וגם לא נכשל בדבורו ולא בא במשעול צר כמקדם, אך הפיק רצון מאת כל הקרואים ומה גם מאת בעלת בריתו ומאת אבותיה אשר שקלו על ידו שלשת אלפים כסף לתכלית קיום החברה...

אז נחה שקטה העיר, אין מצמיח חברות חדשות לבקרים, אין מרתיח עיר ויושביה כמרקחה, אין רודף ואין הומה בחוצות, כי מאירל בעל החברות יצא את העיר ויחד יסדה לו עם בעלת בריתו חברה חדשה, ברית עולם לא תופר.

בעשר שנים עברו מן העת ההיא ובשכבר הימים נשכחו דברים רבים מלבי, וכן שכחתי גם את מאירל בעל־החברות וכל חברותיו יחדו. בעת ההיא הוליכני מסחרי לעיר וויען, ואחרי הפנותי מעסקי, הלכתי לראות בחמדת העיר, בבניניה, בארמנותיה ובבתי משושה, ואבוא גם אל היכל הבירזה הבנוי לתלפיות, וארא שם המונים, המונים, רצים ושבים, פני להבים פניהם, דוחפים איש את רעהו בצד ובכתף וצועקים בגרון נחר, אלה מזה: „אנכי נותן!" ואלה מזה: „אנכי לוקח!" וההמון הולך וסוער, עד כי לא יבין איש את שפת רעהו. בתוך ההמון הגדול ראיתי איש אחד אשר משך עיני עליו, והוא קטן־קומה, בעל בטן מלאה ופנים צוהלים משמן, שרשרת זהב גדולה על חזהו, על אצבעותיו טבעות זהב משבצות אבני נזר, ומשקפים זהב צרוף רוכבים על חוטמו. אך למרות משמן בשרו קל הוא כקצף על פני המים, הוא דובר וכותב, מוכר וקונה, וברגע אחד יראה בכל עבר ופנה, עד כי היה בעיני כקוסם, הוא דובר באלפי פיות ועובד בידים אין ספורות. רגע עמד בתוך אגודת אנשים, ובו ברגע הוא עומד ומתַוך בין שני אנשים נצים, התעיף עיניך בו והנה אחת הלביבות בידו ופיו טרוד באכילה, ובעצם הרגע הד"ז רגליו עומדות במרום הבירזה וצוח ככרוכיא: „מי ללאמבארדען אלי!"

„מי הוא זה האיש?" שאלתי את אחד ממיודעי...

„הוא אחד מאדירי הבירזה" ענה הנשאל, „אהוב לכל באי שער הבית הזה, ושמו מאַקס פאלקענהיים".

„מאַקס פאלקענהיים" — שניתי אחרי דבריו, ואתאמץ לזכור ראשונות אם לא מוזר לי השם הזה —

„כן הוא" השיב לו מיודעי, „אך כאשר שמעתי הוא יליד ארץ גאליציא, ואנשי עירו לא קראוהו מעולם מעורם בשם משפחתו כי אם בשם הכנוי: „מאירל בעל החברות".

עתה לא יכלתי למשול ברוחי ואקרב אליו, אך כמעט שם עיניו בי והנה כפות ידיו מונחות על כתפי והוא קורא בקול ששון:

„האח, האתה פה? מתי באת הלום? תן תודה, העלה על דעתך לבקר אותי בביתי? חי אנכי, כי שש אנכי לראותך, אך הודיעני נא, מה המוצאות את עיר מולדתי, ומה שלום מכירי ומיודעי? החיים ושלמים הם? כזאת לא חשבתי ולא פללתי כי תהיה בוויען ולא תדרוש לשמי — אין זה כי אם רוע־לב! אך נוקשת וגם נלכדת, הפעם לא תמלט מידי, אתי תלך, או האם אין את נפשך לראות את ביתי ונחלתי?.."

כמאז כן גם עתה יצאו הדברים כזרם מים כבירים מפיו, ולא חכה לי אף רגע אחד להשיב לו על אחת משאלותיו...

„בוש תבוש" הוסיף אחרי רגע „הנך פה ולא פקדת את נוי, אך הנך בידי, לא ארפך ולא אעזבך, אנהגך ואביאך אל ביתי, אך חכה לי כמעט רגע, כי עוד עסק אחד לי פה בבית!.."

העסק האחד היה כפול שמונה, לזה נתן ומזה לקח, לזה הציע אחד העניגים, ומזה קנה סכום שטריי־מדינה, ובדרך אגב הכה את אחד ממכיריו על שכמו, עד כי נזדעזעו כל אבריו, ובטרם מצא המוכר עת להביט לאחוריו, והנה הוא עומד ומביט בפנקסו, כמו לא ראה ולא ידע מכל הנעשה — ובכל אלה לא גרע עיניו ממני וישמור את צעדי...

„תם ונשלם" אמר אלי אחרי שובו אלי, „לכה ונלמה!" ובדברו שם ידו בזרועי וימשכני אחריו בחזקת היד.

לא יכולתי ללכת בעקבותיו, כי בחפזון ובמנוסה דרכו, ולכן נסחבתי אחריו, עד כי כמעט לא נותרה בי נשמה, ולולא היה ביתו אך מרחק רגעי מספר מן הבירזה, כי עתה נפלתי שדוד על הרץ...

„זה ביתי ונחלתי" אמר אלי בעמדו לפני בית־אבנים, בנין גדול

ורם, בעל חמש קומות עם ארבע צלעות הפונות אל כל עבר הרחוב..;

„עלה נעלה" אמר אלי אחרי הנפשי מעט מעמל הדרך „כי אנכי אויתי למשכן לי את הקומה השלישית, יען אוהב אנכי את התנועה, כי ממנה הוצאות חיים...

משכננו וכל כלי־הבית היו ערוכים ומסודרים על פי רוח העת בטוב טעם ודעת. הכל על מקומו במשטר וסדר, מהודר ומקושט, מלא חן ויופי, עד כי יוכל כל איש לשפוט בסקירה ראשונה כי אשה משכלת צופיה פה הליכות ביתה...

כבואנו אל החדר הראשון מצאנו את אשתו עוסקת בנקיון כלי הבית, אשה יפה וקטנה, בעלת פנים שוחקים ועינים שחורות נוצצות ככוכבים, והיא לבושה מעיל לבן ומצנפת לבנה עם לולאות תכלת על ראשה...

„זה דודי וזה רעי", אמר מאירל אל אשתו בהציגו אותי לפניה „מבלי ספק תשישי גם את לראות את ידידי מנוער, בן עירי האדון ס....

מבלי התיפה הרבה הושיטה לי את ידה הקטנה ותברכני לשלום...

אך רגעי מספר חלפו ואתודע אל האנשים הטובים האלה כמו הסכנתי מעודי להיות בחברתם. אשתו העבירה כל טובה על פנינו, מגדנות וממתקים, גם מכונת החמים הציגה על השלחן ותמלא הספל לפני כל אחד מאתנו, גם היא התארחה לנו בכל פעם ותלבבני בעיניה לאכול ולשתות; ומאירל בעלה לא נלאה לשאול ממני חדשות, גם ספר לי מכל הקורות אותו במשך הימים אשר לא ראינו איש את רעהו, איך אבד אחרי נשואיו את כל כספו בענין רע ואיך הרהיבתהו אשתו החכמה בנשים להעתיק מגורו לעיר וויען, כי לא פה המקום לאיש אוהב עבודה כמוהו, ועליו לבקש כר־נרחב ומקום מסוגל למעשה ולפעולה, והוא לא אחר משמוע לעצתה וילך וויענה וכאשר נבאה לו כן היה, כי שם מצא ידים לפעולתו וה' צוה לו את הברכה בכל משלח ידו...

בכל שיחה ושיחה פזר מלא חפנים כבוד ותהלה לאשתו, עד כי לא יכלה עוד נשוא ותסגור בידה הקטנה את פיו באמרה לו

בשחוק: „אל נא תרבה לדבר הבלים כאלה כן יתפ־ך ידידך לבעל הזיה ומפריז דבר..."

„לא!" קרא הוא בהסירו את ידה מעל פיו „למען האמת לא אהשה. אנכי לא הפרזתי על המדה אף כמלא נימא, את אך את היית לי לעינים, ולולא לא עמדה לי חכמתך, כי אז אבדתי בעניי!"

„ואת החברות?" שאלתי אותו „התשגה עוד באהבתי כמקדם? היסדת גם פה איזה חברה?.."

„אחת ולא יותר".

„אחת" שניתי אחריו בשחוק „ושמה מה הוא?"

„אהבה בתענוגים".

„אמנם שם נאה הוא! — הגם רכשת לך חברים רבים להברתך?"

„אם תחכה לי כמעט רגע ואציגה אותם לפניך" השיב לי, מדי תתו אות לאשתו אשר עזבה ברגע ההוא את החדר. עודנו מדברים והנה לפתע פתאם נשמע קול רעש מאחורי הדלת: תרועת חצוצרה, קול תוף ושעטת צעדים, והנה חיל גדול הולך ובא אל החדר, ילדים קטנים כלם מזוינים בכלי נשקם, והם הולכים ובאים איש אחר רעהו במשטר וצבא. בראש הגדוד: נער אדמוני ויפה־עינים, בן שמונה שנים, הולך ומכה באכזריות חמה את התוף התלוי בצדו — אחריו ילדה בת שבע שנים, רבת חן, הולכת ותוקעת בחצוצרה; אחריה שר צבא מלחמה, בן חמש שנים, כובע נחושת על ראשו והרבו, חרב עץ, שלופה בידו; אחריו אחד הפרשים, בן שלש שנים, והוא נוהג את סוסו, סוס העץ, ברסנו ומכה אותו בשוט; אחריה אשה כבודה בת שתי שנים וצרור מפתחות תלוי בסנורה. כה ילכו מעדנות בסדר ומשטר, כלם מקושטים ומזוינים באופן מעורר שחוק אין קץ... כבר ספרתי אחד לאחד חמשה חברים, ועוד לא תמה הכבודה, כי המאסף אחריהם — מינקת גדולה ושמנה ויונק טוב־רואי בין שדיה, ואחריה — כמעט לא האמנתי למראה עיני — הולכת ובאה מינקת שניה וגם היא נושאת עולה בין זרועותיה.

„אתכבד נא להציג לפניך את חברי [illegible] רכשתי לי", אמר מאירל בעל החברות בפנים מאירות ובעיניהם [illegible]קות עונג וגיל, מדי הוליכו אותי מאחד לאחד: [illegible] בבגדי חתן [illegible] יעקב, ואת הבאה

אחריו האשה והחשובה מרת ראָזע, — הארון מו"ה אהרן דוב, — מורנו הרב מו"ה יוסף שמואל, — האשה הצנועה המפורסמת מרת רבקה; ואלה שני הפרתמים — הוסיף בקול לצון בהראותו לי באצבע על שני היונקים בין זרועות מיניקותיהם אלה שרי המדינות רכשתי לי בפעם אחת, כי תואמים הם. —"

למרות רצוני פרץ שחוק גדול מפי עד כי שטפו הדמעות מעיני.

„שחוק צדיק תמים!" קרא אלי בקול מלא חדוה וצהלה „גם לבי ירחב וישחק בקרבי בכל עת אשר אשים עיני על החברים הקטנים האלה אשר רכשתי לי — האמנם די מנינם להיות לאספה כללית? אבל נכון לבי בטוח כי המה לא יחליטו ברוב דעות להרחיק אותי מן הנשיאות, כאשר הזידו לעשות החברות האחרות. גם מקור הכסף אשר להחברה לא ייבש ולא ידל, ונהפוך הוא כי עם כל הכר וחבר תגדל ותרבה החכנסה, האף אין זאת, את בעלת בריתי?" שאל את אשתו הנצבת לימינו „הלא גם לך חלק בנשיאות כמוני!"

הנשיאה הסתירה פניה אשר אדמו מבושת בנשקה את ילדיה איש אחר אחיו בכל פה, ותפקד את הצבא לשוב אל המחנה — אל חדר הילדים — והנה הגדוד הולך ונוסע אל המחנה בקול שופר ורעש תפים כאשר בא איש על דגלו ואיש על צבאו, והמאסף אחריהם.

„האם אין יתרון לחברה הזאת מכל החברות אשר יסדתי בחיי?" שאלני מאירל בלוותו אותי הוא ואשתו עד פתח הבית, בהפרדי מהם — „האם אין ברכה בה?"

„אמנם צדקת!" עניתי לו, ולא רק בדבר שפתים כי אם בכל לבבי נתתי צדק לדבריו. —

עָשִׁיר וָרָשׁ.

„ובכן צדיקים יראו וישמחו וישרים יעלזו וחסידים ברנה יגילו ועולתה תקפץ פיה וכל הרשעה כלה כעשן תכלה כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ".

כמה אֻמללים ישאו את נפשם בתפלה הזאת השמימה, כמה עשוקים ורצוצים ישאלו מאת ה' כי יעביר ממשלת זדון מן הארץ ויכון כסאו בחסד וברחמים, כמה לבבות ישברו בכלי יוצר, כמה דמעות תשפכנה כמים כמה פיות קוראים לאלהים, קוראים וקורעים לב השמים בקולם; אבל שתם תפלתם ונאקתם תעלה בתהו, כי סגר ה' שער השמים לפניו ולא יתן רחמים לאובדים, ותהי ממלכת הרשעה נכונה והצדקה מרמס לרגליה —

ובכן צדיקים יראו וימקו, וישרים יבכיו וחסידים יאבדו דרך ויואשו מכל תקוה...

אנכי מקדמות נעורי לא מנענו ה' מראות דמעות עשוקים ומשמוע את אביונים, ובעלות התפלה הזאת על שפתי נפשי נחלים תהום ואחד מזכרונות ימי נעורי עלה יעלה כענן על לבבי...

בבית אשר שם גרו אבותי בעודני נער התגוררו שני אנשים, כל אחד עם משפחתו, והמה שונים איש מרעהו תכלית שנוי בהלך רוחם ובמצבם. האחד מהם היה נשיא העדה, איש מורם מעם וכל תושבי העיר נתנו לו גודל ויקר ויקראו אותו בשמו הגדול והרחב ר' סענדר ברייטענשטאָלץ; הוא היה בעל זרוע וקדקוד, גדול קומה ורחב־בטן, פניו צהלו משמן, עיניו הקטנות והלטושות כעיני העיט יצאו מחלב, וזקן גדול ואָדום הולך ומכתיר את סנטרו ויורד כדם על פי מדותיו. וכגודל גוו ורחבו, הרחיב גם את גבולות־מעונו וישתרע במלא גודל העליה, בששה חדרים מרוחים המלאים כל טוב ורחבה ומעידים על עושר בעליהם.

שונה ממנו היה, ... חלקו לא היה שמן בחיים, ולכן

קראוהו יושבי המקום בלי כל ־־ואר ומשא פנים רק יעקעלי החנוני סתם. הוא היה איש קטן ומצומצם, דל בשר ורע מראה, שחות ונדכה, וראשו היה תמיד מט וכפוף על חזהו כמשא כבד מאד; ואמנם מסבל היה הראש הזה בשאלה גדולה וכבדה אשר לא מצא לה פתרון, בשאלה המצומצמת בשתי המלות „מה נאכל?״. וכקוטן גוו ודלות תארו היתה גם דירתו צרה וקטנה, כי הוא היה דר עם אשתו וארבע בנותיו, אשר הקטנה מהן היתה ידועת חולי, באחד החדרים אשר בקצה הבית, על יד בית המחראות ושפך הדשן, חדר צר ואפל, מלא צחנה ואויר מחניק, וקירותיו הדקים כקורי עכביש היו לחים ורטובים, כאלו בכו גם הם וישפכו דמעה על גורל בעליהם המר.

וכהשנות גורל האנשים האלה זה מזה כן שונים היו בהלך רוחם ובתולדות חייהם, כי האחד ירד ממרומי על אל עמק עכור, והשני עלה משפל המדרגה למעלה ראש...

אשר יקרא עתה ר' סענדר ברייטענשטאָלץ, היה מלפנים נער משלח, איש ריק ופוחז, והוא בא בערום ובחוסר כל אל העיר באין מכיר אותו ובאין איש יודע מאַין הוא בא ולאָן הוא הולך. הוא היה נבער מדעת, ריק ונבוב לב, אך שני כשרונות גדולים היו לו, ערמה ומזמה, והכשרונות האלה היו לו לשתי כנפים אשר הרימו אותו אל על, המה עמדו לו למצא נתיבות בית אחד מנגידי העיר ולרכש לו אהבתו ואמונתו בימים מעטים. בתחלה היה נמנה לעוזר על יד השפחות, לעשות כל מלאכה בבית, אך לאט לאט משך בחלקות ובשפת חנף את לב אדונו אחריו ויקריבהו אליו ויפקד בידו איזה עסקים, עד כי בקרב הימים היה למושל בכל עניניו, ובמשך העת ההיא עלתה בידו להתערב בכל חפציו וקניניו ולהיות להם כמסום נוסס וכעש לבגד, עד כי נפקחו עיני אדונו לראות כי אכל הרקב את יגיעו ועמלו. אכן ברדת איש חסדו מטה מטה ובמשמניו שולח רזון שמן חלקו מרגע לרגע, כי מצץ כעלקה את דמי אדונו וימלא נפשו מחלבו ומבשרו, ולא הרפה ממנו עד כי עשה אותו כלה. אז השליכהו מעל פניו בכלי אין חפץ בו וישם את לבו לבנות לו בית ולקחת לו אשה. אחת מבנות החשוכים אשר נודעה נבלותה ברבים היתה לבעלת בריתו, כי האלפים אשר הביאה לו לנדה היו לה לכסות עינים ולעלה תאנה לכסות את ערותה. במשנה הכסף אשר היה עתה בידו עשה לו עסק וענין על פי חפצו ואות־נפשו,

והעסק ההוא היה — הלואה ברבית. גם חכמתו עמדה לו לבלוע חיל זרים ולהגדיל עשרו מיום ליום ומשבוע לשבוע. כגודל עשרו כן גם גדל כבודו בעיני כל יושבי העיר, כי ידע להתעות את לבם במשאות שוא ולעור את עיניהם במעשי תעתועים. בבית התפלה היה שמו מתנוצץ באותיות מזהבות מעל הפרוכת אשר נדב, גם בבית החולים היה שמו ושם אשתו חרותים על לוח אבן, כי נדב איזה סך מסוים לטובת הבית, גם בראש השער אשר לבית הקברות היה שמם מתנוסס לגאון ולתפארת, בגלל התומה אשר הציבו להקיף את השדה; ואמנם גם הצדקות והחסדים האלה לא מנעוהו מעשות פרי נשך ותרבית, כי בגלל הדבר הזה נתנה הקהלה את הקולר בצוארו, להיות מוציא ומכנים את כל כסף העדה, ובעל כשרון וחכם עתיק כמוהו ידע לעשות כדת, ואמתחתו הרחבה והעמוקה בלעה את כסף הקדשים כבכורה בטרם קיץ.

מי יערב את לבו להטות קו־חשד על צדיק תמים כר׳ סענדר? אך אחד בעיר הקופץ תמיד בראש, נבל את פיו לדבר בר׳ סענדר כי הוא מועל בכסף הקדשים, ואמנם מי ישים לבו לדבריו? אך עז פנים ובן מביש כמוהו יוכל לתת דופי בנקי כפים ובר לבב כר׳ סענדר אשר צדקתו בחוץ תרונה! ויותר משהיה ר׳ סענדר אוהב צדקות היה ירא שמים, ומדי שבת בשבתו הקדיש את קרואיו לבוא אליו אל הסעודה השלישית, והקרואים האלה היו חסידי העיר אשר כל רז לא אנים להם, והם גם ידעו את דרכי ר׳ סענדר ותחבולותיו, אך לא יכלו לחרוץ לשונם נגדו, כי מלא ר׳ סענדר את פיהם בבשר ובדגים — ובלעדם מי יזיד לדבר בר׳ סענדר? איזה רוכלים וסובבים בעיר הם אך הם שלחו לשונם הרע בר׳ סענדר באמרם עליו כי מוצץ הוא חֵלבם ודמם וימלא כרשו מבשרם, אך הלא גם במשה דברו העם — ידברו המה ככל אות־רוחם, ר׳ סענדר לא יחדל מהיות ר׳ סענדר, ר׳ סענדר הצדיק, התמים, הנדיב, הפזרן, ויותר מכל — חכם עתיק, ראשה דדהבא!...

לא כאלה חלק יעקלי החנוני הגר בחצר מקצה, במקום שפך הדשן. הוא ואשתו היו ילידי בית אבות עשירים ובנעוריהם ראו ימי טובה. המה היו מטבעם נדיבי לב ויתנו לעני מכספם, לא להונות את הבריות, כי אם מאהבתם לעשות טוב וחסד. המה היו חוננים ונותנים לכל הפושט יד, ולכן פשטו להם ידם כל יושבי העיר. המה ערכו שלחן לכל רעב, ולכן כרעבים כאשר אינם רעבים היו אוכלים תמיד על

שלחנם. המה לא יכלו לראות פנים זועפים מבלי הושיט יד בצלחת, ולכן נראו להם בכל מדרך כף רגל רק פנים זועפים. לבם הטוב לא נתנם לגוש את כל בעלי משה ידם ולכן מנעו כל הלוים משלם להם את נשים; תוצאת הדברים אלה היתה, כי אחרי שנות מספר הלך כל כספם לאבדון, ועם כספם אָבד כל זכר מאהביהם ודורשי שלומם אשר חדלו מבקש עוד את נתיבות ביתם, כי במקום אשר אין מזון שם אין עכברים. עוני ומחסור רק המה דרשו עתה לשכנם ויהיו אנשי ביתם. כאדם וחוה בשעתם גורשו גם יעקלי ואשתו מהיכל תפארתם אל חדר צר ואפל. שמה התגלגלו בחשך עם ארבעת ילדיהם. בחנות הקטנה אשר עשו להם עבדו מבקר עד ערב, ולולא אכל הארבה, הוא הנשך, את כל חילם ויגיעם, כי עתה הספיקה להם החנות הקטנה הזאת למחיתם בלחץ ובדוחק. אך זה להם עשר שנים מאז לוו מר' סענדר סכום קטן, ולמן העת ההיא המה משלמים לו מדי שבוע בשבוע את נשך כספם, עד כי במשך השנים האלה כבר שלמו לו את כסף נשיו עשרת מונים פעמים, את בלעם הוציאו מפיהם ומפי זרעם ויביאו לו מדי שבוע בשבוע את כסף חוקם מבלי אחר המועד, אכן זה להם ירח ימים מאז נפלה בתם הצעירה למשכב, ומן היום ההוא אין ידם משגת למלא את חובתם, כי כבר נתנו בעבוט את כל אשר להם למען הצל את בתם. חוב האבות להציל את בתם ממוקשי מות היה גדול בעיניהם מתובתם לר' סענדר אשר יבלע חיל זרים ולא ידע שבעה. אך אחרת חשב נשיא העדה, הוא לא ידע ולא אָבה לדעת את כל הטענות האלה. „מה לי ולבתם? — קרא בחמתו — אנכי יודע רק את נשיי, ועליהם לשלם לי הקרן והרבית עד פרוטה אחרונה, ואם יקפצו את ידם מתת לי אשר לי, אז אגיש משפטי אל השופטים ורדוף ארדפם עד נפש!...״

ור' סענדר המנהיג והפרנס היה בחדש זה ירא וחרד לעשות רצון קונו רב יתר מכל חדשי השנה, כי הימים היו ימי התשובה והיום אשר בו גמר בלבבו לרדוף את בעל משה ידו עד נפש, היה ערב יום הכפורים. ביום ההוא יכל כל איש לראות אותו שוכב בבית הכנסת בפשוט ידים ורגלים והשמש לוקה אותו ברצועה ארבעים מלקות לכפר על כל פשעיו. אך אין דבר נוגע בחברו, אשר לאלהים הוא לאלהים ואשר לאדם — לאדם.

גם ר׳ סענדר לא שכח את חובתו לעצמו באשר הוא אדם, ולכן ישב היום על שלחן מלא, פי כתנתו פתוח למען תת חופש אל צוארו, גם מכנסיו פתוחים לרוחה, כי היום מוטל החוב על ר׳ סענדר לתת לבטנו לחם־יומים, למלאות את חסרון יום המחר, והחוב הזה קודש הוא לו, ולכן מפטם הוא בכל עוז את כרשו וימלא את אסמו מזן אל זן מרבה להכיל, עד כי שריקות ותקיעות אין מספר תעלינה ותבאנה מבטנו המלאה דרך פיו. — לכל תכלה יש קץ. ובכן תמה גם הסעודה המפסקת, ר׳ סענדר יכון לבו לברכת המזון ויצוה לאשתו באנחה שוברת מתנים: „עלקעלי תמתי! מלאי לי עוד גביע!" ועלקעלי היא אשה בשרה העושה רצון בעלה, תתן הכוס על ידו, והוא יוריקהו אל פיו בגמיאה אחת, כאשר לו יאתה. עתה יתחיל לברך ברכת המזון. גם לב אבן ימלא רחמים למראה ר׳ סענדר המפרפר ומתעקש ומהפך פניו כברום למען הוציא דמעה מעפעפיו. הישמע כזאת כי איש יהודי, אפילו קל שבקלים, לא יבכה בערב יום הכפורים בדמעות שליש? והוא, הפרנס והמנהיג, לא יוכל לבכות, למרות כל יגיעו ועמלו! הוא מעביר לפניו כבני מרון את כל בעלי החובות אשר מטה ידם משלם לו את כסף נשים, למען ישבר את לבבו ויכניע את יצרו — אך לשוא, עיניו נהפכו לצמאון, לסלעי־מדבר, אשר לא יתנו מימם, הוא ישום וישאף ויתעשת בכל כחו — אך עמלו לריק, לבו ברזל ועיניו נחושה! לולא אהב ר׳ סענדר את נפשו בכל מאודו ולא ירא מכאוב כי עתה הכה בחרפה את לחייו למען חוש מכאוב ובכות. אכן אם גם נחרב מקור דמעתו עוד קולו לא נחבא, ולכן ירים קול בצוחה וגועה כשור נשחט: „האל האב הרחמן וכו׳".

אחרי ברכת המזון ילבש ר׳ סענדר את מעילו, „הקיטעל" עם העטרה הגדולה, גם את מצנפתו המשובצה כסף יתן על ראשו ואת זקנו הרחב והאדום יפריש כשמלה על פי מדותיו.

ועלקעלי אשתו גם היא התקשטה בבגדיה החמודות לכבוד יום ה׳ הגדול, זר־פנינים משבץ באבנים טובות על ראשה ושלשת טורי־מרגליות עוטרים את צוארה. הנטיפות האלה הנה דמעות, דמעות אשר נהפכו והיו לה לפנינים, דמעות עניים ועניות, דמעות יתומים ואלמנות, אך איש כר׳ סענדר לא יתן את לבו לדברים קטנים כמו אלה, ונהפוך הוא, הוא שמח לאדם, בדעתו כי ברוב דמעות רוב פנינים, וגם

עלקעלי תמתו הסכינה מנוער לראות דמעות־עשוקים מבלי חוש איזה כאב, בדעתה גם היא כי כל דמעה ודמעה תהיה למרגלית טובה אשר תשית נוספות לחרוזי צוארוניה...

עתה יפרוש ר׳ סענדר את ידיו הגדולות והשמנות על ראשי בניו ובנותיו ויאציל להם את ברכתו, ולבו באמנה אתו כי ברכת צדיק כמות עליהם תבא, כי הרבים המה לאלהים בני עליה כמוהו הנותנים כבוד לשמו, ומדוע לא יתן עוז אל ברכתו?..

בעת ההיא ישב יעקלי החנוני גם הוא על שלחנו הנשען על יד המטה אשר בתו מוכת השחפת שוכבת בו, מסביב השלחן יושבים בני ביתו, אך המה לא ייגעו להוציא דמעה מעיניהם, כי דמעות רותחות שוטפות כזרם מים מעיניהם ותמלאינה את הקערה עם מעט המרק הנצבת לפני כל אחד ואחד. אשת יעקלי החנוני לא תשא זר פנינים על ראשה ולא תעדה את צוארה בחרוזים, אך בעוטיה היא יושבת ומטפחת שחורה על ראשה. בשרה כחוש ודק כשחיף־עץ ולחייה שפו מרזון עד כי יספרו כל גידי־עורקיה המסתעפים על פניה. יעקלי לא יגעה כשור שחוט בברכת המזון, ונהפוך הוא כי ישא כאוב קולו ובכל עוז יסתור את יגונו ואת עצבון נפשו, עד כי כמעט תשימנה דמעותיו העצורות כאש בקרבו מחנק לצוארו. האם האמללה תחבוש בטמון את פניה בין כפות ידיה ותאנוק דום. גם יעקלי ילבש את מעילו, את הקיטעל, אך למעיל הזה אין תשבץ ואין עטרה, כי כתונת המות הוא, הכתונת אשר בו ילבש כל איש ישראל בעת יעלה על משכבו לישן שנת־עולם. ומי יתן והיה כזאת יום מחר — ישאל יעקלי מאלהיו — כי נפשו עיפה וצמאה למצא [illegible] מרוגז החיים. על לבו לא תעלה המחשבה לברך את אשתו ובניו, כי מה תסכון ברכת אובד, ברכת איש אשר מארת ה׳ רובצת עליו מראשית השנה עד אחריתה? תחת לברכם יבכו איש על צוארי רעהו באין אומר ודברים, עד כי יעקלי הוציא את עצמו בחזקת היד מבין זרועותיהם, וינס [illegible] תרב מן הבית, כי לבו כמעט מת בקרבו מרוב יגון ואנחה.

על יד השער נפגשו שני השכנים, עשיר ורש יחדו. ויעקלי נלחץ אל הקיר למען תת מקום לר׳ סענדר לעבור. ור׳ סענדר עבר קוממיות על פניו, הולך ומחלק זקנו, ושמש בית הכנסת נושא אחריו

את כליו, את סדורו ואת טליתו. רגע קטן הלך ר׳ סענדר בצעדי און לפניו, אך פתאם עלתה מחשבה על לבבו ויעצור בלכתו. אחרי כן שב על עקבו וישם את פניו ליעקלי העומד נדהם ונבלם לפניו. „הנני מברך אותך בברכת גמר חתימה טובה!״ אמר לו ר׳ סענדר, בהושיטו לו את ידו. וישב לדרכו, ובלכתו נשא את עיניו השמימה, כמו חפץ לראות, היִשגיח ה׳ ממכון שבתו, איך הוא מקטין את עצמו בשבילו ועד כמה ענות־לבו מגעת בחלקו מכבודו לאיש דל ואביון?

ויעקלי הלך בראש מוטה מאחריו ומעמיק במחשבותיו: אולי הפך ה׳ לב האבן בקרבו ולא יוסף עוד לרדפני על דבר כסף השבועות אשר לא שלמתי לו. הבוחן כליות ולב הוא יודע, כי לולא כתי המתהפכת על ערש דוי אז חשכתי את פתי מפי ושלמתי את נשיי, אך החפץ ה׳ כי אתן את נפש בתי לראות שחת מבלי עזר ותשועה? וזה האיש ר׳ סענדר לא ידע מחסור, הוא ירחץ הליכיו בחמאה, וכל טוב הארץ בידו!״

בין כה וכה באו שניהם אל בית הכנסת. נרות דונג לרבבה מפיצים את אורם בבית ה׳ המלא מפה לפה אנשים, נשים וטף, עד כי יגדל הלחץ והדחק מרגע לרגע. כלם עומדים חלוצי־נעל ולבושים מעילים לבנים כמתי־עולם. כראותם את ר׳ סענדר נשיא העדה הולך ובא, והשמש נושא אחריו את כליו, התנגשו זה בזה למען שים לו דרך לעבור, ומכל עבר ופנה הושיטו לו האנשים את ידיהם וברכה בפיהם; „ה׳ ימלא כל משאלותיך לטובה!״ ור׳ סענדר נענע להם בראשו וילך מעדנות עד כותל המזרח אשר שם מקומו בין נכבדי העיר, שם פשט בעזרת השמש את אדרתו מעליו, והנה הוא עומד לפני כל העדה עטוף בטליתו עם העטרה הגדולה וצניף־כסף טהור על ראשו

„כמלאך ה׳ צבאות!״ מתלחשות הנשים אשה את רעותה בעזרת הנשים, וכלן צופות ומביטות אל עלקעלי אשתו, הנצבת בראש כותל המזרח.

ויעקלי גם הוא בא אל בית הכנסת, אך לו לא פנו האנשים מקום לעבור, גם לא קדמו את פניו בברכה, אין רואה ואין מתבונן אליו. הוא שם לו מקום על יד הדלת כי הלא עני ואביון הוא, והוא מכיר את מקומו...

כבר עמדו החזן ולהקת משורריו לפני התבה, השמש הרים את

הפרוכת אשר שם ר' סענדר ואשתו מתנוצץ עליה באותיות זהב מעל ארון הקדש ויוצא שלשת ספרי תורה. שלשת הספרים נתן לכל אחד מנשיאי העדה ור' סענדר בראשם. ר' סענדר ושני רעיו כתרו את החזן מימינו ומשמאלו ואחרי אשר נתנו לו ההרשאה להתפלל עם העבריינים, הרים את קולו בנגינה הקדומה והקדושה השופכת רוח ממרום על כל בשר, היא נגינת „כל נדרי".

כמו על כנפי רוח התנשא לב המתפללים אל ה'. כאשר יפח הרוח בלשון אש, כן הפיחה רוח הזמרה העצומה הזאת באש החיים ותצת מוקדי־עולם בלב האֻמללים האלה, אשר מרוב מהומה ומתגרת יד ה', היה לבם מונח עד עתה כאבן בקרבם. והמון קולות אין קץ בוקעים ועולים עד לב השמים. כלם יזעקו, ישועו, יתחננו קולם וימררו בבכי, כלם נושאים את לבם אל אלהי הרחמים — אהה ה' — מה רב ענים, מה גדלה צרתם ומה עמוק מכאובם! עתה, רק עתה, בהתאסף כלם יחד בבית מקלטם, בבית ה', יחושו את מכאובם הנורא וידעו את צרת נפשם. כל ימי השנה משעבדים המה בבשרם ובנפשם אל גורלם המר, משעבדים הם לשאת חרפה ובוז מרבה מהכיל, והשעבוד הנורא הזה יכניע את נפשם, ישבר גאון־רוחם וימית את לבם בקרבם, עד כי לא ידעו ולא יבינו ולא יחושו, ישמעו מוסר כלימתם ולא יענו, ישבעו חרפה וידומו, כי השעבוד הנורא הכביד את אזנם, הקשה את רוחם ויהפך מקור דמיהם לקפאון. מקדמות נעוריהם הובאו בעול, והמה נושאים עון כל העמים. אבן אם גם בשרם לא יחוש מכת אויב, פשה תפשה המכה בלבבם, והמכה הזאת מכה נושנה היא, מכת קדומים, וזה אלפים שנה עצורה היא כאש בלבבם, ומדי שנה בשנה תבקע ותקיא דם, מבול דם ודמעית, והדמים האלה צועקים אל ה' מבטן אדמה, וכל אפסי ארץ וכל רוחות השמים עונים אחריהם וצועקים אתם לאלהי הרחמים: ונסלח לעון העם הזה!

גם ר' סענדר הסב פניו אל הקיר, עטוף ראשו ורבו בטליתו, ויפתח שפתיו עם אל לדבר אתו דבר, גם הדמעות הקשות והמרודות תבאנה הפעם בזרם מים כבירים דרך עיניו, כי השעה דוחקת לו להוציא כל רוחו לפני ה' בעוד מועד. בלשון ערומים ובשפת חלקות הוא מבקש מאלהי ישעו למלא כל משאלותיו, והוא מונה ומספר אותן אחת אחת לפני ה' החופש חדרי בטן ויגדע כל סתרי לב; בראשונה — שאלתו

ובקשתו כי „דמי השבועות" מהכסף אשר הלוה כרבית לעניי עמו יכנסו בשלום אל ידו ושכלה לא תהיה בהם — כי יגמר ה' בעדו בדבר האשמה אשר נאשם מטעם הממשלה. הן אמנם כי כבר עשה כל המוטל עליו ולא טמן ידו בצלחת, אך מה יסכנו מעשה איש ותחבולותיו, אם ה' לא יגמר בעדו? — כי חצוף העיר אשר יספור כל צעדיו ויפרוש רשת לרגליו יכחד מהר מן הארץ — כי יוסיף ה' להכות בסנורים עיני כל הקהל הקדוש הזה, למען לא יראה ולא יבין איך הוא פושט עורו מעל עצמותיו — כי יחזקהו ויאמצהו ה', אותו ואת אשתו ואת זרעו ולא יאנה להם כל מכשל וכל פגע בדרך החיים — והאחרון הכי נכבד, כי יעלה בידו להיות תופ־ מכם הבשר, כי ה' אשר אין כל נסתר מנגד עיני, הוא יודע, כי העסק הזה יתן לו ידים לגזול צאן קדשים עד זוב דם. הבקשה הזאת יצאה מקרב נפשו, עד כי געה בבכיה גדולה ולא גרע מהכות ומתופף על לבו בתפלת „על חטא".

גם יעקלי החנוני עמד עטוף בטליתו ופניו אל הקיר, אך משאלותיו לא היו כמשאלות ראש הקהל. הוא ישאל מאת ה' להרים מעט את עולו, עול הברזל, מעל צוארו, כי נלאה נשוא משא צרותיו, ונפשו עיפה עד מות. — הוא ישאל מאת ה' כי יתן לו לחם חוקו, לו ולבני ביתו, ולוא אך גם פת חרבה, אך בשלוה, בכבוד ולא בבזיון; — הוא ישאל, כי ישלח ה' עזרו מקדש לבתו החולנית ויחלימה ויקימה מערש דוי — כי יתן חמלה בלב האנשים הרודפים אותו כלי חשך, כי הלא רחום וחנון ה', רב חסד ואמת, שומע שועת־עניים, סומך נופלים וסופר ומונה דמעות עשוקים...

כל הלילה וממחרת היום ההוא עמדו קהל הנאספים מתמוגגים בבכי ומרעישים שמים וארץ בקול זעקתם, אין עיף ואין כושל, כלם עומדים צפופים ועינם ולבם לה' ומה גם בנטות היום לערוב והחזן פתח את פיו בתפלת נעילה „פתח לנו שער" אז הוצק רוח חדש על קהל ה', כלם התרוממו על כנפי התפלה, כלם מעפילים לעלות השמימה, ור' סענדר גם הוא לא יחוש רעב וצמא, כי נפשו גחלים תלהט, והוא לא יבקש ולא יחנן קולו, כי אם שאוג ישאג כאריה ביער, כי חפץ הוא להחריש בקולו את שאר המתפללים, למען ישא המלאך הממונה על התפלות את תפלתו ראשונה לפני כס ה'. נפשו יודעת כי „מלכותא דשמיא היא כמלכותא דארעא". ופת

על הארץ עלה יעלה רק איש זרוע, איש אשר כח ידיו יעמוד לו להפיל לארץ כל המתחרים לרוץ אתו אורח, למען יהיו מן המאחרים לבא. „חוצפא אפילו כלפי שמיא מהני" ולכן ירוץ ר' סענדר בצואר עתק כאריה מסבבו וירעם בקולו: „היום יבא ויפנה נבואה שעריך!"

אמנם יעקלי הקטן והדל עומד בראש מוטה לארץ, מתמוגג בדמעות ויהגה נכאים לפני ה': „מדת הרחמים עלינו התגלגלי ולפני קונך תחינתנו הפילי, כי כל ראש לחלי וכל לבב דוי!"

והתפלה תמה, חדלה הקריאה „ה' הוא האלהים" וגם התקיעה הגדולה ספה ואיננה...

האח, כשאון מים כבירים פרצו האנשים מכל עבר ומכל פנה, וכלם מסבים את ר' סענדר ותוקעים לו את כפיהם בברכה: ה' ימלא כל משאלותיך לטובה!"...

ר' סענדר העטיף את טליתו סביב צוארו וישב בלוית אנשי בריתו העוטרים אותו מכל צד אל ביתו. והבית מלא אורה ושלחניו מלאים תפנוקים ומעדנים.

בעת אשר עלקעלי אשתו המקושטה בעדי זהב ובחרוזי פנינים קבלה עתרת ברכות מאת האורחים הרבים הבאים אל ביתה, הלך ר' סענדר הלוך ושוב בחדר לארכו ולרחבו ויזמר מטוב לב אחת הנגינות אשר שר היום החזן בבית הכנסת...

לבו היה שבע שמחות ויגבא לו כי נכתב ונחתם, הוא וכל ביתו, לשנת חיים וברכה...

גם יעקלי ואשתו שבו אל מעונם אשר במקצוע הבית, אל החדר הצר המלא צחנה ואויר מחניק. פשתה כהה הבוערת על השלחן אשר לפני מטת החולה תפיע עני־אורה מסביב ותשפוך בחדר רוח עוצב ויגון קודר...

פני הילדה החולה היו זועפים, לחייה הרזות לבנות כלבנת הסיד, עיניה אשר כבה אורן מזרות עצב אין חקר ושפתיה דקות ויבשות כחרש...

„יונתי, אהובת לבי, מה לך?" קראה האם ברחמים גדולים ובלב מלא דאגה, בראותה את בתה האמללה.

„רייזעלי אחותנו" ספרה אחותה הבכירה היושבת על יד מטתה „לא נתנה כל היום אוכל אל פיה", אנכי הפצרתי בה לחשיב נפשה

במעט מרק, והיא באחת כי גם היא תתענה היום כאחת מאתנו. ורק לשוא שחתי את דברי!"

„מה עשית, חמדת לבי?!" קראה האם בקול בוכים „החפץ לאלהים כי ילדה חולה כמוך תענה בצום נפשה?.."

„ברצוני היה" השיבה הילדה ועיניה הכהות מלאו דמעה „לבקש גם אני חלקי מאת ה', כי ישיב ידו מכם ולא יוסיף לדכאכם גם בשנה הזאת כמו בשנה העברה—".

האם האמללה לא יכלה עוד למשול ברוחה ותתן את קולה בבכי קורע לב, ויעקלי נשך כמעט שפתו בשניו עד זוב דם, באותו לכלוא את דמעותיו הפורצות משניו..—

גם לב האמללים האלה חש עתידות למו. —

*

* *

ביום השלישי אחרי הדברים האלה, והיום ההוא ע"ב סכות היה — נהרו אנשים רבים אל בית ר' סענדר, והוא בראשם הולך קוממיות ובוהן ידו תקוע באזור מתניו, פניו צוהלים ולבו עלז בקרבו, ואמנם לא לשוא היתה שמחתו, כי עלתה היום בידו להכיא מכם הבשר תחת משטרו. הוא שב הפעם מבית העדה כגבור משדה קרב, וכל ההמון הגדול העולה אתו ילוהו לביתו לשמח את אשתו בבשורת הטובה הזאת ולברך את העסק החדש על כוס מלא יין.

השנה החדשה הביאה לו ברכה בכנפיה. —

על יד השער אשר בו הם נכנסים אל הבית נפגשו עמם איזה שוטרים היוצאים משם. האחד מהם נושא מנורת נחושת בידו, השני חליפות שמלות והשלישי איזה כרים וכסתות. גם הם יוצאים ובאים בפקודת ר' סענדר וגם עשו מלאכתם באמונה, המה עבטו מיעקלי כל אשר מצאו אתו בבית, בגלל הכסף השבוע אשר לא השיב לר' סענדר; והוא ואשתו לא כהו בהם, כי לבם ועיניהם היו פונים אל בתם, אשר ברגע בוא השוטרים לעבוט את עבוטם, יצאה נשמתה בטהרה...

הַשְׁלוּחִים.

בת עשרים ושתים שנה היתה ביום ראותי אותה בבית האוצר להממשלה ואוזר בספפה בידה, והיא היתה אז אלמנה עזובה בירח הששי אחרי נשואיה; אכן פניה המלאים קמטים, קומתה הכפופה ושערותיה הלבנות הנשקפות מבעד לצעיפה העידו בה כי כבר באה לשנות זקנה ושיבה. הסבה אשר הניעה אותה להכרית אוכל מפיה ולקבוץ על יד על יד פרוטה לפרוטה למען תת אותו לפקדון אל בית האוצר, היתה מוזרה, עד כי כל רואיה נעו אחריה ראש בחשבם כי יצאה מדעתה. הכסף הזה — אמרה תמיד במרי־רוחה — יהיה לי נדה ושלוחים לחתונתי השניה עם בעלי המת...

האם העיב שברה הגדול את טוהר רוחה ויך אותה בתמהון?.. על זה לא יתפלא כל איש אשר ידע את אסונה הנורא. אישה היה כל חפצה בחיים, רוח אפה וששון ישעה, ובלעדו לא היה לה מודע וגואל. הוא היה לה לאב, לאֵם, לאח ולאחות. בעודה ילדה קטנה מתו עליה אבותיה והיא נשארה יתומה עזובה באין קרוב ומודע אשר ישים עין לחמלה עליה. כה נדחפה על פני חוץ משולחה לנפשה. לולא רוחה הטהור אשר נחה אוהה על ארחות יושר, כי עתה אבדה בעניה... בבית אחת התופרות בקשה לה עבודה ותהי עוזרת על ידה. אך מי לא ידע גורל העניות האלה כי ברע הוא? עד כמה פעמים בלעה רוקה כי הציק לה הרעב ויענה באכזריות חמה. אך כל אלה לא עכרו את רוחה וגם לא עלה בידם להשחית את תארה; כי למרות עניה ומרודה עלתה כפורחת ותציץ כשושנה ביפי נעוריה. ישנם פרחים הדורשים להתפתחותם חלקה שמנה ויד חרוצים, אמנם יש גם פרחים אשר יעלו מארץ ציה ומבלי כל עזר ישגו ויעדו לפעמים פאר צבעים. מלכהלי היתה אחת מן הפרחים האלה, הן אמנם כי מאז מתו עליה אבותיה שבת משוש לבה ורות נבאה היתה שפוכה על פניה, אך היא הוסיפה עוד על יפיה ותשת עליה לוית־חן. היא גם היא משכה אחריה בחבלי קסם את אחד

הבחורים אשר היה אסיר אהבתה. היה ראה אותה יום יום הולכת לדרכה בשובה ונחת, עושה מלאכתה בחריצות כפים, ויתאו יפיה בלבו, ואחרי אשר עלתה בידו להציב לו יד בחיים, בהיותו לראש הבנאים בעירו, התודע אליה ותהי לו לאשה. מי יתאר באומר דברים את עוצם אהבתם ואת חבלם המאושר? החדר הקטן אשר שם שמו קן להם, היה נוה שאנן, משכן ידידות, רוח אהבה מרחפת עליו מבקר עד ערב ומלאכי שלום משיקים בכפיהם. היריעות הלבנות הפרושות למסך על החלונות, השלחן העגול אשר מכסה כד לבן פרוש עליו, המלתחות, המראה על הקיר, הציצים על יד החלון, השעון המשמיע קול צלצל נעים, כלם אומרים כבוד, כלם מפיקים רצון, שלום וענוה, וישביעו בצחצחות כל עין רואה ואוזן שומעת. בבקר בבקר יצא לפעלו ולעבודתו ומלכהלי מבטת אחריו מבעד החלון ותלוה אותו בעיניה עד כי נעלמו עקבותיו, ובשובו בצהרים הביתה מצא אותה על יד הדלת עומדת ושומרת בכליון עינים לקראת בואו. אחוזים ושלובים כתאומי צביה הלכו אל השלחן הערוך, מקערה אחת אכלו, מכוס אחת שתו ומנשיקות פיהם ינקו עדן ונופת עד אין קץ. לא הכבירו מלים, כי נלאה כל שפה להגיד אף החצי מכל רחשי לבבם, אך עיניהם המרהיבות זה את זו, הנה היו לפה ולמליץ ביניהם, — וכן גם נהיה הדבר, כי עיני מלכהלי הטהורות כעצם השמים גלו לו באחד הימים ההם סוד כמוס בלבבה, סוד המבשר לו כי בעוד ימים יהיה לאב. לא היה קץ לאשרם ולא תכלה לענג נפשם. אך גילה ורנן מלאו את ההדר הקטן אשר הרחיבו יריעותיו עד בלתי שמים ויהי לעדן אלהים, למקדש מלך רב...

אכן אהה, פתאם לפתע בא כשואה אידם ויהרס בין לילה את מקדשם ויהפכהו למעי מפלה, לתל עולם...

באחד הימים ההם אחר אישה משוב למועד הצהרים הביתה, ובאלה לא הסכינה, כי הוא שמר תמיד את מועדו. בתחלה השקיטה סערת לבבה באמרה: אכן מקרה הוא, אך כעבור רגע על רגע והוא עוד לא בא, גדלה מבוכתה ולבבה כים נגרש השקט לא יוכל, ותרץ בנהמת רוחה על פני חוץ. כמעט הרחיקה צעדיה מקירות ביתה והנה המון אנשים עולים לקראתה וביניהם נושאים מטת־עץ על שכמם. במטה ההיא שכב בעלה מתגולל בדמו, כתות ומעוך, עד כי לא הכירה

מראהו, תקרה גדולה אשר נפלה מאחת החומות, אשר שם עבר עבודתו, נפלה עליו ותרץ את גלגלתו...

בלילה ההיא קפצה עליה זקנה ותלבן את שערותיה ותשח את קומתה הזקופה...

בימים הראשונים אחרי האסון הנורא ההיא היתה מלכהלי המלומדת מנוער לשאת ולסבל ברומיה, כמשגעת ממראה עיניה, ותשב נדהמת כל היום על מקומה וידיה בחיקה, מבלי פתוח פה ודבר דבר, עד כי חשבו כל הרואים אותה כי רוח עועים נסך בקרבה; אך אחרי עבור שבועות מספר היתה פתאם רוח אחרת אתה ותשב לפעלה ולעבודתה ותשב כל היום על מחטה ותתפור ביד חרוצים מבלי תת מרגוע לנפשה. אכן מנעה כל אוכל מפיה, בלתי אם פת חרבה לבדה אשר היתה לה לסעודת בקר, ערב וצהרים. על יד על יד קבצה פרוטה אל פרוטה ותבא מדי שבוע בשבוע צרור כספה אל בית האוצר...

„מלכהלי היא קמצנית מאין כמוה" דברו בה שכנותיה „מי מלל לה זאת מלפנים, ולמי היא עמלה כל היום ותחסר מטובה נפשה?"...

„אין זאת כי בדעתה להנשא לאיש אחר" השמיעה אחת מהן את דעתה.

„גם דעתי נוטה לזה" ענתה אשה אחרת גם היא חלקה.

„חקרנוה כן הוא" החליטו כלן פה אחד.

„מה היה לך, מלכהלי?" שאלה אותה אחת משכנותיה הטובה לה מכל יתר השכנות „מה היה לך כי תחשכי אכל מפיך ותשלחי רזון בבשרך?"...

„אנכי מקמצת" השיבה מלכהלי בקול נחר מבלי השבת רגלי מעבודתה.

„ולמי את מקמצת, מלכהלי, הבעד פרי בטנך?"...

„בפרי בטני אין חיים" השיבה מלכהלי „כי כבר נכחד קימו בקרבי, זאת אחזה מבשרי!".

„אם כן למי את יגעה ולמי את מקמצת?".

„אנכי מקמצת לנדה ושלוחים".

„היש את נפשך להנשא שנית לאיש?".

„כן הוא — לאישי המת, ולזה דרושים נדה ושלוחים: קבורה, תכריכים ואיש אחד האומר „קדיש" לזכר נשמתו, ולדברים כאלה דרוש

מעט כסף, ואם אין אני לי, מי יתן לי כל אלה אחרי מותי?"...

לשמע אזן אחזה רעדה את השכנה, אך מלכהלי אמרה כל אלה בקרת־רוח מבלי הוצא אנחה מפיה ומבלי הפסק אף רגע מעבודתה.

אמנם גם הלב ינבא לפעמים על שקר ולא יחזה נכוחות, כי לא ילד מת היה עצור במעיה, כאשר דמתה בנפשה, כי אם עצם חי, עצם מלא רגש ותנועה...

הן אמנם כי כשעה קטנה היתה מרחפת בין החיים ובין המות, אך גבר רוח החיים על אויבו, והנה בחדר הקטן, אשר שם כרעה מלכהלי ללדת, צלל קול קריאה, אחד מאלה הקולות אשר אין אדם יודע מראש אם קריאה של שמחה הוא או קריאה של אנחה..

אז החל פתאם רוח חדש לפעמה, רוח לא ידעה שהרו.

כנהר מעדן השתפך בלבבה ובכל חדרי בטנה ומשם פרץ ויצא דרך עיניה ויהי לגשם נדבות, למטר דמעה, עיניה היבשות נהחרבות עד כה כארץ מלחה נרטבו בפעם אחת והנה צפות בדמעות העולות וגוברות כגשם שוטף, כמו נמס בפעם אחת הקרח הנורא אשר בלבבה ויהי למים. כמו מבעד הערפל ראתה את עוללה המונח על צדה, כי צעיף־דמעה על עיניה. היא לא ידעה מה היה לה, לבה דופק כהולם פעם, רוח גיל מהול בתוגה נעימה מלא את כל בתי־נפשה, ותהי בעיניה כמו הובאה באסורים, באסורי־רגש ובחבלי קסם, אשר תחפוץ לשאת אותם כל ימי עולם. היא, המואסת עד כה בחיים, תשתה עתה בצמא רוח אפה וברצונה לחיות, לחיות חיי עד, חיי אלפי אנשים, לחיות בעד עולה, בעד בת שעשועיה. „ואיה האם בכל מרחבי־תבל אשר נתן לה אלהים סגולה כמוה? איך תניע את ראשה כתם פז ותפצה פיה לבקש שדי־אמה, ואיך תפתח עתה סגור עיניה כשתי אבני נזר! שמשות כאלה לא זכתה עוד כל אם לראות, ואנכי אראן תמיד, ואם תפתחנה, אז נפתחו ארבות השמים והבית ימלא אורה — ואנכי אזכה לראות את העינים הטהורות האלה ואשבע שמחות את מראיהן.— אלי, אלהי ישעי, האצל עלי מכחך הגדול, כי לבי צר מהכיל כל האושר והסגלה אשר כתמם באו לי!"—

האשה הטובה הזאת אשר מעולם לא הרימה בחוץ קולה ותהי כשה נאלמה, דברה ותהגה עתה בכל אות־נפשה, וכזרם מים כבירים פרץ עתה מפיה המון דברים, המון קריאות של חבה, גם פזזה וכרכרת

כמשתגעת כל היום וידיה לא נחו רגע, רגע לחצה ראש עולה כצרור המור בין שדיה, ורגע הרימה אותה כדגל אהבה ממעל לראשה; רגע שחקה מטוב לב ורגע נתנה בבכי קולה, רגע שרקה אליה ותשחק ותפעה, ורגע עזבה עליה שיחה ולא ידעה מה. —

ביום השמיני אחרי לדתה עזבה מלכהלי את מטתה ותשלח לעבורה ידיה, והמחט חלף כברק בין אצבעותיה ותעשה מלאכתה בחריצות יתרה. עם בתה באו גם עושר ו„שפע" אל הבית. מכל עבר ופנה באו אליה הקונים לבקש חפץ כפיה. ובעת אשר ידיה היו נתונות לעבודתה עמד הערש לפניה, אשר בו היתה מונחה ילדת שעשועיה המוסיפה חן ויופי מרגע לרגע ותשגה בציץ על פני שדי; שפתותיה מהגות וממללות מבלי הרף ואזרועותיה המלאות והעגולות כגלילי זהב שטות הנה והלום כאשר יפרש השוחה לשחות. מיום ליום גדלה ורבתה ופי אמה לא נלאה מספר עוצם חכמתה הרחבה מני ים. היום הרימה מבלי כל עזר את ראשה ותבט בעיניה יונים אל כל סביבה, ומחר אחזה בכפיה הקטנות את צדי הערש ותתעודד מלא קומתה ותתצב קוממיות. היום הושיטה את יד אמה למו פיה ותשקה בכל עוז, ומחר נתנה בשחוק קולה עד כי צהלו אחריה כל פנות הבית. „חי אני — נשבעה מלכהלי באמונתה—כי בשמעי צהלת הילדה, אז אאמין לשמוע ברן יחד כל כבבי בקר". באחד הימים ההם רצתה האם המאֻשרה שכורת גיל וששון משכנה לשכנה ותפצר בהן לבוא אתה החדרה למען ראות את בתה בחנה וביפיה ולמען שמוע הגות־שפתה, כי זה פעמים באו היום ההברות הנעימות מפיה: „מאַ-כאַ! מאַ-מאַ!".

* *

*

בו ביום אשר יצאו ההברות האלה מפי הילדה רצתה מלכהלי כחץ מקשת אל בית האוצר וצרור כספה בידה, עד כי לא ראתה בחפזה את שכנתה הטובה אליה אשר יצאה לקראתה.

„מה לך, מלכהלי, כי מְהרת?" שאלה אותה שכנתה „ומה עוד חפץ לך בזה השטר?..."

„הלא לנדה ושלוחים אנכי מקבצת" ענתה מלכהלי.

„נדה ושלוחים ?" שאלה שכנתה בהכיטה בה „ומה חפץ לך עוד בשלוחים ? האם לא נתן לך ה' את החיים ונוסף על אלה גם ילדה יפה ובריאה ורבת־חן ?".

„ולכן חפץ לי בנדה ושלוחים" השיבה מלכהלי אמריה לה ועיניה מאירות בגיל אין קץ, „בתי פערלי הוסיפה דעת מיום ליום והיא קראה היום זה פעמים באזני: „מאַ-מאַ! מאַ-מאַ!" מיום ליום תגדל ביופי ובחכמה וימים עוד יבואו ותגיע לפרקה ואז עלי לתת לה נדה ושלוחים, „מאַמאַ" מחויבת לקבץ, לקמץ, לצרף פרוטה לפרוטה —

„הן, כן, שכנתי היקרה, השטר הזה אשר בידי היה יהיה, אם יחיינו ד', לנדה ולשלוחים לבתי פערלי ביום חתונתה ושמחת לבה".

גם בשְׂחוֹק..

אהרלי בדחן — כן נודע בשמו לכל תושבי העיר, והוא עודנו עומד לפני כמו חי, איש ארוך ודל בשר, ממושך וממורט, בעל פנים לבנים כמת, עינים עכורות ודומעות היוצאות מחוריהן, זקן גדוע הקולט בקרבו איזו שערות מפוזרות ומפרדות כעלים נושרים, וראש קרוח הנטוי תמיד אל חזהו כתפוח גדול המתבשל יותר מדי ומוכן בכל רגע לפול מן העץ. הוא היה בעל נפש מרה מאין כמוהו ורוח נכאה היתה תמיד שפוכה על פניו ועל עיניו; ובכל זאת חבלים נפלו לו בחיים להיות „בדחן" ומשחק, ולא היה משתה בכל העיר אשר לא נקרא שמה לשמח את הקרואים במהתלותיו.

ומי הניע את האיש העצוב הלזה ההולך תמיד קודר בלחץ רוחו להיות לבדחן? יקומו נא ויגידו השואלים כאלה, מי הסב את לב ב. אשר בילדותו הפליא כל לב בציוריו וכל רואיו נבאו לו כי ימים יבואו והיה לציר אָמן מפליא לעשות — מי הסב את לבו אחורנית להיות אחרי כן לחנוני ולעני מדכא באחת העירות הקטנות? יגידו נא, מי המריץ את האיש ק. אשר בילדותו הרעיש את כל העיר בשכלו החד והחרוץ, עד כי העידו עליו כל רואיו כי לגדולות נוצר, — מי המריץ אותו להיות אחרי כן לסנדלר בעיר מגורו, לסנדלר עני, מטופל בבנים ובבנות הגועים ברעב? מקרה אחד לכלם. חטאות אבותיהם יאכלו והמה מחוללים מפשעיהם — אבותיהם אשר רוח ילדיהם זרה להם ואשר לא ידעו לשים לב לכשרונותיהם ולמעלות רוחם, ותחת להעמיד במרחב רגלם ולחנך אותם על פי דרכם, הוליכו אותם בתהו לא דרך ויעזבו אותם לנפשם, ובשוא עליהם ים החיים גליו ומשבריו, יאחזו בקנה רצוץ וישחו וימוטו מעוצר רעה ויגון — וכן יהפך הציר לחנוני, בעל

אחשפוּאת לשמש בית הכנסת, ונכה רוח ומר לב כאהרלי יהיה לבדחן ולאיש מהתלות...

ואולם אהרלי יצא מכלל יתר הבדחנים, כי הוא היה יחיד במינו, ולו היה סגנון מיוחד לשעשע את לב הקרואים. הן אמנם כי למראה עין חקה את מעשה הבדחנים האחרים וירכב את מצנפתו על ראשו באופן מעורר שחוק כאחד מהם, אף תופף תמיד באצבעותיו, הוציא צפצופים ושריקות שונות מפיהו, ואת רגלו הימנית הניף ויניע על פי הלך הזמרה; אך כל איש מבין אשר ראה לעת כזאת את פניו הזועפים, את עיניו אשר נסך עליהם רוח כהה, ואשר שמע קול נחרו והמונו, ידע נאמנה, כי לא לבדחן נוצר אהרלי, ומלבד כל אלה בחר לו דרך חדש בבדחנות, דרך עצב מאד. עד מאה פעמים ראיתי אותו במשתות נשואין ובכל פעם ופעם הציג בהזיון רק אחת משתי אלה: או את העזאזל או את המת. ואמנם גם החזיון הזה היה מעורר שחוק והוללות אין קץ, כי הלא חק ונימוס הוא לשחק לכל תעתועי הבדחן, ומה גם לעת משתה ושמחה, כטוב לב המסובים ביין...

אם היה אהרלי לעזאזל, אז באו בחברתו עוד ארבעה שדים העוטרים אותו מימינו ושמאלו וכל אחד מהם נושא נר דולק בידו, והוא לבוש מעיל אדום כדם, כובע גבוה עשוי מניר צבוע על ראשו ובפיהו כלי־מקטרתו אשר העלה עשנו כעשן הכבשן. ואם הציג בחזיון את אחד מיורדי בור, אז לא נגלה לעיני הרואים כאיש אשר כבר נגזר מארץ החיים, כי אם כאיש ההולך למות, ולכן נשא ממעל מעיל שחור כאחד האדם, אך מתחת למעילו היה מוכן ומזומן למיתה, כי היה עטוף בטליתו ובמעיל לבן לאמר: לכשארצה הנני ערוך בכל ושמור למיתה. אכן אהרלי לא רצה להיות למת תיכף ומיד, כי ברצונו היה לעשות מקודם איזו הכנות לדרכו; לצאת מעט במחול, להגית איזה כוסות יין אל פיו ולצוות אל ביתו — בית המשתה. הצואה הזאת לא היתה ככל הצואות כי אם צואה בחרוזים. ור׳ אהרלי העתיד להיות מת קרא בעצמו את הצואה הזאת בשיר ובנגון באזני הנאספים, בה גלה דעתו ברבים כי הוא הולך למות, אך הוא מצוה במפגיע לכל הנאספים בי לא ישימו לב למותו, כי אם יוסיפו לפזז ולכרכר ולא ישביתו משמחתם אף רגע, כי חוקת עולם היא בתבל לציץ ולבול, לחיות ולמות, סובב סובב הולך המחול, והארץ לעולם עומדת! —

ככלות ר' אהרלי לשיר את צואתו, החזיק כוס מלא יין בידו, וישוה את רגליו לצאת במחול, אך פתאם לפתע נפלה הכוס מידו ותשבר לרסיסים, וגם הוא נשמט ארצה, ובנפלו נגע בידיו המלאות קמח אל פניו וילבינו כשיד, ואת מעילו נער חיש מעל שכמו — והנה הוא שוכב מת ארצה לבוש תכריכים לבנים כדת וכמשפט.

אחרי מיתה חטופה כזאת לא עלה גם על דעת אחד מהם לבלתי — קים את דברי המת, ונהפוך הוא, כיתר שאת וביתר עוז הוציאו המנגנים בתוף ובכנור שאון עליזים מכלי זמרתם והנאספים מפזזים ומכרכרים כמצוה עליהם, גם לא אחר האחד או השני לשפוך דרך אגב כוס מלא יין אל פי המת הפתוח לרוחה; ואמנם מיתת אהרלי לא היתה מיתה מחלטת, כי בעוד המה מחוללים סביבו והנה נשמע מרחוק תקיעה גדולה וממושכה, היא התקיעה היוצאת מפי השופר של תחיה, ובעוד המה עושים כה וכה והנה מאחד החדרים הולך ובא קהל אנשים, נושאים אבוקות בידם וביניהם איש שיבה עטוף אדרת שער, הישיש הזה היה אליהו ההולך ובא לעורר ישני עפר לתחיה. ואמנם כמעט לאט דבר באזניו ויגע פיו אל פיו בא טל של תחיה אל המת, ואהרלי התעורר כגבור מיין וימח בידו את הקמח מעל פניו וישב ויחי כאחד האדם, וכל הנאספים הריעו לו תרועת הידד ויחוגו אתו חג גדול, חג של תחיה...

אכן גם משחק החזיון הזה לא יצא נקי מתחת שבט הבקורת, כי בין הנאספים נמצא איש אחד המתאמר להיות אחד מיודעי חן והוא חריץ משפט מות על המְשַׂחק וביותר עוד על המְשַׂחק. המבקר ההוא נקרא בפי כל תושבי העיר בערלי באסס. באסס לא היה שם משפחתו כי אם שם אומנתו, כי הוא היה המנצח על הכנור הגדול הנקרא „באַסס", ומלבד זה היה בערלי במראהו ובתבניתו כמראה ה„באסס". הוא היה ענק ברחבו ובקומתו, אזניו היו גדולות וארוכות, חוטמו בולט ורחב, וקולו חודר ונוקב לב וקרב, ממש כקול הכנור הגדול אשר בשם „באסס" יכונה. מעודו התימר בערלי בטוב טעמו ובדעתו הרחבה בחוקי היופי. הדעת הזאת הביא לו מעיר בערלין, כי שם גר איזה שנים ופעמים רבות ראה את המשחק הנפלא דאַווידזאָהן בשחקו על במת החזיון. שם דאַווידזאָהן נשא תמיד על שפתיו לגאון ולתפארת,

ובכל עת אשר עלה שמו על שפתיו קרא אותו בגאוה ובגודל לבב: „דאוויזאהן שלנו".

„כל איש אשר זכה לשמוע את „דאַוויזאָהן שלנו" — אמר תמיד בערלי בראותו את הבדחן משחק לפניו — „לא יוכל מצא טעם בפגם. הכזה יקרא משחק? מי ראה מימיו את העזאזל עולה מארץ צלמות ונוגה לו מסביב? אי מי שמע את העזאזל גועה ושואג כשור טבוח? לו ראיתם את הרוח במחזה האמלעט, כי אז ידעתם מה הוא רוח. הנה הוא עולה מתוך החשך, ענן וערפל סביביו, אך כפעם בפעם תהלך אש ארצה ותאיר את הלילה, ואם יפתח הרוח את פיו קולו כנחש הולך ומעפר תשח אמרתו — לזה יקרא רוח!"...

גם בדברו עם הבדחן פנים אל פנים לא שמר לפיו מחסום ויגלה למוסר אזנו: „איך תרהיב בנפשך להציג במחזה איש נוטה למות ואתה לא ראית את „דאוויזאָהן שלנו"? לא שיח ולא שיג לך בחכמת החזיון! לא בין רגע ימות איש, אדוני הבדחן, אך לאט לאט למיתה דרושה איזו הכנה ומעט רטט, מעט פיק ברכים — והגסיסה, אדוני הבדחן, השכחת את הגסיסה? טהיר אתה במלאכתך, אדוני! לא במנוסה ובחפזון ימות איש, כי אם לאט לאט, ומבלי גסיסה אין מיתה, ובשעה שאדם גוסס יוצאות עיניו מחוריהן, יאנח, יאנוק, ישום וישאף, כאשר אנכי מראה לך בזה — " ולהראות לו בחוש את אופן הגסיסה הוציא קול אנקה מצוארו, עד כי דמו האנשים לשמוע דוב שוקק, ואימת מות נפלה עליהם. „שחק נא כנפשך שבעך, אדוני הבדחן!" הוסיף אחרי כן בראותו כי לא יכלא אהרלי משחוק פיו „אַל נא תהי המיתה קלה בעיניך, לה דרושה חכמה יתרה, לה דרושה חכמת „דאַוויזאָהן שלנו". לו ראית אותו מת על במת החזיון, כי עתה ענית ואמרת: לזאת תקרא מיתה!"...

הבדחן שמע תמיד מוסר כלימתו, אך בכל זאת לא עלתה בידו אף פעם אחת להפיק רצון מאת בערלי באַסס ולשחק על פי טעמו; אך פעם אחת בחייו צלחה עליו הרוח וישחק בטוב טעם ודעת, עד כי גם בערלי באַסס הודה בפה מלא כי עשה בהשכל מעשהו, וכי גם „דאוויזאָהן שלנו" לא הצליח תמיד לשחק ברוב עוז והדר כמוהו הפעם.

והדבר כן היה: הבדחן נקרא אל חתונת אחד מקרוביו, וביום ההוא נתן בכוס עיניו יותר מדי. בדרכו תמיד בא בחצי הלילה אל חדר

אחד לבדו להתחפש שם, ואחרי אשר כלה שם את מעשהו, יצא מן החדר לעיני הקרואים; אך לא כפעם בפעם יצא גם עתה בבטחה, כי אם מט ושחות, הלוך וכשול על כל מדרך כף רגל, גם פניו לא היו לו כי חורת־מות כסתה אותם.

„ראשיתו לא מצער", לחש בערלי באסס באזני אחד הקרובים אליו, „ההולך למות לא יצא בקומה זקופה ובצעדי־און — שמחתי כי דברי עשו פרי!"

הבדחן חגר שארית כחות ורגליו נשמטו מתחתיו, עד כי כאין שפכו אשוריו...

„טוב מאד!" קרא בערלי בעליצות רוחו „הפעם יכלכל מעשהו בהשכל ודעת!"

„הבדחן שתה לשכרה" ענה השני בשפת לצון „והכוסות הרבות אשר הגיע אל פיו, המה הביאו לו פיק־ברכים".

הבדחן נכשל בדרכו, וימשש כעור באפלה.

„יישר־כחך, הטבת עשה!" קרא בערלי בכל כחו וימחא כפים.

ההכרה הגלויה הזאת נתנה לו כח ללכת מחיל על חיל, והוא מתנפל חלש אין אונים על אחד הכסאות, וישום וישאף..

„מעשה אָמן!" הריע בערלי בקולו.

הבדחן הגדיל עוד עשה כי פניו נהפכו לירקון ועיניו קמו בחוריהן.

„הי אני" נשבע בערלי בהתרגשות „כי משחק הוא הפעם ברגש פנימי כאחד מאדירי החזיון, כזאת לא פללתי, ולולא ראיתיו בעיני כי עתה אמרתי „דאַוויזאָהן שלנו עומד ומשחק לפני!"

מבלי ספק שמע הבדחן תהלתו מפיו כי הפעם הפליא עוד מעשהו וישאג בקול נואש: „מעט מים! הבו לי מעט מים!"

עתה צהלו כל הנאספים בקולם וימחאו כף אל כף.

אך קול התרועה לא הפריע את אהרלי מעבודתו, כי צנח הפעם מעל כסאו וישאג מנהמת לב: „מים!... מים!..."

„כמו חי" צעק בערלי בחום לבו, ואחריו הריעו כל הנאספים תרועת הידד, עד כי חרדו אמות הספים לקולם, ובין כה וכה כלה הבדחן את מעשהו, כי פשט אחרי איזה נענועים ונאקות את ידיו ואת רגליו כדת וכמשפט, והנה הוא שוכב כסלע מוצק מבלי הניע יד או רגל...

„אין זה כי אם נפש „דאַוידזאָהן שליט״ נתגלגלה בקרבו!״ חרץ בערלי את משפטו, ובתום לבבו החל להכות בחוקת היד את מיתרי כנורו, וקהל נוגניו גם הם שלחו לכנר את ידם, ויהי שאון ומהומה בבית: שאגת כנורות, רעם חצוצרות, המון נבלים ובכי־קונגבים...

מסביב אהרלי המת יצאו המחותנים והקרואים במעשיהם תמיד במחולת המחנים, כלם שמחים ועליזים וההמון הולך ומוער...

גם קרב הקץ — ממרחק נשמעה תקיעה גדולה וממושכה, הוא קול השופר של תחיה, והנה מאחד החדרים יצא ובא קהל־אנשים נושאים אבוקות בידיהם, וביניהם אחד הזקנים עטוף באדרתו חקנו יורד כשלג על פי מדותיו — הוא אליהו המקרב הקץ.

הנביא השח את גובה קומתו ויגע על פי הבהן, ויגע פעמים ושלש; אבל הפעם לא התעודד ברדפו תמיד, כי אם שכב כבול עץ מבלי נוע ומבלי נוד.

„גם זה על פי חקי היופי!״ לחש בערלי באזני הקרוב אליו „כי גם התחיה לא בסופה ובסערה דרכה, כי אם לאט לאט...״

הנביא נפח בו בכל עוז מנשמת אפו, אך בראותו כי פעלו מאפע, קרא בקול חודר כליות: „עורה, אהרן, למה תישן? בא הקץ, בא יום התחיה!״.

אבל גם לקול הקריאה הזאת לא הקיץ אהרלי משנתו.

הנביא הניד אותו בחוקת היד הנה והנה וקולו הולך ורם, כקול שואג לעזרה: „הקיצה! הקיצה!״.

אך אין קול ואין עונה.

„שחוק מחריד נפש הוא!״ אמר אחד הנאספים, „דברי שחוק כאלה דים במשהו!״...

„לא שיח ולא שיג לך בחכמת החזיון!״ התנגד בערלי באפס „לו היה „דאוויזאהן שליט״ תחתיו, כי עתה שחק גם הוא על פי דרכו!״.

שגית ברואה, בערלי! כי „דאַווידזאָהן עלינו״ לא שחק מעולם על פי דרכו, כי הוא התעודד תמיד אחרי רגעים אחרים, השתחוה

בענות חן לפני השרים והשרות ויחלה פניהם לבוא גם ביום המחרת אל החזיון; אך הבדחן האֻמלל לא יכל עשות כמוהו — כי מת היה באמת ובתמים.

אחרי שעה קטנה נשאו את גוית אהרלי המלובשה בעצם ידו בתכריכי־מתים מבית המשתה, ואשתו האלמנה וששת ילדיה מלוים אותו בקול קורע לב ונפש...

אך מי ישים לב לדברים קטני־ערך כמו אלה? הלא אך בדחן נבה־רוח יצא מן העולם, ולא יפקד מקומו, כי פקודתו יקח אחר. סוף דבר, מוסר החזיון אמת ויציב: צבא וחליפות על פני תבל, אלה ישחקו ואלה יבכיו, אלה יולדו ואלה ימותו, אלה יציצו ואלה יבולו, ערש וקבר אחוזים ברתוק אחד ומות וחיים נפגשו — סובב, סובב הולך המחול והארץ לעולם עומדת.

מן החיים

(קובץ תמונות ציורים וספורים, מחיי אחינו)

חוברת שניה

א) תקוה נכזבה.

ב) חטאים וחטאים.

ג) נשיאים ורוח.

מאת

ג. נ. סאמועלי.

הוצאת בן־אבינדור.

ווארשא

תקוה נכזבה.

תאוה גדולה ועצומה התלקחה בלב ר' אברהמלי הבטלן, תאוה זרה מאד, ולה התמכר בגופו ובנפשו, היא היתה שיחתו כל היום ושעשועו — בלילה, בה שם מעינו והיא היתה תקותו וכל מאויו. התאוה הזאת היתה — למות בחדש ניסן.

התאוה הזאת באה בלבו אחרי כי שתה לרויה מכות מרורים ונפשו היתה שכורה מיגון, מעוצב, מפחד-מות ומבלהות-שאול. הוא היה בעל פחד מאין כמוהו, ירא וחרד תמיד משואת-פתאם; ולא מבטן בא הפחד הזה בלבו אך אבותיו היו בעוכריו, אבותיו באהבתם הנפרזה גזלו מנוחתו ושלות-רוחו, ויביאו לו פיק ברכים ומוג-לבב. בספורי שדים ורוחות ישנו אותו בעודנו ילד. אם חש איזה כאב הרימו קול צעקה ומרה ויעשו לו מספד כתנים. להגן עליו מרוח-רעה צנפו אותו כדור בחתולים ובכסתות. בחורף סגרו אותו בין קירות ביתם למען לא תאחזהו צנה ובקיץ למען לא יתחמם. כן המיטו עליו בלהות כל היום עד בואו לשנות בחרות, ובימים ההם מתו עליו והוא נשאר כערער בערבה, באין כח ועצמה, באין דעת ותבונה, נבדל מן החיים אשר היו לו למחתה, נבדל מן האנשים אשר רוחם זרה לו ונכרת מכל חפצי-אדמה אשר היו מוקשי-מות בעיניו, ויהי לאיש אין אונים, לאיש אובד עצות, לאיש הולך על גחלים, בורח מצלו וחרד מקול עלה נדף...

למען ישוה הקורא לעיניו את האיש הזה ואת תכונות רוחו, הנני לתת לפניו איזה פסוקים מקוטעים מחייו...

פעם אחת התפרץ בחצי הלילה מחדר אהלו ויחרד בית ויושביו בקול זעקה ומרה.

„קומו, נוסו מן הבית כי מות בתוכו!“

כל גרי הבית נבהלו לקולו ויחרדו איש איש ממטתו וכלם נכבו עליו ערומים ויחפים ואימת מות על פניהם:

„מה נהיתה? הגד: מה נהיתה?..."

„פרץ בחומה!" קרא במהומת רוחו „עוד רגע והבית יהיה מעי מפלה!!.."

אך אחרי רוב עמל ויגיעה הצליח בידם להציל מפיו שורש דבר, והדבר כן היה:

כדרכו תמיד חפש גם בלילה ההוא בעלותו על יצועו אחרי ענין רע לענות בו, וכאשר חפש כן מצאו לעיניו נגלה פתאם רסיס קטן על הקורה ממעל. בתאות נפש נפל על המציאה הזאת ותהי לכלי יוצר בידו לענות את נפשו. מה נורא הפרץ — הגה ברוחו — מרגע לרגע יתגדל ויתרחב ויפער פיו לבלי חוק לבלענו חיים. ומי יתפלא על זאת? הלא הבית כבר בלה מזוקן, עמודיו יתפוררו כי אכלם רקב, הצדים אך קורי עכביש, הקורה תולה על בלימה, והפרץ, אהה, מה נורא הפרץ! — למען הסר המראה הנבהל הזה מנגד עיניו כבה את הנר, אך ללא הועיל, כי לבו הלך אחרי תאותו, והפרץ הנורא לא ימוש מנגד עיניו, ונהפוך הוא, עוד יגדל מרגע לרגע ויהי לזועה; עין בעין יראה איך ימך המקרה, ובאזניו ישמע קול שריקות הבדים בנטותם לנפול, גם אבק חחומה יחוש הפעם נופל וסוטר על פיו, ובענק־ברזל סובב ומחנק את צוארו עד כי כמעט תצא רוחו. בכל מאמצי־כחו ישום וישאף. אהה חייו תלואים לו מנגד, עוד רגע ויהיה למשימה; ובחשבו בכה התפרץ ערום ויחף מן הבית ויקרא בלב מלא שממון ותמהון: כי האיש החפץ חיים ינוס מן הבית, כי מות בתוכו!! —

פעם אחרת הלך בחוץ וירא והנה אחד הכלבים הולך אחריו. כמעט ראהו בא פחד־פתאם בלבבו, והפחד ההוא העיר רעיון נורא בקרבו: הכלב הזה שונה מאד מכל הכלבים ומראהו מעורר תמהון. זנבו סרוח על האדמה, לשונו תלויה מעל פיו, גם יעלה קצף, והוא סובב הולך לא כדרך כל הכלבים אשר ראה עד עתה; אין זה כי אם כלב שוטה הוא! ומה יעשה אם ישוך הכלב הזה את עקבו, אז ישתטה גם הוא ויהיה ככלב לכל דבר, ינבח וילך על ארבע ויהיה לזועה. בחשבו כדברים האלה נפלה עליו אימה גדולה וינס בפחי־נפש ממקום הסכנה, ובראות הכלב כי בורח הוא, החל לרדוף אחריו, והוא

נס וצועק בקול הורר כליות: הושיעו, הצילו! כלב שוטה רורף אחרי!..

עוד בפעם אחרת ראה את אחד משוטרי העיר הולך אתריו: במדומה לו כי השוטר הזה נתן עיניו בו ויבחנהו בעפעפיו, עתה ברור הדבר בעיניו כשמש כי מתחקה הוא על שרשי רגליו וישמור את צעדיו זה שעות שתים ויותר. בכל מקום אשר ילך ילך גם הוא ויספת כצל על ידו! אין זה כי נעליו אשר על רגליו המה ימשכו עיני השוטר עליו. ויש שורש בדבר: הנעלים האלה קנה לפני ימים אחדים מאיש לא נודע לו, וזה ימים אחדים אשר נמצא חלל לפני שער העיר ונעליו היו פשוטים מעל רגליו. ומי יודע, אולי היה האיש אשר מכר לו את הנעלים הרוצח בעצמו, והנעלים אשר ילבש עתה על רגליו המה הנעלים אשר ילבש החלל, והשוטר יכירם. לולא זאת, מדוע ישים ארבו לו? עתה יאסור אותו בזקים וביאהו לפני השופטים והמה יתרצו משפטו למות, והוא נקי מכל חטא...

ה ברא לו יום יום ברוח דמיונו משחיתים וכלי ענוי לענות את נפשו, ובכל מדרך כף רגל ראה סכנת מות, עד כי היו לו חייו המלאים שואה ומגור למשא, ולא אחת ושתים גמר בלבבו לשים קץ לחייו, ומי יודע אם לא השלים את עצתו, לולא אנה המקרה לידו דבר אשר הפר את מחשבתו.

באחד הימים שמע שני בטלנים משותחים חד את אחד בבית המדרש על אדות הדברים המגיעים לאדם אחרי המיתה, מחבוט הקבר ומשערי הגיהנם, והשיחה הזאת משכה אותו בחבלי קסם אל חברהם למען שמוע מה המה מספרים זה לזה...

„האמנם" שאל אותם בכל אות נפשו האמנם גדלו כל כך הענוים אחרי המיתה?"

„ואתה עודך שואל, פתי!" השיב אחד מהם בלעג, „היה נכון בטוח כי שם לא ימציאו לך לביבות מרבכות בשמן — שם שבטים נכונו לנו!"

ר' אברהמלי כרה לו אוזן לשמוע.

„ואיש צדיק כי ימות" שאל לתמו „היוסר גם הוא?"

„הצדיקים יבואו על שכרם, אבל גם הם לא ינקו ממצרי שאול כשבעת הימים הראשונים אחרי מותם, ולאלה יקרא „חבוט הקבר"

אברהמלי חרד בעלה נדף.

„אם כן" שאל בקול תלונה „מה חפץ לצדיק כי יצרק ?"
„אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא" השיב השני.
„התוכל להודיעני, מה המה מצרי שאול ?" שאל ר' אברהמלי בתענוג וענוי נפש גם יחד.
„קום קרא ב„ראשית חכמה" שער הגיהנום אז תדע מה המה מצרי שאול: כמעט יסגר הקבר יבוא אחד ממלאכי חבלה המלא עינים מראשו ועד כף רגלו ויכה בשבט־לוהט על הקבר ויבקענו..."
„ויבקענו" חזר אחריו ר' אברהמלי בקול חרד „מה נורא הדבר!".
„אז יפתח מלאך המשחית את פיו" הוסיף השני „וברקים יתמלטו, ומתוך הברקים והלפידים יוצא הקול, קול חורד כליות ולב: מה שמך ?"
„אהה, סמר בשרי!" יקרא אברהמלי במחתת־רוחו „ומה יענה המת ?..."
„המת יגמגם בשפתיו ולא ידע מה לענות, כי אין זכרון לו, אך המלאך יך אותו בשבט־אשו אחת ושתים וירעים בקולו: בן אדם, מה שמך ?"...
ר' אברהמלי דמה בנפשו כי המלאך בעל רבבות העינים עומד לפניו וידו המחזקת שבט לוהט נטויה עליו להכותו...
„ואיך יוכל המת האמלל לשאת מכות אכזריות כאלה ?" שאל בחלחלה.
„אמנם המכות האלה יכו בתמהון את המת עד אפס כח, אך המלאך יפיח כפעם בפעם נשמת חיים באפו ויוסיף להכותו, זה מעשהו יום יום עד תום שבעת ימי האבל, ולאלה יקרא „חבוט הקבר"...
הדברים הנעימים והנחומים האלה אשר שמע ר' אברהמלי מפי הבטלן, המה לא נתנו לו לשים קץ לחייו, כי מה יואיל לו אם ינוס עד בור, אם אין מנוס גם בשאול.
מן העת ההיא סר פחד הפרץ בקיר מנגד עיניו, גם הכלב ושוטר העיר לא הפילו עוד חתיתם עליו, כי כל מעינו היה אך „בחבוט הקבר". הוא לא ירא עוד מפני המות כי אם מפני אחר המות...
משכבו נהפך לו לתופת ומלאך המשחית עומד לפניו כל הלילה לשרתו בשבטו הבוער באש, והוא מתחולל ושואג מעצמת מכאוביו...

כי יודע אם לא אבד האֻמלל הזה בעצבו שארית עשתנותיו ולא יצא כליל מדעתו, לולא הזמין לו ה' תקוה חדשה, אשר עלתה פתאם ככבב מאיר לפניו ותאר את מבוכתו.

פעם אחת ישב ר' אברהמלי כדרכו תמיד בבית המדרש אחורי התנור הגדול הבוער כאש של גיהנום, ויתענג על רב טוב בשומו כל מעיני במלאכי חבלה ובמצרי שאול, אשר היו שעשועיו כל היום; והנה אחד מתושבי בית המדרש אשר התרועע לו תמיד מניח את ידו על כתפו ושואל אותו ברחמים גדולים:

„מדוע פניך זועפים, ידידי?..."

„מה לא יתאונן אדם חי" השיב ר' אברהמלי באנחה שוברת לב „אם ישוה נגד עיניו את יום המיתה"...

„מות ישרים איננה מיתה" ענה השני נחומים „כי שכר טוב צפון להם בעולם הבא"...

„ומצרי שאול וחבוט הקבר?" התנגד ר' אברהמלי „הלא הם צפונים גם להם".

„חבוט הקבר" שנה אחריו השני „אבל צדיקים גמורים יצאו מן העולם בעתם ובזמנם ולא ידעו מצרי שאול, אך הולכים ישר לעדן אלהים".

„לא ידעתי מה אתה שח" ענהו ר' אברהמלי משתאה „האמנם יש מפלט מחבוט הקבר?"...

„כן הוא, הטרם תדע כי כל הזוכה למות בחדש ניסן חפשי הוא מחבלי שאול?"...

כאיש היוצא בפתע פתאם מחשכה לאור גדול, כן היה ר' אברהמלי בעיניו... עוד לא נוחלה תקותו, עוד יש פתח תקוה!"...

„האמת נכון הדבר?" שאל בגיל וברעדה.

„נכון כנכון היום, קום קרא בספרים"! השיב השני, מדי פתחו לפניו את אחד הספרים.

מן היום ההוא ומעלה החל פרק חדש בחייו, חבלי שאול נסו כצללים מפני הדר גאון התקוה אשר עלתה כשמש לפניו, התקוה — למות בחדש ניסן.

דמיונו קל הכנפים מצא עתה כר נרחב להרקיע למרומים. גן־העדן לפניו בכל הדרו, רבותים אלפי שנאן... מלאכי אלהים משיקים

בכנפיהם ... צדיקי עולם יושבים על כסאות זהב ועטרותיהם בראשיהם ומלאכי אלהים עומדים עליהם לשרתם... שלחן ה׳ העשוי מעצם השמש... נתח טוב מן הלויתן ומן שור הבר... ר׳ אברהמלי בלע רוקו וילקק אצבעותיו מרוב תאוה ועדן... הן אמנם כי הוא לא היה מעודו מפונק באכילה, אך זאת ידע נאמנה כי טוב לו נתח אחד מן הלויתן מעשר שבטים של המלאך המשחית... האח מי יתן מותו בחדש ניסן!...

„רצונו של אדם זו היא אמונתו" יאמר משל הקדמוני, ולכן האמין גם ר׳ אברהמלי מדי שנה בשנה בחדש ניסן, כי הגיעה שעתו למות, ויעל כחוק וכמשפט על ערש דוי ויצוה אל ביתו וגם הכין את קרואיו, עשרה בטלנים „מחברא קדישא", למען יתודו אתו לפני מותו. אמנם בביאם אליו בפעם הראשונה לא האמינו למראה עיניהם ולמשמע אזנם, כי מעולם לא ראו עוד שכיב מרע בריא אולם כמוהו ומעולם לא שמעה עוד אזנם התפלה האחרונה נאמרה בקול אדיר וחזק כזאת הפעם. גם ר׳ אברהמלי נוכח איזה ימים אחרי כן כי אך מְשַׂטָּה היה בו המות, כי עוד לא קרובה ישועתו לבא, וכאשר עלה על ערש דוי כן ירד ממנו להתהלך בלב נשבר ונדכה בארצות החיים. ואמנם כל שורש מחלה לא היה בו, ולו גם קרה לו איזה מחלה, כי עתה בטח לא נתנה השמחה אשר הרחיבה את גבולה בלבו להתדבק בו כל צרכו. אך כל אלה לא מנעוהו מעלות בשנה הבאה שנית על ערש דוי, מהאמין שנית באמונה שלמה כי יומו האחרון בא ומקרא שנית לבעלי החבורה לבוא ולהתודות אתו לפני מותו. כן היה מעשהו מדי שנה בשנה, עד כי ידעו בעלי החבורה לבוא אליו בכל חדש ניסן גם מבלי הקרא, ואחד מהם חמד כפעם בפעם לצון לו, באמרו: לשנה הבאה בעת חיה נתראה שנית פה, או טוב מזה כי מכאן והלאה תטריח עצמך לבוא אלינו למען נתודה אתך, כי לאנשים מסובנים כמוך טובה מאד התנועה!...

כן בגדה בו התקוה מדי שנה בשנה ותסובבהו בכחש עד מפח נפש. אמנם אחרי מועד ומועדים רחם ה׳ עליו וישלח לו את הדלקת, ל״ מחלה דמיונית, כי אם מחלה שיש בה ממש, מחלה עזה ונאמנה, אשר הפילה אותו על ערש דוי ותשנה את פניו, גם שדדה כחותיו ותשלח רזון בבשרו, עד כי לא האמין הרופא עוד בחייו, וגם בעלי

החבורה, אשר התודו גם עתה אתו כפעם בפעם אמרו לו נואש, כי קולו נחבא ורק שפתותיו נעות. ובחדש ניסן באה לו המחלה, בעתה ובזמנה הכל עולה יפה. אין לשער רוב שמחתו וגילת לבו, ומי יודע אם השמחה הזאת לא גרשה את המחלה מהסתפחת בו, לולא נולד לה אח ורע, אשר היה לה תומך ועוזר, ויתן לה ירים לכלות את מעשיה, והאח ההוא אשר התרועע לה היה הפחד. הוא ראה כי יום ירדוף יום ועוד מעט והחדש ניסן איננו, ומי יודע אולי יאחר המועד?... הפחד הזה נתן עוז ותעצומות אל המחלה לעשות אתו כלה, וסוף כל סוף קרב יום המות ברחמיו העצימים ויכבה את נר חייתו — ביום השלישי לחדש אייר. —

חֲטָאִים וְחַטָּאִים.

„יתמו חטאים מן הארץ; מי כתיב חַטָּאִים, חֲטָאִים כתיב!"

פתגם התלמוד הזה נשא תמיד על שפתי אבי, ופעם אחת היה הפתגם הזה לכלי מפץ בידו להכות אתור את אחד מצוררי עמנו ולהשיב את לבבו משנוא אותנו.

בבית אשר גרנו בו התגורר גם אחד הפקידים, והוא היה בכלל איש טוב וישר, אך שנאָה עזה כמות היתה עצורה בלבבו לכל איש אשר בשם ישראל יכונה, שנאה בלי מצרים, עד כי מראה איש יהודי וחזות. פניו היו מעוררים את השנאה הכבושה בלבבו עד להשחית. להותו ולראבון רוחו היה מכאובו נגדו תמיד, כי הבית היה מלא יהודים ככלוב מלא עוף, יהודים מכל המינים, גדולים וקטנים, זקנים ונערים, בחורים ובתולות, טף ונשים, וכל היהודים האלה בדי ריק יגעו לשפר מעשיהם לפניו למען יסירו מהם עקשות פיו, כי בכל מעשיהם ותהלוכותיהם מצא תמיד אך מגרעות וערות־דבר. אם קדם האחד מהם את פניו בברכת שלום וירם מצנפתו לפניו; אז שפך בוז על זרע היהודים הזוחל כנחש ומלחך עפר רגלי כל עובר, ואם עבר אחד על פניו ולא שם לבו אליו, אז מלא פיו נאצות על עם המרי המתגאה ומתיהר ולא ישא פני איש. אם ראה איש מהיר במלאכתו ועושה עושר בתבונות כפיו, אז דבר סרה על עדת העִברים האוהבת בצע ולא תדע שבעה; ואם ראה איש מהם הולך בחוץ על משענתו באפס עבודה, אז היה כל העם בעיניו רודף קדים ומואס בכל עבודה ויגיע כפים. אם קמץ איזה יהודי בהוצאות ביתו אז התקלס בעם הכלי, השוכב בעכבר על הדינר וצובר פרוטה על פרוטה; ואם נהל אחד את ביתו ברחבה, אז דבר רתת על פזרנות ישראל הבונה במרום עליותיו והולך בגדולות

ובנפלאות ממנו. כה בקש תנואות כל היום, ורא על האחר לבד נתכה חמתו, כי מן הפרט יצא ללמד על הכלל, ויהי כל עם ישראל בעיניו עם כבד־עון, זרע מרעים, אין עושה טוב בהם, אין גם אחד...

אכן רוח אחרת היתה את בתו הקטנה, הנקראת מושי—בת שש שנים רבת חן ויפי—; היא לא חשבה כאביה ולבבה לא לקח חלק בשנאתו ובקנאתו אל היהודים. עד עשרים פעמים ביום באה מכרכרת כצביה קטנה אל ביתנו, ולמרות שנאת אביה לכל דבר הבא מזרע היהודים, מתוקה היתה לחכה הלביבה אשר נתנה לה אמי כפעם בפעם, מכל הלביבות אשר אכלה בבית אביה. כמעט באה אל ביתנו שלחה את ידה אל צרור־המפתחות התקוע באפוד אמי, ולא הרלה מהניע אותו ומהשמיע קול צלצול, עד כי עלה על זכר אמי כי בין המפתחות האלה ימצא מפתח אחד הפותח שער המלתחה, וכי בהמלתחה הזאת תמצא הלביבה אשר דעת מושי הקטנה נוחה ממנה. וכמעט הושיטה לה אמי נתח מן הלביבה ההיא, שלחה בו מהר את שניה הקטנות והיפות, עד כי על הנשוך נראו עקבותיהן אחת, אחת. אחרי כן ישבה בחק אמי, ואמי החליקה בידה את מחלפות ראשה, החלק וסלסל, עד כי הפילה שנה על עיניה. אך כמעט נמה שנתה נשמע קול האָמה בחדר החצון: „מושי! מושי! שובי הביתה, כי אביך שאל עליך זה פעמים!" והילדה הנעימה היתה אנוסה לעזוב את משכבה — את חיק אמי, אשר שם ערבה עליה שנתה...

ובבית נתן עליה אביה קול רגזו:

„עודך מחזקת באולתך ותבואי אל בית היהודים, עד כמה פעמים הגדתי לך, כי לא ישר הדבר הזה בעיני!"

ומושי שתה לאביה בחלקות ותתרפק על צוארו.

„לו ידעת, אב יקיר לי!" אמרה בשפת חנף „איך השכנים האלה טובים המה לי, ואיך הם מאירים את פניהם אלי, כי עתה פיך הגיד לי: לכי בכל אות נפשך אל האנשים הטובים האלה!"

לשוא שתת אביה את דבריו באזניה להסביר לה, כי היהודים לא יוכלו היות אהובים וטובי לב. היא הוכיחה לו באותות ובמופתים כי לא כן הוא, כי הלא הלביבה מתוקה לחכה מאד והלביבה הזאת באה לה מיד דודתה היהודית, וכה עצמו ראיותיה עד כי נלאה אביה להוכיח לה את ההפך, וסוף סוף לא יכל לבלא משחוק שפתיו באמרו

אל אשתו: „אין זאת כי היהודים האלה בעלי כשפים הם וימשכו בחבלי־קסם את לב בתנו אחריהם!" ואמנם כן היה, כי בעוד המה מדברים זה את זו, התחמקה הילדה מביתם, והיא ישבה עוד הפעם בחיק אמי וראשה כתם נשען על לבה, ואם לא מצאה את אמי בבית, אז התרפקה על „דודה" — כן קראה את אבי — ואבי באהבתו את הילדה הנעימה הזאת שעשע אותה על ברכיו ויתן מגדנות וממתקים אל פיה...

אמנם גם שנאת אביה אל היהודים לא על חנם היתה, והוא ידע לתת לו חשבון על שנאתו וקנאתו להם, כי פעם אחת לקח מאיש יהודי אחד מן הדברים היקרים לו לאדם מכל חפצי אדמה, והמתת הזאת נהפכה לו לרוש פתנים ותשביעהו מרורות.

מאז מושי אהובת לבנו היתה נסבה, כי גלה לנו באחד הימים ההם מקור שנאתו אל בני עמנו, והדבר כן היה...

באחד הימים ההם באה מושי אל ביתנו, לא כדרכה מאז עליזה וטובת לב, כי אם עצובה ונבוכה וראשה מט ושחוח כציץ־גנים אשר עבר עליו הסער.

עצבון הילדה הזאת נגע אל לבבנו, ומה גם ללב אבי, אשר אהב את הילדה הזאת כאחד מיוצאי חלציו, ולו היה לב רך ונפש טובה מאד...

„מה לך, חמדת לבי?" שאל אותה אבי ברחמיו העצומים.

הילדה לא ענתה דבר, אך מעיניה היפות נגרו הדמעות.

מראה הילדה בעיניה המלאות דמעה. יסף עוד לעורר את רחמי־אבי.

„אבל הגידי נא לי" הפציר בה אבי „מי פגע בך לרעה?.."

„בביתנו" פתחה הילדה את פיה בקול בוכים „גדול היום העצבון מאד, ולו ראה דודי היום את עצבון אבותי, כי עתה בכה גם הוא אתם הרבה בכי!".

„ומה עבר עליהם, חמדת לבי?"

„פליאה דעת ממני לא אדע, אך רואה אנכי את פני אבי כי עצובים הם מאד, והוא הולך הלוך ובכה בבית וקורא לנו, כי מעתה נשבר לנו כל מטה לחם ואין לנו דרך אחרת כי אם לחזר על הפתחים, והוא יטרוף נפשו בכפו!".

„אך הוא אמר כן בחפזו, ילדה נעימה!" נחם אותה אבי „בצוק

רוח אנוש יעזוב עליו שיחו ולא ידע מה. שובי למנוחיכי, חמדת נפשי!".

„לא כן, דודי!" התנגדה הילדה „אבי לא יחדול מבכות כל היום, וגם אמי תאנק דום ותבך באין הפוגות — אכן דבר הוא!.."

אבי היה אז בעל הון ונכסים, ולבבו היה תמיד מקור נאמן לאהבת הבריות, ואמנם די היה פה מלא חן כפי הילדה הנעימה הזאת להעיר ולעורר את רחמיו העצומים.

איזו פעמים הלך בחום לבבו הלוך ושוב בבית, אחרי כן לקח את מגבעתו ויעזוב את ביתו מבלי דבר דבר...

מגמת פניו היתה אל השכן הנוצרי אשר זה לו היום הפעם הראשונה אשר דרך על סף ביתו.

בהודיע לו השפחה כי אבי מבקש לשחר את פניו, קפין ממקומו כאלו פגעו הנחש...

„הצרה תבוא תמיד בלוית צרה אחרת" קרא בשצף קצף, „הנה היום בא שכני העברי אלי, והוא גם הוא אחת מן העלוקות המוצצות את דמינו בכל פה — מה לי ולו?".

„אבל" התאמצה אשתו להשקיט את חמת רוחו „אל תדין אותו כל עוד לא ידעתו. אנכי רק זאת ידעתי, כי שכנינו העברים אוהבים הם את מושי בתנו, וזה לי האות כי אנשים טובים הם, ומי יודע?"—

„אנכי הוא היודע!" שסע אותה במרי רוחו „אנכי יודע כי העברים מביאים רק צרה ומשלחת אל הבית, גם טובם כחדק — אך מה לעשות — הוסיף ברוח נואש — אם נטל עלי לשתות מכוס התרעלה, אמצה עד הקבעת — יבוא נא גם היהודי הזה ויכלה בי אות בני אשפתו!"...

נדבת לב אבי אשר האירה את פניו השקיטה ברגע הראשון את סערת רוחו ותלבבהו, עד כי פנה לו מקום לשבת על ידו...

„אל נא יפלא בעיני אדוני", החל אבי בשובה ובנחת כדרכו תמיד, „כי באתי היום בראשונה להראות לפניך —".

שכננו השמיע תחת לשונו איזו הברות בלתי מובנות, אך הנה הגידו באר היטב את אשר בחבו, כי גם בפעם הזאת לא ישמח יותר מדי על בואו —

„אך שמעתי אומרים" הוסיף אבי „כי צורר אתה את בני־עמנו ולא תשא פני אחד מאתנו —"

עוד הפעם יצאו הברות בלתי מובנות מפיו, וגם הגה הגידו: „כדבריך, אדוני! אמנם כעשן אתם לעיני!"

„אך הפעם", הוסיף אבי, „הציקתני רוחי לבוא אליך, יען שמעה אזני לי, כי באת במצר!".

„ואתה ובני עמך" קרא שכננו אשר לא יכל עוד לישלוט ברוהו „תשמחו על מפלתי שמחה גדולה, כי הלא אך איש נוצרי אנכי — האף אין זאת?"

„אין זאת!" השיב אבי ברוח נכון „העברי איננו שמח לאיד רעהו, וגם בנפול אויבו לא ישמח, ומלבד זאת, אנכי נשבע לך בקדשי, כי לא מפי איש ישראל שמעתי את הדבר הזה —"

„ומי איפא הגיד לך כי בצרה אנכי?"

„בתך מושי הגידה לי זאת!".

„בתי!" קרא בחמת רוח „זאת הפושקת שפתים תוציא כל אשר אתי בבית החוצה!".

„אל נא תהי לך זאת לפוקה, כי אנכי בא הפעם להיות בעוזריך!" השכן ואשתו הקריבו את כסאותיהם אל כסא אבי.

„אולי יש רצונך הטוב" אמר הפקיד במענה רך „ללות לי סכום מה, אז לא אשכח גמולך כל הימים, וגם הרבה ארבה לתת לך נשך ותרבית ככל אשר תשית עלי, כי הכסף דרוש לי הפעם לחלץ מצרה נפשי".

„לא לוקח נשך אנכי" ענה אבי בלשון נמרצה „גם לא באתי אליך להרבות חילי, כי אם להיות בעוזריך כמצוה עלינו".

„הלא כנוצרי נאמן אתה דובר אתי הפעם" קרא שכננו מבלי האמן למשמע אזניו.

„כעברי נאמן" הגיד אבי את דבריו, „או יותר נכון, הנני דובר אליך כאשר יאות אל העברי ואל הנוצרי לדבר אל גבר עמיתם, או נכון גם מזה, הנני דובר אליך כמצוה על האדם לדבר אל האדם!"

„האדם אל האדם" חזר שכננו את דברי אבי „בזה צדקת, ידידי! כי הלא התלמוד מצוה עליכם במפגיע לרדף את כל איש אשר לא מבני אמונתכם הוא ולשנא אותו בלבבכם — האף אין זאת?"

„אין זאת!" השיב אבי גם בפעם הזאת „הדברים האלה שמעת מפי נרגן ודובר שקר, או מפי איש אשר לא שיח ולא שיג לו בכל הדברים הכתובים בתלמוד, כי התלמוד לא יצוה לנו לשטום איש את רעהו, כי תורת־חסד על לשונו!"

„תורת חסד!" קראו שניהם משתאים.

„אמנם כן" ענה אבי „התלמוד מצוה לנו לאהוב את כל איש ואף גם את החטאים, והוא משנן דברי נעים זמירות ישראל: יתמו חטאים מן הארץ „אל תקרא חֲטָאִים אלא חַטָּאִים!".

„אמנם תורת חסד היא" אמר שכננו „ולולא שמעתי את הדברים האלה מפיך, כי עתה לא האמנתי, כי התלמוד עומד במדרגה גבוהה כזו!"

„ובכל זאת כדברי כן הוא!".

„אך הלא זאת לא תוכל לכחד גם אתה, ידידי!" אמר השכן אחרי רגע קטן „כי נמצאו פשעים רבים אשר בצדק נוכל לכנותם פשעי־ישראל!"

„לא! — אמנם יש פשעים, אבל לא פשעי־ישראל. מאת השם הזה היה נסבה, כי אתם מגוללים את חטאת האחד על העם כלו, וזה דרכבם כסל לכם!".

„אבל שפוט נא אתה, ידידי! האם לא נמצאו בעלי נשך ותרבית ביניכם המקשים את לבם כאבן ולא ידעו רחמים?!..."

„אמנם נמצאו אנשים כבדי לב בינינו, אך אין להם חלק ונחלה בשם ישראל, ולו גם יאמנו דבריך כי נמצאו אנשים אשר מן הנשך לחמם נמצא, אז עלינו לשנות ולשלש את די בר התלמוד: „יתמו הטאים מן הארץ — חטאים, אבל לא חטאים", תכלינה ותתמנה הסבות מן הארץ אשר תמריצנה אותם להיות את נפשם מן הנשך, והסבות האלה, מי לא ידען? — אכן לא להתוכח אתך באתי הפעם אך לעזור לך בכל אשר לאל ידי, ולזאת אפוא הואל נא להודיעני: מה מבוכתך, למען נחשוב דרכנו ונדעה, במה אוכל לתת לך עזרתי?".

„האמת אגיד לך" החל שכננו לספר, „כי שנאתי וקנאתי אל היהודים נולדו בי מן היום אשר נודעתי בראשונה אל האיש, אשר ממנו אספר לך הפעם. באחד הימים — ואנכי גרתי אז בעיר ק. הקרובה אלינו — בא אלי איש אחד, והוא אחד מן הנותנים כספם בנשך,

וכפעם בפעם ראיתי אותו בעסק ודברים עם רעי העובדים אתי בלשכה אחת — וישת לי בחלקות באמרו, כי כל חפצו ואותו לבא אתי בקשר־עסק, יען כי מצא אותי טוב וישר לפניו, ואנכי אוכל לשום בו מבטחי, כי הוא מתהלך במישור ובתמים עם אנשי סודו, לא ידחק את השעה ומאריך להם בכל עת זמן הפרעון, אם אין ידם משגת לשלם לו בעתו ובזמנו, וגם לא ירבה עליהם נשך ותרבית. הימים אז היו ימי הקארנע־וואל, ימי משוש ואשפי חשק, ודבריו החלקים מחמאות גם הם לקחו את לבבי, ובכן נרציתי לו ואקח ממנו חמשים כסף נגד שטר חוב על זמן של שלשה חדשים. שלשת החדשים חלפו כקצף על פני מים, ידי לא היתה משגת לשלם לו את נשיו, והוא ידע בכל אלה, ולכן הכביד אכפו עלי לשלם לו פי שנים בנשך ויארך לי זמן הפרעון עוד על שלשה חדשים. לשמור יום השלום היה קשה לי בפעם הזאת עוד יותר, כי הקרן עם הרבית ורבית דרבית, בנים עם בני בנים, הגדילו והכפילו את חובי, ומצוקתי זאת נתנה לו ידים, למשוך אותי בחבלים למעלה למעלה, והסך חמשים כסף היה בעוד ירחים אחרים בן מאה וחמשים כסף. בעזרת ידידי וקרובי עלתה בידי להנצל מתגרת ידו, כי בפעם הזאת שלמתי לו את נשיו. כצפור מפח נמלטתי מידו, ובחפזי נשיתי לדרוש ממנו את שטר חובי הפרוע. כל מעיני היה רק בחובי, כי הוא דכא את חיתי, אכן השטר לא העיק לי ולכן נשיתיו. מלבד זה טרוד הייתי אז בהעתקת מקומי לעיר הזאת, סוף סוף, את שטרי שכחתי בידו..."

„מי יתן ויתמו חטאים מן הארץ!" שסע אותו אבי בפתגם התלמודי.

„אל מה ירמזון מליך?" שאל אותו שכננו...

„הלא גם קלות־ראש עון פלילי הוא" השיב לו אבי.

„צדקת, אדוני! קל הייתי בדעתי מאד, אך קלות דעתי זאת כאין היא נגד קלות הדעת הבאה בעקבה. העתקת ביתי ומגורי הביאה אתה הוצאה יתרה, ומאתה היתה נסבה כי באתי שנית במצר. ברגע הזה עלה לפני המסית והמדיחו — בעל נשיי וכספו בידו. אנשים כמוהו מריחים באפם את ריח טרפם ממרחק כזרזיר מתגים. גם הוא חש את לחצי, וישחר פני ללוות סכום כסף מידו. במצר הייתי, בנשך לא הרבה הפעם, ונחטא אשר פיך יקבנו „קלות דעת" גם הוא ארח לחברה את

הטעמים האלה, ובכן לא בקשתי חשבונות רבים ואלוה לי ממנו מאה כסף. הפעם השליתי את נפשי בתקוה לשמור את מועדי. אכן מי ישער גודל מבוכתי, בהשיגי את מכתבו איזה ימים קודם זמן הפרעון, אשר שם יזהירני לשמור הפעם את יום השלום ולשלוח לו את כסף ההוב שתי מאות וחמשים כסף, כי אין את נפשו להאריך לי את זמן הפרעון. נבהלתי ונרעשתי למראה עיני — איך ואיככה נהפכו מאת הכסף לשתי מאות וחמשים? אכן בעוד שני ימים נוכחתי לדעת כי נבל הוא ונבלה עמו, כי הכסף אשר כבר פרעתי לו, ידרוש שנית ממני, והוא בא בכח שטרי הפרוע אשר לא הושב לי ממנו!"

„מה אומר לך, אדוני? לוא היו אז העוז והמשרה בידי כי עתה הטבעתי את כל עמך למנער ועד זקן באש ובמים ולא הותרתי מהם פליט!" —

„וכל זאת בגלל עון האחד?" שאל אבי לתמו.

„אז היה כל העם בעיני כעלוקה גדולה המוצצת את דמינו בכל פה. אנכי העידותי בו כי אזמינהו לדין, התחננתי, שועתי, הרגזתי עליו שמים וארץ, אך כל אלה היו ללא הועיל, הייתי גבר אין אֱיל, וידי לא היתה משגת לשלם לו גם את מאת הכסף אשר לויתי ממנו, ומה גם שתי מאות וחמשים, ובכן נאנסתי לשום בעפר פי, להתרפס לפניו ולהתחנן לו כי יאריך לי זמן הפרעון עוד על שלשת ירחים. אחרי רוב התחנה ובקשה התרצה לי, אך בתנאי כי שני הסכומים יכללו בשטר אחד והנשך יכלל גם הוא עמהם; ואנכי הייתי כשה נאלמה לפני גוזזיה ואכתב ידי על שטר חדש, וכן נהפך הסכום של מאתים וחמשים לחמש מאות כסף, כי הנשך היה הפעם נשיכת עקרב. היום תמו שלשת החדשים, ובבקר השכם באַני מכתבו, אשר בו יזמינני לשלם לו חמש מאות הכסף במועדם, כי אם לא אשמור לו הפעם את זמן הפרעון, אז דרוש ידרוש את כספו ממני בפלילים. איש כמוהו עלול לבצע את מחשבתו הרעה, ואז גרש אגרש ממשמרתי, ואין לי דרך אחרת כי אם לשים שק על מתני ולחזור על הפתחים, אני ואשתי ושני ילדי!"

„ואנכי אראה עוד דרך אחרת!" השיב אבי.

„ואי זה הדרך אשר אתה רואה, אדוני?!"

„כי אחזיק אנכי בִימינך ואחלצך מן המצר..."

„אתה, אדוני! אתה אומר להושיע לאיש אשר לא קרוב ולא גואל הוא לך?..."

„בני אדם קרובים אלה לאלה ומחויבים לעזור איש את אחיו", ענהו אבי ברוח נכון...

„חי אני!..." נשבע שכננו, ודמעותיו כמעט השקיעו את דבריו בתכו „חי אני, כי מימי לא ראיתי... נדיב־לב כמוך!..."

„אל תגדיל מעשי, ידידי!" ענה אבי בתום לב „כאשר אמרתי כן אקים. אנכי אעמיד במרחב רגלך, ובעוד ימים יהיה שטרך בידך, אך בדבר מאה וחמשים הכסף אשר גזל הנושך מידך, הוצא אוציא בחזקת היד את בלעו מפיו — מחר אנכי נוסע אתך יחד לעיר ק. עיר מגורו, וכיהודי אל בן עמו אדבר על לבבו, ולא ארף ממנו עד כי ישיב לך את הגזלה, ואם בדברים לא יוסר, אז אגיש משפטך אל הרב..."

„כאשר אחזה אני" אמר שכננו „לא ישמע בקול הרב".

„ואיככה תוכל להגיד זאת מראש?"

„כי בעל נשיי הוא אחד מן הנאורים, הוא לוביש קצרים וקצוץ פאה הוא, ואיש כמוהו לא ישא פני רב!"

„בזה שגית, אך אם יקשה את לבו לבלתי שמוע בקול הרב, אז אביא אותו באלה ובשבועה, ואיש יהודי לא ישבע על שקר!"

עוד המה מדברים זה אל זה והנה הילדה מושי באה אל החדר. ובראותה את אבותיה יושבים את אבי כאחים ורעים יחדו, עמדה רגע משתאה על סף הדלת ותבחן בעיניה את המסובים אל השלחן, והנה בפעם אחת אורו עיניה ותקפץ כאילה קטנה אל אבותיה.

„הנה הפעם" קראה בקולה הערב „סר יגונך מעליך, אבי, וגם את, אמי, לא תוסיפי להעצב עוד, האמנם?.."

„כן, חמדת נפשנו" ענה לה אביה „אך בכל אלה היתה יד שכננו הטוב והמטיב, ולו אנחנו מחויבים להודות!"

„הלא מראש ידעתי" קראה הילדה עליזה ושמחה „כי זה דודי לא יתן איש לראות תוגה, הלא גם על לבי דבר נחומים, עד כי שב רוחי בי ואהי שמחה!"

„צדקת, בת שעשועי" הסכים אביה „דודך זה הוא איש טוב ונדיב־לב ועליך לנשק את ידו!"

„אמנם אנכי הסכנתי לנשק גם את פיו!" קראה הילדה מטוב לב;—

„כן, חמדתנו, לכי ושקי גם את פיהו!"

כצבית חן עלתה מושי ותשב בחיק אבי וזרועותיה חובקות את צוארו.

„אבל מעתה" קראה הילדה אל אבותיה, מדי התרפקה על „דודה" „לא תניאון עוד אותי מלכת אל בית דודי ודודתי, האמנם, אבותי?..."

„לכי אל ביתם ככל אות־רוחך, חמדת נפשנו!" השיבו לה אבותיה מקרב ולב עמוק.

* *

*

אבי הקים את דברו וממחרת היום ההוא נסע בלוית שכנו הנוצרי לעיר ק. הרחוקה איזה פרסאות מעירנו.

האיש אשר אליו היתה מגמת פניהם התגורר באחד הבתים הקטנים והשפלים המפוזרים ומפורדים מחוץ לעיר.

ברגע אשר באו בצל קורתו מצאו אותו יושב אל שלחנו, סופר ומונה שטרי המדינה הצבורים לפניו, וארגז כספו הברזל פתוח לרוחה, מבלי אשר ישבית רגע מעבודתו, וירמז להם בעיניו לשבת על הכסאות העומדים לפניו. הוא היה כבן חמשים שנה, בעל קומה ממוצעת, בעל פנים מלאים קמטים, עינים קטנות ודוקרות כעיני העיט, וזקן מגלח אשר שערותיו הצומחות מחדש היו קשות וזקופות כשערות ההזיר.

כרבע שעה ישבו דומם לפניו, והוא סופר ומונה את שטרותיו ובוחן את כל אחד ואחד לעין־השמש ועושה אותם אגודות אגודות, עשרות לעשרות ומאות למאות. ככלותו עבודתו שם את השטרות תכריך, תכריך אל ארגזו, וישם פניו אליהם בתמכו את סנטרו על כפות ידיו.

„עתה הנני לעבדכם, ארוני!" אמר בקולו החודר ונוקב כקול העורב „מבלי ספק באת, אדוני הפקיד, לישלם לי את נשייו, והדבר ישר

ונכון: אתה תתן לי המאות ואנכי לך השטרות. ראשית כל הלואה הוא הפרעון, אנכי נותן כספי במזומנים ועל הלוה לשלם במזומנים והכל על מקומו יבוא בשלום. — אך מי האדון השני? — הפסיק את דבריו בשימו את עינו על אבי — אולי בא האדון הזה אתך לתת ערובתו, או בא בענין אחר?"

„הוא ידידי ואיש בריתי" השיב שכננו.

„אם כן השערתי נכונה, כי בא אתך לתת ערובתו בחפצך להאריך זמן הפרעון. גם הדבר הזה ישר בעיני. איש כמוני מוכן ומזומן לכל דבר. מובן מאליו כי עלי לדעת בתחלה אם בעל בטחון הוא, אם ידו משגת לשלם. הלא מלתי כבר אמורה: הפרעון הוא ראשית כל הלואה. אנכי הולך במישור ובצדק עם בעלי משה ידי, אך דורש אנכי מאתם שטרות אשר יש בהם בטחה. עוד לנו שמונת ימים עד יום הפרעון -- אמר אל אבי — ולכן יודיעני אדוני את שמו ואת כתבתו, למען אחקר היטב, אם יש לי לבטוח בו."

„אינני בא אליך לתת ערובתי" השיב לו אבי „כי אם להעמיד את עסקו על נכונה!"

„על נכונה!" קרא בקול דק וממושך „מה לנו לבקש חשבונות הרבה? הוא יתן לי את כספי ואנכי אתן לו את שטרו, ואין לנו עוד דין ודברים איש את רעהו!"

„את כספך!" שנה אבי את דבריו „אבל לא הכסף אשר לא לוה מאתך. האיש הזה שכח מקחת ממך בחזרה את שטרו הפרוע ואתה אמנם שכחת ותדרוש בשטר הזה שנית את כספך אשר כבר שלם לך — ובגלל הדבר הזה אנכי בא אליך להעמיד הדבר על נכונה!"

„שטר פרוע!" קרא בקול הומה בהתנועעו הנה והנה, כאילו שפכו מים רותחים על בשרו „כזאת ספר תספר לילדים קטנים, אך לא לאיש אשר מוח בקדקדו. הכל יודעים כי אין אדם עוזב את שטרו הפרוע ביד המלוה, ונוסף על אלה, הנה הוא בעצמו כלל את השטר הקודם עם השטר האחרון לחשבון אחד, וזה האות כי לא היה לו שום טענה ומענה נגדי!"

„אתה, אדוני, הנחת את החרב על צוארו ותאמר לו: „כזה עשה!" ולכן היה אנוס למלאות רצונך. אמנם האיש הזה הוא בעל

אשה ובנים, ולבך גם הוא יגיד לך כי עון פלילי הוא לפשוט עור אנשים בחוץ ולהביא הגזלה אל תוך ביתך!"

„עון פלילי או לא עון פלילי — אחת היא. אם יש לו לאיש הזה איזו טענה נגדי יגיש את משפטי אל השופט!"

„אבל במקום שאין השופט יכול להוכיח את האמת, אז עלינו למסור את הדין אל השופט הגבוה ממנו היודע ועד".

„ומי הוא זה השופט?"

„הלב — הוא הדין ומוכית ויודע ועד!"

„לכים אין לב כי אם בטן!"

„ובעל הכים?"

„על בעל הכים להתאחד עם כיסו, ואלה המשליטים את לבם על כיסם, ושלחו בו המגערה — אמנם מה לנו להרבות דברים של מה בכך? אנכי דורש את חובי ושטרי בידי — ודבר שפתים אך למחסור!..."

„וחלול השם?" שאל אבי בקצף „הטרם תדע כי גזל ואכזריות כאלה הבאים מאיש יהודי מביאים חלול השם ומכשול רבים?..."

„מאיש יהודי" שנה את דברי אבי בתמהון רב „חי אני, כי לא אדע ולא אבין דבריך!"

„אל נא תעשה עצמך כאיש בער לא ידע — כמוני כמוך עברים אנחנו, וחוב משנה על העברי להזהר מחלול השם!"

„עברי אנכי!" קרא בקול שחוק פרוע, ויחזק בשתי ידיו את בטנו לבלי יבקע מקול השחוק המניע כל אבריו „עברי אנכי... שחוק עשה לי האיש הזה, הוא יחשבני לעברי — אודך על חסדך ואמתך, אמנם אין לי חפץ בשם הכבוד הזה. אבותי ואבות אבותי מדור דורים לא היו מבני העם השותים לעג כמים, הרודפים גזל וחמס, הבולעים חיל זרים, מבני העם אשר... ובדברו הורה באצבע על הקיר, והנה שם תמונות מתמונות שונות המציגים צלמי קדשיהם... „מי התעה את רוחך לאמר כי מזרע היהודים אנכי? לא עברי אנכי ולא בן עברי, כי גם נוצרי נאמן למשיחו!..."

אין לשער את גודל מבוכת אבי ושכנו בשמעם את הדברים האלה, אשר פקחו עיניהם לראות כי משגה אתם, כי האיש הזה, אשר היה כעברי בעיניהם, הוא נוצרי מלדה ומבטן —

אמנם אבי התעורר ברגע.

„אם כן" אמר אליו במנוד ראש „לגבר עמיתך אתה עושה כן, לבעל בריתך ואמונתך — ואת המצוה לאהוב איש את רעהו אתה דש בעקבך!"

„העסק לא ידע מאהבת רעיה" השיב בקצור נמרץ.

„ואם יביאך השופט באָלה ובשבועה?"

„הנני מוכן ומזומן בכל רגע להשבע!"

„הנה כי כן" אמר אבי אל שכנו „אל נא נוסיף עוד להשחית את דברינו, כי על נקלה הוא לאיש כמוהו להשבע על שקר, הוא לא ידע תוכחת־לב ומוסר כליות" ובדברו הוציא את הכסף מאמתחתו ויתן על ידו באמרו: „הנה הכסף, השב לנו את השטר!"

עיני האוהב־בצע נוצצו כברקים למראה הכסף.

„לזה יקרא בעל חוב!" קרא מטוב לב, בשימו את השטר על ידו „ועם איש כמוך שמח אני לבא בעסק ודברים, זאת הפעם אנכי רואה כי אנשי יושר עומדים לפני!"

„אכן אנחנו לא נוכל להגיד כאלה גם עליך!" ענה אבי בלשון חדה, ובדברו משך את שכנו, העומד נבוך ונדהם כל העת, אחריו, ויעזוב עמו את בית הנושך.

„ובגלל העברי הזה" אמר אבי אל שכנו בהיותם בדרך „היית עלול להטביע את כל העברים בדם ובמים ולהשמיד כל זכר מהם, פיך יענה בו הפעם: האם איש עברי הוא? לא! האם נוצרי הוא? גם זה לא! כן המה כלם העושים נבלה כמוהו, לא עברים ולא נוצרים. החטאים אינם תלוים בדת, וכל האומר פשעי־ישראל או פשעי־נוצרים אינו אלא טועה. כל איש החוטא נגד חקי המוסר הוא פושע, אחת היא אם ישראל או אם נוצרי הוא. ובכן אני קורא ושונה את פתגם התלמוד: אל תקרא חַטָּאִים אלא חֲטָאִים!"

* *

*

למן היום ההוא חדל שכננו מהיות צורר היהודים. אין אני מחליט כי כל היהודים אשר ראה מאז היו כלם זכים מכל חטא ועון, אבל הוא לא טפל את העון בדת או בעם, מתעב היה את החוטאים על כי

חוטאים הם, על כי אנשים רעים הם, אבל לא תלה את האשמה בעמם ובאמונתם, גם היה דן מן הטעה ההיא את כל אדם לכף זכות, ולא אחת ושתים הוציא את רוחו נגד הסבות, אשר הן מקור משוּנות לכל רע ולכל חטא ועון בתבל, ובכל עת הזכיר בשם אבי את פתגם התלמוד: „אל תקרא חַטָּאִים אלא חֲטָאִים!"

לא כן בתו הנחמדה, הילדה מושי. היא באחת, כי מכל הדודים והדודות אשר לה, הכי נכבד בעיניה דודה היהודי ודודתה היהודיה, והלביבה היהודית תמתק לחכה מכל הלביבות שבעולם. לאשרה לא שמע את דבריה אלה אחד מן האנטיסימיטים, כי לוא הגיעו דבריה לאזניו, כי עתה שפך חרון אפו על היהודים המסיתים ומדיחים את הנוצרים מאמונתם, ועל הילדה הזאת חרץ את משפטו: זאת הקטנה התיהדה מכף רגל ועד ראש. —

נְשִׂיאִים וָרוּחַ.

המאור הגדול, הוא רב העיר, הנקרא בפי כל „בעל מופת ויורע נסתרות”, יצא היום ממחבואו להגלות לעיני כל יושבי העיר, כי שבת הגדול היום, וכמעשהו מדי שנה בשנה, הוא עולה גם היום על במת בית הכנסת לדרוש ברבים מעניני דיומא ומדברים הצפונים והנעלמים מעין כל בשר. לפני שער ביתו עומדים צפופים כל בני העדה, אנשים למאות, ומיחלים לקראת בואו, כי לוית כבוד המה נותנים לו תמיד בלכתו להטיף להם את דבריו. כלם מלובשים בגדי תפארתה: צניפי הזנבות על ראשם, הסנדלים על רגליהם ובגדי משי הסרוחים על הארץ על מדם. בראש הולכים ראשי העדה, עוטרים את רבם מימינו ומשמאלו. גם הם מלובשים בגדי חגם ושבתם, אך בזה יבדלו מבני דלת העם, כי מצנפות ראשם עשויות ממיטב העורות וזנבות רבות להן ולבושיהם אינם בלים ומטולאים מזוקן, כי אם חרשים ומגהצים, ונוסף על זה יעטו גם מעטה משי על לבושם וידיהם חבוקות ושלובות מאחוריהם והמה מתנהגים בכבדות. מלבד הסימנים האלה אין הבדל ביניהם, כי כלם ישאו את מטפחותיהם אם כאזור סביב למתניהם, אם כענק סביב לצוארם ואם כשרוך נעל על רגלם, ובזה פוטרים הם את עצמם מעונש חמור, ה„ערוב” המקיף את העיר כי נקרע היום, ומבלעדי התחבולה הזאת אסור היה להם לשאת כל דבר אשר ינשא, מלבד בגדיהם וכפותם אשר עליהם; ובדבר הזה לא יבדלו מגונבי המכס המעבירים דברים אסורים מחוץ לגבול, אשר גם הם יתלבשו בהם, למען אשר יחשבו למלבושיהם הם ובזה פוטרים הם את עצמם מן הקנס. הקהל הרב והעצום הזה עושה בסערה דרכו אל בית הכנסת. חלונות כל הבתים פְּתוּחִים לרוחה ומכל חלון וחלון צופות הנשים אל ההמון הרב המעְלה

אבק ברגליו, עד כי כעָן כבד הוא מכתיר את כל המחנה מסביב, גם מכל בתי המרזח יתנגשו הסובאים והשכורים אל הדלת לראות בהדר המחזה הזה.

פתאם לפתע ירים הרב את ראשו המט עד עתה על חזהו הגבה למַעלה ויעצור בלכתו, וכל ההמין גם הוא יעמוד נצב על מקומו...

„מה הקורות שם?" שאל האחד את משנהו.

„רבנו הקדוש, ה' יאריך ימיו ושנותיו, עמד בלכתו" ענה השני:

„על מה זה?..."

„בלי ספק יש טעם בדבר..."

„הודיענו גם אנו!"

„מבלי ספק באה השפעה עליונה על הרב, כי זה דרכו תמיד, בכל פעם אשר תצלח עליו רוח ממרום יעצור בלכתו ויעמוד הכן על מקומו".

„צמא אני לדעת, במה מעמיק עתה הרב חקר?"

„גם אנכי צמאתי לדעת".

„גנענדיל!" תקרא אשה אחת מן הצופות מבעד אחד החלונות אל רעותה הנצבת על ידה — „הרבי הקדוש עצר פתאם בלכתו, הרואָה את?"

„אנכי רואָה, אך לא ידעתי פתרון הדבר!"

„רבנו הקדוש נתעלף לפתע פתאם".

„אבל, גנענדיל! הלא רואה אַת, כי רבנו הקה"ש נצב בו; אולם על מקומו כאחד מאתנו!..."

„בהמה גסה את ולא תדעי עד מה, הטרם תדעי כי בעל נפלאות כמוהו יוכל להתעלף ולעמוד עם זה הכן על מקומו כאחד מאתנו?..."

בין כה וכה נתן הרב אות אל נאמן ביתו, הגבאי, וילחש דבר באזניו ובאצבע הורה לו על אחד הבתים.

הגבאי נשא את רגליו וירוץ כמטחוי קשת אל המקום אשר הורהו הרב.

„הרבי הורה באצבע נטויה" דברו חד את אחד.

„אמנם כן באצבע נטויה — הפלא ...."

„אל מה ירמוז הדבר?..."

„כי לצלע נבא הבית הזה..."
„צלע — נורא הדבר!..."
„לאשרי אינני [illegible] שם!"
„איזה הוא הבית?"
המון־אצבעות נטויות מתרוממו. בפעם אחת למעלה וכל אחת ואחת מורה על מקום אחר...
„זה הוא הבית!"
„לא, כי אם זה!"
„איש נבער אתה, זה הוא!"
„אתה הוא הנבער, כי הוא זה!"
„אולי יצאה איש מאחד הבתים?" שאל אחד מהם לתמו.
בין כה וכה והנה אחד מן הקרובים אל הרב שם פניו אליו שאלהו:
„איפה שלח אדוני את הגבאי?..."
„אין דבר!" ענה הרב בתנופת ידו.
„מה בפי רבנו הקדוש?" שאלו ודרשו אנשים רבים, מתנגשים [illegible] באחיו.
„לא שמעתי אל נכון" השיב האחד מהם, אך כמדומה לי כי ק[illegible] רבנו „אוי ואבוי!"
„אוי ואבוי!" עברה הצעקה מפה לפה „השמעתם כי קרא רבנו: א[illegible] ואבוי!"
„מחלתו הנושנה אחזתו" שער אחד מהם, „כי בכל פעם אשר ית[illegible] את מכאובו יקרא: אוי ואבוי!"
„מהרו אל הרופא!" קרא אחד הנאספים „מהרו חושו!"
„אל הרופא! אל הרופא!" ענו אחריו קולות מקולות שונים, אך מכ[illegible] הצועקים אין איש מש ממקומו.
„מה נהיתה שם?" שאלו איזה אנשים העומדים בשורה האחרונה.
„אוי ואבוי!" צעק רבנו" השיב אחד מהם „הטרם שמעת את קול רבנו ב[illegible]?"
„אם כן הלא צדקתי באמרי כי יצאה איש מאחד הבתים!"
„איה האיש? [illegible] איפה יצאה האש?"
נש[illegible] קריאות רבות בבת אחת.

„איפה הדליקה ? איפה ?" ענו רבים אחריהם.

„אהה, אש יצאה בעיר!" קרא עתה קול גדול מתוך ההמון וקולות רבים עונים אחריו: „אש יצאה, דליקה, חושו לעזרה!!"

כמעט יצאו הקולות האלה, נמצאו רבים הרואים בעיניהם את לשון האש היוצאת מאחד הבתים.

„איפה הבערה ?" שאלו רבים לעמתם.

עוד הפעם מתנשאות אצבעות נטויות מתוך ההמון, וכל אצבע ואצבע תורה על בית אחר.

„פסל חרש!" קראה גנענדיל אל רעותה בחרוק שנים „הטרם תשמעי כי בערה יצאה בעיר ?"

„ומה אעשה אני ?"

„מה אעשה ?" שאגה אחריה גנענדיל כמשגעת „גרוצה אל מקום הבערה!"

שתיהן לקחו המעטפות על ראשן ותרוצנה.

„עת לעשות היא!" אמר אחד הסובאים לפני בית המרזח אל אנשי בריתו הסובבים אותו „עת לשלול שלל ולבוז בז!..."

ברגע הזה שב הגבאי מאחד הבתים ועמו נער נוצרי קטן, הוא האוורילקה המכבה את הנרות והמשיק את התנורים בכל שבתות השנה בבתי ישראל, ושניהם רצים כחץ מקשת אל אחד הבתים הקרובים.

„איפה הם רצים ?" שאלה אחת משתי הנשים את רעותה, בהתבוללן בין ההמון.

„פותה אין לב!" ענתה לה גנענדיל „הלא אונך מלין הבחן — הטרם תשמעי כי פרצה האש ?"

„ומדוע קראו להאוורילקה הקטן ?"

„לכבות האש!"

„האוורילקה!!" התפלאה האשה „ההוא יכבה ?"

„ומה בכך ?" ענתה גנענדיל „האם לא יכבה מדי שבת בשבתו

את הנרות בבית הכנסת — המכבה את הנרות יוכל לכבות גם את הבערה !״

„התרוץ״ הזה הניח את דעתה של רעותה, ובכן רצו שתיהן אחרי הגבאי והאוורילקה לראות בכבוי האש...

* *

בראש המחנה אשר הרב ונשיאי העדה עומדים שם, לא ידעו מכל הנעשה והנשמע בקצה המחנה, כי הקריאות השונות בלעו אשה את אחותה, עד כי לא נודע על נכון מה הן, כי ברגע אחת נשמעו קריאות שונות ולא יכלה האוזן להבחין ולהבדיל אשה מרעותה ותעלינה בלולות ותהיינה לקול ענית אחד...

„מתי נעשה דרכנו ?״ שאל אחד מראשי העדה את הרב.

„כעיד רגע קטן״ ענה הרב „כי לא יתמהמה עוד לבוא״.

„לא יתמהמה עוד לבוא״ הרים האחד אל חכו שופר „רבנו הקדוש מבטיח כי לא יתמהמה לבוא...״

„הוא יבוא במהרה !״ הריעו המון קולות אחריו.

„הרבי מבטיח כי יבוא במהרה !״ חלפה הקריאה מפה לפה.

„מי יבוא במהרה ?״ שאלו איזה אנשים לעמתם.

„ואתם אינכם יודעים, מי יבוא ?״

„מי ומי הבא ?״

„משיח צדקנו יבא במהרה !״

„משיח צדקנו ! משיח צדקנו !״ נשמע הקול כהמות ימים מכל אפסים.

„הרבי מבטיח כי יבוא משיח צדקנו !״ קרא אחד הנאספים ויקפץ כאיל מן האחד אל השני „הרבי מבטיח ! הרבי מבטיח !״

„משיח בא ! משיח בא !״ ענו אחריו קולות שונים וההמון הולך וסוער...

* *

*

„הלא פה לא תבער הבערה" שאלה השכנה את גנענדיל רעותה העומדת עתה אצל אחד הבתים אשר שם נכנסו הגבאי והאוורילקה.

„למה לי לדבר עם פרה סוררה כמוך אשר לא תדע רק את אבום בעליה ?" התקצפה גנענדיל, „הלא רבנו הקדוש יגיד תמיד האותיות לאחור, ואם לא תבער הבערה עתה אז תפרוץ האש אחרי שעה או יותר — דברי רבנו לא ישובו ריקם !"

„הלא פה יגוה ה„רבי" בכבודו ובעצמו" התנגדה השכנה.

„ולכן שלח להגיד לאנשי ביתו. כי יהיו נכונים לקראת הבערה..."

„ומה להאוורילקה בבית הרב ?" עמדה השכנה על דעתה.

„דברי אל העצים ואל האבנים !" קראה גנענדיל ותספוק את כפה „הלא אמרתי לך כי הוא נקרא לכבות את האש !"

„התירוץ" הזה הניח עוד הפעם את דעת השכנה ושתיהן עומדות חבוקות ידים לפני הבית ומחכות עד אשר תפרץ האש.

* *

*

הסובאים העומדים ומביטים לפני פתח בית המרזח נשאו ונתנו זה את זה בענין אחר.

„איפה הלך היהודי הארוך עם האוורילקה ?" שאל אחד מהם את מרעיו הסובבים אותו.

„הם ! הם !" ענה לו משנהו, והוא אחד הטבחים, איש זרוע עם גבורה — „הלא ברור הדבר ונכון כנכון היום !"

„ומה ברור ונכון ?"

„המעשה אשר יעשה היהודי עם האוורילקה. לו עשה לכם כדבר הזה, כי אז לא יספתם עוד לשתות כיום הזה !"

„ומה יעשה לו ? הודיענו גם אנו !"

„הידעתם את החג הקרוב לבוא להיהודים ?"

„איזה חג ? מה החג ? תודיענו !"

„חג המצות — "

„חג המצות !" ענו כלם אחריו בקריאה ממושכה ;

„הגם אתם ידעתם, מה היהודים דורשים מאתנו בחג הזה ?"

„דורשים הם את דמינו !" ענו כלם בגרון נחר.

„ועתה, הטרם תרעו לאיזה תכלית הוליך היהודי את האוורילקה אחריו ?..."

„לטבח —" ענו כלם בחלחלה.

„אבל הלא האוורילקה הלך אחריו ברצון ולא באונס ?" שאל אחד מהם.

„ראש חמור !" התקלס בו השני „הגם מאמין אתה כי היהודי הגיד לו, כי יובילהו לטבח ?"

„ומה הגיד לו ?"

„הוא התעה אותו אחרי

„אבל הלא אסור להיה[illegible] [illegible] בעצמם ?" הטיל הראשון ספק בדבריו.

„ומה בכך, החסר שוחטים למה ?"

„אבל הלא גם על שוחטיהם אסור לשחוט בשבת ?"

„פתי אין לב, רק חיות [illegible] אסור להם לשחוט בשבתם, אבל לא בני אמונתנו..."

עתה הבין גם הפתי כי כדבריו כן הוא.

„היהודים הארורים צמאים לדמנו !" קראו כלם בקול מהומה ועיניהם הבוערות מיין ברקו כחרבות לטרפות ותשאפנה לרצח, ומה נעשה לקדם פני הרעה ?"

„נתנפל על היהודים הארורים ונעשה אתם כלה.

„אבל הלא רבים הם היהודים הארורים מאתנו ! איך נוכל להם ?"

„נבקש עזרה משוטרי העיר !"

ברגע ההוא יצא הגבאי עם האוורילקה מן הבית והאוורילקה נשא בידו איזה דבר אדום, ושניהם מכוננים אשוריהם אל הרב מבלי פנות אל האנשים האומרים לעצור אותם בדרך.

„כפי הנראה לא שחטו אותו היהודים הארורים" התפלסף הפתי.

„כן אדמה גם אני" ענה השני.

„אבל בכל אופן" עמד הטבח על דעתו „ראינו ביד האוורילקה איזה דבר אדום, ומי יודע אם לא לקח מעט דם ממנו בכסף מלא!"

* *
*

במשך העת ההיא עמד הרב צופה ומביט סביבו ועיניו מפיקות תמהון ורגשות נעלמות. גם ידיו לא תנוהנה רגע, רגע הן מחליקות את זקנו ורגע תעתקנה את צניף שבהו כל עמת ערפו וכפעם בפעם רובבות גם שפתיו איזה מלות בלתי מובנות ותנועותיו מביעות אי־רצון.

התנועות הנסתרות והנעלמות האלה הפליאו והרעישו את לב כל הקהל וכל אחד ואחד עמל למצא להן פתרונים...

כרגע ההוא נראו הגבאי והאוורילקה באים בחפזון מאחד הבתים האוורילקה נושא דבר אָדום בידו.

„מה ישא האוורילקה בידו?" שאלה השכנה הנגררת אחרי יעותה גנענדיל בקוצר רוח.

„החסרת עינים את?" קראה גנענדיל בחמה שפוכה „עיניך צופיות ומביטות ולא תדענה מה!"

„אם כן הודיעיני נא את!"

„המצנפת האדומה של רבנו הקדוש הוא נושא בידו, מורשה היא לו מאבות אבותיו הקדושים, ובכל עת אשר רוחות רעות מסתערות לבוא בעולם, ילבש רבנו את המצנפת הזאת ויבטל כל גזרה קשה ורעה מאתנו, ואת, הלא בת ישראל את ולא תדעי עוד מזה — כדי בזיון וקצף!"

„לא שמעתי מזה בלתי היום" הצטדקה השכנה.

„עליך התחנה הקדושה אומרת „עינים להם ולא ישמעו אזנים להם ולא יראו". זה לפני שמונת שנים — כלנו עוד זוכרים את הדבר — פרצה החלי־רע בעירנו, אז לבש רבנו את מצנפתו והמגפה נעצרה".

„אם כן" השיבה השכנה „נרוצה נא עד מהרה, למען נראה בשום הצדיק את המצנפת על ראשו!"

„מה הוא נושא? מה בידו? מה האדום הזה?" הומים וסוערים האנשים מכל עבר, ורבים דוחפים זה את זה בצד ובכתף לקדם את

רעיהם, למען יראו בעיניהם את הדבר המובא הפעם אל הרב.

בין כה וכה והגבאי והאוורילקה באים לפני הקדוש, והאוורילקה מסר ליד הרב את הדבר האָדום אשר הביא לו.

אז לקח הרב את הדבר האדום ויפרש אותו כשמלה לעיני כל הנאספים, וכל העם רואים בעיניהם, ואלה אשר לא ראו בעיניהם שמעו באזניהם, כי כקול תרועה עלה באזנם — אמנם מרביתם ראו וגם שמעו בכל אַות נפשם; ובכן שמעו וגם ראו כל אלה אשר זה לפני רגעים אחדים האמינו לראות אש מתלקחת פורצת ועולה מכל בתי העיר — גם גנענדיל החכמה ושכנתה הפתיה המתאמרות לראות את הקדוש וכובע ישועה בראשו, לא האמינו למראה עיניהם ולמשמע אזנם הפעם — וסוף סוף שמעו וראו גם הטבח ומרעיו אשר האמינו בלבם כי היהודים הארורים קנו במיטב כספם מעט דם מבשר הנוצרי הקטן ללוש בו את מצותיהם — כל אלה אשר עינים להם לראות ואזנים לשמוע ראו וגם שמעו בפרש הרב את הדבר האדום בשמלה לפניו — ויגקה בו את חוטמו בקול רעש גדול.

מן החיים

(קובץ תמונות, ציורים וספורים מחיי אהינו)

הוברת שלישית

א) המכזב באמת ובתמים.

ב) ר' מרדכי המן.

מאת

נ. נ. סאמוע

הוצאת בן־אבינדור.

ווארשא

הַמְכַזֵּב בֶּאֱמֶת וּבְתָמִים.

„ר' גבריאל המכזב באמת ובתמים" — כן קראו לו כל אנשי העיר למגדול ועד קטן, והשם הזה נאה לו, כי הוא היה כזבן יחיד במינו. ר' גבריאל היה ענק בקומתו וברחבו. לו היו: קדקד אדיר, פנים עגולים ומלאים עם עינים גדולות, חוטם גדול, זקן מלא ורחב, ידים עבות ושמנות, שוקים, רגלים, כלם כמו מחוטבים מאבנים שלמות וכל אחד ואחד ואומר: הִנְנִי, הִנֵּנִי! למען לא יבוא בעליהם ויכחיד קימם מראש עד כף רגל, כי ר' גבריאל לא הונה מעולם בכזביו בלתי אם את עצמו בלבד ויהי רק שם שקר בנפשו. ר' אהרן גרויסמאן, שותפו ובעל בריתו זה רבות בשנים במסחר העורות, אשר ידע אותו כאשר ידע איש את יד ימינו, היה אומר עליו תמיד, כי הנקלה הוא לר' גבריאל להגיד כי רכש בעד העסק במקח או בממכר פי שנים מאשר הרויח באמת ולהשלים החסר מכיסו, וכל זה מבלתי יכלתו להגיד דבר אמת. אכן למרות חטאת שפתיו היה ר' גבריאל איש נאמן רוח מאין כמוהו, ור' אהרן שותפו אשר נסהו במסות ובאותות היה שם בו מבטחו ויעזוב את כל הנהגת העסק בידו, כל הונו ורכושו, מבלי חקור אחריו. ר' גבריאל היה כזבן שלא על מנת לקבל פרס, אך מאהבתו את הגוזמא וההפלגה כאומן האוהב את אומנתו באשר היא מלאכת מחשבת. מלבד זה לא היה משקר ר' גבריאל בכל דבר אך פעם אחת, כי כמעט יצא יצא השקר מפיו היה מתחזק בלבו כדבר אמת, ומזה היה נסבה כי יצאו הכזבים תמיד ישרים וחלקים מפיו מבלי מכשולים, והוא גם הוא,

לא העלה רגע על דעתו כי אנחנו מטילים ספק בדבריו, ולכן הפסיק כפעם בפעם את ספורו ויתן לנו אות בידו כי נשלים אנחנו תחתיו את סוף הספור, כאומר: „הלא מובנים הדברים האלה מאליהם, ודבר שפתים אך למותר!" אנחנו, מאהביו וידידיו, היינו ממלאים תמיד את רצונו ובכל פעם אשר נתן לנו את האות בידו היינו קוראים כאיש אחד חברים את המלה הנותרת. לא כן שותפו ר' אהרן, הוא לא שם לבו אל האות והמופת אשר נתן לו בידו, ובכל פעם אשר הפסיק ר' גבריאל את דברו ענה לו הדורים: „אנכי לא אסים בעדך, כי אין אנכי משתתף אתך בשקרנות, העסק הזה לך לבדך הוא, ולי אין חלק בו!.."

אך למרות תדודיו אוהב היה ר' אהרן את שותפו אהבת אח את אחיו וכמעט לא עבר יום אחד אשר לא דרש לשכנו. גם אנחנו, אני ואחות מרעי, באנו כפעם בפעם לבית ר' גבריאל, להשתעשע בחברתו איזו שעות. ואמנם חברתו היתה לנו לשעשועים, כי הוא היה תמיד שמח וטוב לב, מקבל כל אדם בסבר פנים יפות, אוהב להתרועע, גם אשתו היתה אשה טובה וישרה ועינה לא צרה באורחיה, והיא העבירה תמיד את כל טובה לפנינו, מן המאפה ומן התבשיל; ובעת אשר רוינו עונג מן המטעמים אשר הכינה לנו, היה בעלה ר' גבריאל כמעין המתגבר, כי לא פסק פיהו מספר לנו את כל המוצאות אותו, ומגבב גוזמא על גוזמא, עד כי היה בעינינו כקוסם המהלך על כנפי רוח.

באחד הימים ההם, וערב שבת היה, קדמה אשתו את פנינו בדגים, ואנחנו הללנו אותה לפני בעלה, באמרנו כי לא רבות נשים התחכמנה לבשל את הדגים בטוב טעם כמוה...

„דגים" החל ר' גבריאל, אשר על כל קוץ וקוץ היה דורש תמיד תלי תלין של גוזמאות — „הגם לאלה תקראו דגים? קראו להם „נמלים" ולא דגים. כבר חדלה עת הדגים. לא ידעתי אם בשבבר הימים ירדו הדגים לטמיון, או כי גם בהם הולכים הדורות ומתדלדלים מיום ליום, אך זאת ידעתי כי בימי היו דגים אשר להם יאָמר ד ג י ם. במשתה חתונתי היה כל דג ודג גדול כמו הלְ..."

ר' גבריאל נתן לנו האות בידו ואנחנו נפלנו על המציאה אשר הרצה גבריאל לפנינו ואיש איש מאתנו „לקח את חלקו"...

„כמו הלויתן!" קראנו כלנו פה אחד...

„כמו הלויתן, כן, אחי" אשר ר' גבריאל את דברינו בקורת רוח „כמו הלויתן ועוד גדול ממנו, ועתה שערו נא בנפשכם, כמה מלח נצרך לבשול הדגים..."

ר' גבריאל חכה לנו בדברים, אך אנחנו לא יכולנו לשער כמו, ולכן החרשנו.

„לא פחות" הוסיף הוא לבדו „לא פחות מארבעים ככר מ..."

„מלח!" חטפנו אנחנו את הנותר מפיו.

„כן אחי, מלח. ומה אומר לכם, אחי? בכל קצוי תבל דברו האנשים בחתונתי ובדגי המשתה, כי דגים כאלה לא עלו עוד על שלחן מלכים...

„ובכל זאת" התערב עתה גם שותפו ר' אהרן בדבריו „ובכל זאת שמעתי אומרים, כי בדגים ההם אשר הושמו בהכשילם ארבעים ככר מלח, היה הסרון גדול, עד כי לא עמד טעמם בם..."

„ומה היה החסרון?" שאלנו כלנו כמהים לשמוע אחד מחדודיו אשר היה תמיד כחץ שנון...

„ומה היה החסרון?" שאל גם ר' גבריאל לתמו.

„חסרון גדול" ענה ר' אהרן „הדגים לא היו מלוחים כל צרכם!"

„אמנם כן אחי" הסכים ר' גבריאל „האם שמעת גם אתה שמע הדגים ההם?"

„לא אחת ושתים!"

„ומי ספר לך כל פרטי הדברים?"

„ר' גבריאל בכבודו ובעצמו..."

„ואתה? האינך מאמין בזה?"

„בכלו לא אאמין, אבל בחציו..."

„ובמה תאמין אפוא?.."

„אני" ענה ר' אהרן בהלצה גלויה „אני מאמין באמונה שלמה, כי הדגים לא היו מלוחים די־צרכם..."

פעם אחרת נסבו הדברים על הבציר, והאחד מאתנו השמיע את דעתו, כי השנה הזאת שנה מבורכת היא בגפנים.

„שנה מבורכת" לעג לו ר' גבריאל „לזאת תקרא שנה מבורכת, שנת רזון היא לעמת השנים שקדמו לה. אנכי אוכל לספר לכם מאחת

השנים המבורכות אשר הפליאת אז כל לב ונפש ... היש את נפשכם ליש ..."

„לשמוע" ענינו כלנו פה אחד „ספר ונשמעה!"

„אם כן שמעו ואספרה" החל ר' גבריאל לספר בהעבירו את ידו על זקנו „כזאת היתה בשנת 831 ... לא, כמעט שקרתי בדברי, כזאת היתה בשנת 835, או גם זאת טעות בידי, אמנם כזאת היתה בשנת 836, ואנכי הייתי אז באחד הכרמים בארץ אונגארן, והימים אז ימי בכורי־ענבים — מה ארבה עליכם דברים, ידידי? הגפן שחחה תחת משא אשכלותיה, עד כי נראתה כגבעת־ענבים, וכל ענב וענב היה גדול פי שנים מאחד האבטיחים, אך כל זה לא לפלא יחשב, כי כאלה יקרו גם היום, אך הדבר הזה אשר אספר לכם הפעם הפליא את לבבי במאד מאד, וכמעט שם אותי לשחוק בעיני הכורם. והדבר כן היה: בלכתי כה וכה עם בעל הכרם, הגיע לאזני פתאם קול נורא מאד, כקול רעם בגלגל. אנכי בתומי האמנתי כי קול הרעם הוא, ואקדם לברך „שכחו וגבורתו מלא עולם" אך בברכי את ברכתי נתן בעל הכרם בשחוק קולו, באמרו: „הלא לא מן השמים בא הרעם הזה" — „ומאין?" שאלתי אותו — „מאחד הענבים" השיב לי, ובדברו הראת לי בידו על גפן אחד הענבים אשר נתבקע ועסים שוטף ממנו כנחל איתן. „הענבים האלה" באר לי הכורם „ימלאו עסים, ומרוב שפעת ברכתם יתבקעו כאובות חדשים, ובהתבקעם יתנו קול רעם כזה". בתחלה אחזתני חלחלה בכל פעם שמעי את הקול הזה, אך לאט לאט הסכינה אזני עם הרעמים והחזיזים האלה ולא הביאו עוד מורך בלבי; אך אחרי רגעים אחדים נאלצנו לעזוב את הכרם, כי פלגי־העסים השוטפים ארצה מן הענבים המתבקעים, נקוו ויהיו לנהר שוטף, עד כי כמעט טבענו במצולה ואין מעמד, ולולא קדמנו לברות, מי יודע אם לא שטפתנו השבולת? ..."

„ומדוע לא תספר הדבר עד תומו?" שאל ר' אהרן.

„ומה לי עוד לספר?"

„כי המים הזדונים האלה שטפו ויהרסו את כל בתי העיר, כי מרבית בני העיר טבעו במצולות ומרביתם היו לחרשים מקול הרעמים והחזיזים אשר הגיעו תמיד לאזניהם — הלא יש לך מקום להתגדר בו ..."

פעם אחרת ישבנו ודברנו מהמצאות האנגלים, ואחד מאתנו דבר על אדות תנועת השלחן מעצמו על ידי מגע־ידים.

„על דבר ההמצאה הזאת" הגיד לנו ר' גבריאל „אספר לכם אנכי דבר פלא, אשר ראו עיני בבית אחד הרוזנים בעיר ג. הדבר היה בשנת 835, ועודני זוכר כל פרטיו כאלו ביום אתמול היה הדבר. שם הנך אחד האנגלים את השלחן כאשר יחנך איש את כלבו. מדי יום ביומו למועד הצהרים הלוך הלך השלחן מעצמו אל בית המבשלות ושם ערכו אותו השפחות ערוך בכל, ואחר העריכה הזאת שב השלחן אל חדר האכל ויתיצב הכן על מקומו. אחר משתה הצהרים התעודד השלחן שנית על רגליו וילך הלוך ושוב אל בית המבשלות ושם הסירו מעליו השפחות את הקערות, הכפות והמזלגות, ואחרי כלותם מעשיהם, שב אל החדר ויתיצב על מקומו..."

„ולסעודת הערב" הוסיף ר' אהרן „עשה השלחן את דרכו כמו לסעודת הצהרים — האף אין זאת?"

„לא" ענה ר' גבריאל „כי השלחן לא היה מחונך רק לסעודת הצהרים, וכשובו למקום עמדו לא יכלו כל הרוחות שבעולם להזיזו ממקומו!"

בפעם אחרת היו נסבים הדברים על כח אבן השואבת.

„בדבר הכח הזה" אמר ר' גבריאל „אוכל אנכי לספר לכם דבר פלא, אשר היה לנגד עיני, ולא אנכי בלבד ראיתי את המראה ההוא, כי עוד חיים אתנו אנשים לאלפים, אשר ראו כמוני את המחזה הנפלא ההוא, המבהיל כל אוזן שומע. בשנת 848, או 49 — אינני זוכר מספר השנה — אז התגוררתי בעיר פ. ושם מת אחד משרי הצבא, שר וגדול אשר עשה לו שם על מרומי־שדי — ולהגדיל כבודו האחרון, החיה אחד החכמים הנודע למשגב את גוו אחרי מותו באמצעית אבן השואבת — ועתה שערו נא בנפשכם את החזיון אשר היה לנגד עינינו..."

„מבלי ספק" שער ר' אהרן בנפשו „יצא המת לעין כל במחולת מחנים..."

„לא ולא" קרא ר' גבריאל „אבל עוד גדולות ונצורות מאלה, שר הצבא המת עלה בראש לויתו לבוש שריון־גבורים והרבו שלופה בידו, ויפקד לבדו את הצבא, וכה בא בראש הגדוד עד שדה הקברות

ואחרי אשר ירו המורים שלש פעמים בקנה הרובה אשר בידם לזכר נשמתו —"

„ירד בכבודו ובעצמו הקברה" השלים ר' אהרן.

„גם הפעם לא באת עד חקר דבר" ענה ר' גבריאל במנצח „אך הוא בעצמו נתן צו: שימו אותי בארון! „וישימו אותו בארון ויקברוהו... וכל זה נעשה בכח אבן השואבת".

כה הגדיל ר' גבריאל מיום ליום לעשות חיל, ומה גם בלילות החורף הארוכים, בשבתנו יחדו על כוס מלא חמים, אז חשף ר' גבריאל את זרוע עוזו ויראה נפלאות על שדה הגוזמא, ואנחנו תלמידים מקשיבים לקולו, היינו עוזרים על ידו, בהשלימנו את המלה אשר הותיר לנו בחסדו.

אך פעם אחת נמלט גם דבר אמת מפי ר' גבריאל, כשגגה היוצאת מפי השליט, והדבר הזה הפליא את לבבנו וכל השומעים לא האמינו למשמע אזנם, כי דבר אמת בפי ר' גבריאל היה דבר יקר, חזון בלתי נפרץ, ואמנם אנחנו הטלנו ספק בדבר הזה, אבל ר' גבריאל הוכיח לנו במופתים חותכים, כי נוכח האמת דרכו הפעם, וזה הדבר:

באחד הלילות ההם דברנו על אדות החלומות וכל אחד מאתנו נשא את דעו על הענין הזה, איש איש כאשר הורהו הנסיון:

„החלומות שוא ידברון" החליט ר' גבריאל בתנופת ידו „מבשרי אחזה זאת, כי פעם אחת הוליכני חלומי שולל ויתעה אותי עד היום הזה, עד כי רב כספי היה לו לשלל. החלום ההוא נפלא וזר מאין כמוהו, ואם יש את נפשכם לשמוע אספר לכם את הדבר כמו שהיה, בלי הוספה וגרעון".

„הסכת ושמע!" קרא ר' אהרן שותפו בשפת לצון „עתה יבוא האות והמופת על אמתת החלום, כי הלא ר' גבריאל שלנו יספר לנו הפעם דבר המוכית את ההפך".

„הטו אזנכם ושמעו לי!" החל ר' גבריאל לספר מבלי שים לב למהתלות ר' אהרן, ויחלק בשתי ידיו את זקנו עבור וחלק לכל צדיו „זה שנתים ראיתי בחלומי והנה אבי זקני נצב לפני כמו בחיים חיתו עם זקנו הלבן ושמורות עיניו העבתות, והוא קורא אלי לאמר:

„החפץ אתה, גבריאל נכדי, למצא עושר רב בפעם אחת?" „מי האיש אשר לא יחפוץ למצוא עושר רב?" שבתי ושאלתי אותו. „הנה

כי כן" ענו „לך והעמד המספרים: 19, 38, 75, בגורל, כי המה יעלו ויזכו, אך אל תאחר המועד, כי נכון הדבר כנכון היום". אחר החלום הזה הקיצותי משנתי ואומר בלבי: אך חזיון שוא הוא, ומי ישגיח בחלומות? בין כה וכה ישנתי שנית, והנה עוד הפעם אבי זקני עומד לפני ומדבר עלי ברוח קשה: „גבריאל, גבריאל! אינך מאמין בדברי זקנך, והוא חטאת מרי, כי הדברים אשר אומר אליך עולים ובאים מעולם האמת, אך למען תוכח לדעת כי לא חזיון מתעה אתה רואה הפעם, ראה הנה אנכי כותב לך בעצם ידי את המספרים האלה על השלחן וראית ונוכחת בהקיץ, כי החלום אשר אתה רואה הפעם גלוי השמים הוא, ואם מעט לך האות הזה, ואתן לך עוד אות אחר גדול ממנו: השכם מחר בבקר ולך אל בית־המועצות ושם תמצא במבוא השער אשר לאולם שטר־מדינה בן חמשה כסף, ואותו תוציא לקנות שטר הגרלה באחד מהמספרים אשר אנכי כותב לך בזה". בהקיצי משנתי נבהלתי ונשתוממתי למראה עיני, כי המספרים אשר הגיד לי בחלומי היו כתובים לפני על השלחן, אחד מהם לא נעדר. מהרתי לקום ממטתי ואלכה אל בית המועצות והנה כמעט הייתי כמשגע למראה עיני, כי השטר בן חמשה כסף היה מונח לפני על יד שער האולם, פרוש במלא רחבו כמו היה מחכה לקראתי. מבלעדי אגיד תדעו, ידידי, כי בכסף הזה מהרתי אל בית הגורלות, ולבי היה באמנה אתי כי עושר רב שמור לי בעוד ימים אחדים; אבל שערו נא בנפשכם, אחי ורעי, את תמהוני ומבוכתי, בראותי בעוד ימים אחדים כי מן המספרים האלה לא עלה אף אחד בגורל, ומן העת ההיא אנכי קונה מדי שבוע בשבוע את המספרים האלה, אך לשוא, כי מאחרים המה לבוא — ועתה, האם לא תתנו גם אתם לדברי צדק באמרי: כי החלומות שוא ידברון!..."

„אמנם מעשה נורא הוא!" אמר ר' אהרן בהלצה נסתרת „אך באשר אדמה אני, כל הדברים אשר ספרת לנו: המספרים הנכתבים על השלחן, חמשת הכסף אשר מצאת על יד השער, וכל יתר הדברים, אך חלום אחד הם!"

„האם לא תאמין לי?" שאל ר' גבריאל בחרי אף.

„חלילה לי מעשות כדבר הזה, אך מתאוה אנכי לראות את הפתקא משבוע זה, כי מבלי ספק שמור הוא אתך"

ואשר לא קוינו בו — כי הושיט ר' גבריאל ידו אל צלחתו ויוצא משם פתקת-הגורלות ויתנה על יד שותפו ר' אהרן...

„הפלא הזה" קרא ר' אהרן בקחתו את הפתקא וישם עיניו בה „עולה על כל הפלאות; — ואמנם גם המספרים היום וקיימים 19, 38, 75 — אין זאת כי קרוב הקץ לבוא!..."

הפתקא סבבה כרגע מיד ליד, וכלנו לא האמנו למראה עינינו— ומי פלל כזאת כי ר' גבריאל יעלה דבר אמת על לשונו?...

„ויש כי חזון יקר הוא הדבר הזה אשר אנחנו רואים בעינינו" אמר ר' אהרן אחרי כן, יכתוב איש איש מאתנו את המספרים האלה לזכרון לפניו — אלהי האמת ישלם לך את שכרך ויזכך בגורל כי נתת כבוד לחותמו!"

כלנו כתבנו לנו איש איש בפנקסו את המספרים האלה.

„אבל אם תזכה הפעם בגורל, גבריאל ידידי" אמר ר' אהרן בהשיבו לו את הפתקא „אז נעשה לנו את היום ההוא ליום חג ומשתה, האף אין זאת?"

„יום חג ומשתה!" קרא ר' גבריאל אשר מֵריח תקוה התלהב לבבו כפתיל הנעורת בהריחו אש „לימי משתה ושמחה, כן תגיד ידידי, אנכי אורכם אז לדעת מי אָני. גם זאת לך לדעת, כי ביום אשר יעלו מספרי בגורל, עליך לתת לאשתי על חשבוני שתי מאות כסף, להכין לימי המשתה יין וכל תפנוקים, כי הלא מחר אנכי עושה את דרכי ליום השוק לאיטקאווצה, ובשובי מדרכי אזיל הזהב מכיסי והיין ישפך כמים!"

„ומה הברכה אשר תאציל אז לי?" שאלה אשתו אשר גם עליה האציל בעלה מרוחו.

„ולי אבי?" שאלה בתו הבכירה.

„ולי?" — בתו השניה.

„ולי?" — שני נערים קטנים.

„מה זה תגשו בי?" התקצף ר' גבריאל — „הלא כל אשר לי לכם הוא. הרק לי לבדי תילי? הלא חלק כחלק תקחו מכל הטוב אשר יתן לי ד'. אתכם אלביש ואנעיל ביד מלאה ורחבה, ולא יחסר לכם כל טוב, מלבושים ותכשיטים — אבל אתה, ר' אהרן ידידי, ראה

צויתיך כי בעלות המספרים האלה בגורל עליך לתת על תשבוני לאשתי שתי מאות כסף!"

„כמצותך, אדוני!" ענה ר' אהרן „אבל בגודל שמחתך ועליצת נפשך, אל נא תשכח שכוח, כי עליך לעשות מחר את דרכך לאשקאווצה!".

„הא לחוד והא לחוד!" ענה ר' גבריאל שמח וטוב לב „הלא לא תמול אנכי, ואתה הלא ידעת מאז, כי מימי לא אחרתי ממלא את חובתי"...

ליל זכרון היה לנו הלילה ההוא, כי גם בדבר הזה לא שקר בנו ר' גבריאל, כי אמנם הוא היה איש נאמן רוח מאין כמהו ויודע את חובתו.

ממחרת היום ההוא ראינו אותו נצב על הר גדול של עורות ועוזריו עומדים עליו מימינו ומשמאלו, והוא מפקד אותם כשר צבא מלחמה. ולא רק בדבר שפתים הראה את כחו כי גם הוא עבד עבודתו ביד חרוצים. הוא היה מסדר את העורות מין למינו ויעשה מהם חבילות, חבילות, ועל כל חבילה וחבילה היה שם את הותמו, ויתן אותן על יד נושא-סבל לטען אותן בעגלות, ואחרי התימו עבודתו זאת, עלה גם הוא על אחת העגלות הטעונה עורות, ואחר שעה קטנה ראינו אותו נוסע לאשקאווצה אל השוק.

השוק ההוא היה נמשך חמשה ימים, ור' גבריאל התמהמה שם תמיד במשך העת ההיא, כי שותפו מסר כל העסק בידו, הן בקנין הן בממכר...

הימים האלה היו לנו ימי נסים ונפלאות. כשלשת ימים אחרי הדברים האלה הלכנו כלנו אל בית חוכר הגורלות וכמעט היינו לנציבי שיש, בראותנו — כי שלשת המספרים 19, 38, 75, הם מאירים לפנינו באותיות גדולות על הקרש. קראנו, שנינו ושלשנו, אכן לא מקסם כזב היה לעינינו, כי אם חזון אמת — המספרים קוראים וצועקים נגדינו מן הקרש התלוי על הקיר.

כלנו רצנו אל אשת ר' גבריאל ור' אהרן בראשנו, לבשר לה את הבשורה הטובה הזאת.

„האמת תוכית דרכה" קרא אליה ר' אהרן בבואו אליה החדרה.

„על מה ירמזון מליך?" שאלה אשת ר' גבריאל אותו.

„רצוני לאמר כי שלשת המספרים זכו בגורל!"

הלהתל בי אתה אומר?" קראה כמו בתלונה מבלי שים זמן בדבריו.

„... התולים עמדי. הפתקאות האלה אשר אנחנו מביאים לך מהזכי הגורלות, עדים המה לנו, כי כדברי כן הוא!"

ובדברו, הושט לה את הפתקא.

„ואם מעט" הוסיף ר' אהרן, בתתו שתי מאות כסף על ידה „קחי נא אלה והיו לך לשני עדים נאמנים. הכיני והזמיני בכסף הזה כל הדברים הדרושים ליומי משתה ושמחה. בעוד שני ימים ישוב בעלך מדרכו, ואנחנו נצא כלנו לקראתו עד הכפר אשר לפני העיר לשמח את לבו בתשורה הטובה הזאת וגם את תצאי אתנו!..."

ביום ההוא וממחרתו היתה רבה התכונה בבית ר' גבריאל. חיטים, סנדלרים ומשרתי חנויות מלאו את הבית, איש איש וכלי מלאכתו בידו, אלה בנעל ובמרצע ואלה במחט ובבלי-מדה, וכלם נחפזו לערוך את המלבושים והמנעלים ליום השני, ליום שוב ר' גבריאל מדרכו, גם השפחות והאמהות היו יגעות מן העבודה לערוך כל מעשה תבשיל ומאפה ליום המשתה אשר הוכן ליום המחרת כדבר ר' גבריאל. הן אמנם כי לא הספיקו שתי המאות לכל הכבודה הגדולה הזאת, אך הלא עושר רב שמור לר' גבריאל. יקח נא את הרכוש אשר רכש בגורל, אז יזיל זהב מכיסו יתר מדי!..

ביום השלישי, הוא היום אשר אמר ר' גבריאל לשוב מדרכו הביתה, יצאנו כלנו לקראתו עד הכפר הסמוך אל העיר ועמדנו צופים ומחכים על יד הדרך לקראת בואו. כשעה קטנה עמדנו שם, והנה ככדור חול הולך ומתגלגל ממעלה ההר, וזאת היתה העגלה אשר בה שב ר' גבריאל מדרכו, כי גדול היה החום כיום ההוא, באחד מימי התמוז, והסוסים היו מנערים במרוצתם את החול המתנשא למעלה ראש. בראות אותנו ר' גבריאל עומדים ומחכים לקראתו השתאה למראה עיניו.

„מה היום מיומים?" שאל אותנו „מדוע יצאתם היום לקראתי?".

„באנו להגיד לך" ענה ר' אהרן שותפו „כי האמת תעוז לבעליה מעשרה שליטים!",

„אל תחמוד לצון לך" אמר ר' גבריאל „דבר אתי במראה ולא בחידות!"

„כן דברת, במראה" ענה ר' אהרן בשומו פתקת הגורלות נגד עיניו „שא נא עיניך וראה כי מספריך זכו בגורל!"

„מספרי?" שאל ר' גבריאל במבוכה „איזה מספרי?".

„מספריך אשר העמדת בגורל!".

„מספרי? מספרי?" שנה ושלש ומבוכתו גדלה מרגע לרגע.

„כן, מספריך — האם לא תשמח על הבשורה?"

„כן... כן..." גמגם בשפתיו „הלא תהתל בי?".

„לא, הוצא נא הפתקא מצלחתך וראית ובחנת!"

כמו למרות רצונו החל ר' גבריאל לחפש באמתחתו, אך לשוא חפש בחפש מחופש בכל אמתחות בגדיו, גם אנחנו עזרנו על ידו, אך פעלנו מאפע.

„איפה הנחת את הפתקא?" שאל אותו ר' אהרן בלב נפעם, וגם אשתו ובנותיו סבו אותו מכל צד, קוראות וסוערות „איפה הפתקא?".

„הידעתי?" ענה ר' גבריאל נבוך ונדהם „יוכל היות כי היא מונחת בשולחני, או אולי... אבדתיה...".

כעדת אבלים שבנו עם ר' גבריאל נדהמים ונאלמים, איש איש מאתנו תפוש ברעיוניו: איך היה הדבר? הלא בעינינו ראינו את הפתקא ואת המספרים? הכל זה היה אך מעשה תעתועים? האך מקסם כזב היה לעינינו?...

אך עודנו הולכים עם ר' גבריאל הלוך וקרוב אל ביתו, והנה איש אחד מסתער על ר' גבריאל בשאון עליזים:

„אתה, ר' גבריאל, הסבות לי את העושר הגדול הזה!... עד עולם לא אשכח את טובך וחסדך!".

„מה העושר?" שאל ר' גבריאל.

„הטרם תדע כי המספרים אשר בחרת למעני כאשר בקשתיך בטרם נסעת מפה, זכו בגורל? לולא מלאת אז את שאלתי, כי עתה לא באתי אל הרכוש הזה — בשלך לי כל העושר הזה!".

עתה מצאנו את החידה הסתומה לנו. כל הספור בדא ר' גבריאל מלבו והפתקא אשר הראה לנו אז לא לו היתה, כי הוא

היה רק השלית לקנות פתקת-הגרלה בעד אחר אשר השיב אחרי בן ליד בעליו — וכל דברי החלום היו רק חזיון לבו...

גם הפעם התעה ר' גבריאל בכזביו רק את עצמו בלבד, חטאת שפתיו היתה לו למוקש...

כבואו הביתה מצא את כל הכבודה אשר בלעה את רוב כספו, ערוכה על השלחן: בגדים, נעלים. מעשה אופה ומעדנים, הכל ערוך לסעודה!

ועיני האמלל רואות וכלות!

האם היה לו הדבר הזה לשבט מוסר?

על נקלה יכולתי להגיד, כי למן היום ההוא שב ר' גבריאל בתשובה שלמה ולא הוסיף עוד לשקר, אך לא אוכל להוציא הדברים האלה מפי, כי עוד לא האציל ר' גבריאל מרוחו עלי. —

„ר׳ מָרְדְּכַי הָמָן״.

„זה החצוף, „חשקץ״, עז הפנים, בן מביש, מחה אמחה את זכרו מלבבי, כי נבל הוא! כן קרא ר׳ מרדכי, הנקרא „ר׳ מרדכי המן״, בהודע לו כי בן זקוניו ברח מביתו, — ויתיפח ויגז שער ראשו, וירץ כמשוגע בבית ולא נח כל היום וכל הלילה.

ר׳ מרדכי הוא איש בחצי שנותיו, בעל פנים דלים וכחושים, זקן אשר שני ראשיו פונים לעמת פניו, עינים אמוצות, מפיקות חסד וטוב לב ומתנגדות לשפתיו אשר שחוק-לצון ומהתלות מרחף עליהן תמיד.

פיו היה פה מחרף ומגדף מבלי-חשך, והוא הסב לו את השם „המן״, אשר לא היה לו לכבוד ולתפארת, כי אמנם לשונו היתה משוחה תמיד בחמת פתנים, וכל יושבי העיר טעמו את מררתה. אין גם אחד בהם אשר לא מחץ אותו ר׳ מרדכי בחץ לשונו. כאשר שלח, למשל, את משרתו לקרא אליו את אחד מבני עירו היה אומר אליו בסגנון הזה: „לך וקרא לי את משה גרינשפאן, הנקרא משה „חובק אשפתות״, ואביו הוא גם הוא נודע בשמו „יעקב הקדר״, והוא יושב בשכונה אחת עם גובר העדה, הפותח בחכמה שערים... ואחי-אמו הוא אחד מראשי בריוני אשר בעיר, וגם בניו לא טובים ממנו, ולכן אני קורא אותם תמיד „כלבי דתציפין״ — התדע עתה אל מי אנכי שולח אותך?״

מן הדברים האלה המלאים חרפות וגדופים יחשוב הקורא כי זה האיש ר׳ מרדכי היה צר ואויב לכל הנברא בצלם, ואולם ר׳ מרדכי זה היה באמת טוב לכל, בעל נפש נדיבה, יד פתוחה ורחבה, ובכל האנשים אשר שפך עליהם זעמו לא היה גם אחד אשר לא השפיע עליו ר׳ מרדכי מטובו ואשר לא פתח לו את ידו בעת צרה, היא היד אשר היתה כאמונה את לכבו הטוב, ולא את פיהו הקורא

לריב ולמצה כל היום. הוא היה ראש וראשון לכל המתנדבים בעיר, ומתת ידו היתה פי שנים מכל נדבות בני עדתו. עקבות צדקתו וחסדו היו נודעים בכל בתי הצדקה אשר להעדה, בבית החולים ובבתי כנסיות. לפני רעב וצמא פתח ר' מרדכי את ביתו לרוחה. הוא לא הוקיר את רגליו מלכת יום יום אל בתי הערכאות להמליץ בעד עניי עמו ולהעביר מהם כל גזרה קשה ורעה, כי דבריו היו נשמעים לרבי העיר ופקודיה. אמנם כל הטובות והגמולות האלה היו משוחות ברעל לשונו, וכל אחד ואחד אשר השפיע עליו ר' מרדכי רב טובו לא יכול מלט נפשו מעקשות פיו ומלזות שפתיו, כי בנפש ר' מרדכי היו אחוזות ודבקות שתי קצוות: הלשון והלב, וכל אחת ואחת משלה עליו ותטהו אחריה, מבלי נגוע אשה ברעותה אף כמלא השערה. ממשלה אחת מיוחדה היתה ללבו והידים היו עוזרות על ידו להשלים את חפצו, וממשלה אחת — לפיהו והלשון זרקה מרה ממשלת חיה לכל אחד ואחד אשר נהנה מטוב לבו ומשפעת ידו.

— אמנם האנשים שכחו עד מהרה את טוב לבו ויזכרו רק את לשונו אשר פגעה בהם תמיד לרעה, וגם לקחו את נקמתם ממנו בהוסיפם לו שם חדש על שמו, השם „המן". לא אחת ושתים המר השם הזה את חייו, כי כל ריק ופוחז קרא אחריו מלא „המן", ורב יתר מכל ימי השנה הצר לו השם הזה ביום הפורים, כי בעת מקרא המגילה קראו כפעם בפעם כל חובשי בית המדרש את הקריאה: „המן! המן!" בקול גדול ור' מרדכי ידע כי הקריאה הזאת עליו מכֻוֶּנת, וכן נהפך לו תמיד יום הפורים ליום נאצה ותוכחה.

וכן היה גם אחד מימי הפורים אשר הביא עליו שוד פתאם, שוד גדול ונורא מאד, כי ביום ההוא ברח בן זקוניו מביתו ולא נודע מקומו איה. אמנם גם בדבר הזה היה לו פיהו למכשול ולפוקה, והדבר כן היה:

בהיות עוד בן זקוניו בילדותו אסף אותו דודו, הוא אחי אשתו, אל ביתו ויאמצהו לו לבן, כי בנים לא היו לו אז. וגם אחרי כן בלדת לו אשתו בת לא שלח את הנער שמואל מביתו, כי לא חדל מאהוב אותו כמאז. שני הילדים גדלו כשתילי זיתים בביתו, אמונים עלי תולע ונצורים מאת אבותם כאישון בת עינם ויאהבו זה את זה אהבת אח ואחות. אמנם בהגיע הנער לשנת הארבע עשרה,

היה אנוס לשוב אל בית אביו, כי העתיק דודו מגורו לאמעריקא אשר שם היתה לו נחלת אבות. רבות הפציר דודו באביו להת את בנו ללכת אתו אל ארץ אחוזתו ויבטיחהו כי ידאג לו וכל מחסורו יהיה עליו, גם יחנכהו בארח טוב ובקרב הימים יהיה לאיש בין אנשים. אך אביו מאן למלאות שאלתו ובכן נאנס הנער לשוב אל בית אביהו. אמנם הנער הזה אשר מעודו סכך עליו דודו וימשכהו חסד, היה כזר בבית אבותיו, כי פה לא נפלו לו חבלים בנעימים, ברגז רוחו לא חדל ר' מרדכי מענות את בנו כל היום וישם אותו למפגע ולמטרה לחצי לשונו; ר' מרדכי אהב את בנו אהבה בלי מצרים ומאהבתו אותו הכביד ידו עליו, כאמרו כי לא טוב לנער להיות מפונק מנעוריו, עליו לשמוע גערה, כי תוכחת מגולה מאהבה מסתרת תביא לו יתרון בחיים. כה לא נמלט הנער כל היום מזעמו וישמע מוסר כלימתו כל היום. וביתר עז נתכה עליו חמת אביו מיום השמיעו את חפצו ורצונו ללכת אחרי דודו לאמעריקא, באמרו כי טובים היו לו ימי שבתו בבית דודו מהיותו בבית אביו הזועף עליו כל היום. מן העת ההיא המטיר עליו אביו בלי-חשך את חצי-עברתו, וכל אלה הגדילו והרחיבו מיום ליום את הפרץ בין האב והבן. אמנם במשך העת אשר הרחיק האב את לב בנו מלבבו, משך דודו את לבו אחריו בחבלי אהבה, כי הוא לא נלאה להעתיר את מכתביו על גיסו ולהפציר בו כי ישלח אליו את בנו הצעיר, כי הצליח ד' את חפצו באמעריקא וביתו בית חרשת המעשה עשה חיל וילך הלוך וגדול; שם יתחנך בנו להיות רגיל בעבודה ויודע להלוך נגד החיים. עתרת הדברים האלה הוסיפה עוד להקשות את לב האב ולמרר את רוחו, ויגזור אומר, כי לא ישקוט ולא ינוח, עד כי כלה גרש יגרש את החפץ מלב בנו לעלות לאמעריקא, בתוכחת חמה ובדברים קשים כגידין אשר לבצע את מעשהו. אכן שגגת האב בדבר הזה העלתה זדון בלב הבן, ובכן היתה כלה ונחרצה מאתו לנוס מבית אבותיו וללכת אחרי דודו. אך מי יודע אם גם השלים עצתו, לו לא נתן לו אביו בפחזותו ידים להוציא את מחשבתו אל הפועל. באחד הימים האלה — ויום הפורים היה, שב אביו מבית המדרש שבע כעס ומכאובים מן הקריאות אשר קראו אחריו בני-עולה, ויוצא גַל רוחו עַל בְּנוֹ בְּהמטירו עָליו קללות וְחרפות, עַד כי לא יכֹל עוֹד

ככרא את שפתיו באמרו: „לא אוכל עוד נשוא את יגוני כי היום, אלכה נא ואשובה אל דודי, כי טוב לי אז מעתה!". „עשה כזדון לבך, בן מביש!" ענה לו אביו בקצף „לך לך לכל אשר ישאך הרוח, ואנכי אאסוף ידי מאתך ואשמיד את זכרך מלבבי!..."

הדברים המרים האלה הוציאו את מחשבתו אל הפועל. הנער שמואל היה בעל חפץ עז, לא חת מפני כל, גם לכסף היה לו מוצא, כי דודו נתן על ידו בטרם עלה מארצו סך מסוים, ובכן מצא לו מועד מוכשר לפעולתו, ויצרור את חפציו במלתחה ויתגנב חרש מבית אביו, גם ידע להסתיר נתיבותיו לבלי יודע הדרך הלך בו.

„זה הנבל, זה החצוף, זה בן הסורר" הרעים האמלל בשצף קצף בהודע לו כי נמלט בנו מביתו, „מחה אמחה את זכרו מלבבי, לא אעלה עוד את שמו על שפתי, ילך לאבדון, ימות ברעב ותהי נבלתו כדומן על פני חוץ, לא אשים לב אליו, כי נבל הוא, בן מביש ומחפיר, בן גדלתי ורוממתי לפצעי ולחבורתי, בן ממרה, פושע מבטן ומהריון!"

„כפרה הנמשכת אחרי עגלתה" קרא לאשתו בחמת רוח, בראוהו אותה בוכיה על בנה „כפרה אשר נאבד ממנה עולה, כן את נוהמת באזני כל היום, כי אבד ממך כלי-חמדתך; אבל אנכי הכרתי והשמדתי את זכרו מלבבי. לוּא יסיתהו לבו לשוב עוד אל ביתי כי עתה במטאטא השמד אגרשנו על פני חוץ, ואכלא את רחמי ממנו!..."

אמנם הדברים האלה לא יצאו מקרב לבו כי אם מן השפה ולחוץ, כי לבקש את העגלה האובדת הזאת נדד ר' מרדכי מעיר לעיר ומארץ לארץ, לא נתן שנה לעיניו, לחכו לא ערב כל אוכל ולעיניו לא מתק עוד אור השמש, וישבע נדודים וירעש שמים וארץ בצעקותיו — ובגלל העגלה האובדת הזאת הגיע כמעט עד שערי מות, כי נפל על ערש דוי, והרופאים אמרו נואש לחיתו...

אמנם אז בהתהפכו בחליו על משכבו נפקחו עיני כל יושבי עירו לראות כי למחיה ולברכה רבה הוא ר' מרדכי להם, כי למרות לשונו החדה אוהבים הם אותו בגלל סגלות נפשו העדינה, ובאהבה הזאת לקחו כלם את חלקם כעשיר ורש, כי על מי מהם לא השפיע מחסדו וטובו? ביתו היה כעיר נצורה, כי כל היום סביב שתו עליו

אנשים רבים מכל פנות החברה, מנאורים ומחסידים, כלם באו לראות בשלומו, כיהודים כאינם יהודים התפללו בערו לאלהים, גם נציב העיר בא מדי יום ביומו לשאול ברופאים דבר בריאתו; כל אנשי העיר לגדול ועד קטן מלאו פיהם תהלתו, בלתי ר׳ עזרא לבדו, הוא ראש חברה קדישא, לא היה בין המהללים, וטעמו ונמוקו עמו, כי במשך ימי חליו, שלח בו ר׳ מרדכי פעם אחת את זעם לשונו ויפצעהו. כבוא ר׳ עזרא עם עשרת חבריו להתפלל עם ר׳ מרדכי את התפלה האחרונה, הודוי, היה הוא המתפלל לפניו ור׳ מרדכי חזר אחריו כל מלה ומלה, אך מגודל חלשותו נבלעו איזה מלות בתכו, וזה לא עלה לרצון לפני ר׳ עזרא „כי כן לא יאמר" התרה בו בלזות שפה „כי אם מלה במלה, די באר!". התוכחה הזאת העלתה המת ר׳ מרדכי, וישנן נגדו לשונו לאמר: „אם אין דעתך נוחה ממנו, לך לביתך והתודה אתה כטוב וכישר בעיניך!"

אמנם גם ר׳ עזרא, רב חסד ואמת, לא נטר לו שנאתו לנצח, כי בקום ר׳ מרדכי מחליו הרים נדבה גדולה בעד החברה ולו לבדו הקריב אשכר לרצותו.

בימים האלה הביא לו נושא המכתבים מכתב מאת בנו מאמעריקא אשר בו יפיס את אביו בדברים היוצאים מן הלב ומבקש ממנו סליחה ומחילה על חטאתו אשר חטא נגדו בברחו מביתו, וגם יודיעהו, כי ספח אותו דודו לאחת הכהונות בבית חרשת המעשה אשר לו, והוא עובד כל היום מבקר עד ערב, והעבודה הזאת נעימה לו מאד, וגם יבטיח את אביו כי לא יט מדרך הישר, ולבו באמנה אתו, כי עוד ישוב אביו לשוש אתו משוש, והוא יקדיש כל כחו ואונו ולא ישקוט ולא ינוח, עד כי יתרצה לו אביו ויאמר: „סלחתי!"

„בן מביש הוא!" קרא ר׳ מרדכי בהתימו לקרוא את המכתב הזה „לא אובה לדעת אותו, כי השמד השמדתי את זכרו מלבבי!" — ולהראות לעין כל עד היכן שנאתו לבנו מגיעה, הרים נדבה גדולה בעד עניי עמו ושתי מאות כסף נתן על יד אשתו באמרו: „שלח הכסף הזה אל ילד שעשועיך, הוא עגלתך, והיה לו למספא. אנכי לא אובה לדעת אותו, כי בן מביש הוא, בן סורר ומורה!".

מאז לא חדל בנו מכתוב לו מדי שבוע בשבוע, וכל מכתב ומכתב התרפס לפניו ויבקש ממנו סליחתו, וגם דודו, הוא אחיו

אשתו כתב בכל מכתב ויבטיחהו כי בנו יעלה מהיל אל היל, ובימים יבואו גדול יהיה שמו בין כנעני ארץ, ובכל פעם ופעם בקראו דברים כאלה עלץ לבבו מרוב נחת, אך שפתו לא מנעה מקרוא את הפתגם הרגיל על לשונו יום יום: „בן מביש הוא, „לא אובה „לדעת אותו לעולם !"

אבל הבן המביש הזה, „אשר לא אבה ר' מרדכי לדעת אותו, הגיל את ששון לבו עד אין קץ בכל פעם ופעם אשר הגיע אליו מכתבו, ואם אחר מכתבו מבוא במועדו אז לא מצא מרגוע לנפשו ושנתו נדדה מעיניו.

אכן בזה עמד ר' מרדכי על רעהו, כי לא אבה להשיב לבנו מכתביו, ואך לבלי העציב את לב בנו יתר על המדה במנעו את מכתביו ממנו, מצא התחבולה טובה לפניו, ויכתב לו בעצם ידו איזו דלתות בשם אשתו. הוא בתואר אם יכול לכתב לו מכתב מלא אהבה וידידות כאשר שם לבבו בפיו, אך בסוף מכתבו הוסיף תמיד את פתגמו, גם כן בשם אשתו: „אביך אומר עליך כי בן מביש אתה ולא יאבה לדעת אותך עוד!"

ויום הפורים היה לו אחרי כן ליום שמחה וצהלה, כי ביום ההוא השיג מימים ימימה מכתב מבנו, ובמכתב ההוא היתה לוטה תמונתו אשר הוכיחה אותו לדעת כי בנו „הסורר ומורה" ישגה כתמר והוא הולך וגדול מיום ליום.

התמונה הזאת לא משה משלחנו ותהי לנגד עיניו כל ימי השנה, עד בוא יום הפורים החדש ויבא לו תמונה חדשה מבנו „החצוף אשר לא אבה לדעת אותו".

אבל פעם אחת נאנס היה לדעת אותו, כי באחד הימים האלה הגיע לו מכתב מבנו ובמכתב ההוא בקש ממנו רשיון להארש עם בת דודו, אחי אמו. הדבר הזה הביאהו במיצר, אבל תחבולתו עמדה לו להוציאהו גם הפעם מן המבוכה, ויכתב לו גם הפעם בשם אמו, והאב בתואר אם יכול לכתב בכל העולה על רוחו, ומלבד כי אמר לדבק טוב, עוד אצל לו עתרת ברכות, וגם שלח לו תשורה רבת הערך בעד הכלה, ובכל אלה לא חסרו המלות השגורות בכל מכתב ומכתב: „אביך יגיד כי חצוף אתה ולא יאבה לדעת אותך!"

בכה היו המלות האלה קצובות ושגורות בפיו, עד כי בהן

נגלה נגלה תמיד משוש-לבו על כל בשורה משמחת אשר באה לו מבנו.

„בננו הסורר והחצוף" קרא פעם אחת בקול צהלה בפתחו בפורים הבא את מכתב בנו „בננו החצוף כותב לנו כי ארש את בת גיסי, וראו בלוית תמונתו באה גם תמונת ארושתו — מי ראה עוד נערה רבת חן כמוה? יפה היא כתרצה, גובה לה כתמר, ומראָה, האח מראָה, אמנם עלמות כאלו תגדלנה רק בארץ החדשה, ואלה העינים — מי פלל זאת מעז פנים וחצוף כמוהו? — לכן אחת אמרתי, לא אובה לדעת אותו!"

אבל רב העיר, הדינים, והשמשים, כל עניי עמו וכל המון המתחפשים, אשר בקשו היום נתיבות ביתו, המה ידעו אותו, את בנו החצוף והממרה, כי פזר נתן להם היום ר׳ מרדכי שכם אחד על כל ימי הפורים אשר היו עד כה; גם כל קהל ידידיו, בין שהם בני ברית ובין שאינם בני ברית, וביניהם גם נציב-העיר ואשתו, המה ידעו כלם את בנו החצוף, כי לשמחת ר׳ מרדכי אין קץ ואין תכלה, ועליצות לבו שטפה עברה על כל גדותיו!

עוד גדולה מזאת היתה שמחתו בשנה הבאה, כי בבקר השכם הביא נושא המכתבים מכתב מבנו ובו יאמר: דע לך, אבי, כבודי ומרים ראשי, כי אסתר בת דודי המאורשה לי היא עתה אשתי ונות ביתו. אך אתם, אבותי היקרים, תדעו ותחושו מה גדול אשרי, אין לו קץ וגבול. נפשי בתקותי כי הפעם לא תוסיף עוד, אבי יקירי, להדאיב את נפשי והאמר סלחתי, כי הלא לבך לב מלא נדיבות, חנינה ורחמי אב מאין כמוך, עיניך הטובות והטהורות לא תוכלנה לראות בצרת איש, יהיה מי שיהיה, מבלי הושיע לו, ולי, בנך, המתימר באהבתך, תטור איבתך לנצח? הלא עיניך הרואות כי מאלהים היה הדבר. פה בארץ החדשה הייתי לאיש הולך מישרים, אוהב צדק ועובד באמונה, כאשר דודי וחותני, הוא גיסך, מעיד עלי במכתב הזה. הלא אלהים שלחני הלום ומאתו היתה נסבה, כי ברחתי אז מביתך, למען אמצא פה סגולת-חיי; אשה משכלת ויעלת חן כאסתר יפתי לא במהרה תמצא, ולמצא כלי-החמדה כמוה כל מרחק לא ירחק. נפשי בשאלתי, אבותי היקרים, בואו אלינו לארץ החדשה וראיתם ונהרתם, כי הארץ הזאת ארץ מבורכת היא, לא

יהסר כל בה, ובכל הטוב אשר המצאו בה, תמצאו גם את כלתכם ואת בנכם המתאבק בעפר רגלכם.

שמואל׳

„מי הגיד כזאת מראש על בננו החצוף הזה?" קרא ר׳ מרדכי בקול גיל וששון „הוא ידרוש ממני כי בימי זקנה ושיבה אצא ואבוא אליו לאמעריקא, כמו היה המקום הזה אך מרחק איזו פרסאות מאתנו— ואנכי הן לא אובה לדעת אותו!"

„אבל אנחנו הפצים לדעת אותו" ענהה אשת נציב העיר, אשה טובה ומשכלת, אשר גם היא היתה בין עדת אוהביו ואשר כבדה את ר׳ מרדכי בגלל לבבו הטוב, „ולכן נשיש גם אנחנו משוש עם אב אכזרי כמוך אשר יכלא רחמיו מאת בנו, ובימים האלה נבוא גם אנחנו בין הבאים לברכך בביתך, ונאכל שם מן העוגות ומן הלביבות אשר הכינה אשתך לכבוד שמחת היום".

מי שלא ראה את בית ר׳ מרדכי, האב האכזרי הזה, בערב ההוא, לא ראה עוד שמחה והצלחת בית אָבות מימיו. מנורות הכסף, בעלות שבעת הקנים, וגם המנורות התלויות על הספון ממעל שפכו אור יקרות, אור שבעתים, בכל חדרי הבית. בהדר האוכל נראה השלחן ערוך בכוסות, בבקבוקי־יין, במגדנות ובכל מיני מטעמים, ומסביב לו ישבו אנשי הבית ואורחים רבים הקרואים אל המשתה, כלם מלובשים בגדי תפארתם, ור׳ מרדכי ואשתו בראשם. לימין ר׳ מרדכי עמד שלהן קטן ועליו סדורים שטרי־מדינות ומטבעות כסף ונחושת, איש על דגלו ועל צבאו, העשרות לבד והאחדים לבד, ור׳ מרדכי יחלק ביד נדיבה לכל הפותח יד. על השלחן הקטן הזה מונחים לפניו בקערת הכסף תמונת בנו ואשתו אשר באו לו היום עם המכתב. הדלת סובבת על צירה באין מנוח, ובכל רגע ורגע תבאנה ותצאנה חבילות אנשים, כלם ששים ושמחים, כי ד׳ זה אותם ר׳ מרדכי מטובו וחסדו. — הסכת, קול שאון נבלים וכנורות לפני הדלת, והנה המה עולים ובאים דרך הפתח אל החדר, והבית מלא ממשפחת הזמרי והבדחן בראשם...

„הידד!" השמיע הבדחן קול המונו בפתח בביאה, והוא עולה ומרקד לפני המנגנים, לבוש באופן מעורר שחוק והוללות „הידד! שאו זמרה לכבוד אדוננו ואדירנו ר׳ מרדכי יחיה ואשתו הרבנית הצדקנית

מרת ביילה תחיה — הידד!" והנה שאון הזמרה עולה מכל אפסיב בקולות מקולות שונים: הכנור הגדול שוקק כדוב, הכנורות הקטנים עונים אחריו וצוהלים בקולם, הנבלים מנצחים זה על זה, העוגבים פוצחים רנה ומריעים, המצלצל יתן קלו וכל חדרי הבית המלאים אורה ושמחה יענו בהד קול לעמתם...

כמעט כלו המנגנים את מלאכתם והנה שני נערים קטנים מפוזים ומ־רכרים אל הבית, פניהם משוחים בפיח כבשן ולבושיהם מטלאים בעלי גונים שונים, ארומים, יוזקים ואמוצים, והמה מדלגים ומזמרים בקולם:

„שִׁמְעוּ נָא שְׁמוּעַ, אֲדוֹנֵינוּ הַגְּבִירִים,
הִנֵּה בָּא יוֹם חַגֵּנוּ, יוֹם חַג הַפּוּרִים —
הַיּוֹם בָּא, מָחָר יֵלֵךְ בִּמְרוּץ
הָבוּ לָנוּ הַפְּרוּטָה — הַשְׁלִיכוּ הַחוּצָה

„הא לכם עשרים, עשרים פרוטות" ענה להם ר׳ מרדכי עלז וטוב לב, בתתו מטבעת כסף לכל אחד מהם „והיה לכם המותר בעד טרחתכם כי תשליכו את עצמכם החוצה!"

כטוב עליו לבו שנן ר׳ מרדכי היום את לשונו ו.א אחד מקרב הקרואים עזב היום את ביתו מבלי אשר ישלח בו ר׳ מרדכי את חצו...

בין המון המתחפשים בא גם נער קטן, נמהר ונדחף החדרה, והוא לבוש צניף ניר גבוה מאד, עד כי ראשו מגיע עד הספון ממעל, והוא מזמר בקול דק את פזמונו:

„מְרַקֵּד אָנֹכִי בְּאֵילָה"...

„לאט לך נער" הפסיק אותו ר׳ מרדכי „על מה אתה מרקד?"

„יָחֵף בְּרַגְלִי הַפְּשׁוּטָה"

הוסיף הנער לזמר.

„מה לך לשחק?" הפסיק אותו שנית ר' מרדכי „הלא נעלים ברגליך!"

„לְקַשְׁקֵשׁ, הֵהּ, לֹא אוּכָלָה"...

הוסיף הנער לזמר.

„ומדוע?" שאל אותו ר' מרדכי.

„כִּי בְּכִיסִי אֵין אַף פְּרוּטָה".

ענה הנער ויכלה את פזמונו.

„גם זה שקר" אמר ר' מרדכי „כי כיסך מלא היום פרוטות רב כאשר תוכל נשוא..."

הנער שם פניו אל הדלת ויאמר לעזוב את החדר...

„ונגמר פזמונך?" שאל אותו ר' מרדכי „האינך מבקש שכר בעד פזמונך?"

„לא" ענה הנער.

„ומדוע?"

„יען כי אדוני התחרה אתי בפזמונו ויישר גם הוא חלקו, ושכר פזמון — פזמון!"

כל המסובים הרימו קול שחוק ור' מרדכי לקח מלא קמצו אגורות כסף ויתן אל הנער שלומים בעד תשובתו המחוכמה...

„קח, נער שובב!" קרא לו בשחוק והיה לך לקיש־קיש־קריא!"..

ההכרה הזאת הרהיבה את הבדחן, אשר שתה לשכרה, לענות גם הוא חלקו בחדודים.

„יואיל נא, אדוני" אמר לר' מרדכי „לתה לי את העוגה הנקראת „צלחת־המן".

ר' מרדכי נתן לו את חפצו.

„לֹא מלוּשׁ בָּצֵק חָשַׁבְתִּי לָקַחַת,
כִּי אִם מִבִּגְדְךָ הַצַּלַּחַת!"

ענה הבדחן לר׳ מרדכי ויור באצבע על צלחת בגדו.

החדוד הזה עשה רושם מאריב על לב המסובים ורבים מהם שלחו בו את עיניהם כמדקרות. ולכן מהר הבדחן לתקן המעֻוָּת בהרימו בנגון קולו:

„מִי מִכֶּם, אֲדוֹנַי, יַגִּיד וְיוֹדִיעֵנוּ
תְּכוּנַת נֶפֶשׁ רַ׳ מָרְדְּכַי אֲדוֹנֵנוּ?"

הבדחן הפסיק רגע קטן, כמו חכה לתשובה; אחרי כן נתן שנית בנגון קולו וישנה.

„הָמָן וּמָרְדְּכַי בּוֹ יִתְאַחֲדוּ,
יִתְלַכְּדוּ בּוֹ, וְגַם יִתְפָּרֵדוּ —
לְשׁוֹן הָמָן לְשׁוֹנוֹ, כְּחֶרֶב שְׁנוּנָה,
וְנֶפֶשׁ מָרְדְּכַי נַפְשׁוֹ, טוֹבָה בְּעֶדְנָה!"

„הפעם לא נתרחקת מן האמת, בן בליעל!" אמר לו ר׳ מרדכי ויושט לו שטר מדינה אחד...

„התואר „בן בליעל" נתן לי המן והשטר—מרדכי" ענה הבדחן ויתן השטר בצלחת בגדו.

בין כה וכה לא נחה הדלת רגע על ציריה, כי כל עניי העיר וכל משרתי הקהלה באים אגודות, אגודות לאסוף נדבות. כלם יצאו שבעי־רצון מאת פני ר׳ מרדכי, כי הוא מעניק להם מטובו וחסדו ולא ישלח אף אחד מהם ריקם מעל פניו. עתה נשמעו שעטת רגלים וצלצל פעמונים מעבר לדלת, והנה אורחת ישמעאלים הולכת ובאה — השעה משחקים, כלם לבושים כבני קדם. מדיהם משלל צבעים וראשיהם עטופים מטפחות אדומות, כמו מארץ הישמעאלים הם באים. כלם מקטרים ומעלים עשן מפיהם וכל אחד ואחד נושא תוף־מצלתים בידו, וכפעם בפעם מכה בו, עד כי תחרשנה האזנים מקול השאון והמהומה העולה מן התופים והפעמונים.

עוד צללו האזנים מקול המנגעים והמצלצלים אשר השמיעו הישמעאלים בצאתם מן הבית, והנה נשמע קול צעדים לפני הפתח: גדוד משחקים חדשים הולך ובא החדרה ובראשם זקן ונשוא פנים אשר מחלפות ראשו כצמר צחר וזקנו יורד כשלג על פי מדותיו. זה „יעקב אבינו" עם עשרת בניו, בחורים כארזים, המה הגבורים אנשי השם, אשר מכרו את אחיהם אל המדינים וישלו את נפש אביהם באמרם כי מצאו את כתנתו, כתונת הפסים, מגוללה בדמים. זה פעמים אין ספורות ישא היום האב השכול והאלמן את קול בכיו ויקרא בגרון נחר:

„אוֹי לִי, אוֹי לְנַפְשִׁי הָאֻמְלָלָה,
בְּנִי יוֹסֵף חַיָּה רָעָה אֲכָלָה!..

אך פתאם חדל קול נאקתו, כי שני משחקים חדשים באו הפעם אל הבית, איש ואשה חבוקי זרוע, והמה לבושים כחורי־ארץ, עד כי כל עין ראתם הכירה בם כי מבני אפרתים הם, ואמנם כמעט נראו בבית נבעה מצפונם, כי כל אחד מן המסובים הטה את ראשו וילאט באזני רעהו: „זה פקיד העיר ואשתו!"

„לאלה אקרא ידידים!" קרא ר' מרדכי בקול עלז ויסר גם הוא מצנפתו מעל ראשו;

„ידידים, אמנם כן!" ענתה האשה בקול ערב ותשתחו בענות חן לפני ר' מרדכי ואשתו „ואנחנו באים להאציל לכם ברכותינו לחתונת בנכם, כי שמענו אומרים כי בנכם היושב באמעריקא בא בברית נשואין, האמנם?..."

„אודכם בכל לבי, על כל הכבוד אשר תקקתם לי בבואכם בצל קורתי, כי יודע אנכי מי ומי העומדים לפני — האגלה את מסתרכם?.."

„סוד אחר אל תגלה!" ענתה האשה בשיתה שתי אצבעותיה למו פיה;

„טוב איפא, אך מבקש אנכי מאת כבודכם כי השבו אתנו אל השלחן!"

האיש לא אחר ממלא את חפצו וישב על הכסא לימין ר'

מרדכי, אך האשה שתה פעמיה אל השלחן הקטן ותבט על כל סביבה...

„למי כל הכסף אשר הכינות לך בזה, ארוני?" שאלה את ר' מרדכי.

„בעד העניים הבאים אל ביתי" השיב לה.

„ואלה פה למי המה? הבעד העשירים?" הוסיפה האשה לשאול בקחתה את התמונות המונחות בקערת הכסף...

„בעד המאֻשרים" הגיה האיש, מתנכר בקולו, וישם גם הוא את עיניו על התמונות „בעד האבות המאֻשרים. התמונות האלה, תמונת בנך וכלתך, האמנם?..."

„אמנם כן!"

„ואהובים המה לך מאד" הוסיף האיש „כי שמורים המה לפניך בקערת הכסף..."

„כלתי אהובה לי כלבבי" ענה ר' מרדכי בפנים מאירים, אבל בני, הוא..." על שפתיו עלו המלות השמורות על פיו, אך כחד אותם ההת לשונו בדעתו לפני מי הוא עומד, ואך כלה את פתגמו: „אותו לא אובה לדעת!"

„כלנו יודעים כי אין אתה חפץ לדעת אותו" שחקה האשה מטוב לב „כי כן יעשו תמיד האבות אשר ירחיקו את בניהם מלבבם, יסלסלו וישעשעו בם ותמונתם לא תמוש מנגד עיניהם כמעשיך, ארוני!"

„הלא זה דבר גברתי אלי יום יום" ענה ר' מרדכי בקול שחוק, ולא בי האשם אם גברתי לבדה תגלה את סודה, כי מי לא יכיר מדברי־חן אלה, ממי הם באים? הנה כי כן נפשי בשאלתי כי תסירי את האפר מעל פניך ונחזה בך!"

„הנני למלאות שאלתך, אם גם אני בשאלתי!"

„ומה גברתי דורשת ממני?"

„כי לא תוסיף גם אתה להתנכר לנו: יודעים אנחנו כלנו כי תשים גם אתה סתר פנים לך ואת לבך הטוב המלא אהבה ורחמים לבנך תכחיד תחת לשונך. הסר אפוא גם אתה את האפר מעל פניך.

דבר כלבבך, שים תודה כי זה כבר מהית כעב חטאת כנך. משפט אחד לנו. התודע אתה לנו ונתודע גם אנחנו לך!"

ר' מרדכי הסתיר מבוכתו תחת שחוק שפתיו.

"עודך מתנכר לנו, ארוני, דע איפא כי אם תמלא שאלתי ותאמר סלחתי, אז נגלה לך סוד אשר ידשן עצמותיך והיית משתאה למראה עיניך!"

ר' מרדכי היה צמא לדעת הפעם מה אתם, כי דבריה היו לו כתומים ותתומים, ומבלעדי זאת הציקתהו גם רוחו להגיד הדברים האלה והאונס הזה היה לו לרצון.

"את חפצך אמלא, גברתי! ענה ר' מרדכי ורוות לבבו הרחיבו בקרבו "והנני נותן תודה קבל עם, כי נפשי קשורה בנפשו, כי אהבת עולם אנכי אוהב את בני, וטוב מזה, עוד היום אכתב לו באר היטב את הדברים האלה ואשחר את פניו לבוא אלינו עם אשתו, היא כלתי, אשר גם אהב אותה כנפשי. עתה הגדתי דיי ואשר הגדתי עולה מעמק לבבי, יהי כן ה' בעוזרי! עתה ראי, גברתי, הנה שמרתי פקודתך, ועתה הסירי גם את שרתי, את ובעלך, את האפר מעל פניכם, והגידו נא לי את הבשורה אשר תדשן את עצמותי, כי נפשי גחלים תלהט ותתאוה לדעת מה אתכם!..."

"כדבריך כן יהי!" ענתה האשה, בתתה אות אל אישה, והנה לפתע פתאם נפלה מזה ומזו המסכה הנסוכה על פניהם, וברגע ההוא פרצה הקריאה מלב ר' מרדכי; "האח, בני החצוף, בני הסורר!!!"— ואב ובנו נופלים איש על צוארי רעהו ובוכים מרוב רגשות לבם...

מי יערוך בדברים שמחת האב וגילת האם בראותם עין בעין את בנם אשר לא קוו עוד לראותו, ולא אותו בלבד כי אם גם את אשתו היפה בנשים. גם האורחים מסביב השלחן היו כחולמים והישיש יעקב גם הוא עמד נדהם ונפעם על מקומו, כי כל החזיון אשר אמר להציג לעיני הקרואים בהתודע יוסף אל אחיו היה עתה חי וקים לנגד עיניו, לא נעדר דבר. קול נאקתו „יוסף איננו" היה נתחב כעצם בלועו. לתאר כל הדברים האלה אשר נקרו ויאתיו לפתע פתאם, אין די אומר ודברים. ר' מרדכי היה כאיש אשר עברו יין ומרוב גילת לבו נהפך והיה לאיש אחר. לבבו המלא שטף ועבר על כל אפיקיו ויפרוץ מפיהו בנשיקות ובהמון קריאות של חבה. כל חבתו, אהבתו ורחמיו העצומים אשר נקבצו ונכלאו זה שנים רבות כהמון גלים בלבבו שטפו עברו כזרם מים כבירים מפיהו ומעיניו. חליפות, חליפות נשק את בנו, את אשתו ואת כלתו ויקרא בעוצם שמחתו: היטבת עשה, בני, בלכתך לאמעריקא, כי למצא מרגלית כמוה כל מרחק לא ירחק!"

„הלא אך מהתל היית בי" קראה אסתר אל אישה בשמעת דברי חן אלה יוצאים מפי חותנה „הלא אביך, זה דודי וחותני, הוא איש ידידות ואב רחמן מאין כמוהו, ומדוע אמרת לי כי הוא מכסה תמיד על אהבתו וישים לה סתר פנים?..."

„דעי לך, יונתי!" השיב לה אישה בפנים מאירים „כי אבי לא הפיל מעולם דבר ארצה מהבטחתו, והלא הבטה הבטיח לנו כי יגלה פני הלוט מעל לבבו ולא יוסיף עוד להתנכר לנו — וכאשר הוציא מפיו כן יעשה!..."

אמנם הבדחן אשר גם הוא נתן המחזה הזה אל לבו ויגיח בין כה וכה כמה וכמה כוסות אל פיהו, לקח את המגלה מאוצר

הספרים ובגרלו אותה לפניו נתן בשיר קולו ויזמר את ההרוזים האלה:

שִׂישִׂי אֶסְתֵּר, גִּילִי הֲדַסָּה
צַהֲלִי וָרוֹנִי בַּת אֲבִיחַיִל!
מֶמְשֶׁלֶת הָמָן תַּמָּה סָפָה
וּמָרְדֳּכַי גֶּבֶר בַּעֲשֵׂה חַיִל!..

מן החיים

(קובץ תמונות, ציורים וספורים מחיי אחינו)

חוברת רביעית

א) צורר היהודים.
ב) המשגע.
ג) באין אמונה.

מאת

נ. נ. סאמועלי.

הוצאת בן־אביגדור.

ווארשא

צורר הַיְהוּדִים.

תחת פקודת שר העיר ס. המושל בה מלפנים היה קהל ישראל שם שוקט על שמריו ואין מחריד אותו מרבצו, אין משטר ואין ממשל, אין מיצר את גבולם ואין מכנים ראשו בעניני עדתם; — אז עמדה קוממיות לפני כל אחד מבתי היהודים ערמת־אשפה הנותנת קטורה באף כל עובר, ואין מכלים דבר; — אז לא הרים איש את ידו על הבתים הדחוים אשר מטו לארץ מרוב זוקן ואשר היו צפוים בכל רגע לפול תחתיהם ולהיות קבר ליושביהם; — אז צצו בתי החסידים כעשב מעיר; — אז נטעו בעלי המופת את אהל אפדנם במרום קרת ואיש לא כהה בהם אם פשטו כילק על יושבי הכפרים ויאכלו וירוששו אותם מבלי השאר להם שריד ופליט; — אז עשו גם המוכסים את מעשיהם ביד רמה ויגנבו ויחמסו, ותהי להם העדה לפרה חולבת הנותנת להם חלבה ודמה — גם נגד החדרים לא הרים איש את ידו לנגוע בהם לרעה. סוף דבר, היהודים היו בני חורין, חפשים לנפשם, עושים כטוב וכישר בעיניהם ואין מרגיז אותם...

אבל לימי אשרם בא הקץ. אחרי מות הפקיד הזה בא על מקומו אחר והפקיד החדש ההוא היה — כפי דברת בני העדה — רוב שכול, אכזרי, קשה לב, גוזל משפט, בקצרה: עוכר ישראל, אנטיסמיט. הוא צוה — וערמות האשפה נכחדו מן הארץ ולא נודע מקומן איה. הוא לא נשא פני הזקנים, המה הבתים הדחוים והמטים לנפול, ויהרסם כלם; את בעלי המופת ובני לויתם גרש מן העיר; את בתי החסידים סגר על מסגר, וגם על החדרים הניף את חרמשו ויאמר לעשות אתם כלה...

ומי יתפלא אם קמו כל בני העדה כאיש אחד חברים לעצור בעד הרעה ולאמר למלאך המשחית: הרף? — הישמע כזאת? הפקיד

הזה נתן פקודתו כי יבוא לפניו כל אחד מן המלמדים וכתב־העודתו בידו — „מה לכתבי־תעודות ולתורתנו הקדושה?״ הוא נתן צו כי יהיו „החדרים״ מרווחים ולא יחסרו להם אור ואויר צח — „וכי מבלי אור ואויר לא יוכל היהודי להיות כשר וישר ונאמן לאלהיו? אבותינו ואבות אבותנו הלכו מנעוריהם אל „החדר״, והחדר ההוא היה צר ואפל באפס אור ואויר, ולא נבצר מהם לבוא מן החדר אל תחת החופה, וישאו נשים ויחיו זרע, בנים ובני בנים, גם באו באנשים, שלחו ידם במקנה וקנין ויעשו עושר ויהיו לאנשי מעלה. מה לו ולנו? מי בקש זאת מידו כי ידאג לבנינו? עוד מעט ויתן אומר כי נשלח ילדינו אל בתי הספר ויתן לנו מורים קצוצי פאה וגלויי ראש, ומי יודע עד היכן יגיעו הדברים אם לא נגדור הדרך בעדו? עלינו לקדם פני הרעה, לעמוד בפרץ — עת לעשות היא!״

ובכן החליטו ראשי העדה בעצת הרב לקרא את כל בני הקהלה „לאספה גדולה״.

עוד ביום ההוא סבב השמש על כל בתי העיר והוא מכה במקבת על כל בית שתי הלומות לאות כי היום תהיה „האספה״.

אנשים, נשים וטף, נקבצו ובאו יחדו אל בית הכנסת, עד כי גדל הלחץ והדחק והבית מלא מפה לפה המונים, המונים, כמו ביום הכפורים.

ומה היה תוכן האספה? מי מאנשי גליציא לא ידע תכונת אספות כאלה ותכליתן? כלם צועקים, מהגים, קוראים ושואגים, עד כי לא יבין איש את שפת רעהו, וכל הקולות האלה יעלו בלולים כהמון גלים. אז יעלה השמש בפקודת ראשי העדה להשתיק את העם ויכה בידו על השלחן אשר על הבמה, אך המכות האלה לא תשבתנה את הרעש, כי אם תהפכנה אותו להמון שריקות ותקיעות המחרישות כל אזן, כי כל אחד ואחד ישרוק אל רעהו להשתיק אותו, וקרא איש אל גבר עמיתו: „הס!״ והשני יענה נגדו גם הוא „הס!״ להשתיקהו, וימלא הבית קריאה אחת: „הס! הס! הס!״ והקריאה הזאת היא קריאה ממושכה עד בלי קץ, ובין כה וכה מכה השמש על השלחן במקבתו; וכל מה שהוא מוסיף להכות יראה כל אחד ואחד את עצמו מחויב לקרא „הס!״ אל משנהו, והקול לא יחדל, וכן יקראו, וישרקו, והשמש לוקה באכזריות חמה את השלחן — עד כי תמה האספה.

אך אל נא ידמה הקורא כי האספה הזאת לא מלאה את תפקידה, כי בתוך הרעש הגדול והנורא הלזה התליטו כל קרואי־העדה פה אחד — להזמין את כל הנאספים לאספה שניה. —

והאספה השניה גם היא היתה בכל פרטיה כהראשונה, אך בזה עלתה עליה כי כל הנאספים באו לידי החלטה גמורה לעמוד על נפשם ולהגן בעד החדרים בכל מאמצי כחם.

וכאשר גמרו כן עשו:

ביום השני לשבוע הבא — היה יום צום ומספד לכל העדה.

אכן התחבולה הזאת היתה ללא הועיל. הצום הזה אשר היה להם מאז מעולם לכלי נשק נגד כל צר ומשטין היה קהה נגד פקיד העיר, כי לא הכשיל את כחו ולא השיב ימינו אחור מבלע את קדשי החדרים ומעשות אתם כלה. הוא שת כסף־ענושים על ראשי העדה, גם הוציא בחזקת היד את התלמידים מהדריהם, גם על המלמדים הניף מטה זעמו בהעידו בהם כי אם יעיזו עוד לאסוף את הנערים אל בתי חדריהם, אז יוציאם אל בית האסורים; ובכל אלה עוד לא אמר די, כי החל להוציא בחזקת היד את הילדים מבתי אבותיהם ולהביאם אל בית הספר הכללי, סוף דבר: צום כל העדה לא ענה את כחו ולא הניאהו מבצע את מעשהו...

בין כה וכה חדשה העיר ס. כנשר נעוריה, הבתים הרתוים נהפכו ויהיו למשכנות מבטחים, מכל עבר ומכל פנה עלו והתנשאו בתי־חמד מרהיבים כל עין בהדר בנינם, העקוב היה למישור, הנלווים והמעקשים היו לנתיבות ולדרכים סלולות. במקום העזובה באו משטר וסדרים; מגרש העיר המלא עד כה סרבים וסלונים היה לפרדס נחמד עם שדרות אלונים, ברכות מים, ערוגות הבשם וסכות־צאלים. הכל נעשה יפה בטוב טעם ודעת, ותושבי העיר הנוצרים הולכים שם לשוח עם בניהם ובנותיהם וישאפו רוח חיים וישמחו בכל הטוב והחמודות הבאים להם מידי הפקיד המוציא נגוהות מאופל וסדרים מצלמות. אך גם הם לא נשאו מומים פניו, באמרם כי גברתה האמונה מלבבו, כי יוקיר רגליו מבוא אל מקדשם ולא יעלה להתודות אל הכהן כחוק וכמשפט, לולא החסרון האחד הלזה כי אז נשאו את שמו לתהלה ולברכה על שפתם. לא כן תושבי העיר היהודים, להם היה שר העיר לקוץ מכאיב, כי הלך אתם בקרי ויחדש יום יום את גזרותיו

נגדם. היום נתן צו לחזק את בדק בית הכנסת אשר מטו קירותיו לנפול, מחר שלח את השוטר לסגור את אחד מבתי החסידים, היום גרש את אחד מבעלי המופת המתישב בעיר אל מחוץ לתחום, ומחר שת כסף ענושים על אחד מבעלי הבתים על כי לא היה נזהר בנקיון וטהרה. כן בקש לו תואנות יום יום ויכבד את עולו על צוארם...

וכל אלה עוד לא השקיטו את רוחו, כי גם בבית הכנסת שם ארבו להם, וגם שם לא מצאו להם מנוס ומפלט מפני זעמו. באחד הימים ההם, לעת תפלת שחרית, בא שליח בית פקידות העיר אל בית הכנסת הגדול, וחתיתו נפלה על כל העדה. — מה לשליח בית הפקידות בבית ה'?

כל חברי הקהלה נבהלו נחפזו לקראתו, אך הוא הראה להם פנים זעומים, כחק לאיש הבא מטעם הרשות, ולא ענה לאחד מהם דבר, וישם אל כותל המזרח פניו, אשר שם מעמד ראשי העדה.

„זה לי הפעם השלישית היום" אמר אל אחד מהם „אשר בקשתיך בביתך, כי בא אנכי בפקודת שר העיר".

„בפקודת שר העיר" שנה אחריו נשיא העדה בשפתים רועדות מפחד „ומה שר העיר שואל מאתי?"

„הוא דורש מאתך כי תבוא אתה, או אחד מחבריך, אליו מחר בבקר, כי דבר לו אליכם..."

„ומה הדבר?"

„מחר בבקר וידעת" ענה שליח הפקידות בלשון עזה.

וכאשר בא כן הלך מבית הכנסת בצעדי און מבלי שים לב לתמהון האנשים ולמבוכתם.

אך אחר רגעי מספר נעורו האנשים ממבוכתם ואיש איש מהם החל להשמיע תות־דעתו והשערתו..

„מי יודע מה יולד יום?" קרא אחד מהם.

„גזרה קשה קרובה לבוא" ענה משנהו נגדו..

„הוא אומר לאנסנו לשלוח ילדינו לבית הספר" שער השלישי.

„הוא אומר להדיח אותנו מדרך ד', ואנחנו מחשים!" קרא הרביעי.

„היה לא תִהְיֶה" עָנו אחריו רַבים „אנחנו לא נוֹציא את בָּנֵינוּ לְהוֹרְגִים!"

„לא נתן אותם לראות את בית הספר!" צעקו כלם אחריהם.

„כלכם לא תדעו עד מה!" קרא עתה איש אחד מתוך הכנופיא.

„ומה ידעת אתה? הודיענו!"

„ברצונו לסגור את בית הכנסת!"

„ומדוע ולמה?"

„יען כי זה שתי פעמים צוה עלינו במפגיע לרפא את שבריו!"...

„ילך וידאג לו לבית תפלתו ולא לנו ולבית תפלתנו!" צעקו רבים מהם בכעס.

„לא בבית הכנסת הכתוב מדבר" קרא עתה אחד מהם „כי אם בהמקוה, חפץ הוא לסגור את המקוה על מסגר!"

„ולאיזו תכלית?"

„מעצמו מובן, למען לא יתרבו בני ישראל יותר מדי!"

„כלה הוא עושה אתנו!" נתנו כלם בקולם...

„ומצות מילה יאמר לבטל" הריע איש אחר.

„ואנכי יודע ממקום גבוה" מלא איש אחר אחריו „כי בעוד ימים תבוא מאתו הפקודה, לקבר את המתים רק בארונות".

„ורק אחר עשרים וארבע שעות" שת איש אחר מלואים לדבריו.

„אוי נא לנו כי נגזרנו!" קראו כלם בקול תאניה „עוד מעט ויקרא גזרת „שמד" על הארץ!"

„ומה נעשה לקדם פני הרעה?" ישאל עתה ראש הקהל העומד נפעם ונדהם.

„עלינו לקרא את כל חברי הקהלה לאספה" ענו כלם פה אחד.

וכן היה. עוד ביום ההוא נראה השמש סובב הולך מבית לבית ומזמין את העם לבא אל האספה.

באספה הזאת עלתה בידם לבוא לעצה אחת.

ר' געצעלי כל־בו המעורב בין הבריות קנה תחבולה ויעץ עצה, במה לקנות את לב שר העיר ולשעבד אותו לחפצם...

„יום חג להם מחר" אמר אל חברי האספה „ולכבוד החג יכינו מאכל ומשתה, ולכן לוא תשמעו בקולי, כי אז נקריב אשכר אל אשת שר העיר. הוא משבע ועומד ולכן לא יקח מאתנו מאומה, אך מאתה לא יבצר לקבל מידינו כל אשר נתן לה, ואם נקנה את לבבה, אז

יעלה גם הוא בחכה, כי באלה נסיתי זה רבות להביא על ידי האשה את הבעל באסורים"...

„טובה עצתך" ענו כלם פה אחד „אך מי ומי יבוא אל הגבירה להקריב לה את האשכר?"...

גם בדבר הזה הוציא געצעלי את כל העדה ממבוכתה; כי היה לבו אמיץ בגבורים ולא חת מקול גערה. פעמים רבות גרשו אותו מבית אחד הפקירים והוא לא הוקיר את רגליו מבוא אליו דרך הפתח השני ולא שב אחור עד אשר הצליח חפצו בידו. גם בפעם הזאת לקח את המשרה על שכמו להיות המוליך והמביא את האשכר אל בית הפקיד.

עוד ביום ההוא שם געצעלי את דרכו אל בית הפקיד וכל טוב הארץ בידו: דגים מלוחים, מגדנות, דבש ושתי אווזות שמנות, גם לא שכח להותיר את העודף בביתו, כי כבד עליו מנשא את כל הכבודה הזאת, ולכן אמר לאשתו: גם לך לב לדעת, מה יעשה ברברים כאלה — וכי גרועה את מאשת שר העיר?...

כל בני העדה עמדו צופים ומחכים לפני בית השר, למען דעת האם עלתה מנחתם לרצון לפני אשת הפקיד אם אין?... אך מה נבהלו בראותם את געצעלי שב מבית הפקיד והמנחה בידו, לא נעדר דבר... „יקולל שמה עד דור דורים!" קרא געצעלי בשצף קצף „שערו נא בנפשכם, אדוני, גודל כעשי והותי. כדרכי על מפתן ביתה שאלה אותי: „למי אתה הולך, ומה כל אלה לפניך?" „אליך, גברתי, רבת החסד!" עניתי לה „מנחה היא שלוחה מראשי עדת ישראל!". כשמעה את הדברים האלה פתחה לפני הדלת ותצעק כברוכיא „כאשר באת כן תלך, אל תעמוד רגע!". אבל אנכי נסיתי באלה ועניתי ואמרתי „אל נא תהי לך זאת לפוקה, גברתי, אך אשכר הוא ליום חגך ומועדך, אכלי מכל הטוב אשר הבאתי לך, את, בעלך יצאצאיך, וד' יברך טעמך, הטובה בגבירות!". אז נתנה בשחוק קולה ומרוב שחוק והוללות ירדו עיניה דמעה. אנכי אמרתי בלבי כי עת רצון היא ואנית את משאי לפניה. אכן בפעם הזאת בערה חמתה עד להשחית, ותצו על נערה משרתה ויאחז אותי בציצת ראשי וישליכני כנצב נתעב מן הבית ואת כל הכבודה השליך אחרי דרך

הפתח... ועתה הגידו, האם לא ראויה החצופה הזאת לרדת שאול חיים בקרת ועדתו?"...

את דבר השאלה הזאת לא הביאו בני העדה בעצה והחלטה, כי שאלה גדולה ממנה עמדה על הפרק, והשאלה הזאת היתה: מה לעשות?

כלם באו בעצה אחת, כי החוב על אחד מראשי העדה לבוא ולהראות לפני פקיד העיר, למען לא יוסיפו עוד עצים על הגחלים!

אך מי ומי ההולך?

„ר' מענדל" אמר האחד אל משנהו „אתה תלך לפנינו, כי אתה לנו לראש!...

„אנכי לראש!" קרא ר' מענדל וינער את כפיו „מי אנכי ומה אנכי? ונהפוך הוא, אתה לנו לראש, לך הדרת פנים ולב אמיץ!"

„אם כן היה נא אתה, ר' אהרלי, למליץ לנו" פנו שני הנשיאים אל השלישי, „לך מתת הדבור ולשון מדברת גדולות!"

„חס וחלילה!" קרא ר' אהרלי בחלחלת מתנים „מה אתם אומרים? לי מתת הדבור, לי לשון מדברת — לא מניה ולא מקצתו!"

ואמנם הצדק היה עם ר' אהרלי, כי כבד לשון היה, אך בשעת שלום התאמר תמיד להיות לראש המדברים ולא בשעת חירום, ולא לעתות בצרה כבפעם הזאת!

אחרי רוב וכוחים התאחדו ראשי העדה ויגמרו אומר לעלות שלשתם אל שר העיר ולקחת חלק כחלק בכל החבלים אשר יחלק להם באפו.

ובכן הלכו שלשתם אל בית השר וכל בני העדה עומדים בפחד נפש ושומרים להם לפני הבית לשמוע מה בפיהם...

דלת החדר אשר שם ישב השר היתה סגורה, כי שני בעלי דינים עמדו לפניו, לכן חכו ראשי העדה בפרוזדור ולבם נוקפם. מבעד הדלת שמעו את קולו העז, קול מדבר קשות, והדבר הזה לא היה להם למשיב נפש.

„לבו רע עלינו הפעם" לחש האחד באזני רעהו „אמנם עת צרה היא!"

„צורר ישראל הוא, ד' ישמיד זכרו!" ענה השני אף הוא חלקו.

„מי יחוש עתידות לנו?" שאל השלישי סר וזעף.

בין כה וכה נפתחה הדלת, והמה נקראים על ידי השוער לבוא ולעמוד לפני השר. בפיק ברכים ובמוג לבב המה עומדים לפניו ומיחלים אל מוצא שפתיו...

„מדוע באתם אלי כלכם, אדוני?" שאל הפקיד בשפתי רצון „הלא אנכי לא חפצתי להטריח, כי אם את האחד מכם", ובדבריו הורה להם בידו לשבת על הכסאות אשר לפניו.

גם אחד מהם לא הרהיב בנפשו לשבת לפני שר העיר, אך ר' אהרלי כבד הלשון הרגיש בנפשו כי כח הדבר החל לפעמו.

„כן, אדוני רב החסד!" ענה ברוח אמיץ „כלנו באנו להפיל תחנתנו לפני הדום רגלך!"

„תחנתכם? ומה התחנה אשר תאמר להפיל לפני?"

„כי לא יוסיף אדוננו לרדפנו!"

„לרדפכם?" שנה אחריו הפקיד ופניו לא היו לו עוד „וכמה אנכי רודפכם?"

ברגע זה נפל לב ר' אהרלי בקרבו ורוחו עזבהו, עד כי לא יכול לפצות פה.

„בדבר החדרים" השלים רעהו תחתיו.

„לרדיפה הזאת אקרא תרופה" ענה פקיד העיר „אמנם על העדה הזאת רובצת האלה והיא חולה עד הנפש, ועוד רע מזה כי לא תחוש חליה ותמאן הרפא, ולכן עלינו לרפא אותה בחזקת היד, כי מלבד החדרים נדבקו בה עוד חליים רבים ונאמנים, ואנכי לא אשקוט ולא אנוח עד כי ארחיק מבתי נפשכם את הנגע אשר יאכל וישחית כל חלקה טובה בקרבכם...

נפעמים ונדהמים עמדו ראשי העדה לפניו, אך הפקיד ראה מבוכתם ויוסף לדבר אליהם בשפת רצון ובלשון רכה:

„חלילה לי, אדוני, מבער את הקדוש לכם. לכל קדשי ישראל לא אשלח את ידי, גם בחדרים מאנה נפשי לנגוע לרעה, אך רצוני ומגמתי להביא בקרבכם משטר וסדרים. יהיו נא חדריכם חדרים מרוחים, חדרים מלאים אור ואויר צח, לבלי יבואו חלילה נזק ומכאובות לילדיכם, והמורים גם הם יהיו עומדים על משמרתם, משמרת הקדש, אך לא ירדו עם ילדיכם בפרך, במקל וברצועה, כי אם בתבונה ובשים לב, אז אאיר פני אל חדריכם ואל מוריכם, ומלבד כי לא אהיה

לשטן על דרככם, כי אם עוד אהיה לכם למגן ולעזרה. — אך נחשוך נא דברינו לעת אחרת, כעת שאלה אחת קטנה לי אליכם" —

ראשי העדה נשאו את ראשם אליו, כי דבריו המלאים ידידות נתנו אומץ בלבבם.

„ומה ארוננו מבקש מאתנו?" שאל ר' אהרלי נאזר בגבורה.

„כי תאבו להביא מחר אל בית מגורי עשרה אנשים במנין".

„עשרה אנשים?" שאלו כלם „ולאיזו מטרה?".

„תקופת השנה לי מחר" השיב הפקיד „מיום מות עלי אמי ז"ל, ולכן אחפץ להתפלל מחר בצבור ולאמר קדיש לזכר נשמתה".

קדיש!!!" קראו כלם משתאים פה אחד; אכן כמעט שב רוחם אליהם מצאו כלם עוז בלבם לשבת על הכסאות לפני שר העיר, ור' אהרלי מהר לתקוע לו כפו בברכת „שלום עליכם" ויאמר בשמחה: „אם כן הלא אחינו בשרנו אתה, ואנחנו חשבנוך לצרנו, מעתה שאתך לא תבעת אותנו עוד, כי מאתך לא תצא לנו הרעה!"

הַמְשֻׁגָּע.

בכל מושבות בני ישראל בגליציה לא תמצא עיר אחת אשר לא יתהולל אחד המשגעים בחוצותיה, והמשגע הזה הוא קנין כל העדה, כי היא בתבונות כפיה כסכה עליו רוח עועים ותגדלהו ותרוממהו להיות לה שעשועים יום יום — ובמה יבלו יושבי הערים האלה את עתם וזמנם אם לא בדברים כאלה? ללכת בטל כל היום, לחבק ידים, לפהק, לאכול, לשתות, ליישן ולקום -- כל הדברים האלה יגעים והנפש לא תמלא מהם; — לכן יבחרו באחד מהם ויתנו עמל לנפשם להוציא ממנו כלי למעשיהם. הדבר הזה יתן ענין לענות בו, גם יחדד את השכל ויגדל כח לבב, כי כמה תחבולות דרושות לו לאדם להוציא איש מדעתו. למטרה הזאת נחוצות ודרושות שערורות ורדיפות, צבאות שמות של גנאי, הפחדות פתאם, משאות שוא ועוד המצאות כאלה ההותות גחלים על ראש האֻמלל וממיטות עליו בלהות, עד כי ישתולל ויאבד עשתנותיו — סוף דבר, לא במהרה יצלח דבר כזה, אך ההכרח הוא אבי כל ההמצאות, ומה לא יעשה אדם למעז מצוא חפץ בחיים?...

האיש אשר שם ספורי נקרא עליו הוא לי עד על אמתת דברי, כי גם הוא היה בחור מעם, משומר ומזומן מאת כל העדה להיות לה למשגע בבוא מועד, יען כי מצאה בו כל המעלות והסגולות הדרושות לחפצה...

ואמנם כל הסגולות האלה לא נכרו בו לעין רואי, ונהפוך הוא כי תואר פניו היה כתואר פני אחד הרבנים או אחד מנשיאי העדה. הוא היה בעל בשר ולו שמורות עינים עבתות וסבוכות, זקן גדול ורחב היורד על פי מדותיו, וגם בגדיו כבגדי איש אחד מנכבדי העדה, מצנפת שער על ראשו, מעטהו מעטה שחור יורד עד קרסוליו

ומשקפים גדולים על עיניו, ונוסף על אלה נשא מקל תפארה עם ראש נחפה בכסף בידו, וכפעם בפעם הוציא מצלחתו תבה עגולה המלאה לה אבק ניחוח וירח ממנה אחת ושתים, גם הלך תמיד בשובה ובנחת. סוף דבר הוא היה בכל תהלוכותיו כאחד מבני העליה; ובכל זאת כל איש ואיש הקרוב אליו נוכח לדעת, כי עתיד האיש הזה להיות משגע בישראל, וכי העבודה לא תכבד על העדה למסוך עליו רוח עועים, כי הוא כלי מוכשר לקבל...

דודי ז., בעל אחות אמי, התודע אל האיש הזה איזה ימים אחרי נשואיו, וההתודעות הזאת נחרתה בזכרונו עד היום הזה...

דודי זה בא מאחת העירות הקטנות אל בית אבי־זקני, אשר השיא לו את בתו, אחות אמי, לאשה. הוא היה איש יודע ספר ולכן היתה מגמתו להתודע אל בני תורה ואל נכבדי העדה. איזה ימים אחר נשואיו פגש על דרכו את האיש אשר אספר על אדותיו, והוא הולך מעדנות כאחד מנשואי העדה, מקלו בידו, הכובע על ראשו, על עיניו המשקפים, ובין אצבעות ימינו גמיאָה גדולה מאבק הטבק; בכל הליכותיו ותנועותיו נכר כאחד מאצילי העדה, עד כי נכספה נפש דודי להתודע אליו. מבלי התמהמה שאל מאת גיסו על דבר האיש הזה; אולם גיסו זה חמד לצון לו כפעם בפעם, ולכן השיב לו בדברים נמרצים:

„הטרם תדע את ר׳ סנדק שלנו, את האיש הנודע למשגב בפי כל?"...

„ואיככה אדעהו?" הצטדק דודי לפניו „הלא גר אנכי פה ורוב יושבי העיר מוזרים לי".

„השתדל איפא בכל מאמצי כחך להתודע אליו, והדרך היותר טובה היא כי בבואו לקראתך תדרוש את שלומו בקול רם כמו: „צפרא טבא, או ערבא טבא, ר׳ סנדק!" ובדבר הזה תישר המסלה לפניך להתודע אליו".

דודי שמע לעצת גיסו, וביום השני בפגשו את האיש ההוא ברחוב בלכתו לבית התפלה וילקוט טליתו ותפיליו תחת זרועו, קרא אליו בקול:

„צפרא טבא, ר׳ סנדק!"

אך מה נבהל דודי בהרם ר׳ סנדק את מקלו הגדול ויכה בו אחת ושתים על קדקדו...

„מדוע אתה מכה אותי, ר׳ סנדק, על לא חטא בכפי?" שאל דודי הנרעש והנפעם.

אך ר׳ סנדק מוסיף להכות אותו מכה רבה וקורא בקצפו:

„חצוף שבחצופים, עז פנים, חכה ואורך לדעת מי אָני!!"

דודי לא חכה למשנה התורה אשר אמר להורות אותו, כי מצא די ספקו גם בתורה הזאת וישו רגליו כאילות ויברח ממקום הסכנה...

ור׳ סנדק רודף אחריו ומכה בו באכזריות חמה וקורא בשצף קצף: „חכה לי עוד מעט, כלב נסרח, ואשבר מפרקתך כשבר נבלים!".

גם ההבטחה הטובה הזאת לא הניעה את לב דודי לעצור במרוצתו, וינס בפחי נפש, עד הגיעו אל בית חותנו ואז התפרץ החדרה אל אשתו עיף ופצוע.

מה היה לך?" שאלו אותו כל אנשי הבית „מה אֻנה לך בדרך?"...

„האיש בעל צניף־השיער"... קרא דודי בקוצר רוח

„מי הוא זה ואיזה הוא?"

„הסנדק"...

„ומה עשה לך?"...

„הכני באכזריות חמה" ענה דודי בקול בוכים.

„ומדוע? האם מרית את רוחו?"...

„לא; ונהפוך הוא, אנכי קדמתי את פניו בברכת שלום וקראתי נגדו: צפרא טבא לך, ר׳ סנדק!"...

„אם כן הלא העטית עליו כלימה"...

„ובמה הכלמתיו?"...

אז נודע לדודי מי הוא זה האיש אשר מבלי משים נגע בכבודו, וגם נודע לו מדוע נקרא בשמו סנדק. סנדק היה רק כנויו של גנאי, כי בשמו הנכון נקרא אברהם יוסף, וזה הדבר אשר הסב כי הוסיפו לו יושבי המקום את השם סנדק על שמו: —

בעוד אברהם יוסף ילד מתו עליו אביו ואמו, ולולא אחד מקרוביו אשר אסף אותו בחכד וברחמים אל ביתו כי אז אבד בעָניו,

ואולם הקרוב הזה היה גם הוא אביון מדכא, ולכן היה נאנס הנער, בהיותו בן שמנה שנים לצאת מביתו ולבקש טרף לפיו. אחד מבעלי החנויות בעיר קבלהו למשרת בחנותו ויהי עובד שם את עבודתו מבוקר עד ערב, ויעל מעלה מעלה, ממשרת לעוזר ומעוזר לרוכל, עד כי השיגה ידו לעשות לו חנות לבדו...

אכן זה האיש אשר היה מעודו משולח לנפשו מבלי אומן ומנהל, ועובד כל היום עבודת פרך להחיות את נפשו, לא מצא ידים בכל העת ללמוד דבר מה ויגדל כפרא לא לומד מבלי דעת לשון וספר, וגם קרא עברית לא ידע; אולם למרות כל אלה נמצאה נערה מבני דלת־העם אשר לא מאסה בו מהיות לו לאשה וגם ההצלחה לא בגדה בו וירכש לו הון ומעמד נכון בחיים. אבל ההצלחה הזאת עוררה בלבבו תאוה גדולה ועצומה, היא תאות הכבוד, והיא היתה כל מעינו וכל חפצו ותלהט כאש בקרבו ולא נתנה דמי לו. אך לשוא רדף אחרי הכבוד, כי ברח ממנו, ובני העדה מנעו מתת לו איזו התמנות ביניהם, יען כי היה ריק ונעור מכל תורה וחכמה, ומי מבני העדה יחשוב איש כזה באנשים וירכיבהו אָדון לראשו?...

אך אברהם יוסף עודו מחזיק בתאותו ולא הרפה ממנה; ואם יניאון אותו בני עדתו להתחשב בפועל את ראשיהם ומנהיגיהם, הלא לא יבצר ממנו להתראות כאחד מהם. ואמנם מראהו וצלם תבניתו שוו עליו הוד והדר, לו קומה זקופה, משמן בשר ובטן מלאה, זקן גדול ורחב, מתינות וכבדות בכל תנועה ותנועה, ושאר הסגלות החיצונות שהם קניני כסף, מצנפת שער, מקל עם צפוי כסף בראשו, משקפים גדולים על אפו, ומעטה שחור עשוי מצמר מגוהץ. ועם כל הכבודה הזאת היה נראה אברהם יוסף בחוץ כאחד הרבנים או כאחד מנשואי העדה. רבים מבני העדה לא יכלו לכלא משחוק פיהם בראותם את אברהם יוסף מתנפח בחוץ כתרנגול הודי ומתימר כאחד מראשי העדה ולומדיה; אך אברהם יוסף לא ידע כל אלה ויהי מאושר, ורק דבר אחד היה חסר לו למלא סאת אשרו: בן או בת, כי זרע לא היה לו; אך איש כאברהם יוסף ידע למנות לו גם את החסרון הזה. וימלא ידי סופר אמן לכתב לו ספר תורה להכניסו לבית הכנסת, כי ספר תורה כזה — כן שמה אזנו — נחשב לו לאדם במקום בנים...

אברהם יוסף שמח מאד על ההמצאה היאת ויגמר בלבבו כי יום הכנסת ספר התורה הזה אל בית הכנסת יהיה יום משתה ושמחה לכל בני העדה, „למען ידעו כי אני אני הוא!"...

ואמנם מי שלא ראה את אברהם יוסף בליל הושענא־רבא, הוא ליל הכנסת ספר התורה אל בית הכנסת, לימין הרב, הנושא את הספר תחת חופת כבוד, עם זקנו הגדול והרחב ופניו הצוהלים והמאירים, לא ראה עוד איש מאושר מימיו. ואליהם נלוה עוד אספסוף עצום ורב, המון נערים שובבים, וגם רבים מחסידי העיר, המוסרים את נפשם בעד כוס רויה וארוחה שמנה, גם בעלי „הכלי־זמר" הלכו עמהם ושאון מנגינתם עורר את כל יושבי העיר ויצאו חוצץ כלם לראות בשמחת אברהם יוסף היוצא בפזוז וכרכור לימין הרב. גם אשתו והמון רעיותיה נספחו ותלכנה עמהן, וכה עברו בהמון חוגג הלוך וסבוב את כל העיר עד בואם אל בית הכנסת.

בבית הכנסת הטיף הרב, בטרם הכניס את הספר אל הארון, דרשה גדולה לכבוד ר' אברהם יוסף ויטעם בדרשתו את מאמר חז"ל: „תולדותיהן של צדיקים אלו מעשים טובים" ויחבר אל המאמר הזה מעשה אופן בתוך האופן את המאמר „איזה נותן צדקה בכל עת זה המשאיל ספריו לאחר". „והנה" — הוסיף הרב נופך משלו — „אנחנו יודעים כלנו, כי נתינת הצדקה היא אחד מהמעשים הטובים היותר גדולים, אם כן גם שאילת ספר לאחר נחשבה לתולדה; ועתה הגע בעצמך, אם שאילת ספר כל שהוא נחשבה לתולדה, נתינת ספר תורה להלוטין אל בית הכנסת על אחת כמה וכמה. מזה אנו למדין כי על ידי נתינת ספר תורה הזה עשה לו ר' יוסף שלנו תולדות, ולא רק לבן לבדו נחשבה לו המצוה הגדולה הזאת, כי אם לבן ולבת".

לשמחת אברהם יוסף ולהמון עליצתו אין קצה, וכל כך היה גדול עשונו עד כי לא יכול להתאפק וירוץ ברוב רגשותיו בקרבו אל לשבת הנשים ויחזק ביד אשתו וימשכה בחזקה אחריו עד לפני ארון הקדש, אשר שם עמד הרב וספר התורה בידו ויקרא בקול גדול:

„הביטי וראי, אשתי, הנה רבנו זה הוא לנו לסנדק והספר תורה אשר בידו הוא לנו לבן ובת!".

הקריאה הזאת עוררה שחוק גדול בין ההמון, עד כי צללו

האזנים לקולו, ואברהם יוסף נבוך ויתקצף: הוא, אשר הרב בעצמו נשא את ספרו לבית הכנסת, הוא יהיה לקלס ולעג? לוא היתה היכלת בידו כי עתה הכה אותם שוק על ירך, אך על כל פנים לא יכול לכלא את רוחו ויקרא בחמה שפוכה אל קהל הנאספים: „התניאו אותי מהגיד לאשתי כי רבנו הוא לנו לסנדק והספר התורה לבן ובת?" השנות הדבר הזה הוסיפה עצים על הגחלים, והשחוק עלה כרעם בגלגל מכל עבר ופנה, עד כי נעו אמות הספים לקולו. מרוב כעשו וחמתו אבד אברהם יוסף שארית עשתנותיו ויקרא בקול גואש: „הסו, שקצים! שימו בעפר פיכם, עדת מרעים!".

בזה חתם אברהם יוסף את גזר דינו.

„הסנדק והבן ובת!" היה הפתגם אשר עבר בכל העיר מבית לבית וממקום למקום, כל בני העדה מנער ועד זקן היו אך שפה אחת ודברים אחרים: „הסנדק והבן ובת!". אם נראה בחוץ אז נפתחו ארבות כל הבתים בפעם אחת ומכל חלון וחלון יצאה הקריאה „הסנדק והבן ובת!". הוא הרים את מקלו, באמרו להפיל חתיתו על חורפיו, אך עודו עושה כה וכה והנה קול קורא מאחריו, קול נער קטן: „הסנדק והבן ובת!"; הוא הסב פניו אליו, והנה קול צפצוף עולה באזניו מעבר השני „הסנדק [והבן ובת!". „הסנדק והבן ובת" מלפניו ומאחריו, מימינו ומשמאלו, עד כי כמעט השתולל למשמע אזניו.

אך בכל זאת לא הדל אברהם יוסף מהחזיק עצמו לאחד מנכבדי העיר, ובכל עת אשר הלך בחוץ היתה מצנפת השער על ראשו, מקלו הגדול עם צפוי הכסף בידו והמשקפים על אפו, ובאלה בא בקר וערב אל בית הכנסת לתפלת שחרית וערבית...

אמנם בית הכנסת הזה היה מקום מוכן לו לפרעניות, כי בבית הזה שתה, מצה את כוס התרעלה עד הקבעת.

אהבת הכבוד המקננת בלבבו הביאתהו בבית הכנסת במבוכה גדולה, כי הלא לכבוד יחשב לכל איש ישראל להיות קרוא כפעם בפעם לתורה, ואברהם יוסף האמלל לא ידע את הברכות בעל פה, אף כי עמל ויגע הרבה לצרור אותן בזכרונו. ימים ולילות שנן את הברכות האלה, וגם עלה בידו לקרוא אותן, אך רק בינו ובין עצמו, ולא באזני כל הקהל, כי כמעט עלה על הבימה ועיני כל העדה רואות

אותו ואזניהם שומעות כל הגה אשר יצא מפיו יבש מקורן ואף גם מלה אחת לא יכול להוציא מפיו.

אמנם לאיש כאברהם יוסף נתכנו עלילות להנצל מפח, וכן מצא עצה ותחבולה איך לכסות על קלונו, הוא עשה חוזה עם השמש, כי בכל עת אשר יעלה לברך על הספר יחל לשעול בכל כחו, ובין כה וכה יעלה בידו להכחיד את הברכה תחת לשונו מבלי אשר ישמע איש קולו...

כן עברו עליו ימים רבים מבלי כל מכשל ותקלה, ובכל עת אשר נקרא אברהם יוסף אל הספר, בא השמש לידי שיעול, עד כי החריד הבית בקולו, ואברהם יוסף עלה בשלום ויצא בשלום, ואיש לא ידע כי בשלו היה השיעול החזק אשר אחז את השמש בכל עת ברוך אברהם יוסף על הספר.

אך לא לעולם היה הסוד הזה צפון ונעלם. אין איש מאתנו יודע אם בזדון או בשגגה עשה זאת השמש, אך הכל יודעים כי באחד הימים ההם מצא השמש רפואה שלמה למחלתו ולא יסף לבעבע עוד בעלות אברהם יוסף על הבימה. האמלל עמד לפני השלחן — אין קול ואין חזון. הקורא גלל את הספר לפניו, והגאולה עוד לא באה. הוא מורה לו באצבע על התורה — אבל האמלל עומד כבול עץ ולא יפצה פה, „נו!" נו!" יקרא הגבאי להעיר ולעורר אותו — אברהם יוסף יפתח פיו כדג על היבשה, אך מלה לא באה על שפתו, כי הברכה פשטה כילק מזכרונו ואיננה. „נו!" נו!" נו!" נגשו בו המתפללים איש איש ממקומו, והוא כאלם לא יפתח פיו, ברכיו כשלו, עיניו חשכו ונטפי זעה יורדים ומתגלגלים כאגוזים ממרום מצחו, והשמש האכזר עודנו בריא אולם ואף קול שיעול אחד לא יתפרץ מגרונו, והקהל דוחק: „נו! נו! נו!" אז אבד אברהם יוסף מרוב מבוכתו את שארית אונו ויחזק את השמש בערפו ויּלאט באזניו: „עד אן לא תשעל, פסל חרש?!" הקריאה הזאת הביאה לו רוח והצלה רב מאשר חפץ, כי לא השמש לבד נתן עתה קול שיעול, כי אם כל העדה למטף ועד זקן, וקול השיעול הזה הלך ויתפשט בכל העיר מן הקצ אל הקצה...

ביום השני הֻכתה כל עדת בני ישראל בעיר N במחלת השיעול ובכל העיר לא נמצא איש אחד, מן התגוני היושב על

פנקסו עד הסנדלר והחיט היושב על דפוסו ועל מחטו, אשר למראה פני אברהם יוסף לא חש הצורך בקרבו לבעבע בכל מאמצי כחו. אם רק נראה אברהם יוסף בחוץ אז נתן אחר הנערים אות אל רעהו, ורעהו אל רעהו, וברגע אחד הקיפה הזעקה את כל העיר, וכל אשר נשמה באפו היה משעל בכל כחו, החיט עם עדת תופריו, החנוני עם משרתיו, האמהות, הרקחות, כל העובדים בצבא, כלם משמיעים קולם בשיעול גדול ונורא, אלה מצפצפים כצפרים, אלה נובחים ככלבים, אלה מיללים כחתולים, בקוצר מלים: בשיעול הזה עלו בלולים קולות של כל חיות ועופות...

מחזה מכאיב לב היה לראות את האמלל הזה נרדף בחוץ מהמון נערים שובבים אשר בעדת דבורים סביב שתו עליו, כלם מתגרים בו, הומים ותוקעים באזניו, והוא חוזר חלילה ביניהם כגלגל לפני רוח, שואג, בועט ברגל, נושך בשניו ומכה במקל על ימין ועל שמאל, אך לשוא, כי כזבובי־מות נדבקו בו מכל עבר ופנה, מבלי יכלו לנער אותם ממקומם.

לשוא לא חשך עמל מנפשו ויבקש עצות ותחבולות לעצור בעד הרעה, אין חכמה ואין תבונה ואין תרופה למכתו. פעם אחת אחז את אחד מרודפיו בציצת ראשו וימשכהו אחריו בחזקת היד עד מקום המשפט.

„אדוני השופט!" קרא בקול נואש „הנה האיש הזה ידריבני מנוחה כל היום"..

„ומה הוא עושה לך?" דרש השופט.

בטרם פתח פיו לענות אותו דבר והנה קול שיעול אדיר וחזק התפרץ מפי איש־ריבו...

„ירא נא אדוני וישפוט" קרא אברהם יוסף בקול כואב „ירא נא, אדוני, איך הוא מכעיסני תמרורים במקום המשפט!"

„ובמה הוא מכעיסך?"

„במה? עוד אדוני שואל" קרא מעצמת מכאוביו „הטרם ישמע אדוני איך הוא מחרף ומגדף אותי בפני"?...

„לא ידעתי ולא שמעתי" ענה השופט לתמו.

„הגם אתה, אדוני, בקושרים?" שאל האמלל כמשתגע „הטרם השמע כי שועל הוא?"...

„ומה בכך ?"
„הוא שועל להתגרות בי ?"..
„וכי אוכל לעצור בעדו משעול ?"...
„כן, אדוני השופט!" קרא האמלל בקול חורד כליות „בשם אלהי הרחמים אנכי משביעך כי תעצור בעדו!"
השופט עמד על רגליו ויקרא בהלצה מסתרת אל איש ריבו:
„בשם החוק והמשפט אנכי מצוה עליך במפגיע לבל תוסיף עוד לשעול!"...
אך האיש אשר התרה בו מאחז בשתי ידיו את חזהו ומשמיע מפיהו שיעול אחר שיעול.
„לא... אדוני... רב החסד!" ענה השני דבר ושעל... „לא אוכל להתאפק... כי ידוע חולי אנכי!"..
„לא, אדוני השופט!" קרא נגדו אברהם יוסף „אל תאמין בו, כי שועל הוא לבעבור הרעימני!"
עתה התפרץ קול שחוק גם מפי השופט, עד כי מרוב שחוק אחז גם אותו השיעול. ובראות השני כי גם השופט שועל מטוב לב, לא אחר מהיות לו תנא דמסעיא, והשופט ובעל דינו מתחרים זה בזה בקולות השיעול, והאמלל אחז בשתי ידיו את ראשו וינס מנוסת חרב מבית השופט; אך בחוץ חכו לקראת בואו כל צבא השועלים, ובראותם אותו יוצא מבית השופט קדמו את פניו בשירים ובזמירות, עד כי כמעט השתגע למראה עיניו ולמשמע אזניו וימהר לברוח מפניהם; אולם המה לא הרפו ממנו וילוו אותו כל הדרך בתקיעות, בתרועות ובגניחות מגניחות שונת, והאמלל נרדף כצבי־מדח, ויישם מפלט לו אל בית הרב. אך כמעט נראה על מפתן הדלת, השמיעו כל הנאספים שם גם הם את קול שיעולם...
„מדוע אתה שועל לקראתי ?" שאל הנגש והנענה את האחד מהם.
„אך לכבוד עצמי אני שועל!" הצטדק השני.
„שקר אתה דובר" שאג אברהם יוסף וירקע ברגליו „אך לבעבור הרעימני אתה שועל!"...
אכן ברגע ההוא נתנו כל הנאספים בקולם וישעלו איש איש כיד ד' הטובה עליו.

בי, עזרי ומפלטי!" קרא האמלל בקול בלכים בהתנפלו לרגלי הרב „ווסה נא, רחם נא, חושה לעזרתי, רק אתה תוכל למלט מצרה נפשי, עוד מעט ואפול שדוד על פני חוץ; הביטה נא וראה איך שחותי ונדכיתי, איך הייתי לשמה מרעה ויגון, ואם אתה לא תמלטני מריבי־עם כי אז אין עזרתה לי!"

אכן כנים היו דברי האמלל, כי רק צל נשאר ממנו: עינים שקועות בחוריהן מפיצות שואה וזועה, פנים קודרים, לחיים נומקות, זקן מסבך־שערות בלי תואר והדר, וכל יצירי גוו היו נרפים וחלשים...

מראה האמלל הזה העיר רחמי־הרב.

„אל נא תשים לבך להם" אמר לו הרב...

„איך לא אשים להם לבי" בכה האמלל „והמה יענוני וימררוני כל היום ולא יתנוני השב רוחי — חנני נא, אדוני, וחלצני מיד רודפי נפשי, כי עוד מעט ואהי טרף לשניהם!"

„הרגיע נא רוחך" נחמהו הרב „והיה נכון בטוח כי אנכי אעשה כל אשר לאל ידי ואצילך מכף כל הנחרים בך"...

והרב הקים הבטחתו:

בשבת הבא עלה נשיא העדה אחרי קריאת התורה בכבודו ובעצמו על הבימה ויקרא הקריאה באזני כל העם:

„בשם הרב ובשם נשיאי העדה אנחנו מבקשים מאת כל הקהל הקדוש הזה לבל יוסיף לשעול כי...

אך פה נבלעו דבריו לקול שיעול אדיר וחזק המתפרץ מכל עבר, כי כל חברי הקהל הקדוש הזה גנחו כאיש אחד חברים, עד כי עלה הקול כהמון ימים, ואך לשוא עמלו ראשי העדה להשבית שאון גליהם...

האמלל ירד מיום ליום מטה מטה, מקלו לא היה עוד בידו למטה זעם להכות בו רודפיו, כי אם למשענת לבלי יפול שדוד על מקומו, גם קולו לא היה עוד אתו, כי מרוב המיתו וצעקתו כל היום נחר גרונו, ואך הברות בלתי מובנות נשמעו מפיו כקול נביחת הכלב; אך בכל אלה עוד לא חדלו האנשים מרדפהו...

אכן לכל תכלה יש קץ, וכן חדלו אחרי ימים ומועדים גם אנשי העדה לשעול ולכעבע „לכבוד הסנדק", כי לא הוסיף עוד להראות את פניו על פני חוץ, אך הפעם שעל הוא „לכבוד אנשי העדה",

והשיעול ההוא היה שעול אכזרי, שיעול בלוית יריקת דם;

הרופאים בקשו תחבלות לשום מעצור אל השיעול הנורא הזה, אך לא עלה בידם, כאשר לא עלה מלפנים להאמלל לשים מעצור לשיעול כל העדה...

אך גם הוא לא שעל לנצח נצחים, כי בא היום וגם מחלתו רפתה ממנו, ובו ביום נקבצו ובאו כל אנשי העדה לפני שער ביתו, לא לשעול במקהלות לכבודו, כאשר הסכן הסכינו לעשות מלפנים, אך לשמור לו על יד השער, ואמנם בעוד רגעים אחדים נשאו אותו ארבעה אנשים על המטה מביתו החוצה...

אין משמיע עוד קול שיעול, לא הוא ולא אחרים, אך תחת זה מקשקשת לפניו קופת הצדקה והשמש קורא כפעם בפעם: „צדקה תציל ממות!"...

בני העדה בעיר N. אוהבי צדקה המה, ולכן השליך איש איש מהם את פרוטתו אל הקופה;

אין אחד מהם מונע את עצמו מלוות אותו אל בית עולמו...

הלא את הכבוד הזה לא מנעו ממנו גם בחיים חיתו...

בְּאֵין־אֱמוּנָה.

יעקלי פפעפערזאמען היה איש ארוך, דל־בשר ורע תואר, ולו עינים אמוצות, להיים נופלות אשר צפד עורן עליהן וזקן דק וארוך בעל שני קצוות. הוא היה נודע בכל העיר לאחד מקטני־אמנה המטילים ספק בכל דבר. הוא לא האמין למראה עיניו ולמשמע אזניו, וגם בדברים הברורים כשמש בצהרים ואשר עמדו לפניו חיים וקימים לא נתן אמון.

סגנון מיוחד היה לו להכחיש בכל דבר: זקנו הדל והקטן גער כ״ל עבר פניו, את הקצה האחד הושיט אל פיו ואת הקצה השני סלסל באצבעו, את הכתף האחד הגביה למעלה ואת השני הוריד למטה, ואחרי כן שם שמאלו תחת לראשו ויקרא בגאוה ובגודל לבב: „אני, יעקלי, אינני פתי מאמין לכל דבר!"

כן הכחיש וישם לאל כל דבר תחת השמש, וגם בעצמותו לא נתן אמון; רק בשני דברים האמין יעקלי מלפנים אמונה בלי־מצרים, עד שבא הרוח וישרש גם את האמונה הזאת מלבבו. הוא היה מאמין בקדושים ובבעלי מופת כי כחם רב להם לנער ארץ ממקומה ולשנות סדרי בראשית, ולכן לא חשך מהביא להם כפעם בפעם כסף פדיונו וישאל בעצתם כשואל באורים, אמונתו השניה היתה בר' אהרן גראסקאָפף, אחד מקציני העדה. הוא היה בעיניו איש נאמן רוח מאין כמוהו ובו בטח לבו, וזה היה דברו תמיד: כל איש ואיש יוכל לתת לו בעינים עצומות את כל כספו וזהבו. ארגז ברזל סגור ומסוגר הוא אשר לא יעלים ולא יבריח אף פרוטה אחת, וטוב לו לאדם אשר כל הונו מונח שם לפקדון. ואמנם לא יעקלי בלבד חשב כן, כי אם כל אנשי המקום

למקטן ועד גדול, כלם שמו מבטחם בר' אהרן גראסקאפף. — יתומים ואלמנות הפקידו בידו חבל נחלתם, כלות וחתנים השלישו בידו את כסף הנדוניא, בעלי מלאכה הביאו לו פרי עמלם ויגיעם אשר חשכו להם ליום רעה; באחת, כל איש אשר נמצא בידו כסף מאום נתן אותו לפקדון בארגז הברזל ההוא...

אמנם לא נמצא בכל העיר אף איש אחד אשר ידע לתת חשבון לנפשו, מדוע ישים מעוזו ומבטחו בר' אהרן גראסקאפף? כי זה האיש ר' אהרן לא הביא הון ועושר מביתו, גם תורתו וישרת־לבו לא באו עד הנה בנסיון, גם לא היה נודע לאיש כנעני ולבעל נכסים. אך מראהו ותואר פניו המה קנו לו לב כל העם ויתנו עדותם על יושר לבו ואמונת רוחו: קומתו הזקופה, פניו המלאים והצהלים משמן, עיניו אשר כמו מתלב, עד כי נראו רק כשתי נקודות קטנות, בטנו המלאה והרחבה אשר שלח תמיד לפניו להורות כי בעל בעמיו הוא וזקנו אשר ירד כשלג על פי מדותיו; כל אלה היו בעיני כל העם לאות ולמופת כי שמן חלקו בחיים וכי נאמנה את אל רוחו. ומלבד כל אלה היה תמיד ספר עב הכרס פתוח על שלחנו, ואם כי לא ידע ולא הבין מכל הכתוב בו, בכל זאת השקיע ראשו ורבו בספרו בכל עת אשר שמע קול צעדים לפני דלת ביתו, ויעש עצמו כמו שכח בעיונו ובתדודו תבל ומלואה. בכל ערב שבת הלך קוממיות בלוית משרתו, אשר נשא כליו אחריו, אל בית הרחצה; וביצובו משם הראה לעין כל את פניו הלוהטים כאש וזקנו הגדול והרחב אשר נתעלמו רסיסי מים בתוכו. בשבתות ובמועדים הלך לאטו לבית הכנסת, ידיו שלובות מאחוריו, מעיל המשי אשר לו פתוח לשני עבריו, וצניף הזנבות הרבים כמעל לראשו לעמת ערפו, למען יראה מצחו הגדול בכל עצם תקפו וגבורתו. שלחנו היה מלא תמיד מעדנים וגם לא חסר המזג; ובבית אשר לא יחסרו בו מאכל ומשקה, שם לא יחסרו גם אוהבים וידידים, והאוהבים האלה נשאו את שמו לתהלה על שפתם ויעשו לו שם בכל העיר.

כל הדברים האלה עשו רושם גדול ופעולתם היתה עזה על יושבי העיר, עד כי הבהילו כל אחד ואחד להביא לו צרור כספיהם וחמודותיהם, וגם ר' יעקלי, המסופק הגדול, האמין בר' אהרן גראסקאפף אמונת אומן, ולא רק כי האמין בו, כי אם גם בטח

כי בכל לב ובכל נפש ויתן לו בהלואה עד חצי רכושו, חמשת אלפים כסף. לוא בא איש אחד להוכיח לו באותות ובמופתים על דבר ברור כנכון היום, כי אז לא אחר יעקלי לשום לאל את דבריו ולתת דופי בכל אותותיו, אך נגד ר' אהרן בעל צורה וקומה לא עמד לבו, כי מבטח עוז היה לו לבן־זקנו ובטנו המלאה — קרית נשגבה...

ר' אהרן גם הוא האמין בעצמו אמונה שלמה, הוא האמין בחכמתו ובתבונתו וישלח ידו בכל קנין וענין אשר פזרו את כספו לכל רוח; ובאבוד כספו ממנו, אז האמין אמונה שלמה כי כל הכספים אשר לוו לו אנשי העיר, נתונים לו לצמיתות ויעשה בהם כאדם העושה בשלו; ואחרי כי נאבדו גם המה בענין רע האמין אמונה שלמה בשטרות מזויפים וישלה את נפשו כי המה יעמידו במרחב רגלו, בטרם יגלה תרמיתו לעיני השמש, ובעבור מועד ומועדים וימי השלום נגשו ובאו כמלאכי תופת ובפיהם הקריאה: „בית האסורים! בית האסורים!" אז חגר שארית כחו ואמונתו, ובכחו ואמונתו אסף פליטי רכושו, בגדים, כלים, מעט הכסף אשר נותר לו כאוד מוצל מאש, ועם כל אלה החמודות המליט את נפשו כצפור מפח, וכן גם נסו כצללים כסף אלמנות ויתומים, נדת כלות וחתנים, ככף בעלי־חנויות, הלואות קטנות עם גדולות, ואתם הלכו לאבדון גם חמשת אלפים כסף אשר נשה בו יעקלי, המסופק הגדול...

אמנם ר' יעקלי אבד לא רק את כספו, חצי רכושו, כי אם גם אמונתו האחת אבדה ונצמתה מלבבו, האמונה בבני אדם, ובכל עת אשר שאל איש ממנו משאת מאומה, הושיט את קצה זקנו אל פיהו ויקרא בעזוז אפו: „האמינו באשר תאמינו, אכן אנכי יעקלי, אינני פתי מאמין בכל דבר!"

אך אחרי אבדן האמונה האחת עוד נותרה בלבבו האמונה השניה כיתד במקום נאמן, היא אמונת צדיקים, אשר היתה עתה רוח אפו ופליטת תקותו. מעת לעת נסע אל הצדיק בשאלתו ובבקשתו להאיר לו החשכה ולגלות לו מקום הנוכל אשר בערמתו ובזדון לבו גנב את לבבו ויגזל ממנו חצי רכושו, חמשת אלפים כסף, והאמונה הזאת לא לשוא היתה, כי הצליחה גם עשתה פרי, כי בעזרת אחד הקדושים הושב לו כספו במנין ובמספר, עד הפרוטה האחרונה, אך

התשועה הגדולה הזאת, אשר הביא לו בעל המופת, הצמיתה גם האמונה השניה מלבבו ותבערנה עד תומה...

ומעשה שהיה כך היה:

יעקלי עבר בדרך לרגל מסחרו בארץ רומניא, שם נגע לאזניו שם אחד הקדושים, עושה נפלאות עד אין חקר, עד כי כל בעלי המופת נחשבו נגדו כקליפת השום. כמעט שמע יעקלי את הדבר הזה, לא אחר רגע ויעש דרכו אל הרב. בית הצדיק היה כעיר נצורה, סביב שתו עליו המון עם רב, אנשים, נשים וטף, כלם מתנגשים איש באחיהו, קוראים, מהגים ומצפצפים, ומגמת פניהם אל שער הבית. גם יעקלי מתנגש ביניהם, אך הוא בעים רוחו הרים כל מכשול מלפניו, דהף בזרועו על ימין ועל שמאל, וכה שם לו דרך, עד בואו אל הדלת; אך כתומר מקשה נצב על סף הדלת אחד הגבאים, איש זרוע ובעל אגרוף ויעצור בעדו, לבלתי עבור את הגבול. אמנם יעקלי היה מלומד מלחמה והוא ידע להכריע תחתיו צר ואויב כזה, כי קסמים בידו, וכמעט נגעה ידו לידו סר כחו ממנו, ויפן לו מקום לעבור.

החדר אשר שם ישב הקדוש, לבוש תכריך בוץ לבן, בראש השלחן, היה מלא עלטה, כי כבר פנה היום לערוב והיריעה העבה הפרושה על החלון הוסיפה עוד אופל וחשכה בבית. החדר מלא מפה לפה אנשים, נשים וטף, המון עם רב, כלם עומדים צפופים, נאנקים ונאנחים מכובד הלחץ. מפני הצדיק לא ראה יעקלי כי אם את זקנו היורד על פי מדותיו, והוא יושב ומתנועע ולפניו צבורים על השלחן פתקאות ומטבעות כסף בלולים יחד. שנים, שנים נגשו הנאספים לפני הקדוש לבקש את ברכתו; אך הגבאי לא נתן להם להתמהמה לפניו, כי המלאכה מרובה והיום קצר. בשובם מאת הרב היו כלם שמחים ועליזים, כי לקחו את הברכה ממנו והוא לקח מאתם את כסף פדיונם, בהבטיחו להם כי קרובה ישועתם לבוא.

עתה נגש גם יעקלי בתוך הבאים לפני הקדוש, ולמרות החשך אשר כסה את החדר, חש הרב בכח המשוש אשר בידו, כי הביא האיש אתו פדיום גדול ויקרבהו כמו נגיד.

„מה שאלתך?" שאלהו הרב בהושיטו לו שתי אצבעותיו לאות שלום.

„שאלתי ובקשתי" חנן יעקלי קולו, „כי יגיד לי הרבי הצופה

ומביט עד סוף כל הדורות. איה מקום הנוכל אשר גנב את לבבי ויגזול את כספי?"..

„שוב לשלום הביתה" ענהו הרב אחרי דומיה ממשכה „הנוכל יביא את הגזלה אל ביתך!"

„למתי, רבי וקדושי?"

„שוב מהר הביתה, הנה הוא בדרך!"

„רבי אלופי!".. הוסיף יעקלי נבוך מרוב שמחה בשמעו את הבשורה הטובה הזאת יוצאת מפי הצדיק...

„ומה תבקש עוד מאתי?" שאלו הצדיק כמו בקיצר רוח.

„חפץ אנכי להודיע שמי להרבי למען יזכרני לברכה."

„הגד!"

„שמי יעקב בן נ. מעיר מגורי ס."

„ידעתי מראש, לך לשלום, אנכי אזכרך לטובה!"

„קדוש אלהים", הוסיף יעקלי „חפצי להגיד לך גם שם הנוכל והחומס, למען תזכירהו לקללה!"

„כבר ידעתי אותו בשם" גמגם הקדוש בשפתו „לך לשלום!"

אך ברגע הזה בא הגבאי אל החדר ובידו שני נרות דולקים.

„הסר ממני את הנרות!" קרא הרבי בקול נואש ויליט פניו בשתי ידיו כמו הכה אור הנר את עיניו בסנורים.

הגבאי עשה כמצוה עליו, אך ללא הועיל, כי הנר הפך ליעקלי פתאם את החשכה לאורה ויגלה לו כל סתום. —

„צאו כלכם מן החדר!" הרעים הקדוש בקולו. כלם יצאו דחופים, אך יעקלי סרב בפעם הראשונה לפקודת הרב, וישאר אתו בבית. אחרי כן נגש לפניו אל השלחן וילחש באזניו דבר־מה.

אין איש יודע עד היום מה לחש באזניו ומה השיב לו הרבי, אך זאת יודעים כל אנשי העיר, כי יעקלי נשאר כשעה חדא עם הרבי בחדר אשר סגר אחריו, והשומעים מאחרי הדלת הקשיבו קול נאצה וקול תחנונים עולים בערבוביא.

האנשים אשר נסבו על הבית דברו חד את אחד „הצדיק יגרש עתה את הדבוק אשר אוה למשכן לו את גו האמלל — מבלי ספק יביא לו הקדוש רוח והצלה"...

וכאשר אמרו כן היה.

אחרי עבור שעה ארֻכּה עזב יעקלי את הרבי שש ועלז ופניו היו מאירים, הצדיק הביא לו רוח והצלה:

חמשת האלפים שקל, אשר לא ידע עד עתה מקומם איה, היו שמורים וספונים באמתחתו...

המופת הגדול הזה אשר הראה לו הקדוש, היה לשיחה בפי כל יושבי העיר וחסידי־הרב המקורבים בקשו את יעקלי לספר להם פרשת הדבר; אך יעקלי שם לפיו מחסום, כי השבע השביע אותו הקדוש לבלי גלוה את הסוד כל ימי חייו.

אמנם כל אלה לא היה להם לפלא, כי הסכן הסכינו לראות נפלאות אין מספר ברבם; אך קשה היה להם להבין, כי מעת אשר נושע יעקלי ע"י הצדיק, לא הרים עוד את רגליו לנסוע אל בעלי המופת, וגכל עת אשר דברו החסידים על דבר מפלאות צדיקים ירק יעקלי בבוז אחת ושתים ויקרא בשצף קצף: „נוכלים, צבועים, עדת חנפים כ״ם, בקדושים לא אאמין!"

ובכן נשאר יעקלי באין אמונה.

מן החיים

(קובץ תמונות, ציורים וספורים מחיי אחינו).

חוברת חמישית

א) מדה כנגד מדה.
ב) „השושנה".
ג) „החדר".

מאת

נ. נ. סאמועלי.

הוצאת בן־אביגדור.

ווארשא

מדה כנגד מדה

צלה היתה אורבת את יוסף אישה אהבה בלי מצרים, והיא גם הוא היה אוהב אותה כנפשו; אך דבר היה עם לבבו אשר אהבו עוד רב יתר מנפשו, ובכן גדלה אהבתו אל הדבר ההוא מאהבתו אל צלה אשתו, והדבר ההוא היה — הבירזה. עקב הדבר הזה היתה צלה מתקנאת באויבתה, הבירזה, המושכת בכל עוז את לב בעלה אחריה ותתחרה אתה להשמיד את זכרה מלבבו: שתה בחלקות לו, לבבתהו בעיניה היפות, גם לא חשכה את פיה מריב ותראה לו פנים זעומים, רגזה וגם רגנה; אך כל אלה היו ללא הועיל, כי צרתה קננה במוחו, בנפשו ובלבבו, וכל כלי יוצר לא הצליח עליה לכלותה ולהשמידה. כמעט בא עתה, עת האסף עוגביה אליה, שכח יוסף ולא העלה על לב את כל אהבתו לאשתו, וישמט בחזקת היד מבין זרועותיה וילך אחרי תאות־לבו, אחרי הבירזה. ואמנם להבירזה היה בימים ההם די כח ואון למשוך כל אדם אחריה, כי היא ברוב כשפיה המטירה מטר כסף וזהב על ראשי עוגביה, וכל אחד ואחד מהם אשר פשט ידו אליה לא השיבה ריקם אל חיקו. ולא רק ידו האחת פשט יוסף אליה כי אם את שתי ידיו, והיא העניקתהו מטובה, מחלבה ומדשנה, מרבה להכיל גם צלה לקחה חלק כחלק מכל הטוב אשר אצלה לו צרתה הבירזה, כי כמעט לא עבר יום אחד אשר לא הקריב לה יוסף אישה אשכר ומנחה לכפר את פניה, צעיפים ומצנפות, שני עם עדנים, צמידים ונזמים, מעשה רקמה וצעצועים; אך כל התשורות האלה לא היו לה לרצון

ותהי להפך, כי הן הוסיפו עוד לעורר את קנאתה ושנאתה לאויבתה.
צלה היתה בת אבות ישרים, העמלים מבקר עד ערב להביא טרף לביתם, וכל מותר היה לה לזרא ולתועבה...

„הרף ממני" הוכיחה אותו בלזות שפתים בהקריבו לה פעם אחת כדרכו יום יום אחת התשורות היקרות „אין חפץ לי במנחותיך, יען כי מפזר אתה..."

„בנשיקות" מהר הוא להוסיף על דבריה ויסגור את פ'ה בנשיקותיו...

„לא" קראה בכל עוז, ותתאמץ להסיר את זרועותיו מעל צוארה „אך מפזר אתה את כספך להבל ולריק, ואמנם גם יודעת אנכי, על מה אתה עושה ככה!..."

„על מה, אשת ריבי, הגידי ונשמעה!"

„יען וביען כי לא תספור ולא תמנה את הוצאותיך, והדברים אשר אינם מן המנין מאפע נחשבו..."

„וגם לנשיקותי לא אדע ספורות" שחק מטוב לב, מדי הוסיפו לנשק את פיה הקורא לריב...

„לו הוצאת גם אותן במספר ובמנין" התלוצצה גם היא, בהרחיקה בשחוק את פיה מפיהו „כי עתה ידעת לשית גם להן קצב וגבול!"

„כן דברת, יונתי, מהיום אוציא אותן במספר, וזה החלי: אחת, אחת ושתים, אחת ושלש; אחת וארבע..."

„לא" התרגזה בשחוק, בההרפקה על אישה ואת שפתיה הלצה משפתיו „אם ידעת חשבון לנשיקות, צא והשב לי גם את כספך במחירן!"

„גם לזה אשא פניך" ענה יוסף ויוצא מלא קמצו מטבעות זהב מאמתחתו ויפזרן אל חיקה „ראי הנני משלם לך במיטב כספי, מטבע, מטבע — לנשיקה, נצא ונחשוב!..."

למראה הכסף הטיבה צלה את פניה אליו ותשב נשיקותיה לו, ובשפת חנפים הטיפה אמריה לאזניו:

„ראה נא גם ראה, הנה אנכי אהבתיך, אהבת אמת ואמונה, אך הבירזה הזועמה נצבת כצר ביני ובינך. גרש נא אותה מלבבך, והייתי רק אנכי לך סגלה, אני ולא אחרת. מה לך ולהבירזה זעוכת נַפְשִׁי? הֲלֹא אֵין לְאִישׁ כמוך להבהל על הון!..."

אמנם הבירזה זעומת נפשה היתה עוינת לה גם הפעם. ובעודה מִשתעשעת ומשחקת עם בעלה השמיעה מִמרום מגדלה את קול פעמונה, לאמר! „עתה הגיעה עתי, עת דודים”, והוא כמעט שמע את קול הפעמון הומה ומצלצל, מהר להפרד מעל אשתו, וירץ בחפזה ובמנוסה אל הבירזה, כאלו עבר עליו רוח רעה ותסערהו ממקומו...

כה עברו ימים ומועדים וצלה הוסיפה מיום ליום לרגוז ולרגון, אך ברבות הימים סרה כל תלונה מפיה, כי גם לבה הלך אחר תאותה. למן העת ההיא חדל קצפה ורגזה, ונהפך הוא, כי היא האירה אליו פניה בשובו מן הבירזה, ובאהבה וחן לקחה ממנו כסף הכפורים אשר הביא לה דבר יום ביומו, תחת התשורות אשר נתן לה מלפנים, כי כן היו דבריה אליו: שים כסף בידי ואנכי בעצמי אקנה לי כל המנות והחפצים האלה!”. אכן בלכתו מאתה לשוב אל הבירזה, היתה אורבת לו בעד החלון, וכראותה כי אבדו עקבותיו, לקחה מהר את הצעיף ותתעטף באדרתה ותלך גם היא אל המקום אשר מצאה חפץ בו. כן היו מעשיה יום יום, זולתי ביום סגריר, כי אז שלחה דבריה בכתובים אל המקום ההוא, ומן המקום ההוא הביא לה נושא המכתבים ביום המחרת אגרת תשובה, ואת המכתב הזה סגרה תמיד כאוצר בלום בסתר מלתחתה. כפעם בפעם בהיותה לבדה בבית ואיש אין אתה, פתחה את צרור מכתביה ותקרא בשום לב את האגרות האצורות בו, אך כמעט נשמע קול צעדים מאחרי הדלת, באה במבוכה כגנב כי ימצא ותמהר להחביא את מכתביה בסתר מלתחתה.

כן עשתה צלה בסתר מעשיה ואיש לא ידע מה אתה. אך כפעם בפעם היתה מדברת אל לבה: „עתה נרצה עונו, כי הלא גם אנכי אָשיב גמולו בראשו. אָמנם עלי המצוה להיות זהירה במעשי, כי שכנותי אורבות לי על דרכי, ואם תדענה דבר מה, אז ישלחו בי לשונן, לשון אפעה, ומי יודע?...”

אכן כל עמלה ויגיעה להסתר מחמת לשונן היו לריק, כי שכנותיה, אשר גם בעליהן היו משוחרי הבירזה, אָרבו לה במסתרים ותספרנה את צעדיה, לדעת מסתרי־דרכה. בהקבצן יום יום יחדו אל משתה הקהוה, היתה צלה להן לשיחה, וכל אחת ואחת מהן שננה את לשונה נגדה, ואמנם יודעות היו כלהן את דרכה יום יום, ולא

בלבד את דרכה, כי גם בביתה שמו לה אורב, יתרענה מכל הכסף והזהב אשר יעניק לה בעלה יום יום, וכי אוהב הוא אותה אהבה בלי מצרים, וכל אלה היו להן לקוץ מכאיב, כי קנאו באשרה, וביותר ילה שנאתן לה על כי גבה לבה נגדן ועל כי מאנה לבא בחברתן...

„דבר מוזר הוא, מבלי נשמע כמוהו" אמרה אחת מהן הנקראת בשמה הילזא „הנשמע כזאת כי תמכור אשה את נשיקותיה לבעלה במחיר כסף?..."

„חידה היא ותהי לחידה!" השיבה אחרת אחריה בקול יונה תמה, והיא אשה דלה וצנומה, בעלת פנים ירוקים ולחיים נופלות „אבן בשגעון תנהג!"

חאַ! חאַ! חאַ!" השמיעה ליזא קול לעגה, והיא אשה צעירה המתימרת ביפיה ונושאת משקפים על אפה „לאשה הזאת מקח וממכר בנשיקות, אך כפי הנראה לא תצלח במסחרה ותשתכר אל צרור נקוב, כי הלא לבושה היא כאחת מבנות דלת העם, ואיה כסף ממכרה?..."

„הלא בת גליציה היא" עזרה אחרת על ידה, והיא אשה דשנה כאחת מפרות הבשן, המתגאָה בכספה, ומדי דברה הפיחה בהמנשב אשר בידה על צוארה החשוף ועל כתפותיה הערומות „אחת מבנות דלת העם היא ובני משפחתה עניים מדכאים הם, ובכן תהפך כל נשיקה ונשיקה לככר להם, אשר בו תשביע נפש רעבים!"...

„ואנכי אחרת חשבתי" התנגדה לה רעותה פעפי, — אשה ברוב שנותיה הקורעת בפוך עיניה ופניה המעידות בה כי כבר אבד עליה כלח.

„ומה תחשבי אַת?" שאלו כלן יחד, צמאות לדעת, הודיעינו ונדעה!"

„אנכי" השיבה פעפי בבטחה „אנכי אחשוב כי הממכר ישוב ויהיה לקנין!"

„דברי נא די־באֵר, כי לא פותרות חידות אנחנו!" קראו כלן.

„אנכי אחשוב" באֲרה פעפי את דבריה, ובדברה עלה שחוק מהול ברעל על שפתיה „כי לאישה תמכיר הנשיקות ובכסף הזה תקנה נשיקות מאיש אחר. הלא יודעות אנחנו כלנו, כי עושה היא את דרכה יום יום אל מקום צפון ונעלם!"

„כן דברת!“ קראה ליזא המתיפה ומרוב רגש שמחתה קפצו המשקפים מאפה.

„צר לי על בעלה המוכה בסנורים!“ ענתה אחריה אגאטע התמימה „ועלינו המצוה לפקוח בחזקת היד את עיניו המוכות בעורון!“

„לו יהי כדברך!“ ענו כלן אחריה...

אך כל הלהג הזה לא עצר את צלה מחיות עם בעלה חיים מאֻשרים, ומה גם אחרי כי לא עבר עוד עליה רוח קנאה ולא היתה עוינת עוד את אויבתה הבירזה, כי הלא גם היא הלכה אחרי אַות־רוחה ותשלם גמולו אל חיקו. אמנם גם שכנותיה לא טמנו יד בצלחת ותתנה עמל לנפשן להפך לה עדנה לתופת.

באחד הימים ההם שב יוסף מן הבירזה כדרכו תמיד עלז וטוב לב, אך הפעם חדשות היו עמו.

„צלה חמדת נפשי“ קרא יוסף כמעט הציג כף רגלו על מפתן ביתו „חדשות אתי!“

„שב על ימיני ונשמעה“ ענתה לו צלה, בהכינה לו מקום על ידה.

„הנה נודע לי ברגע הזה“ ספר יוסף „כי צלה חמדת נפשי תשגה באהבת־סתרים ויום יום תשחר את פני מאהבה. הביטי נא וראי את המכתב אשר בידי, כי הוא יגלה את אזני על אדות הדבר הזה, ויזהירני להיות על המשמר!“

ובדברו מסר לה מכתב אחד כתוב פנים ואחור.

צלה קראה את המכתב, ובקראה עבר חלף כצל על פניה.

„האמנם חדש הדבר בעיניך?“ שאל יוסף את אשתו בהשיבה לו את המכתב „מבלי ספק לא שמעת מזה בלתי היום?!“

„ומי הגיד לך זאת?“ שאלה גם היא בשחוק ידידות „מי הגיד לך כי לא ידעתי מכל אלה?...“

„כי לבי באמנה אתי אשר לא תעלימי ממני דבר או חצי דבר, ולו ידעת מזה כי עתה מהרת לגלות גם את אזני — האף אין זאת?...“ שניהם שתקו מטוב לב.

אנכי בוגדת באמונתו, — אמרה צלה אחרי כן אל לבה, — אמנם לא ביושר אעשה זאת, אך מי נתן לו הצדקה לעשות ככל אַות־רוחו? גם לי לב כמוהו, גם לי חפץ ורצון, ילך הוא אחרי אהובתו,

הבירזה, וגם אנכי אחזיק בתאותי, ובזה אשלם לו כפעלו במדה ומשורה!..."

כאשר אמרה כן עשתה, כי לא מנעה רגליה מלכת יום יום אחרי חפץ לבה, אך מן העת ההיא הוסיפה עוד להזהר מחמת שכנותיה, ותסתר את דרכה מהן...

אך בכל זאת לא עלה בידה להצפין את דרכה ימים רבים, כי באחד הימים האלה נבעו מצפוניה, והדבר כן היה:

באחד הימים האלה שב יוסף מן הבירזה סר וזעף...

„על מה פניך רעים היום?" שאלה אותו צלה אשתו.

„אין דבר" השיב לה יוסף אישה, ויתן עמל לנפשו להסתיר את מבוכתו.

צלה לא העתירה עליו דבריה, ותחכה לו בדברים, אך ביום ההוא היתה גם היא נבוכה ולא עלה על לבה לעשות גם היום את דרכה, כמעשיה יום יום.

בערב שב יוסף שנית מן הבירזה ופניו עוד רעים מבראשונה, עד כי לא יכלה עוד צלה להתאפק מבלי שאל את פיו.

„כזאת לא פללתי בך, אהוב לבי" אמרה אליו בקול מושך לב „לא פללתי כי תסתיר צרת נפשך ממני, הלא אנכי אשתך האוהבת אותך, ועלי לקחת חבל בכל הנוגע לך, אם לטוב ואם לרע!"

„לא מרוע לב החשיתי עד כה" הצטדק לפניה „אך מבלתי חפצי להעציב את רוחך, אך בראותי הפעם כי תחשבי לי זאת לעון, אין לי דרך אחרת, כי אם לגלות את לבבי לפניך: ידוע תדעי, ידידת נפשי כי רוח רעה מתחוללת עתה בבית הבירזה, עד כי גם זקני־הבית יספרו ויגידו כי לא היתה כזאת בימיהם, והרוח הרעה הזאת גזלה במשך שני ימים עד חצי רכושי!..."

„אכן אך רוח היא" נחמה אותו צלה „ואתה הן לא תמול אתה, ועליך לדעת את הבירזה ואת רוחה, כי אין מעמד לה, תרקיע לשחקים ותציע תהום. אל תדאג הרבה; אך לו תאבה ושמעת כי עתה דברתי הפעם את דברי לך!..."

„הלא יודעת את, כי דבריך לי תמיד כדברי האורים, דברי נא ואשמעה!..."

„ראה נא גם ראה, אהוב לבי" החלה את דברה בקול מושך

לב, מדי העבירה כף ידה על שער ראשו העב והחלק „הנה הבירזה הזאת אך בשגעון תנהג, ולא לאיש כמוך ללכת אחריה, כספה כסף נמאס; פנה עורף לה, בחר לך אחד העסקים המכלכלים את בעליהם ביושר ובאמונה, כי באלה ישמן חלקך; אתה איש ישר ותמים דעים ולא נתנה הבירזה רק לאובד דרך!..."

„עצתך נכונה" השיב יוסף „גם אנכי החלטתי בלבבי לעזוב את הבירזה, מבלי שוב אליה, אך כעת עודנה מחזקת בכנף בגדי, כי עלי לרכוש לי את כספי אשר אָבד ממני!"

תאות בצעו תכה אותו בסנורים — אמרה צלה אל נפשה אחרי לכתו מאתה — הוא מאמין בשוא נתעה, כי הארורה הזאת תוציא בלעה מפיה, ואמנם היא כשאול לא תדע שבעה, לבי נכון בטוח כי תבלע גם שארית הפלטה. אך תכלה נא חציה בו ואז יקח מוסר לבלתי הוסיף עוד לפזר את דרכו אל הבירזה הבוגדה הזאת.

כדברה כן היה, ממחרת היום ההוא שב יוסף מן הבירזה נבוך ונבהל ופניו זועפים מאד.

„צלה אישון עיני" אמר אליה בקול רועד „בבית הבירזה הומה סער קטב המשרש ארזים ממקומם — עלי להציל את נפשי, הגידי, התעשי את שאלתי?"

„שאל בכל אות נפשך, אהוב לבי!"

„שאלתי ובקשתי —" החל יוסף לגמגם בלשונו „אך אין בי די איל לבקש כזאת מאתך!"

„כל אשר תשאל ממני לא אמנע ממך, לו אך יהיה לאל ידי!"

„הנה כי כן לא אכלא את דברי: חפצי ומגמתי להציל שארית רכושי, אך הנה הכסף אָזל מכיסי, ואם לא אתן את ערבתי לבעל משה ידי אז ימכור כל שטרי המונחים בידו..."

„ומה אתה דורש מאתי? דבר ברוח נכון!"

„את עדיך" ענה ברוב עמל „אם את עדיך אתן בערבון, אז יש רוח והצלה!"

„אל תאבד דברים הרבה, אהובי, קח את עדיו, כי למותר הוא לי" ובדברה הוציאה ממלתחתה את תכשיטיה ותתן אותם על ידו.

„מלאך מושיע אַת לי, מפלטי וקרן ישעי!" קרא יוסף בהאצילו לָהּ עתרת נשיקות וירץ בחפזון ובמנוסה מן הבית.

„תבלע הארורה הזאת גם את עדיי — אמרה צלה במנוד ראש — עתה יש תקוה כי תהיה לו נפשו לפלטה, ליום מחר לא אדאג, כי אהוב־נפשי אשר עגבתי אליו במסתרים, לא יתן למוט רגלינו, הוא ינהל את ביתנו בלחם; אז יראה יוסף ויוכח לדעת, כי יתרון להאותי מתאותו כיתרון האור מן החשך — תאותו הציגתהו ככלי ריק ותאותי תהיה לנו למחסה מזרם. עוד מעט ויפול המסך ויראה את מסתרי!"

שלשת ימים אחרי הדברים האלה רבתה המהומה והמבוכה בהיכל הבירזה, אשר כמוהן לא היו עוד מיום היסדה, ותהי יללה ומפלה בכל העיר. „הקראך" הגדול והנורא הרגיז את כל הארץ: איתני הבירזה נפלו לבלי קום עוד, אדירי הכסף היו כלא היו, בתים גדולים וקטנים נהרסו ונפלו תחתם כגדר הדחויה, הזעקה הקיפה את כל העיר מקצה, והשערוריה גדלה ורבתה מרגע לרגע בחוצות וברחובות, כאלו בא הקץ לכל בשר והשמים נפלו למרחפות והוכו שממה ארץ ויושביה; גם על השכנות בא פחד פתאום, כי בין־לילה אבדו בעליהן את כל הונם ורכושם. ליזה המתיפה שכחה מרוב כעש ומכאובים לתת את המשקפים על אפה ותמרר בבכי ותקלל את הבירזה ואת עוגביה קללות נמרצות. אַגאַטע התמימה שפכה דמעות כמים ותהגה כנאים. באַלבינע השמנה שאפה רוח כתנים, וגאזעללי המתימרת בעשרה פרשה כפיה ותקרא הוי והי, כי בא כשואה אידה והגישה לקח מבית העניה את כלי חמדתה ויציגוה ערום ועריה לעיני כל עובר. כה רבתה העזיבה בין השכנות, זולתי צלה לבדה לא אבדה עשתנותיה, כי כמשפטה יום יום היתה לבושה גם היום בטוב טעם ודעת וכל עוצב לא נראה על פניה, ונהפוך הוא, כי ביום ההוא היתה שבעה רצון רב יותר מכל ימי השנה ושחוק גיל לא מש מעל שפתיה...

לעת הצהרים שב יוסף מן הבירזה נבהל ונדהם, שערותיו פרועות ופניו לבנים כפני מת:

„צלה, חמדת נפשי" קרא בקול בוכים „אהה, אבדנו כלנו אבדנו!"

„אל תואש מטוב" השיבה צלה בנחת רוח „כי אנחנו מן האובדים העתידים להמצא, אך נחפשה דרכינו ונתיצב על דרך טוב!"

„אהה!" צעק יוסף במרירות „הכל הלך לאבדון, כספי, עדיך, אהה, גם עדיך גזלתי מידך — אכזרי אנכי, עוכר שארו!..."

„אל נא תהי לך זאת לפוקה" הטיפה לו אשתו נחומים „כי אין
ופין לי בצמידים ובנזמים, לא על התכשיטין יחיה האדם ?..."

„אבל, אהה" מרר יוסף בבכי „מה נאכל מעתה ?..."

„כל דבר אשר יאכל" השיבה צלה בשחוק „לחם, בשר ומעדנים!"

„איך, ואיככה ? — איך אכלכל עתה את ביתי ?"

„בדעת ובחשבון" השיבה צלה בהשקט ובבטחה „הלא תדע,
כי אוהבת אנכי להביא את מעשי בחשבון!"

„עתה לא יסכון לנו כל חשבון" קרא יוסף „כי אבד מנוס מאתנו,
אין כסף ואין עדי, ולא זאת בלבד, כי גם הבירוה תסגור עתה
בריחיה בעדי!"

„הנה כי כן, לא אוסיף גם אנכי ללכת אחרי מאהבי!" שחקה
צלה...

„מאהבי!" שנה אחריה יוסף בתלונה „מה תהגי ריק, צלה? הלא
ידעת, כי לא עת שחוק לנו הפעם!"

„ומי הגיד לך כי משחקת אנכי, הלא אנכי מראש הגדתי לך,
כי המכתב אשר השגת אז, לא ברוח יסודו!"

„צלה!" שאג יוסף בקול חורד כליות „האמנם הסתרת דרכך
מפני ?!"

„כדברך, ידידי, אך מדוע פורת אתה את דרכיך אל הבירוה?
גם אנכי הלכתי אחר חפץ לבי — אנכי מדותי לך כפעלך, מדה
כנגד מדה!"

„צלה!" שאג יוסף וינופף את ידו „אל תביאיני לידי נסיון, כי
דבריך ימסכו רוח שגעון בקרבי, השמרי לך, פן..."

„אל נא באפך!" שסעה אותו צלה „חכה אך רגע וראית, כי
רצוי־נפשי אשר הלכתי אחריו יהיה לנו משגב בצרה!.."

„הלא אחת אמרתי לך" שאג יוסף „כי לא תוסיפי לדבר אלי
כדברים האלה, כי לא אוכל עוד לכבוש את רוחי בקרבי — ואמנם
מהתלת את בי, אין בדברך דבר אמת!"

„אמת" השיבה צלה „אך לו ראית רק את אחד המכתבים אשר
הריץ לי רצוי־נפשי זה, כי עתה אחרת דברת!"

„שימי לפני המכתב ההוא ואל תשחקי בי כצפור, כי עוד מעט
וכח סבלי יהיה לאפס!"

„אך בזאת אֵאוֹת לך להראות לך את המכתב ההוא, אם תשבע לי באמונתך, כי לא תוסיף להציג כף רגלך על מפתן הבירזה!"

„נשבעתי לך בקדשי, אך שימי קץ אל העמל, הראי לי את המכתב ההוא!"

צלה מהרה לפתוח את מלתחתה ותוצא מצרור מכתביה אגרת אחת אשר מסרה על ידו.

„מה זה!" קרא יוסף משתאה ומשתומם „הלא המכתב הזה הוא מכתב־קבלה מבית האוצר — מכתב קבלה על המש מאות כסף!"

„זה תוכן גם שאר המכתבים" השיבה צלה בשחוק „זה הוא אשר אמרתי לך, כי מדותי לך כפעלך, מדה כנגד מדה. אתה פזרת את דרכך אל הבירזה ואנכי התניתי אהבים עם רצוי נפשי, עם בית האוצר, אך יתרון לתאותי מתאותך, כי תאותך בלעה כשאול כל יגיעך, ותאותי קלטה ואצרה בקרבה כל אשר נתתי לה כבור סוד שאינו מאבד מפה, ואם יש את נפשך לראות את הפרי הגדול אשר גמלה אהבתי ברוב ימים, קום קרא בספר הקטן הזה!" ובדברה מסרה על ידו פנקס קטן מבית האוצר.

„חמשים אלף כסף!!!" קרא יוסף, מבלי האמן למראה עיניו „חמשים אלף כסף — אלי, אלהי עזרי!... איך עלה בידך לקבץ על יד, על יד סכום גדול כזה?!"

„זה הוא אשר אמרתי לך עוד מלפנים, כי לא תביא בחשבון את כספך ולא תדע מכל אשר נחסר לך — הספר הקטן הזה הוא לי לעד!..."

„אילותי, מלאך מושיעי!" קרא יוסף מנהמת לבו ויפול על צוארי אשתו „לולא היית אַת בעוזרי כי עתה אבדתי בעניי! אך במה אקדם פניך, ומה אשלם לך על כל תגמוליכי?..."

„מדה כנגד מדה" ענתה צלה בשחוק לוק. לב „מעתה לא תוסיף לפזר את כספך, אך אהוב חשבון ויושר, ובעמל ידך תכלכל ביתך ולא תוסיף לראות את פני הבירזה הארורה הזאת המושבת בחרמה כל בשר!..."

„השושנה".

הראית מעודך, קורא יקר, את אחד הציורים הקטנים אשר פי העם יקבנו „שושנה" ?... אם לא יליד ארץ גליציה אתה, כי אז בלי ספק, לא ראית עוד את הציורים האלה ולא שמעת את שמעם בלתי היום, אך לו יביאוך רגליך באחד מימי חג השבועות אל אחת העירות הקטנות בגליציה, אז תראינה עיניך ציורים שונים נשקפים מבעד החלונות, ציורים המעבירים לפניך מחזות שונים מארץ קדומים, את יער הלבנון, עיר התמרים, ראש הכרמל, את ההר הבוער באש, זה הר סיני, וכמוהם רבים; ואם תפנה אל אחד הנערים הקטנים הביססים ברגליהם היחפות טיט חוצות, ושאלת אותו לאמר: מה אלה? אז יקרא משתאה אליך: הטרם תדע מה אלה? מי לא ידע זאת? הלא „שושנים" המה, שושנים אשר הציגו אבותינו ואבות אבותינו מדור דורים מדי שנה בשנה בחלון ביתם,— ושושנים המה שושנים..."

„שושנה" כזאת מונחת למשמרת בספר תפלתי זה רבות בשנים, ואם כי העת שנתה את מראיה לרעה, בכל זאת כל עין רואה תעיר בה כי „שושנה" היא.

האיש אשר חוללו ידיו את „השושנה" הזאת לא יזכרנה עוד, אך אנכי זכור אזכרנה בכל פעם אשר תבוא לידי, ומה גם היום אחרי קראי באחד מכתבי עתים הגדולים הודעה אחת הנותנת יקר ותהלה אל הציר אשר צר אותה לפני עשרים שנה, ואלה דברי ההודעה ההיא: „הציר הגדול והנפלא ה' ארטור ליעבגאטט הציג בימים האלה את

ציורו האחרון בשער המצבה, והציור הזה ימשוך לב כל אדם ונהדרו בחבלי קסם, ולא לשוא הפליאה הממשלה את התמונה הזאת בתתה לה את הפרס הראשון, כי אמנם עוד לא בא כבושם הזה בשער המצבה...”

מי מלל לנו לפנים כי „בשושנה” קטנה בזאת די עוז וכח להעלות את יוצרה משפל המדרגה על גפי מרומי קרת! לולא היא שעמדה לו אז, כי עתה לא נקרא היום בשמו: „הצייר הגדול והנפלא ארטיר ליעבגאטט”, כי אם אהרלי השחור, והוא היה היום גבר לא יצלח, עני מדכא הנודד ללחם איה...

ומאין בא הרוח לאהרלי השחור לצייר תמונותיו על לוח? החפץ לדעת זאת ילך נא וישאל את הדבורה, מאין לקחה לה כח לרדות את דבשה, ישאל בעצים, מי יכסה מדי שנה בשנה את מרומיהם, מי ילמד לצפרים להגביה עוף, כי יעטוף את השושנים פאר צבעי רקמה וילמד את הזמיר לתת בשיר קולו; הכח הנעלם והנסתר המחיה את כלם, הוא גם הוא העיר את רוח אהרלי לצייר תמונותיו, כי לא מאביו ולא מאבי־אביו למד את חכמת הציורים, כי הלא המה היו נבערים מדעת ואין שם וזכר להם. ומי יודע, אולי נטע ה׳ הכח ההוא גם בלבבם, אך מאפס תומך ועוזר לא יצא הכח ההוא אל הפועל ונר אלהים כבה בלבבם טרם האיר לארץ ולדריב.

אכן גם אהרלי השחור שבע כעש ומכאובים והוא לחם ברוח נואש נגד צורריו ומתקוממיו מבית ומחוץ, אשר סערו עליו לבלע ולהשחית את הקדש אשר בלבבו. בראש צורריו עמד מלמדו, והוא איש קטן קומה, עז כנמר, ולו עינים חדות ולטושות כעיני העיט וידים חזקות אשר הפליאו מכותיו יום יום עד אין קצה...

„חכה לי, בן בליעל!” קרא אליו בחרק שן, בראותו אותו מתוה על הגליון אשר על ברכיו את אחד מציוריו בעת אשר הגמרא היתה פתוחה לפניו על שלחנו — „חכה לי ואחיה לך גם אנכי כבו, וכתב קעקע דבר מה על עורך ועל בשרך והיה לך לזכרון!” ובדברו הניף עליו את קנה־מקטרתו ויחרוש על גבו, עד כי צללו שפתיו מרוב מכאוב, ועור בשרו נהפך לירקרק אדמדם, ובעשותו את מלאכתו הנוראה הזאת שר באזניו את נגון הגמרא: „ביצה שנולדה ביום טוב, חאזר בך, כלב נסרח, ביצה שנולדה ביום טוב!...”

ואהרלי האמלל מתאנח מעצמת הכאב וקורא אחריו בקול בוכים

„ביצה שנולדה ביום טוב!" ובלבבו קלל את הביצה ההיא עד דור אחרון על אשר לא הספיקה לה עתה להולד אחר יום טוב, למען מלט נפשו ממכות רבות ונאמנות, אך לא לעולם שמר לה את עברתו, כי כמעט חלפו רגעים אחדים שכח את מלמדו ואת מכותיו, ויזכר באהבה וברחמים את התרנגולת הטובה, כי שב שנית לציר אותה על הגליון, אותה ואת ביצתה המפרדת ממעיה...

אבות אהרלי עשו גם הם כל אשר עלה בידם להכרית ולהצמית את אות־רוחו ונטות לבו, ויתאוננו כל היום רע עליו — אין זאת כי אם מארת אלהים רובצת על הנער הזה! יומם ולילה ישגה רק בציוריו. כל השלחנות מלאו שריטותיו ושקערורותיו אי נקי, לא בדברים יוסר ולא בשבטים — ומה יהיה קץ העמל הזה? לו היו ידיו מסגלות לתפור, לכתוב לבנות, כי עתה אמרנו, זה הנער יהיה לחיט, לסופר או לבנה, ויחיה מעמל ידיו, אבל השקערוריות האלה, מה יתנו ומה יוסיפו? הן אמת הדבר כי יודע הוא להתוות שקצים ורמשים כמו שהם בעצם טבעם, אך החסר שקצים ורמשים אנחנו, כי בא זה להוסיף עליהם? גם יודע הוא לציר עצים, ממש כמו שהם, אך המבלי אין עצים ביערים, כי יעשה לנו גם הוא כצלמם וכדמותם? נתבונן ונראה, האם יתנו לו עציו את פרים לאכלה, האם נסיק בהם את התנור? הלא אך מעשי תעתועים הם, ומי ימצא חפץ בהם? אין זאת כי אם רוח עועים מסוך בו!

אך לא אל עצמו בלבד הרע אהרלי בשריטותיו כי אם גם לנו חבריו הציק מאד מאד, כי גם אותנו פקד מלמדנו בשבט ועמו עקב חטאו, ולא אחת ושתים כלה חמתו גם בנו וירוני מרורות מקנה מקטרתו, אשר היה לרעם מפיץ בידו. עד עולם לא אשכח את המכה הגדולה אשר הכה בנו מלמדנו פעם אחת ואת הדבר אשר העיר אז חמתו. וזה היה הדבר: מבלי משים שם מלמדנו פעם אחת את עיניו על הגמרא אשר לפני אהרלי, והמראה אשר נגלה לפניו פתאם על העמוד הראשון, הביא אותו במבוכה גדולה, עד כי כמעט היה משגע ממראה עיניו. צמאים לדעת נגשנו גם אנחנו לראות, והנה ראה, תמונת המלמד לפנינו, כמו חי, כמו חרון, והתמונה ההיא מציגה אתו ברגע אשר יתנפל כדוב שכול על אחר מאתנו, עיניו בוערות־כאש, פאת שער ראשו וזקנו מעופפים ברוח, כמו עשו להם כנפים, ומצנפתו גם

היא מעופפת מעל ראשו והגלה פני הלוט הלוט — את השחין הנורא הפורח עליו. השחוק הגדול אשר התפרץ מפינו למראה התמונה הזאת, היא אך היא העירה אותו ממבוכתו ומתמהון־לבו, כי כארי טורף התנפל עלינו, מן האחד על השני, ויחלק לנו חבלים באפו, מכות ומהלומות עד אין מספר, ולאהרלי נתן מנה אחת אפים כי כזרם, ברד המטיר עליו את מכותיו, ובעת אשר נחת עליו זרוע־עוזו קרא בעים רוחו; חכה לי, כלב שב אל קיאו, אנכי אהיה צלמי בלהה על עורך ועל בשרך ולא ארף ממך עד כי כלה גרש אגרש את רוח הרעה מקרבך, למען תדע ולמען תזכור כי אני אני הוא!!!..

אך לאשרנו ולאשר אהרלי, לא עלה ביד המלמד להקים את דברו, כי הקים ה׳ לו גואל, אשר הוציאהו מאפלה לאורה ואשר האיר לו נתיב בארץ החיים, והגואל ההוא נקרא בפי כל יושבי העיר — הגראף המשגע.

הגראף המשגע ההוא היה בעיר ס. לשבט ולחסד גם יחד, כי בידו הגדולה והרחבה חלק ליושבי העיר מכות רבות ונאמנות וגם צדקת פזרון, הכל לפי ערך המקבל. הוא היה זר ומוזר במעשיו וגם פעלות צדקותיו ונדיבות רוחו היו מלאות זרות ותהפוכות, וכמעט אוכל להגיד, כי הפך את הצדקה על פיה לעיני כל, ראשה מלמטה ורגליה מלמעלה, ויתענג לראות את ההפכה הגדולה הזאת. ואמנם גם בתהפוכותיה לא חדלה הצדקה מהיות לצדקה. למען תת לקורא מושג קל מתכונת רוחו, הנני להעביר לפניו איזה פסוקים קטנים מקורות ימי חייו: פעם אחת הלך, כדרכו תמיד, ברחוב היהודים וירא והנה אחד המזגגים הולך מבית לבית ולוחות זכוכיותיו תחת זרועו, הלוך ושאול: החפץ לאיש בעבודתו?" אך כאשר יבא כן ילך, ריק ונעור ובכפו אין מאום. המראה הזה העיר את רחמיו.

„הגידה, מזגג" שאל אותו „הרכשת לך היום כסף־מה למלאות את בטנך הרעבה ולסתום את פיות אשתך ועולליך?..."

„לא, אדוני רב החסד" השיב המזגג בשפל קולו ויסר מצנפתו מעל ראשו — „חכי יבש כחרס, כי לא בא עוד היום לחם אל פי!..."

„אם כן, בואה נא בעוד שעה קטנה אל בית היין ל.. כי שם אחכה לך, אך הביאה אתך, אתה ועוזריך, לוחות רבות ככל אשר תוכלו שאת — הבנת לרעי?..."

המזוגג שם לבו לדבריו ובשעה המיועדת בא הוא ועוזרו, שניהם מסיבלים בלוחות, אל בית היין ל... אשר מצאו את הגראף עומד ומצפה לקראת בואם...

„מה אדוני מצוה על עבדו ?" שאל המזוגג...

„למלאות חלונות בזכוכיותיך, נבל!"

„איפה ?..."

„פה, מה תשאל הרבה ?..."

„הלא החלונות פה שלמים הם וממלאים."

„אבל בטנך תחסר, פתי, ולכן תחסרנה בעוד רגע הזכוכיות בחלונות, כי לכל יש עת, עת לשבור!" —

והנה ראה הגראף המשגע מנופף את מקלו וינפץ את החלונות הרוס ולא חמל, עד כי כלה את מעשהו בכל חלונות החדר, מבלי השאר אף אחד!...

„התראה, בול-עץ, כי לאיש כמוני לא תחסרנה עצות ומזמות, ועתה עשה כמצוה עליך!"

המזוגג רפא את ההרוס וימלא את כל החלונות בזכוכיותיו, עד כי לא נשאר בידו אף לוח־זכוכית אחד, כי בהשאר עוד איזה לוחות בידו, שב הגראף לנפץ במקלו איזה חלונות עד כי תמו כל הלוחות...

„עתה נקבה שכרך!" אמר לו הגראף ככלותו את מעשהו...

„יתן לי אדוני כלבבו!..."

„אם כן הא לך חמשים כסף" אמר לו בתתו לו שטר בן חמשים „לך הבא פרי יגיעך לאשתך ועולליך וסתום את פיהם כנפשם שבעם!..."

פעם אחרת רכב על סוסו הלבן בין יושבי קרנות וירא את אחת הנשים המוכרות כלי חרס, קערות וקדרות, והיא קוראה בקול גדול לקונים עד כי נחר גרונה, ואין איש מן העוברים פונה לשועתה, אז עבר עליו רוח רחמים וינף שבטו על סוסו, וברגע היו כל קערותיה וקדרותיה לנבלי חרס, כי נתוצו תחת פרסות הסוס לרסיסים, אך בטרם מצאה האשה די־מועד להרים קול צוחה נפל צרור מטבעות של כסף לרגלה, סכום כסף אשר עלה שבעתים על נזקה...

באלה וכאלה היו מעשי צדקותיו, כלם מלובשים במעטה זר...

ומדוע בחר הארון ההוא, האוהב חסד ומישרים, בזרות ובתהפוכות באלה ? על זה ידעו האנשים לענות תשובה נמרצת: „יען כי הפכפך

הוא !" אך אחרת היתה עם לבבו. „אני מפתגמי לא אמיש" היה תמיד דברו בפיו „לחיות ולהחיות, חפץ אני להחיות נפש רעבים, אך גם לי חפץ בחיים, גם אני חפץ לראות טוב, ומראה חלונות מנפצות יתן לי ענג ושעשועים, ומדוע אחסיר מטובה נפשי? מלבד זאת אני פי מלך אשמור: „לכל עת, עת לבנות ועת לנתוץ". כל איש תעודתו לפניו, זה להרוס וזה להקים, אם לא ימצאו המהרסים, מה יעשו הבונים? אם מיד האחת החלונות לא ינפצו, מה יעשו המזגגים והעוזרים על ידיהם? אז יתעלפו בראש חוצות מזלעפות רעב, המה ובני ביתם. חקת עולם היא, שחת ובריאה רתקו בחבל אחד, מעפר־מות יצמח פרי־חיים, ופרי חיים ישוב ויהיה לרקבון — הכל יפה בעתו!"

והגראף המשגע הזה נועד מאת ההשגחה להיות לאהרלי לפודה ומציל, מעוז ומשגב!

והדבר כן היה:

חג הבכורים, זה חג השבעות, בא, ובתי בני ישראל לבשו לכבודו מעטה ציצים ופרחים וחלונותיהם שתו את עדים עליהם, הלא המה הציורים הנקובים בשמותם „שושנים". עשירי העם התחרו זה בזה בהרבותם לפאר חלונות בתיהם בציורים מציורים שונים. נבל די־זהב מצא היום תהבולה טובה לפניו להראות לכל באי שער עירו את כבוד עשרו, כי תחת הציורים הביא האלפים אל תוך חלונות ביתו, בהדביקו על כל לוח ולוח שטר אחד בן אלף כסף לאמר: לא רבים יחכמו לתת ציורים כמו אלה בחלון ביתם. יעקלי החיט, אבי אהרלי השחור, אשר ידו לא היתה משגת לעדות חלונות ביתו בציורים כאלה, אמר אל בנו אהרלי: הראנו נא היום את כבודך ופאר לנו את חלונות חדרינו במבחר ציוריך!" ואהרלי לא אחר מעשות מצות אביו ויעדה את החלונות הקטנים המטים לארץ בציוריו מעשה ידיו.

מי לא ידע מראש כי מכל העוברים בחוץ לא שם גם אחד את לבבו אל ציורי־אהרלי, ותחת זה התנגשו כלם לפני בית נבל לראות בשטרותיו הנשקפים מבעד החלונות; אכן גם לציורי־אהרלי נמצא צופה ומביט, והוא היה הגראף המשגע, נשען על ימין אחד מרעיו בא לעת הצהרים אל רחוב היהודים והוא הולך מעדנות מבית לבית לראות בחמדת העיר. „מה היה היום ליהודי" אמר אל משנהו „כי הציגו היום את כל המדתם בשער בת רבים?" אך פתאום לפתע התלקחה חמתו

כאש, כי ברגע ההוא לנה עינו בחלונות בית נבל וירא את שטרותיו, „הסר את כל הצעצועים האלה, בן בליעל!“ קרא אליו בשצף קצף בהרימו את מקלו מול חלונו, „כי נפץ אנפץ את חלונותיך ואת שטרותיך אקרע לגזרים!“ לקול רגזו אחז את נבל פלצות וימהר להסיר את אליליו כספו מעל חלונו ויסתר עמהם בפחי נפש בסתר חדריו.

אך לא כן דבר הגראף בבואו לפני הלון בית יעקלי החיט ובשומו עינו על ציורי אהרלי בנו. מחריש משתאה עמד רגע על מקומו ואחרי כן פנה אל משנהו באמרו: „ראה זה פלא, מי זה הביא ציורים כאלה אל בית היהודי? אתערב נא אתך, כי יד אמן בראה אותם, לאיש הזה אחוש עתידות, אם כי לא השלים עוד כשרונו, אך זאת אדע נאמנה, כי עתיד יוצרם להיות אמן נפלא בימים יוצרו. אל אלהים, מה נפלא זה השושן, וזה ההר הבוער באש, מעשה ידי אמן הוא! נסורה נא ונראה—“ ובדברו השח את גובה קומתו ויעבור עם משנהו דרך הפתח הנמוכה אל חדר החיט אבי אהרלי. למראה הגראף נבהלו נחפזו כל גרי הבית והחיט הנרעש והנפחד מהר להסיר את מצנפתו מעל ראשו ויקוד לפניו בהכנעה רבה, עד כי נראה כאגמון אשר יחולל עליו הסער. אשתו באה במבוכה ותרץ הנה והנה מבלי דעת מה, והילדים הקטנים אשר מלאו פני הבית רצו איש נגדו כעכברים בעלות עליהם החתול.

„חיים, משה, פייבוש, אי שם אחר אשר תקרא בו“ החל הגראף על פי דרכו, בשומו אל החיט פניו „שים תודה, יד מי עשתה את הציורים האלה אשר על חלונותיך?...“

החיט גרד בגבחתו אחת ושתים מבלי דעת מה לענות אותו, אך אחרי רגע קטן שם נפשו בכפו ויען בלעגי שפה:

„אדוני רב החסד! יד בני עשתה זאת!“

„בנך, הוציאהו נא אלינו ונחזה בו!“

החיט מהר אל בנו אהרלי הגלחין אל הקיר ויסחבהו בחוזק יד אחריו עד לפני הגראף.

„זה בני“ הציג אותו לפניו.

„הגידה לי, נער“ נתן אליו הגראף בקולו „האלה הציורים מעשה ידך המה?...“

הנער האֻמלל אשר דמה בנפשו כי שבטים נכונו לו ענה בקול בוכים:

„לא אוסיף עוד לעשות כאלה!"

„לא שאלתי אותך אם תוסיף או אם תחדול, אך חפצי לדעת, אם הציורים האלה מעשי ידך המה?"

„מעשי... ידי" גמגם האֻמלל בלשונו „אך לא אוסיף עוד!..."

„ונהפוך הוא" קרא הגראף בהאירו אליו הפעם את פניו „מעתה תוסיף ותוסיף עוד, כי באלה חפצתי, אך הגידה לי, בני, מי העיר את רוחך לדבר הזה?"

„מי העיר?" חזר אחריו אהרלי אשר לִמראה פני הגראף החליף כח „ומי יעירני? אין מעיר ואין מעורר אותי, אך את אשר אחזה לי אחקה על לוח!"

„אמנם צדקת, בני, אך מי עורר את התשוקה בך לעשות כאלה?..."

„עיני" ענה אהרלי בתום לבו „הלא נתן לי ה' עינים לראות!"

„ולב לדעת" השלים אחריו הגראף „כי העינים לבדן אינן משפיקות לדבר הזה, אך הודיעני נא, בני, מי נתן את המחשבה בלבך לצייר, או מי אמר אליך בפעם הראשונה: ראה בעיניך ועשה כתבניתם אשר אתה רואה!"

„אין מגיד ואין מעיר" ענה אהרלי, „אך זאת אנכי יודע כי תעלוזנה כליותי תמיד בראותי הדר התבל, את עצם השמים, את העצים הרעננים, את הציצים, את הפרחים, את כל דבר אשר לו יופי ויפעה, ואז לי יאמר לבי: לך ועשה גם אתה כצלמם וכדמותם!"

„כן דברת, בני, השכלת פיך, אך הגידה לי, שאהבה נפשי, מאין ידעת להתוות ולציין על ידי קוים דקים מן הדקים את עלי־השושנה, עלה עלה לבדו, למען יודע כי השושנה הזאת תתפתח עתה ממסגרותיה — מי סגל ומי שכל את ידך לשפוך פה את האור ולשוות פה את הצל?..."

אהרלי לא יכול עוד להתאפק ויתן בשחוק קולו.

„אור וצל" חזר אחריו „איפה אקח אור וצל? הכי ביד יקחו? תם אני לא אדע!..."

„שים לבך לדעתי, בן יקיר" אמר אליו הגראף בהקריבו אותו

בזרוע אליו „הנה הקוים הדקים האלה המבדילים את העלה מן העלה יקראו בשפת הצירים: צללים, כי על ידם יבראו רמות ושפלות, כי הציור הלא הוא על גליון חלק, והקוים האלה ירחבו ויעמיקו ויעשו את הצורה בולטת עד כי נדמה בנפשנו לאחוז ביד את הדבר המצויר, ולפעמים נדמה לראות עד למרחקים, וכל אלה נתכנו לנו מאת הציורים האלה — הבנת לרעי?...״

„לא דבר ולא חצי דבר!״ השיב אהרלי לתמו „אך זאת ידעתי כי פה צירתי שושנה ולכן אָנוס הייתי לעשות כן ולא אחרת!...״

„אנוס הוא״ אמר הגראף אל משנהו „גם בזה שכל את פיו, כי רוח החושב אָנוס הוא על פי הדבור, לא יבקש חשבונות הרבה, אך אָנוס הוא, כאשר נטל על העץ לתת את פריו, על הדבורה לרדות את דבשה ועל הזמיר להרים בשיר קולו. אם לכישרון גדול כזה ילוו עוד סדר ומשמעת, אז ישגיא פעלו, אז יפליא לעשות. הנה אבן טובה מונחת לפנינו בתוך אשפתות, הבה, גרימה, נתגנה על יד לוטש ותהי בעוד ימים לאבן נזר!״

אחרי כן פנה אל אהרלי.

„הגידה לי, שאהבה נפשי, היש עם לבבך ללמוד את חכמת הצירים על פי חק ומשפט? כי עליך עוד ללמוד, ללמוד הרבה. את אשר תציר עתה, לא יקרא עוד חכמת הצירים, עליך עוד לבוא עד חקר החכמה הזאת, למען תדע למשות בששר; עליך לתקן את רוחך לדעת את ערוב הצבעים, רק אז תעשה חיל, אז תמצא ידך לציר מוצאי בקר וערב, את זהר הרקיע, ים סוער, אז תדע לחקות את מפלאות הטבע, לציר הרי בשמים, גנות ופרדסים, שדה־תרומות מלא ברכת ה׳ הרועש בהמון שבליו כים־גלים, חרש מצל בעלות עליו השמש ויצפה אותו זהב טהור מסביב, וכמוהם רבות — היש עם לבבך לתקן את רוחך באלה?״

עיני הנער אורו בדברו אליו.

„אח! אח!״ קרא מנהמת לבו „מה נכספה וגם כלתה נפשי ללמוד את כל הדברים האלה!״

„אז תדע״ הוסיף הגראף „למשות תמונות שונות גם ממחזות החיים, או מראות קדומים מספר תורתך, כמו את המחזה בהתודע יוסף אל אחיו וכאלה וכאלה״.

„אח! אח!" קרא אהרלי שנית בעליצות נפש וימחא את כפיו „מה נאוו המראות האלה!..."

„אמנם כן", הסכים הגראף ויפן בדבריו אל אבי הנער „הגד לי אפוא, ידידי, התמציא לך אומנתך די מחסורך?"

„לא, אדוני רב החסד" השיב החיט וישתחו לפניו אפים ארצה „אנכי ואשתי נעבוד עבודתנו למבקר עד ערב, עד כי תבצקנה ידינו מרוב עבודה ויגיע כפים, וכל עמלנו ויגיענו מאפע, כי נשתכר אך אל צרור נקוב, ואומנתי לא תמציא לי גם פת חרבה לשובע!".

„ולו נתתי לך אנכי תשלומים על שכרך שלש מאות אלף כסף מדי שנה בשנה, ומצא לך?"

„שלש מאות כסף!" קרא החיט, אשר מעולם לא היה סכום גדול כזה בידו — „שלש מאות כסף! למה לאדוני לשאל עוד כדבר הזה?..."

„אנכי המצא אמציא לך את הסכום הזה מדי שנה בשנה והיה לך תשלומים מדי שנה בשנה למען תחיה אתה ובני ביתך!"

„שלש מאות כסף!" שנה ושלש החיט „אמנם אדוני רב החסד יחמוד לצון לו!"

„שונא לצון אנכי" השיב הגראף בשובה ובנחת „אמנם דע לך כי לא על חנם אתן לך הכסף הזה!"

„האם אתפור במחיר הכסף הזה בגדים לאדוני?" שאל החיט.

„בכל אות נפשי, אדוני, כי יודע אנכי לתפור שמלת גבר כחק וכמשפט!"

„אין חפץ לי בעבודת תפירתך, אך במחיר הזה אדרוש דבר אחר ממך!"

„ומה אדוני שואל מאתי?"

„את בנך תתן לי במחיר הכסף ההוא!"

„את בני!" קרא החיט משתאה ולבבו אמר לו כי עתה החל הגראף לנהג בשגעון כדרכו תמיד „ואיה האב בעולם אשר יתן את בנו במחיר כסף ולו גם יהיה הבן ההוא אבן נגף לאבותיו כבני זה?"

„פתי!" ענה הגראף „האם תאמר כי אקח ממך את בנך לצמיתות, השב אשיבנו לך אחרי מועד ומועדים, אך בשובו יהיה איש בתפארת אדם!"

„ומה אדוני אומר לעשות בו?"

„בטרם כל הגד לי" קרא הגראַף „התקוה כי יהיה בנך לרב?"

„לא אדוני רב החסד, כי נתון הוא בראשו וברבו אל שקערורותיו ושרטוטיו ולא ישמע בלמודים!"

„אם כן אין תקוה לך כי יהיה לרב — האם תאמר כי יחזיק באומנתך ויהיה לחיט?..."

„גם זה לא, כי הוא לא ידע גם להביא את החוט אל חור המחט?..."

„אם כן מה תאמר לעשות בו?"

„חי אני כי אנני יודע עד מה, אך זאת יודע אנכי כי לא יצלח לכל מלאכה!"

„אבל אנכי הוא היודע ולכן אנכי שואל את בנך מאתך!"

„את בני" גמגם החיט „אך הלא אדוני רב החסד יודע כי עברי אנכי!"

„ומה בכך?..."

„ולכן גם על בני להיות כאבותיו!"

„פתי, מי הגיד לך כי חפצי ומגמתי להפיר את לבבו מלב אבותיו ואמונתם? ונהפוך הוא, ברצוני לגדלהו ולרוממהו, למען יכלכל את שיבתך בעשר ובכבוד, אתה בעצמך תמסרהו לקראקוי, אשר שם ילמד מלאכת הצירים, על יד איש כשר וישר, למען יהיה לו בביתו ארוחתו ולא יבא אל פיו מכל המאכלים האסורים לכם — ועתה הטובה עצתי בעיניך?..."

„יחי אדוני רב החסד עד מאה שנים!"

„ובכל שנה ושנה" ענה הגראַף בהוציאו כיס כספו מצלחתו „אשלם לך ממיטב כספי שלש מטבעות לשנה, שלש מאות כסף מדי שנה בשנה, ובמחיר הכסף הזה תתן את בנך על ידי. אך לא שנים רבות תהיינה עיניך נשואות לכספי כי בטרם תעבורנה שלש שנים פעמים יהיה בנך לתהלה בארץ ומפרי כפיו תאכל אתה וביתך לשובע!..."

„וכל אלה על ידי שריטותיו ושקערורותיו!" קרא החיט שובע שמחות בנשקו את ידי איש־חסדו — „מי מלל לנו זאת מלפנים!..."

האדון, המשגע לא הפיל מהבטחתו דבר ארצה, אחרי עבור ימי החג נסע בלוית אהרלי ואביהו עירה קראקוי. האדון שם מקומו בין תלמידי האַקַאדעמיא למלאכת הציור ואביו הביאהו אל בית איש יהודי תמים עם אלהיו למען יאכל על שלחנו כדת; ושנה בשנה נתן האדון על יד אבי אהרלי שלש מאות כסף; אך עוד לא עברו חמש שנים ואהרלי שב מבית האקאדעמיא מכתר בתארים הנותנים כבוד לשמו, ולמן היום ההוא לא הוסיף עוד אביו לקחת כסף חוקו מיד הגראף, כי בנו כלכל את שיבתו בריוח ולא בצמצום.

אם בא דבר הגראף ואם קמה נבואתו לאהרלי על זה יעיד העתון אשר לפני. עתה לא יקרא עוד אהרלי השחור כי אם הציר הנפלא ארטור ליעבגאָטט וציוריו מצוינים ומכתרים בפרס הראשון, ביתו יתנוסס על גפי מרומי קרת ויושבי עיר מולדתו יחשבו להם לכבוד ולתפארת כי ילד שם.—

וכל אלה באו לו מאת „השושנה" — מי מלל לנו זאת מלפנים!

מי יודע כמה ילדים נמצאו עוד ברחוב היהודים אשר גם ידם תכון לציר „שושנים" כאלה —

אך שאלו בחוצות וברחובות אם תמצאו עוד גראַפים משגעים אשר יתמכו אותם בימין צדקם!—

„הַחֶדֶר".

החדר אשר שם שמענו לקח מפי מורנו היה צר ואפל ולו חלונים ,זנים, כתלים דקים ותקרה נמוכה מלאת בקיעים ופרצים נטויה ממעל לראשינו, וכמו מחשבת בכל רגע לנפול ולקבור תחתיה בית ויושביו. בעשרים תלמידים היינו שם, מבקר עד ערב, מלבד מורנו אשר דר שם עם אשתו „הרבנית" ושלשת ילדיהם, מהם הבכור בן חמש שנים והצעיר עוד יונק שדי־אמו, ומלבד החיה והעוף הרומש שם על הארץ: התרנגול השחור, מהיר החמה, המכה כפעם בפעם בכנפיו וקורא בקול חודר כליות: קוקוריקו! ואשתו התרנגולת עם המון צאצאיה החוסים תחת צל כנפיה הסרוחות, ומלבד החתול הקשור בחבל לרגל המטה ומשמיע כפעם בפעם קול שועתו ונאקתו...

כל הבא אל הבית הזה בפעם הראשונה אָנוס היה לאטום את אזניו לבל תחרשנה מקול ההמולה והמבוכה, מבכי הילדים, צעקת התלמידים, קריאת השכוי, צפצוף האפרוחים ושועת החתול...

מכול הדלת לצד דרום יעמוד השלחן המלא שקערורות ומכסה צלמי־תהו אשר רשמנו עליו בפחם ובגתר, איש איש כיד הדמיון הטובה עליו. לשני צדי השלחן שני ספסלים ארוכים, שם ישבנו דחוקים ולחוצים איש באחיהו, עד כי במעט היינו לבשר אחד, כי לא היה רוח בין הדבקים אף כמלא השערה. בראש השלחן ישב מורנו כמלך בגדוד ואותות יקר וגדולה מימינו ומשמאלו: כלי־מקטרתו, מטפחתו הגדולה וקופסת הטבק אשר שם חתרו וחפרו אצבעותיו באין מנוח, אם לא היה להן

דין ודברים עם חטמו. כן עברו ועבו אצבעותיו תמיד מן הקופסא אל החוטם ומן החוטם אל הקופסא. קומתו היתה ממצעת, מראהו כהה. פניו דלים וכחושים וזקנו כזקן התיש, דק וארוך, ואת הזקן הזה החליק בידו מול עבר פניו וזה גרם בדבר כי היה זקנו אוצר ומקלט לחלק גדול מאבק הטבק אשר הפליט אפו מאפס מקום...

לא רחוק מן השלחן נראו שתי מטות עץ מכסות שמיכות לבנות, ועל היתד בקיר תלוי דף למעשה האיטריות, הנקרא „לאָקשענ־ברעט". בצד הדלת מימין נראה התנור הגדול, מעמד ומצב „הרבנית", אשת מורנו, הטובה בנשים. אם הניחה את היעה מידה אשר נקתה בו את הקירות וכלי הבית מכל חלאה וזוהמא, אז לקחה עמדתה על יד התנור ובכנף בגדה אחוזים שני ילדיה, מזה אחד ומזה אחד, ועוילה ועוללה על זרועותיה; כה עמדה תמיד נופחת ברוח פיה באש אשר על האח ופני להבים פניה.

האשה הטובה והישרה הזאת היתה לנו למגן ומושיע בכל עת אשר התגעש עלינו בעלה ויאמר להכות אותנו בשבט זעמו. ואמנם גם הוא היה טוב לב, ומעולם לא עלה על לבו להכות את אחד מאתנו, רק הפיל פחדו עלינו; ולא זאת בלבד, כי כפעם בפעם נתן לנו חפש ודרור ויהי שמח לראות אותנו מפזזים ומכרכרים על פני הככר שלפני החדר. גם עצם את עיניו מראות אם התגנב אחד מאתנו בלילות החרף ויסבב את מורה השעון קדימה, למען הביא לנו את הגאולה. לעת כזאת תקע מורנו את ידו אל תוך קופסתו לקחת משם מנה גדולה מאבק הטבק, וברגע שומו את המנה אל אפו הסתיר בידו את השחוק אשר עלה על שפתיו, ויסגור אחרי כן את הספר אשר לפניו, ואנחנו חקינו את מעשה מורנו ונקם ונתעודד בקול רעש גדול, לבשנו בגדינו, גם העלינו נרות בפנסינו וכאסורים מבית הכלא יצאנו ששים ושמחים מבית הספר לשוב הביתה...

אך בלילה אחד בשבוע, הוא ליל החמישי, לא ארכה לנו העת, כי מצאנו ענג ושעשועים בלמודים, עד כי חלפו לנו השעות כרגעים. אז התרועעה אלינו גם הרבנית הטובה, בשומה את הדף למעשה האיטריות על חצי השלחן ללוש עליו את הבצק ולעשות גלוסקאות וחלות יפות לכבוד יום השבת, ואנחנו עמדנו צפופים מסביב למורנו ונעשה אזנינו כאפרכסת לשמוע ולהאזין כל הגה אשר יצא

מפיו. שמים חדשים וארץ חדשה נגולו לעינינו בספרו לנו ספורי קדש מספר התורה: איך ברח יעקב מפני חמת אחיו פדנה ארם; איך ראה בחלומו „סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה"; איך בא אל הבאר ויגול האבן מעל פיה, אבן גדולה וכבדה, אשר כל הרועים גם יחד לא יכלו להמיש אותה ממקומה — איך באה רחל היפה כאחת מבנות אלהים, עם העדר אל הבאר, איך נפעם לב יעקב אבינו בראותו אותה ואיך נפל על צוארה ויבך וישק לה. מובן מאליו — הוסיף מורנו גופך משלו — יעקב ראה ברוח הקדש כי היא תהיה אם לשבטי־יה, ובגלות בניה מעל אדמתם אז תקום מקברה לבקש רחמים בעדם כמו שכתוב: קול ברמה נשמע, רחל מבכה על בניה. גם הקורות אחרי כן לבן זקוני יוסף לקחו את לבותינו, איך רדפוהו אחיו בשנאתם ובקנאתם, איך מכרוהו לעבד וישלו את נפש אביהם באמרם כי מצאו את כתנתו מגללה בדמים, איך קרא עליו אביו הזקן בבכי ומספד: טרוף טורף יוסף, ארדה אל בני ביגון שאולה!" ואמנם הפליא ה' לעשות עמו בארץ שבותו, כי עלה למעלה ראש ויהי שליט במצרים — איך התודע יוסף אל אחיו, ואיך נפל אביו על צואריו ויקרא בבכי: „רב לי, עוד יוסף בני חי?" אז התחמץ גם לבבנו ונבכה עם הישיש, כי ראינו אותו עומד לפנינו חי וקים, גם הרבנית לא יכלה להתאפק ועיניה המפיקות רך מלאו דמעות, ורבות מן הדמעות האלה התבוללו עם הבצק ויהיו לגלוסקא יפה לכבוד יום השבת. כבוד ה' חופף ברגעים האלה על „החדר" ורוח קדשו שפוך על כל היצור אשר בתוכו. הילדים הקטנים האחוזים בכנף בגד אמם עומדים כחולמים ומביטים בעיניהם הטהורות אל אביהם, גם התתיל הקשור בחבל לרגל המטה עמד כבלי נוע, מאזין ומקשיב, ואנחנו שכחנו את העת, שכחנו את הלילה, שכחנו תבל ומלואה, ואזנינו לא שבעו משמוע. — מה טובים היו הלילות האלה. ומה הומה לבי גם הפעם מדי זכור אזכרם!...

אכן גם בימים האחרים בשבוע לא חשך מורנו מהמציא לנו רגעים לשחוק ולשעשועים, ובימי הקיץ נתן לנו חפשה מדי יום ביומו לרחוץ בנהר; וגם אנחנו לא היינו כפויי טובה ונקרב לו כפעם בפעם מנחת תודה לריח ניחוח — תכריך גדול מלא אבק־טבק, כאשר אהבה נפשו. ואמנם הטבק הזה הוא גם היה בעוכרנו, כי לא אחת ושתים בא גם לאפנו ויהי לנו לזרא, בחטא האחד מאתנו נגד מורנו, אם לא

הטה אזנו לשמוע בלמודים או עשה אחד המעשים אשר לא יעשו, אז תחת להניף שבטו עליו הביא מעט טבק אל אף החוטא ויכלא אותו תחת השלחן. לפעמים ישבו שם שלשה עד ארבעה פושעים נמקים בעונם ומתעטשים מרגע לרגע בקול רעש אדיר וחזק, עד כי חרד הבית לקולם. אמנם אחרי כל רעם ורעם הבא מלמטה, השיב מורנו מלמעלה: אסותא! וכל תלמידיו העוטרים אותו ענו גם הם אחריו בקול שחוק פרוע: אסותא! אסותא!

גם לאשתו הרבנית היה הטבק הזה למפלצת. אם מאנה שמוע לתוכחתו, באמרו לה אחת ושתים להנפש מעט מעבודתה הקשה, אז נגש אליה וכלי נשקו. קופסת־הטבק, בידו ויער בה לאמר: „אם תמאני ומרית, ראי, הנה אנכי שולח את הזמורה הזאת לאפך!" והיא בשמעה את הדברים הנוראים האלה יוצאים מפרשים מפיו, וכלי זעמו בידו, לא ערבה עוד את לבה למרות את דברו, ותנח בשחוק את היעה או את המטוה מידה ותשב לימינו...

אחד ממנהגי מורנו היה, כי שאל על כל דבר הקשה בספרו כשואל באורים אם לא ידע דבר משפט, ריב אם היה בין שני תלמידים, אם נבוך היה בדבר הנוגע לפרנסתו, — כל אלה הביא לפני ספרו, והוא הוכיח לשבט אם לחסד, לעשות אם לחדול.

באחד הימים ההם קרבה הרבנית לפני אישה באמרה:

„רבי, יש את נפשי לנסות את מזלי בגורל הלאטא!"

„טובה עצתך" הסכים לה כדרכו תמיד „לכי ונסי את מזלך!"

„אבל דורשת אנכי מכך כי תגיד לי את המספרים אשר אבחר לי בגורל".

„הנביא אנכי כי אדע?" השיב בתואנה „נשאל בספר ויגיד לנו!".

„גם אנכי חשבתי כזאת, שאל בספרך!"

„בזה צדקת — אלכה ואשאלה".

ובדברו פתח את הספר, כאשר עלה בידו ויכרז בקול רם „דף ה'".

„ה'?" פקפקה הרבנית „האם ה' אתה אומר?".

„כן דברתי".

„יהי כדבריך, אך הוסף נא לשאל!"

כ:ורנו אחז מספר עלים בידו ויכרז שנית
„דף ל"ז".
„טוב מאד — ל"ז — ומה עוד?"
בפעם השלישית תחזיק מורנו מספר עלים בידו באמרו:
„דף פ"ט".
„חמשה" החזיר הפעם אחרי דבריו בכתבו אותם על לוח לזכרון
„שלשים ושבעה ושמונים ותשעה!"
„חמשה" שנתה גם אשתו, ברשמה גם היא את המספרים על פסת ניר „שלשים ושבעה ושמונים ותשעה".
הרבנית הסתירה את הפתקא בצלחת בגדה ותברך אותנו לשלום ותלך לדרכה...
„לו אמצא חן בעיני ה'" פנה עתה מורנו אלינו בדברים, כאשר הסכין מאז לשפוך את שיחו לפנינו בכל עת „לו יזכני ה' בגורל, מה ישפר אז חבלי בחיים! בעול „המלמדות" אשא גם להלאה, כי הלא כבר מלתי אמורה: לו אתנשא אנכי להיות לשר, אז יגדל עוד הוני ורכושי מן שאר שרי ארץ, כי מלבד שכירת שררותי אשתכר גם מן המלמדות והיה לי כסף משנה; ומבלי הלצה, כמאז גם להלאה אחזיק במלמדות, אבל אשכר לי דירה נאה בעלת שני חדרים, למען ירוח לנו מעט, גם אשחד מכספי לאָמה, למען הקל העול מאשתי היגעה מרוב עמל ועבודה. איש איש מכם אשר יביא לי את הבשורה הטובה כי זכיתי בגורל, לו אהי אסיר־תודה כל ימי וחופשה אתן לו מן ההדר בכל עת אשר ידרוש ממני!"...
בכליון עינים חכינו עד יום הראשון לשבוע, הוא יום הגלות הגורל. השחר טרם האיר על הארץ והנה בית סוכן הגורלות כעיר נצורה, כי עשרים ושנים נערים חנו עליו במעגל, מצפים ומיחלים עד תפתח דלת הבית לפניהם. כמעט נפתחה הדלת והנה אנחנו פורצים הביתה ואיש איש מאתנו ידו פרושה אל הסוכן; „הבה לנו פתקאות!" הסוכן לא מנע חפצנו מאתנו אכן כמעט שמנו עינינו לראות בפתקא, והנה נבהלנו למראה עינינו, כי כתובים היו בה שלשה המספרים, אחד מהם לא נעדר — ראינו ונשב לראות, אמנם לא חלום ולא מקסם כזב הוא, כי אם אמת ונכון כנכון היום, הלא עינינו הרואות ולא זר: חמשה, שלשים ושבעה ושמונים ותשעה.

כרוח סער נשאנו על כנפים מן הבית אל „החדר" וכמעט פתחנו הדלת צעקנו בקול שאון ומהומה באזני מורנו:

„מזל טוב רבנו, הרבנית זכתה בגורל!".

ברגע הראשון לא האמין הרבי למשמע אזניו ויהי כנציב מלח, אבל לאט לאט שב רוחו אליו ועיניו בחנו את הפתקא ואת המספרים אשר רשם על הלוח, זה קבל זה והנה מתאימים הם. אכנם כנים הדברים — אשתו זכתה בגורל!...

„טוב הדבר" החל עתה לנאום לנו נאום „טוב הדבר כי הרבנית איננה אתנו בבית. את הבשורה הטובה הזאת אביא לה אנכי, אני ולא אחר — שבו נא, בני, איש תחתיו ואל ירים איש את ידו ורגלו עד שוב הרבנית!".

כלאנו מצות רבנו ונשב איש איש על מקומו, יחיל ודומם עד שוב הרבנית מדרכה.

בפתחה הדלת והנה מורנו יצא נגדה וספר התלמוד בידו..

„אשתי" שב אליה את דברו בשובה ונחת מדי הגישו את הספר אל עבר פניה „נשקי את הספר הקדוש הזה ואל תשאלי הרבה..."

הרבנית שחקה מטוב לב באמרה:

„איזה הרוח עבר עליך הפעם?"

החת להשיב לה על דבריה הוציא מצלחתו את שבט ועמו, את קופסת הטבק, ויקריבה אל אפה...

הרבנית הוסיפה לשחוק בכל פיה...

„אין צרך לך להפיל עלי בלהות" אמרה בנשקה את הספר במו פיה „גם בלעדי זה אשק ספר קדוש כזה בכל לבי..."

„עתה" החל הרב לבאר לָה הדבר בשומו את הפתקא לפניה „עתה אודיעך מדוע צויתי עליך לנשק הפעם את הספר, כי הספר הזה פתח לפנינו את שערי ההצלחה, התבונני וראי: חמשה, שלשים ושבעה ושמונים ותשעה...

הרבנית שמה עיניה על הפתקא ופניה הלבינו כשיד..

„אכן הרעותי לעשות" קרא מורנו „כי הרעשתי את לבבה פעם אחת בבשורה הטובה הזאת. עלי היה לבשר לה זאת לאט לאט ולא בחפזון!" אכן עד מהרה נוכח לדעת, כי לא הבשורה הטובה הרעישה את לבבה ויבא רטט בעצמיה, כי אם בשורה רעה. המספר

חמשה אשר קטן ומצער היה בעיניה החליפה למספר ארבעים וחמשה. עתה נבהל גם מורנו למשמע אזניו, אך עד מהרה שב רוחו אליו בראותו צרת אשתו ומר רוחה, אשר נתעלפה ותפול שדודה על מקומה...

„אל נא, יונה פותה" נחם אותה „אל נא תצטערי הרבה על הדבר הזה, הלא מאת ה' הוא, בעזר אלהים חיים ובריאים אנחנו וילדינו, התקטן זאת בעיניך? ומה היה לו אבדנו את ילדנו, בחלותו זה לפני ימים? חיים אנחנו כלנו, הלא טובה לנו בריאותנו מעשרה גורלות, אל תחטאי בנפשך, אשתי היקרה!"

אך אשתו לא הרפתה ותבך ותאנק. במבוכת נפשו שם מורנו מפלט לו אל הלצון ויאים אותה באבקת הטבק אשר בין אצבעותיו, אך גם זה היה ללא הועיל הפעם, כי במעט נמוג לבה מרוב דמעה ובכי תמרורים.

בעוד רגעים הביאו אותה אל מטתה, כי כאש צרבת להטו פניה ושניה דא לדא נקשן, ביום השני גברה עליה מחלתה עד כי אנוס היה מורנו לשאל ברופאים.

למחרתו הלכנו כלנו עם מורנו אל בית הכנסת להפיל תחנתנו לפני ה' להחיות ולהקים את הרבנית הטובה והישרה...

גם ה' שמע קול שועתנו וישלח לה עזרתו מקדש ותקם ותחי וכמאז כן הוספנו לראות בפניה המאירים והמלאים תם ורך.

לא אחת ושתים נגשה אחרי כן הרבנית לפני בעלה ותאמר לו „שאל נא בספרך, מה המספרים אשר יעלו עתה בגורל..."

גם מורנו לא מנע שאלתה ממנה.

אך כמו קצף הספר עליה על כי הובישה פעם אחת את עצתו, ולא אבה עוד להגיד לה קושט אמרי אמת...

מגבורי ישראל

(תמונות וציורים)

מאת

ראובן בן מרדכי בריינין

הוצאת בן־אביגדור,

ווארשא

א.

קור גדול בחוץ. הכוכבים נוצצים בשמי התכלת. שקט ודממה בכל הרחובות. יושבי העיר יד־אל יושבים ספונים בבתיהם על התנורים ומאחוריהם; רק שם בקצה העיר, לא רחוק מבית־העלמין, הולך לאטו איש גבה הקומה ושולי אדרתו אשר לא נרכסו מתפשלין לאחוריו

הוא משה עושה־התנורים.

משה הוא עושה תנורים פשוטים העשוים לבשול קדרות, תנורי־הסקה לחמם את הבית ותנורים לנוי ולתפארת בעלמא. פני תנוריו, תארם, גזרתם, כרכבם ומסגרתם, המה כמו חטובים שיש בידי יוצר פסל, אף כי הוא טח את פני תנוריו טיח העשוי רק חמר רך מעורב בחול. עוד כל בני העיר כמעט זוכרים היטב את הצעצועים, הכרובים והתמרות אשר בבית התפלה הגדול. בתקופה הראשונה של שנות מלאכתו היו פני תנוריו אשר עשה כפני מוכי שחפת, אשר האדם מכסם וחוט של חן מתוח עליהם, אך חם גופם דלל ולבם חלל. בשנים האחרונות גבר במלאכתו המועיל על הנועם והפנים על החוץ. תנוריו אשר הוא עושה בתקופת מלאכתו השניה המה חזקים ומוצקים, כאלו חצבם בצור ואם עבר עליהם חצי יובל שנים לא העלו עשן אף כל שהוא.

הוא שב עתה מן השוק הביתה.

הוא בא הביתה, בית קטן, צר ונמוך. לאור העששית הקטנה הדולקת על השלחן יראו פני הנכנס. הוא כבן שלשים ושלש שנה או יותר מעט, פניו מפיקים עז רוח ואמץ לב ועיניו מכונות אל נקודה אחת, כאלו הוא חושב מחשבות עמוקות, שאין להן כל יחוס וקשר למלאכת התנורים הפשוטה. זקן שחור וקצר יסוב את לחייו הרחבות. חוטמו הארוך מתחדד בקצהו. מצחו רחב ומלא קמטים עמוקים ומתנועעים בלי חשך, שפתיו דקות, סגורות ורועדות, כאלו הוא מוצץ דבר מה בפיו. קומתו זקופה וישרה.

משה ישב רגעים אחדים מבלי דבר דבר, ובהביטו אל אשתו, אשר ישבה אצל התנור ותתפור טלאים על גבי מכנסים קטנים, אמר בקול תלונה:

לשוא עמדתי בשוק כל היום וגם בלילה והכיתי בכליון עינים, אולי יקראוני לתקן תנור נשבר או נסדק; אך אין קורא, אין שם על לב לקטנות כאלה, אין מלאכה אף כל שהיא... זה חדש ימים לא גאלתי ידי בחמר, לא מרחתי אף סדק אחד, כאלו אחד האצילים הייתי... אשים קץ להבטלה... לא אחכה חדש ימים ויותר עד אשר יתעורר איזה בעל הבית, אשר תנורו התפורר והתפוצץ לרסיסים והיה למעי מפלה וישאלני דרך אגב ובהעברה בעלמא, כאלו הדבר אינו נוגע אל עצמו: כמה יהיה שכרי בעד תקון קטן בתנורו שנתקלקל רק מעט, ושלשה ימים יתוכח עמי על אדות שכר מלאכתי, עד כי יאלצני לעבוד את עבודתו חנם.

חוה אשתו לא הוציאה, בכל העת אשר דבר משה, כל הגה מפיה, כי היתה עסוקה בתקון המכנסים הקטנים ותהפכם הנה והנה. נכר היה הדבר, כי קשה עליה לעשות מקרעים ובלויי סחבות כלי שלם ומתוקן.

משה הוסיף לדבר אל נפשו: קשה עלי הבטלה לא אוכל שאתה... עוד ישועתי בי... כל עוד אצבעותי נכפפות לא אעמוד כל יום כגולם בשוק לחכות עד אשר ימצאו חפץ בעבודתי, ומי זה צריך בחרף למלאכתי, אם כל עושי התנורים וצאצאיהם חוזרים על הפתחים אולי ימצאו מקום להשתכר, ואני אינני יכול לדפוק על הדלתות ולהתחנן לבעלי הבתים כי יעשו אתי חסד וישכרוני לתקן את תנוריהם ההרוסים... יעבור עלי מה ואני אשים קץ להבטלה הבזויה הזו... לא אשקוט ולא אנוח עד אשר אמצא מכרה להחמר הדרוש לי, ואז... בדברו את הדברים האחרונים האלה הניח אצבע על מצחו, כאלו חפץ לעצור מעט את גלגלי מכונת מוחו שהחלו למהר עבודתם.

מרוב שיחו והגיונו, כאלו רצה לשלם גמול לנפשו בעד שתיקתו כל היום בעמדו בשוק, לא ראה משה ולא חש כי ילדיו מתלקטים סביבו, יחבקוהו וילפפוהו בחבה יתרה.

— מדוע זה, משה! — שאלתהו אשתו — תדאג היום מבכל הימים? הלא אלהי ישענו מפרנסנו ומכלכלנו ולא מתנו ברעב עד הנה, ירא

אלהים ונחיה ולא נגוע ברעב גם לימים הבאים. עוד שני חדשים וימי האביב יבואו ותשוב לעבודתך ולפרנסתך ותשכח את הימים הרעים.

— ומה יושיענו האביב הבא — ענה משה — הלא גם בכל ימי הקיץ העבר לא היה לי, תהלה לאל, חסרון במלאכה, ומן הבקר עד הערב היו ידי בכל יום מלאות עבודה וגם השתכרתי מעט; אבל מי כמוך יודעת כי השכר שאני רואה בימות הקיץ איננו מספיק בשום אופן לכל ימות החרף.

— הן לא חמור גרם אתה לעבוד מבקר עד ערב עבודת פרך בכל ימות השנה מראשיתה עד אחריתה. —

— גם הנמלה, אמר המלך החכם, תכין בקיץ לחמה — נשמע קול צפצוף דק מפי ילד בן תשע שנים, שישב על התנור ויקרא בספר ישן ועב הכרס, לאור העששית הכהה העומדת על השלחן באמצע הבית.

— האם תדמי בנפשך, חוה, כי הבטלה נותנת לי כח ועצמה? להפך: בקיץ כשאנכי עסוק וטרוד בעבודתי אינני מרגיש כל מכאוב ומיחוש בגופי, ובחרף, באין כל עבודה, הנני חלש ורפה ועצמי עששו. לשבת בטל ששה הדשים, האין זה ענוי שאין כמוהו?

הרוח הומה וסוער בחוץ גם ישרוק בארבת העשן. שחיף עץ מרולדל מתופף על גג הבית. הילד שישב על התנור והגה בספר נאחז בחבלי השנה והספר השתמט מידו. חמשה ילדים ערים הקיפו את האם מכל עבר וימיצכוה בסינורה ויאנחו ויאנקו, כי פתי הלחם היבש אשר נתנה לכל אחד מהם בערב לא השביעו את בטנם הספוגי.

— מדוע לא לקחת — שאל משה — עוד ככר לחם בהקפה אצל שרה החנונית? הנך רואה כי הילדים רעבים ובנסים לא ישבעו. כמדומה לי כי אשר'קה הוא גם חולה, כי נחרתו אימה ופניו נפלו מאד.

— אין אני יבולה ללכת פעם יתרה לחנות שרה, כי זה ימים אחדים בבואי אליה לקנות דבר־מה היא מראָה לי פנים עצובים, מעקמת שפתיה וקוננת על גורלה המר ועל העת הרעה ועל בעלי חובותיה הלועגים לעניה ושותקים להתאוננותה, כאלו ממון קרח לה, ובאמת היא מאכלת דמה ובשרה את קוניה הלוקחים בחנותה מבולת בהקפה. למה היא מספרת לי כל אלה? האם לחם חסד הנני מבקש ממנה? כל דבריה ועקיצותיה יורדים חדרי בטני ופולחים כחץ שנון כליותי. הלא שרה יודעת

כי במיטב כספנו תננו משלמים לה בימי הקיץ חובנו עוד טרם שנקנה כתנת לבשרנו.

— גם היא עניה — אמר משה — ומטופלה בילדים קטנים והנני חיבים לה סך לא קטן.

— כן ... אבל ...

אשר'קה השמיע קול שיעול פעמים. משה וחוה קמו ממקומם וימששו את ראש הילד ויתחבו כף לתוך פיהו ויפערוהו ויביטו לאור הכהה אל גרונו, התבוננו אל עיניו ויבדקוהו בשבע בדיקות, ויאלצוהו להשמיע עוד הפעם קול שיעול, אשר נשמע כקול היוצא מתבית ריקה ופני משה ורעיתו נפלו; ואף כי התאמצו להראות זה לזה פנים שקטים ושלוים, בכל זאת לא יכלו להסתיר פחדם הנשקף מעיניהם ותנועותיהם, ויקראו איש מעל פני רעהו את הצפון בלבבו.

— אנכי אומרת תמיד — אמרה חוה בקול שנשמע בו תוכחה ומוסר — לא נחטא לה', כי יש צרות יותר גדולות מחסר פרנסה... יסלח ה' לפשענו ויהיו בנינו בריאים ושלמים, והפרנסה? הן מי זה יאסיף אוצרות זהב ומי זה ירחץ הליכיו בחמאה? הכל צריכים לפרנסה והכל סובלים דחקות וה' הוא הזן ומפרנס את כל.

— מי האיש צדיק כביר ולא יחטא לפעמים בשפתיו? גם אני, כאדם חוטא, הנני חושב בלבבי, אל יחשוב לי אלהים זאת לחטאה, כי צנה אחזה את אשר'קה מפני שהוא הולך יחף, ואלו היו לו נעלים, אם גם ישנים, לא היה בא לידי כך.

— אם ה' לא ישמור לא יועילו גם נעלים — אמרה חוה.

הילד השמיע קול שיעול עוד יותר יבש ועז... משה הביט בפני רעיתו והיא בפניו. „אולי... גמגם הוא בלשונו... אולי..." חוה הבינה אל מה ירמוז, ותאמר „אין רע... יתן ה' ולאור הבקר יעבור השיעול, הן דבר מצוי ושכיח הוא כי הילדים יחלו לשעול בלא כל סבה נכונה לזה".

משה הביט אל פני הילד וידום.

הילד התאמץ לשעול ולהעלות את כיחו וניעו ולא יכל, כאלו הושם מחנק לצוארו אשר צבה, חזהו הורם והומך ובלבו נשמע קול כקול המשור המנסר בעץ קשה.

— אולי נקרא — אמרה חוה — אף כי אין כל רע, חס וחלילה, אך מה נפסיד אם יבוא זרת הרופא?... לך, אם לא תכבד עליך ההליכה,

וקראהו... אבל איך זה תלך בליל סופה וסערה כזה? הן גם כל היום עמדת בחוץ בקור. לולא יונקי הצמוד לזרועותי ובין שדי ילדי הייתי הולכת בעצמי לזרת הרופא, למען ירגיע את רוחנו.

— הסערה איננה מפלת חתיתה עלי — אמר משה — אין הסכנה גדולה אם גם תשב מעט בחוץ, אבל למורת רוח הוא לי לקרוא את הרופא בעת שאין פרוטה בידינו לשלם לו בעד טרחתו.

— אל תלך, משה, להרופא — אמרה חוה בקול שנשמע בו תקוה ואמץ לב — ה' עמנו, הן הוא אל רחום וחנון ולא ייסרנו בכל.

הילדים בכו בכיה דקה וממושכה וישכבו ויישנו אחד אחד, זה על זרועו, זה על הספסל וזה על התנור, ויישן אשר'קה החולה גם הוא, אך הקול המנסר בלבו לא פסק.

חוה פשטה את שמלותיה מעליה, ותציען על קרקע הבית, ותנח לצד הקיר שני כרים דקים ונקיים, ותשכב את כל הילדים על המשכב המוזר הזה; ומשה לקח את אדרתו ויכס בה את הילדים.

חוה התבוננה בעינים חודרות אל פני אשר'קה ותט אזנה לחזהו ותקשב קשב רב קשב, פניה נהרו ועיניה הפיצו זיקי שמחה ותאמר: ברוך ה' כי טוב לו עתה מבתחלת הלילה. עיני רואות כי מחלתו הוקלה והוא ישן ברבעי.

— גם אני חושב — אמר משה במששו את ראש הילד וכל אבריו — כי הוקל לו ואין כל סכנה.

ויעל על התנור וישתרע עליו. חוה שכבה עם יונקה במטתה השבורה, אשר חרגה ממסגרותיה, ותחלוץ לו שדה הצומקת. הילד השמיטה מפיו ויתפרפר ויתחלחל. נפשו השתפכה עליו בבכי של תחנונים ובקשה, גם הרים את קולו ויזעק זעקה גדולה, שנשמעו בה הטענות והתביעות של הבריאה הקטנה, אשר עפלה נפשה בה, כי החיים עוד לא למדוה לתכיר עולתם.

האם נסתה לחלוץ לו את שדה השנית, לישנהו על ברכיה ולהרגיעהו בהברות של חבה ותחנונים, בשירות ושריקות ישונות, בטלטול ונדנוד על ידיה; אך הילד לא חדל לבכות ולהאנק ולא ינק את שדי אמו.

— מה זה יבכה היונק? — שאל משה אשר הקיץ משנתו.

— אין דבר — ענתה חוה בהלעיטה את פי הילד, כמעט בעל

כרתו, את שרה, אשר לא היה בה אף טפת חלב, ורק את לשדה ודמה מצץ.

— בגאותך, חוה, שכבת גם את רעבה, ואין כל פלא כי יצעק ויתיפח היונק, כי הרעב איננו מניח לו לישון ויש לו עליך טענה צודקת.

— חי נפשי, שבעה אנכי. הן אינני זוללת וסובאת, וכמה תדרוש אשה כמוני, היושבת כל היום בביתה, להשקיט רעבונה? מעט שה"י מעט פה"י ודי והותר. אבל אתה, משה, בודאי הנך רעב ללחם, כי מאז הבקר לא בא כל אכל אל פיך, ואתה הן לא בבית חם ישבת כל היום, כי אם בשוק עמדת וגם כסות ושלמה בקרה אין לך. אמנם, הנני מתודה, הסכלתי עשה, כי לא השפלתי כבודי לפני שרה החנונית, לו ידעה מצבנו כמו שהוא באמת היתה מקפת לי לחם לשבע, כי היא יודעת זה שתים עשרה שנה שגם את עורי מעלי אפשיט ואמכור למען אפרע את חובתי לה. בעצמו של דבר שרה היא אשה טובת לב, ואם היא מתפתלת לפעמים עם בעלי חובותיה, היא עושה זאת רק על פי רגילותה, מבלי כל מחשבה זרה.

היונק נלאה לצעוק וייעף להתיפח ויישן אין אונים, גם את אמו לקחה השנה על זרועותיה הרכות ותרדם.

הסערה בחוץ גברה חילים ותשרוק ותהום ותצרור בכנפיה את ערמות השלג המכסות את פני הרחובות הצרים ותפזרן ותזרן לכל רוח ופאה ותצנפן עוד הפעם צנפה כדור ותצברן לגלים נצים. על הגג דפקו נסרים דקים אחדים. הפתיל אשר בהעששית המעושנה לחך את שארית הנפט אשר במקותה — והנה מגרון אשר'קה התפרץ בחזקה שיעול כשריקה דקה וחדה הפולחת ובוקעת גם את שאון הסערה. משה קפץ מעל התנור, כמו יד נעלמה העירתהו ויחטוף את העששית מעל השלחן ויתבונן אל פני אשר'קה הישן. פני הילד היו ירוקים ככרתי, ירכיו הורמו והשפלו ונשימתו היתה בכבדות ובקושי גדול. משה הביט אל יתר ילדיו שהיו שטוחים על פני קרקע הבית, והנה אדרתו שהיתה מלאה נקבים צנחה מעליהם ויהיו בעיניו כגל של עצמות יבשות ונחרות. אין בשר, אין שרירים, רק קרום דק פרוש למכסה עליהן. כמה רתמנות יפיקו הפנים הקטנים והדלים האלה! — עיני משה חשכו וגלגלים, קוים ונקודות, תשבץ ומתספס, מכל מיני הצבעים והגונים, התגלגלו, הסתכסכו זה בזה, שבו ורצו לפניהן. עורקי רקותיו הלמו כהולם פעם ובלבבו

הרגיש לחץ ודחק נורא. שתי דמעות גדולות התגלגלו מריסי עיניו ותפולנה על קרקע הבית הקר.

היונק חרג ממסגרות זרועות אמו היבשות, משה נגש בלאט על בהונות רגליו אל מטת רעיתו ויתבונן בעינים מפיקות חמלה, רחמים והתמוגגות הלב, אל פניה ופני יונקה. פני האם נראו כקלף מלא קמטים, שפתיה ירוקות, וכל בדי עור פניה הביעו צרה ויגון; אך חוט של חן דק ונעים היה עוד מתוח עליהם. העוני עם כל פגעיו ומלאכיו המשחיתים אשר די כח בידם להרוס ולכלות את כל הגוף עד היסוד — חסרי־אונים המה למחות את עקבות היופי לגמרי מעל הפנים שהטבע בעצמו שת צבי עדיו עליהם. ואם גם יקרה כי העוני שורט שרטת גסה גם על רשמי הפנים היותר יפים, מפונקים ועגוגים — הנה האיש אשר עינו בחונה ומנוסה, או עין האהבה הטהורה לו, ימצא גם מתחת להשרטת המכוערה חוט דק של חן ונועם מיוחד.

— אם אמללה! — חשב משה באנחה — בדמיך ובמות עצמותיך תיניקי את ילדיך ואף לא תתאונני על גורלך המר.

אור העששית כבה. משה עלה על התנור, אך שנתו נדדה מעיניו ויתהפך מצד אל צד. את הכאב בצדו השמאלי, אשר כמעט שכחהו זה שנים אחדות, הרגיש הפעם ביתר עז. פני בניו החורים כשיד, גוויותיהם הרזות ופני רעיתו המפיקים ענות אין קץ רחפו ורהו נגד עיניו כצלמי בלהות. קול השיעול אשר השמיע אשר'קה רצע את אזניו כמו במרצע.

יעבור עלי מה — דבר משה לנפשו — ואני אמצא המר המוכשר למלאכת לבנים לבנות, ואם אפיק את זממי אחלץ את בני ביתי מענים ומצוקותיהם. מחשבות רבות עלו במוחו של משה בלילה הזה וכלן התקבצו סביב לנקודה מאירה אחת, עד כי נרדם גם הוא.

ב.

אך עלה השחר הקיץ משה משנתו, וחוה גם היא התעוררה, אך לא ירדה מעל מטתה, כי הקור היה גדול בבית ויונקה שלא ישן כמעט כל הלילה נרדם לאור הבקר.

— כמדומה לי — אמר משה בבטחה — כי לאשר'קה הוטב. שעולו בעת רך וכגרונו לא ישמע קול נחרה.

— גם אני חושבת — אמרה חוה — כי עברה הסכנה במחלתו. ה׳ הביט בענינו ולא יסרנו בחמתו.

משה לקח את תיק הטלית והתפלין וילך להתפלל עם ה„מנין" הראשון. בשובו מבית התפלה הביתה פגשהו ברחוב משרתו של זרח ויאמר לו כי הגביר קוראהו לתקן תנור בביתו.

— ברוך ה׳, כי לא עזב חסדו מאתנו! — אמר משה בשמחה גלויה אל אשתו בבואו הביתה — הן גם צל תקוה לא היה בלבבי למצוא ביום קר כזה איזו מלאכה, והנה ישוי נא בנפשך שמחתי: בראותי כי משרתו של זרח הולך לקראתי ואומר כי הגביר קראני לתקן תנור בביתו.

— לפרנסה אינני דואגת כלל, יודע אנכי כי כל זמן שאתה חי ובריא, לא נמות ברעב; אבל דואגת אנכי לאשר׳קה, כי עודנו חולה, השיעול לא עזבהו, וכמעט הנני מתחרטת על שלא קראתי עיד אֶמש את הרופא.

— אני אלך אל הגביר להחל במלאכתי ובערב אבוא על שכרי ונקרא להרופא, ואת לכי אל שרה החנונית וקחי בהקפה ככר להם, דג מלוח וכד חלב, ואמרי לה כי קראוני להגביר לתקן את התנורים ובערב נתן לה מעט כסף.

— אבל איך תלך לעשות מלאכתך ועוד לא אכלת מאומה מיום אתמול בבקר — אמרה חוה לאישה.

— אל תדאגי לי — ענה משה ויקח את פטישו, סינורו וקו האנך בידו וישק לבניו וילך לעבודתו. טרם צאתו החוצה צוה עוד פעמים אחדות לרעיתו לקנות בחנות שרה מכולת לביתה ליום הזה ולשמור בשמירה מעולה על אשר׳קה לבל יקפוץ מעל משכבו על קרקע הבית הקר ולכסותו בברים למען יחם לו.

אך פתח משה את הדלת בבית הגביר והנה זרח ואשתו רצים לקראתו וצועקים בקולי קולות: התנורים אשר עשית בביתנו התפוצצו לרסיסים ולא יצלחו לכל דבר, כי יסיקום כל היום ולא יחמו. עוד זאת גם הבית מלא עשן וקיטור גחלים, לך התענג על מלאכת ידיך.

— הגד נא, ר' זרח — ענה משה בנחת — אם ידעת מתי עשיתי את התנורים בביתך? לא אשגה אם אומר, כי עברו מזמן ההוא יותר מעשר שנים, ובכל העת הארוכה הזאת לא תקנו את תנורי אף פעם אחת, וגם היום הבט נא וראה: הנם מוצקים כמו אבן ולא יראה ולא ימצא בהם כל סדק ובדק; ולמה זה צעקת?

– עז פנים! — צעק זרח — עוד צדיק כביר הנך בעיניך ואינך מוצא בך כל חטא... אם התנורים חזקים למה זה יעלו עשן? צר לי מאד שלא שכרתי אז, בבנותי את הבית, גם עושי־תנורים מבני נכר, הלא ידעתי מראש כי בעל־מלאכה עברי יורע הכל ואיננו יודע מאומה; ומאין ידע אם לא למד את מלאכתו ולא שמש מעולם בעלי מלאכה הגוגים והוא מולך מעצמו ועוד יחסן גדול, כי הוא דורש דמים יקרים גם בעד מלאכה קלה ופשוטה. לא כן בעלי מלאכות שאינם בני ברית. המה למדו את מלאכתם על בוריה ונכונים לעבוד עבודת פרך גם בזול הזול. מלבד זאת בני תרבות המה ועבדים נכנעים לבעל הבית.

— ר' זרח! השכחת — שאל משה בהתולים — כי טרם שקראתני לעשות את תנוריך שכרת בעלי מלאכה בני נכר? ואף כי אינך אוהב לותר משלך ואינך נוח להתרצות לבעלי מלאכה עברים, אך לבני נכר הראית חבה יתרה, כי הענקת להם מכספך עוד טרם שגאלו את כף ידם בחמר, וכאשר החלו לעשות את מלאכתם חרפו ויקללו אותך ואת בני ביתך שבע ביום, וכלכם הייתם למרמס תחת רגליהם; וכאשר האצת בהם לגמור את מלאכתם שתו לשכרה, ספקו בקיאם ויעשו תנור אחד חדש ימים וגם אותו לא שכללו כדבעי, ואז רק אז, כאשר באת בין המצרים — קראת לי לגמור את מלאכתם ולעשות את יתר התנורים בביתך. כעת ראה — התנור מעשה ידי בני הנכר נסדק ונבקע ועוד מעט והיה למעי מפלה, והתנורים שאני עשיתים בידי אין שבולה גהם, על עמדם יעמודו כהדסים ואיי כל נפתל בהם.

— לפי הנראה — אמר זרח כמתלונן — אין לך כל דאגה; אבל ראשי סחרחר מרוב עסקי וטרדותי ואין עתותי בידי להרבות אתך להג ולזכור נשכחות. לך, מנול! ומצא החסרון בתנור העומד בחדרי־האורחים ותקנו היטב, שיוכלו להסיקו בערב מבלי כל חשש סכנה.

משה לא ענה דבר, רק יצורי פניו התעותו, ביחוד בשמעו את שם־החבה „מנול" ויישך את שפתיו וגבות עיניו התנגשו זו לזו. כאשר

בדק את התנור המעלה עשן מצא כי החסרון הוא בארבת העשן ויטפס על המקרה ויעלה אתו גם חמר ולבנים.

משה פשט את אדרתו מעליו וגם את מעילו, ויישארו על גוו רק מכנסי בד, טלית קטן ועליהם סינורו העשוי משק ישן, וידלק נר חלב ויתחבנו בגוש חמר ויחל לעשות מלאכתו.

הרוח נישב מכל עבריו והקור תקף עליו, כי גם הרעב הציקהו וירעד את רב עצמותיו. מסביב לרגליו התגוללו נעלים ישנים, רפודים אטון צמר, גדולים וקטנים. פתאם התיצבו לנגד עיני דמיונו פני בכורו אברהם... גם הוא יחלה — דבר מישה אל נפשו — במחלת האסכרה, כי גם הוא יתף. האשמח על אשר חנני ה' ויתן לי ילד נפלא ולמרן גדול כזה, אם אין לאל ידי לכלכל את מחסוריו?... הנעלים אשר פשטו ילדי זרח, הנבערים מדעת, מעל רגליהם ואשר השליכום הנה למען יאכלם הרקב — היו טובים לילדי... משה השליך בחמה את חתיכת החמר שהיה לרגב קרח בידו, ויחטוף בחטיפה מבהלה צמד נעלים ויטמינם בחבו... נטפי זעה התגלגלו מעל פניו ויפעם לבו בחזקה וקרסוליו מעדו... „אינני יכול להיות גנב" — אמר מישה לנפשו ויוצא את הנעלים הקמוטים והצנופים מחבו ויקלעם לפנת הגג בכח גדול כמו השליכם מתוך כף הקלע. אבן כבדה נגולה מעל לבו ויישאף רוח.

מישה גמר את מלאכתו ויטפס וירד אל הבית. זרח, רעיתו ובניהם ישבו בחדר האכל המרוח ויאכלו סעודת הערב. משה עמד בצד הדלת. יצורי גוו רעדו מקור ולבו נוהה אחרי ביתו. המסובים אכלו, שתו ושחקו ואיש משים אליו לבו.

משה השמיע קול שיעולו פעמים אחדות וימולל ברגליו..

— נורא הדבר! — התעורר זרח — האביונים אינם מניחים גם לאכול, עז פנים! אף מעט דרך ארץ ונימוס אין לך... העברי פוסע גם על ראש אדונו אשר ממנו לחמו נמצא...

— לא חסד הנני מבקש מידך, כי אם שכר עבודתי. —

— הרבה עבדת! טחת בחמר הנה והנה פעם ושתים...

— אבל למה זה תדבר בתוך הסעודה — שסעה הגבירה את אישה בדבריו — את כל פחות ערך, את כל נבזה ושפל? משה עושה־התנורים הוא גם כן שלשלת היוחסין, וגם אתו לא מצאת עת אחרת לדבר.

משה יצא אל חדר המבשלות ויסגר את הדלת אחריו בחזקה

ויניע בראשו. נפשו ערגה אל בני ביתו ולבו נתר ממקומו. אך בלא כסף לא חפץ ולא יכל לשוב הביתה. בשמעו כי יפנו השלחן פתח עוד הפעם את הדלת ויבט אל אדוני הבית.

— מה לך? — שאלהו זרח בקצפו.

— שכר עבודתי! כסף נחוץ לי כעת...

— כסף נחוץ לו! חאַ-חאַ-חאַ! עסקים גדולים הוא עושה... בכסף אתן לו בעד אשר תקן את תנורו הנשבר —

— האם עבדך הנני, כי חנם אעבדך?! —

— עבודה גדולה... מילתא זוטרתא! —

— לולא ילדי החולה ירקתי בפניך והייתי נותן לך במתנה גמורה שכר עבודתי, אבל אחד מילדי חולה ואין לי במה לשלם להרופא.

— מילתא זוטרתא, ילדו!... דבר יקר! גם הוא „פריץ" וקורא לרופאים, ואם יחסר, חס חלילה, עני אחד בתבל יהיה נזק גדול.

משה ירק בפני הגביר, סגר את הדלת אחריו ברעש וילך לו ברגלים ממהרות הביתה.

ג.

משה בא הביתה והנה קול נהי ובכי תמרורים... חוה מתיפחת וסופקת כפיה והילדים עונים בקול מחריד לב ומרגיז נפש.

— אויה, שוד ושבר! — יללה חוה בקול מר צורח בראותה את אישה — אשר'קה מת! מי חכה לאסון גדול כזה...

משה נשאר על עמדו ויהי כהלום רעם. אחרי רגעים אחדים התעורר ויאמר בקול עז: „ה' נתן וה' לקח, יהי שם ה' מבֹרך!".

פני משה חורו כשיד, אך דמעות לא נראו בעיניו.

— מדוע לא קראנו לרופא אתמול? הרימה חוה קול בוכיה — איך לא יכולנו להבין, כי אשר'קה הוא חולה מסוכן... ה' השע עינינו ויכנו בעורון... אויה...

— כן רצה ה' — אמר משה — ויורד ראשו ארצה.

— הה, נפש טהורה! — השמיעה חוה עוד הפעם את קולה —

הה, בר בטני, ילד עני לעמל ולצרה נולדת... מתנה טובה נתן לי אלהים, גם בהיותך רעב ללחם לא בכית ולא התמרמרת אלי, לבל תכאיב את לבבי, בני! בני!... נשמה טהורה וברה, איך נתקת מזרעותי קל מהרה. הה אמולה לבתי.

— אל תתטאי, רעיתי, לה'. הנך אם ויש לך עוד ילדים — התחנן משה.

חוה השתטחה בנפש מתמוגגת על הבר־מינן הקטן ששכב על הספסל ותדום ותאנק. על פני הילד המת שרה מנוחה נכונה. פני אחיו היו דומים אליהם בצבעם הירוק. הילדים עמדו סביב הספסל, אשר שכב עליו אחיהם הקטן המת. אחד מהם היה לבוש רק כתנת לבנה ארוכה ומטולאה, השני מכנסי בד קצרים וטלית קטן של צמר והילדה ה. ז — שלמה נקיה אשר לא הלמה את גופה.

אשר'קה! אשר'קה! — צעקו כל הילדים קול אחד החודר כליות.

— היש לך בד לתכריכים להילד? — שאלו את חוה שתי נשים זקנות וכפופות שנכנסו בחשאי להבית.

— יש — ענתה חוה ותוצא גלום בד מהתבה שעמדה אצל מטתה. גזר בד זה נשאר לה מהכתנות שתפרה ליום חתונתה ותטמינו לימים שיש בהם חפץ, אשר קותה כי בוא יבואו, לתפור ממנו כתנות או סינורים חדשים לילדיה.

הנשים הזקנות הרכיבו על חוטמם משקפים ותשבנה לתפור את התכריכים הקטנים. על פני הזקנות שכנה ענגת תוגה ואין אחת מהן דוברת דבר. שלשים שנה תפרו תכריכים לטף וזקן ההולכים לעולם האמת וביום שתשבנה פנויות ממלאכתן זאת תרגשנה כי חסר להן דבר־מה. הקולות, הדמעות, האנחות וההתעלפות היו בעיניהן חזיון טבעי ומצוי. הן באות אל הבית אשר שם מת להלבישהו, לנקותו ולטהרהו, למען לא יתביש בבואו כאורח לפני שופט כל הארץ לעמוד בדין, ואל החיים אשר עוד לא באה עתם ללכת בדרך כל הארץ לא תשימנה לבן.

— הנני רעב... לחם... לחם — התאונן בקול מר ילד כבן ארבע שנים.

— אל תבקש בעת לחם! — השתיקוהו אחיו הקטנים וישימו

ידיהם על פיו — האינך רואה, זולל וסובא, כי אשר'קה מת וכי אבינו ואמנו בוכים ? !

— לחם ... לחם ! — הרים הילד עוד הפעם את קולו.

— הס, הס ! — השתיקוהו הילדים הגדולים ממנו.

— הא לך, פרוטה ! — אמרה אחת השכנות, שעמדה בבית ותמח את דמעתה מעל לחייה, אל הילד הבוכה — הילד השפיל עיניו לארץ ויאנק דום. השכנה הוציאה מחיקה חתיכת עגה ותושט להילד המתיפה, אך הוא הפך אליה ערפו ויגרד באצבעותיו הקטנות עפעפי עיניו.

— קח, בני, קח ...

— לא אקח. אמי צותה עלי לבלי קחת מאומה מידי זרים — גמגם הילד בלשונו.

הדלת נפתחה והקברן, איש זקן, גבן וצולע על ירכו, בא אל הבית; כראות משה ואשתו את הקברן הרימו קול בוכים, כאלו רק זה עתה נוכחו כי אשר'קה מת באמת. כל הילדים געו בבכיה ממושכה.

השמעתן — קרא הקברן אל הנשים הזקנות בלחישה — אה בכיותיהן ? התבל תחרב אם יחסר פה אוכל אחד בבית ! ...

משה וחוה יושבים על עריבה הפוכה. ענות תוגה שוכנת בכל זויות הבית. שבב ראי שהיה מדבק לקיר במסמרים כסה במטלית בד. הילדים, אשר עצמותיהם שפו עוד יותר, רבו זה עם זה ואיש אחיו דחקו, אך הכל בחשאי, בנמוס ודרך ארץ

עיני משה נטויות לספר איוב הפתוח לפניו והוא קורא בתרגומו בשפה המדוברת בשום לב.

— אבוי ואוי לי ! — נאנחה חוה — אשר'קה בני איננו ! הבית ריק בלעדו ... על כל צעד יחסר לי, בחייו לא ידעתי בעצמי לערוך את טיב המרגלית, שנתן לי אלהים, בערכה. הה, בר בטני ...

— לאיוב — אמר משה — מתו שבעה בנים ושלש בנות, ובכל זאת לא חטא בשפתיו ולא נתן תפלה לאלהים.

— אבל יסורי עוד יותר גדולים מיסורי איוב — אמרה חוה

במנוד ראש — כי לי יש חמשה בנים ובת אחת והמה גועים על פני לאט לאט ברעב. הארץ לא תשיב רפאיה, אך מה גדל הכאב לראות כי הבנים תחלואי רעב המה.

— גם אנכי בהיותי ילד — אמר משה — ידעתי רעב ומחסור...

עוד המה מדברים ומשוחחים חד את אחד והנה אשה זקנה, עטופה ורעולה, אחת השכנות, באה אל הבית לנחם את האבלים.

— אינך יודעת, באשע! — אמרה חוה להזקנה — מה גדולה היתה חכמת אשר'קע. בינתו, דעתו, שכלו וחכמתו עצמו מספר ורבו מהגיד. ואין אני יכולה להסיחם, בשום אופן, מזכרוני... אל אלהים יודע אם אוכל למלט משא יגוני.

— הן לאחותי היה בן יחיד, פניו היו ברים כפני החמה וחכמתו חכמת שלמה ויקטף בעודנו באבו, ובכל זאת אמו השכולה חיה והעולם כמנהגו נוהג. הנך פתיה, חוה, מי זה ילחם עם ה' ומי זה יתקוטט בו?

משה לא לקח כל חלק בשיחתן וישקיע את עיניו בתרגום היהודי של ספר איוב. שפתיו נעות וקולו לא ישמע.

הזקנה קמה ממקומה ותסב כה וכה, כאלו בקשה דבר מה ותאנח ותצא מן הבית.

חוה קמה ממקום מושבה ותקח את ככר הלחם ואת חצי דג־המלוח, אשר הניחה באשע בחשאי, ברעתה את גאון משה, באחת מפנות הבית ותחלק לילדיה מנות, בקטן החלה ובגדול כלתה.

— איפה לקחת את ככר הלחם? — שאל פתאם משה בחמה שפוכה.

— ככר הלחם?... מה היא השאלה? הן אני... גמגמה חוה בלשונה ופניה חורו מבושת, כגנב הנמצא במחתרת.

— כעת אנכי מבין הכל — צעק משה בקול איום — באשקע הביאה לך את ככר הלחם, גם אתמול רמיתני באמרך כי דבורה החזירה לך את ככר הלחם אשר שאלה ממך לפני שבועים. כעת אנכי מבין הכל... קצבה! לחם אביונים! ואת מקבלת! היה לא תהיה... כל זמן שאצבעותי נכפפות, כל זמן שרוח בינתי לא סר מעלי לא אקח מתנת בשר ודם... התשמעי, חוה? אם תביאנה לך שכנותי עוד נפעם מתנת ידן ולא תשליכי אותן עם נדבתן החוצה, אז אשליכך מביתי ושמתי

את מקומך אחורי הדלת והמזוזה, או אברת לקצוי אריץ, „לכף הקלע”, למען לא תראינה עיני מפלתי וכלמתי — צעק משה כמשתולל וירקע ברגליו ויגוז את שערת ראשו.

— חוס נא על נפשך — התחננה חוה — עלי ועל בניך והרגע. הן באשע לא נתנה לי את ככר הלחם במתנה, כי אם שאלתיהו ממנה, ולא למעני שאלתי את ככר הלחם, כי אם למען הילדים הרעבים. הביטה נא, משה, אל פניהם ואם גם לב אבן בקרבך יתמוגג.

— טוב לי כי ימותו ילדי ברעב אחד אחד על פני, מאשר יכלכלום בלחם קצבה — צעק משה בקול נורא.

— אבל זכור נא, כמה נשאתי וסבלתי עד אשר הריתים, חלתים וילדתים — התחננה חוה כאלו יראה כי משה ימית את בניו ברוח שפתיו.

— עוד לא ירדנו למדרגה שפלה כזו — חנן משה קולו — כי נקח לחם קצבה. הן, תהלה לאל, עוד יש בביתנו שלשה כרים ושתי מנורות נחשת קלל.

כאשר שמעו הילדים כי הלחם אשר נתן להם היה לסלע מחלקת בין אביהם ואמם, עצרו את נשימתם ולא ערבו את לבם לטעום מהלחם עד שאמרה להם חוה: „אכלו, בני”.

משה הוריד ראשו אל הסֵפר וידום כאבן דומם

ד.

עשר שנים עברו.

שיבה זרקה בראש משה וזקנו, פניו קמטו, גבו נכפף מעט, עיניו כהו, אך ראותן עוד מכונה לנקודה אחת כמקדם. על פני חוה נודעו אותות הזקנה עוד ביתר שאת. מראה היה ככלי חרס נשבר או כעלה נבל וכמוש. במשך עשר השנים האחרונות הולידה עוד חמשה בנים. בנם הבכור, אברהם, ישב בבית המדרש וילמוד בהתמדה גדולה ושמו יצא כשם אחד הגדולים. שלמה, הבן השני, שלא היו כשרונותיו מצוינים ולא שקד על למודיו בתלמוד, למדהו אביו מלאכת עשית התגורים, למען לא ילסטם את הבריות. שאול, הבן השלישי, למד

מלאכת הנגרים, כי עוד בילדותו היה „אומן יד". ושמואל, הבן הרביעי, למד עוד בחדר ויצטין בשכלו החריף ובכח זכרונו החזק. מלמדיו גבאו כי גם הוא יהיה עלוי כאחיו הבכור ואולי עוד יעלה עליו.

הימים ימי קיץ. מלאכה רבה היתה למשה, גם תקוה טובה נשקפת כי איוואנאָוו בעל האחוזה היותר גדולה בסביבות יד־אל ישכרהו לעשות התנורים בבית האבנים הגדול אשר בנה בנחלתו.

— אם יתן אלהים ואיוואנאָוו — אמר משה לאשתו — ישכרני לעשות את התנורים בביתו אז יהיה לאל ידנו לפרוע את כל חובותינו בבת אחת, כי האדון הזה יודע לערוך את טיב מלאכתי ומשלם לי תמיד בעד עבודתי כראוי.

— ואז נקנה גם עז — אמרת חוה וזקי אש שמחה התמלטו מעיניה, כי מה נחוץ לך ולשמואל'קה לשתות חלב עזים...

— יותר נחוץ — שסעה משה בדברים — לקנות גמרא לשמואל.

— כן, הכל צריך — הניעה חוה בראשה.

— רבות מחשבות בלב איש — אמר משה וצחוק קל עבר בין פתחי פיו.

— משה! הגבירה רוצה לקחת את חנה בתנו לאמנת לילדיה, היא אומרת כי תנטל ותשא את בתנו על ידיה באחת מבנותיה, ולא תדע בביתה מחסור, חלילה, בכל דבר; והשרות בביתה קלה מאד. מה תאמר לזה, אישי?

— כל עוד אשר אצבעותי נכפפות לא תהיה בתי שפחה בבית זרים. בני לא יהיו, כל עוד רוח באפי, למעמסה לי. אם יש לחם לתשעה יספיק גם לעשרה.

— אבל — אמרה חוה — כל הנערות רעותיה לבושות כבנות מלכים, וחנקה ערומה כיום הולדה. עלינו גם לחשוב מחשבות על דבי־הימים הבאים. הן חנקה איננה עוד ילדה קטנה, ואתה יודע פרנסתך מה היא, ומה נעשה ביום שידובר בה נכבדות? טוב לראות מראשית אחרית.

— אל תדברי, חוה, הבלים. לשוא תשחיתי אמ־ים, אנכי לא אתן את בתי לשפחה גם להמלך בעצמו. אל תדאגי לימים הבאים, כי אין לך איש שאין לו שעה. גם שעתי המוצלחה לא תאחר לבוא, תקותי

לעשות לבנים לבנות עוד לא נכרתה מקרב לבבי. מחשבתי זו, המנקרת במותי זה שנים רבות, אוציא סוף סוף לפועל, ואם יצליח לי ה' בעבודתי החדשה לא תהיה לי כל דאגה להשיא את בתי לאיש.

— הכל בידי ה', הוא יוביל אותנו בדרך היותר טובה ורצויה בעיניו. אל תדמה, משה, כי בחפץ לב אני נכונה לתת את בתי לשפחה לזרים, אבל חפצתי להקל מעליך עול צרכינו הרבים.

שה לבש את הסינור, לקח את הפטיש בידו ואת קנה־המדה על שכמו וילך לגמור את מלאכתו בבית פרץ.

משה טח בחמר מעורב בחול דק את שני התנורים, ואחרי הטוח הכירים אשר בחדר המבשלות הציב כן גבוה אצל התנור בחדר־האורחים ויעל עליו לעשות את הכרכב העליון. בשלש שעות רצופות טפח ופנק את הצעצועים והמקלעות על גלת הכותרת אשר בראש התנור. ידי משה כבדו ועלפו, רגליו רפו ובאזניו נשמעה תקיעה גדולה. יהי מה! — אמר משה בלבבו — ואני אגמור היום את מלאכתי עד תמה, כי נחוץ לי לתת מעט כסף עוד הערב לשרה החנונית והמלמד.

עוד חצי שעה עבר ומשה הרגיש, כי גויתו יצוקה כמו עופרת וכחותיו הולכים ואפסים. משה חגר שארית כחו ויתגבר כארי על עמדו ויעש נפלאות בהחמר אשר בידו, כאלו נפח בהתערובה הרכה והלחה הזאת רוח חיים ויאצל לה חלק מנשמתו. עוד רבע שעה והוא קרוב להתעלפות גמורה, אך התחזק על עמדו וימשח וימרח את החמר הנה והנה באומנות דקה ומנוסה כציר גדול בנוח עליו הרוח, במשחו את צבעיו הרכים; ברגעים האלה שכח משה את התבל ומלואה, כמנצח בנגינות בשעה אשר כלי שירו סר למשמעתו והוא רודה בו בכל תקפו ועזוזו; עוד מעט ושיר החמר קרוב לגמר; אך פתאם נפסק, כי בנטות משה העיף למות לטבול את ידיו במים התמוטטו רגליו, חשכו עיניו ויפול מעל הכן הגבוה מלוא קומתו ארצה.

קול צעקה נשמע בבית. הנאספים הרימו את משה אשר התעלף מעל קרקע הבית וישכיבוהו על אקוביטון בחדר המבשלות ויעוררוהו לתחיה ויכסוהו בבגדים.

— אלי, צדי!... השמיע משה קול אנחה.

— הנקרא לאיטך? — שאלוהו פרץ ורעיתו, שעמדו אצל הדלת ויעוו את פניהם ויניעו עליו במו ראשם, לאות כי נכמרו נחומיהם.

— חלילה !... השמיע משה קולו כאוב מארץ.
— הנקרא לרופא ? — שאלו בני פרץ בקול מפקפק
— חלילה ! הניחו להרופאים ! —
— ידעתי מראש — אמר פרץ — כי יפול מעל כנו. היהודי הוא בהול על ממונו וממהר לכלות את מלאכתו בעמדו על רגל אחת. מה יהיה סוף זרוז כזה, אם לא רסוק אברים ופרוד עצמות ? עוד גם גדול היה, כי לא נהרג למות.
משה שכב על האקוביטון כאבן דומם שעה אחת.
— אלך ואקרא את אִשתך — אמרה שפחת פרץ למשה אשר פקח את עיניו מעט — הן אדוני לא ישימו לבם אליך, אם גם תגוע ותמות פה, כי מה איכפת להם.
משה התאמץ בשארית כחותיו להסתיר מעין רואים את עצמת מכאוביו, ובראותו כי השפחה נכונה ללכת אל אשתו ולקרוא לה התרומם בכבדות מעל האקוביטון בהשענו על מטהו.
— ידעתי מראש — אמר פרץ כרופא בר־סמכא, בראותו כי משה עמד על רגליו — כי הנפילה היתה קלה ורק העברי הוא מתחטא ומנפק נפשו.
— ר' פרץ ! — פנה משה בקול רועד אל אדון הבית — אולי תתן..
— כסף הנך מבקש ? טוב הדבר — אמר פרץ — אני אתן לך שקלים אחדים, אף כי לא גמרת עוד מלאכתך עם כל הצעצועים, הכפתורים והפרחים, כי לב טוב בקרבי.
משה הלך לביתו ויסר בדרכו אל מלמדו של שמואל ויתן לו חצי הכסף מאשר היה בידו ל„שכר למוד".
— שב נא מעט, ר' משה ! — אמרו המלמד ואשתו — למה תמהר כה ללכת ?...
— הנני עיף מעט ממלאכתי — ענה משה.
— גם עשית מלאכת התנורים—אמר המלמד לאשתו—לא נקלה היא.
— רמשא טבא ! — אמר משה לבני הבית ויצא.
משה הלך עקב בצד אגודל. הכאב בצדו התגבר, וראשו היה עליו כמשא כבד. בפיק ברכים וחלחלה בא הביתה.
— מה זה לך, משה ?! — קראה חוה בקול פחדים, בראותה את פני משה אשר נתכרכמו.

— אין דבר ... ענה משה וגחוך קל רחף על שפתיו.

— ומה זה כסו פניך במראה אפר? מה זה לך? אוי ואבוי לי! הנך חולה, מה אעשה? שוד ושבר...

— אל תפחדי, חוה, כי אינני חולה, רק צדי, כמדומה לי, יכאב מעט. אנות וירות לי.

—„איפה הוא אברהם, אנה הלך? ואַת, חנקה, מדוע תשבי עצובה ונכאה? ואתה, נח, ההחילות ללמוד היום גמרא כאשר התפארת בבקר?..."

משה השמיע פתאם קול צעקה מבלי אֹמר ודברים, ויחוק בצדו ויפול אחורנית על הספסל באין אונים...

— אוי ואבוי, משה! מה יכאב עליך? — צעקה חוה ותרם קול בוכים החורר את הלב ומרגיז את הנפש עד היסוד וילדיה אחריה.

— אין דבר, חוה! מה הרעש? אנות מעט ויעבור כאבי...

חוה הביטה אל פני אישה ותתחלחל מאד, ותרץ לקרוא את הרופא.

כאשר שבה עם הרופא הביתה מצאו את משה שטוח בפשוט ידים ורגלים על הספסל. הוא שכב כנדהם, מבלי הרגש את כל הנעשה סביבו, אנחות תכופות וממושכות גחו מלבבו.

הרופא תפף בפטיש קטן על חזהו, וימשש בידיו את עורקו הדופק ויניע בראשו כנואש.

יותר משני חדשים חלה משה את חליו; איש לא האמין בחייו, והנה, ראה זה פלא, משה ירד מעל ערש דוי ויתהלך בחוץ על משענתו, וישב לעבודתו הקשה, כי עוד לא עברו ימי הקיץ, ועוללות המלאכה עוד נשארו בעיר זעיר שם זעיר שם.

ה.

באו ימי החורף. השלג כסה את פני הארץ. הקור גבר בחוץ. משה יושב כפוף באגמון על הספסל וידו נשענת על השלחן. הילדים התכוצו והתנגשו זה לזה על התנור. חנה יושבת על כסא צולע ותופרת כתנות להגבירה שפרינצע אשת פרץ. ענן עצבת כסה את הוד פניה הענוגים. מצחה הלבן והיפה קמט לרגעים בקמטים שטחיים, קלים

ועוברים. תנועותיה המרודות והקצובות הביעו מרירות נפש ודאגה מסותרת. חוה ישבה אצל החלון הקטן ותתפור טלאים על גבי האדרת הקרועה של אישה. החתול שכב על הספסל אצל משה ויִשתרע בעצלתים ויתכווץ אט. משה תפף באצבעותיו על דף השלחן ולא פנה אל החתול, שהיה מראה לו בעת רצון אותות חבה.

— מה זה תדאג, משה, ומדוע פניך זועפים? — שאלה חוה — האדם הוא חוטא — הוסיפה לדבר בראותה כי משה שותק — זכור נא, כי בקיץ העבר נואשו מחייך ואיש לא האמין כי תשוב לאור באור החיים; ועתה כאשר הקימך ה׳ מחליך ונצלת ממות — עתה הנך מתעצב אל לבך! האם מעט המה החסדים אשר הפליא ה׳ אתנו?

– כן — ענה משה — האדם הוא חוטא; אבל איך לא אדאג, בראותי כי בכורנו אברהם, אשר טפחנוהו ורבינוהו בלשד עצמותינו, והנה בבוא העת אשר יוכל להשביענו נעימות ורצון — ישביענו ממרורים, כי הוא חפץ להפרד מעלינו, לבקש לו מוצא למחיה ולמצוא מעמד בחיים? ולחנקה האם לא אדאג? — חוה השפילה עיניה לארץ ותתעמק במלאכתה — האם הכינותי לה מוהר ומתן, כי אשקוט על שמרי? שלמה לא יצלח במלאכתו, כי עד היום איננו יכול לחבר אריח על גבי אריח. שמואל הוא ילד טוב ונפלא, למדן גדול ושוקד על למודיו, אבל אין לאל ידי לשכור לו מלמדים טובים ומצוינים, שיעשוהו לכלי מתוקן. ויתר הילדים? האם.. סוף דבר אין נחת — ואני לא כן קויתי.

— משה! לחנם תדאג — אמרה חוה — אברהם לא יעזוב את קננו, ותקותי חזקה כי עוד ישביענו נחת רב; גם חנה תנשא לאיש הגון כחפצנו. כאשר תבוא העת להשיאה, יעזרנו ה׳ ויחלצנו מן המצר. שלמה גם הוא לא יהיה בעל מלאכה גרוע מאחרים, ולא לבעלי מלאכות טובים נתן המזל ואתה הנך לי למופת. שמואל׳קה יהיה לרב גדול אם גם לא ילמוד אצל המלמד הגדול אשר לילדי הגביר זרח, כי שמואל׳קה, תהלה לאל, הוא מתמיד גדול, ויום ולילה הוא הוגה בגמרא. בנינו, ברוך ה׳, אינם פחותים וגרועים גם מבני העשירים, ולמה זה, משה, תחטא לה׳?

— אבל דא היא עקא — נאנח משה — כי ה נתן לנו בנים יקרים ומצוינים, אבל עניותנו מנולתם.

— מתי היית, אישי, עשיר? ומה זה פתאם החילות למאס

ולקצות בעניותך? המוהר והמתן אשר הבאתי לביתך עודם שלמים, ומה זה הפסדת? הפיך, משה, מדבר אלי היום? הן אתה היית תמיד שמח בחלקך, ומדוע זה שנית פתאם את טעמך ורוחך והעניות היתה לך לתועבה ולחרפה? דעת נשים לי, ואין אני יכולה להבין חליפות רוחך. —

— גם כעת — התנצל משה — אין אני מבקש מה' עושר, כאשר לא התאויתיו מעולם; אבל בנינו גדלו ואני זקנתי ומי יודע כמה יהיו עוד שני חיי, ואני לא דאגתי להביא את בני לתכלית רצויה. לכן הנני מרגיש בימים האחרונים את מרירות העוני בכל תקפו ועזו אל יחשוב לי אלהים זאת לחטאה.

— אנכי מבקשת מאלהי ישענו רק אחת, כי יתן חיים ומרפא לבשרך, ואז, הנני בטוחה, כי לא נאבד. הן חיינו עד כה ונחיה גם לימים הבאים. אם רק אתה — מעוזי ומשגבי, תחיה — נחיה גם אנחנו כלנו. וכמו שכלכלת, בעזרת השם, את בני ביתך מיגיע כפך עד הנה, כן תכלכלנו ותפרנסנו גם להבא.

על שפתי חוה עבר צחוק נעים, אשר ירחף רק על שפתי אנשים ישרים וטהורים בלבותם בבואם לנחם אֻמללים ולחבש פצעים אנושים.

משה עמד ממקומו ויצעד בבית אחת הנה ואחת הנה וישורר בקול דממה דקה את ה„נגון של הרבי" שהיה משוררו בעת רצון.

— מה זה תחשוב, משה? שאלה חוה.

— הרעיון הישן קם עוד הפעם לתחיה במוחי ויאר את חשכתו. עוד הפעם התעורר בי החפץ לעשות בימות החורף לבנים לבנות. שמעי נא, חוה, בכל מחוזנו יש רק בית אחד לחרשת לבנים לבנות, לכן מהכנת הלבנים היוצאת ממנו איננה מספקת לכל הקונים בפלכנו, ורובם יביאו ממרחק את סחורתם זו ומשלמים בעדה במיטב כספם. לבי סמוך ובטוח כי אמצא תמיד קונים לסחורתי, אם אך תהיה בידי, ומה שנוגע לחרשת הלבנים התבוננתי למלאכתן ואופן עשיתן, והנך יודעת, חוה, כי יש לי טביעת עין טובה ודי לי לראות מרחוק אחת המלאכות, למען ארד להכונתה. ואם כי לא נגלה לי עוד סוד הרכבת הצפוי של הלבנים, אשר מראן כלבנת הספיר וכעצם הזכוכית לטהר, לכל פרטיו ודקדוקיו; אך לבי בטוח, כי אך אם אחל בעשיתן אמצא את סוד ההרכבה וגם מני חשך אגלה עמוקות. בימים מקדם לא ידעתי גם את מלאכת

התנורים החתומים מכל עבר, כאשר לא ידעתי את מלאכת התנורים הגדולים העשוים בגרנות ליבש עליהם את הגרגרים. מוורה היתה לי גם מלאכת טית הסיד והרכבתו הנכונה; וכאשר הביא המקרה לידי את כל המלאכות הנכריות האלה למדתי אותן מעצמי על בורין, והנני כיום אומן מֻמחה בכל הנוגע גם לפרטיהן.

משה הביט בעינים חודרות אל פני רעיתו, כאלו רצה לקרוא מעליהם משפט חרוץ לרעיון לבו. משה האמין שחוה היא בעלת הגיון בריא ושכל ישר. אך היא החרישה הפעם ולא ענתה דבר.

— מדוע זה תחרישי? — שאלה משה.

— מה אדבר, הן מחשבתך זאת איננה חדשה בעיני, כי זה שנים רבות הנך שוגה בדמיונך זה. אמנם החלום הזה הוא נעים מאד ומשמח את הלב; אבל הלא נוכחת כי אין בסביבות עירנו מין חמר הדרוש למלאכת לבנים לבנות. וגם אתה נואשת ממציאותו, ולמה זה עוררת היום דמיונות רפאים מקברם — ינוחו שם בשלום, ואם תוסיף להעלותם ולהשתעשע בהם ישאירו בלבך שממון ותל תקות נכזבות.

— חוה! לא דמיון הוא, ראה תראי כי בקרוב אוציא את מחשבתי זו לפועל. — חוה שבה לדומיתה ותוסף להרכיב טלאים על שולי האדרת ותנה הרימה ראשה מעט ותנח את הכתנת הצדה ותט אזן קשבת.

— חנה בתי! — פנה משה אליה — אמך חדלה להאמין בדברי, אבל בקרוב תוכחי, בתי, כי לא בעל חלומות אנכי, כי זוּד לא נמח מוחי ולא יבשה זרועי.

— אבל, אבי! אם גם תמצא את החמר שאתה מבקש איך תחל במלאכת הלבנים וידיך ריקות? הן אי־אפשר להחל בעסק כזה בלא פרוטה מזומנה.

— אמנם כן, בתי, כל ההתחלות קשות, אבל בגדולות לא אלך...

— גם אני חושבת, אבי, כי עליך לנסות את מזלך באיזו מלאכה בימי החרף, אולי ישלח לך ה' את הברכה במעשי ידיך.

— צדקת, בתי, הבטלה מתשת כחי, והנני נכון לשים קץ לה... משה הניע ידו בחזקה לאות כי נכון הוא ללחום עם כל המכשולים והמקרים אשר יפגוש בדרכו החדשה.

פני חוה העידו כי דברי אישה היו בעיניה כחלומות בהקיץ אך בְראותה, כי נכוֹן הוא לשׁוּב לנסיונותיו המרים הראשונים, שאלתְהו;

ואיך תעשה לבנים לבנות, אם אין בידך לא חמר ולא כסף?

— אם העני — ענה משה — ידחה את עבודתו או עסקו ליום אשר כל האמצעים יהיו נכונים בידו, אז יחבק את ידיו עד יומו האחרון. אתחיל את מלאכתי וה׳ יהיה בעזרי.

— הכל בידי ה׳! — אמרו האם ובתה פה אחד.

— רבות מחשבות בלב איש ועצת ה׳ היא תקום — נשמע קול צפצוף דק מקצה התנור.

ו.

— אנה תלך, משה, ביום סער וסופה כזה? — שאלה חוה את אישה בראותה, כי הוא לובש את אדרתו המטולאה, שם שק עב על שכמו ואת תחת אצילי ידיו.

— נזכרתי — ענתה משה — כי בעברי בקיץ העבר במסלה העולת לכפר חצרון ראיתי לרגלי ההר התלול הפונה קדימה מכרה חמר לבן. אלך ואחפור שמה מעט חמר ואבחנהו אולי יצלח למלאכתי.

— האם מעט ענך השיעול בלילה, כי תלך לבוש בבגדיך הקלים ביום צנה כזה הרחק כהעיר להפור באדמה, במקום שאין מחסה מקור ושלג? שמע לעצתי, משה, ושב היום בביתך. —

— אל תראי, חוה, לנפשי, כי הקור לא גבר כל כך בחוץ, כמו שתדמי בנפשך, ואין כל סכנה אם גם אלך היום. —

— גם האכרים — אמרה חוה — יושבים היום ספונים בבתיהם ואינם מוציאים גם את חוטמם החוצה.

— הבל תדברי. האם בטלן הנני כי אחבא על התנור בבית, בשעה שהרוח נושבת מעט בחוץ? התזכרי, חוה, את החרף אשר קראני בו האדון איוואַנאָוו לתקן את התנורים אשר בבית אחזתו, הקור החזק סמר אז בשער ההולך והסופה כסתה בערמות שלג את כל הדרכים, ובכל זאת הציתי עד צוארי בשלג, ובאתי החצרה שלם בגופי, ולא אונה לי כל רע. —

— וישתי האצבעות ברגליך שקפאו בקור ועלה בהן הרקבון?... שאלה חוה.

— האצבעות? — חזר משה על שאלתה — גם זה הוא דבר

גדול! כמעט שכחתין; אבל זאת זוכר אנכי היטיב, כי הבאתי מחצר הארון עגלה מלאה תפוחי־אדמה שהספיקו מזונותינו שלשה חדשים. אלו ישבתי אז לפני התנור להתחמם כנגד האור לא היו נופלים אל פינו תפוחי־אדמה מארבות השמים; אבל למה זה הנגי מכביר מלים על קטנות כאלה? היום קצר והמלאכה מרובה.

— יודעת אנכי את גורלי המר, כי קשה־ערף אתה... נאנחה חוה.

הילדים כתרו את אביהם, אשר עמד אצל הפתח, צלול בנבכי מחשבותיו, ויסתתרו תחת שולי אדרתו וינשקו את ראשי אצבעות ידיו. משה החליק את קוצות ראשם השחורות ויצא..

בשעה העשירית בלילה שב משה ממכרה החמר, עיף ויגע וכלו כנציב קרח, ויסר את שק החמר מעל שכמו ויעמידהו בקרן זוית. חוה לא שאלה אותו דבר, כי נזהרה לנגוע בנימי לבבו הדקים והחלשים טרם יכבה נר דמיונו אשר יהל על ראשו. בדומיה הגישה לו ארוחת הערב: פת לחם ונזיד ריפות. משה אכל את ארוחתו כמעט בעל כרחו, רק למען עשות רצון אשתו. הילדים הקטנים, בראותם כי אביהם לא ימשכם הפעם חסד ולא יראה להם חבה יתרה — הלכו למשש את מגרפות החמר בשק, אז התעורר משה ויגער בם ויאסר עליהם גם לנגוע בו, כאלו בשק זה היתה טמונה „אבן החכמים" או טבעת הקסמים. אחרי ברכו את ברכת המזון, שלא בכונה גדולה, עמד ממקומו וישטח את רגבי החמר הקפואים על התנור החם, למען ימסו ויתרככו. בהביטו אליהם התמלטו זיקי שמחה מעיניו, כאלו סגולה יקרה היתה לחמר הזה לשמח רוח נכאה ועגומה.

ויהי ממחרת וישכם משה וינח את גושי החמר, אשר נתרככו ויתפוררו לפתים דקים, על הספסל אשר עמד אצל התנור. הספסל הזה שמש בבית להרבה דברים: לישיבה, לשכיבה, למערכת כלי הבשול, להכנת התבשילים, גם לסולם להעולים על התנור. משה לש את החמר על הספסל הזה, ששנה הפעם פניו לפני אָבנים, בחבה ובזהירות יתרה, כאלו היה מגבל קמח סלת, ויתענג לראות, כי החמר רך כרונג, „דשן

כשמן זית". בניו הקטנים עמדו על ראשי אצבעות רגליהם מסביב להספסל ויתבוננו למלאכת אביהם בעינים לטושות.

— החמר — קרא משה בעליצות וכהתפעלות הנפש — טוב מאד, רק זה הוא חמר ללבנים לבנות, „ברוך ה'" !

משה הביט בפני אשתו ובניו בעינים מאירות. הבית הקטן עם העניות הנפרזה השוררת בו מלא אורה וששון. הבנים הקטנים והגדולים יצאו במחולות וירקדו ויזמרו את „הנגון של הרבי". פני חוה הפיקו רצון ונחת ותירא לחלל את רגשי אשר ההם בשאלות של חולין ותדום.

— החמר הוא לבן, רך, דשן וטוב... אל החמר הזה נשאתי את נפשי זה עשרים שנה... ברוך ה'... פני משה נהרו וקמטיהם התפשטו כאלו שב לימי נעוריו. משה עושה־התנורים שאב ברגע הזה ממעין העונג, אשר שתה ממנו קלומבוס בשעה שנגלתה לפניו הארץ החדשה וניוטן — בשעה אשר דרך כוכבו לפניו.

הילדים התלחשו זה את זה ויחבקו איש את רעהו וישקו חליפות את האב ואת האם. גם המה הרגישו כי מלאכי שלום ואשר מרחפים על ראשיהם הקטנים ומפזזים ומכרכרים בכל פנות הבית. קרן אור נעים ומושך את הנפש ואת הלב, הבריקה בממלכת החשך של העניות המרה. —

*   *

— כן! — אמר משה — החמר הוא טוב מאד והוא מטמון יקר בעיני; אבל הכסף להתחלת עשית הלבנים מאין ימצא?

— נסה נא, משה, לבקש „גמלות חסד" אצל הגביר זרח — אמרה חוה בשפה רפה — אולי ילוה לך שקלים אחדים, אם תספר לו. כי בכספו תחל עסק, אשר תקוה טובה נשקפת לנו ממנו.

— לא אתחנן לאיש כזרח — אמר משה בגאון — אנכי יודע את זרח ואת גסותו וצרות עינו. אם יודע לו כי בכספו יעשה לי טובה גדולה, אז ידרוש ממני כי אהיה לו חלף גמילות חסדו עבד נכנע ואני אינני מסוגל לזה כלל.

— אולי ילוה לך פרץ שקלים אחדים? — שאלה חוה בקול שנשמע בו גם עצה.

— גם אם יתפוצצו מגדלי תקותי לרסיסים לא אתרפס לפני הגיאונים האלה.

— ומה זה תעשה? — שאלה חוה.

— יש לי תחבולה אחרת יותר נאמנה — ענה משה.

— מה? — שאלה חוה בשמחה.

— אתן בערבון להרב את מנורות הנחשת, כר אחת ואדרתי, וילוה לי עשרה שקלים ברבית.

— את אדרתך, משה, אל תתן בעבוט — אמרה חוה — כי עוד הקור שורר בחוץ. קח את שמלת שבתי, כי היא איננה דרושה לי. אתקן את שמלתי הישנה ואגהצנה ותהיה לי כחדשה.

ז.

משה הביא מהמכרה החדש, אשר מצא על הדרך העולה לכפר חצרון, שתי עגלות מלאות חמר ויקן כלים ומכשירים שונים הדרושים לעשות הלבנים הלבנות. את הכונים והעצבים למיני הדפוסים השונים עשה בעצמו, כי גם מלאכת הנגרים לא היתה מוזרה לו, משה השכיל את ידיו מילדותו להשתמש בכל כלי־מלאכה, ועתה כאשר החל לעשות את הלבנים הלבנות היה כיוצר רגיל ומנוסה. הלבנים הלחות יצאו מתחת ידו באופן היותר טוב.

— מי האמין — אמרו המקנאים בכל איש שיש לו תקוה להביא את לחמו — כי משה הדל והאביון ימציא עסק המעשר את בעליו? עוד מעט וכסף הועפות יצבור לו, כי הלבנים הלבנות הנן סחורה קימת ונמכרת בדמים יקרים, והוא מוציא עליהן רק פרוטות נחשת.

שרה החנונית אשר חדלה לתת מכלת בהקפה לחוה, באמרה כי חנותה ריקה וכסף לקנות סחורה חדשה אין לה — הנה בשמעה את העתידות הטובות אשר יחזו לתרשת הלבנים הלבנות בבית משה, שנתה פתאם את טעמה ותראה פנים שוחקות ומסבירות לחוה ותוסף לתת לה בהקפה כל צרכי ביתה.

השואפים לחדשות והאנשים אשר עתותיהם בידיהם היו באים יום יום אל בית משה לראות את אופן עשית הלבנים הלבנות, אלה למען ילמדו, רק על פי ראות עיניהם, את המלאכה הקלה והמעשירה

הזאת, שגם משה למדה לא מפי מורים, ואלה באו רק לבלות את הזמן ולהתפלא במלאכת חרש החדשה שלא ראתה עינם מעולם. ואם היה הבית הקטן מלא אנשים מפה אל פה וצר מהכיל את כל הבאים, אז עמדו רבים מהם צפופים ודחוקים גם בחוץ להביט בעד החלונות וחרכי הדלת אל המלאכה הנפלאה הזו.

ומשה היה שקוע במלאכתו מבקר ועד חצות לילה. הלבנים הלחות עשה לכל חקותיהן ומשפטיהן, כאומן מומחה במקצוע זה המפליא לעשות. כל מקום פנוי וריק בביתו, בעליתו ומזויותו היה מלא לבנים.

חוה התאמצה לקמץ ולהמעיט את הוצאות ביתה בכל מאי דאפשר, ועוד יותר מן האפשר, למען יהיה לאל יד אישה להרחיב את חוג מלאכתו החדשה ולבצר ולבסס את עסקו הקטן, אשר עלה כיונק לפניו. לאשרו נמצאו בעלי אחוזה מעמי הארץ, אשר נתנו לו דמי־קדימה בעד מלאכת התנורים, אשר שכרוהו לעשות בבתיהם בקיץ הבא, בחפצם להיות לעזר „ליהודי הישר" בפעלו החדש, ובכסף הזה עשה משה לא רחוק מביתו, על הככר שלפני בית־העלמין, מלבן ללבן את הלבנים הלבנות. את המלבן עשה משה בעצמו ועבודתו בו היתה כבדה ורבה עד מאד, כי עליו היה לחפור באדמה קשה שלא נמס עוד הקרח עליה, וישם את נפשו בכפו עד גמרו את מלאכת המלבן לכל פרטיה.

משה היה מסור בלב ונפש להרשת הלבנים ובעצם עזוז עשיתן לא חש את הדקירות בצדו השמאלי, שהיה מרגישן בעת הבטלה, ביחוד בתחלת החרף הזה. הבנים הקטנים לא הראו אף סימן קל של אותות אי־רצון, או התאוננות על מעוט המזון ועל איכותו הרעה, אשר נתן להם בעת האחרונה. אמם נחמתם, כי בעוד ימים לא כבירים יאכלו מעדנים לשבעה וילבשו בגדי צבעונין לתפארת.

ח.

ימי חג הפסח ממשמשים ובאים. שרה החנונית נלאתה לחכות לכסף ותתבע את חובתה בפתחון פה רחב. גם יתר המלווים אשר עמדו למשה בשעת דחקו, בתקותם לקבל ממנו במהרה פי שנים, לא שמו מחסום לפיהם, ויצעקו: הב! הב! בני אומנתו של משה שהיו עוינים

אותו ויקנאו בו, מקדם — על שהיו אומרים ביד־אל, כי התנורים מעשת ידי מישה המה יפים, מוצקים ואין דומה להם, וכעת — על ששמעו כי משה יתעשר מחרשת הלבנים — גם המה נוספו על מקיציו ומוזעיו על שונאיו הנסתרים והגלוים וישמיעו בעיר, כי משה עשה במלאכתו החדשה אחיזת עינים ומעשה להטים, כדי לפזר אבק בעיני הבריות ולהונותם ולאכול חיל זרים.

בני בית משה כלו עיניהם מיחל להימים הטובים. הילדים רזו, דקו והמכו. רק צללים נעו בבית ולא ילדים ממש. כל הנעלים שנמצאו בביתם נקרעו, נמגו ונמסו; הבגדים כעשן נמלחו ולא נשאר מהם שריד ופליט. הבית היה מלא אֲדים לחים ורעים מהלבנים המתיבשות. יותר מכלם חכה משה בעצמו בכליון עינים להיום אשר יוציא הלבנים מלובנות מהמלבן, ואז אם תהיינה לבנות, מוצקות ושלמות והנסיון הראשון יעלה יפה — יש תקוה כי בית מלאכתו יגדל, ואז יצליח את כל בניו בחייהם ובחייו...

והנה בא היום שקוו לו. משה החל להסיק את המלבן ולסדר בו מערכות הלבנים. שרה החנונית ויתר הנושים באו יחד, פעם בפעם, לבקר את המלבן לדעת: היצלח לבון הלבנים ומתי יהיה גמר מלאכתן והסחורה התהיה ראויה להמכר? עוד זאת, כי יראו פן יחכם אחד מהם ויארב לחטוף לו את הסחורה ויאמר כלה שלי ולא ישאיר אף לבנה אחת ליתר הנושים, לכן שמרו איש את רעהו, ואם אחד מהם הלך אל המלבן, נמשכו אחריו גם האחרים, כעיט צפור המריחים מרחוק ריח בשר נבלה. —

משה הסיק את המלבן שלשה ימים רצופים ולא הרגיש את כל הנעשה סביבו.

השאלה: „היצלח או לא בלבון הלבנים?" היתה שוה בעיניו כשאלת „היות או לבלתי היות" להמלט. גורלו הוטל, ומה יוציא מקופת הגורלות? בשלשת ימי הסקת המלבן עזרו למשה כל בני ביתו לשאת לבנים מביתם ולהביאן אל פי המלבן והוא סדרן במערכה ויגדל מעט מעט את המדורה תחתן. גם הילדים הקטנים נשאו כל אחד מהם לבנה בשולי כתנתו בזהירות גדולה ושמירה מעולה ויתרה לבל ישברו חלילה אחת מקרנותיה או מסגרותיה. משה התבונן בעין צופיה ובשקידה עצומה לבל יחסר מזג החום במלבן; לבל יעלה הלהב יתר על המדה או לבל

לבבה האש. כתום העצים שהיו מוכנים להסקת המלבן ובידו לא היה כסף לקנות אחרים, והלבנים לא נתלבנו עוד כל צרכן, אז קרע משה, פעם בפעם, שחיפי עץ ונסרים דקים מעל גג ביתו ויניחם על הגחלים הבוערות. פניו נשחרו כשולי קדרה מעתר ענן העשן אשר נדף מן המלבן, רק עיניו היו נוצצות ואש זרה בערה בהן. משה חשב, ספר ומנה את השעות והרגעים שבהם יחל להוציא את הלבנים מן המלבן... אז הכל יפתר.

היום היה חם ובהיר בשחקים, השלג נמס ופני האדמה נגלו. המלמדים ותלמידיהם היו חפשים מעולם הקשה בחדרם, כי שבועים לפני חג הפסח יומי דפגרא המה, כולם טילו חבורות חבורות יחד עם העזים בכל הרחובות והשוקים ויתעכבו אצל כל פנה לראות ולשמוע איזה דבר חדש, אשר כלתה נפשם אליו. בהודע להם כי משה עושה התנורים יוציא היום את הלבנים הלבנות מן המלבן, נהרו מחנות מחנות מחנות אל המקום הזה, המ׳מרים והבטלנים התפלספו והתוכחו בהתלהבות גדולה בדבר מלאכת הלבנים, לבונן ורדיתן, אם חכמה או רק מלאכה היא, כאלו כל אחד מהם היה בקי ומומחה גדול במקצוע זה. גם את משה הקיפו בשאלות שונות כתנור של עכנאי על דבר פרטים שונים בעשית הלבנים והכנתן; אך הוא לא ענה אותם אף חצי דבר, אף כי לא הרפו ממנה. כל החבורה שאיננה קרואה הזאת, אשר המה ורעשה והתנועעה כעדת נמלים, היתה לשבים בעיני משה, כי ירא פן לא יצלח ברדית הלבנים מן המלבן ויראה קלונו ברבים ותגלה חרפתו בקהל.

משה הסיר את הפקק מעל פי המלבן. סערת האנשים קמה לדממה, שקט ומנוחה פרשו צעיפם על פני הככר. חוה וילדיה עצרו את נשימתם, לטשו עיניהם ויפערו פיהם... הרגע הנכבד בא... הגורל הוצא... בעוד רגע אחד יודע מספרו... משה הוציא לבנים אחדות מן המלבן והנן מתפוררות בידו... עוד אחדות ועודן בכפו -- היו לרסיסים דקים... עוד לבנות אחדות, והנה גם הן מתפוצצות ומתמוגגות ולא נמצא במבחר הדקה אף לבנה שלמה אחת. הנערים השובבים בראותם את ההרס החלו לצעוק: בע! בע!.. ילדי משה הקטנים בשמעם את הלעג והבוז אשר ישפכו על ראש אביהם הנענה הרימו קול בוכים. הנערים השובבים בראותם כי עלה בידם להפיל פחדם על ראש ילדי משה הקטנים, לא טמנו גם ידם בצלחתם ויעפרו בעפר ויסקלו בחצץ לעמת

משה, אשתו וידיו. — משה לא שם לבו לכל המהומה והמבוכה, הרעש והשאון אשר הקימו הנאספים, כי החל להוציא לבנים מטור השני אשר בתוך המלבן, והנה גם הפעם כלן מנופצות, מבקעות, או שרופות ומעושנות. לבו הלם כהולם פעם, דמי לבבו צפו על עיניו אשר חשכו בארבותיהן. — בעוד שלש שעות נצבר אצל המלבן מעי מפלה גבוה.

„רוצח היער!” חומס! גזלן! — צעקו הנושים וגם שרה התגוננית ביניהם — איך לא ידעת מראש, כי במקום לבנים לבנות ושלמות תוציא מתוך המלבן עפר ועפר? חיל זרים בלעת תקיא בדם!...

הילדים הקטנים עמדן מסביב להמהפכה ויבכו תמרורים. עיניהם הקטנות והיפות ראו את קבר תקותם הראשונה בחייהם. משה ישב על גל הלבנים השבורות, ידיו על ראשו והדבר אין בו, חייו חשבו להשבר ולהתפורר יחד עם הלבנים המנופצות.

— למה זה תדבא, משה, את נפשך? מי יודע אם לא נגזרה עליך גזירה מן השמים שתמות בלא עתך ורק בחמלת ה' עליך, ועל בנינו הקטנים והגדולים, העביר את רוע הגזרה מעליך והלבנים תהיינה כפרתך.

— אין אדם נוקף אצבעו מלמטה, עד שמכריזים עליו מלמעלה — נחם שמואל את אביו.

משה לא דבר דבר וידום.

— אל תדאגי אשתי, וגם אתם, בני, אל תצטערו — התעורר משה פתאם מרומיתו השוממה ומנוחתו הנכונה שבה אליו במלואה — כעת הנני יודע ומכיר את שגיאתי בחרשת הלבנים ולבונן. מצאתי את החידה. ראה תראי, חוה, כי בקרב הימים יתנוסס במקום הזה בית חרשת לבנים לבנות בנוי לתלפיות...

